SZÉCHENYI KINGA tanár, műfordító, szobrász. 1951-ben tízévesen családjával együtt Budapestről a Szolnok megyei Kőtelekre deportálták. Gimnáziumi tanulmányait a Patrona Hungarie Gimnáziumban végezte. X-es származása miatt csak hét évvel az érettségi letétele után kezdhette meg egyetemi tanulmányait az ELTE-n. 1970-től a Toldy Ferenc Gimnázium tanára, majd 1988-tól az ELTE vezetőtanára is. Fontosabb fordításai: II. János Pál pápa: Ex corde ecclesiae, Szent István Társulat, 1991; Széchényi László: Mégis kisüt a nap, Gondolat, 1992; Graham Swift: Utolsó kívánság, Helikon, 1998; Seamus Deane: Nyughatatlan ír lelkek, Helikon, 2000; Hortobágy Labour Camps 1950-53, Hortobágyi Kényszermunkatáborokba Elhurcoltak Egyesülete, 2005. Plakettet és kisplasztikát is készít. Bolyai János plakettjét a 2002-es nemzetközi Bolyai János emlékkonferencia főelőadói kapták. Farkas Gyula plakettjét az operációkutatás tudósainak évente adják magyar és nemzetközi szervezetek. Széchenyi Kinga férje dr. Prékopa András akadémikus, egyetemi tanár. Két leányuk van, Mónika és Judit.

A Megbélyegzettek első kiadása 2008-ban több évi kutatás eredménye. A könyv megjelenése óta számos előadást tartott a témáról Magyarországon, Erdélyben és az Amerikai Egyesült Államokban. A jelen kiadással csaknem egyidőben a könyv Stigmatized: A History of the Internal Deportations in Hungary, 1951-1956 címmel megjelenik angolul is, az amerikai Helena History Press kiadásában.

MEGBÉLYEGZETTEK

SZÉCHENYI KINGA

Édesanyám és Nagyanyám emlékére, akik méltósággal küzdöttek meg a kitelepítés és az azt követő időszak tragédiájával.

AJÁNLÁS

Soha nagyobb szüksége nem volt a magyarságnak arra az „élő történelemre", amely Széchenyi Kinga Megbélyegzettek című munkájából tárul elénk. Es soha, amióta a világ világ, talán nem volt oly kívánatos ez a fajta emlékeztetés akár az egész emberiségnek. Ez a könyv magyarságot ajándékoz a magyarnak, emberséget adományoz az embernek. Nem csupán tárgyilagos felidézése a „szörnykorszaknak", és nem pusztán utólagos vigasz az áldozatoknak. Ezeknél jóval több. A kitelepítések története voltaképpen húsvéti dráma. Széchenyi Kinga a feltámadás szemszögéből tekint vissza az ártatlanok meghurcolására, az esztelen gonoszság tombolására. Műve nem a butító bűn tragédiája, hanem az emberi látóhatár végtelenségéből adódó katarzis. Nincs keserűség. Nincs ítélet. Árnya sincs bosszúszomjnak. Ami velejéig romlott, az maga magát leplezi le és semmisíti meg. Hol a sötétség győzelme? Sehol. Legföljebb az irattárak dohos polcain. Hol a mocsokság diadala? Sehol. Csodálatos emberi találkozások fénye tör elő a visszaemlékezésekből. És mégis és mégis a látható jelen, és nem a hajdani homály. Nem eléggé hangsúlyozhatóan időszerű a gazdaságkor nem kevésbé kegyetlen, öldöklő versenyőrületében. Nélkülözhetetlen abban a kulturális gyökértelenítésben, amelyet a média nap mint nap könyörtelenül végrehajt rajtunk, és amiért hajlunk a hitetlen tamáskodásra. Pedig a történelem végső soron húsvéti történet. Széchenyi Kinga megtapasztaltatja az egykori szenvedéseket. Megtapintatja az olvasóval az egykori sebeket, mégpedig úgy, hogy azok lényegüket tekintve most már új életre támadt emberségünk bizonyítékai. Nem a múlt megkövült maradványaival szembesülünk, hanem biztató, személyiségformáló jövőnkkel. Köszönet érte.

Bencze Lóránt

Tartalom

AJÁNLÁS 7
BEVEZETÉS 13
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS 17
Osztályellenségek 19
Előzmények 31
A Gulág 33
Szovjet befolyás 36
Kominform - szovjetizálás 37
Kitelepítések más szocialista országokban 41
Kitelepítések Magyarországon 42
A kulákok elleni harc 46
Perek, internálás, rabmunka 55
Recsk 61
Leszámolás az egyházzal 66
Munkaszolgálat 70
A különböző kitelepítések 72
Milyen törvényre hivatkoztak? 77
Azonosságok és különbségek a Hortobágyra és
a Budapestről való kitelepítések között 83
A hortobágyi kitelepítés 89
A budapesti kitelepítés 97
A kitelepítési bizottság, kitelepítési listák 103
A kitelepítés helyszínei 130
A kitelepítés és a kitelepítés alatt történtek a sajtó tükrében 140
Jelentések, mentesítések 145
Mentesítések, áttelepülési kérelmek 155
Kijelentkezés, bejelentkezés 165
Ellenőrzés 167
Munka 171
Eltávozás 172
Iskola, tanulás 173
Bánásmód, előírások 174
Mi történt a hátrahagyott lakásokkal, ingóságokkal? 181
Kapcsolat a helyi lakossággal 191
Meddig tartott a kitelepítés? 194
A rendszer halálos beteg 196
Meghalt Sztálin 197
A júniusi határozat 202
Földönfutók, megfigyeltek 223
Az amnesztiatörvény háttere 227
Az amnesztiarendelet végrehajtása 232
A kitelepítés után 235
Elhelyezkedés és munka 237
Tanulás, továbbtanulás, származási kategóriák 239
A kitelepítés hatásai 245
Későbbi kitelepítések 249
Rendelkezés az elkobzott javakról 256
Rehabilitáció, nyugdíj 259
Megkövetés, kárpótlás 264
Mi történt a kitelepítések és egyéb meghurcolások még élő
irányítóival, végrehajtóival a rendszerváltozás után? 266
Hazai és külföldi cikkek a kitelepítésről 268
Erdélyi, romániai elhurcolások 281
VISSZAEMLÉKEZÉSEK 297
Széchenyi Kinga EMLÉKEIM A KITELEPÍTÉSRŐL 299
Dr. Ágostházi László KITELEPÍTÉS - MUNKASZOLGÁLAT (1951-1954) 303
Badi Lajos MEG NE PRÓBÁLJAK SZÖKNI, MERT FEGYVERÜKET FOGJÁK HASZNÁLNI 310
Bárczay Judit MEGKÉRTÉK A KEZÉT... 314

Beliczey Miklós (1901-1977) HAZÁMBAN HONTALANUL 316
Dr. Cech Vilmos 50 ÉVE TELEPÍTETTEK KI! 332
Dános Ágoston Mária UGYAN MIT TETTÉL VOLNA? 339
Almásy Miklósné Déry Sári (1911-1952) A MÁDIAK MA IS GONDOZZÁK A SÍRJÁT 355
Eötvös Péter AZ ÖTVENES ÉVEK 359
Gergátz J. István SZÁMŰZÖTTKÉNT A HAZÁBAN 366
A GALAVICS CSALÁD KITELEPÍTÉSE (1955) 372
Bóné András KIKÖZÖSÍTETTNEK SZÁMÍTOTTUNK 375
Bereczky Antalné Nagy Lili EMLÉKEIM A GYERMEKKOROMBÓL 385
Dr. Jantsits Gabriella emlékezése AKI TITEKET BEFOGAD, ENGEM FOGAD BE 387
Bocskor Ádámné Zappe Amália emlékezése POTENCIÁLIS LÁZÍTÓK 389
Majzik Klára KIJELENTETTEM, HOGY ÉN NEM MEGYEK SEHOVA 392
Beöthy Zsigmond Lászlóné SOHA NEM ADTAM FEL 399
Szives Zoltánné Csipkés Irén KITELEPÍTÉSÜNK 410
Dr. Jalsoviczky Zoltánné Bárczay Róza VISSZAEMLÉKEZÉS MEZŐBERÉNYRE 414
Háger Ritta EMLÉKEIM A KITELEPÍTÉSRŐL 428
Nóvák Ferenc AMERIKÁBAN NEM IS ÉRTETTÉK, HA A KITELEPÍTÉST EMLÍTETTEM 431
Somlay Gizella NAPLÓBELI VALLOMÁSOK (1951-1953) 437
Farkas Tamás AZ EMBER HAJLAMOS A ROSSZAT ELFELEJTENI 451
ESTERHÁZY LAJOS VISSZAEMLÉKEZÉSE 457
Kormos Gyuláné Rados Judit ILLEGALITÁSBA VONULTAM 460
Csilléry Ádámné Udvardy Edit OSZTÁLYIDEGENEK VOLTUNK 466
Ágostházi Margit KITELEPÍTETTEK FÜZESGYARMATON 475
Nádosy Alexa A CSALÁD ELUTAZOTT 479
Orbán Mária KÉT ÉS FÉL ÉVESEN LETTEM KÉNYSZERLAKHELYES 483
Haris Egon NAGYSZÜLEIM EMLÉKERE 487
Seldl Fidél SZÉP OTTHONUNK EGY NAP LEFORGÁSA ALATT ROMBA DŐLT 490
Horváthné Szathmáry-Király Hanna ÁGYRAJÁRÓK LETTÜNK 500
Szécsen Miklós FÉLELMET KELTETT, HA VALAKI FELTŰNT A LÁTÓHATÁRON 504
Tassy-Becz Éva NE LÉGY MÁR OLYAN KITELEPÍTETT! 508
ÁGOSTON ISTVÁNNÉ SZY LÍVIA EMLÉKEZÉSE 520
Teleki Gábor KITELEPÍTÉSI EMLÉKEIM 528
Magyarossy Lászlóné Homér Hajnalka AZ INTEGETÉS MEGRÁZÓ VOLT 534
LEVELEK A KITELEPÍTÉSBŐL 547
FÜGGELÉK 563
NÉVMUTATÓ 573
BIBLIOGRÁFIA 581
SUMMARY 587

BEVEZETÉS

Munkám olyan időszakáról szól, melyre nem szívesen emlékezünk, pedig emlékeznünk kell, magunk elé idézve a történteket, hogy az önkény ellen eredményesen tudjunk harcolni. Talán némi vigaszt nyújthatunk ezzel a korszak áldozatainak, ha igazságot szolgáltatni nem is tudunk. A Rákosi Mátyás nevével jelzett korszakról van szó, melynek intézkedései, atrocitásai a magyar társadalom csaknem minden rétegét súlyosan érintették. A Rákosi-korszakot a proletárdiktatúra időszakaként ismerjük, államformáját népi demokráciának nevezték. Mindkét kifejezés abszurditásán érdemes elgondolkodni. A proletárok diktatúrája helyett Rákosi Mátyás és csoportja: Gerő Ernő, Farkas Mihály és Révai József önjelöltek és a szovjetek által jelölt vezetők diktatúrájáról beszélhetünk, és mint a következőkből kiderül, a rendszer a demokráciától fényévnyi távolságra volt.

A rendszer diktatúra volt, amit az adott szovjet minta alapján totalitárius rendszernek is nevezhetünk. Hannah Arendt szerint a kormányzás olyan formája ez, melyben a társadalmat ideológiával és terrorral irányítják. Melyek az ilyen rendszer jellemzői? Az állam nemcsak a politikai intézményeket, a gazdasági életet, hanem az emberek gondolkodását, életformáját, viselkedését is szoros ellenőrzés alá vonja. Egypártrendszert hoznak létre, a párt vezetője legtöbbször önjelöltként korlátlan hatalommal rendelkezik az ország kormányzásában, és gyakran visszaél a hatalmával. Ezekkel a jellemzőkkel általában együtt jár a

személyi kultusz. A parlament szerepe csekély, vagy egyáltalán nincs jelentősége, ezáltal pártállam jön létre. Megszűnik a független sajtó, cenzúrát léptetnek életbe, az önálló gondolatok ugyanis veszélyesek, ellenőrzik az információkat. Irányított sajtóval manipulálják az emberek gondolkodását. Egyház- és vallásellenességet hirdetnek, a vallás helyébe a párt ideológiáját akarják beiktatni. Korlátozzák a szabadságjogokat, mint például az egyesülési és gyülekezési jogot.

A proletárdiktatúrában egyes rétegek és csoportok ellenséggé, bűnbakká válnak. Jelen esetben azok, akik még mindig, vagy 1945-ig magántulajdonnal rendelkeztek, illetve azok, akik korábban magas polgári vagy katonai beosztásban tevékenykedtek. Bűnbak voltukat hatalom birtoklói a társadalom egyéb rétegeivel még el is akarják fogadtatni. Házkutatások, lehallgatások, letartóztatások, emberek eltüntetése, tisztogatások, koncepciós perek jellemzik a korszakot. Rengetegen kerülnek börtönbe, internálótáborokba, kényszermunkatáborokba, sokak sorsa a deportálás, kitelepítés. Ezekkel az eljárásokkal nemcsak azokat félemlíti meg a hatalom, akikkel szemben foganatosítják, hanem rettegésben tartja az egész társadalmat. A végrehajtás apparátusa a rendőrség, de leginkább a politikai rendőrség és a kialakított besúgórendszer.

Az államosításokkal a magántulajdon legnagyobb része az állam kezére kerül, ezzel a gazdasági életet teljességgel az állam ellenőrzi, megszűnik a szabad verseny, ami akadályozza a fejlődést. A gazdaság egyes ágazatait, más fontos ágazatok kárára, erőszakosan, a realitások figyelembevétele nélkül fejlesztik. A társadalom, ilyen körülmények között, állandó létbizonytalanságban él. Ezt fokozza még a hadsereg és a hadiipar túlzott fejlesztése.

A Magyarországon és a többi úgynevezett népi demokráciában megvalósított rendszert Moszkva irányításával és elvárásai alapján az onnan hazatért kommunisták és a magyarországi társaik hozták létre. Ez a diktatúra, ugyanúgy, mint a Szovjetunióban, a szabadság és egyenlőség helyett a legbrutálisabb elnyomó rendszerré vált. A könyv első részében, mely a Rákosi-rendszer kényszerintézkedéseit mutatja be, a fent vázolt diktatúra ismérveinek többségével találkozunk. A kényszerintézkedések közül a kitelepítéssel foglalkozom részletesen, érintem annak különböző változatait, de fő témám a Budapestről való kitelepítés.

Munkámban a ma megtalálható és már kutatható, de távolról sem teljes, hivatalos levéltári anyagokra, dokumentumokra támaszkodva és dokumentumokkal illusztrálva mutatom be a deportálás előzményeit, a kitelepítendők összeírását, a kényszerintézkedés törvényi hátterét, a ki telepi tettekre vonatkozó szigorú megszorításokat. Foglalkozom a mentesítésekkel, az áttelepülési kérelmekkel, melyekre ritka kivétellel elutasítás volt a válasz. Bemutatom a kitelepítésben eltöltött időszak súlyos megpróbáltatásait. Ezek fokozódhattak, ha vélt vagy valós kihágással vádolták meg a kitelepítettet, aki börtönbe, internálótáborba vagy valamelyik hortobágyi kényszermunkatáborba kerülhetett.

A deportálás egész életre szóló nyomot hagyott elszenvedőiben. 1953-ban, az amnesztiatörvény következményeként, feloldották a kitelepítést, azonban a kitelepítettek nem térhettek vissza eredeti lakhelyükre, lakásukat, ingóságaikat sem akkor, sem később nem kaphatták vissza, megfigyelés alatt álltak. Figyelőlapjaikat a rendőrség hosszú ideig köteles volt naprakészen tartani. Évtizedekig az élet számos eseménye alkalmával, például elhelyezkedéskor, továbbtanuláskor súlyos diszkrimináció érte őket, az osztályellenség bélyegétől nem tudtak megszabadulni.

A könyv második részében megszólalnak a hajdani kitelepítettek emlékirataikban, visszaemlékezéseikben, interjúkban, a kitelepítés alatt írt naplórészletekben és korabeli levelekben. Ezek által válik igazán élővé a diktatúra vezetői és kiszolgáló által előidézett tragédia. Kiviláglik az is, hogy vannak, akik ilyen hosszú idő elteltével sem tudják feldolgozni a történteket. Érdekes összehasonlítani azokat a visszaemlékezéseket, amelyeknek írói megfelelő perspektívába tudják helyezni a kitelepítést azokkal, amelyekből kiderül, hogy az illetőknek nem volt eddig alkalmuk magukban elrendezni a deportálást és annak

következményeit, az emlékek felidézésekor valósággal kitör belőlük az elfojtott fájdalom. Sokan nemcsak a száműzetésben eltöltött időszakot írják le, mondják el, hanem azt is, hogy a következő évtizedekben hogyan alakult a sorsuk, mennyire határozta meg életüket az 1951-ben hozott embertelen döntés. Hogyan tudtak az eléjük állított súlyos akadályok ellenére élni, küzdeni családjaikért, és ha nem is teljesen, de legalább részben megbékélni a lelkükben.

A könyvben bemutatom a kényszerintézkedés dokumentumait is. Ezekből közelebbről megismerjük a döntéshozó és a végrehajtó szervek működését és részben a funkcionáriusok gondolkodásmódját. A kitelepítés általános és élménybeszámolókon alapuló ismertetése mellett a dokumentumok kiegészítik képünket a pártállam önkényeskedéseiről és történelmünknek erről a szomorú időszakáról.

Köszönetnyilvánítás

Könyvem anyagának összegyűjtése, megírása több évet igényelt. Ehhez családom állandó támogatására és türelmére volt szükség, amit ezúton is köszönök. Férjem, dr. Prékopa András akadémikus, mint első olvasója kritikusa munkámnak, alaposan átnézte azt, hasznos tanácsokat adott a tartalommal, a szövegezéssel és a szerkesztéssel kapcsolatban. Talán ezeknél is fontosabb volt, a korszakról folytatott sok érdekes, gondolatébresztő beszélgetésünk. Ez utóbbiban lányaim, Mónika és Judit sokat segítettek kérdéseikkel, kitartó érdeklődésükkel. Testvérem, Erzsébet számos olyan ténnyel egészítette ki emlékeimet, amelyekre igen nagy szükség volt, hogy teljesebb kép alakuljon ki a gyerekkorunkat meghatározó és későbbi életünket nagyon is befolyásoló időszakról.

Köszönetemet szeretném kifejezni azoknak a levéltárosoknak, akiktől a dokumentumok kutatásában hathatós segítséget kaptam, így különösen Kis-Kapin Róbertnek, aki kitartó munkával a legtöbb dokumentumot adta a kezembe, valamint Sarnyai Évának és Bank Barbarának az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában, Katona Klárának a Magyar Országos Levéltárban, Papp Izabellának a Szolnok Megyei Levéltárban.

Torma Miklós Marosvásárhelyről adta az első indítást és nagyon hasznos információkat ahhoz, hogy röviden leírhassam az Erdélyben, Romániában történt hasonló, de még keményebb kényszerintézkedéseket. Köszönet Kiss Elemérnek, szintén Marosvásárhelyről, aki számos, Erdélyben megjelent, a témával foglalkozó könyvre, publikációra hívta fel a figyelmemet.

A budapesti deportáltakat az ország keleti felében lévő községekbe, falvakba, tanyákra hurcolták.

A kötet második része visszaemlékezésekből, interjúkból, korabeli naplójegyzetekből és levelekből áll. Élményt jelentett ezek összegyűjtése, az interjúk elkészítése, a levelek, levélrészletek válogatása. Ma mindannyian, azok is, akikkel már sajnos nem találkozhattam személyesen, olyanok számomra, mintha mindig ismertük volna egymást, barátok lettünk volna. A közös sors összekapcsol bennünket. Köszönetem jeléül sorolom fel a nevüket: Ágostházi László, Ágostházi Margit, Ágoston Istvánné Szy Lívia, Almásy Orsolya (Déry Sáriról), Badi Lajos, Bárczay Judit, Beliczey Miklós, Beöthy Zsigmond László, Bereczky Antalné Nagy Lili, Bocskor Ádámné Zappe Amália, Bóné András, Cech Vilmos, Csilléry Ádámné Udvardy Edit, Dános Ágoston Mária, Eötvös Péter, Esterházy Lajos, Farkas Tamás, Gergátz István, Haris Egon (nagyszüleiről, a Proff-Okolicsányi házaspárról írt, és leveleiket bocsátotta rendelkezésemre), Háger Rítta, Jalsoviczky Zoltánné Bárczay Róza, Jalsoviczky Zoltán, Jantsits Gabriella, Horváthné Szathmáry-Király Hanna, Kormos Gyuláné Rados Judit, Kormos Gyula, Magyarossy Lászlóné Homér Hajnalka, Majzik Klára, Nádosy Alexa, Nagy Emil, Nóvák Ferenc, Orbán Mária, Rasztovics Jánosné Galavics Olga, Seidl Fidél, Somlay Gizella, Szécsen Miklós, Szives Zoltánné Csipkés Irén (Leskó Zoltán cikke), Tassy-Becz Éva, Teleki Gábor, Vadányi Dezsőné.

A kitelepített fiatalok a kitelepítés alatt és nagyon hosszú ideig utána is a diszkrimináció miatt nem tudtak továbbtanulni. A vonatkozó rendeletek megtalálásában Mészáros István nevelés- és művelődéstörténész segítségét köszönöm, valamint köszönöm Süle Katalin dokumentumait, Molnár Márta és Schell József visszaemlékezését a továbbtanulás nehézségeiről.

Köszönöm Kovács Attila Zoltán főszerkesztőnek azt a szeretetet, lelkesedést, amivel könyvemet fogadta.

Széchenyi Kinga

Osztályellenségek

A kitelepítetteknek a kommunista időszak többi áldozataihoz hasonlóan ahhoz, hogy folytatni tudják az életüket, felejteniük kellett, vagy legalábbis hosszú ideig keveset gondolhattak a kitelepítésre, beszélni pedig nem volt tanácsos az őket ért sérelmekről, csak családi vagy szűk baráti körben, illetve a sorstársakkal. De valami állandóan emlékeztette őket a kitelepítésre, ez pedig a hosszú évtizedekig tartó kirekesztettség volt. Most azonban eljött az emlékezés ideje azért, hogy a magunk és a történelem számára levonhassuk a következtetéseket. Egyénileg szükséges a felejtés, de a társadalom és az utókor miatt fontos feladatunk az emlékezés, az események, tények feltárása. Ha egyensúlyba tudjuk hozni a felejtést és a szükséges emlékezést, elkerülhetjük, talán feloldhatjuk a beállott történelmi amnéziát. Még ma is érezhető, ha a kitelepítés szóba kerül, az ott lévők értetlenül állnak a téma előtt. Nem kérdeznek. Külföldiek még kevésbé, talán el sem hiszik. A kitelepítést, egyéb atrocitásokkal együtt a kommunista rendszer vezetői sokáig leplezni akarták. Annak beismerése, hogy ezek a tettek törvénytelenek voltak, hosszú időt igényel. Igazi megbánás az elkövetők részéről, és az elszenvedők valódi rehabilitációja mindmáig nem történt meg.

Elöljáróban nézzünk bele két dokumentumba. Ez azért fontos, hogy lássuk, elvben milyen jogok voltak érvényben Magyarországon, és milyen emberi jogok érvényesülését tanácsolta már 1948-ban az ENSZ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában:

A Magyar Népköztársaság Alkotmánya
1949 (Részlet)
57. § A Magyar Népköztársaság biztosítja a polgárok személyi szabadságát és sérthetetlenséget, a levéltitok és a magánlakás tiszteletben tartását.
58. § (1) A Magyar Népköztársaság a szabadságjogokat a területén lakó minden dolgozó számára biztosítja.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata
1948 (Részlet)
1. cikk: Minden emberi lény szabadon születik, és egyenlő méltósága és joga van. Az emberek, ésszel és lelkiismerettel bírván, egymással szemben testvéri szellemben kell hogy viseltessenek.
3. cikk: Minden személynek joga van az élethez, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.
4. cikk: Senkit sem lehet rabszolgaságban vagy szolgaságban tartani, a rabszolgaság és a rabszolga-kereskedés minden formája tilos.
5. cikk: Senkit sem lehet kínvallatásnak, avagy kegyetlen, embertelen vagy lealacsonyító büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni.
8. cikk: Minden személynek joga van az alkotmányban vagy a törvényben részére biztosított alapvető jogokat sértő eljárások ellen a hazai bíróságokhoz tényleges jogorvoslatért folyamodni.
9. cikk: Senkit nem lehet önkényesen letartóztatni, őrizetbe venni vagy száműzni.
12. cikk: Senkinek magánéletébe, családi ügyeibe, lakóhelye megválasztásába vagy levelezésébe nem szabad önkényesen beavatkozni, sem pedig becsületében vagy

jó hírnevében megsérteni. Minden személynek joga van az ilyen beavatkozásokkal vagy sértésekkel szemben a törvény védelméhez.
13. cikk: (1) Az államon belül minden személynek joga van szabadon mozogni és lakóhelyét szabadon megválasztani.
17. cikk: (1) Minden személynek, mind egyénileg, mind másokkal együttesen joga van a tulajdonhoz.
(2) Senkit nem lehet tulajdonától önkényesen megfosztani.
18. cikk: Minden személynek joga van a gondolat, a lelkiismeret és vallás szabadságához, ez a jog magában foglalja a vallás és meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy a meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben oktatás, gyakorlás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.
19. cikk: Minden személynek joga van a vélemény és kifejezés szabadságihoz, amely magában foglalja azt a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást, és hogy határokra tekintet nélkül kutathasson, átvihessen és terjeszthessen híreket és eszméket bármilyen kifejezési módon.
21. cikk: (1) Minden személynek joga van a hazája közügyeinek igazgatásában akar közvetlenül, akár szabadon választott képviselői útján való részvételhez.
(2) Minden személynek egyenlő feltételek mellett joga van saját hazájában közszolgálati állásokra való alkalmazásához.
26. cikk: A felsőbb tanulmányokra való felvételnek mindenki előtt - érdeméhez képest - egyenlő feltételek mellett nyitva kell állnia.
28. cikk: Minden személynek joga van ahhoz, hogy mind társadalmi, mind nemzetközi viszonyok tekintetében olyan rendszer uralkodjék, amelyben a jelen Nyilatkozatban kinyilvánított jogok és szabadságok teljes hatállyal érvényesülhessenek.
30. cikk: A jelen Nyilatkozat egyetlen rendelkezése sem értelmezhető úgy, hogy valamely állam, valamely csoport vagy valamely egyén részére bármilyen jogot adna arra, hogy az itt kinyilvánított jogok és szabadságok megsemmisítésére irányuló tevékenységet fejtsen ki, vagy ilyen cselekményt elkövessen.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, melyre több nyugati lap is hivatkozott az 1951-es kitelepítések idején, nagyon ingerültté tette Rákosi Mátyást, aki azzal válaszolt, hogy Magyarország még nem tagja az ENSZ-nek, ezért a Nyilatkozatban előírtak nem vonatkoznak az országra.

2001 májusában volt ötven éve annak, hogy megkezdődött az ún. osztályidegenek, erősebb kifejezéssel osztályellenségek, vagy ahogy a Szabad Nép fogalmazott, a volt kizsákmányolók kitelepítése Budapestről. Az osztályellenség előképe már a francia forradalom alatt is létezett, akkor a nép ellensége kifejezést használták. Kik voltak a kommunizmus által osztályellenségnek nevezett emberek? Olyanok, akiket nem azért üldöztek, mert valamit tettek, hanem azért, akik voltak, vagy akik a hozzátartozóik voltak, gyakorlatilag a háború előtti pozíciójukat, illetve származásukat tekintették bűnnek. Olyanok, akik nem szimpatizáltak az új rendszerrel, esetleg a korábbi időszak vezető rétegéhez tartoztak, korábban vagyonnal rendelkeztek, de ennek nagy részét addigra már elvették, államosították, vagy ilyenek családtagjai voltak, mindezeket potenciálisan veszélyeseknek, „nemkívánatos elemeknek" tekintették, de bíróság elé állítani, elítélni nem tudták őket, mert nem volt mit rájuk bizonyítani. Ebbe a csoportba, majd látjuk, a csecsemőtől a legidősebb emberekig mindenki belefért. Foglalkozásukat tekintve is igen változatos a kép. Az ellenségképre, mint pszichikai motívumra nagy szüksége volt az embertelen és emberellenes rendszernek, és mivel az akkori társadalomban majd mindenki valamikor ellenséggé válhatott, a kitelepítéssel is sakkban, félelemben lehetett tartani az ország lakosságának nagy részét.

A kitelepítés csak egyike azoknak a jelenségeknek, atrocitásoknak, amelyekkel a diktatúra elitje saját népének különböző rétegei, társadalmi osztályai ellen hadat viselt, próbálta őket teljesen ellehetetleníteni. A parancsuralom egyik jellegzetessége, hogy a társadalom egyes csoportjait, rétegeit, vagy akad időszak, amikor szinte mindenkit ellenségnek tekint. Ilyen időszaknak tekinthető a magyar történelemben a Rákosi Mátyás nevével fémjelzett rendszer. A kommunista hatalomnak megvoltak a maga eszközei, emberei a kitelepítés végrehajtására is,

melyben a Rákosi és csoportja alá rendelt Államvédelmi Hatóságnak jutott a legfontosabb szerep. Ekkor a „törvénysértés nélküli" jogtalanságokat és törvénytelenségeket a „proletárdiktatúra" nevében követték el.

A budapesti kitelepítés a fő témám, de mellette a Hortobágyra való kitelepítésről is megemlékezem, valamint néhány, tudomásomra jutott korábbi és későbbi hasonló esetről is be fogok számolni. Több ok miatt kezdtem foglalkozni a kitelepítéssel, egyrészt magam és családom is részesei voltunk ennek a meghurcoltatásnak, másrészt, ami ennél is fontosabb az, hogy most, amikor lehet beszélni az 1945 után történtekről, nem túl sok szó esik róluk. Talán azért, mert sokan szeretnék a „kellemetlen" múltat eltemetni, és nagy számban vannak olyanok, akik már nem is tudnak a különböző meghurcoltatásokról, törvénytelenségekről, sérelmekről, mert nincs elég elérhető információ, és valljuk be, sokakból hiányzik az érdeklődés. Pedig a kitelepítés nagyon sok embernek tette tönkre az egész életét; vagy teljességgel megváltoztatta, vagy életre szóló, meghatározó tényezővé vált, s máig be nem gyógyult sebeket okozott. A kitelepítés utáni, hosszú ideig tartó diszkrimináció óriási, leküzdhetetlen akadályt jelentett a deportáltak minden korosztályának. De kimondhatjuk azt is, hogy az érintett családok társadalmi, anyagi helyzetét hosszú időre megpecsételte, ellehetetlenítette, mert javaikat soha nem kapták vissza, az őket ért sérelmeket valójában máig érdemben nem orvosolták. Arról a tényről nem is beszélve, hogy mindez békeidőben a saját hazájukban történt, törvényes ítélet nélkül, a magyar kormány és hatóságok irányításával.

A korszak egyik súlyos jellemzője az emberi jogok különböző módszerekkel történt sárba tiprása volt, ennek egyik változata a kitelepítés. Azok, akiket az ötvenes évek első felében kitelepítettek, valamennyien a bűnbakkereső rendszer áldozataivá váltak. A bűnbakok természetesen nem csak azok voltak, akiket kitelepítettek, mert a rendszer kiteljesedésével alig található olyan társadalmi réteg, osztály, amelyet nem tekintettek annak bizonyos időeltolódással. Röviden foglalkozunk majd a diktatórikus rendszer változatos atrocitásaival. Az osztályellenséghez soroltak, akik, mint látni fogjuk, milyen sokféleséget mutatnak, akadályt képeztek az új rendszer megvalósításában, elszigetelésük, félreállításuk, esetleges elpusztításuk volt a cél. Ugyanakkor lakásaikra, házaikra, a meghagyott tulajdonukra nagy szüksége volt a rendszernek, ezeket maguk a párt irányítóii szereztek meg. Azt sem igen bánták, ha közben a javak egy része ebek harmincadjára jutott. A kitelepítettek és más meghurcoltak sorsán nem enyhít az, hogy alkalomadtán a rendszer irányítói saját elvtársaikkal is hasonlóan bántak el.

A rendszer leszámolással és leszámoltatással kezdte működését gondolok itt az igazoló bizottságokra és a népbíróságra. De beszélhetünk ilyen értelemben a tulajdon (amit szintén „bűnnek" tekintettek) pl. a földbirtok, később gyárak, épületek, házak stb. kompenzáció nélküli elvételére, államosítására. Az államosítások és egyéb intézkedések, éppúgy, mint az 1919-es Tanácsköztársaság hasonló intézkedései, szovjet hatásra jöttek létre.

1946-ban Révai József a Szabad Népben megjelent cikkében definiálta a reakciós, kommunistaellenes, osztályidegen kategóriát, és az ide tartozókat bűnösnek és büntethetőnek tekintették. Az antidemokratikus elemek csoportjait fel is sorolta a Magyar Kommunista Párt 111. kongresszusa 1946 szeptemberében. Ide tartoztak a volt nagybirtokosok, nagytőkések, kulákoknak nevezett gazdag parasztok, a papság felső rétege, a magas rangú hivatalnoki réteg. De ide sorolhatjuk a régi hadsereg tisztjeit, a volt csendőröket is. Joggal állíthatjuk, hogy ez a szovjet minta átvétele/Tudható, hogy a II. világháború után Sztálin újult erővel és a korábbról ismert módszerekkel harcolt a Szovjetunióban az osztályellenség ellen, azok ellen, akik bármilyen nyugati kapcsolatokkal rendelkeztek (például a Nyugatról visszaédesgetett emberek is börtönben vagy a Gulágon végezhették), még azok ellen is, akik a háború alatt nyugati hadifogságba estek. Az utóbbiak esetében is attól tartottak, hogy kémek lettek, befolyásolták őket a Nyugaton tapasztaltak, ezért sokukat hazatértük után azonnal kivégezték, vagy a Gulágra hurcolták.

A kitelepítésről, éppúgy, mint a börtönben, kényszermunkatáborban,

internálótáborban töltött évekről, hosszú ideig írni és beszélni sem lehetett, különösen azoknak nem volt tanácsos, akik szenvedő alanyai voltak a meghurcoltatásoknak. 1972-ben, tizenkilenc évvel a hortobágyi táborok feloszlatása után, a Magyar Nemzetben Somssich Zsigmondról jelent meg cikk, akit édesanyjával az egyik hortobágyi kényszermunkatáborba telepítettek ki. A cikk, bár nem tartalmazott semmi szocializmusellenes kijelentést, de megemlítette az '50-es évek elhallgatott, törvénytelen meghurcoltatását, nagy botrányt kavart. A Népszabadság élesen bírálta a leírtakat, a cikk íróját pedig hamarosan elbocsátották a Magyar Nemzettől. Az újságíró nem sokkal utána öngyilkos lett.

A hallgatás „törvény" volt. Idézhetjük itt a Gulyás testvérek könyvében nyilatkozó bajai idős embert, aki Ebesen, az egyik hortobágyi kényszermunkatáborban töltött két évet: „a rendőrök megmondták, mikor elengedtek onnan bennünket, hogy aztán ha a szánkat kinyitjuk, hogy hol jártunk, akkor visznek is vissza. Ehhez hasonló előírások majd minden kitelepítésből szabadulót értek, de nem csak őket. Faludy György munkájában így írja le kiszabadulásukat a recski kényszermunkatáborból: „figyelmeztetett (a politikai tiszt), hogy a törvény hatévi fegyházbüntetést ír elő, amennyiben rabságunk körülményeiről , helyéről, okairól akár bármit is elárulunk. Azzal a jó tanáccsal szolgálhat, hogy a kérdezősködőket jelentsük fel, közvetlen hozzátartozóinknak pedig mondjuk, hogy tanulmányúton voltunk a Szovjetunióban" A szovjet Gulágról hazatérőket is hasonló „jó tanácsokkal" látták el az őket fogadó magyar hatóságok. A fogadtatás megpróbáltatásairól, kellemetlenségeiről sokan nagyon keserűen nyilatkoztak, többeket azonnali börtön vagy internálás várt itthon, és mindegyiküket majd életre szóló diszkrimináció - függetlenül attól, hogy milyen ok miatt kerültek a Gulágra.

Később, az enyhülés időszakában, néhány irodalmi mű, film már foglalkozott a kitelepítéssel. így talán többek tudomására jutottak a legsötétebb korszak visszaélései, atrocitásai. A budapesti kitelepítés a tárgya Téglássy Ferenc filmjének, melynek címe is beszédes: Soha, sehol, senkinek (1988), vagy említhetjük Görgey Gábor Galopp a Vérmezőn című darabját (1983). Zavaró, hogy előfordult az események bagatellizálása, vagy akár humoros beállítása is, aminek nincs helye, miután a feltáratlan múltról van szó, és sokak érzéseit sérti. Ilyennek tekintem, s ezzel nem állok egyedül, az egyébként filmes szempontból érdekes alkotást, a Te rongyos élet című filmet (1983). Ez a film csak azok számára humoros, akik nem élték át a kitelepítést, a valamikori kitelepítettekből azonban végtelen keserűséget vált ki, mert az író-rendező sok szempontból egyáltalán nem értette meg a tragikus helyzetet, és így a kép, amit bemutat, nem felel meg a történteknek. Természetesen olyan esetben, ha valaki részese volt a kitelepítésnek (mint Görgey Gábor, Esterházy Péter), más jelentése, kicsengése lehet a humornak, mert sokan még most is csak úgy tudnak beszélni, ha tudnak egyáltalán, ezekről a szomorú tapasztalatokról, hogy humorral próbálják elfedni, palástolni máig érzett fájdalmukat de valójában blokkolják igazi érzelmeiket.

Célom az, hogy felhívjam a figyelmet az ötvenes évek kitelepítéseire itthon, és azt is fontosnak tartom, hogy külföldön is többet tudjanak meg e meghurcoltatásokról. Azt lehet ugyanis tapasztalni, hogy Nyugaton a sztálinizmus időszakáról és a csatlós államokban történtekről nagyon kevés ismerettel rendelkeznek, és az érdeklődés sem kielégítő, vagy kétkedéssel fogadják, ha szó esik a börtönökről, internálótáborokról, kényszermunkatáborokról, kitelepítésekről, vagy nem is hallottak róluk. Itthon is fel kell lebbenteni a felejtés és a minden bizonnyal máig tudatos elhallgatás fátylát.

Ma, ha egyáltalán szóba kerül a téma, inkább talán sokan a megbocsátást tartják fontosabbnak, mint a tények feltárását, vagy akár az emlékezést. Fel sem merül az, hogy a bűnösöket - akik közé tartoznak azok, akik kitalálták, előírták vagy egyszerűen átvették a kegyetlen szovjet módszereket - és a rendelkezések különböző szintű végrehajtóit megbüntessék, miközben a közönyösség, az elhallgatás, a múlttalanítás mellett az ismeretek nagymértékű hiánya is tapasztalható. Sajnos volt olyan élményem, hogy a korszakot felnőttként, értelmiségiként megélő honfitársam jelentette ki a rendszerváltás idején, hogy soha életében nem hallott az ötvenes évek kitelepítési hullámairól. Előfordult

az is, hogy valaki a többi meghurcoláshoz hasonlítva csekélynek tekintette a kitelepítést. Ilyeneknek ajánlom, próbálja beleképzelni magát abba a helyzetbe, hogy mindenét hátrahagyva, teljes bizonytalanságban, családostul, esetleg kicsi gyermekekkel viszik az ismeretlenbe, miközben tudatában van annak, hogy súlyos jogtalanság áldozata, és teljességgel tehetetlen. A hitleri rémtettek feldolgozottságával és ismertségével ellentétben még mindig nem foglalkozik elég munka a kommunizmus szörnyűségeivel, terrorjával, a történelmi munkák nem minden ország esetében dolgozták fel kellő részletességgel ezeket a visszaéléseket. Nagyon alapos feltáró munka igényeltetik, hogy a tényekről a mainál sokkal többet tudjunk, többet tanuljanak a fiatalok és tudjanak meg róla Nyugaton is.

Mi lehet ennek az ismerethiánynak, tájékozatlanságnak, a közönyösségen kívül, az oka? Talán az, hogy Nyugaton, baloldali berkekben sokan úgy fogják fel még ma is, hogy a kommunizmus eszméi alapvetően megfelelőek, azonban az a fajta kísérlet, ahogyan a Szovjetunióban és a csatlós államokban akarták megvalósítani, nem volt sikeres. Valami egészen más lett belőle, mint az eredeti elképzelés, ami a hatalom bűvöletében élő irányítókon és népes, megalkuvó kiszolgálóikon múlott. Közben pedig emberek millióit pusztították el, a Kommunizmus fekete könyve szerint százmilliót,4 és mellette még rengeteg ember életét tették pokollá, számos ország természetes fejlődését vetették vissza, akasztották meg hosszú időre. Valami olyasmi történt, hogy csak az elveket vették figyelembe, melyek között nem vették észre a rossz, hibás, helytelen elképzeléseket, melyek gyakorlati alkalmazása veszélyes és értelmetlen volt majdnem az egész társadalomra nézve. Olyan emberek vették kezükbe az irányítást, akiknek csak a hatalom megszerzése volt a fontos, és bár szerintük szép elvekre hivatkoztak, az általuk használt eszközökkel, módszerekkel tönkretették a társadalom nagy részét. Az állandó hangzatos, propagandisztikus jelszavak hatására az értelmiség egy része mind keleten, mind nyugaton, annak ellenére, hogy tudott a Szovjetunióban, majd később az ún. csatlós államokban történtekről, mégis kommunista maradt, ezzel hozzájárult ahhoz, hogy elfedjék a valóságot és terjesszék a téveszméket. Azt hiszem, itt fel kell vetni többek között a sajtó munkásainak felelősségét is. Nem kell másra gondolnunk, csak például az Ukrajnában történt, a kolhozosítás érdekében előidézett rettenetes éhínségre, mely milliók szenvedését, halálát okozta. A sajtó pedig hallgatott. A hallgatás csak egyik része a sajtóval kapcsolatos problémának, sokszor tudatlanságból, de volt, amikor tudatosan félretájékoztatott.

A szovjet rendszerben sokáig nem akarták felfedezni azokat a jellemzőket, amelyek a diktatórikus rendszerek sajátjai. Olyan államok jöttek létre, amelyekben az állampolgárok sokaságát kényszerítették hazájuk elhagyására, diszkriminálták hurcoltak meg, vagy akár meg is ölték őket. A magántulajdont elvették, majd a javakat rosszul használták fel és tönkretették, óriási kárt okozva ezzel is az országnak és polgárainak. Talán azt az állítást is megkockáztathatjuk, hogy a Nyugat minden bizonnyal nehezen ismerné el, hogy a győzelem érdekében számos országot kiszolgáltatott Sztálinnak, a kommunista rendszernek, és ily módon, bár nem közvetlenül, de elősegítette a szovjetek által elkövetett súlyos bűnöket, melyek egész régiók életét és az ott élő emberek egy részének gondolkodásmódját hosszú időre tönkretették. A háború befejezésének hatvanadik évfordulója alkalmából merült fel végre hivatalosan is ez a probléma, de sajnos nagy visszhangot nem kapott. 2005-ben George W. Bush elnök, mielőtt Moszkvába utazott az évforduló ünneplésére, Lettországban elhangzott beszédében utalt a jaltai megállapodásra: „A kísérlet, hogy a szabadságot feláldozzák a stabilitás érdekében, megosztotta és bizonytalan helyzetbe hozta a kontinenst. Közép- és Kelet-Európában milliók rabságára úgy fognak emlékezni, mint a történelem egyik legnagyobb tévútjára.

A megszállt országokban, így Magyarországon is, a kommunizmus bűneit természetesen nem egyedül a szovjet megszállók követték el, mert minden szovjet blokkhoz tartozó államban kellett ehhez egy úgynevezett„élcsapat", amely kiszolgálta a szovjet érdekeket Ez az élcsapat általában kétféle csoportból állt az egyik hosszú, moszkvai emigrációból tért vissza hazájába, a másik pedig otthon formálódott. Mindezek száma Magyarországon pár ezer embert tett ki a ÍI. világháború végén. Ebből a két csoportból alakultak azok a hatalomra törő kommunista pártok a szovjet érdekszférába tartozó államokban* melyek kezdve az

állambiztonsági szervekkel, rendőrséggel, folytatva az államhatalom különböző ágaival, hamarosan minden hatalmat magukhoz ragadtak, és minden pártot beolvasztottak, felőröltek, megszüntettek. A hatalom gyakorlásába könnyen irányítható, megfélemlíthető, iskolázatlan embereket vontak be. Valójában elmondható, hogy a hatalom gyakorlói igen gyakran saját népük, országuk érdekei ellen dolgoztak. Munkájukat segítette a szovjet megszállás és irányítás, valamint a szovjet tanácsadók. Az esetek többségében az ő előírásaiknak megfelelően jártak el a helybeli kommunisták. Bizonyossággal tudható, hogy a szovjet tanácsadókon keresztül, vagy akár közvetlenül is Sztálin utasításokat adott maginak Rákosinak is. Erről olvashatunk a magyar származású Paul Lendvai munkájában, melyben leírja, hogy Rákosi és Sztálin az utóbbi titkárján, Alexandr Poszkrebiseven keresztül tartotta a kapcsolatot. Lendvai más mellett hivatkozik az 1956-os Intézet 1998-as évkönyvében Rainer M. János publikációjára."

A kitelepítés vagy annak különböző válfajai, egyes társadalmi osztályok, rétegek kiiktatását, tönkretételét jelentették, és az osztályidegenek elleni bosszú vezérelte. A figyelemfelkeltés mellett emléket szeretnék állítani azoknak, akik a kitelepítés megpróbáltatásait méltósággal viselték el, akik másoknak is erőt adtak, mert nem törődtek bele reménytelen helyzetükbe. A kitelepítés időszaka a megpróbáltatásoknak csak a kezdete volt (sokaknál ez is már folytatást jelentett), mert a kitelepítés és annak utóhatásai egész életüket gondolkodásmódjukat, magatartásukat meghatározták, befolyásolták. Saád József nagyon találóan így fogalmaz: „azon az éjszakán életfogytig szóló határozatokat kézbesítettek. Ezt ne hangzatos idézetként fogjuk fel, mert nagyon is tárgyilagosan fedi a valóságot.

Most tulajdonképpen az utolsó pillanatokat éljük, amikor még vannak olyanok közöttünk, akik emlékeznek a kitelepítésre, saját emlékeiket, kiszolgáltatottságukat el tudják mondani, le tudják írni. Sajnos az akkori középkorúak és idősek közül már kevesen vannak életben. Voltak azonban páran közöttük, akik már korábban megírták emlékirataikat, pl. Dadányi Miklósné Semsey Mária 9, Pallavicini-Andrássy Borbála 10 és Jeszenszky Iván.

Az iratok, dokumentumok kutatása nem könnyű, a meglévő anyagok hiányosak, a döntések egy részéről valószínűleg soha nem is volt dokumentum, mert a rendszer vezetői gyakran csak szóban döntötték el a teendőket. Egyes kutatók szerint a „gondos kezek" már a 60-as évektől kezdve megsemmisítettek sok iratot, a rendszerváltás táján ismert iratpusztításokról pedig ma már sokan tudnak. De azért vannak dokumentumok, melyekből rekonstruálható számos kitelepítéssel kapcsolatos tény és intézkedés. Iratpusztítás több időpontban történhetett, a Belügyminisztérium II/11. osztályának 1961. február 10-i jelentése ír „a begyűjtő alosztály munkájáról, az 1949-es begyűjtésről és bezúzásról; ugyanitt olvashatunk arról, hogy az alosztálynak meg kellett akadályoznia a „vad selejtezéseket". Érdekességként egy idézet a jelentésből: ..A Begyűjtő alosztály 1951. szeptember 15-én a Pártközpont és az ÁVH vezetőinek együttes határozata alapján alakult meg oly módon, hogy mi „T" állományba, (az) ÁVH kötelékébe tartozunk, de a szervek felé mint a Munkásmozgalmi Intézet alkalmazottai fogunk kijárni."

Munkámban próbáltam a személyes visszaemlékezések mellé odaállítani a ma megtalálható és kutatható levéltári dokumentumokat. A visszaemlékezések, interjúk, a korabeli napló- és levélrészletek rengeteg tényt és olyan információkat is tartalmaznak, melyeket most még regisztrálni tudunk, ezek sok tekintetben kiegészítik a dokumentumokat a kitelepítés lebonyolításának, mindennapjainak jelenségeivel, a megalázásokkal, diszkriminációval. Ezek mellett természetesen a történtek akkori és máig ható érzelmi vonatkozásait is bemutatják. Előfordult, hogy azokból a visszaemlékezőkből, akik csak mostanában próbálták feldolgozni a velük történteket, az emlékezés óriási érzelmi hullámokat váltott ki.

A visszaemlékezéseknél figyelembe kell vennünk azt is, hogy sok év telt el a kitelepítések óta, és ez sok szempontból módosíthatja az emlékeket, szubjektívvá teheti őket. Ennek ellenére kiolvashatók belőlük az objektív tények. Ha esetleg egyes részletek feledésbe merültek, a leglényegesebb momentumok kitörölhetetlen,

életre szóló nyomokat hagytak a kitelepítettek generációiban. Számos esetben megfigyelhető a visszaemlékező szemérmessége is, emiatt néhol finomítják a keserves emlékeket. Például kevesen merik bevallani, mert neveltetésüknél fogva máig szégyellik például azt, hogy volt, amikor éheztek, vagy nem voltak meg az legelemibb anyagi lehetőségeik sem. Az is kiolvasható, hogy a különböző korosztályokhoz tartozó emlékezők, érthető módon, különbözőképpen élték meg a velük történteket. Az emlékezeti nyomok, rétegek kiegészítik egymást, együtt adják meg az élet akkori valóságát. A konkrét élmények segítségével látjuk, hogyan vészelték át a kitelepítettek a Rákosi-korszakot, néhányan beszámolnak későbbi életük nehézségeiről is, ezáltal némi betekintést kaphatunk a Kádár-korszak mindennapjaiba.

A fellelhető dokumentumok, még ha hiányosan is, de illusztrálják a hatóságok ténykedését, döntéseit, tükrözik a korszak bürokráciájának működését, és sokszor elfedik, módosítják a valóságot, azonban a végrehajtás módszereit, kegyetlenségeit nem, vagy nagyon kevéssé mutatják be, ezek valósága csak a visszaemlékezésekből derül ki. Esetenként a dokumentumokban leírtakat egészséges kétkedéssel, fenntartással kell kezelnünk. Az iratok értelmezése különösen nehéz azok számára, akik nem élték át ezt az időszakot. Minden egyes dokumentum alapos áttekintése számtalan új kérdés felvetését eredményezi.

A későbbiekben foglalkozunk az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárban (ÁBTL) megtalálható budapesti kitelepítettek listáival. Ha valaki már élt a kitelepítések idején, és számos hasonló sorsú személyt, családot ismert, sok hibát fedezhet fel a listákban. Vannak olyanok, akik kimaradtak, pedig elhurcolták őket; egyes családtagok, köztük gyakran gyerekek nincsenek feltüntetve, kimaradtak a listákból; sokak nevét tévesen írták. Összevetettem az ÁBTL-ben található listát - azt a részét, amely a családommal együtt Kőtelekre, Szolnok megyébe kitelepítettek névsorát tünteti fel - a Szolnok Megyei Levéltárban található, Kőtelekre hurcoltak névsorának listájával: sajnos a kettő nem egészen fedi egymást. Két, a Szolnok Megyei Levéltárban található dokumentumot tudtam erre felhasználni. Az első egy előzetes lista a „beutaltak" nevével, a kijelölt lakhely címével és a tulajdonos nevével, dátum: 1951. május 20.; a másik listán a ténylegesen beköltözöttek (kitelepítettek) neve mellett található a kijelölt lakhely és az utóbbi tulajdonosának neve, dátum: 1951 május 23. Mi az első Budapestről kitelepített csoportba tartoztunk, május 21-én kaptuk meg a végzést, és 22-én hurcoltak el minket a „kényszerlakhelyünkre". Ami különösen érdekes volt a szolnoki anyagban, az a kulákoknak írott, a "betelepítésről" szóló végzések (másolatának) dátuma, mely május 12-17 közötti időre esik. Ezek a kitelepítési végzéseknél négy-kilenc nappal korábbiak. Vajon mikor kézbesíthették az eredeti betelepítési határozatokat? Ezt azért is fontos lenne tudni, mert május 21-én, amikor az első kitelepítési végzéseket Budapesten a kitelepítettek megkapták, senkinek, ügyvédeknek sem volt fogalma arról, hogy mire készültek Rákosiék.

Megpróbáltam ún. élő történelmet összeállítani interjúk, visszaemlékezések, eredeti naplók segítségével. Ez nem bizonyult könnyű feladatnak, mert sokan máig sem dolgozták fel az akkori fájó emlékeiket, nem merik a sebeket felszaggatni, elzárkóznak a beszélgetéstől, megkeseredtek, akad olyan is, aki még mindig fél, vagy pedig nyilatkozik, de nem akarja a nevét adni hozzá. Pedig ha most nem beszélünk, írunk erről a korszakról, akkor hamarosan nem lesz senki, aki elmondja a történteket. Emellett az események feldolgozása beszélgetés vagy leírás útján, később meghozhatja a be nem gyógyult sebek hegedését, talán némi megnyugvást is előidézhet, még akkor is, ha a visszaemlékezés olykor felkavaró élményt jelent, mert újból át kell élni régi, fájdalmas emlékeket. Azoktól pedig, akik készséggel elmondják emlékeiket, megtanulhatjuk, hogyan birkóztak meg a kitelepítés traumájával, utóhatásaival, és ezekhez mekkora belső tartásra volt szükségük.

Szerencsére számosan voltak olyanok, akik hathatós segítséget nyújtottak saját és szüleik, nagyszüleik emlékeinek bemutatásával, valamint azzal, hogy sok fontos, esetleg az én tapasztalatomban elő nem forduló elemre hívták fel a figyelmemet. Legtöbbjük megfelelő távolságtartással tudja kezelni az akkori eseményeket. Megható, amikor a keserves körülmények között is sokaknak volt

ereje felismerni az emberekben a jóságot és a szolidaritást, a tájban, a természetben a szépséget, s azt is elmondták, hogy mit tanultak, mit vittek magukkal további életükbe a kitelepítésből. Számomra felejthetetlen volt az a tartás, méltóság, amivel a felnőttek elviselték a viszontagságokat megpróbáltatásokat, és evvel életre szóló példát mutattak az akkor gyermekkorúaknak és fiataloknak. Talán az élő történelem segítségével sikerül feleleveníteni ezt az időszakot, és anyagot gyűjteni a későbbi részletesebb történelmi leírásoknak, amelyek szükségesek a múlt tisztázásához, és a megfelelő erkölcsi tisztánlátás kialakításához a társadalomban.

Véleményem szerint olyan felelősségünk is van, hogy tudatosítsuk a diktatúrák sajátosságait, módszereit, amelyekhez a kitelepítés is tartozik, sok egyéb mellett. Tudjanak arról az utódok, hogy milyen szörnyű bánásmódokat alkalmaztak kísérletként,megtorlásként, társadalom átalakító céllal, vagy túldimenzionált ipari fejlesztése, természetátalakító gigászi tervek miatt, melyekért millióknak kellett szenvedni. Azért is fontos ez, mert Recskhez, Hortobágyhoz hasonló táborok ma is léteznek a világban, pl. Kínában, Észak-Koreában, csak ritkán esik róluk szó. Kínában, egyes vélemények szerint, ma is több millióan vannak munkatáborokban. Észak-Koreában családok sínylődnek börtönökben, táborokban rettenetes körülmények között.

Az a vetülete is nagyon izgalmas az időszaknak, hogy mi módon lehet kiépíteni azt a kiszolgáló rendszert, amivel a diktatúra vezetői behálózták az egész országot. Hogyan lehet az „eszmében" hívók mellett, ezreket, tízezreket rávenni saját honfitársaik fogva tartására, megfélemlítésére, megfigyelésére, bántalmazására, sokszor gyötrésére, kínzására. Milyen manipulációk állnak a háttérben? Nem lehet mindent a félelemmel, megfélemlítéssel magyarázni, azzal, hogy a végrehajtók féltették a maguk és családjuk egzisztenciáját. Ha később felmerül az egyén felelőssége, következik a „parancsra tettem" sztereotípia, vagy a félelemre való hivatkozás. Nagyon nehezen magyarázható az önkényeskedő, értelmetlen kegyetlenség, sokszor még az előírásokon, parancsokon is túlmenő erőszak. Nem kell másra gondolnunk, mint arra a kegyetlenségre például, ahogy némely hortobágyi rendőr a kicsi, deportált gyerekekkel bánt. Hogy alakul ki ez a fajta kegyetlenség egyes emberekben? Hogyan nevelődnek ki minden lelkiismeretet nélkülöző, semmiféle empátiát nem érző, kegyetlen emberek, akik másokat is kegyetlen cselekedetekre ösztönöznek? Az ilyen magatartás kialakulásához nem lehet elegendő az, hogy félelemben tartották vagy megfenyegették őket.

Természetesen voltak olyan őrök, rendőrök, akik emberségesebbek próbáltak lenni, őket azonban rövid úton eltávolították posztjukról, esetleg megbüntették. Sokan próbáltak segíteni is, elsősorban rokonok, barátok, de a kitelepítés helyén is számos helyi vagy kórházi orvos, szomszédok, helyi lakosok, plébánosok, lelkészek; ők voltak azok, akik enyhítettek a meghurcoltak helyzetén. Igaz, sok esetben, meg is volt ennek a retorziója. A jobb indulatú rendőrt áthelyezték, esetleg elvesztette munkáját, az orvosnak meggyűlt a baja a hatóságokkal, áthelyezték, diszkriminálták őt is.

Előzmények

A II. világháború alatt és után faji, etnikai és osztály hovatartozás alapján hatalmas tömegeket érintettek a különböző elhurcolások, megsemmisítések Üldözések, kitelepítések, áttelepítések. A faji alapon való megkülönböztetés politikája ugyan Németországból származik (itt csak ennek a rövid korszaknak az üldözéseit említjük), de az etnikai egyszínűség, az etnikailag homogén nemzetállamok gondolata néhány más ország egyik-másik politikusának és társadalomtudósának gondolataiban is megtalálható. Terveiket azonban csak részlegesen tudták megvalósítani. A nagy lakosság- és népességmozgatásokban a német fajelmélet és a nacionalizmus mellett a harmadik jelentős tényező a Szovjetunióban folytatott politika volt. Náluk a hatalommal ellenséges csoportok, osztályok megsemmisítése jelentette az elsődleges célt, annak

érdekében, hogy megvalósítsák a társadalom átalakítását, elvben az osztály nélküli társadalmat. Az etnikai elem azonban a Szovjetunióban is alapvető fontossággal bírt, mert miután a különböző kisebbségek elitjét, osztályellenségét felszámolták, azzal folytatták, hogy áttelepítették a veszélyesnek tekintett nemzetiségeket is. így telepítettek át számos kis nemzetiséget, mint például a csecseneket, az ingusokat, a volgai németeket, a krími tatárokat és másokat Közép-Ázsiába vagy Szibéria elhagyatott vidékeire. Az áttelepítések oka lehetett még a belbiztonság fenntartásának szempontja is (preventív áttelepítések), valamint az egész csoportokkal szemben megnyilvánuló kollektív megtorlás. A szovjetek által megszállt területekről hatalmas civil tömegeket szállítottak kényszermunkára a Gulág számtalan táborába, ahová a hadifoglyok is kerültek. A kollektív büntetést alkalmazták számos, területükön élő népcsoporttal szemben, melyeket a németekkel való kollaborációval vádoltak.

A közép-európai át- és kitelepítésekkel részletesen foglalkozik Stark Tamás. 1944. december 16-án a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottsága rendelkezett arról, hogy a Vörös Hadsereg által elfoglalt országokból minden 17-44 év közötti német férfit és 18-30 év közötti német nőt munkára kell vinni a Szovjetunióba. így került szovjet fogságba 200-250 ezer magyar, illetve magyarországi német, ugyanis a végrehajtóknak országokra, területekre lebontott számú foglyot kellett kiállítaniuk az úgynevezett „malenkij robot"-ra. Ez a Szovjetunió területén rettenetes körülmények között végzett helyreállító munkát jelentette. A németek mellett elhurcoltak német nevű magyarokat és más magyarokat is, és ha nem volt meg a megadott létszám, bárkit, aki éppen a közelben, az állomáson, az utcán járt, elvittek, hogy a létszám meglegyen. A hadifoglyokkal együtt a szovjet fogságba, munkatáborokba került magyarok teljes létszáma meghaladja a 800 ezret, 200 ezren közülük soha nem tértek vissza Magyarországra.

A II. világháborút követően is folytatódtak az elhurcolások, kitelepítések, áttelepítések, internálások, nem beszélve a népbírósági ítéletekről, börtönbüntetésekről, igazoló eljárásokról. A potsdami konferencia döntése alapján az európai németeket kitelepítéssel akarták büntetni Németország bűneiért. Magyarországon ezt a potsdami értekezlet a Szövetséges Ellenőrző Bizottság feladatául tűzte ki. A magyar kormány rendeletében (12330/1945 M. E.) azoknak a magyarországi németeknek a kitelepítését írta elő, akik az utolsó népszámláláskor németeknek vallották magukat, akik magyar nevüket németre változtatták vissza, vagy akik a Volksbundnak vagy valamely fegyveres alakulatnak tagjai voltak. 177 ezer és 240 ezer közé teszik az 1946-tól 1948 közepéig kitelepített német nemzetiségűek számát. Velük az úgynevezett Népgondozó Hivatal foglalkozott.

A magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezmény (1945. február 27.), melyet a magyarok egyoldalú kitelepítése helyett valósítottak meg, ugyanis ehhez a nyugati hatalmak nem járultak hozzá, 170 000 magyart, illetve szlovákot kényszerített áttelepülésre. Az összefüggő magyar lakta területeken még reszlovakizációval és 43 546 magyarnak a cseh országrészbe való kitelepítésével (1946-47) is csökkentették a magyarok számát. 1944-45-ben körülbelül 100 000 magyar menekült el Romániából és települt le Magyarországon.

A gulág

A cári Oroszországban, Szibériában létezett a későbbi Gulágnak megfelelő kényszermunkatábor rendszer, valamint a száműzetés büntetési gyakorlata. Anne Applebaum munkájának előszavában az ókortól kimutatja a száműzés és kényszermunkáltatás különböző változatait, különös tekintettel a modern korra, és nemcsak Oroszországra, illetve a Szovjetunióra vonatkozóan. Szerinte Sztálin nagy tisztelője volt Nagy Péter cárnak, aki rabok és jobbágyok kényszermunkájával és sokuk feláldozásával építtetett számos olyan intézményt, melyek közelebb vitték az akkori Oroszországot a fejlettebb Nyugat-Európához. A forradalom után közvetlenül, 1918 nyarán Lenin megkövetelte, hogy a megbízhatatlan elemeket a nagyvárosoktól távoli koncentrációs táborokba zárják.

Ennek megfelelően vittek el és zártak táborokba nagytőkéseket, kereskedőket, arisztokratákat és más potenciális ellenségeket. 1921-re már nyolcvannégy tábor működött; ekkor még az volt a tervük, hogy a nép ellenségeit átnevelik ezekben a táborokban. 1929-től a táborok jelentősége új feladatokkal bővült, Sztálin ugyanis a kényszermunka segítségével akarta felgyorsítani a Szovjetunió iparosítását és kitermeltetni a Szovjetunió majdnem lakhatatlan északi vidékein található ásványkincseket. Ezek a tervek mérhetetlen emberáldozatokat követeltek.

A Gulágon a politikai elítéltek mellett voltak köztörvényes rabok is, de sokan kisebb szabálysértések miatt kerültek oda, vagy azt is mondhatjuk, hogy a hatalom egyre több magatartásformát ítélt büntetendőnek. Anne Applebaum említett munkájában olvashatjuk, hogy a Szovjetunió fennállása alatt legalább 476 táborkomplexum jött létre, melyek önálló táborok ezreiből tevődtek össze, az egyes táborokban a rabok száma néhány száztól több ezerig terjedt. A táborokat magukkal a rabokkal „hozatták létre", ahol rettenetes körülmények között tartották őket. Éves átlagban a rabok száma 2 millióra tehető, 1929-től 1953-ig. Sztálin haláláig körülbelül 18 millió szovjet állampolgár járta meg a Gulág táborait. A táborokban őrzött és munkára kényszerített különböző nemzetiségű hadifoglyok száma Applebaum szerint egyes években meghaladta a négymilliót. A kommunizmus fekete könyve 1953-as év elejéről azt írja, hogy a Gulág különböző intézményeiben 2 750 000 rab sínylődött.

Rajtuk kívül körülbelül hatmillió személyt száműztek, deportáltak ők nem hagyhatták el a lakhelyül kijelölt falvakat, és bár nem éltek rács mögött mégis kényszermunkásoknak tekinthetők, hasonlóan a Sztálin idején a harmincas években Szibériába vitt kulákokhoz, akiknek maguknak kellett felépítem falvaikat. Applebaum adatai szerint 1930 és 1933 között több mint 2 millió kulákot száműztek Szibériába, Kazahsztánba és a Szovjetunió egyéb gyéren lakott területeire. Ez idő alatt további százezer kulákot tartóztattak le és vittek a Gulágra. Rákosi Mátyás könyvében olvashatjuk a következőket is a kulákkérdésről és az eddig említettől más megoldásról: „Sztálin elmondotta, hogy ők nem mindenütt nyúltak a kuláklikvidálás olyan módjához, hogy elvitték a falujukból, és néhány ezer kilométerrel arrébb valahol lerakták őket. Voltak helyek, ahol ez gazdaságilag hátrányos volt, mert az egész falu vagy többsége gazdag kulákokból állott. Ilyen helyeken kommandókat hoztak létre, ahol a kulákok a saját falujukban katonai fegyelem alatt dolgoztak, s amikor rájöttek, hogy ez még mindig jobb, mintha elvinnék őket, beletörődtek, míg aztán a kolhoztenger el nem nyelte őket.

Hosszú börtönbüntetés vagy kényszermunkatábor várt azokra, akik megpróbáltak a nagy éhínség alatt bármilyen kevés élelmet eltulajdonítani, ezeket a nép vagyona elleni bűntetteknek tekintették. A társadalomra veszélyes és a nem kívánatos elemek kitiltásáról és kényszerlakhely kijelöléséről a Szovjetunióban két törvény (1934, 1935) rendelkezett, melyek kimondják, hogy az ilyen személyeket egytől öt évre kitilthatják a fővárosból, nagyobb városokból, fontos ipari központokból. Itt kell még megemlítenünk azokat az óriási áttelepítési, deportálási hullámokat, melyek a háború alatt történtek, és számos népcsoportot, nemzetiséget érintettek. A kitiltás intézménye a Szovjetunióban is sokáig fennállt, a későbbiekben különösen disszidens értelmiségiekkel szemben alkalmazták.

A Szovjetunióban egyik büntetésforma a különleges telepeseké, ez a deportálás egyik formája, amely már a kommunista uralom korai szakaszában megkezdődött. A különleges telepesek között találunk kulákokat, deklasszált elemeket, papokat, olyan személyeket, akik ellenezték a kolhozosítást, nem akartak belépni, vagy akik nem teljesítették a kolhozokban a minimális évi munkanapot, vagy nem rendelkeztek a harmincas években bevezetett belső útlevéllel. Ez csak néhány példa arra, hogy milyen okok miatt lehetett a kitelepítettek közé kerülni. Az ő esetükben sem volt időpontja a kitelepítés végének, ahogy a magyarországi sorstársaknál sem. Visszatérő gond volt, amikor időnként az ilyen személyek, családok visszakapták állampolgári jogaikat, de nem kaptak engedélyt a kényszerlakhely elhagyására.

Ebben az áttekintésben felfedezhetjük a magyarországi kitelepítések, kitiltások, internálások, kényszermunkatáborok előképeit, mintáit.
Még néhány szó a Gulág további történetéről. Sztálin halála után a Szovjetunióban számos tábort megszüntettek, ez az akkori amnesztia része volt. De nagyon sok tábor valójában átalakított formában még hosszú évtizedekig működött, ahol a köztörvényes bűnözők mellett tartották fogva a politikai rabokat, disszidenseket, a szovjetellenes elemeket, mindazokat, akik hangot mertek adni nemtetszésüknek a fennálló rendszerrel szemben. A Szovjetunióban végül csak 1987-ben, már Gorbacsov idején (akinek a nagyapja is valamikor a Gulág kényszermunkás rabja volt) kezdték megszüntetni a politikai büntetőtáborokat.

1953 fordulópontot jelentett a népi demokráciákban, így Magyarországon is, mert némi enyhülést hozott az addigi terrorhoz képest. Ekkor Nagy Imre miniszterelnöksége alatt, az amnesztiatörvény eredményeként sokan szabadultak a börtönökből, feloldották a kitelepítést és csökkent az internálótáborok száma. A különböző büntetési formák azonban nem szűntek meg, még a törvényeket sem hatálytalanították.

Szovjet befolyás

A II. világháború után létrejött szovjet befolyás vagy megszállás alatt álló népi demokratikus országok is létrehozták a maguk internálótáborait, munkatáborait, kitelepítési formáit egyeseket már rögtön 1945 után, másokat később, az ötvenes évek elején. Kérdés, mennyiben utánozták a szovjet mintát vagy cselekedtek szovjet intenció, nyomás hatására? Egészen biztos, hogy mindezek nagymértékben közrejátszottak, mint ahogy a későbbiekben erre rámutatunk, mert a megtorlások, kényszerintézkedések változatai kísértetiesen hasonlítanak a Szovjetunióban már kipróbált módszerekhez, sőt a meghozott törvények is hasonlatosak a szovjetunióbeliekhez. Természetesen hozzájárultak a Szovjetunióból hazatért kommunista politikusok, akik ott a sztálinista gyakorlatot ismerték meg, a hatalom megszerzését azonban nagyban elősegítették a szovjet megszállók.

1945-ben a szovjet csapatok megszállókként viselkedtek, és maguk a szovjetek sem tekintették felszabadításnak azt ami Magyarországon történt. Sztálin célja a megszállt közép-kelet európai országok szovjetizálása volt Ennek üteme eleinte lassúbbnak bizonyult ezt a hazatért kommunista vezetők úgy fogták fel, hogy előbb meg kell szerezni a széles tömegek támogatását csak utána lehet bevezetni a szovjet rendszert fokozatosan. A kezdeti többpártrendszer idején is nagy volt a szovjet befolyás, ezt az első időkben a Szövetséges Ellenőrző Bizottságon (SZEB) keresztül gyakorolták, melyben a szovjetek minden hatalmát magukhoz ragadtak a többi győztes állam képviselőitől. Itt feltehető a kérdés, miért engedték ezt a többi tagország képviselői? A szovjetek gyakorlatilag mindenbe beleszóltak, így az ország kormányzásába, a gazdaságpolitikába és nagyon erőteljesen a megtorló intézkedésekbe is. Az 1945. novemberi választásokon ugyan a Kisgazdapárt győzött de Vorosilov marsall a SZEB vezetője előírta, hogy nagykoalíciót kell alkotni, melyben a kommunisták is részt vesznek, valamint azt, hogy kommunista belügyminisztere legyen a magyar kormánynak. Egyébként már a Debrecenben székelő kormány megalakulásakor a kommunisták, ügyes és tudatos előrelátással, illetve feltehetően szovjet megbízással, a rendőrséget, az államvédelmet saját kezükbe vették.

Kominform - szovjetizálás

A szovjet befolyás felerősödését jelentették a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztatási Irodájának (Kominform) határozatai. 1947-ben alakult meg a Tájékoztatási Iroda, mellyel a Szovjetuniónak az volt a célja, hogy koordinálja a kelet- és nyugat-európai kommunista pártok közötti információáramlást, ezzel

elérje azt, hogy Moszkvából Sztálin a saját akarata szerint irányíthassa a kommunista pártokat és azok vezetőit. Így Sztálin még könnyebben adhatott utasításokat az egyes országoknak, valamint ennek segítségével egységes külpolitikát folytathattak a Kominformba tartozó államok pártjai.

A Kominform megalakulása előtt, 1947 májusában az olasz és a francia kommunisták kikerültek a koalíciós kormányokból. Sztálin ezt és az amerikaiak gazdasági segélyprogramját, a Marshall-tervet, valamint az amerikai kommunistaellenes propagandát úgy ítélte meg, hogy mindezek gyengítik a kommunisták befolyását Európa keleti és nyugati felén is.

1947 szeptemberében a lengyelországi Szklarska Porebában, a Kominform alakuló konferenciáján Zsdanov tudatosította (Sztálin nem vett részt a konferencián), hogy a világon két tábor alakult ki, az egyik az imperialista, demokráciaellenes tábor, melynek célja az amerikai világuralom megteremtése, a másik pedig az imperialistaellenes. szerinte demokratikus tábor, melynek vezetője a Szovjetunió. Szklarska Porebában jelölték ki Belgrádot a Kominform központjának.

Charles Gáti azt írja erről az értekezletről, hogy a Jugoszláviai képviselők és a szovjet résztvevők a francia és az olasz kommunista pártokat támadták. Ennek az volt az oka, hogy 1947 tavaszán az olasz és francia kommunisták, mint láttuk, már nem voltak kormányon. A szovjetek Jugoszlávia küldöttét, Milovan Djilaszt használták fel arra. hogy kifejtse, nem elegendő a választásokon eredményt elérni és a parlamenti harc, más, keményebb módszerekhez kell nyúlni. Ennek súlyos következményei voltak mar ugyanazon év novemberében, mindkét országban sztrájkok, zavargások törtek ki, az események Olaszországban halálos áldozatokat is követeltek.

A magyaroknak, lengyeleknek, csehszlovákoknak pedig arra kellett magyarázatot adniuk, hogy miért nem haladnak gyorsabban a szovjetizálás útján, továbbá egyéb kifogások miatt kellett védekezniük. A lengyeleknél erős ellenállás mutatkozott a szovjetek által támogatott Lengyel Munkáspárt hatalomátvétele miatt. A csehek érdeklődést mutattak a Marshall-terv iránt, ami azonban nem tetszett a szovjet vezetésnek. A magyar delegáció pedig abban a tudatban ment a Kominform értekezletre, hogy jól és hatékonyan végzik feladataikat, az igazi kommunista hatalomátvételre pedig majd csak később kerül sor. A hatalomátvételt fokozatosan képzelték el. Ennek fontos lépéseit már meg is tették, ugyanis ekkorra már Kovács Bélát, a Kisgazda Párt új főtitkárát a szovjet katonai hatóságok letartóztatták, és a Szovjetunióba hurcolták, lezajlott már a Magyar Testvéri Közösség pere, Nagy Ferenc miniszterelnök és számos más politikus emigrációba kényszerítése, hogy csak néhány, a kommunisták által véghezvitt tevékenységről szóljunk. Azt is meg kell említeni, hogy 1947 szeptemberében a politikai bizottság már kidolgozta az irányelveket a Kommunista Párt és Szociáldemokrata Párt egyesítésére. Itt már célkitűzésként merült fel az egypártrendszer, és felgyorsult a teljes hatalomátvétel.

Ezek a célok hamarosan megvalósultak nemcsak Magyarországon, hanem a többi közép- és kelet-európai országban is. A koalíciós kormányokat, szovjet intencióra és hazai kommunista segédlettel, felváltották az egypárt-rendszerű diktatúrák, melyek létrejöttéhez hozzájárult a megfélemlítés, az erőszak és a választási csalás - végül ezeket az országokat népköztársaságoknak nevezték el.

A Kominform kéthetente megjelenő lapjának, a Tartós békéért, népi demokráciáért 1948. április 7-i számából, az Előkészületek a két munkáspárt egyesülésére Magyarországon című cikkből fontos értesüléseket szerezhetünk: március 18-án ült össze a két párt vezetősége. Farkas Mihály, a kommunista párt főtitkárhelyettese kijelentette, bár a pártot nem fogják kommunista pártnak nevezni, ennek ellenére nem mondanak le ideológiájukról. „A fő feladat most abban áll - mondotta Farkas elvtárs - hogy eltávolítsuk a szociáldemokrata párt jobb szárnyát..."

Miután megvalósult az egypártrendszer, az európai népi demokratikus államok kétoldalú szerződéseket kötöttek, és a népi demokráciák hasonló szerződéseket kötöttek a Szovjetunióval is. Ez azt jelentette, hogy a Szovjetunió és szövetségesei a nemzetközi fórumokon egy platformon voltak, valamint a népi

demokratikus államok kommunista pártjai a belpolitikai kérdésekben is azonos álláspontot képviseltek.

Charles Gáti idéz Révai Józseftől, aki szerint döntő ösztönzést és segítséget kaptak „a fejlődési perspektíva tisztázására" a Szovjetunió Kommunista Pártjától és magától Sztálintól. A Kominform 1947-es ülésén „arra a felismerésre jutott, hogy a népi demokráciának nem szabad megállni a kapitalista elemek kiszorításának valamiféle közbeeső lépcsőfokán". Ezen az ülésen döntöttek arról, hogy mindent megtesznek a teljes hatalom megszerzésére. Az 1948 nyarán tartott konferencián pedig azt a tanácsot, utasítást kapták, hogy „a szocialista átalakulás nem korlátozódhat a városra, hanem ki kell terjednie a falura, továbbá arra nézve, hogy a szocializmusba való átmenet alapkérdés, erre nézve minta a Szovjetunió, és hogy a népi demokratizmus csak bizonyos formákban különbözik a Szovjetunió útjától, de nem lényegében". A Kominform bukaresti ülésén határoztak arról, hogy csak egyféle út van, vagyis nincs külön út az egyes országok számára, és akkor szovjet előterjesztésre megszavazták a kolhozosítást. A külön út már az első Kominform értekezleten is téma volt, mert Tito akkoriban felvetette, hogy nem szükséges minden államnak a Nagy Októberi Forradalom útját követnie. Rákosi Mátyás azonban 1948 novemberében erről így nyilatkozik: „Most, amikor a szocializmus építésének kérdései nálunk is sorra napirendre kerülnek, egyre világosabb, hogy a Szovjetunió szocialista építésének (...) alapvonalai általános érvényűek. Mint Sztálin legjobb tanítványa, követője, nem is mondhatott volna mást. A konferenciákról hazatérve, és az ott hallottakat interpretálva Révai József a legfontosabb változtatásoknak a gazdaságpolitika módosítását és a burzsoá osztály felszámolását tartotta. Ha a fenti idézeteket, direktívákat alaposan átgondoljuk, a teljes szovjetizálás programja összeáll, benne az osztályellenség, a burzsoázia ellehetetlenítésével, meghurcolásával.

A Kominform első központját Belgrádba helyezték, majd a Jugoszláviával kapcsolatos problémák miatt átkerült Bukarestbe. 1948. június 28-án a Tájékoztatási Iroda elítélte a Jugoszláv Kommunista Párt politikáját, majd kizárták Jugoszláviát a Kominformból. Ennek fő oka, hogy Tito nem akarta alávetni Jugoszláviát a szovjet érdekeknek, más utat, külön utat akart választani. Tito például nem értett egyet Sztálin gyors kolhozosításával és annak Jugoszláviába való átvételével. Balkáni federációban gondolkodott, melybe be akart vonni számos országot, így Bulgáriát, Albániát, később még Görögországot is. Tito támogatni akarta a kommunista forradalmárokat Görögországban. Ez a terv természetesen ilyen formában egyáltalán nem nyerte el Sztálin tetszését, mert egy federációban nehezebben tudta volna ellenőrizni a különböző országokat, ugyanakkor a terv veszélyeztette a Szovjetunió és a Nyugat közötti területi megosztást is. A kizárás másik oka az volt, hogy Tito nyíltan kritizálta Sztálint, és egyenrangúnak érezte magát Sztálinnal, aki nem tűrt meg vetélytársat maga mellett. Úgy vélte, Tito különállása átterjedhet a többi kelet-európai országra is, ami veszélyes lett volna a birodalmára. Mindezek vezettek Jugoszlávia kizárásához a Kominformból, és egyúttal embargót is alkalmaztak Jugoszláviával szemben.

A Tartós békéért, népi demokráciáért 1948. július 12-i számában közlemény jelent meg a Kominform bukaresti értekezletéről Eszerint a jugoszláv kommunisták nem voltak hajlandók elmenni az értekezletre, ahol elítélik őket. „A Tájékoztatási Iroda megállapítja, hogy mindennek következtében a JKP Központi Bizottsága kívül helyezi magát, a jugoszláv Kommunista Pártot a kommunista testvérpartok családján, az egységes kommunista fronton, következésképpen kívül helyezi magát a Tájékoztatást Irodán." Tito Jugoszláviája abban is különbözött a többi országtól, hogy elfogadta a Marshall-terv nyújtotta segítséget, majd bekapcsolódott a Nyugattal való kereskedelembe. Jugoszlávián belül megosztotta a párttagságot a Kominformból való kizárás, ezért Titóék üldözték azokat a párttagokat, akik a Kominform hívei maradtak Richárd West munkája szerint 1948 őszétől 12 000 kominformistát vittek munkatáborba, Goli Ótokba, ahol hosszú éveket töltöttek.

A jugoszláviai eset után a többi szocialista ország pártjaiban is keresni kezdték az elhajlókat. Jugoszlávia kizárása Magyarországon többféle hatást

váltott ki. Elsősorban hozzájárult a háborús készülődéshez, a hadiipar és a hadsereg fejlesztéséhez, melyek nagyon megterhelték a gazdaságot. Továbbá számos perhez vezetett, és a határ menti, Hortobágyra irányuló kitelepítések egyik fő okává vált. A hortobágyi kitelepítettek között sokakat azért hurcoltak el, mert akkor vagy korábban kapcsolatban vagy rokonokságban álltak, leveleztek Jugoszláviában élő személyekkel. A Kominform határozatai fektették le az irányelveket akkor is, amikor meghatározták a Jugoszlávia-ellenes politikát, ebben megmutatkozott Sztálin félelme attól, hogy a többi népi demokratikus állam is követheti a jugoszláv példát. Ettől az időtől kezdődtek a párton belüli tisztogatások, a koncepciós perek, melyeket szovjet minta alapján folytattak le.

1949-ben született az a határozat a Kominformban, amely az ellenséges osztályok bármilyen módon való felszámolásáról döntött. Ebbe azután mindenféle módszer belefért. Érdekes lenne arról meggyőződni, hogy mennyire hangolták össze egyes népi demokratikus államok a különböző megtorló vagy preventív intézkedéseiket. Mert például Stanislav J. Kirschbaum munkájában az olvasható, hogy a szlovák egyházellenes intézkedések majdnem egybeestek a magyarországi hasonló beavatkozásokkal, és módszereik is hasonlóak voltak. Szlovákiában 1950. április 13-14-én vitték el a szerzeteseket először a kiválasztott kolostorokba, majd táborokba, és ezt követte a szerzetesrendek feloszlatása. Augusztusban a női szerzetesrendek elvitelével folytatódott az akció. Az ehhez hasonló magyarországi eljárások, melyekről a későbbiekben még szó lesz, 1950 júniusában kezdődtek. Ugyanígy említhetnénk a különböző országok hasonló időszakban lefolytatott koncepciós pereit, kitelepítéseit is.

KITELEPÍTÉSEK MÁS SZOCIALISTA ORSZÁGOKBAN

Nagyon hosszú kutatást igényelne feltérképezni a szocialista országok kitelepítéseit, de néhányról a legismertebbekről ejtsünk szót. Romániában 1949-ben hajtották végre az első nagymérvű kitelepítéseket, amikor a kuláknak tekintett, legfeljebb ötven hold meghagyott földön gazdálkodó egykori földbirtokosokat, egyetlen éjszaka alatt hurcolták el. Igazolványaikba D. O. (Domiciliu Obligatoriu = kényszerlakhely) jelzést tettek, lakhelyet nem jelöltek ki számukra, így pincékben, padlásokon, egyéb lehetetlen helyeken laktak, lakóhelyüket nem hagyhatták el, meghatározott időközönként jelentkezniük kellett a rendőrségen, és csak a legalja munkát végezhették. A kulákok (nagygazdák) közül sokaktól elvették a gazdaságukat, és más, rosszabb területen adtak valamennyi földet nekik.

A romániai kálvária a Duna-deltába való kitelepítéssel folytatódott, ahol iszonyatos körülmények között végeztek kényszermunkát a deportáltak. A kényszerlakhelyhez kötés feloldása és a táborok feloszlatása végül csak 1963-ban következett be. Volt olyan, aki tizennégy évet töltött kényszermunkásként a Duna-deltában. A későbbiekben részletesebben is lesz szó a romániai megtorló intézkedésekről.

Dessewffy-Szántó szerint Csehszlovákiában 1952-ben jelentős kitelepítési hullám indult meg a nagyvárosokból vidékre. Az intézkedést egy évvel később visszavonták, ennek ellenére a kitelepítettek nem térhettek vissza lakásaikba. Ugyanitt olvashatunk Bulgáriáról, ahol egy 1948-as törvény alapján a kitelepítés és kényszerlakhely kijelölés lehetett átmeneti vagy végleges hatályú, a kitiltottak nem hagyhatták el a kijelölt lakhelyet, és rendszeresen jelentkezniük kellett a helyi rendőrségen. Németország szovjetek által megszállt részében is említenek kitelepítés jellegű akciókat. Valamint írnak arról, hogy Lengyelországban 1950 őszén újra életbe léptettek egy 1945-ös rendeletet, amely alapján az ország gazdasági és társadalmi életére nézve veszélyes elemek maximum öt évre megfoszthatok az eredeti lakóhelyükön való letelepedés jogától.

Kitelepítések Magyarországon

A továbbiakban a Magyarországon belüli kitelepítésekről lesz szó: itt most csak néhány mondatban. Ezek a kitelepítések a Rákosi-korszak szovjet mintát követő, törvénysértés és bírói ítélet nélküli gyakorlatát jelentik, melyek különböző, a hatalomnak nem tetsző társadalmi rétegeket érintettek, és az ország legkülönbözőbb területeire terjedtek ki.

Mikor történtek a kitelepítések? A legsötétebb, legembertelenebb Rákosi korszakban, amit úgy is jellemezhetünk, mint az állandó rettegésben tartás, az eltűnések, letartóztatások, a „csengőfrász" időszaka. Az akkori politika legfontosabb eszköze a megfélemlítés, a társadalom nagy része felett a félelem fenntartásával akartak hatalmat és ellenőrzést gyakorolni. Ennek a végletekig való fokozása akkor következett be, amikor a kommunista vezetők egymás ellen fordultak, és koncepciós pereikben egymást ítélték el, végeztették ki. 1948-ban, amikor Sztálin kezdeményezésére Jugoszláviát kizárták a Kominformból, a többi szocialista országban is tisztogatások kezdődtek. Ma már vannak adatok arról, hogy 1948-tól az 50-es évek közepéig tartó periódusban Magyarországon a lakosság mintegy negyedét érték különböző sérelmek. Ezek a sérelmek igen változatos képet mutatnak, ide tartoznak, a teljesség igénye nélkül: a kulákok, osztályellenségek, egyházi személyek, szerzetesek elleni intézkedések, börtönbüntetések, internálások, politikai perek, koncepciós perek (kommunisták ellen is), katonai perek. Pontos adatok még ma sincsenek a bebörtönzöttek és kivégzettek számáról. Nagy feladat vár a kutatókra, hogy kiegészítsék Fehérváry István munkáját.

Internálás számtalan táborba történt, pl. Kistarcsára, különböző vidéki táborokba vagy kényszermunkatáborokba, mint Recsk, Tiszalök. A kitelepítés különböző fajtái: a déli határsávból 1948-tól deportáltak családokat, a hortobágyi kitelepítés, amely az előbbivel összefügg, és valójában szintén kényszermunkatáborokat jelentett, az 1951-es budapesti kitelepítés és az ehhez kapcsolódó vidéki kitelepítések. Említhetjük például a kulák családokat ért kitelepítéseket, amikor jó esetben csak a házukból, tanyájukból tették ki, vagy áttelepítették más községbe, faluba, de akár valamelyik hortobágyi táborban is találhatták magukat, mert mint látni fogjuk, az oda deportáltak nagy hányada a kulákok közül került ki.

Sok család vagy egyén esetében nem csak egyféle büntetésformát róttak ki. Találkozhatunk olyan esettel amelyben a kulákot előbb kisebb „kihágások" miatt (például az udvaron a trágyadomb közel volt a kúthoz, vagy a kutyának nem volt vize, esetleg a hatóságok szerint nem időben, vagy nem megfelelően végzett a gazda valamilyen mezőgazdasági munkafolyamatot, stb.) előbb pénzbüntetésre ítélték, majd börtönbüntetésre. A beszolgáltatással, mezőgazdasági munkával kapcsolatos „hiányosságok" (a beszolgáltatott zsírra például kitalálták, hogy avas, valamelyik terményt a hatóság szerint máskor kellett volna elvetni, betakarítani, vagy az egyik kulákot azért ültették le, mert túl közel ültette egymáshoz a cukorrépát, a másikat azért, mert túl távol) súlyos büntetéseket vontak maguk után. A legsúlyosabb büntetésként a kulákot ki is telepíthették saját házából, vagy internálhatták, elvihették a Hortobágyra, bebörtönözhették. Halmozott büntetést is sokan kaptak. Említhetjük Dadányi Miklósnét és családját, náluk is egymást követték a különböző intézkedések, büntetőeljárások. Dadányi Miklóst Budapest ostroma után orosz járőrök elfogták és a Szovjetunióba vitték kényszermunkára, hazatérte után pedig internálták.

Ezt követte 1950-ben a család Budapestről való kitelepítése Miskolcra (itt egy az 1951-es tömeges budapesti kitelepítésnél korábbi, de hasonló esetről van szó). A Dadányi családnak nem jelölték ki a kényszerlakhelyet, hanem Budapesttől legalább 100 kilométerre lévő, általuk megjelölt helyre vitték őket, ahol előzetesen nem értesített, régi barátok fogadták be őket. Rendőri felügyelet alá kerültek, mely hetenkénti rendőrségen való jelentkezést jelentett, valamint azt, hogy nem mehettek nyilvános helyekre a városban. Munkalehetőségeik igen korlátozottak voltak, kizárólag a legalacsonyabb szintű fizikai munkát

végezhették. Leányuk nem folytathatta gimnáziumi tanulmányait, vízhordó lehetett csak egy gyárban. Engedély nélkül nem hagyhatták el a kitelepítés helyét. Dadányi Miklós hamarosan ismét börtönbe került, felesége és leánya a rendőri felügyelet szabályainak megsértése miatt rövidebb időt fogdában töltött. Végül az egész családot, fiukat is, aki addig nem volt kitelepített, de a nyarat családjával töltötte Miskolcon, az egyik hortobágyi zárt kényszermunkatáborba hurcolták.

A tömeges budapesti kitelepítést megelőzően is voltak már szórványos akciók amikor a koncepciós perekben elítélt vagy kivégzett egyének családtagjait deportálták. De más indokkal is telepítettek ki családokat vagy egyéneket. A koncepciós perek kommunista és szociáldemokrata vezetőinek hozzátartozóit általában nem falvakba telepítették ki, nyári konyhákba vagy istállókba, hanem városokba, viszonylag elfogadható lakásokba, ahová elvihették bútoraikat is. Gondoskodtak elhelyezkedésükről, munkába állításukról. Ők is csak 1956-ban térhettek vissza a fővárosba. Ellentétben a többi kitelepítette!, anyagi és erkölcsi rehabilitációban részesültek.

Más jellegű kitelepítésekkel kapcsolatban töredék információhoz jutottam egy MOL jelentésből. Ez a jelentés, melynek dátuma 1950 szeptember 21., hat család Budapestről való kitelepítéséről szól, a dokumentumon nincs aláírás. A családoknál megadja a személyek számát, a lakáscímen kívül a lakás méretét is, de a kitelepítés okát nem. Az okról, ami áruhalmozás volt, az ugyanazon lapra írott Gerő-féle feljegyzésből értesülhetünk. Az áruhalmozás főleg valamivel több élelmiszert jelentett, mint amennyit a hatóságok elegendőnek véltek, vagy különböző árucikkekből néhányat, amit ők soknak tartottak. Ha ilyesmi a hatóságok tudomására jutott, á legenyhébb büntetés a megszégyenítés és az élelmiszer elkobzása volt. A megszégyenítés módszere a következő: az illetőt egy közeli üzletben a „felhalmozott" élelmiszere mellé állították, vagy csak kiírták az élelmiszerek mellé a nevét. De mint látjuk, kitelepítéssel büntethették nemcsak a családfőt, hanem egész családját. A Jelentés zárómondata a következő: „További kitelepítésre a holnapi napon újabb javaslatot teszünk". A legfontosabb információkat a Jelentés lapjára Gerő Ernő írta saját kézírásával, majd aláírásával hitelesítette. Gerő feljegyzése, utasítása Dénes Istvánnak szól. Idézem: „Kérem gondoskodni arról, hogy a holnapi lapokban már közlemény jelenjék meg arról, hogy személy szerint milyen prolik (!) [egy szó itt olvashatatlan] üzem, gyermekek illetve családtagok száma, költöztek be a Bpestről kiutasított burzsoá-reakciós áruhalmozók lakásába."

Ezek a kitelepítések hasonlóak a fent már említett Dadányi családéhoz, akiket szintén élelmiszer felhalmozás miatt hurcoltak el, holott írásos engedéllyel hozták fel vidékről a saját maguk által megtermelt, előállított élelmiszereket, amit dokumentumokkal igazolni is tudtak, de ez a tény egyáltalán nem érdekelte a kitelepítést végző hatóságot. A fenti jelzet egy másik dokumentuma, amely a Rákosi Titkárságához érkezett: Demecs Imre nógrádsipeki lakos ellen névtelen bejelentés érkezett, aki a járási tanács mg. osztályának vezetője volt, őt őrizetbe vették, családját kitelepítették. Vajon e pár töredékes információban szereplőkön kívül még hány családot vihettek el ilyen és hasonló okokkal? Hol vannak a róluk szóló dokumentumok? Értékes összefüggésre hívja fel a figyelmet Nagyné Sziklai Ágnes cikkében, melyben a beszolgáltatások még szigorúbbá tételéről ír, és lábjegyzetben a következőket említi:

„1950. szeptember 20-án a Titkárság ülést tartott, melyen a közellátási nehézségekkel kapcsolatos azonnali tennivalókról határozott. A nehézségek indokául a koreai háború nyomán meginduló felvásárlást és áruhalmozást jelölték meg. A valóságban a kormány emelte közel kétszeresére az un. zárolt stratégiai élelmiszerkészlet kvótáját. Az intézkedéseket 1951 februárjában a jegyrendszer bevezetése követte, ami csak 1952. február 18-án a húsjegy eltörlésével szűnt meg"

Vajon az áruhalmozáshoz hasonló milyen egyéb okok miatt fordulhattak elő még szórványos kitelepítések a fővárosban és vidéken? Hány egyén, hány család esett áldozatává ezeknek a kitelepítéseknek?

A KULÁKOK ELLENI HARC

Az 1945-ös földosztáskor a nagybirtokok és a nagyobb gazdaságok földjeit kompenzáció nélkül elvették. A földterület egyik részét földmunkásoknak, napszámosoknak osztották ki, olyanoknak, akiknek nem volt földjük, vagy túl kicsi földterülettel rendelkeztek. Bár az átlagos földterület, amelyhez az előbbiek hozzájutottak, 3-4 hold volt, a földosztás népszerűvé tette a Kommunista Pártot. Azonban hamarosan kiderült, hogy az új gazdák mezőgazdasági gépek hiányában nehezen tudták megművelni a földjüket. Az elvett földek másik részén, főleg a nagybirtokok helyén alakították ki az állami gazdaságokat, ahol bérmunkásokat foglalkoztattak.

A kommunista rendszer üldözöttjeinek egyik rétege a kulákság volt. A kulákellenes kampány a maga teljességében Rákosi 1948-as beszéde után bontakozott ki, melyben bejelentette a termelőszövetkezetek létrehozását. Kulákoknak nevezték a 25 holddal vagy annál nagyobb földterülettel rendelkező gazdákat, akik másokat is alkalmaztak földjük művelésére. Ez utóbbi nagy bűnnek számított a kommunista ideológia szerint, mert emiatt kizsákmányolónak tekintették őket. Az fel sem tűnt, hogy abban az időben kevés embernek volt alkalmazottja, inkább csak a rendszer „elitjének". Később a földterület lehetett 25 holdnál kisebb is, és a vidék más tulajdonosi rétegét is bevonták a kulák kategóriába, mint például a vendéglősöket, malomtulajdonosokat. Mint látni fogjuk, a kitelepítés nem kerülte el a kulákok elég nagy részét sem, és előfordult a náluk kevesebb földdel rendelkezőkkel is. A szövetkezetesítésre természetesen a szovjet kolhozok adták a mintát, ezt akarták átültetni Magyarországra, de létrehozásuknál kevéssé akarták figyelembe venni a helyi sajátosságokat.

Érdemes néhány mondat erejéig belenézni Rákosi Mátyás munkájába. Megtudhatjuk belőle, hogy 1967-ben hogyan látja korábbi tevékenységét, hogyan és mivel mentegeti magát, amikor a kolhozokról és a hazai szövetkezetesítésről ír. „Én ugyanis 1945-ben, illetve Magyarországra visszatértemkor nem ismertem a szovjet tapasztalatokat sem a mezőgazdaságban, sem az iparban, sem egyebütt, ennélfogva másolni sem tudtam őket, se mechanikusan, se egyébként." Hivatkozik arra, hogy miután kiszabadult a börtönből, és 1940-ben a Szovjetunióba került, mással kellett foglalkoznia: „Négy hónappal később kezdődött a Nagy Honvédő Háború, s nem szorul magyarázatra, hogy amíg ez a háború folyt, más feladatom és gondjaim voltak, mint a szovjet gazdasági építésben való búvárkodás."

Rákosi ír arról, hogy a hazai szövetkezetesítés idején magyar delegációkat vittek a szovjet kolhozok tanulmányozására. Sztálint meggyőzte arról, hogy nem árt, ha jó kolhozokat mutatnak, mert a magyar parasztok kritikusak.

Rákosi szerint a delegációk tagjai a Szovjetunióban megfelelő tapasztalatokat szereztek, egy kivételével. Erről így ír: „A nagy delegációkat Moszkvában kisebb csoportokra osztva küldték kolhoznézőbe. Tévedésből - vagy szándékosan - egy ilyen csoport Közép-Ázsiába került, ahol meglepetéssel látták a kazah falvak meszeletlen, ablaktalan, agyagból vert falú házait. Ennek a egyetlen tagja sem akart visszatérte után belépni a tsz-be".

A magyar parasztság természetesen ragaszkodott a földjéhez, kevesen léptek be jószántukból a termelőszövetkezetekbe, nem akarták önálló egzisztenciájukat elveszíteni. Az alakuló termelőszövetkezetek tagságának a szegényparasztság, a mezőgazdasági munkások, napszámosok és béresek alkották. Közülük is sokan nem szívesen váltak meg motivációjuk csupán az lehetett, hogy az 1945-ben földhöz juttatottaknak nem volt megfelelő felszerelésük, amivel a földet eredményesen művelhették volna. A középparasztságot már nehezen lehetett megnyerni szövetkezetesítés céljainak, hiszen ők az önálló gazdálkodást tekintették hatékonynak, így tudtak megfelelő jövedelemre szert tenni. A gazdag, módos parasztság pedig eleve a szövetkezetesítés ellenzőjének számított, ezért mint osztályellenséget ki akarták iktatni a társadalomból, a szövetkezetekbe nem is akarták felvenni őket.

Rákosi Mátyás munkájából idézek, ami jól mutatja, hogyan nyilatkozott, gondolkodott a gazdag parasztokról: "Minden kommunista ábécés a, hogy a kulák politikai kategória, Lenin szerint a legveszedelmesebb kategória, amely a tőkések veresége után megmarad". Idézhetünk más forrásból is. A Magyar Dolgozók Pártja 11. Kongresszusán, ahol az osztályellenség fokozását jelölték meg célként a Politikai Bizottság ülésén Rákosi többek között a következőket is mondta: „Nézzük az ellenség erejét A megvert régi uralkodó osztály maradékainak ereje jelentékenyen nagyobb, mint amit a puszta számok mutatnak. A mi kulákstatisztikánkban nem szerepelnek azok akiknek 15-25 hold földjük és ugyanakkor korcsmájuk, kereskedésük, cséplőgépük, traktoruk vagy egyéb vállalatuk van, kupeckednek, spekulálnak stb. Ezeknek a száma ezrekre rúg, s a kimutatott kulákokkal együtt biztosan több mint százezer család. Emellett, amint Lenin mondotta: A kisüzem állandóan, naponként, spontánul és tömegesen szüli a kapitalizmust és a burzsoáziát Vagy: a középparasztok felső rétege a mi viszonyaink között, a felszabadulás óta alaposan meggazdagodott. (...) Az elmúlt hat esztendő még arra is elég volt, hogy egyes újgazdák annyira megtollasodjanak, hogy vagyoni helyzetüknél és mindjárt hozzátehetjük, gyakran magatartásuknál fogva is, kulákká váltak. (.. .) A kulák gazdasági ereje és mindjárt hozzá is tehetjük, politikai befolyása, ma is sokkal nagyobb, mint ahogy szántóterülete után gondolnók. A kongresszus legfőbb határozata: meg keli erősíteni azokat az állami szerveket, amelyek hivatottak felderíteni és leküzdeni az osztályellenséget.

Hibás politikának bizonyult a szövetkezetekbe való kényszerítés, mert ösztönösen is hatalmas ellenállásba ütközött, és a mezőgazdaság termelékenysége a szövetkezetesítés hatására nem nőtt, hanem visszaesett. A mezőgazdaságból élők megnyomorításának másik eszköze az egyre emelkedő beszolgáltatás! kvóta volt, a beadási árakat azonban nagyon alacsonyan tartották. A beszolgáltatás jelentette a természetben fizetendő földadót, a rendszerint az önköltséget sem fedező kötelező terménybeszolgáltatást és különböző egyéb díjak kiegyenlítését. Az adó és a kötelező beszolgáltatás mértéke a földterület nagyságától függött. Ha a gazda nem tudta teljesíteni az előírt beszolgáltatást, akkor megjelent nála az elszámoltatási bizottság, rendőrök és ÁVH-sok társaságában, és mindent elvittek. Itt már nemcsak terményekről van szó az utolsó szemig, az utolsó tojásig, hanem berendezési tárgyakat, ágyneműt, rádiót mindent, amit csak találtak. A terméynek teljes körű elvitelét nevezték akkoriban „padlássöprésnek", amihez még az ingóságok konfiskálása is társult. Tudnunk kell, hogy ekkoriban sokszor még a következő évi vetőmagot is elvitték, így se vetőmagja, se terménye nem maradt a gazdának. Majd amikor a gazdának nem volt mit elvetnie, mulasztás miatt börtönbüntetésre ítélték.

Gyakran szabtak ki magas bírságot, vagy börtönbe vitették a gazdát. A börtönhöz elegendő volt a legkisebb hiány vagy minőségi kifogás a beszolgáltatásban, pedig sokan minden mozdíthatót eladtak, illetve gyakran drágábban megvették a beszolgáltatandó terményt, jószágot, tojást, egyéb élelmiszert, ha már a magukét mind beadták, csak hogy teljesíthessék az előírtakat. A tagosítás is a kényszerítő módszerek közé tartozott. Ez azt jelentette, hogy a gazdáknak saját földjük helyett más területen, rosszabb földet távolabbi parcellákat jelöltek ki azért, hogy a termelőszövetkezetek összefüggő, nagy táblákon és az adott falu határában a legjobb földeken tudjanak gazdálkodni. A tagosítást előszeretettel ismételték meg évente. így azonban a gazdák nem látták értelmét a megfelelő talajművelésnek, előkészítésnek, mert nem tudhatták, hogy a következő évben még ők művelik az adott földterületet vagy sem. A tagosítás vagy földrendezés keretében 1949 és 1953 között a községek 70%-ában majd 4 millió katasztrális holdnyi területet tagosítottak. A tagosítás, ha nem is ilyen mértékben, de 1953 után is folytatódott. A Titkárság 1949. szeptember 21-i ülésén Hegedűs András javasolja: „A termelőszövetkezeti csoport vagy állami gazdaság tábláit elsősorban a kulákok vagy úri birtokosok földjén kell kialakítani. (...)A kulákok és úri birtokosok részére összefüggő ingatlanaikért a szétszórt termelőszövetkezeti vagy állami gazdasági parcellákat kell adni. (...) Rendezni kell a termelőszövetkezeti csoportokba való belépés kérdését is. Ezen a téren az a feladat, hogy megakadályozzuk a kulákság különböző rétegeinek a termelőszövetkezeti csoportokba való bejutását."

A kulákok közül is sokakat telepítettek ki, ők főként a Hortobágyra kerültek, sokukat viszont bebörtönöztek. A Hortobágyra szervezett formában, rövid éjszakai rajtaütésszerű akciókkal gyűjtötték össze a családokat, majd járási vagy megyei központokból vitték őket a hortobágyi táborokba. Másik eljárás az volt, amikor a családot kitették a házából, elvették a gazdaságát, és áttelepítettek egy másik faluba vagy járásba. A kitelepítéseknél amellett, hogy az illetőket veszélyesnek, nemkívánatosnak tekintették, sokszor mar előre kitervelték, hogy ingatlanjukat hogyan akarják hasznosítani. A tanács, a part vagy valamilyen hivatal költözött be az elvett épületekbe, de előfordult, hogy „csak" magánszemélyek - ezekre az 1952. 4. számú törvényerejű rendelet adott lehetőséget. Legtöbbször a helyi tanácsi és rendőrségi vezetőségen, valamint az ÁVH-n múlt az, hogy kivel hogyan bántak el.

A legkisebb kitalált vagy valós vétség súlyos büntetést vont maga után, ami akár börtön is lehetett, vagy jobb esetben, kihágásnak minősített vétségnél súlyos pénzbírságot. Például az a gazda, akinek házába minket Kőteleken betelepítettek (azon a végzésen, amit a gazdák kaptak, mi ugyan „beutaltként" szerepeltünk), éppen börtönben volt, mert azzal vádolták, hogy étkezési búzával etette az állatait, ami természetesen nem volt igaz. Ehhez hasonló mondvacsinált ok számos helyen szerepel. Nagyné Sziklai Ágnes már említett munkájában ír arról, hogy az ellenőrző bizottságoknak előírták a kulákgazdaságok etetési időben való ellenőrzését, és ha étkezésre alkalmas gabonát vagy burgonyát adnak az állatoknak, akkor azonnal jelentsék fel az illető kulákokat. Závada Pál munkájában olvashatjuk, hogy nagyapja azért kapott börtönbüntetést, mert az általa már beszolgáltatott zsírról kitalálták, hogy avas. Nagyanyja is börtönbe került, hasonló, valótlan okok miatt. Szegény súlyos depressziót kapott az elviselhetetlen körülmények, az állandóan növekvő terhek, követelmények és bánásmód miatt.* Sorolhatnánk a mezőgazdaságból élők „bűneit", akiket még azzal is vádolt a rendszer, hogy akadályozzák a szocializmus építését, és ezt ürügyül használták arra, hogy az ipari munkásságot ellenük fordítsák.

1950-től a kulákokra nehezedő nyomás még erőteljesebbé vált, veres, börtön, internálás, kitalált szabotázsakciók, például gyújtogatási ügyek miatt. 1950 júliusában történt, hogy a köröstarcsai Molnár Sándort „tarló-gyújtogatásért" halálra ítélték." A vidéki kitelepítések legfőbb célpontja a kulákság volt, pontos számuk nem ismert. Rákosiék külön adókkal, testületekből való kizárással büntették őket, mielőtt sokuktól minden vagyonukat elvették. 1949 és 1953 között a gazdag parasztok gépeit, mezőgazdasági felszerelését vették el, valamint 6500 esetben lakóházát és 16000 esetben a gazdasági épületét. Kuláklistákat állítottak össze. Ehhez az 1949-es népszámlálás is támpontot adott statisztikai adatok segítségével, mert meg tudták állapítani, hogy kik foglalkoztatnak másokat a gazdaságaikban. A listára kerüléshez elég volt a helyi hatóságokkal való ellentét, de akár rosszakarók révén is kerültek gazdák a nyilvántartásba. Kuláklistán maradtak olyanok is, akik már korábban felajánlották földjeiket az államnak, mert az 1948-as tulajdoni állapotot vették figyelembe. A "kulák" fogalmát nagyon rugalmasan kezelték, így ebbe a kategóriába olyanokat is belevehettek, akik nem tartoztak oda. Tehát az eredetileg megállapított földbirtok mérete (25 hold vagy a föld megállapított 350 aranykorona értéke, amit a Titkárság 1949. május 25-i határozata állapított meg) sem volt mindig irányadó a későbbiekben. Kuláknak tekintették a vidéki üzlettel, kocsmával cséplőgéppel rendelkező tulajdonosokat is, és mindazokat, akik másokat alkalmaztak munkára.

Fennmaradt az 1951. február 8-án tartott rendőrségi értekezlet jegyzőkönyve, a téma: Rendőri vezetők értekezlete a politikai és szakmai tevékenységről. Ebben olvashatunk arról, hogy a résztvevők közül többen elégedetlenek, mert „...az osztályharc ellaposodott, kevés a kulák elleni feljelentés". A rendőrök nem mindig járnak el a kulákok ellen például feketevágás, engedély nélküli erdőirtás és más ügyekben. A kulákokkal kapcsolatos Veres József miniszterhelyettes uszító hangnemű hozzászólása, itt csak részletet idézek belőle: „ A kulákság, a maga állati mivoltában, mindenre képes, elkezd gyújtogatni, szabotálni. Megkörnyékezi a rendőrbajtársakat, részben csinos lányán vagy feleségén keresztül, részben egy pohár boron vagy pálinkán keresztül. De nem csak így. A kuláknak rádiója van,

terjeszti Amerika híreit, és ezt is igyekszik elvinni a rendőrség tagjaihoz. Elmeséli a járőrnek azért, hogy a járőrt megfertőzze, bevigye azt a rendőrség szervezetébe. Ha másként nem ér el eredményt, akkor baltát ragad és gyilkol - mint ahogy már gyilkolt -, és mindenre képes. Úgy kell tekinteni, mint egy állatias ellenséget. és mi történt ezzel szemben? - Ezzel szemben az történt, hogy a kulákkal szoros kapcsolatok szövődnek a rendőrség tagjai részéről. ( ) A kapitányság vezetői ezt megtévedésnek veszik, és nem indítanak a politikai osztályok és pártszervezetek ez ellen igen komoly harcot. Ez megint osztályharc kérdése. A kulák sokszor igyekszik háttérben maradni, maga elé tol középparasztokat, megnyer magának szegényparasztot, vagy sokszor agrárproletárt... (...) Mi a törekvése a kuláknak? Az a törekvése, hogy bebizonyítsa a dolgozó paraszt és szegényparaszt felé, hogy a kulák ellen hozott intézkedések nemcsak a kulák ellen vannak hanem mivel ő is paraszt, mondja a kulák, előbb-utóbb őrá is rákerül sor." Ugyanitt a verés kérdéséről is olvashatunk: „Ma azonban még senki sem volt felelőssé téve azért (...), ha egy szemenszedett kulák csirkefogónak adott a rendőr két pofont. Persze megint csak nem a verést akarom alátámasztani, hanem a megkülönböztetést. Éppen azért felelősségre lesz vonva a rendőr, hogy ha dolgozó parasztot vagy munkást ver meg. Senki nem volt a Budapesti Kapitányságon megbüntetve azért, ha egy volt gyáros vagy földbirtokos bekerült és azt oldalba rúgták, felelősségre lesz vonva, ha beviszik a dolgozó parasztot, ifjúmunkásokat és megverik."

Az előbbi erős hangnemű mondatok mellett olvashatunk képmutató szövegeket is. Miután rengeteg törvénytelenség történt, a Titkárság 1950. március 8. ülésén bizottság felállítását javasolják.

"A bizottság rendezze a kulákoktól rendellenesen igénybe vett ingóságok és ingatlanok kérdését. Ezeket az ingóságokat és ingatlanokat általában vissza kell adni. Kivéve azokat az eseteket, amikor ezekre a termelőszövetkezeti csoportjainknak feltétlenül szükségük van. Ilyen esetben úgy kell tekinteni. mintha az ingóságot vagy ingatlant a kulák felajánlotta volna." Ez a megfogalmazás olyan, melynek alapján a hatóságok minden szinten gyakorlatilag azt csináltak, amit csak akartak.

A kulákok kitelepítését kezdeményezhette a helyi vagy központi hatóság. Závada Pál már említett munkájában szól a Tótkomlósról kitelepítettekről, akiknek az elhurcolására a valamikori termelőszövetkezeti elnök úgy emlékszik, hogy folyamatosan vittek el családokat. Néhány nevet említ, őket a tanácselnöknő vitette el, mert egy 1952-ben tartott gyűlésen lázadtak. „Azt mondják, a volt tanácselnöknő másképp emlékszik. A kitelepítetteket nem a tanács vitette el, hanem az ÁVH, mert a gyűlésen azt kiabálták, hogy el kell törölni a begyűjtést. Hőzöngtek, és az Államvédelmi Hatóság fülön fogta őket, hogy ne itt kiabáljanak, hanem odabent." Az egyik felsorolt családnál mondja: „még a 78 éves maminkát is elvitték". Kitalált okokkal is telepítettek ki kulákokat, mint ahogy ezt a Kitaszítottak l. kötetében, a Hortobágyra került sarkadiakról szóló részben láthatjuk. Sarkadon 1951 őszén olyan földművesek tiltakoztak a tagosítások és a téeszesítés ellen, akik a földosztáskor jutottak földhöz. Mégis, a retorzió a falu tehetősebb gazdáit érte, akikről azt állították a hatóságok, hogy ők lázították fel az embereket a termelőszövetkezetek létrehozása ellen. A jobb módú gazdákat letartóztatták, és az elrettentés fokozására családjaikat pedig a Hortobágyra vitték. Varga Albert könyvében megtalálható az egyik hortobágyi tábor, Árkustanya deportáltjainak listája, négy, Sarkadról ekkor kitelepített család szerepel 24 személlyel a névsorban.

A kulákság felszámolásával a falvak, községek gazdaságilag sikeres, tehetséges, befolyásos rétegét akarták megszüntetni, ellehetetleníteni, vagyonukból kiforgatni. Kitelepítésükkel, házaik és gazdasági épületeik, mezőgazdasági gépeik elvételével az új szervezetek, a párt, tanácsok, termelőszövetkezetek nyertek megfelelő elhelyezést, vagy egyszerűen kiutalták olyan párttagoknak, akik már korábban szemet vetettek a házra vagy lakásra. Földjeiket a termelőszövetkezetek vették használatba. A kulákokat ért atrocitások azt a célt is szolgálták, hogy ezek segítségével a többi vidéki réteget is félelemben, rettegésben tudták tartani. Sokan önként hagytak fel a mezőgazdasági munkával, ajánlották fel földjüket az államnak. Számukat 1949 és 1954 között több

százezerre teszik, többségük az erőltetetten fejlesztett iparban helyezkedett el és növelte a városok lakosságát. A propagandagépezetben a bűnbakkeresés egyik fő célpontjaként szerepeltek a kulákok, gyermekeik ugyanolyan diszkrimináció áldozatai lettek a továbbtanulásnál, álláskeresésnél, mint a többi osztályellenségé.

A kuláklistát 1953 elején újraírták, mint ahogy ez a korabeli iratban olvasható. A Titkárság március 4-én tartott ülésére készült, az elfogadott javaslatban arról olvashatunk, hogy 71 603-an szerepeltek akkor a kuláklistán ebből összesen 49 715-en rendelkeztek földtulajdonnal. A terv szerint le kellett venni azokat az értelmiségieket, akik kitűntek a népi demokrácia érdekében végzett munkában, és azokat a középparasztokat, akiket tévesen vettek fel a listára. A javaslat, melyet Hegedűs András terjesztett elő, megadja a kulákság elleni harc irányelveit. Természetesen a kulákokat is sokféleképpen diszkriminálták. Például, ha el akartak helyezkedni, „ismertető jelet" kellett tenni a munkakönyvükbe. Továbbá: „A kulákság likvidálására való átmenet Sztálin elvtárs tanítása alapján akkor történhetik meg, amikor a parasztság fő tömegei országos méretekben áttérnek a szövetkezeti gazdálkodásra. A kulákság likvidálásának végrehajtása előreláthatóan a következő intézkedések megtételét követeli meg:

a) A kulákok összes termelőeszközeinek és egyéb ingatlanaiknak (beleértve házaikat is) elvételét és átadását a termelőszövetkezeteknek:
b) A bérmunka egyszer és mindenkorra való megtiltását falun. "42
A továbbiakban, a késői dátum ellenére, felmerül Hegedűs András Javaslatában a sztálini kulákfalvak létesítése, tökéletes kópiája az egyik szovjet megoldásnak a kulákok elleni harcban:

„Azokat a kulákokat, akik a kulákság likvidálásának idején földműveléssel foglalkoznak, nagyobb községekbe, speciális telepekre kell tömöríteni, és részükre a község rosszabb minőségű földterületéből megfelelő mennyiségűt kell biztosítani. A telepek irányítását a megyei tanács által kinevezett vezetők végezzek. Meg kell tiltani, hogy a kulákok a telepeket elhagyják, de később, mintegy 5-6 év múlva engedélyezni kell, hogy a szövetkezeti alapszabály szerint működve saját maguk válasszák vezetőségeiket. A kulákcsaládokkal egyenlő elbánásban kell részesíteni azokat a földbirtokos családokat, akiknek földjét a földreform során részben vagy egészben igénybe vettük.

Úgy látszik, még hosszú ideig akarták folytatni a legkegyetlenebb harcot a volt tulajdonosi réteg ellen. Hegedűs András szerepe kifejezetten érdekes, mert még a két évvel korábbi 1951 május 23-án a Titkárság ülésének napirend előtti megrovása is megfélemlíthette. Talán ezzel a hosszú távra szóló tervezéssel is bizonyítani akarta lojalitását. Ugyanis, mint ahogy a titkársági Jegyzőkönyvből megtudhatjuk: „A Titkárság Hegedűs András elvtársat szigorú megrovásban részesíti, mert életrajzába nem írta be és elhallgatta a Párt előtt, hogy kulákcsaládból származik. Ez a tény külső bejelentés útján került a Párt tudomására."

A kulákfalvak létrehozása már Vas Zoltán a Titkárságnak szóló 1951-ben írt előterjesztésében is felmerül. Megvalósításának voltak nyomai néhány hortobágyi kényszermunkatáborban, ahol kicsi, rosszul megtervezett és kivitelezett vályogházakat kezdtek építtetni magukkal a kitelepítettekkel.

Volt olyan tábor ahol arról is volt szó, hogy a kitelepítettek vegyenek fel kölcsönt az építkezések költségeire. A kitelepítettek örömmel fogadták az ötletet, mert olyan embertelen, egészségtelen, zsúfolt körülmények között töltöttek el hosszú időt, hogy bármilyen kicsi, de valamelyest elkülönítettebb elhelyezés jobbnak tűnt számukra. Az építkezéshez a vályogot, vályogtéglát a deportáltaknak kellett szabadidejükben elkészíteni. Az építkezésen végzett munkáért külön munkabért nem kaphattak. Vályogtéglákon kívüli anyagokat a gazdaságnak kellett beszerezni, és fokozatosan vonták le az árát a kitelepítettek béréből. A borsósi tábornál épült vályogházakról írják, hogy minden alap nélkül épültek, sokukat nem fedték be, így már az első eső is nagy kárt okozott bennük.

Végül a kész házakból is tömegszállások lettek, mert túl sok családot költöztettek be.

A korábbi javaslat másik anyaga, mely aláírás nélkül szerepel, is tartalmaz érdekes momentumot, mert kiviláglik, hogy nem voltak elégedettek a tanácsok munkájával, valamint előrelátóan a későbbiekre is gondoltak a listák elkészítésével: „A községekben és városokban egységes kuláklistát kell készíteni, melyre fel kell venni mindazokat, akik 1948-ig kulákok voltak, ha jelenleg földdel nem is rendelkeznek. Az újonnan elkészített kuláklistákat kell alapul venni a különböző korlátozó intézkedések végrehajtásánál, és meg kell akadályozni, hogy a jövőben a kuláklistákat a tanácsok változtatgassák."

Meg kell emlékeznünk arról is, hogy egyes vidékeken, itt elsősorban a nyugati és déli határvidékre gondolok, a kulákokat nemcsak vagyonuk miatt üldözték, hanem sokukat eleve nemzetiségi hovatartozásuk miatt is megbízhatatlanoknak tartották. Legfőképp azokat a személyeket, családokat üldözték, akik rokoni, baráti kapcsolatokkal rendelkeztek Jugoszláviában. Ez különösen kiéleződött a Tito elleni harc időszakában, miután a Kominform 1948. júniusi határozata Jugoszláviát elítélte, majd valamivel később kizárta a Kominformból. Nagyné Sziklai Ágnes cikkében azt írja, hogy az 1949-es népszámláláskor kevesen merték bevallani nemzetiségüket. Feltehetően azért, mert féltek a németekéhez hasonló kitelepítésektől. A bekövetkezett kitelepítéseknek azután egyik oka az az elképzelt háborús veszély volt, amely az országot Jugoszlávia felől fenyegette, ehhez kapcsolódott, hogy a megbízhatatlan elemektől a határvidéken meg akartak szabadulni

A Kitaszítottak I. kötetében lévő visszaemlékezésekben és Nagyné cikkében számos utalás található arra, hogy mi is történt a kulákok és más kitelepítettek tulajdonával, ingatlanjaikkal. A földek a termelőszövetkezetekhez kerültek, az épületekbe leggyakrabban helyi intézmények vagy a falvak új vezetői, fontos párttagjai költöztek be, egyes épületeket államosítottak. A házakban maradt ingóságokról „elvben" leltárt kellett volna készíteni de ezt nem igen tartották be. Sokat persze a leltározás sem használt volna, mert az ingóságokat nem akarták megőrizni az esetleg valamikor visszatérő kitelepítettek számára. Az a legvalószínűbb, hogy a hatóságok és a hozzájuk közelállók vitték el a házakban lévő értékeket, vagy előfordult az is, hogy rászorulóknak adtak át belőlük. Voltak kitelepítettek, akik jóval később, amikor már nem tekintették veszélyesnek őket, visszatérhettek eredeti lakóhelyükre, ritka esetben a saját házukba is, aztán a szomszédoktól megtudhatták, hogy kinél vannak berendezési tárgyaik, értékeik, vagy esetleg sikerült kideríteni, hogy a faluban kinél van hajdani ingóságuk. A Vendvidéken előfordult olyan per, amelyben orgazdaságért ítéltek el személyeket, de „az ítélet nem a kitelepítettek, hanem az állam érdekein esett sérelemről szól". Ugyanott egy kitelepített család másutt élő, ki nem telepített fia pár nappal a kitelepítés után engedéllyel és a községi tanács megbízottjával elment a házukba, ahol már alig voltak bútorok, az állataik, építőanyagaik eltűntek. Pár tárgyat visszakapott, de ezekért fizetnie kellett a községi tanácsnak. Mások később elrejtett irataikat kérték, de nem kapták meg, mert már nem voltak fellelhetők.

A kulákok mellett a parasztság minden rétegét érték atrocitások, meghurcoltatások, ha nem teljesítették a beszolgáltatást, vagy nem akartak belépni a termelőszövetkezetbe. A parasztságot ért sérelmekkel számos könyv, tanulmány, film is foglalkozott a későbbiekben. Félelmetes az, ahogy a kommunista vezetők kiépítették a végrehajtó és ellenőrző rendszerüket a tanácsok, a rendőrség és az ÁVH bevonásával. Még jutalmat is adtak: „a rendőrségét 10% jutalom illeti meg feketevágás felfedezése esetén". A feketevágás komoly börtönbüntetést vont maga után, és nem csak a feketevágást végzőt büntették. Van adat olyan esetről, amikor kitelepített személy máshol kitelepítésben élő édesanyjának feketevágásból vásárolt húst küldött postán, az illetőt több hónapi börtönbüntetésre ítélték.

Perek, internálás, rabmunka

Az ország különböző rétegeit változatos meghurcoltatások érték. Rengeteg per folyt változatos vádakkal. Sokakat tekintettek kémeknek, fegyverrejtegetőknek, vádolták meg államellenesnek tekintett bűncselekményekkel gazdasági és ipari perek is folytak. Az ilyen jellegű perekben és a különböző koncepciós perek esetében a beismerő vallomásokat előre elkészítették, majd kényszerítették a vádlottat annak elfogadására és aláírására. Megvolt a forgatókönyv a perek lefolytatására, és az ítéleteket is előre eldöntötték. A perek egy részének előkészítésébe, kimenetelébe maga Rákosi is hathatósan beleszólt, vagy Péter Gábor, esetleg a Politikai Bizottság vagy szovjet tanácsadók irányították az ítélethozatalt. A pereknél, vallatásoknál kegyetlen fizikai és lelki kényszert alkalmaztak, a hozzátartozókra vonatkozó megtorlásokkal fenyegetőztek, ezek a fenyegetések nagyon sok esetben valóságosak voltak. Rákosi a politikai nyomozó szerveket is felügyelte, és ugyanolyan beleszólást gyakorolt az igazságszolgáltatásba, így a vallomások előkészítésébe, az ítéletekbe, sőt a bírák kiválasztásába. Ez utóbbi állításokat 1953-ban, Sztálin halála után, maga Rákosi is megerősítette, beismerte. A régi bírák közül azokat, akiket nem bocsátottak el, megfélemlítéssel vagy zsarolással vettek rá a nekik megfelelő ítélkezésre, valamint kétéves képzéssel tanulatlan, megbízható párttagokat alkalmaztak bíráknak.

A gazdasági, ipari kirakatperekkel kapcsolatban, pl. MAORT, STANDARD perek, sok műszaki szakember került börtönbe, internálótáborokba, és számos kivégzés is történt. Az államosítás volt a perek fő oka. Az előbb említett perek esetében az államosítást bonyolította az a tény, hogy a vállalatok külföldi tulajdonban voltak. A pereket legtöbbször kémkedés vagy szabotázs vádjával indították, forgatókönyvüket, éppúgy, mint a Rajk-per esetében, előre megírták. Az egyházakat ellenségnek tekintették, számos pap került börtönbe, sokukat hurcolták meg. A magasabb rangú egyházi személyek elleni perekben is, mint például a Mindszenty - vagy a Grősz-perek, hosszú börtönbüntetéseket szabtak ki, miközben mar az egyházak gazdasági hatalmát és politikai befolyásukat, szociális intézményeik nagy részét megszüntették, iskoláikat pedig 1948-tól álmosítottak. Egyéb perek csak jelzésként: politikai, katonai perek, szervezkedés, fegyverrejtegetés, hűtlenség elleni perek. Ezekben is több halálos vagy életfogytig tartó ítélet született, más esetekben pedig hosszú évekig tartó börtönbüntetéssel, internálással sújtották az elítélteket. Szociáldemokraták elleni perekkel már a szervezett munkásságot és főként annak egyes vezetőit büntették. Olyan hajdani szociáldemokrata vezetőket is, mint például Szakasits Árpád, aki akkor már természetesen az MDP tagja volt és az elnöki tanács elnöke, koholt vád alapján ítéltek el, majd 1956-ban rehabilitálták.

Mint látható, a társadalom legkülönbözőbb tagjai, rétegei mind ellenségként jelentek meg a gazdálkodóktól, kulákoktól kezdve a volt uralkodó osztályig, és kivették részüket a meghurcolásokból. A diktatúra sajátossága a minden rétegre kiterjedő félelem kialakítása és fenntartása. Ebbe egy idő után saját embereik is beletartoztak. A kommunisták nem kímélték saját elvtársaikat sem, mert következtek a kommunisták elleni perek is, melyekben ugyanolyan kegyetlenséggel jártak el, mint azokkal szemben, akiket ellenségeiknek tekintettek. Ezzel visszanyúltak az 1930-as és későbbi szovjet gyakorlathoz. A háttérben felfedezhető a hazai és a moszkovita kommunisták közti hatalmi harc. Rajk László (1909-1949) koncepciós pere volt az első a saját elvtársak ellen folytatott pereknek. Rajk kommunista politikus volt, aki előzőleg belügy-, majd külügyminiszteri posztot töltött be. Perét Rákosi irányította. Rajkot hamisan azzal vádolták, hogy titoista kém és összeesküvő Bár ígéretet kapott arra, hogy nem fogják halálra ítélni, 1949. október 15-én kivégezték, A Rajk-pert számos más koncepciós per követte, olyanokat is perbe fogtak, akik előzőleg mások mellett kommunistákat is gyötörtek- Halálos ítéletek is születtek, többeket a börtönben agyonvertek, vagy a hallatlanul kegyetlen bánásmód miatt haltak meg.

Felmerül a kérdés, figyelembe véve a szovjet befolyást, a szovjet tanácsadók jelenlétét és befolyását, mi okozta ezt a mérhetetlen kegyetlenséget,

megmagyarázhatatlan elvakultságot, üldözési mániát? Mi késztette a hatalom gyakorlóit arra, hogy a társadalom gyakorlatilag minden rétegét meghurcolják? Csak a politikai hatalom iránti mérhetetlen éhségük, amely miatt akár önszántukból, akár szovjet hatásra minden kényszerintézkedést végrehajtottak? Az anyagi javak, a gazdasági hatalom megszerzése? Vagy, ahogy Hegedűs András fogalmaz, valami „különös elhivatottság"? Milyen különös elhivatottság ez? Az a tény, hogy gyakorlatilag mindenkiben ellenséget láttak, a saját népük ellen tevékenykedtek, valami egészen másra utal.

A rendszer túlméretezett gazdasági terveihez több munkaerőre volt szükség. Ennek érdekében a börtönök rabjait, mind a köztörvényeseket, mind a politikaiakat különböző formákban dolgoztatták. Munka alól kevés rab, még az előzetesben lévők sem kaphattak felmentést. A munka a politikai rabok esetében az átnevelés szempontjából is fontossággal bírt, legalábbis ezt gondolták a vezetők, de tulajdonképpen inkább gazdasági jelentősége volt, mert különösen az erőltetett ipari fejlesztéshez nem volt elegendő a munkaerő. Kifejezetten keresték annak megoldását, hogy minél több rabot fogjanak munkára. Lehet olyan jelentéseket olvasni, amelyekben gyakorlatilag előírják, betervezik a rabmunkások számát. A súlyos elítélteket magukban a börtönökben vagy a hozzájuk kapcsolódó üzemekben dolgoztatták, az enyhébb elítélteket külső munkahelyeken, bányákban, építkezéseken esetleg állami gazdaságokban, természetesen megfelelő őrzés mellett. Itt már a rabmunka összekapcsolódik az internáltak kényszerfoglalkoztatásával

Az internálás, az időszak egyik gyakran használt büntetésformája, hasonlatos a kitelepítéshez abban az értelemben is, hogy bírói ítélet nélkül büntették az internáltakat, így kerültek zárt táborokba, és végeztettek velük rabmunkát. Az internálás azonban nem jelentette az egész család elvitelét, mint a kitelepítettek esetében. Ezért kiszabadulása után az illető visszatérhetett az otthonába, feltéve, hogy nem vették el közben a lakását, vagy a családját időközben nem telepítették ki, ami gyakran fordult elő, és így szintén a lakás és ingóságok elkobzásával járt. Az internálás természetesen már a háború után is létezett, akkor olyan nemkívánatos személyeket internáltak, akiket nem tudtak népbíróság elé állítani, de nem akarták szabadon engedni. Az internálás jogával még Erdei Ferenc bővítette a politikai rendőrség hatáskörét 1945 júniusában. Az internálótáborok nagyobb részét azonban 1949-től hozták létre, amikor már felgyorsult a szovjetizálás. Ekkor kettős célja volt a rabmunkának, elsősorban az ellenséges elemek büntetése, másodsorban a munkaerő pótlása különböző nagy beruházásokon, mezőgazdasági munkákban. Az internáltak valójában kényszermunkatáborokban dolgoztak, számos fontos létesítmény építésében vettek részt (pl. a Miskolci Egyetem, a Tiszalöki Vízerőmű építése, az Inotai Erőmű, stb.), de útépítéseken, bányákban, kőbányákban is dolgoztatták őket. Azt is el kell mondanunk azonban, hogy előfordult teljességgel felesleges munka is, ami valójában csupán büntető jellegű volt.

1952 tavaszáig a rabok munkáját az Igazságügyi Minisztérium, az internáltakét pedig az Államvédelmi Hatóság irányította, az ÁVH-nak internálási és rendőrhatósági felügyeleti joga is volt* 1949 végétől az ÁVH a Minisztertanács alá tartozott, de valójában közvetlenül az MDP legfelsőbb vezetői irányították.

1951 elején Sztálin, a NATO katonai felkészültsége miatt, szorgalmazta a militarizációt és az ipari fejlesztés gyorsítását. így szovjet kezdeményezésre még szervezettebb formát öltött a rabmunkáltatás is. 1951. december 1-jén hozta létre a Népgazdasági Tanács a Közérdekű Munkák Igazgatóságát (KÖMI). Ennek a szervezetnek a munkáját a szovjet Gulág tapasztalatait átvevő, a Szovjetunióból visszatérő Garasin Rudolf (orosz polgárháborús ezredes, a II. világháborúban szovjet őrnagy) irányította, aki 1949-től a hazai internálótáborok felelőse volt, így egyben a recski kényszermunkatábor létrehozója is. Garasin főnöke, Rákosi Mátyáson kívül, Farkas Mihály és Gerő Ernő volt, és a Tervhivatal írta elő az elvégzendő munkát. A KÖMI-nél is van nyoma annak, hogy a rabmunkások számat előírták. Önálló vállalatokat hoztak létre, melyeket az építőiparban, gyáriparban, kőbányászatban és a mezőgazdaságban szerveztek meg. A KÖMI az Igazságügyi Minisztérium alá tartozott, majd 1952. március 29-én a belügyminiszter felügyelete alá helyezték. Előírás volt, hogy minden munkaképes

letartóztatottnak dolgoznia kell, valamint az is, hogy külön kell foglalkoztatni a politikai és a köztörvényes elítélteket, ebben kivételt képeztek az internáltak.

Az internálás - ugyanúgy, mint a kitelepítés-kitiltás - háborús intézmény és az 1939-es Honvédelmi Törvény jogszabályain alapult. A letartóztatottak közül sokan kerültek börtönbüntetésük alatt is rövidebb-hosszabb időre kényszermunkatáborokba, voltak, akik a börtönhöz viszonyítva elviselhetőbbnek tartották a táborokat, a szabad levegő és a több mozgási lehetőség miatt. Ez azonban a legszigorúbb táborokra, így például Recskre egyáltalán nem vonatkozik. A bánásmód és az ellátás a börtönökben és az internálótáborokban egyaránt embertelen volt. Nemcsak a recski táborra volt jellemző a rabok éheztetése, hanem a Hortobágyon is, ahol a rabok családostul voltak a kényszermunkatáborokban.

Bár elvben az internálták pénzért dolgoztak, keresetükből levonták a szállást, étkezést, még az őrzésüket is, ezek után alig maradt valami, vagy éppen mínuszban voltak. Hivatalosan az érvényes kollektív szerződés szerint járó bérnek 20%-kal csökkentett összegét kaphatták volna. Ez valószínűleg írott malaszt lehetett, érdemes elolvasni Faludy György munkájának*1 Recskről szóló részét, ott reálisabb képet alkothatunk a rabok „jövedelméről". A hortobágyi kényszermunkatáborokban is levonták a minimális bérből, amit csak lehetett, sőt annak is van nyoma, hogy elcsaltak belőle.

T. Varga szerint 1951 májusában a rabmunkások száma 22-23 000-re tehető. A táborok számát ebben az időszakban több forrás is körülbelül százra teszi az ország területén. Az internálótáborokban tartott, illetve ott megfordult személyek pontos száma nem ismert, de 40 000 és 100 000 közötti számot feltételeznek a kutatók. Bank Barbara 1945-1948 között Budapest és környékén 16 internálótábort és munkatábort említ, sajnos nem derül ki, hogy ezek meddig működtek, de nagyobb részük az itt jelzett dátumnál bizonyosan még jóval később funkcionált, egyesek szerint még az 1953-as amnesztiatörvény után is. Romsics szerint 1953-ban száz internálótábor működött az országban, az internáltak száma abban az időben 44 000 volt. Még 1956-ban is voltak olyanok, akik internálótáborokból szabadultak. A kistarcsai internálótáborról tudjuk, hogy 1963-ig létezett. Néhány nagyobb vidéki internálótábort említsünk meg: Recsk, Tiszalök, Kazincbarcika, Bernátkút, Tatabánya, Várpalota. De számos kisebb tábort is fenntartottak például Herenden, Badacsonytomajon, Pálházán, ezeket és a hozzájuk hasonlókat külmunkahelyekként tartották számon. Bank Barbara közöl egy 1953. január 4-én összeállított jelentést a KÖMI táborokról és munkahelyekről és azt állapítja meg, hogy 1953 első negyedében internálótáborokban, bányákban, külmunkahelyeken és a börtönök üzemeiben 27-28 000 között volt a foglalkoztatottak száma.

A számok után egy a rabmunkáltatással és kényszerlakhelyek létesítésével kapcsolatos dokumentumot mutatok be, mely éppen az első budapesti kitelepítések véghatározatainak kézbesítése utáni napon, 1951. május 22-én íródott, amikor az első kitelepítettek transzportjait a kényszerlakhelyekre vitték. A MOL dokumentum 28. oldalán található az az Országos Tervhivatali Előterjesztés Vas Zoltán (gépelt) aláírásával, melynek tárgya „a letartóztatottak:, rendőrhatósági őrizet alatt állók, munkahelyre bocsátandók foglalkoztatására és kényszerlakóhelyek létesítésére" tett javaslat. A javaslat a Titkárság 1951. május 23-i ülésére készült, és a lehető legrészletesebben írja le a rabokkal való bánásmódot köztük osztályellenségnek tekintettek elleni akciókat. Néhány idézet a javaslatból:
I. Minden letartóztatottnak és őrizetesnek dolgoznia kell...
- az 5-10 évre ítélteket túlnyomórészt büntetőintézeten belül kell dolgoztatni
- 5 évet meg nem haladó szabadságvesztésre ítélteket és az őrizeteseket külmunkán kell foglalkoztatni
- 3-5 év közötti elítélteket külmunkán kell foglalkoztatni
- a nagyobb területen folyó külső munkálatoknál (pld. a mezőgazdaságban vagy építkezésen) enyhébb elítélteket és nőt el i tél teke ti őrizeteseket kell foglalkoztatni

-politikai elítélteket és közönséges bűncselekmények miatt elítélteket együtt dolgoztatni csak kivételes esetekben lehet

II. A népgazdaság számára nehezen nélkülözhető elítéltek munkára bocsátása
-1 évet meg nem haladó ítélet esetén, ha az elítélt munkájára nagy szükség van a népgazdaságnak, a bíróság munkahelyre bocsátást mondhat ki. Az elítélt régi munkahelyén vagy kijelölt munkahelyen dolgozik, rendőri felügyelet alatt áll. Fizetései teljes illetményének 25%-a erejéig korlátozni lehet. Ez idő alatt szabadság nem engedélyezhető, és nem számít be munkaviszonyba az így eltöltött idő.

III. A politikai és gazdasági életre káros elemek foglalkoztatása
- A fokozódó osztályharc szükségessé teszi a városi volt tőkés elemek, spekulánsok, munkakerülők, csavargók és egy eb, a volt tőkés rendszert kiszolgáló káros elemek, valamint a kulákok megfelelő feltételek mellett történő munkába állítását. Ennek keresztülvitelére egyrészt munkakényszert lehel alkalmazni, másrészt kényszerlakóhelyet lehet kijelölni.

- A munkára kötelezetteket a számukra előírt rendelkezések megszegése esetén őrizet alá kell helyezni»

A továbbiakban az előterjesztés 3-5 falu létesítését irányozza elő a tiszántúli rossz, szikes földeken, amely a kulákok és családtagjaik kényszerlakhelye lenne. Az előterjesztés itt teljesen a szovjet mintát követi. Ilyen falu létrehozását el is kezdték a Hortobágyon, ahol kicsi, minden alapozás nélküli vályogházakat építtettek magukkal a deportáltakkal. Ezekbe a ki nem szárított, egészségtelen házakba is rengeteg embert zsúfoltak be. A kicsi települést a hortobágyi kitelepítettek Bánatfalvának nevezték, sok visszaemlékezésben szerepel, még rajzokat is készítettek róla. Hasonló létesítményekről olvashatunk az egyik fajta romániai kitelepítéssel kapcsolatban is, ahova főleg kulákokat vittek.

- ...A kényszerlakóhelyen dolgozók a részükre kijelölt területen belül mozgási szabadságukban nincsenek korlátozva, azonban a számukra előírandó különleges rendelkezések megszegése esetén rendőrhatósági őrizet alá helyezést lehet elrendelni.

A különböző elítéltekkel kapcsolatos rendelkezések mellett érdekes a kényszerlakhelyek létesítéséről szóló rész, ami ilyen formában, valószínűleg anyagi okok miatt, csak nagyon limitáltan valósult meg; valamint a népgazdaság szempontjából nehezen nélkülözhető elítéltek „munkára bocsátása" és annak kemény feltételei. Erre a büntetési formára ma már kevesen emlékeznek.

Recsk

A legismertebb és leghírhedtebb a sokáig titkolt, valójában évtizedekig le is tagadott, meg számmal sem jelölt tábor a recski kényszermunkatábor volt. amit szovjet mintára büntető- és megsemmisítő tábornak hoztak létre. Miután a kommunisták kierőszakolták az egyesülést a szociáldemokratákkal 1948 júniusában, az általuk jobboldalinak tartott szociáldemokratáktól internálással szabadultak meg. A kistarcsai, akkor már ÁVH felügyelet alatt levő internálótáborból sokakat a Recsk melletti Csákánykőpusztára vitték 1950 nyarán. Itt magukkal az elítéltekkel építtették fel a barakkokat. Őket egy nagy létszámú csoport követte a kistarcsai internálótáborból, ugyanazon év októberében, közöttük igen sok értelmiségivel. A legszigorúbb őrizet alatt álltak, a szöges drótok mellett ötven méterenként elhelyezett őrtornyaikból géppisztolyos őrök vigyáztak rájuk. Az év végére már 800-ra növekedett a rabok száma. 1951 elején újabb 500 fős csoport érkezett Kistarcsáról. 1952-ben hazatért, de a magyar hatóságok által el nem engedett volt hadifoglyok egy részét is a táborba vitték, más részük Tiszalökre, Kazincbarcikára, Sajóbábonyba és más táborokba került. Még 1953 elején kétszáz vasutast hoztak a recski kényszermunkatáborba Miskolcról. A

munkatáborban Sztáray Zoltán, volt rab, az egyik, Recskről szóló könyv szerzője szerint körülbelül 1500 rabot dolgoztattak, akiket körülbelül 350 ÁVH-s őrzött.

Több munka beszámol a szörnyű viszonyokról, a rettenetes bánásmódról, a kegyetlen büntetésekről, az állandó verésekről, éhezésről, fázásról, a rabtársakról és az ÁVH-s őrökről. Visszaemlékezések: Faludy György, Sztáray Zoltán és Nyeste Zoltán munkái. A kényszermunkatábor rabjai a hét minden napján 14-16 órában igen nehéz fizikai munkát végeztek, követ fejtettek, követ törtek, vagonokba rakták, utat építettek. A legkorábban odahurcolt rabok építették fel a tábort, a barakkokat, a szögesdrót kerítést és az őrtornyokat is. A rabok abszurd módon saját magukat kenteitekbe. Munkaeszközeik alig voltak, többnyire minden szerszám nélkül, puszta kézzel végezték a munkát, ezért rengeteg volt a sérülés, fertőzés, baleset. A recski tábor is a KÖMI-hez tartozott, és a rabokat alig fizették ki, az összegből sokszor semmi nem maradt, miután az őrzésüket és egyéb költségeiket is levonták.

A munkateljesítményt számon tartó listákon a rabok nem névvel, hanem számmal szerepeltek

Gy. Gy. egy cikkében írja, hogy a tábor 1953-as felszámolásáig 130-an haltak meg a megerőltető munka, az elviselhetetlen körülmények, az éhezés és a kínzások miatt. Ebben nincsenek benne azok, akiket - amikor már láthatóan az utolsó napjaikat élték - feltételezhetően rabkórházba vittek meghalni. Sztáray Zoltántól tudjuk, hogy a haldoklókat feltehetően a váci börtönbe szállították. Azoknak a sírját, akik ott, a táborban haltak meg máig nem tudják a hozzátartozók, hogy hol keressék. Szerinte csak a rabok viszonylag fiatal voltának köszönhető, hogy nem haltak meg többen a kegyetlen bánásmód, az éhezés, a leromlott fizikai állapot, a hiány betegségek, a verések, a látástól-vakulásig tartó kemény munka következtében és a gyakorlatilag alig létező egészségügyi ellátás hiányában. Recsken alkalmazták a legszörnyűbb büntetéseket, ahol az őrök különböző módokon gyötörték a rabokat, például napokig térdig érő vízzel telt, föld alatti gödörben kellett állniuk az internáltaknak, vagy gúzsba kötötték őket, még azt is megtették, hogy vesszőfutást rendeztek nekik saját rabtársaik sorfala között.

Az ÁVH-nak Recsken, a szökéseket leszámítva, nem kellett elszámolnia a rabokkal. A minimális élelmiszeradagok mellett állandóan éheztek, a természetben található minden ehető növényt, termést, bogyót, rügyet, gombát, fakérget megettek. Ha az őrök észrevették, büntetésül összeverték őket. Ruházatuk egy idő után gyakorlatilag csak rongyokból állt. El kellett viselniük az ÁVH-sok kegyetlenkedését, veréseit, fogdába zárást, gúzsbakötést, a legsúlyosabb büntetés a földbe vájt bunkerfogda volt; a fizikai gyötrés mellett a lelki, szellemi bántást, állandó megaláztatást is ki kellett bírniuk. Semmi kapcsolatuk nem lehetett a külvilággal, és a családjuk, rokonaik, barátaik még azt sem tudták róluk, hogy egyáltalán léteznek-e. Semmi hír, levél nem hagyhatta el a tábort. Se könyv, se újság, se papír, se toll, se ceruza. A kinti világ híreitől hermetikusan elzárták a rabokat. A kegyetlen körülmények között a művelt, széles látókörű sorstársak tartották a többiekben is a lelket esti és munka közbeni előadásokkal, beszélgetésekkel, akik csak kiváló emlékezetükre építhettek. Faludy György megható, fanyar humorral ír emberpróbáló tapasztalataikról és a túlélést elősegítő próbálkozásaikról.

A szigorúan őrzött recski táborból kevesen tudtak megszökni, de egy szökésről többen is megemlékeznek, amelyről Gyarmathy Lívia filmet is készített (Szökés, 1996.). 1951. május 20-án nyolcan nagyon alaposan megszervezett módon kiszöktek a táborból. Az őrség hamarosan észlelte a szökést, így többségüket hamarosan elfogták, visszavitték és súlyosan megbüntették őket. Ugyanakkor óriási terrorral büntették az egész tábort is. Csak Michnay Gyula és egy társa jutott el Budapestre, majd egyedül Michnaynak sikerült igen kalandosan Nyugatra szöknie. Ott azonban sorozatosan csalódott, nagyon nehezen tudta elérni, hogy egyáltalán meghallgassák, és a világ tudomására hozza a recski kényszermunkatábor hírét, valamint az általa megtanult sok száz rab nevét. Nem hitték el, hogy abban az időszakban, békeidőben, Európa közepén ilyen kényszermunkatábor létezhet!

A recski tábor létéről akkor még Magyarországon is nagyon kevesen tudtak. A hozzátartozók is csak a rabok kiszabadulása után tudták meg, hol is tartottak fogva családtagjaikat, de a táborról beszélni később sem volt tanácsos. Abszurd jelenetet ír le Sztáray Zoltán, aki 1953 októberében, az amnesztia után került el Recskről előbb Kistarcsára, majd többszöri bírósági tárgyalása után végül letöltöttnek tekintették a büntetését, de mégis egy ideig a Markóban tartották fogva. Kiszabadulása után Budapestre visszatérve, amikor be akart jelentkezni az V. kerületi rendőrkapitányságon, a következő történt, de idézzük most Sztárayt: „Végül is a kapitányság vezetőjénél kötöttem ki, akinek elmondtam, hogy a megelőző három évet Recsken töltöttem, korábban pedig két évig internált voltam. Recsken?" kérdezte. Sohasem hallott Recskről Miután nekem soha senki nem mondta, hogy Recskről nem szabad beszélni, jó óra hosszat meséltem a kényszermunkatáborról. Szájtátva hallgatta, de előbb kiküldte a titkárnőjét.

Fehérpataky József felesége elmondta, hogy férjéért, aki a Standard Gyár szociáldemokrata mérnöke volt, 1950. július 8-án éjszaka jöttek az ÁVH-sok és vitték el Recskre, ahonnan csak 1953 márciusában szabadult. Időközben a család hiába kereste, semmi felvilágosítást nem kaptak, szabadulásáig nem tudtak róla semmit, azt sem, hogy egyáltalán életben van-e. Felesége egyedül maradt két kicsi gyerekkel. Lakásukat elvették, de ingóságaikat elvihették. Fehérpataky József először a recski kőfejtőben dolgozott, ma|d később irodai munkát végzett, miután keze súlyosan elfertőződött. A rossz körülmények között 36 kilogrammra fogyott le. Mielőtt a tábort elhagyhatta, valamelyest feltáplálták. Felesége most is fájdalmasan emlékszik arra, hogy így sem ismert rá, amikor végre hazaérkezett. Fehérpataky József legszomorúbb emléke az volt, amikor az állandóan éhező emberre hatalmas pofont mért egy ÁVH-s, mert az irodában elvett egy darab kenyeret. 1956-ban rehabilitálták, ami azt jelentette, hogy kapott egy írást azzal a szöveggel, hogy „tévedésből" került a kényszermunkatáborba, és kárpótlásul adtak neki 10 ezer forintot. Emlékeiről később is csak igen keveset mesélt családjának, bizonyára nagyon fájdalmas volt a visszaemlékezés.

1952-ben, valószínűleg az ENSZ Kényszermunka Bizottságának érdeklődésére, vizsgálatot indítottak a hatóságok a recski táborban. A rabokat ítélet nélkül tartották fogva. A felülvizsgálatot végző felvett kihallgatási jegyzőkönyveket akartak aláíratni a rabokkal, mar akik hajlandók voltak erre. A felülvizsgálat idején senki sem szabadult. Még jó egy évnek kellett eltelnie a tábor feloszlatásáig de ez sem jelentett mindenki számára szabadulást mert voltak olyanok, akik börtönbe kerültek, olyanok, akiket kitelepítettek vagy rendőri felügyelet alá helyeztek. 1952-ben Magyarország még nem volt az ENSZ tagja, ezt kihasználva a Kényszermunka Bizottság elküldött kérdőíveire nem is válaszoltak a magyar hatóságok 1953 elején a Bizottság elítélte Magyarországot a kényszermunka alkalmazása miatt.

A következőkben Richárd K. Carlton munkájából fogok idézni néhány-gondolatot. A Bizottság megállapítja, hogy a kényszermunka célja a politikai elnyomás, és ez a retorzió kifejezetten a fennálló rendszer opponensei ellen irányul. A rendszer ellenségei mellett akik börtönbüntetésük egy részét táborokban töltötték, voltak kitelepítettek, akiket büntetésből vittek a táborokba, és voltak hadifogságból hazatért katonák is. A Szovjetunió és a népi demokráciák tagadták a rabmunka, illetve a kényszermunka tényét. A táborokat javító vagy átnevelő táboroknak tüntettek fel. A Bizottság azt is megállapította, hogy a kényszermunka gazdasági szempontból igen jelentős, és természetesen a legolcsóbb munkaerőt jelentette az állam számára. A 37. oldalon a következőt olvashatjuk: „Az Emberi Jogok Nemzetközi Ligája által irányított vizsgálat kimutatta, hogy az ezekben az intézményekben végzett munka körülményei a rabszolgamunka kritériumainak felelnek meg. A szövegből kitűnik, hogy elég sokat tudhattak a magyarországi meghurcolásokról, de meglehetősen pontatlanul. A meghurcoltatások különböző formai nem különülnek el. Ezen azonban nem szabad csodálkoznunk, mert ismereteiket főleg az országot illegálisan elhagyóktól szerezhettek, akik maguk sem rendelkezhettek pontos adatokkal.

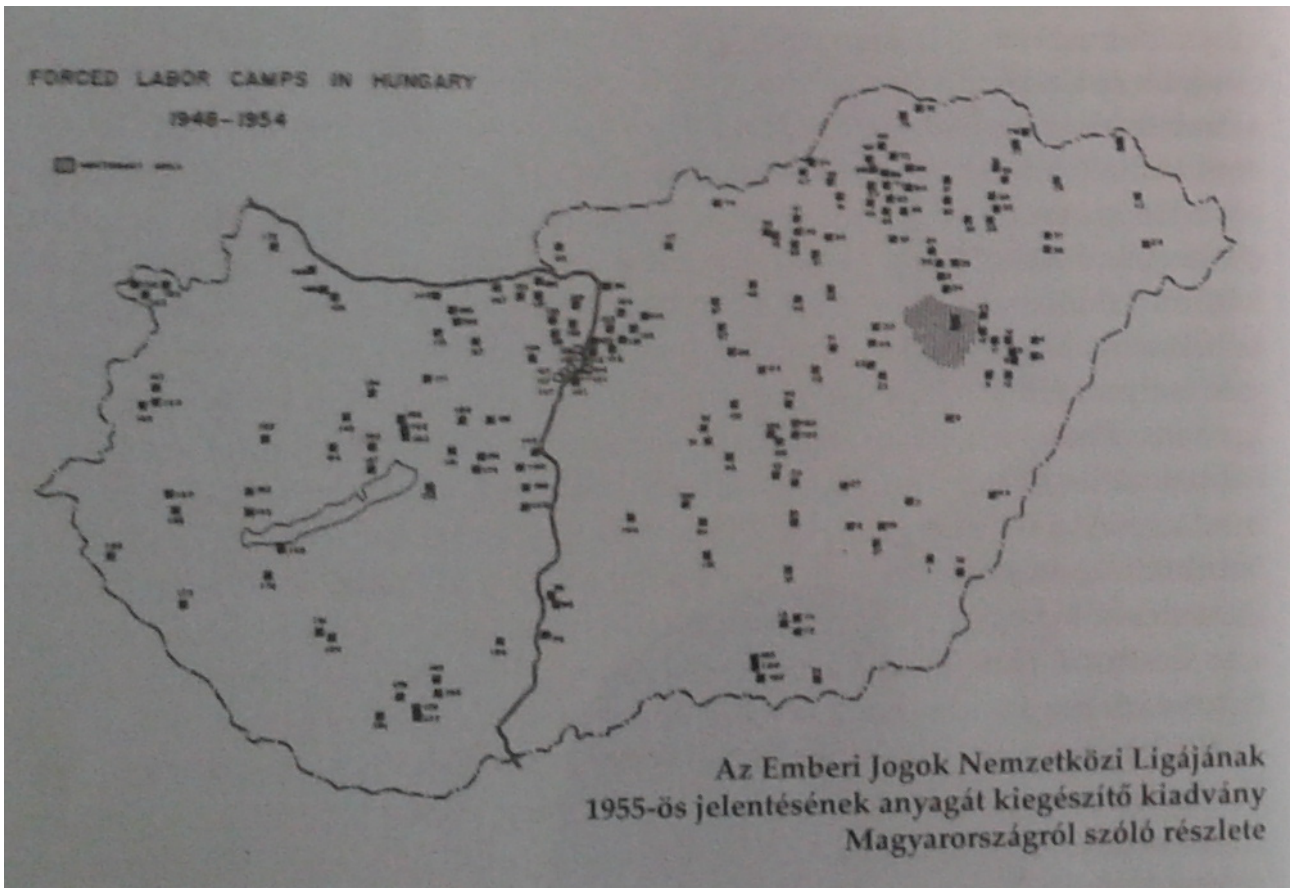

1953-ban, az amnesztiarendelet után bekövetkezett a részleges szabadulás, ami talán nem kis mértékben a fenti vizsgálat eredményének is betudható, de bizonyára sokkal nagyobb jelentősége volt ebben a Sztálin halála után bekövetkezett időszakos enyhülésnek, amely meghozta Magyarországnak a Nagy Imre kormányt és sokak számára az amnesztiát. Miután Rákosi, vonakodva ugyan. de elismerte az amnesztia szükségességét, 1953 júniusában jelentést kért a rabok és a rabmunkáltatás létszámáról. T. Varga György a Garasin Rudolf által irt jelentésre hivatkozik, mely szerint a letartóztatottak, internálták, elítéltek létszáma 40 734, ebből rabmunkás 28 032 fő. Moszkvában még Rákosi augusztus 20-ra akarta időzíteni az amnesztiát, mert attól tartott, hogy korábbi amnesztia eseten munkaerőhiány lép fel a nyári betakarítási munkákban. (Ez a betakarításokkal kapcsolatos munkaerő probléma, mint látni fogjuk, késlelteti majd a hortobágyi kitelepítettek elengedését mely 1953 októberéig húzódott el) Ekkor a börtönökben, internálótáborokban levők, még el nem ítéltek ügyeit ismét felülvizsgálták, megpróbálták az addig alá nem írt jegyzőkönyveket aláíratni, melyekből kiderül milyen elkepesztő, hihetetlen koncepciók alapján hurcoltak meg embereket. Volt akit kémkedéssel vádoltak, másokon külföldi levelezést kértek számon, vagy jobboldali szociáldemokratának tartották; disszidálási kísérlet és egyéb számtalan ok miatt internálhattak embereket. Sokakra szabadulás várt. bár ezt gyakran rendőri felügyelet fűszerezte, vagy kitiltás a fővárosból, esetenként mindkettő.

Leszámolás az egyházzal

A kommunista vezetés egyik fontos feladatának tekintette az egyházzal és a hívőkkel való leszámolást. Ideológiájuk része volt az ateizmus, a vallásokat és a hívőket is maradinak tartották. Itt főként a katolikus egyházzal foglalkozunk, melyhez a magyar lakosság többsége tartozott. Egyes vallási ünnepek eltörlése, a hívek megfigyelése, vallási vezetők megfigyelése, perbe fogása a mindennapi jelenségek közé tartozott. Mivel az egyház teljes kiiktatása nem látszott

„lehetségesnek", a rendszer számára a legelőnyösebb megegyezésre törekedtek, akár kényszerítés árán is.

A katolikus egyházzal, annak ellenállása miatt, hosszadalmasan, keservesen ment a megegyezés. Ami pedig azután megvalósult, abban leginkább a kényszernek volt szerepe. Rákosiék nehezen viselték el az egyház még mindig erős befolyását és szervezettségét. Azzal vádolták, hogy támogatja a reakciós irányzatokat. Mindszenty bíboros ellenállása miatt Rákosiék már 1948 elején támadást indítottak a bíboros és az általuk egyházi reakciónak nevezett személyek és szervezetek ellen, és még ugyanabban az évben megszüntették, illetve államosították az egyházi iskolákat. Mindszenty bíboros bebörtönzésére 1948. december 26-án került sor, perét pedig 1949 elején folytatták le, a koncepciós perben a bíboros életfogytiglani ítéletet kapott.

Az egyházi személyeket is állandó megfigyelés alatt tartották. A MOL-ban található dokumentum az Államvédelmi Hatóság következő jelentése: „A reakciós egyházi megnyilvánulások 1950. április 1-jétől május 4-ig terjedő időszakban " reakciós tevékenységgel vádolja az egyházat. „Budapesten és az egész ország területén minden demokratikus akciót ellenforradalmi politikai agitációval és klerikális megmozdulásokkal igyekezett akadályozni és a befolyása alatt álló tömegek reakciós részét a népi demokráciával szembeni ellenállásra bírni." Azt állítják az egyházról, hogy „missziózás" leple alatt uszítanak a demokrácia ellen. Április 4-én próbálták elvonni az embereket a felszabadulási ünnepségekről, a húsvéti körmeneteket felhasználták klerikális tömegmozgósításra, háborús rémhíreket terjesztettek, a békefelhívást megtagadták, és erre ösztönözték a befolyásuk alatt álló tömegeket is.

Egy jellemző részlet valamivel későbbről a Központi Vezetőség határozata a klerikális reakció elleni harcról című dokumentumból (Budapest, 1951 június 1): "A szocializmus építésének politikája fokozza és élesíti a régi uralkodó osztályok maradványainak, valamint a kulákságnak az ellenállását, a klerikális reakció, amely a felszabadulás óta előharcosa a régi rendszer, a nagybirtokos és nagytőkés osztályok uralma visszaállításának, teljes erővel támogatja a kulákság ellenállását a mezőgazdaság szocialista átalakításával szemben." Ugyanez a dokumentum kimondja, hogy az egyház a békemozgalom ellen fordult. Majd megállapítja. "A klerikális reakció tömegagitációjának legfontosabb szervezetei a különféle férfi és női szerzetesrendek."

Az MDP határozatából már érezhető volt, hogy a kommunista vezetés leszámolásra készül az egyházzal szemben, és a program is nyilvánvaló. Az egyházi iskolák 1948-as államosítása után két évvel „feloszlatták" a szerzetesrendeket, 1950 júniusában néhány éjszaka leforgása alatt több mint 3000 szerzetest, apácát telepítettek ki a rendházakból. Gergely Jenő munkájában azt írja: „Grősz levele szerint (1950) június 7-én és 9-én éjszaka 320 férfi szerzetest és mintegy 600-700 apácát a jugoszláv határ mellől és Szentgotthárdról kitelepítettek". A déli határsávból kitelepített szerzetesek számát Nagyné Sziklai Ágnes kétezerre teszi. „E megdöbbentő jelenségek az ország minden részében, június 18-ról 19-re virradó éjszaka megismétlődtek. Ebből meg lehetett győződni, hogy tervszerű üldözésről van szó".** Ekkor körülbelül 2000 szerzetest és apácát internáltak. Áttelepítésnek, internálásnak tekintették a szerzetesekkel történteket, illetve az Államvédelmi Hatóság által írott dokumentum kiürítésnek, kitelepítésnek nevezi. A szerzeteseknek rendőrök, illetve ÁVH-sok kíséretében igen rövid idő alatt, kevés személyes holmival kellett elhagyniuk a rendházaikat. Őket is, mint később látni fogjuk, más kitelepítetteket is azzal rémisztették, hogy meg sem állnak Szibériáig. Az ország több pontján, mint például Máriabesnyőn, Zircen, Mátraverebélyen az egyházi intézményekben gyűjtötték össze az elhurcolt szerzeteseket, akiket nagy tömegben és lehetetlen körülmények között tartottak. Semmiféle jogi alapja nem volt az intézkedésnek, vádat nem emeltek ellenük, nem ítélték el őket. Ennek az eljárásnak minden bizonnyal egyik célja az volt, hogy a vonakodó katolikus püspöki kart rákényszerítse az állammal való megegyezésre, továbbá megszüntetni a befolyásukat, ellehetetleníteni e homogén réteget, valamint birtokba venni épületeiket, földbirtokaikat már korábban, 1945-ben elvették.

A tárgyalás a kormány és az egyházi vezetők között több menetben zajlott, Rákosiék véleménye szerint a szerzetesek már feleslegessé váltak, mert az állam átvette az iskolák, kórházak irányítását, valamint a szociális gondozást is. Felajánlották, hogy a 11-12 ezer főt érintő „feloszlatás" után azok, akik kilépnek a szerzetekből, képzettségüknek megfelelő munkát kapnak. A Czapik érsek által javasolt megoldási lehetőségek között szerepelt többek között az is, hogy a szerzeteseket engedjék külföldre távozni. Rákosi válasza egyértelmű volt: nem mehetnek, mert ott a magyar rendszer ellen tevékenykednének. Csak a működésüket tilthatták be. A valóságban a szerzetesrendek a kommunizmus további időszakában illegálisan működtek. Az államnak nem volt joga feloszlatni a szerzetesrendeket, ezt csak az egyházi hatóságok tehették volna meg.

Grősz érsek kijelentése, hogy tudniillik nem egyeznek bele az összes szerzetesrend beszüntetésébe, vezetett végül ahhoz, hogy az egyház visszakapott nyolc katolikus iskolát (két leány- és hat fiúiskolát), melyekben négy szerzetesrend működhetett (bencések, piaristák, ferencesek és a szegedi iskolanővérek). A nyolc iskola közül hatban internátus működését is engedélyezték. De nem telt el egy év, ahogy a Katolikus Szemlében olvashatjuk: „Az állammal kötött megállapodás alapján még fennmaradt, kisszámú katolikus középiskola önálló lehetőségeit egy május hónap folyamán kiadott elnöki tanácsi rendelet erősen korlátozta.... Valamennyi középiskola-típusban kötelező az állami iskolák tanulmányi rendje, továbbá az állami tankönyvek és taneszközök használata. A vallásoktatas mindenütt csak önkéntes lehet. "70

Az 1950. augusztus 30-i egyház és állam közötti megegyezést követően, 1950. szeptember 7-én az Elnöki Tanács megvonta a többi szerzetesrend működési engedélyét, ez hozta meg a szerzetesek többségének, ahogy ők nevezik, a „szétszóratás" időszakát. Itt a „működési engedély megvonása" kitétel a lényeges, hiszen a rendek feloszlatásához az államnak nem is volt joga. Ismét Gergely Jenő munkájából idézünk: „Az 1950-es feloszlatáskor több kimutatás is készült. A források összevetésével úgy látjuk, hogy 23 férfi szerzetesrend került feloszlatásra 182 rendházban, 2582 szerzetessel. Ugyanekkor mintegy 40 női rend megszüntetésére került sor, kb. 450 rendházzal. A létszámra csak becsléssel következtethetünk. 1948-ban hat rend adatainak híján 9500 apáca volt, így a feloszlatás kb. 10 000 apácát érinthetett.

Az internálás, kitelepítés végét Varga Gizella M. Flávia munkájában 1950. szeptember 8-ában jelöli meg dátumként, amikor megszűnt a szerzetesek kitelepítése, internálása, ezt követte az általa szétszóratásnak nevezett hosszú időszak. Szeptember 21-ig le kellett tenniük a rendi ruhát. December 4-ig mindenkinek el kellett hagyni a házat Itt a Szalvátor Nővérek máriabesnyői zárdájáról van szó, ahol rengeteg szerzetesnőt zsúfoltak össze. Ekkor és az internálás idején is nagy szerep jutott a szerzetesek családjainak és a világi hívek segítségének, mert a szétszóratottaknak lakniuk kellett valahol, munkát kellett keresniük világi ruhára és a legelemibb létfenntartáshoz tartozó dolgokra volt szükségük."

Ezután nagyon nehéz időszak várt a szerzetesekre, akik megpróbálták egymást segítve fenntartani a kapcsolatot rendtársaikkal, munkát kerestek a civil életben, ahol őket is sokféle diszkrimináció, megaláztatás, üldözés érte, és természetesen a hatóságok állandóan figyelemmel kísérték tevékenységüket. Létrejött a Szolidaritás Szövetkezet, mely sok szerzetesnőnek adott munkát, háziipari termékeket állítottak elő. Mások plébániákon vagy családoknál helyezkedtek el, kántorok lettek, egyházi szeretetotthonokban tevékenykedtek, folytatták ápolónői tevékenységüket, a többség valószínűleg gyári munkát, fizikai munkát végzett. Jóval később, és inkább csak vidéken, a falvakban, a kulturális életben is részt tudtak venni. A férfi szerzetesek között voltak olyanok, akik világi papi funkcióban különböző plébániákon szolgáltak. Sokan közülük elhagyták az országot, és a rendszerváltás után az ő segítségükkel, és az itthon maradtak által fenntartott és titokban új rendtagokkal gyarapodott szerzetesrendek segítségével újrakezdhették oktatói és szociális munkájukat, nagyon nehéz körülmények között - általában teljesen leromlott állapotú épületekben.

A szerzetesrendek kitelepítése, szétszóratása mellett a hatóságok számos más módon is támadták a papságot. A legjobb papok, akiket a hívek nagyon kedveltek, voltak a legnagyobb veszélyben. Tipikus Tipmann József kőteleki plébános története, aki a helyi lakosok mellett a kitelepítetteket is segítette. Eleinte a megyei hatóságok fenyegették, majd mielőtt áthelyezték, éjszaka kivitték a helyi futballpályára, pisztolyt adtak a kezébe, és megparancsolták, hogy lője főbe magát. A pap erre azt válaszolta, hogy ők megtehetik, de egy pap nem követhet el öngyilkosságot.

MUNKASZOLGÁLAT

A katonaköteles, megbízhatatlan osztályidegenek - akik közé a korábbi rendszer vezető rétegének gyerekei, egyes középosztálybeliek és a kulákok fiai tartoztak - részére a fegyveres katonai szolgálat helyett munkaszolgálatot írtak elő. Fegyvert nem mertek a kezükbe adni. Ezek a fegyvertelen munkaszolgálatos egységek 1950-től működtek, és hadtápalakulatoknak nevezték őket. A kiválogatás szempontjai megegyeztek a kitelepítettekre vonatkozókkal, külön Osztályhelyzetet Megállapító Bizottság döntötte el a katonaságnál, hogy kiből lesz munkaszolgálatos. A munkaszolgálatosok főként katonai létesítmények, utak, vasutak, lakóházak építésén munkálkodtak, de dolgoztak bányákban is. Internáltakkal, rabokkal együtt is dolgoztak például a Miskolci Egyetem építkezésén. A munkaszolgálatos fiatalok szabadságát sokkal inkább korlátozták, mint a fegyveres alakulathoz tartozókét, így számukra a munkaszolgálat az internáláshoz volt inkább hasonlatos, munkájuk pedig kényszermunkának tekinthető. Volt munkaszolgálatosok említik, hogy milyen rongyos egyenruhát viseltek, arra sem ügyeltek, hogy az egyenruha, bakancs mérete megfelelő legyen, ellátásuk is sokkal gyengébb volt a fegyveres katonai szolgálatot teljesítőkénél.

Munkaszolgálatra behívtak fiatalokat a kitelepítésből is, vagy a kitelepítést követő időszakban, amikor betöltötték a megfelelő életkort. A kitelepítésből behívottak közül többen érezték úgy, hogy a munkaszolgálat a kitelepítésnél valamivel nagyobb szabadságot jelentett számukra, mert a távolabbi, más helységben lévő munkahelyre nem minden esetben vitték őket kísérettel, akár egyedül is elmehettek. Volt olyan, aki még Budapestre is eljutott munkaszolgálatosként. Eddig egy olyan esetről van tudomásom, amikor büntetésként családapát vittek el munkaszolgálatra a kényszerlakhelyről.

A kitelepítés első időszakában láthatóan nagy bizonytalanságban voltak a helyi szervek, hogy mit is kell tenni a katonai szolgálatra behívót kitelepítettekkel. Úgy látszik, néhány fontos momentumról megfeledkeztek a szervezők. A MOL anyagában a Szabolcs-Szatmár Megyei Tanács Vb. III. Igazgatási Osztályának vezetője, 1951. szeptember 7-én írott levele szerint a helyi rendőrkapitányságtól szeretné megtudni, hogy mi a teendő a behívott kitelepítettekkel, mert a kényszerlakhely helyi tanácsa a megyei tanácshoz küldte az illető kitelepített behívóját.

Ugyanazon jelzet alatt több levél is foglalkozik a témával. A Honvédelmi Minisztérium 07095/HVK. Hadkieg.-1951. jelzetű leveléből, melynek címzettje a belügyminiszter, kiderül, hogy a tanácstalanság általános, mert a kitelepítettek behívóit visszaküldik a minisztériumba vagy a parancsnokságokhoz. A rendőrség azért intézkedik így, mert a kitelepítettek nem hagyhatják el a kijelölt lakhelyüket. Ez volt az általános utasítás, amit a helyi rendőrségek szó szerint alkalmaztak. A minisztérium álláspontja azonban: „A kitelepítés nem mentesítheti az érdekelteket a katonai kötelezettség alól. Behívásnál azonban politikai megbízhatatlanságukat a Néphadsereg természetesen figyelembe veszi. Ennek megfelelően nem fegyveres alakulatokhoz, hanem építőmunkát végző hadtápalakulatokhoz kerülnek behívásra." A levélben javaslat van arra, hogy a hadkötelesekről a tanácsok készítsenek névjegyzéket, és még arról is gondoskodni akarnak, hogy „jövőbeni kitelepítés eseten pedig esetenként 8 napon belül"

küldjék el a névjegyzéket. A Belügyminisztériumban Bajáczi Péter ismerteti a levelet, és Cziráki megírja álláspontját a Ménesnek szóló feljegyzésben (1951. október 23). Ezek szerint nem a helyi tanácsok, hanem a Belügyminisztérium adja meg november 1-jére a Honvédelmi Minisztériumnak a kért névjegyzéket, és újabb kitelepítés esetén 10 napon belül kell a hadkötelesekről megadni a névjegyzéket. Csapó százados javaslatát is megismerhetjük: „ Javasolja, hogy a jövőben a sorozásnál a kitelepítettek, civil őrizettel - a feltűnés elkerülése végett - kocsival fellobogózva jelenjenek meg.

A fenti MOL jelzet alatt Cziráki Ferenc r. százados 1951. november 8-i feljegyzésének szövege Bajáczi Péter részére a hadkötelesekről így hangzik: „0811/1951. ü. cs. számú feljegyzésre mellékelten megküldöm a kitelepítettekről készült nyilvántartást. A kimutatás még nem teljes. A jövőben folyamatosan fogom küldeni az elkészülő kimutatásokat. A Honvédelmi Minisztérium H.V.K. Nyilvántartó osztályának ezen kimutatását két példányban megküldtem, a 0655/1951. B.M. ü. cs. szám alatt."

A lista valóban hiányos, számos település kitelepített hadköteles neve hiányzik róla. 1071 nevet tartalmaz, közli a személyi adatokat, valamint a korábbi budapesti és a kijelölt lakhely címét.

Még egy levélből idézek, melynek szövegezése érdemel figyelmet. A levél a Honvédelmi Minisztériumból érkezett a Belügyminisztérium Közrendészeti Osztály Vezetőjének (dátum: 1952. december 2.) az 1953-as sorozással kapcsolatban. „Kérem biztosítani, hogy a kitelepített 1933. évfolyambeli sorkötelesek a honvéd kiegészítő parancsnokságok által meghatározott időpontban elővezethetők legyenek az összeírási bizottságokhoz. - A kitelepítettek nem voltak elítéltek, de mint a rabokat, elő kellett vezetni őket.

A különböző kitelepítések

A hatóságok a kitelepítés többféle változatát gyakorolták. A budapesti kitelepítés mellett jelentős a száma a Hortobágyra kitelepítetteknek, akik lehettek városlakók is, de többségük a határ menti falvak kulákcsaládjaiból került ki, rajtuk kívül azonban más nagyvárosokból is telepítettek ki családokat. Ezekkel párhuzamosan folyt még olyan vidéki falvakból is kitelepítés, amely nem a Hortobágyra irányult. Sok kulákot telepítettek ki különböző indokokkal, pl. a beszolgáltatás hiányossága miatt, vagy mert a már teljesített beszolgáltatást még megtoldották, amit már nem tudott a gazda teljesíteni, esetleg a termény minősége nem felelt meg, vagy koholt vádak alapján. Kőtelekre - ahol mi voltunk kitelepítve - is hoztak két családot vidékről, mindkét esetben a családfőt már korábban börtönbe zárták, a családot pedig kitelepítették. Ez a vidéki kitelepítés további kutatásra váró terület. Hányan voltak, hová kerültek, mit lehet tudni a hátterükről? Csupán az amnesztiatörvény végrehajtási jelentéseiben tűnik fel róluk egy szám, korábbi adatok még nem ismeretesek. így velük kapcsolatban a kitelepítésből felszabadultak száma - amennyiben az valósnak tekinthető - jelenleg az egyetlen támpont.

A kitelepítések az internálások nagy részéhez hasonlóan mindenféle bírói eljárás nélkül folytak. Egyszerű határozatokat kézbesítettek az 1939-es honvédelmi törvény alapján - erről külön fejezetben részletesebben lesz szó. Az 1953-ban kiadott amnesztiatörvényben nem szerepelnek a kitelepítettek, csak a hozzá tartozó minisztertanácsi határozatban. Nem is szerepelhettek, hiszen nem ítélték el őket. A kényszerlakhelyen való tartózkodásukat azonban az amnesztia törvényhez kapcsolódóan oldották fel.

Miért telepítettek ki? A kommunista vezetés a magyar társadalmat szovjet mintára akarta átalakítani, ennek jegyében folyt az államosítás, az ellenséges osztályok, egyének „likvidálása", deklasszálása, a szövetkezetesítés, fontos

szempont volt újabb társadalmi rétegek vagyonának, vagy olyanok maradék vagyonának megszerzése, akiktől már értékeik nagyobb részét korábban elvették, államosították. A Szovjetunióbeli emigrációból visszatért kommunista vezetők ott szemtanúi lehettek annak, hogy az ország vezetői hogyan kerestek, kreáltak bűnbakot ellenséget, hogyan számoltak le egyes, szerintük reakciós, ellenséges rétegekkel száműzetéssel, különböző kitelepítésekkel, kényszermunkatáborokba, börtönökbe zárással és kivégzésekkel. Észre kellett volna venniük, hogy mások vagyonának elvételével nem lehet gazdasági eredményeket elérni. Azt is láthatták, hogyan manipuláljak az embereket hogy gyűlöljék azokat, akiket ők bűnbaknak kiáltanak ki. Vajon hatalomhségükben olyan elvakultak voltak, hogy nem vettek eszre ennek az útnak a járhatatlanságát? Hihettek-e valójában abban, hogy ilyen módszerekkel jobb társadalmat, nagyobb egyenlőséget tudnak létrehozni? Ami az egyenlőséget illeti, ez rájuk természetesen nem vonatkozott, mert ők alkották a társadalom kiváltságos rétegét az első pillanattól kezdve.

Az ellenséges osztályok elleni harc, kiszorításuk a társadalomból már megkezdődött a földosztással, az államosításokkal, a B-listázással, azzal, hogy rengeteg embert emigrációra kényszerítettek. Amint látni fogjuk, a harc távolról sem csupán a hajdani úgynevezett uralkodó osztály ellen irányult, éppúgy lehetetlenné akarták tenni a középosztály rétegeinek létformáját is.
Ebben az időszakban a kommunisták legtöbb intézkedését az a tény is befolyásolta, hogy elkerülhetetlennek tartották a harmadik világháborút, ebben a Jugoszláviával kapcsolatos problémák is megerősítették őket. A szovjet blokk terveiben az első lépés Jugoszlávia megszállása lett volna. Ezért a háborús készülődés részeként a militarizálás és a nagyarányú hadianyaggyártás mellett a határsávból, ami először 10-15 km széles volt, majd 52-ben 15-30 km-re szélesítették, nagymérvű deportálásokat terveztek és hajtottak végre. Ez, Hegedűs András szerint, a vezérkarban merült fel először, nehogy kiszűrődjenek a katonai információk, és megelőzzék a szabotázsakciókat ~ Valószínű, hogy a fővárosi és a nagyobb városokból történt kitelepítésekben is szerepe volt a háborús készülődésnek. Ezt a kommunistáknál szokásos preventív tisztogatást a lehetséges belső ellenseggel szemben alkalmazták, így akarták semlegesíteni a feltételezett, országon belüli ellenséget, meg mielőtt a külső ellenség ellen harcot indítottak volna. A preventív módszer összetevői a megfélemlítés, az állandó rettegésben tartás, és az ellenségnek tartott rétegek eltávolítása, deklasszálása, elszigetelése, diszkriminálása. A különféle perekkel bizonyították, hogy a rendszernek számtalan ellensége van, és az általuk elképzelt cél, a proletárdiktatúra csakis a felszámolásukkal jöhet létre.

T. Varga György az időszak háborús veszélyét tekinti a kitelepítések legfőbb okának. Az Eltanácsoltak című könyv előszavában ír az 1951. január 8-i Kremlben tartott találkozóról, amelyen a szovjet vezetőkön kívül az európai szocialista országok kommunista pártjainak főtitkárai és honvédelmi miniszterei vettek részt. Itt előírták a felkészülést a háborús helyzetre, amibe beletartozott a hadianyaggyártás fokozása és a kitelepítés is. T. Varga szavaival: „A lakosság megbízhatatlannak minősített tagjainak és csoportjainak lakóhelyükről való kitelepítését a hatalom a háborús készülődés részfeladatának is tekintette." A háborús hangulatot illusztrálhatjuk egy Sztálin idézettel is: "A háború elkerülhetetlenné válhat, ha a háborús uszítóknak sikerül hazugságaikkal behálózniuk a néptömegeket, megtéveszteni és új világháborúba sodorni őket".

Az osztályellenségnek tekintett rétegeket Rákosiék még mindig erősnek ítélték. Ezt a már idézett dokumentumból Rákosi szövegével illusztrálom: "... a befolyást erősíti a megmaradt kapitalista elemek nagy száma. Ezek a kapitalista elemek elszórtan de megvannak a városban és falun egyaránt. Ebben a tekintetben ránk is vonatkozik az, amit Lenin mondott: A kizsákmányolók, a földesurak és kapitalisták osztálya nem tűnt el és nem is tűnhet el egyszerre a proletárdiktatúra alatt. A kizsákmányolók szét vannak verve, de nincsenek megsemmisítve. Megmaradt nemzetközi bázisuk, megmaradt a nemzetközi tőke, melynek ők maguk is egy részét alkotják. Kezükben maradt a termelőeszközök egy bizonyos része, megtanult a pénzük, megmaradtak hatalmas társadalmi összeköttetéseik. Ellenállásuk ereje éppen vereségük következtében százszorosan és ezerszeresen megnövekedett".

Rákosi szerint ezek mind az akkori Magyarországra is vonatkoztathatók. Gyakorlatilag a hatalmon lévők által előidézett hibák sokaságával az osztályellenséget vádolja. Szerinte az osztályharcot a megvert városi tőkések és falusi szövetségeseik folytatják az egyházak, különösen a katolikus egyház támogatásával. „Ezek az elemek abban a pillanatban, amikor velük szemben lanyhul az éberség, azonnal működésbe lépnek, és nem egyszer jelentékeny károkat okoznak a népi demokráciának."

1951. július 5-i dátummal maradt fenn Farkas Mihály akkori honvédelmi miniszter írása a mozgósítási rendszerről ebből idézem a következőket „... még a háborús cselekmények megkezdése előtt rejtett mozgósítással fegyverbe kell állítanunk a háborús haderőnk első lépcsőjét, de legalábbis véleményem szerint 10 hadosztályt és a szükséges megerősítő különböző fegyvernemű csapatokat, különösen a honi légvédelmi tüzérséget, repülőerőket és a csapat-tüzérséget." Itt még arról is értesülhetünk, hogy Zalaegerszeg és Makó határsáv hosszában, 20-30 kilométeres mélységben a mozgósításnál be nem hívott katonaköteles férfiakat az ország északkeleti részébe kell összpontosítani.

A nagymérvű lakáshiány is az okok közé sorolható. Főleg a nagyvárosokban óriási volt a zsúfoltság, a háború alatt elpusztult lakások újjáépítése csak részben valósult meg. Hiába tervezték, hogy nagy lakásépítéseket indítanak be, a túlzott tervek nem voltak kivitelezhetők az adott gazdasági helyzetben. Magyarország ekkor nemzeti összтermékének nagy részét háború® jóvátétel fejében a Szovjetuniónak fizette. A nagyvárosi lakáshelyzeten korábban a társbérletesítéssel próbáltak könnyíteni. A nagyobb lakásokból, leválasztás nélkül, kisajátítottak helyiségeket, ahová főleg munkáscsaládokat helyeztek el. Nem alakítottak ki új mellékhelyiségeket a társbérlőknek, közösen kellett használni a meglévőket a régi és az új lakóknak. Ez történt mar korábban számos később kitelepített család otthonával, így azonban sok esetben az elfogadható lakásokban is sikerült előidézni zsúfoltságot mert sok család a háború után a lebombázott házakból már befogadta a rokonait, s nem volt hely újabb lakók számára. A kitelepítések nem hoztak meg a kívánt eredményt a lakáshelyzetben, mert kevés rossz körülmények között élő munkáscsaládnak utaltak ki lakást a jobb lakásokat ugyanis a rendszer vezetőinek adtak. Gyakori volt az is, hogy egyszerűen kinézték maguknak a vezetők, hogy hol akarnak lakni, kilakoltatták vagy kitelepítették a tulajdonost, és beleültek a készbe, az elkobzott ingatlanba és az ott talált javakba.

További oka vagy inkább egyik célja lehetett a kitelepítésnek az. hogy az át nem gondolt, gyorsított iparfejlesztés, az állami gazdaságok, valamint a természetátalakító tervek munkaerőigényét is a kitelepítettekkel, az internáltakkal, illetve rabokkal akarták megoldani, kevés pénzráfordítással. Azt persze nem vették figyelembe, hogy a másra képzett és lehetetlen körülmények között élő emberek nem tudnak azonnal megfelelő teljesítményt nyújtani. Ez volt tapasztalható a hortobágyi kitelepítettek esetében is, bár oda nagyon sok kuláknak nevezett nagygazdát vittek, akik természetesen jól értettek a gazdálkodáshoz. Ami egyébként a munkaerőigényt illeti, ez nem mindig lehetett valós szempont a budapesti kitelepítettek esetében, mert a kitelepítettek rengeteg helyen nehezen vagy egyáltalán nem jutottak munkához, holott a keresetükre nagy szükségük lett volna. Másutt azonban az állami gazdaságokban vagy a vízügyben igényelték a munkájukat. Sok volt az idős és beteg ember, meg persze kicsi gyerek is volt közöttük szép számmal, akiket nem is lehetett munkára fogni.

Egyénileg sokak számára ma is megválaszolatlan kérdés, miért telepítették ki, miért történt velük az egész életükre kiható atrocitás. Ugyanis nem mind tartoztak a rendszer által ellenségnek tekintett, volt uralkodó osztályba, még az is előfordult, hogy párttagot telepítettek ki.

Itt érdemes kitérni a Gulyás testvérek által készített 1988-as film dokumentumai közt szereplő Hegedűs András volt miniszterelnök interjújára, amelyben elmondja, hogy a háború után a Kommunista Pártban elhatalmasodott a hatalom iránti vágy. Az akkori eseményeket, a fordulatot, amely „nagyon sok szennyes dolgot hordozott magában, meg kellett ideologizálni". Három elemét adja meg ennek az

ideológiának. Az első: „egy messianisztikus tudat, az a gondolkozás, hogy mi az emberiség felszabadításáért küzdünk. A másik az egy fantasztikus ilyen, mondjuk, irracionális tudat. Az a gondolkozásmód, hogy a párt mindenek fölött áll. Megszemélyesítettük a pártot, majdnem úgy, mint valami istenséget, ami fölöttünk áll. A harmadik, amelyik legalább annyira hibás út, hibás gondolkozási mód, mint az előző kettő, az volt, hogy mi úgy gondolkoztunk, hogy a marxizmus-leninizmus az egyetlen igaz társadalomtudomány." Megjegyzi, hogy ez utóbbi akkoriban tiszta sztálinizmus volt. Ezek alapján Hegedűs András egyszerűen úgy gondolja, minden tettük igazolható.

Hegedűs ezután a szövetkezetesítéssel foglalkozik, melyben Erdei Ferenccel és Donáth Ferenccel együtt nagy szerepet játszott. A tagosítások, szövetkezetesítés szülte ellenállás mögött is, mint oly sok más esetben, a reakciósok befolyását keresték. Idézzünk most Hegedűstől: „Emlékszem például egy ilyen esetre, amikor egy borsodi faluban tömegmegmozdulás kezdődött a szövetkezetek ellen, elmentem és próbáltam beszélni az emberekkel, illetve beszéltem is, amennyire lehetett, de nem nagyon sikerült meggyőznöm az embereket a mi igazunkról. Már csak azért sem, mert nem volt igazunk. De én akkor azt hittem, hogy igazunk van. De azért nem voltam olyan százszázalékosan meggyőződve erről, és emlékszem, hogy mikor elhagytam a falut, Pest felé jöttem, velem szemben jöttek az ÁVH-s autók megrakva katonával, szóval ÁVH-s katonákkal, legénységgel. No, nagyon rossz érzésem támadt. Utána kiderült, hogy a megyei bizottság kérte a központot, hogy küldjön ki ÁVH-sokat, és a reakciósokat a faluból távolítsák el. Ez tulajdonképpen az egész Hortobágynak az egyik ilyen utánpótlási forrása. A Hortobágyra települtek (sic!) egy része ezekből, ilyenekből, ilyen esetekből kerül ki."

A mentegetődzés érdekesen hiteltelen. Annyira fontos volt számára a hatalom, hogy rossz érzései ellenére sem tett semmit? Biztos módjában állt volna. Vagy akár le is lehetett volna mondani. Talán ő is félt? Vagy már nem tudott volna az addigra kialakított, saját jó körülményeiről lemondani?

Milyen törvényre hivatkoztak?

A vélt háborús veszély, a szovjet intenció és a hidegháború hatására fokozódtak a „reakciós elemek" elleni megnyilvánulások, Gerő Ernő 1950 nyarán a Központi Vezetőség előtt mondott beszédében már felsorolja, hogy kiktől kell megtisztítani a magyar népi demokráciát, ezek a jobboldali szociáldemokraták, a volt horthysta tisztek, csendőrök és más ellenséges elemek. Hasonló olvasható A Központi Vezetőség határozata a magyar népgazdaság fejlesztésének legközelebbi feladatairól szóló határozatban: „Le kell leplezni és el kell távolítani az üzemekből az aktívan ellenséges jobboldali szociáldemokrata elemeket, akik azzal hálálják meg a magyar népi demokrácia velük szemben tanúsított elnéző magatartását, hogy mint a burzsoázia maradványainak és a háborúra uszító külföldi imperialistáknak ügynökei, a klerikális reakcióval összefogva a leghitványabb és legfondorlatosabb eszközökkel próbálják zavarni munkásosztályunk, népünk építőmunkáját. Hasonlóképpen meg kell tisztítani az üzemeket, építési és közlekedési stb. vállalatokat az egyéb ellenséges elemektől, volt horthysta katonatisztektől, csendőröktől stb."85

Fehérváry István munkájában említi, hogy „1951 januárjában Péter Gábor magához rendelte a vidéki ÁVH-s központok vezetőit, és bejelentette, hogy a párt vezetőinek utasítására az egész országban nagyszabású át- és kitelepítési művelet folyamán eltávolítják a városokból az oda nem való, gyanús, politikailag megbízhatatlan elemeket".'* Ennek a megbeszélésnek nem sikerült írásos nyomára bukkannom, de tudvalevő, hogy a döntések egy része nem hivatalos, hanem dokumentálatlan körülmények között született. Ez azért is történhetett így, mert a hatalom pár ember kezében koncentrálódott, akikhez szorosan kapcsolódott a Péter Gábor által vezetett ÁVH. Később, az 1953-as események alkalmával Rákosi be is vallotta, hogy személyesen adott utasításokat ítélethozatalokra, különböző

büntetésformákra.

A Belügyminisztérium Parancsgyűjteményében található egy 1951. január 5-én kelt parancs, melyet minden megyei rendőrkapitányságnak és a Budapesti Rendőrkapitányságnak meg kellett kapnia. Az irat egyik nagyon fontos dokumentuma annak, hogy a kitelepítéseket az ÁVH irányította és rendelte el, valamint a rendőrhatósági felügyelet és kitelepítés revíziója is az ÁVH hatáskörébe tartozott. Idézetek a parancs szövegéből:

„A f. évi augusztus 2-án tárgyban kiadott 338.351/1950 B. M. IV./5/b számú rendeletem egyidejű hatályon kívül helyezése mellett az Államvédelmi Hatósággal egyetértésben az alábbiakat rendelem el:

A jövőben az Államvédelmi Hatóság megyei osztálya átiratban fog a rendőrhatósági felügyelet alá helyezésre. illetve kitiltásra javaslatot tenni. Ezen átirat tartalmazni fogja az eljárás alá vont nevet, születési évét anyja nevét, valamint utolsó lakhelyét. - Az átirat alapján - figyelemmel a 760/1939. B. M. sz. rendelet vonatkozó szakaszaira - a megnevezettet rendőrhatósági felügyelet alá helyezi, illetve kitiltja.

A revíziós eljárás során a rendőrhatósági felügyelet alatt levőről, illetőleg a kitiltottról két példányban részletes környezettanulmányt készít, s a környezettanulmány egy példányát javaslatával együtt az Államvédelmi Hatóság megyei osztályának kell megküldenie. Az Államvédelmi Hatóság megyei osztálya arról, hogy a rendőrhatósági felügyelet alá helyezést, illetve a kitiltást fenntartani vagy megszüntetni látja szükségesnek, átiratban fogja értesíteni. Ezen értesítés alapján revíziós véghatározatot kell hoznia." Aláírás: Vámos és Horváth (mindkettő saját kezű aláírás)."

A Magyar Dolgozók Pártja II. Kongresszusán (1951. február 24.-március 2.) többek között erélyes harcot hirdetnek az osztályellenséggel szemben. Rákosi a Visszaemlékezésekben így ír saját beszédéről: „Külön szóltam a tőkés maradványokról. Róluk ilyen statisztika (Előzőleg ismertette a társadalmi változások statisztikai adatait. Sz. K.) nem állt rendelkezésre, de megállapítottam, hogy elég szélesen vannak képviselve az államapparátus középső funkcionáriusai, a vidéki vállalatok alkalmazottai közt és újabban a tanácsok apparátusában is. Támogatja őket az egyházak funkcionáriusainak egy része, különösen a katolikus egyház. Ezek az elemek abban a pillanatban, amikor velük szemben lanyhul az éberség, azonnal működésbe lépnek, s nem egyszer jelentékeny károkat okoznak a népi demokráciának, emiatt folytatni kell a tőkés rendszer maradványai ellen a harcot. Ebben a részletben Rákosi majdnem szó szerint idéz saját korábbi beszédéből.

A következő két idézet az MDP II. kongresszusának Határozatából mutatja azt az elszántságot, amivel a kommunisták az osztályellenség felszámolásához hozzáláttak: „A szocializmus építése, a kizsákmányolók fokozódó kiszorítása élesítette és tovább élesíti az osztályharcot: a kulákok ellenállását az államgépezetben még megbúvó reakciós elemek szabotálását, a klerikális reakció aknamunkáját, a spekuláns elemek bomlasztó tevékenységét." Majd előrevetni az osztályellenség elleni harc lebonyolításának megszervezését is. Erősíteni kell az osztályellenség felfedésére és leküzdésére szolgáló állami szerveket."

A Határozatban a kongresszus komoly hiányosságként veti fel, hogy a falvakban a párt nem erősödött, inkább gyengült. „A termelőszövetkezetek fejlesztéséhez elengedhetetlenül szükséges a kulákok további elszigetelése, a falus, kizsákmányolók ellem harc következetes folytatása, nemcsak az állam eszközeivel, hanem maguknak a dolgozó parasztoknak cselekvő részvételével." Ezek persze csak szavak, de sajnos, mint tudjuk, tettek sem maradtak el.

Ezt követően, április 17-én megjelenik a fővárosban való letelepedést szabályozó minisztertanácsi (95/1951. M. T.) rendelet, amely feltételeket szab a letelepedéshez, és kimondja a rendelet megszegőinek büntetését is. Ez a budapesti és más városokból kitelepítettek számára az amnesztia után válik fontossá, mert még hosszú időre nem teszi lehetővé a városba való vissza-

költözést, tulajdonképpen a városokból való kitiltást hosszabbította meg.

A hortobágyi és a budapesti kitelepítettek végzésén az 1939.11. törvénycikk (Honvédelemi törvény) szerepel. Erre hivatkozva hajtották végre a kitelepítéseket, azt azonban nem vették figyelembe, hogy nem állt fenn valóságos háborús körülmény. A törvénynek egyes paragrafusai háborús körülmények között lehetővé tették a különböző polgári jogok, mint például az egyesülési és gyülekezési jog megvonását, és a hatóságok korlátozhatták az általuk a közrendet veszélyeztetőnek, gazdasági szempontból aggályosnak tekintett személyek mozgásszabadságát, és korlátozhatták lakóhelyük megválasztását.

A m. kir. Minisztérium 1939. évi 8130. M. E. számú rendelete a kitiltásról és a rendőrhatósági felügyelet vagy őrizet alá helyezésről

A m. kir. minisztérium a honvédelemről szóló 1939: II. t.-c. 150. §-ában kapott felhatalmazás alapján a következőket rendeli.
1. § A rendőrhatóság azokat a személyeket, akiknek bizonyos községben vagy az ország bizonyos részeiben való tartózkodása a közrend és közbiztonság vagy más fontos állami érdek szempontjából aggályos vagy gazdasági okokból káros:
a) tartózkodási helyükön rendőrhatósági felügyelet alá helyez, vagy
b) tartózkodási helyükről, illetőleg az ország bizonyos részéiből ~ községi illetőségükre tekintet nélkül - kitiltja, és az ország más helyén rendőrhatósági felügyelet vagy szükséghez képest rendőrhatósági őrizet alá helyezésüket rendeli el.
2. § A rendőrhatósági felügyelet és őrizet alá helyezés részletes szabályait a belügyminiszter az igazságügy-miniszterrel egyetértően állapítja meg.
3. §
(1) Aki a belügyminiszternek a 2. alapján kiadott rendeletében foglalt tilalmakat vagy az említett rendelet alapján kiadott rendőrhatósági intézkedéseket megszegi vagy kijátssza, kihágást követ el, és két hónapig, háború idején hat hónapig terjedő elzárással büntetendő.
(2) A pénzbüntetésre az 1928: X. t.-c. rendelkezései irányadók azzal az eltéréssel, hogy a kiszabható pénzbüntetés legmagasabb összege az 1939:II.t.c. 212 §-ának (1) bekezdésében meghatározott összegig terjedhet.
4. § Ez a rendelet a külföldieknek az egész területéről való kitilthatására vonatkozó jogszabályok hatályát nem érinti
5. § Ez a rendelet kihirdetése napján (1939. szept. 2.) lép hatályba.
Budapesten, 1939. évi szeptember 1-jén.
Gróf Teleki Pál s. k. m. kir. miniszterelnök

A továbbiakban néhány fontos részlet következik még a törvényből:

150. §
(2) A jelen § alapján rendőrhatósági őrizet alá helyezett személyeket képességeiknek megfelelő munkára lehet kötelezni.
(3) A jelen § alapján rendőrhatósági őrizet alá helyezett személyeket, ha magát vagyonának jövedelméből vagy keresetéből eltartani nem tudja, amennyiben eltartásra köteles és képes hozzátartozója sincs, az állam gondoskodik; ilyen esetben az eltartás fejében azt a személyt is képességeinek megfelelő munkára lehet kötelezni, aki nem áll őrizet alatt."
A 229. § rendelkezik a határsávról: A határsáv megállapítása. „A minisztérium a mindenkori szükséghez képest rendelettel jelöli ki azt a területet, amelyet a jelen törvény alkalmazásában az ország határa mentén fekvő területnek (határsávnak) kell tekinteni."

Az 1939-es törvény azonban, mint látható, számos olyan elemet nem tartalmaz, amelyet a Rákosi-rendszer kitelepítéseinél, kitiltásainál alkalmaztak, mint pl. a családtagok azonos elbánásban való részesítése, az ingó- és ingatlan vagyontól való megfosztás, a teljes vagyonelkobzás, a kényszermunkára kötelezés. A munka esetében nem kényszermunkáról van szó, hanem képességeiknek megfelelő munkára lehet kötelezni, ha más mód nincs az eltartására. Kérdés, vajon miért volt érvényben a törvény? Nincs nyoma annak, hogy Rákosiék megváltoztattak volna. Bár diktatúrában, mint tudjuk, ennek nincs jelentősége. A sors fintora, hogy ezt a törvényt használták, alkalmazták az általuk osztályellenségnek tekintettek

ellen. A kitelepítést bírói eljárás nélküli kényszerintézkedésnek kell tekintenünk.

A hazai kitiltás-kitelepítést, internálást, és a hozzájuk tartozó rendőrhatósági felügyeletet, valamint rendőrhatósági őrizetet T. Varga György az Eltanácsoltak előszavában a magyar jogban visszavezeti az 1910-es évek elején és az I. világháború idején hozott törvényekre, rendelkezésekre, majd folytatja az 1919. január 22-én Károlyi Mihály által aláírt XX. Néptörvény hasonló tartalmú idézésével. Ez a törvény a forradalmi vívmányokat veszélyeztető személyekről rendelkezik. Már az 1914. L. törvénycikk 10. §-ának megfogalmazásában hasonló kifejezéseket találhatunk, mint amilyeneket az 1950-es évek kitelepítési végzésein használtak: az illetők jelenléte bizonyos helyeken az állam érdekeire, közrendre, közbiztonságra nézve aggályos

Egy másik törvény, melyre a kitelepítési véghatározatok hivatkoznak, a 6000/1948. számú kormányrendelet, mely alapján az elhurcoltak, kitelepítettek, de mások lakásait is elvették a hatóságok. A törvényt a Magyar Közlöny Rendeletek Tára 111. száma tartalmazza, megjelenésének időpontja: 1948. május 16. Maga a törvény részletesen foglalkozik a lakásokkal, lakásbérléssel kapcsolatos törvényi előírásokkal. Itt csak a témánkhoz tartozó részletek következnek:

IV. fejezet Igénybevétel
Igénybe vehető lakások/lakásrészek és más helyiségek,
23. §

Az igénybevétel célja

A jelen rendeleten alapuló igénybevételnek az alábbi célok valamelyikének érdekében van helye:
1. Hajléktalan személy lakáshoz juttatása
2. Megfelelő, illetőleg az indokolt lakásszükségletének mértékét kielégítő lakással nem bíró személy lakáshoz juttatása
3. Közhivatal és közintézmény elhelyezése
4. Demokratikus politikai párt részére a működéséhez szükséges helyiség juttatása és .
5. a Magyar Szabad Szakszervezetek Országos Szövetsége (Szakszervezeti Tanács) és a kötelékébe tartozó szakszervezet hivatal, helyiségének elhelyezése céljából.

A fenti rendelet 29. §-a kimondja:
".....a miniszterelnök állami hivatalnak, továbbá állami üzem, alap és állami kezelés alatt álló alapítvány hivatalának Budapest székesfővárosban elhelyezése céljából -az említett rendeletben szabályozott eljárás útján - lakást vehet igénybe. Továbbá: "..... igénybevételnek Magyarországon székelő külképviseleti hatóság részére, továbbá külföldi államnak Magyarországon bárhol működő intézménye vagy szerve részére szükséges hivatalos helyiség megszerzése vagy alkalmazottainak lakáshoz juttatása céljából helye van."

Ezek a rendelkezések teremtették meg a különböző fajta kitelepítések, kitiltások, lakások, házak elvételének „jogi hátterét". Ha alaposan megnézzük őket és összevetjük azokkal az intézkedésekkel, melyeket ezek alapján hoztak, megállapíthatjuk, hogy a rendelkezéseket nagyon „rugalmasan" kezelték. Nem találunk utalást arra, hogy az ingatlan mellett a hatóságok az ingóságokat is elvehették volna.

Azonosságok és különbségek a Hortobágyra és a Budapestről való kitelepítések között

A szóhasználat nem egészen tiszta, mert a két kitelepítési forma tartalmában vannak egymásnak megfelelő és meg nem felelő sajátosságok. A Hortobágyra való kitelepítés (hortobágyi kitelepítés) és a Budapestről való kitelepítésben (budapesti kitelepítés) azonos az, hogy a kitelepítetteket/ deportáltakat nem ítélték el, mindkét esetben meg nem határozott időre szólt a megtorló intézkedés, a végzéseken ugyanis időtartam nem is szerepel. Mindkét kitelepítésnél egész családokat sújtott a meghurcolás, esetleg még a velük együtt lakó rokonokat is. A vagyonvesztés, vagyonelkobzás is azonos, bár ez nem szerepel egyik fajta végzésén sem. Nagyon hasonló a valóságban rajtaütésszerű elhurcolás is, a budapesti kitelepítettek azonban legtöbb esetben kaptak majdnem egy napot a felkészülésre, a Hortobágyra hurcoltak azonban csak fel vagy egy órát. A törvénysértő mód is azonos, mert csak véghatározatot kaptak, semmiféle bírósági eljárás nem előzte meg az elhurcolást. A véghatározat átvételét a családfőknek alá kellett írniuk, az aláírás megtagadása esetén sok esetben kényszert alkalmaztak Ha nem írta alá a családfő, az természetesen akkor sem változtatott az elhurcoláson.

A kitelepítéseket Péter Gábor irányításával az ÁVH szervezésében tervezték meg. Erre a már 1948-tól, amikor az ÁVO a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága lett. az ÁVH-nak felhatalmazása is volt (288 010/1948. IV./1. B. M. sz. rendelet), az ÁVH vezetőjének állt jogában az ország ege?,/ területén a kitiltás és a rendőrhatósági felügyelet, valamint őrizetbe vétel elrendelése, a két utóbbi esetében a felülvizsgálat jogát is az ÁVH kapta meg. Tervük az volt, hogy az országban nagyszabású át- és kitelepíteni műveletet hajtanak végre a gyanús, politikailag megbízhatatlan elemek eltávolítására. A kitelepítendők listait a rendőrség segítségével az ÁVH bizottságai állítottak össze, és minden valószínűség szerint a helyi tanács és a különböző pártszervek is hathatósan működtek közte. Erre a tényre utal a korábban bemutatott B. M parancs is. A későbbiekben láthatunk adatfelvevő nyomtatványt is, melyből számos kitöltött példány tálalható az Állambiztonsági Történeti Levéltár Kitelepítettek Dossziéiban.

Az ÁVH a megyei rendőrkapitányságokon keresztül kérte a belügyminisztériumtól a kitelepítési véghatározatot. A véghatározat kézbesítése után az elhurcoltakat őrizetben viszik a kijelölt falvakba, a falvak tanyáira vagy a Hortobágyra. Teljes titoktartásra köteleztek mindenkit, aki a végrehajtásban reszt vett. A kitelepítés végrehajtói, miután megkapták a parancsot, nem hagyhatták el a laktanyát. Így a határozat mindenkit váratlanul ért. Saád József könyvében leírja, hogy a Hortobágyra deportáltak falvait körbezártak az ÁVH-sok és a rendőrök, mielőtt az elhurcolások elkezdődtek, így az akció alatt a falut senki sem hagyhatta el és senki sem mehetett a falu területére. A kitelepítést végrehajtó rendőröket, ÁVH-sokat más területekről rendelték a helyszínre, nehogy az ismerős végrehajtók kedvezhessenek valamilyen formában az elhurcolandóknak. Budapesten nem tudták ilyen titokban végrehajtani az elhurcolást, talán nem is akarták, mert amennyit a környezet láthatott az eseményekből, az is teljes pánikot keltett.

Bár mint a korábban ismertetett dokumentumokból is tudható, az ÁVH-nak jelentős szerepe volt a kitelepítésekben, nehezen találhatók konkrét adatok a részvételükre, de azért akadnak ilyenek is. Egy fontos dokumentumból például arról értesülhetünk, hogy 1952. június 22-én az ÁVH Budapesti Központjából Lombos Lajos őrnagy közölte Harmati Sándor miskolci megyei párttitkárral és Urbancsok Mihály megyei tanácselnök helyettessel, hogy 25-én körülbelül 200 családot fognak kitelepíteni. A Miskolcról 1952. június 25-én végrehajtott kitelepítéssel kapcsolatban fontos adatokat találunk Holopcev Péter-Irha Melinda művében: „Miskolcon a kora esti órákban megélénkült a tehergépjármű forgalom, készültek az esti akcióra. A végrehajtók az ÁVH sorállományú katonái voltak, a helyszínt a miskolci rendőrség biztosította." A leírásban még szerepel, hogy 3-6 fő ÁVH-s ment egy-egy lakáshoz, fél, esetleg két órát adtak a pakolásra, és a végrehajtókat egy 6-8 főből álló különítmény ellenőrizte.

A hortobágyi és budapesti deportáltak visszaemlékezéseiben is mindenütt szerepelnek a rendőrök mellett az ÁVH-sok, a véghatározat kézbesítésétől a bevagonírozásig, átszállásig, a kitelepítés minden fázisában és a kitelepítés

helyén is.

Töredék információt találtam egy MOL dokumentumban, amely az Államvédelmi Hatóság Határőrség és Belső Karhatalom Parancsnokságától származik. Címzettje az MDP Központi Vezetősége, Rákosi Titkárság. Megjegyzés: Simon Jolán elvtársnő kezeihez.

Kedves Elvtársnő!
Mellékelve megküldöm javaslatunkat a nyugati (osztrák) határsávból politikailag megbízhatatlan személyeknek az ország belsejébe való áttelepítésére.
Kérem, szíveskedjék a javaslatot Rákosi Elvtársnak bemutatni.
Budapest, 1951. május 23-án. Elvtársi üdvözlettel,
Piros László (saját kezű aláírás)
1 db melléklet

Sajnos a melléklet nem található meg az iratanyagban, pedig értékes névsorhoz juthattunk volna. A dokumentum dátuma is figyelemre méltó, mert megegyezik a fővárosi kitelepítés harmadik napjával.

A kitelepítés helyét tilos volt elhagyni, ennek megszegése internálást vont maga után. A hortobágyiak esetében ez maga a zárt tábor területe volt, a budapestieknél a kényszerlakhely, a falu területe. Mindkét kitelepítési forma esetében gyakori volt az indokolatlan kihallgatás, verés, a kitelepítettek éjszakai és nappali zaklatása, a razziák, a kegyetlen rendőri ill. ÁVH-s eljárások. Eltérések természetesen voltak, mert az utasításokat a helyi szervek különbözőképpen értelmezték, hajtották végre, és mindenütt előfordultak egyéni kegyetlenkedések is.

A kitelepítettek állampolgári jogaikat sem gyakorolhatták, noha az 1949-es Alkotmány szerint a választójog a Magyar Népköztársaság minden nagykorú polgárát megilleti (63. §. 1.). De hivatkozhatunk a Magyar Közlönyben. 1953. március 24-én megjelent II. tv. 2. §-ára, mely így szól:

„Választójoga van minden magyar állampolgárnak aki IS. életévet a választás évének január hó 1. napja előtt betöltötte. Nincs választójoga annak, aki
- közügyektől eltiltásra szóló ítélet hatálya alatt áll
-bűntett miatt szabadságvesztés-büntetését tölti, vagy előzetes letartóztatásban van
- rendőrhatósági őrizetben vagy rendőri felügyelet alatt van
- elmebeteg, tekintet nélkül arra, hogy gondnokság alatt áll-e, vagy sem

Valószínű, hogy minden kitelepítettet rendőri felügyelet alatt lévőnek tekintettek az 1939-es törvény alapján, ezért nem vehettek részt a választásokon. A felügyelet a gyakorlatban nagyon is megvolt, de a kitelepítési végzéseken nem szerepelt a fővárosból kitelepítettek határozatán. A Hortobágyra hurcoltak végzésén sem szerepelt a rendőri őrizet, noha a gyakorlatban ez történt velük. A felügyelet az állandó zaklatásból razziázásból állt, és be is rendelhették a deportáltakat a rendőrségre, leveleiket cenzúrázták. A budapesti kitelepítettek között azonban voltak olyanok, akiknél kimondták a rendőrhatósági felügyeletet, melynek oka valamilyen kihágásnak tekintett cselekmény volt, vagy börtönből kerültek a kitelepítettek közé, ezért az illetőknek adott időközönként jelentkezniük kellett a rendőrségen, ez esetleg még a kitelepítés feloldása után is fennállt, vagy akkor rendelték el. Mindkét kitelepítésfajta végzésen az 8130/1939-es törvényre hivatkoztak, a budapestiekén meg szerepel a lakás igénybevételével kapcsolatos 6000/1948 as törvény, a hortobágyiakén pedig a 228010/1948/1. B. M. számú rendelet. A budapestiek végzésén a Belügyminisztérium ad lehetőséget a fellebbezésre (amely azonban a végrehajtás tekintetében nem bír halasztó hatállyal) és áttelepülési kérelem benyújtására, azonban nem indokolja meg a kitelepítést, kitiltást. 1. fokú rendőrhatósági engedélyhez köti a kényszerlakhely elhagyását. A hortobágyiak esetében nem volt fellebbezési lehetőség. Véghatározatukon ott a figyelmeztetés: a kényszerlakhely elhagyása internálást von maga után. A hortobágyiak véghatározatán, még ha semmitmondóan is, de megokolják az intézkedést, az itt olvasható szöveggel:

„Nevezettnek a városban való tartózkodása a közrend szempontjából káros. Nevezett eddigi lakóhelyéről való kiutasítása és új lakhelyének elfoglalása közérdekből szükségessé vált.

Visszatérve még a rendőri felügyeletre, az amnesztiatörvény érvénybe lépése után szó lesz néhány család 1955-ben történt kitelepítéséről, akiknél a kitelepítési véghatározaton szerepel a rendőrhatósági felügyelet. A rendőrségen való jelentkezéseiket regisztrálták is a véghatározat hátlapján.

Most nézzük meg, miben különbözött a két kitelepítési forma.

A Hortobágyon zárt, sokszor szögesdróttal körülvett, vagy át nem léphető határral kijelölt táborokban rendőri és ÁVH-ás őrizet, állandó felügyelet alatt éltek a kitelepítettek. A különleges (K) őrsök 8-10 fegyveresből álltak, egy-egy őrsöt 500-800 deportált őrzésével bíztak meg. Hivatalosan telepeseknek nevezték a ki telepi tetteket, táboraikat pedig fedőnevükön szociális táboroknak hívták. Egyik elnevezés sem fedi a valóságot, mert családokat kényszermunkatáborokba internáltak. Juhhodályokban, istállókban, ólakban, elhagyott tanyaépületekben, majorságokban, barakkokban, maguk építette vályogviskókban, embertelen körülmények között kellett élniük. Sokan több mint három évet töltöttek a Hortobágyon, de voltak olyanok, akik két évet; mivel 1953 elején is hurcoltak az ottani táborokba családokat, ők egy évnél rövidebb ideig raboskodtak.

Kényszermunkát végeztek, nyugodtan mondhatjuk azt is, hogy rabszolgamunkát. Munka szempontjából a hortobágyi kitelepítettek részben az állami gazdaságokat felügyelő minisztériumhoz, részben a kényszerfoglalkoztatás - rabmunka, javító-nevelő munka, munkaszolgálat - központi vállalatához (KÖMI) tartoztak. Ez a kitelepítés sokban hasonlított az internáláshoz, az állandó őrizet a rettenetes bánásmód és a kényszermunka miatt. Az internálástól az különbözteti meg, hogy teljes családokat vittek el. A határsávból kitelepítettek fél órát, esetleg két órát kaptak a felkészülésre, majd marhavagonokban szállították őket egyes központokból a Hortobágyra. Az utazás hosszú időt, esetleg napokat is igénybe vett, mert a vonatokat félreállították. A hortobágyiak esetében is előfordult, hogy a családfők mar börtönben voltak, az asszonyokat, gyerekeket vitték egyedül, pl. Hatvanból. Egy-egy igavonó állatot, néhány mezőgazdasági eszközt a gazdák magukkal vihettek, de ezeket az első napon elvették tőlük, a gazdaság tulajdonába kerültek. Később, a téli időszakban, amikor teljesén reménytelen helyzetben voltak, mert se élelmiszertartalékuk, se pénzük, se munkájuk nem volt, kérelmezhették az elvett állatok és eszközeik értékének kifizetését. Azok azonban, akik ebben részt vettek, hosszú börtönbüntetést kaptak. Irataikat is át kellett adniuk a kirendelt őröknek, ezek nagy részét soha nem kapták vissza. Volt olyan tábor, ahol az elhurcoltak jelenlétében égették el a papírjaikat. A juhhodályokat, istállókat, melyek még reggel az eredeti funkciójukat látták el, maguknak a kitelepítetteknek kellett puszta kézzel kitisztítaniuk, minden eszköz nélkül. Egy-egy hodályban 150-200 embert helyeztek el. Egy felnőtt emberre 70 cm szélességű hely jutott.

A Budapestről kitelepítettek büntetését hivatalosan „kitiltásnak" vagy „kényszerlakhelyre kiutasításnak" nevezték. Ebben az esetben is egész családokra vonatkozott a kitelepítés, de gyakori volt, hogy a családfőt korábban már internálták vagy börtönbe zárták, így csak a családtagokat vitték el. Lényeges különbség, hogy a családokat egymástól legtöbb esetben elkülönítve helybeli, főleg kulákokhoz szállásolták el, ily módon a kulákokat is büntették. Ez a falvakban is meghonosított „társbérletesítés" megvalósítását jelentette. Változatos körülmények között éltek a kitelepítettek a falvakban vagy a tanyákon. Voltak olyan családok, amelyek kaptak egy szobát, de voltak olyanok is, akik nyári konyhában, istállóban laktak majdnem két és fél évig.

Rendőri felügyelethez hasonló helyzetbe kerültek, aminek formája -az általános, a kitelepítettekre vonatkozó restrikciók mellett - nagyban függött a helyi ÁVH, illetve rendőrség bánásmódjától, túlkapásaitól. Helyenként változott az is, hogy munkára kötelezték-e, vagy sem a kitelepítetteket, vagy volt-e egyáltalán munkalehetőség. Többeket távolabbi gazdaságokba vittek dolgozni, mások helyben végeztek mezőgazdasági munkát. Amennyiben távolabbi munkaterületre, gazdaságba

vitték őket, a hortobágyi körülmények között töltötték az egész hetet, jó esetben vasárnapra visszamehettek a családjukhoz, de több hét is eltelhetett, amíg visszakerültek. Előfordul, hogy egy-egy településen az összes kitelepítettet gyerekeket, öregeket beleértve, kirendelték sürgős munkálatok elvégzésére. Akadt azonban olyan hely is, ahol egyáltalán nem volt munkalehetőség. A megélhetés nagyon nehéz volt, sok kitelepített család csak rokoni, baráti segítséggel vészelte át ezt az időszakot.

Huszonnégy órát kaptak a felkészülésre, kvóta ugyan volt arra, hogy mit és milyen mennyiségben vihetnek magukkal, de ezt az intézkedő ÁVH-sok, rendőrök nem tartották be, voltak olyanok is, akik csak egy bőrönddel érkeztek. A kitelepítetteket állandó rendőri őrizet mellett vonaton szállították, a hosszú transzportok a Magdolnavárosi pályaudvarról indultak. Ezt követően szekéren vagy teherautón jutottak el a kitelepítés helyére. Sokszor magukat a gazdákat, akikhez a pestieket „beutalták", rendelték ki az állomásokra, hogy onnan szállítsák őket a faluba vagy a tanyákra. Az utazás néha teljes napot vett igénybe, a vonatokat félreállították, hogy a helyi lakosság ne vehessen tudomást a kitelepítésről, az állomások környékén feloszlatták a csoportosulásokat. Titokban akarták végrehajtani az akciót. A vonaton a rendőrök vagy ÁVH-sok még azt sem engedték meg, hogy az ablakon kinézzenek, sokan arra emlékeznek, hogy a bemeszelt vonatablakokon ki sem lehetett látni. A kitiltottakat a helyi rendőrség fogadta, kiegészítve ÁVH-sokkal, akik kigúnyolták vagy hosszan várakoztatták az elcsigázott embereket.

A hortobágyi kitelepítés

Úgy gondolom, hogy a hortobágyi kitelepítés jobban feltárt, mint a budapesti, és ez a Hortobágyi Kényszermunka Táborokba Elhurcoltak Egyesületének köszönhető, mert hatalmas munkát végeztek, és sok biztatást adtak jó pár kutatónak e sokáig tabunak tekintett téma feldolgozásában.

2001-ben megjelentették a Kitaszítottak I. című könyvet, melyben a szerzők értékes, sok adatot tartalmazó tanulmányát harmincnégy, hajdani hortobágyi kitelepített szívszorító visszaemlékezése követi. A Kitaszítottak II dokumentumokat közöl a hortobágyi zárt munkatáborokról, ezekkel hatékonyan egészíti ki az előző kötet visszaemlékezéseit. Majd 2006-ban jelent meg a Kitaszítottak III., majd 2007-ben az újabb kötet. Egy tábor életét dolgozza fel a Száműzöttek a Hortobágyon című kötet, amely szintén számos visszaemlékezést tartalmaz.

A hortobágyi kitelepítés, bár már a negyvenes évek végén is vittek a pusztára embereket, legnagyobb hulláma 1950. június 22-e éjszakáján kezdődött, folytatódott 1951-ben, 1952-ben, és még 1953 februárjában, májusában is hurcoltak el családokat a Hortobágyra. Az eddig felderített utolsó kitelepített család Szőke Gyuláé, ők Cseresztegről kerültek 1953. május 29-én az egyik hortobágyi táborba. Szőke Gyulának vendéglője volt, ezért kuláknak számított (Kitaszítottak I.). A kitelepítendőket rajtaütésszerűén, éjszaka, rövid idő alatt vitték el, a családfővel aláíratták a végzést. Számosan közülük megtagadták ezt, ami természetesen nem jelentett semmit, mert a kitelepítést így is végrehajtották. Tudomásunk van olyan esetről is, bár ilyen nagyon ritkán fordult elő, hogy valaki tevőlegesen ellenállt, az illetőt agyba-főbe verték, a Hortobágyra emberi roncsként került, az őrök pedig nem voltak hajlandók kórházba vitetni. Csak a sorstársak leleményével került fel titokban egy mentőautóra, amit más súlyos beteghez hívtak ki. Az ellenállási deportálandók semmit sem érhettek el, ugyanis a kitelepítést végző ÁVH soknak fegyverhasználati joguk is volt. A szökés, bár előfordult szinti reménytelen volt, mert dokumentumok nélkül sehova nem juthattak a ország területén azonnal körözést adtak ki, még gyerekek esetében is és a táborban maradt családot büntettek volna még szigorúbban. A Hortobágyra hurcoltaktól megérkezésükkor elvették a papírjaikat, sokan soha nem is kapták vissza dokumentumaikat, mert az őrök megsemmisítették azokat.

Kiket vittek a Hortobágyra? Társadalmi rétegződés szerint megtalálható közöttük a 40-es évek magyar társadalmának szinte minden képviselője. Volt közöttük nagyon sok nagygazda, középparaszt, szegényparaszt napszámos is akadt, földbirtokos, arisztokrata, értelmiségi, pl. miniszteri tanácsos, jegyző, főjegyző, orvos, pap, plébános, papnövendék, valamint katonatiszt, csendőr, tisztviselő, kereskedő, malombérlő, ipari munkás, koncentrációs tábort túlélt zsidó, később hoztak magyar, jugoszláv, görög kommunistákat. Szentirmay László írja, hogy 120 emigráns orosz is került a Hortobágyra; az ő szüleik a polgárháború után Jugoszláviában telepedtek le, 1949-ben viszont áttették őket a magyar határon. Majd Budapesten helyezték el a csoportot, később házi őrizetbe kerültek, azt követően pedig a Hortobágyra hurcolták őket. Ugyanott olvasható, hogy 40 vándorcigány is volt Kónya-tanyán, akik kémgyanússá váltak, mert Jugoszláviából jöttek magyar területre.

Varga Albert munkájában megadja az Árkustanyára kitelepítettek névsorát, a nevek mellett szerepel a születési év és a foglalkozás is, valamint az 1953-as amnesztiarendelet hatályba lépésénél korábban felmentetteknél a felmentés dátumát is közli valamint az eredeti lakóhelyeket. Az első 389 személyt a Dunántúlról hurcolták el, és 1950. június 25-én érkeztek a Hortobágyra, az utolsó csoport 1953. március 27-én került Árkustanyára, őket egy másik gazdaságból telepítették át. Árkustanyán összesen 824 deportált élt. A szerző adatai szerint a legidősebbek között volt két nyolcvannégy éves személy, számos más kitelepített mellett ők sem érhették meg a kitelepítés 1953-bán bekövetkezett feloldását. Egy valamivel fiatalabb, nyolcvankét éves férfi, elhurcolása után nyolc nappal halt meg. Egész kicsi csecsemőket is hoztak a táborba, sőt ott is születtek gyermekek. Varga Albert adatai szerint huszonhárman (ebből ketten halva születtek), és huszonhét az ott elhalálozottak száma. Egy gyermek, aki egyévesen került a táborba, másfél hónap múlva éhen halt. Hetvenhét deportáltat elengedtek, ezek többségében kisgyerekek voltak, akiket közeli hozzátartozók befogadtak, így jobb körülmények között, de szüleik nélkül töltöttek el hosszú éveket. Az elengedettek között volt néhány nagyon idős, beteg személy, fiatal vagy középkorú csak elvétve akadt.

Térjünk vissza egy idézet erejéig az Árkustanyán elhunytakra. Varga Albert könyvéből tudjuk, milyen gyötrelmekkel kellett és kell ma is szembenézni a deportáltaknak. "A rabságban elhunytakért nem szólt a harang, szeretteik, barátaik sem helyezhették el sírjukon a kegyelet virágait. Nem érhették meg a szabadulást, amire úgy vártak. Otthonuktól távol, jeltelen sírokban nyugszanak. Volt, akit a pusztában, hevenyészve ásott gödörbe dobtak, elkaparták fölötte a földet amit aztán felszántották és kukoricával vetettek be. Sírját azóta is keresi a család. A halotti anyakönyvek hiányosak, sok elhunyt hozzátartozója még most, 53 év után is keresi, hol anyakönyvezték a halottját, ha egyáltalán volt. Az árkusi elhaltakat többségében Egyek községben, a kórházban elhunytakat Debrecenben, a tanácsokon anyakönyvezték. A temetés helyét, a halál okát azonban nem tüntették fel."

A Varga Albert által közölt táblázatban több mint 170 földműves foglalkozású családfőt találtam, köztük 3 gazdálkodó is szerepel. Sajnos azoknál, akik Árkustanyán haltak meg, Varga Albert nem említi a foglalkozást. Az állapítható meg, hogy a deportáltak többségét a mezőgazdasággal foglalkozó rétegből hurcolták el. Különösen így van, ha a családtagokat is figyelembe vesszük (asszonyoknál legtöbbször háztartásbeli szerepel). Az is tudható, hogy számos olyan családot deportáltak, amelyekből a családfő az elhurcolás idején börtönben volt, ezek között is lehettek többen az említett réteghez tartozók.

A Dunántúlról elhurcoltak száma a legmagasabb, de sokan kerültek ebbe a kényszermunkatáborba Szabolcs-Szatmár, Pest, Békés, Borsod, Csongrád megyékből. Budapestről a görög deportáltakon kívül egy személyt találtam. Az Árkustanyához közeli helységekből is telepítettek ide családokat, például Ároktőről, Borsodivánkáról vagy Tiszabábolnáról. Érdekes még megemlíteni, hogy csak két görög kitelepítettnél olvasható a „megszökött" bejegyzés.

A már korábban említett preventív akció során került sok család a hortobágyi kitelepítettek közé, olyanok, akikről jugoszláv kapcsolatot feltételeztek.

Másokat azért hurcoltak el, mert nem értettek egyet a termelőszövetkezetek létrehozásával, de számos egyéb oka is lehetett az elhurcolásnak. Az első éjszakán 1991 személyt telepítettek ki, 486 marhavagonnal vitték el őket öt gyűjtőállomásról (Szeged, Kiskunhalas, Pécs, Kaposvár, Zalaegerszeg). A Hortobágy különböző táboraiban sínylődő személyek száma 1953 nyarán, az amnesztiatörvény érvénybe lépeseden 7289 fő volt de a táborok fennállása alatt valószínűsíthető, hogy 10.000 lehetett azoknak a száma, akik különböző időtartamokig hortobágyi kitelepítettek voltak. Be kell számítani az ott elhunytakat, azokat a gyerekeket akiket bonyolult kérelmezés után rokonok magukhoz vehettek, és azokat, akik korábban elhagyhatták a táborokat. A kitelepítést több hullámban hajtottak végre.

Hantó Zsuzsa a zárt táborok 1953-ig folyamatosan növekvő létszámadatait a Belügyminisztériumnak küldött havi jelentések alapján állította össze.

Hortobágyra a határsávon kívül (Csongrádtól Sopronig) városokból (Nagykanizsa, Hatvan, Miskolc, Szeged, Várpalota) is vittek családokat és olyan fővárosiakat, akiket a bíróságok már felmentettek, vagy letöltötték börtönbüntetésüket, de az ÁVH, mivel veszélyesnek tartotta a szabadulókat, internálási jogával élve, a Hortobágyra deportálta őket. A budapesti kirepítettek közül is kerültek oda családok szigorított büntetésből. Dadányi Miklósné Semsey Mária: Emlékezéseim című munkájában le, hogy néhány budapesti kitelepített család azért került a Hortobágyra mert a kitelepítésben beíratták a gyerekeiket hittanra. Beliczey Miklós visszaemlékezésében olvashatjuk, hogy ő és családja hasonló ok miatt került a kiskörei kitelepítésükből a hortobágyi kényszermunkatáborok egyikébe

A kitelepítettek tulajdonát elvették, elárverezték, házaikba másokat költöztettek, vagy az alakuló termelőszövetkezetek, tanácsok vagy párthivatalok kapták meg. A gazdálkodók mezőgazdasági felszerelése, állatai is a termelőszövetkezeteket gazdagították. Kevesen említik, hogy jóval később valamilyen módon visszakerülhettek a saját ingatlanaikba. A rehabilitációról az 1953-as amnesztiával kapcsolatban Hegedűs András a Törvénysértés nélkül c. filmben úgy nyilatkozott, hogy csak a kommunisták rehabilitációját tartja indokoltnak. Ez a továbbiakban így is történt, a hatvanas években a volt kitelepítettek rehabilitáció kérésével próbálkoztak, de eredménytelenül.

Tizenkét hajdani hortobágyi kényszermunkatábort tartanak nyilván, ezek közül hetet 1950-ben hoztak létre, hármat 1951-ben, kettőt pedig 1952-ben. A táborok Ebes, Tiszagyenda, Polgár és Tedej által határolt területen voltak. Álljon itt a táborok akkori elnevezése: Árkus, Borsós, Borzas-Mihályhalma, Ebes, Elep, Erzsébet-tanya, Kócspuszta, Kónya, Kormópuszta, Lászlómajor, Lenin-tanya, Tedej. Ezek különböző állami gazdaságok területén helyezkedtek el, a családokat az ottani gazdasági épületekben helyezték el. De a gazdaságok nem voltak felkészülve a családos deportáltak elhelyezésére, így a kitelepítettek rettenetes körülmények közé kerültek. Juhhodályokban, ólakban, veremlakásban, sátrakban laktak.

A táborok egy része azonban nem a Hortobágy területen volt hanem Szolnok megyében, nagyon közel olyan falvakhoz, ahol budapesti kitelepítettek voltak. Ám az utóbbi táborok is a Hortobágyi zárt táborok rendszerébe tartoztak, ugyanolyan ellenőrzés alatt álltak. A hortobágyi táborok zárt területnek minősültek, több visszaemlékező említi, hogy maguknak kellett a szögesdrótot kihúzni, volt ahol még az árát is a kitelepítettekkel fizettették meg. Ahol nem volt szögesdrót, mésszel festették a földre a tábor határát, vagy mélyszántással jelölték ki, és ezt a határvonalat tilos volt elhagyni. Idegenek csak a megyei rendőrkapitányság engedélyével mehettek a táborokba.
Őrzésüket a külön létrehozott „K rendőrőrsök végezték, tagjaik három óránkénti váltásban dolgoztak, rendszeresen razziáztak éjszaka, és váratlan létszámellenőrzéseket tartottak, kitűntek durva, kegyetlen magatartásukkal. A Gulyás testvérek könyvében olvashatunk arról az atrocitásról, melyben egy fiatal katonát, aki megtudta, hogy mi történt szüleivel és ezért beszökött a táborba, hogyan távolították el az őrök. A kitelepítettek nem hagyhatták el a területet a kijelölt munkát pedig kötelesek voltak elvégezni. A munkavégzésre rendőri kísérettel vitték őket. Saád József említi hogy olyan alkalmakkor, amikor a

hortobágyi kitelepítetteknek egy-egy falun csoportosan kellett áthaladni, előre kidobolták (a fontos híreket akkoriban még sok faluban a kisbíró hirdette ki), hogy jugoszláv kémek, fasiszták, kulák árulók haladnak majd át. A deportáltak hosszú ideig nem is tudtak a többi táborról. Néha fordult csak elő, hogy közös munkán vettek részt több tábor rabjai. Egy Budapestről elhurcolt visszaemlékező említi, hogy együtt dolgoztak hortobágyiakkal, akiket munka közben is állandóan őriztek, és a két csoport nem beszélhetett egymással.

A szabályok megszegőit megfenyítették, gyakoriak voltak a verések, volt olyan, aki belehalt; megvonták a kedvezményeket, amelyek nem voltak általánosak, mint pl. látogató fogadása egyszer egy hónapban; levél, csomag; vagy fogdába zárták őket; még internáltak is, börtönbe vittek „telepeseket", ahogy a kitelepítetteket nevezték. Például azért, mert éheztek, és kérték, hogy a magukkal hozott, de elkobzott javaikat fizessék ki, vagy azért, mert az őrsparancsnok fenyegető cédulát talált az ablakában. Az az elhurcolt, akit a fenyegetéssel gyanúsítottak, a Mosonyi utcai börtönbe került. Fogdát és egyéb retorziókat természetesen nem csak férfiakkal szemben alkalmaztak. Egy Hántó Zsuzsa által talált feljegyzés szerint három asszonyt négy éjjeli fogdára és a kedvezmények megvonására ítéltek, mert karácsonykor beszöktek a közeli faluba éjféli misére. Azért kaptak éjszakai fogdát, mert nappal dolgozniuk kellett!

Az őrök a gyerekeket sem kímélték. Dr. Lúgos Margit a Törvénysértés nélkül című filmben elmondja, hogy az őrök fűzfavesszővel náspángolták el a gyerekek tenyerét, mert átlépték a tanya körül mélyszántással kijelölt táborhatárt. Egy tizenkét éves kislánnyal, aki nem ment munkába, téglát hordattak, amíg össze nem esett. A nagyobb gyerekek szüleikkel együtt dolgoztak a földeken, vagy vizet hordtak a felnőtteknek. Ki kárpótolhatja az elveszett gyermekkort?

A Kitelepítettek című, Hortobágyról szóló dokumentumregény szerzője, Jeszenszky Iván egy interjúban beszél egyik szívszorító, gyermekkori hortobágyi emlékéről.

A durvaságok súlyát csak később éreztük át. Egyszer például szilvát eszegettünk egy út menti fáról. Észrevett minket egy lovas rendőr, de csak engem, a legkisebbet tudott elkapni. Rám mordult:
- Tudod-e, hogy ez lopás? Miért tetted?
- Éhes voltam és finom a szilva - válaszoltam.
- Jó, amiért becsületesen megmondtad az igazat, adok neked ajándékba valamit, fogd jó erősen. Kezembe adta bajonettjének élesre fent pengéjét, s amint megragadtam, kihúzta tenyeremből. A mai napig ott van kezemben a penge nyoma."

A fizikai gyötrés mellett jellemző volt a kitelepítettek szellemi gyötrése. Megérkezésükkor nemcsak mezőgazdasági felszereléseiket vették el tőlük, hanem személyes irataikat is. Szentirmay László említi, hogy az ÁVH-sok kinevették a Hortobágyra vitt kommunista párttagokat, akik párttagkönyvüket mutatták nekik, mert igazolni akarták, hogy jogtalanul hurcolták el őket. A táborlakók, egységesen emlékeznek vissza arra, hogy az első napon őrzőik kijelentettek, szabadulásban ne is reménykedjenek mert a táborokban fogjak leélni az életüket, és haláluk után „testükkel zsírozzák meg a földet".

Sokan leírták, hogy megérkezéskor egy óriási birkahodályt jelöltek ki tömegszállásnak, ahonnan a trágyát puszta kézzel a kitelepítetteknek kellett kiszedniük, hogy az állatok után beköltözhessenek. Először a földön, majd szalmán feküdtek. A családok pár négyzetmétert kaptak, ahol persze nem fért el elegendő fekhely, a maguk ácsolta priccs. Természetesen nem vagy csak alig voltak fűthetők e kezdetleges szállások. Fellelhetők olyan dokumentumok, melyekben a megyei hatóságok tesznek jelentést a munkatáborokban lévő lehetetlen körülményekről, ahol egyáltalán nem voltak felkészülve a kitelepített családok elhelyezésére, a munkalehetőségek biztosítására, a közétkeztetésre, orvosi ellátásra, a gyerekek oktatására." Visszaélésekről is van tudósítás, például az egyébként is minimális bérből kevesebbet fizettek ki, „a gazdaságok dolgozói ezen a vonalon politikai ellenszenvüket akarják kifejezni a telepesek felé". Majd az idézet így folytatódik: „Nem értik meg, hogy ha a telepesek nem tudják fenntartani önmagukat, úgy az államnak, a dolgozó népnek kell ezeket a terheket viselni. "

A kitelepítetteket állandó megaláztatások érték. Ennek jó példája a következő eset, amiről többen is megemlékeztek: a hosszú munkaidő után, az egyik táborba visszatérő asszonyok útközben talált nádat vittek be, hogy szalma helyett ezzel rakjanak tüzet. Az őrök, akik állandóan távcsővel figyelték a táborokat és lakóikat, észrevették, és szálanként vitették velük vissza a több mint egy kilométerre lévő helyre. Volt, akit halálra rugdostak, mert levelében kendőzetlenül megírta, milyenek az őrök. A leveleket ugyanis cenzúrázták."

Nagyon sok gyerek, munkaképtelen öreg és beteg volt a kitelepítettek között. Ellátásuk természetesen a család vagy a közösség feladata volt. A higiéniai állapotok és a zsúfoltság iszonyatos volt, ráadásul a tömegszállás alig nyújtott lehetőséget tisztálkodásra. Orvosi rendelést nagyon ritkán tartottak. Kórházba bejutni majdnem lehetetlen volt. Ha bejutottak, mint ahogy Kistelegdi Ernő tizenöt éves fia, akit nagyon súlyos baleset ért a cséplőgépen,édesanyja nem kísérhette el a menőautóval, a rendőr leparancsolta a kocsiról. Két hét múlva, miután semmi hír nem érkezett a fiúról az édesapa beszökött Debrecenbe, a kórházba, ahol megtudta, hogy fiát sikeresen megoperáltak de az orvos mégsem merte odaengedni a betegágyhoz.

Többen említik, hogy ha a hatóságok nagy nehezen elengedték a betegeket a kórházba, ott jól bántak velük, sőt az orvosok gyakorta a kelleténél hosszabb ideig is benntartották őket. Dr. Vekerdi László a Debreceni Klinikán kezelt hortobágyi kitelepítetteket, ahol összetűzése támadt az ÁVH-val. A konfliktus forrása az volt, hogy a Hortobágyról a klinikára későn, amikor már majdnem lehetetlen volt a gyógyítás, vagy gyakran csak az utolsó pillanatban beszállított internáltak egészségessé nyilvánításának jogát, mint osztályos orvos, fenn kívánta tartani magának.

A gazdaságban csak a dolgozók kaptak pénzért nagyon gyenge étkezést, a többit maguknak kellett valahogy megoldani. Maga a főzés is gondot okozott, mert a primitív tűzhelyet is össze kellett rakni. Volt rá eset, hogy az őr a pár téglából összeeszkábált tűzhelyet a rajta lévő étellel felrúgta. Élelmiszert csak nagyon ritkán vásárolhattak, ha egyáltalán volt miből. A munka közben talált, lopott ételnek valót, vagy a gazdaság szabad dolgozóitól kapott élelmiszert az őrök elvették.

A gyerekek iskoláztatását először maguk a kitelepítettek próbálták intézni, hiszen voltak köztük tanítók, tanárok, bár ekkor a Közoktatási Minisztérium még nem létesített iskolákat a pusztán. A tanítás a kazal tövében, fa árnyékában, hodály sarkában folyt, gyakorlatilag könyvek és felszerelés nélkül. Később azonban a minisztérium utasította a Hajdú-Bihar Megyei Tanácsot, hogy alkalmazzon „politikailag fejlett" tanítókat, akiket az állam fizet. Reménykedtek ugyanis a nyomorúságos körülmények között tartott gyerekek átnevelésében. Egy oktatásra vonatkozó MOL iratban olvashatjuk: , Az oktató-nevelő munka szempontjából nem megnyugtató, és így a továbbiakban nem tartható fenn az az állapot, hogy a nevelők a kitelepítettek soraiból kerüljenek ki. A kitelepített iskolák nevelőszükségletét fiatal, politikailag fejlett nevelőkkel kell biztosítani. A tanszerek árát, amennyiben voltak, a szülőknek kellett előteremteni.

Később megszervezték, hogy a tanítás erre a célra átadott helyiségben folyhasson. Télen sokszor a nagy hideg vagy a hatalmas sár miatt a gyerekek nem tudtak iskolába menni. A tizennégy éven felüliek eleve a felnőttekkel együtt dolgoztak, nyáron viszont a kisebb gyerekeknek is dolgozni kellett.

Milyen munkát végeztek a hortobágyi kitelepítettek? A mezőgazdaságban előforduló mindenfajta munkát, aratástól kezdve a baromfi keltetésig, borjúnevelésig, gyapotszedésig mindent. Voltak, akik a halgazdaságban kaptak munkát. A visszaemlékezések szerint gyakori volt az értelmetlen munkavégeztetés is, például a már gyakorlatilag kipergett borsó szedése. Az akkori mezőgazdasági kísérletek, a tájidegen növények, így a rizs és gyapot termesztését is velük akarták megvalósítani. Velük bontattak le hajdani tanyákat, ahonnan a gazdákat és családjukat korábban elűzték, de építtettek a deportáltakkal rosszul

tervezett vályogviskókat is. A hortobágyi kitelepítettek tulajdonképpen az ottani állami gazdaságok kényszermunkásai, rabmunkásai voltak. Richárd K. Carlton ezt a fajta kényszermunkát joggal nevezte „modern rabszolgaságnak", melyet a Szovjetunió először a Balti államokba exportált 1940-ben, majd később a népi demokráciákba.

A hortobágyi kitelepítettek munkájukért a lehető legkevesebb bért kapták, ami gyakran arra sem volt elég, hogy a tábori konyháról kapott sovány kosztért levonják belőle a költséget. Sok családban egy kis adagot ketten fogyasztottak, mert nem volt pénzük többet kifizetni. Azt csak később vették észre a deportáltak, hogy megkérdezésük nélkül még békekölcsön részleteket is vontak le a bérükből, másutt erőszakkal jegyeztettek velük békekölcsönt.

W. Balassa Zsuzsa frissen érettségizett, fiatal lányként Miskolcról került a Hortobágyra, tőle egy sokatmondóan szomorú bekezdést idézek: „Idegenvezetői munkám során a 80-as évek derekán, egy IBUSZ-kiránduláson echós szekér vitte a külföldi vendégeket a hortobágyi pusztába. Kérdem az öreg kocsist, emlékszik-e még a telepesekre és mi a véleménye erről a régi eseményről. Emlékezett az öreg jól, még neveket is említett. "A véleményem? ...Hát kérem, ezt megcsinálni békeidőben, és magyar ember a magyar emberrel!" Kalapját mélyen szemébe húzva, csendben nógatta tovább lovait." (Kitaszítottak I., ld. 111. jegyzet)

A budapesti kitelepítés

A legsötétebb Rákosi-korszakban, 1951. május 21-én kezdődött az úgynevezett „osztályidegenek kiterítése Budapestről, mely valamivel később vidéken folytatódott. Az ezt követő időszakban Budapesten és másutt az országban sokan le sem mertek feküdni éjszakára, mert vagy a kitelepítési végzést vártak, vagy a fekete autót. A kitelepítés a preventív akciók sorába tartozott, miután indokot soha nem tüntettek fel a határozatokon.

Az akció preventív volta sok esetben képtelenségnek tűnt, mert idős embereket, apa nélküli kisgyerekes családokat is vittek el nagy számban, akik nem igen tudtak volna hathatósan ártani a rendszernek. A családokhoz tartozó férfiak közül sokan börtönben vagy internálótáborban voltak már, többüket pedig a Gulág kényszermunkatáboraiba hurcoltak. Az természetesen igaz, hogy a kitelepítettek, pár ember kivételével, nem voltak az akkori rendszer hívei. A rendszer irányítói a kitelepítéssel akarták megoldani a háború előtti vezető rétegek teljes és végleges felszámolását, miután mar anyagi javaik nagy részétől jóval korábban megfosztották őket, ugyanis a földbirtokok elvétele, a különböző államosítások nagy része, a B-listázások erre az időre már lezajlottak.

A kitelepítés, mely nem volt egyedülálló a térségben, a Rákosi-féle vezetés kegyetlen, jogtalan és törvénytelen eljárásai közé tartozik. Benne az osztályellenség iránti gyűlölet és az anyagi javak megszerzésén túl a hatalom kimutatása, annak túlkapásai, a vezetők önkényeskedése is szerepet játszott. Keresték a belső ellenséget, háborús hisztériát keltettek, úgy gondolták, hogy a deportálás a hidegháborús rendszabályok része. El akarták hitetni, hogy a kitelepítettek megérdemlik sorsukat, de ennek az ellenkezője történt, sorsuk inkább együttérzést váltott ki a társadalom azon részéből, mely kapcsolatba került velük. Valószínű, hogy az akció a rendszer társadalomátalakító tevékenységének egyik olyan eleme volt ami azonban éppen az ellenkező irányba hatott. A kitelepítés a Rákosiék által kitűzött hivatalos célokat nem érte el, sokakat fordított a rendszer ellen.

A kitelepítés a lakások, a házak, a bennük lévő javak elvételét, a munkahelyek elvesztését, a kényszerlakhelyre telepítést jelentette, egyben mindenki számára a teljes létbizonytalanságot, anyagi csődöt, jövőtlenséget és kiszolgáltatottságot is.

Az első 1951-es budapesti kitelepítési határozatokat, köztük a családomét is

1951 május 21-én kora reggel kézbesítették. Elvben 24 órát adtak a felkészülésre, mert a lakás átadását ennyi időben jelölte meg a végzés, de rövidebbnek bizonyult az idő, mert már hajnali három és négy között megjelentek a fegyveres rendőrök és az ÁVH-sok. Abban az időben nem sokan laktak mar hajdani villájukban, nem is szólva a palotákról ahogy egy cikk pár éve tévesen állította; korábban elvették, államosították az ingatlanok nagy részét. De a nagyobb lakásokat, bár többségük társbérletként (akkoriban nagyobb lakások egyes helyiségeit a hatóságok kijelölhették, kiigényelhették mások részére) két-három családnak adott otthont még irigyelhették az új vezetők. Számos, a kitelepítések előtt a hatóságok által felvett adatlapot néztem át az Állambiztonsági Történeti Levéltárban, ezeken főleg egy-, két-, esetleg háromszobás lakások szerepelnek. Több esetben a leendő kitelepítettek albérlőként laktak másoknál, esetleg rokonoknál, ilyen esetekben csak a származás volt a döntő szempont. Bizonyítja ezt az is, hogy nem osztályellenségnek tekintett albérlő ritkán került az elhurcoltak közé. A lakásokat, azok teljes berendezését elvették. Megmenteni csak azt lehetett, amit barátok, ismerősök megőrzésre elvittek. A kitelepítést végző rendőröktől és ÁVH-soktól függött, nem pedig az igen alacsony kvótán alapult, hogy ki mit, mennyit vihetett magával. Volt olyan, aki csak egy bőröndöt, olyan is előfordult, hogy néhány bútordarabot.

Ami a kitelepítettek számát illeti, máig is vita tárgyát képezi, teljesen pontos adatot talán soha nem fogunk tudni. Gudenus János és Szentirmay László könyvében találjuk Rátki András adatait, aki a Belügyminisztérium irattárának listái alapján 5182 családról, 12 704 személyről ír. Ez az adat megegyezik az ÁBTL Zárójelentés a nem kívánatos elemek Budapestről történt kitelepítéséről (1951. V. 21.-1951. VII. 18.) adataival, amely a budapesti kitelepítés egyik legfontosabb dokumentuma. Ezek a számok magukban foglalnak 33 olyan családot (60 fő), akiknek nem tudták a kitelepítési határozatot kézbesíteni mert ismeretlen helyen tartózkodtak. A jelentésben az áll, hogy ennek ellenére zárolták lakásaikat, és a családok felkutatása folyamatban van.- Az Összetört címerek írói hivatkoznak Zinner Tiborra is aki szerint több mint 5000 családot, 13 670 személyt telepítettek ki. Balogh Sándor 12 704-es számot említi, és ennél magasabbra becsüli a vidéki városokból kitelepítetteket. A 13 670-es szám feltűnik a belügyminiszter és a legfőbb ügyész 1953. novemberi, az amnesztiarendelet végrehajtásáról szóló jelentedben is, mint a Budapestről kitelepített és azok kényszerlakhelyhez kötöttséget feloldottak száma. A Zárójelentés mellett a másik nagyon fontos dokumentum az Összefoglaló jelentés a budapesti kitelepítési ügyek intézéséről (1951 július 18-tól, a kitelepítések befejezésétől 1952 június 1-ig), melyet Cziráki Ferenc rendőr százados készített. Ebből az iratból választ kapunk a több mint 900 személyt mutató különbségre, mert a hatóságok nem nyugodtak bele abba, hogy sokaknak nem tudták kézbesíteni a kitelepítési határozatokat, ezért megtették a megjelelő intézkedéseket, hogy kézre kerítsék az első menetben fel nem lelhető kitelepítendőket. Tehát más formában, de tovább folyt egy ideig a kitelepítés.

A kitelepítettek számáról még érdemes szólni, mert a hosszú hallgatás és a hosszú időre zárolt levéltári dokumentumok miatt a különféle kitelepítések sokáig összemosódtak. Romsics Ignác munkájában valójában nem tesz különbséget a hortobágyi internálás-kitelepítés és a kitelepítés között, 14-15 ezer személyt említ. Ezzel szemben, ha a budapesti kitelepítettek számához hozzáadjuk a Hortobágyra elhurcoltak körülbelül 10 000-es számát, ez együtt 23 670 személyt jelent. Itt természetesen ismét meg kell jegyezni, hogy a hortobágyi kitelepítés és a budapesti nem azonos, a hortobágyi kegyetlenebb volt a budapestinél.

Bonyolítja a képet továbbá az is, hogy a már Budapestről kitelepítettek közül többen, különböző büntetések miatt, az eredeti kényszerlakhelyükről a hortobágyi táborokba kerültek. Ezek száma nagyon nehezen állapítható meg. Egyik olyan tábor, melynél megközelítő adatokra lelhetünk a Száműzöttek a Hortobágyon című munkából, a borsósi kényszermunkatábor volt. Borsósra negyven, eredetileg budapesti kitelepítettet vittek. Részletezve: Miskolcról négy személyt. Besenyőtelekről tizenkilencet, Karácsondról kettőt, Kisköréről tizenötöt. A szigorúbb fokozatú kitelepítést büntetésként alkalmazták a kitelepítés restrikcióinak megszegéséért, vagy például lehetett ok az is, hogy hittanra íratták be a gyerekeiket, vagy a kulák családot a Hortobágyra deportálták, és

velük együtt hurcolták tovább a hozzájuk betelepített budapestieket is, más forrásokban találunk egyenesen a fővárosból a Hortobágyra deportáltakat is. Borsosra tizenkilenc budapesti személyt vittek 1952 júniusa és novembere között ilyen vagy hasonló okok miatt. Okét feltehetően börtönbüntetésük letöltése után az ÁVH internálta a Hortobágyra.

Ha a Rákosi-korszak és az azt követő időszak összes kitelepítettjeinek számát szeretnénk megtudni, akkor fel kell térképezni a vidéki (nem a Hortobágyra szóló) és egyéb szórványos kitelepítéseket is.

Dessewffy Tibor-Szántó András könyve, mely az első átfogó munka a budapesti elhurcolásokról, a vonatkozó levéltári anyagok titkosságának feloldása előtt jelent meg több külföldi publikációra is hivatkozik, melyek a kitelepítettek számát sokkal magasabbra teszik mind a budapesti, mind a vidéki kitelepítések vonatkozásában. - Ez a munka az egyes kiadványok összesített adatai alapján, melyekben a határszéli, vidéki valamint a budapesti kitelepítettek is szerepelnek, 40 000 és 100 000 közöttinek tartja az érintettek számát. Ez a becslés minden bizonnyal túlzó. Azonban a vidéki (Hortobágyra irányulón kívüli) kitelepítések adatait még nem ismerjük pontosan, csak az amnesztiatörvény utáni vidéki kitelepítés feloldásokról találtam erre vonatkozó adatot. Továbbá nem tudjuk, hány személyt hurcoltak el a vizsgált tömeges elhurcolásokon kívül korábban, illetve később. Valószínű, hogy a teljesen pontos számadatot lehetetlen lesz megismerni mert a nagyobb, tömeges kitelepítések mellett a szórványos esetek sincsenek feltárva, és az esetleges áttelepülési engedélyek, korábbi, nagyon gyéren előforduló feloldások száma is ismeretlen egyelőre.

A kitelepítést Rákosi és Gerő Moszkva javaslatára indítványozhatta, így akartak eltávolítani a fővárosból sok ezer nemkívánatos, osztályellenségnek tartott személyt. Nemcsak a maradék tulajdont akarták megszerezni, de zavarta őket a még meglévő tekintély, az életforma hatása a környezetre. De ily módon próbálták megoldani a nagyon szűkös budapesti lakáshelyzetet, legalábbis szóban. Az azonban nyilvánvaló, hogy már jóval korábban elkezdődött az osztályellenségnek tekintett rétegek ellehetetlenítése, az ötvenes évek első részében már valójában csak egy folyamat beteljesedését valósítják meg. Minden bizonnyal ekkor, a diktatúra felerősödésével, ahogy akkoriban mondták volna, „fokozódásával" alakult ki az a módszer, ahogy a még börtönbe vagy internálótáborba nem zárt volt uralkodó és tehetősebb osztályoktól, valamint a különböző tulajdonosi rétegektől meg akartak szabadulni. De az osztályidegenek mellett gyakran kerültek kitelepítésre tisztviselők, alkalmazottak, értelmiségiek is. A háborús veszélyt, inkább azt mondhatjuk, a vélt veszélyt használták fel arra, hogy harcot indítsanak az általuk „reakciósnak" nevezett elemek ellen.

Feltételezhetően az előkészületekhez tartozhatott az 1951. április 17-en megjelent rendelet, mely szabályozta a Budapesten való ideiglenes tartózkodást és letelepedést. A rendelet megalkotói nagyon előrelátónak is bizonyultak, mert 1953-ban, amikor a kitelepítettek elhagyhattak a kijelölt kényszerlakhelyet, még mindig ki voltak tiltva a nagyobb városokból és a fővárosból, illetve nem feleltek meg az ott lakás kritériumainak, mely ebben
a rendeletben jelent meg.

A rendelet teljes szövege:

95/1951 (IV 17.) MT. Rendelet a fővárosi letelepedés szabályozásáról:
Budapest főváros lakosságának száma olyan mértékben emelkedik, hogy az ötéves terv keretében történő erős ütemű lakásépítés ellenére is egyre fokozódik a túlzsúfoltság. Ennek megszüntetése érdekében a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa a következőket rendeli el:

1. §
(1) Budapest főváros területén állandó lakosként c rendelet hatálybalépését követően letelepedni - a 2. §-ban megjelölt eset kivételével - csak engedély alapján lehet.
(2) A letelepedési engedély iránti kérelem bármely budapesti városi kerületi tanács végrehajtó bizottságánál előterjeszthető

(3) Letelepedési engedélyt csak az kaphat, aki igazolja, hogy munkaviszonya, szolgálati beosztása, oktatása, továbbképzése vagy családi körülményei Budapesten állandó tartózkodását feltétlenül indokolttá teszik.
(4) A letelepedési engedéllyel kapcsolatos eljárás - amennyiben azt munkavállalás vagy szolgálati áthelyezés végett kérik - díj- és illetékmentes.
2.§
Meghatározott munka elvégzésére Budapestről vidékre áthelyezett vagy kirendelt személy a munka befejezését követően két éven belül engedély nélkül telepedhet le Budapest területén.
3.§
(1) Bűntettet követ el, és egy évig terjedhető börtönnel büntethető az, aki 1. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezést megszegi.
(2) az (1) bekezdésben meghatározott büntetés mellett a kiutasítást mint mellékbüntetést ki kell mondani.
4. §
A jelen rendelet hatálya nem terjed ki a Néphadsereg, az Államvédelmi Hatóság, a rendőrség és a pénzügyőrség tényleges állományába tartozó személyekre, továbbá azokra, akik tizenhatodik életévüket még nem töltötték be.
5. §
A jelen rendelet végrehajtásáról a belügyminiszter gondoskodik.

1951. június 15-től olyan rendelkezés is érvényben volt, mely szerint szállodák, panziók, turistaházak vezetőinek naponta adni a rendőrségen a náluk megszállt személyek jegyzékét. Egyebek mellett így akarták megtalálni a kitelepítés elöl szökésben levőket, ezzel is próbálták kiszűrni a rendszer számára ellenséges „elemeket". Korábban az MDP II. Kongresszusának anyagából már idéztem olyan kitételeket, melyek az osztályidegenekkel kapcsolatosak. Egy másik jelentés a Politikai Bizottságnak készült a Budapesti Pártbizottság kádermunkájáról, melyben elítélik a különböző szintű pártbizottságokat, mert nem eléggé éberek az osztályellenség elleni harcban. Mint kiderül, kétes és ellenséges elemeket is javasoltak állami, tömegszervezeti és egyéb funkciókba. A felelőtlen, felszínes kádermunka „lehetővé tette, hogy a termelésbe behúzódott osztályidegen, ellenséges elemek igen nagy számban alulról beépüljenek a párt, a tanácsok, a gazdasági és tömegszervezeti vezetőségekbe, sőt vezető funkcióba is." Név szerint is említ pár személyt. Több jel mutatott arra, hogy sehol nem akarják megtűrni az osztályidegeneket.

A kitelepítési bizottság, kitelepítési listák

A kitelepítés tervezési folyamatának egyik fontos dokumentuma az 1951. április 27-én kelt, Gerő Ernő által írott levél, mely bizonyíték arra is, hogy a legmagasabb szinten döntöttek a budapesti kitelepítésről.

A levél hivatkozik a kitelepítéssel foglalkozó bizottság javaslatával. Megtudhatjuk, hogy a kitelepítési bizottság vezetője Friss István. A bizottság korábbi megbeszéléseiről, javaslatairól, döntéseiről eddig nem került elő dokumentum, jegyzőkönyv. De mint tudható, a legfontosabb döntések nem mindig születtek a hivatalos üléseken, bizottságokban, hanem informális körülmények között. Természetesen az is lehetséges, hogy a döntéseket dokumentáló jegyzőkönyveket később, vagy közvetlenül a rendszerváltozás előtt érthető okokból, megsemmisítették. A legfontosabb az elkövetők személyének védelme volt.

A Gerő-levél hangneme módfelett különös, mert az tűnik ki belőle, hogy mintha kicsit vissza akarná fogni a bizottság lendületét, mohóságát. Gerő azt is tudja, ahogy feltehetően a többi akkori vezető is, hogy törvénytelen, amit terveznek, különben nem nevezné „vastag" dolognak az intézkedést. Az is kiderül, hogy ekkor már a kitelepítési lista nagyjából kész lehetett, mert 12-18 000 kitelepítendő személyről ír. A bizottság minden bizonnyal többször ülésezhetett, mert a levél mutatja, hogy annak megírása idején a tervezés előrehaladott állapotban volt. Utalás történik arra, hogy a lakásokban lévő ingóságokat értelemszerűen el akarják venni. A levelet Gerő Rákosinak, Farkasnak és Révainak írta, ez is

bizonyítja egyéb megnyilatkozások mellett azt, hogy a négyes fogat döntött, valószínűleg nemcsak nagy vonalakban, hanem részletkérdésekben is az osztályellenségek kitelepítésétől és adta át a megvalósítást a kitelepítési bizottságnak. A bizottságon kívül Gerő csak a tanácsokat említi, melyeket a végrehajtásban használtak fel.

Gerő Ernő levele:
Szigorúan bizalmas!
Rákosi, Farkas, Révai elvtársaknak!
Mellékelten küldöm a Friss e. által vezetett, a Budapestről való kitelepítéssel foglalkozó bizottság javaslatát.

Átolvasva a javaslatot, az a benyomásom, hogy túlságosan nagy felhajtást akarnak csinálni, ami politikailag káros. Szerintem nincs szükség arra, hogy 1 hét alatt rohammunkával kitelepítsünk Budapestről 12-18 000 személyt. Sokkal lassabban és nyugodtabban kell csinálni, és nincs is szükség valami óriási konspirációra. Ha lassabban hajtjuk végre, annak főként az a hátránya, hogy azok, akik úgy érzik, hogy előbb-utóbb rájuk kerül a sor, kéz alatt eladják, vagy eldugják ismerőseiknél a lakásukban lévő értékesebb berendezést. Szerintem ezt kibírjuk. Viszont a nyugodt, nem rohamszerű végrehajtásnak előnye, hogy kevesebb lesz a tévedés, kevesebb lesz a nehézség a vidéki elhelyezésnél, könnyebb lesz a munkába állítás, nem lesz a dolognak az a látszata, hogy tömegesen, éjjel, brutális módszerekkel visszük el az embereket. Másrészt, azt gondolom, hogy amikor az egyházzal kapcsolatos dolgot csináljuk, aligha célszerű még egy másik ilyen vastag dologgal megtoldani közvetlenül az egyházi akció előtt. Szerintem hetenként 100-150 kitelepítést kellene végrehajtani s ezt őszig folytatni. Ily módon a tanácsokat is csak egészen kis mértékben kellene igénybe venni, s ez fontos szempont, mert a tanácsokra már eddig is több feladatot bíztunk, mint amennyit képesek megvalósítani.

1951. IV. 27. Gerő Ernő
(saját kezű aláírás)

Pár nappal később, 1951. május 5-én a kitelepítéssel kapcsolatos határozatokról bizottság döntött. Ez a jegyzőkönyv az eddig előkerült dokumentumok közül talán a legfontosabb, mert lényeges adatokkal szolgál. Ebből az iratból megtudhatjuk, hogy kikből állt a kitelepítési bizottság. Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Friss István, Péter Gábor, az ÁVH vezetője és Házi Árpád belügyminiszter voltak a bizottság tagjai. Rákosi Mátyás ekkor az MDP főtitkára és a minisztertanács elnökhelyettese, Gerő Ernő az MDP főtitkárhelyettese és államminiszter, Házi Árpád belügyminiszter volt. Házi Árpád pár nappal korábban, április 20-án vette át a belügyminiszteri pozíciót az öngyilkosságot elkövetett Zöld Sándortól. Kérdés, hogy az előző belügyminiszternek milyen szerepe volt az előkészületekben.

A határozat kimondja, hogy a kitelepítést a Belügyminisztérium hajtja végre az ÁVH segítségével Az ÁVH-nak fontos szerepe volt a kitelepítés minden vonatkozásában. A Belügyminisztérium irányít, a rendőrség és az ÁVH végrehajt. Kezdetben 120-150 családot kell hetenként elvinni, majd a számot fokozatosan emelni kell. A kitelepítés kezdetének május 21-ét adták meg, befejezésének határideje pedig szeptember 15-e volt. Ezt a hatóságok sikeresen „túlteljesítették, mert már 1951. július 18-ra le is bonyolították a kitelepítés nagy részét. Bár tennivalójuk maradt, nem is kevés, mert ezután kerestek meg a nem a lakóhelyükön tartózkodó, de a listán szerepelő személyeket, családokat és irányították, vitették őket a kijelölt kényszerlakhelyre. Ilyen eseteket is találunk a visszaemlékezések között.

A kitelepítéssel kapcsolatos legmagasabb szinten meghozott határozatokat tartalmazó ülés jegyzőkönyve megtalálható az alábbi jegyzőkönyv 3-4. oldalán. Itt olvashatjuk a teljes szövegét:

Jegyzőkönyv

Felvétetett 1951. május 5-én d.e. 12 órakor, a nem kívánatos elemek Budapestről

való kitelepítése kérdésében.

Jelen vannak: Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Friss István, Péter Gábor és Házi Árpád elvtársak.

A bizottság a nem kívánatos elemek Budapestről való kitelepítése tárgyában az alábbi határozatokat hozza:

A kitelepítést a Belügyminisztérium végzi az ÁVH teljes segítségével. A kezdésnél heti 120-150 családot kell kitelepítem. Ez a szám fokozatosan emelkedjék úgy, hogy az egész akció szeptember 15-re lebonyolódjék.

Kitelepítési területek:
Szolnok megye 1000 család, Békés megye 1000 család, Hajdú megye Debrecen kivételével 1000 család, Szabolcs megye 500 család, Borsod megye család, Heves megye 1000 család, Pest megye északkeleti részébe 500 család.

Szövetkezeti községekbe és városokba nem lehet telepíteni, valamint IFIG üzemek telephelyére sem.

Az első héten kitelepítendő családokat Szolnok megyébe kell vinni.

A kiköltöztetés és kitelepítés rendőri úton történik az értesítés kézhezvételétől számított 24 óra alatt.

A kitelepített családfő 5 mázsa, minden további családtag 250 kg holmit vihet magával, bútort, ruhát, élelmet, mindent beleértve.

A kitelepítettek visszamaradt dolgait az állami bizományi üzlet átveszi, értékesíti, és a szállítási készkiadások levonása után fennmaradó összeget a kitelepített címére megküldi.

Létre kell hozni egy központi irányító csoportot, mely azonos a mentesítő bizottsággal.

A bizottság tagjai: a Budapesti Pártbizottság, a Budapesti Tanács, a Belügyminisztérium és az ÁVH egy-egy képviselője.
A kitiltó határozat ellen - birtokon kívül - panaszt lehet beadni a mentesítő bizottsághoz.

Ideiglenes mentesítést is csak a bizottság adhat.

Az ideiglenes mentesítési kéréseket és a kitiltó határozat elleni panaszokat a budapesti rendőrkapitányságnál kell beadni. Biztosítani kell, hogy a beadott panaszokat azonnal továbbítsák a bizottsághoz. A kitelepítések megindításának napja május 21.

Az egy héten kitelepítendő családokat nem egy nap alatt, hanem 3 napra elosztva kell kitelepíteni.

Ki kell dolgozni, hogy egy vagonba több család kerüljön-e, vagy csak egy. Esetleg egy személykocsit lehet a vagonhoz kapcsolni.

Gondoskodni kell arról, hogy azokon az állomásokon, ahol a vonat megáll, semmiféle csoportosulás ne legyen. Házi és Péter elvtársak megbeszélik a kérdést Bebrics elvtárssal

Házi elvtárs gondoskodik arról, hogy a megyei végrehajtó bizottságok elnökei és a megyei rendőrkapitányok, Péter elvtárs pedig, hogy a megyei ÁVH vezetők idejekorán értesüljenek feladataikról.

A megyei párttitkárokat Házi elvtárs értesíti a Párt megbízásából. A Pártnak hetenként kell adni a végrehajtás menetéről jelentést. Felelős Házi elvtárs.
A kitelepítettekkel csak a helyi rendőrség közli, hogy kényszerlakhelyet

jelöltek ki számukra, és a községet csak hatósági engedéllyel hagyhatják el.

A kitelepítettek lakásait 30%-ban honvédtisztek, 40%-ban ipari munkások, 30%-ban pártfunkcionáriusok, minisztériumi és egyéb állami vonalon dolgozók kapják. Az első csoport kétharmadát nagycsaládú ipari munkásoknak kell adni.

A megüresedett lakások kérdését a fentiek figyelembevételével Pongrácz elvtárssal együtt ki kell dolgozni.
K. m.f
Rákosi főtitkár
(Megjegyzés: saját kezű aláírás)

A fenti jegyzőkönyvben olvashatjuk a legrészletesebben a kitelepítéssel kapcsolatos utasításokat. Ebből a dokumentumból tudható, hogy kik voltak a legmagasabb szintű döntéshozók és minden valószínűség szerint hazai kezdeményezői ennek az emberi jogokat sok szempontból sértő, sárba tipró intézkedésnek. Hiányzik azonban a tervezés korábbi időszakában hozott bizottsági döntések írásos anyagára való hivatkozás, amelyek máig nem lelhetők fel, ha egyáltalán léteztek. Ez a jegyzőkönyv azonban minden részletre vonatkozóan nagyon körültekintőnek tűnik, sok információt tartalmaz. Látható az is, hogy az ÁVH-nak a rendőrség mellett milyen komoly szerepe volt a kitelepítés lebonyolításában és a mentesítésekkel kapcsolatos döntésekben is. Péter Gábor bizottsági tagsága is bizonyítja, nyomatékosítja az ÁVH szerepét.

A határozat egyes pontjai, mint ahogy majd olvashatjuk a kitelepítettek visszaemlékezéseiben, vagy nem, vagy egészen más, még szigorúbb formában valósultak meg. Gondolok itt például arra, hogy mennyire az elhurcolást végző rendőrökön, ÁVH-sokon múlott, hogy mennyit és mit vihettek magukkal a kitelepítettek, vagy arra, hogy bár ingóságaikat a hatóságok eladták, esetenként az akkori politikai nagyságok tették rá a kezüket, és soha nem kapták meg az elvett javaik ellenértékét. A mentesítésekkel foglalkozó bizottság összetétele kiolvasható a határozatból.

Több mentesítést kérő levél, egy távirat, illetve az azokhoz tartozó irat található az Magyar Országos Levéltárban, ezeket egyenesen Rákosinak vagy a belügyminiszternek címezték. Egész mentesítési dokumentációk - számos fellebbezési kísérlettel - vannak az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára birtokában. A legtöbb, a kitelepítettek kérelmeire küldött válaszlevelet, visszautasítást, nagyon ritkán engedélyezést Cziráki Ferenc rendőr százados írta alá.

A kitelepítés első hetében, 1951. május 23-án ülésezett az MDP KV Titkársága, ahol Vas Zoltán előterjesztésében javasolja a kitelepítést és a munkakényszer alkalmazását. Erre az iratra már a rabmunkáltatásról szóló részben hivatkoztunk.

A kitelepítés első hete május 21-ével kezdődött, ezen a héten három Szolnok megyei faluba vittek kitelepítetteket. A kitelepítés, mint látni fogjuk a hét végén, 26-án leadott belügyminiszteri jelentésből, igen szervezetten folyt, a belügyminiszter elégedetten nyugtázta a kivitelezést. A belügyminisztert a kitelepítéssel kapcsolatos hetenkénti jelentéstételre kötelezték, amint az előző iratban olvasható. Itt már a végrehajtással foglalkozó újabb, más összetételű bizottságról értesülünk, melynek tagjai: Fehér László, Sándor Imre, Rudas György, Kiss György. Ők voltak az akció lebonyolításának irányítói, és majd a mentesítéseken, visszautasításokon is megtaláljuk az aláírásukat. Egyik érdekessége, hogy látszik, mennyire vonták be a megyei rendőrségeket és tanácsokat, továbbá említi a „betelepítési" határozatokat melyeket felküldtek a belügyminisztériumba. A jelentésben szereplő csatolt anyagok sajnos nincsenek meg a levéltári dokumentumok között. Nagy kár, hogy a jelentésből nem ismerhetjük meg pontosan az alacsonyabb szintű végrehajtókat és a nekik adott írásbeli és szóbeli eligazításokat, tervezeteket.

Ez a jelentés megtalálható egy MOL dokumentum 5-6 oldalán, melyet teljes terjedelmében közlök:

Belügyminisztérium
Jelentés
A kitelepítés irányítására egy bizottság alakult, amelynek tagjai a Budapesti Pártbizottság részéről Fehér László, az ÁVH részéről Sándor Imre ÁV őrnagy, a BM részéről Rudas György r. alezredes és a Budapesti Tanácstól Kiss György. A kitelepítéssel kapcsolatban felmerülő minden szállítási kérdésért a közlekedési minisztérium részéről Bányász Endre felel.

A munka megindulása előtt megbeszélést tartottunk a Szolnok megyei Pártbizottság titkárával, a Megyei Tanács vezetőjével, melynek alapján elkészítették az odatelepítendők elhelyezési tervét (csatolva). Ez a terv a számokat illetően az eddigi gyakorlat során nem jelentős mértékben, módosult, azonban Szolnok megye a megye egészére vonatkozóan az ezer család elhelyezését biztosítani tudja. Nagyberki község helyett mást hoznak majd javaslatba, mert ez szocialista község. Eredetileg azért vették tervbe, mert az ott lévő Állami Gazdaság részére akartak munkaerőt biztosítani.

A Szolnok megyei Tanács a lakásbeutaló véghatározatokat folyamatosan küldi fel.

A kitelepítés során háromféle nyomtatványt használunk, melyet csatolok. A kitelepítésben résztvevők a csatolt vázlatok szerint részben írásbeli, részben szóbeli eligazításokat kaptak a feladataikról. A kitelepítést az első héten 3 csoportban összesen kb. 150 családdal terveztük. A kitelepítés napjai kedd, csütörtök és szombat. A véghatározatokat előtte 24 órával, reggel 5 h-kor kezdjük kézbesíteni. A Megyei Tanács a kézbesítéssel egyidejűleg kapja meg futár útján egy-egy szállítási csoportnak a névsorát és adatait. Ilyen névsort kap még a Budapesti Pártbizottság a lista végleges eldöntése és a kézbesítés megkezdése előtt, és a kiköltöztetés megtörténte után a budapesti kapitányság is a kitiltással kapcsolatos rendőri, bejelentő hivatali teendők elvégzése céljából.

A szállítás reggel negyed 4 h-kor kezdődik, és a vasúthoz szállítás tehergépkocsikon, két fordulóban történik. Az új lakhelyre a beköltöztetés a vasúttól a lakásig, a helyi viszonyoktól függően (távolság) gépkocsin vagy szekérfuvarral történik.

E héten az első csoport 22-én Kőtelekre, a második 24-én Besenyszög-re, a harmadik 26-án Tiszasülyre ment.

Az eddigi tapasztalat szerint a kitelepítés jelenlegi módszere jó. Javasoljuk, hogy a következő héten a kitelepítendő családok számát 220-225-re emeljük fel, ami háromszori gépkocsi fordulóval, az apparátus jelentős növelése nélkül megoldható, reggel 3 órai kezdéssel, így a vagonberakás 10 h-ra befejezhető.

A kitelepítéssel kapcsolatos kiadások folyósítását, a Pénzügyminisztérium által rendelkezésre bocsátott hitelkeretből a Budapesti Tanács pénzügyi osztálya végzi.

Budapest, 1951. május 26-án
Házi
(saját kezű aláírás)

A már korábban idézett Zárójelentés is foglalkozik a kitelepítés lebonyolításával. Megemlíti, hogy az előkészítésben, a névsorok összeállításában átlagosan nyolcvan rendőr dolgozott, és maga a végrehajtás 280-300 rendőr munkáját kötötte le. Megjegyzésre érdemes, hogy a kitelepítettek visszaemlékezéseiben nemcsak rendőrök, hanem ÁVH-sok is részt vettek a kitelepítés lebonyolításában. A szállítómunkások száma megközelíti a négyszázat, és a szállításhoz 80-90 teherautót vettek igénybe. A jelentés adatai alapján 138 község területére telepítettek ki budapestieket, és 24 alkalommal szállították el őket. A határozatok kézbesítésének napjait és az azt követő szállítási napokat a hajdani kitelepítettek mint „frász- és gyásznapokként" emlegetik a mai napig.

Három önmagáért beszélő idézet a Zárójelentésből a „jól végzett munkáról" és

arról, hogy a kitelepítés jó módszer a veszélyes elemek megfékezésére:

„A kitelepítést végző apparátus általában jól és lelkesedéssel dolgozott. A befejezés után egy részüket dicséretben és pénzjutalomban részesítettük."

„A kitelepítést határidő előtt úgy tudtuk befejezni, hogy az első hét 50-50 családos szállításait fokozatosan 280-300 családos szállításokra emeltük."

„A nemkívánatos elemek kitelepítését - féken tartásuk céljából - a jövőben is egyes kirívó esetekben, nem rendszeresen, alkalmazni javasoljuk. Erre a rendőri kitiltás formájában mód és lehetőség is van."

A Zárójelentésnél korábbi két kimutatás található egy MOL dokumentum 7-9. és 10. oldalán. Ezek a kitelepítés 1951. V. hó 21-től VI. 10-ig tartó szakaszáról adnak számot. Az első kimutatásból megtudható, hány családnak kézbesítették a kitelepítési végzést, illetve milyen ok miatt nem tudtak végzéseket kézbesíteni, hány családot szállítottak el, milyen ok miatt maradtak el szállítások, milyen változások voltak az elszállítás után.

A második kimutatás az addigi foglalkoztatási kategóriákat sorolja fel. Néhány kategóriában kiemel egy-egy példát. Mindkettő dátuma 1951 június 14. Hiányzik róluk az aláírás.

A Rákosi munkájában, az 1950-1951-ről szóló részben nem találtam említést kitelepítésekről, pedig ekkor nemcsak budapesti kitelepítés folyt, hanem hortobágyi és vidéki is. Az tudható, hogy a tervezésben a döntésekben természetesen irányítóként vesz részt, mint ahogy azt a már említett 1951. május 5-i Jegyzőkönyv, a Gerő-féle levél és a többi dokumentum is bizonyítja. Azt azért megállapíthatjuk belőle, hogy Rákosi hol, milyen hosszú ideig nyaralt a budapesti kitelepítések idején, és milyen hosszú nyaralást igényelt volna kimerítő munkájához. „1951 nyarán Szocsiban pihentem. Nálunk a Pol. Biz. tagjai akkor évente csak egy hónap szabadságot kaptak, ami a megfeszített munkához viszonyítva, amelyet végezniük kellett, nem volt elég. Később tapasztaltam, hogy a SZU-ban a PB tagjai két hónapot pihentek. "

A kitelepítéssel kapcsolatos tudnivalókat, utasításokat Rudas György rendőr alezredes írta meg a Belügyminisztériumból a Szolnok, Békés, Hajdú, Heves, Borsod megyék Megyei Tanácsok VB elnökeinek 1951. június 26-án. Megjegyzésként szerepel az iraton, hogy személyesen adta át a tanácselnököknek. Itt ismét hivatalosan is olvasható a 6. pontban, hogy a családfő 5 q, minden további családtag 2,5 q ingóságot vihet magával. Az utasítások 10. pontja hangulatjelentést ír elő: „A községeknek a betelepítéssel kapcsolatos hangulatáról mindennap 10 óráig a B. M.-be jelentést kell tenni." Ehhez még a telefonszámot is megadja.

Maguk a kitelepítési listák megtalálhatók az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában megyénkénti kötetekben: Hajdú megye,132 Szolnok megye,133 Szabolcs és Borsod megye,134 Békés megye,135 Pest és Heves megye,136 A listákon a nevek és hajdani címek mellett a születési év, az eredeti foglalkozás, a budapesti dm, ahonnan kitelepítették és a község neve szerepel, ahová kitelepítették az illetőket. A kitelepítettek kora a csecsemőtől a nagyon idős emberekig szóródik. Az eddig talált legidősebbek, akiket az összes átnézett listán felleltem, 1860-ban, illetve 1862-ben születettek, tehát az illetők 1951-ben 91, illetve 89 évesek voltak.

Többször felmerült, vajon mennyire pontosak a listák. Előfordulhat, hogy nincs mindenki rajta, mert magam is találtam olyan, számomra ismerős családokat, amelyekből minden családtagot kitelepítettek, de ezekre a listákra nem mindenki került fel. A korral kapcsolatos adatoknál is felmerülhet kétely, mert az egyes családok más dokumentumokban szereplő részletesebb adataiban találtam 94 éves deportált személyt is. A kisebb gyermekeket pedig sokszor csak szám szerint, nevük említése nélkül adják meg/ a szülők adatainál, legtöbbször az édesanya neve mellett szerepelnek. Ebben logikát nem lehetett felfedezni, mert ugyanakkor azonos korú gyermekek egyik családnál névvel szerepelnek, másutt csak számuk

jelenik meg- A nevek elírása is igen gyakori, néhol olyan hiba is előfordul, amit utólag nehéz lesz korrigálni, így feltételezhető, hogy számos helytelen adat van a listákban.

A Szolnok megyei Kőtelekre, ahová családomat is kitelepítették, 47 családot, 93 személyt hurcoltak el Budapestről a kitelepítés legelső napján. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található lista adatai alapján, ahol a születési év is szerepel, állítottam össze a 93 Kőtelekre kitelepített személy kormegoszlását. Egy kirívó esetben korrigáltam adatot (Szikszay házaspár).

Ezek alapján a kormegoszlás Kőteleken a következő volt:
1 és 10 év közöttiek száma: 5
11 és 20 év közöttiek száma: 5
21 és 30 év közöttiek száma: 4
31 és 40 év közöttiek száma: 7
41 és 50 év közöttiek száma: 14
51 és 60 év közöttiek száma: 22
61 és 70 év közöttiek száma: 22
71 és 80 év közöttiek száma: 13
81 és 90 év közöttiek száma: 1 (az illető 87 éves volt a kitelepítéskor)
összesen 93 személy.

Korábbi foglalkozás alapján a következőképpen oszlottak meg a Kőtelekre kitelepített családfők (itt is voltak csonka családok):
Magas rangú katonatiszt: 17
földbirtokos: 12
minisztériumi tisztviselő: 6
szolgabíró: 1
miniszter: 1
főispán: 1
vállalati igazgató: 1
bankár: 1
nagykereskedő: 1
Nemzeti Banki tisztviselő: 1

összesen 42 személy.

Egy személynél nem tüntették fel az eredeti foglalkozást A 93, első napon Kőtelekre kitelepítette! a főváros hat különböző kerületéből hurcolták el. Az adatok a következők:

I. kerület 21 személy
II. kerület 23 személy
V. kerület 24 személy
XI. kerület 18 személy
XII. kerület 1 személy
XIII. kerület 6 személy

A kitelepítési listák bizonyára a Zárójelentéshez készültek, magukon a listákon azonban dátumot nem találtam. A Zárójelentés előlapjához fűzött jelentés legutolsó sorából azonban kitűnik, hogy Péter Gábor, az ÁVH vezetője is megkapta ezeket a listákat. A következő formában találunk utalást az említett kitelepítési listákra: „A vármegyéken belül községenként az oda telepített személyekről a csatolt névsorokat állítottuk össze". A harmadik bekezdés pedig így szól: „A Belügyminisztérium készített egy részletes összefoglaló jelentést. Ezt a Pártnak megküldte. A Belügyminiszter Bajtárs utasítása szerint ebből a jelentésből Altábornagy Bajtársnak is küldtek egy példányt. Az ebben foglalt névsorokat és számszerű kimutatásokat, úgy gondoltuk, nem ismételjük meg." A Jelentés dátuma 1951. augusztus 11., a Zárójelentés dátuma 1951. július 23. Tehát az utóbbi öt nappal a kitelepítések hivatalos „befejezése" után íródott.

A Zárójelentés felsorolja a megyénként kitelepített családok számát: „Az ellenséges, burzsoá elemek Budapestről való kitelepítése kapcsán 5182 családot

telepítettünk ki. Ez 12 704 személyt jelent." A Jelentés aláírója Sándor Imre ÁV. őrnagy, osztályvezető.

A Zárójelentés egyik kimutatásában a valamikori foglalkozás szerinti bontásban is feltüntetik a ki telepi tetteket. A legnépesebb csoport a törzstiszteké (1012) és a törzstisztek özvegyeié (405). A családfők statisztikájában ők, együttesen 1417-en, a családfők 27,35%-át teszik ki. Az 5182 családfőből 2089 a korábbi honvédelem, illetve a rendfenntartás kötelékéből való. A megoszlás a következő: tábornok 190, tábornok özvegye 82; a törzstiszteket lásd fenn; rendőrtörzstiszt 274, rendőrtörzstiszt özvegye 28; csendőrtiszt 88, csendőrtiszt özvegye 10. A kimutatás külön statisztikában mutatja az arisztokraták és a vitézek számát. E szerint 9 herceget, 163 grófot, 121 bárót, 8 lovagot és 195 vitézt telepítettek ki. Az 5182 családfőből 563 tartozik az egyéb foglalkozásúak közé, a családfők majdnem 11%-a ez a szám.

A kitelepítendők listájához valószínűleg felhasználtak háború előtti anyagokat. Például a valamikori földbirtokosokról könnyen találhattak kimutatásokat az 1945-öt megelőző időből, vagy akár a földosztáskori listákon. Ugyanez vonatkozik a katonatisztekre is, az ő esetükben megvoltak a háború utáni igazolási eljárások listái, és a kiegészítő parancsnokságok rendelkeztek a területükön élő volt katonatisztek névsorával.

Okváth Imre írja: 1948 nyarán határoztak arról, hogy a Magyarország területén élő mintegy 20-25 000 főt kitevő volt katonai, csendőr személyeket - akik között 12-14 000 egykori tiszt volt - nyilvántartásba veszik, és politikailag veszedelmesnek tartott csoportjaikat kényszermunkatáborokba gyűjtik össze. Itt kell megemlítenünk a Belügyminisztérium 1947-ben kiadott 69-es számú rendeletét, mely előírta, hogy nyilvántartásba kell venni a volt nagybirtokosokat, kulákokat, katonatiszteket, csendőröket, B-listázottakat, továbbá előírta az adatgyűjtést is.

Az ÁVH is rendelkezett az osztályellenségek listájával, erre bizonyíték az 1947. évi operatív csoportvezetői értekezletek jegyzőkönyve, melyben többször említik az osztályellenség különböző rétegeiről készített listákat, nyilvántartást. Például: mi osztályunkon van egy kimutatás a volt csendőrökről, katonatisztekről, arisztokratákról, mely kimutatást igen jól fel tudjuk használni priorálásoknál." (Singer István, Esztergom) Ugyanitt olvashatjuk: „Kapitányságokról be lehet szerezni a hazatért nyugatos tisztek névsorát" (Woittitz százados). (Nyugatos tiszteknek nevezték azokat a magyar katonatiszteket, akik a háború végén nyugati országok területén maradtak, majd valamivel később hazatértek, ahol igazolási eljárás alá estek.) Szűcs őrnagy megfogalmazza a nyilvántartás célját: „Az államvédelmi osztályok által a magyar állam-, köztársaság- és demokráciaellenes tevékenységgel gyanúsított olyan egyének nyilvántartása, akiket az államvédelmi osztályok állandó vagy ideiglenes bizalmas megfigyelés alatt kell, hogy tartsanak." Ezek mellett bizonyára informátorok, ügynökök bejelentéseire, megfigyelésekre is támaszkodhattak. Majd nem sokkal a kitelepítés előtt rendőrök, rendőrnyomozók mentek a helyszínre, vették fel az adatokat a házmesterek és házbizalmik segítségével, így alakították ki a névsort, feltehetően a belügyminisztérium az ÁVH utasítására.

A deportálási listát nem mindig állították össze kellő figyelemmel, illetve vehették át a régi adatokat, mert sokszor szerepeltek régen elvált, hajdani házastársak, vagy akár időközben elhalálozott személyek is a kitelepítési határozatokon, előfordultak személycserék is. Valószínűsíthető, hogy az informátorok sem tudhatták minden esetben a tényleges helyzetet. De gyakran kitelepítették a befogadott rokonokat (a rokonokkal való együttélés a háború alatt és után nagyon gyakori volt, mert a háború alatt elsősorban Budapest ostroma idején rengeteg lakás ment tönkre, semmisült meg teljesen, a rokonok pedig a megmaradt lakásokba befogadták hozzátartozóikat mint albérlőket, esetleg még a családnál dolgozó egyént is. Albérlőknél ez ritkán fordult elő, főként akkor, ha az illetőt vagy illetőket szintén osztályellenségnek tekintették. Különben rövid ideig még a lakásban maradhattak, az ő lakrészük kivételével pecsételték le a lakás helyiségeit.

A Kitelepítettek Objektum Dossziéjában a kitelepítési és mentesítési személyi anyagok egyik melléklete egy négyoldalas adatgyűjtő lap a későbbi kitelepítettről és a vele együtt elhurcolandó családjáról.

Ezt az adatlapot legtöbb esetben a házmester tölthette ki, vagy ó volt az adatszolgáltató. Az általam látott lapokon majdnem mindenütt a házmester adta az adatokat, néhány adatlapon még a házbizalmi, vagy csak a házbizalmi az adatközlő. Egy olyan lapra is leltem, melyen a jövendő kitelepített idős édesanyja az adatok közlője. Nem valószínű, hogy megmondták neki, mire kell az információ, természetesen őt is kitelepítették. A lakás bérlőjének személyi adatai mellett a kérdőíven megtalálhatók a vele egy háztartásban élők személyi adatai, foglalkozásuk, a család jövedelme, a lakás mérete (több lapon szerepel egyszobás lakás), a lakbér mértéke. Több kérdés vonatkozik arra, hogy különböző időszakokban hol élt, dolgozott a lakás bérlője, tulajdonosa. Itt hangsúlyosan kérdeznek rá a háború időszakára.

Az adatlapon nem tüntették fel, hogy milyen hatóság kérte az adatok felvételét, semmiféle fejléce sincs az adatlapnak, azonban egy szám szerepel mindegyik lapon, amely nem egyezik meg a véghatározat számával. Viszonylag kevés lapon látható jól olvasható aláírás vagy dátum, több olyan van, melyekről ezek teljességgel hiányoznak. De vannak olyan lapok, melyeken az aláírás jól olvasható, azonosítható, és feltüntették az adatfelvevő rangját rövidített változatban: rny. őrm., illetve rny. szds. (rendőrnyomozó). Azon a néhány adatlapon, melyen található dátum, legtöbbször áprilisi keltezést találtam, azonban olyan adatlap is került a kezembe, melyet a kitelepítés első napján állítottak ki, vagy olyan időpontban, amikor már javában folyt Budapestről a kitelepítés.

A házmesterek, házbizalmik bevonásával, mint adatszolgáltatókkal, természetesen szubjektív hozzáállás is befolyásolta, hogy ki került a listára, mert sokszor döntő lehetett a jövőt illetően a házmester és a kitelepítendő személy vagy család közti viszony, kapcsolat, és az is, hogy mit közöl az adatszolgáltató. A visszaemlékezők közül jó páran említik a házmesterek pozitív, illetve negatív szerepét. A kitelepítés lebonyolításánál a hatóságok, ahogy a Zárójelentésben olvassuk, nem voltak maradéktalanul elégedettek a házmesterekkel, mert szerintük több esetben „sajnálták, segítették a kitelepítetteket". Szóltak például a leendő kitelepítetteknek arról, hogy a rendőrségről érdeklődtek irántuk, vagy már a végzések kézbesítése idején próbálták a nem otthon tartózkodókat értesíteni. Természetesen akadt számos példa az ellenkezőjére is, amikor a házmester egyéni vagy az aktuális politika által befolyásolt ellenszenvét már az adatfelvételnél kimutatta, és ily módon döntő szerepe lehetett az illetők sorsának alakulásában. Utólag úgy tűnik, hogy a kitelepítésben az osztályellenségektől való megszabadulás mellett a lakásuk mérete, minősége volt az alapvető szempont, mert így próbálták megszerezni a még meglévő ingatlanokat, vagyontárgyakat, enyhítem a budapesti lakásínséget, ami azután a nagyravágyó tervek ellenére sem enyhült, miután az így megüresedett lakásokat főleg saját elvbarátaik között osztották ki, nem pedig az igazán rászorulók között.

A kitelepítést előre és igen alaposan szervezték meg, ennek bizonyítékai a fennmaradt kitelepítési nyomtatványok is. Házi Árpád Jelentése háromféle nyomtatványról tesz említést, melyeket a kitelepítés lebonyolításánál használtak. Bár írja, hogy mellékeli más dokumentumokkal együtt, azok nincsenek a nevezett jelentés mellett. A hajdani kitelepítetteknél fennmaradt véghatározatok és az Állambiztonsági Történeti Levéltárban fennmaradt nyomtatványok alapján a dokumentumok azonban rekonstruálhatók. Ezek: a véghatározat és az ahhoz kapcsolódó két rövid perforált nyomtatvány, melyek nem a kitelepítetteknek szólnak, hanem a házmester kapta. Az elsőben a kitelepítést végző hatóság értesíti a házmestert a lakás zárolásáról, a másikban pedig az új bérlő kijelölését közlő véghatározat átvételét igazolta a házmester. Később még lesz szó egyéb nyomtatványokról is, melyekkel a kitelepítést végző hatósági személyek igazolják a kitelepítés tényét, a lakás lepecsételését, és a kitelepített személyek átvételét a pályaudvaron.

A véghatározatokat a kitelepítés előtt néhány nappal állították ki a Belügyminisztériumban, és Rudas György rendőr alezredes írta őket alá. Ez az irat tartalmazza a kitiltás tényét; okát nem jelöli meg, csak a már ismertetett törvényre hivatkozik; a fellebbezés és az áttelepedés lehetőségét és azok feltételeit, valamint a lakás 24 órán belüli átadását. A lakás elvételét, igénybevételét a 6000/1948. sz. kormányrendelet alapján tehették meg.

Belügyminisztérium.

. . 03339 . . .szám.

V é g h a t á r o z a t.

I.

. Özv. /gróf/. Wenckheim Károlyné .eredeti foglalkozása . földbirtokos . . . .
Budapest. . . . . . V. . . . . ker. . . Károlyi . . .ut,utca. 5. . . sz.alatti
lakóját és vele egy háztartásban élő. Draskovich Gyulánét és Wenckheim . . .
Matildot. sz. Draskovich Gyuláné ,két xxxxxxx gyermekeit . . . .

a 8130/1939. M.E. sz. rendelet és a 750/1939. B.M. sz. rendelet alapján Budapest területéről azonnali hatállyal kitiltom és lakhelyéül. . . . . .
. . . . Szolnok . . . . .megye. Kőtelek . . . . várost,községet jelölöm ki. Amennyiben más községben /: rokonainál, ismerőseinél :/ kíván elhelyezkedni, jelen véghatározatban kijelölt lakhelyének elfoglalása után, ezirányu kérelmet terjeszthet az uj lakhely szerint illetékes megyei Tanács elé. Ehhez mellékelni kell annak a személynek /: lakása szerint illetékes helyi Tanács által láttamozott :/ nyilatkozatát, aki elszállásolását vállalja.
E véghatározat ellen a budapesti rendőrkapitányságnál benyujtandó panasznak van helye. - E panasz a végrehajtás szempontjából, halasztó hatállyal nem bír.

II.

A kitiltás következtében megüresedő lakását /: lakrészét :/ a 6.000/1948. sz. korm. rendelet értelmében igénybe veszem, lakását 24 órán belül átadni köteles.

Budapest, 1951. május 18. . . .

BELÜGYMINISZTÉRIUM

[illegible] . . .
aláírás.

Tudnivalók a tuloldalon!

T u d n i v a l ó k :

1./ A véghatározattal együtt kikézbesitésre került a kijelölt lakhely szerint illetékes megyei Tanács véghatározata, amely lakásáról gondoskodik.

2./ Uj lakhelyén munkába állításáról - kivánságára - a helyi Tanács gondoskodik.

Sorszám: 1301.

1./ Az adatgyüjtésnél számbavett személyek neve, valamint családtagjainak /: gyermek, házastárs, egyéb vele egy háztartásban élő családtagok:/ neve:

gróf Winkler Károlyné

2./ Lakásának cime:

3./ Születési helye és ideje:

4./ Anyja neve:

5./ Iskolai végzettsége:

6./ 1920-tól 1951-ig hol dolgozott és milyen minőségben:

03339 / 1951

ÁBTL 2.5.6 - 03339 / 1951

ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA
TÖRTÉNETI LEVÉLTÁR

7./ Jelenlegi foglalkozása /: hol, milyen beosztásban dolgozik és mióta dolgozik ott?/

8./ [illegible] végének megfelelő munkakörben dolgozik-e:

9./ Tanulmányait hol végezte?

10./ 1944-ben hol lakott?

11./ 1945. VI. hó 6l [illegible]-ig hol lakott :

ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA
TÖRTÉNETI LEVÉLTÁR

BTL 256
03339 / 1951

12./ Jelenlegi lakásában [illegible]ta lakik:

1938 - ból

13./ Hányan laknak a lakásban és kik azok :

[illegible] felhonolat - [illegible]
Társkérő Warka Jan BESZKART halaur
és félesége

14./ Családtagjai közül hányan vannak állásban, kik azok és hol dolgoznak, milyen munkakörben:

[illegible] dolg.

TÖRTÉNETI
ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK
TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA
LEVÉLTÁR

15./ Hány szobás a lakás m[illegible] laknak:

16./ Családi körülmény[illegible]k és munkakörének szeppont[illegible]légitőek-e lakásviszony[illegible]

17./ Mennyi a [illegible]ál[illegible]i viszonyból sz[illegible] jöv[illegible]:

18./ Menny[illegible]akbért fizet:

19./ Legutóbbi népszámlálásnál [illegible]l volt [illegible]rva:

Az adm[illegible]kat szolgáltatt[illegible]

Megjegyzés:

ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK
TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA
TÖRTÉNETI LEVÉLTÁR

A 5 1 2 3 5 5
03330 / 1951

aláírás

1. dokumentum ÁBTL-2.5.6.-03339/1951 Adatlap - Sorszám: 4307
Ezt az adatlapot állították ki a kitelepítettekről. Az adatgyűjtő elírta a neveket, más hibáin sem változtattam. Sz. K.)

I. Az adatgyűjtésnél számbavett személyek neve, valamint családtagjainak /:gyermek, házastárs, és egyéb vele egy háztartásban élő családtagok :/ neve:
gróf Weinkheim Károlyné
Leánya: Draskóci Gyuláné, két 10 éves iker gyermeke, sógornője: Weinkheim Matild
2. Lakásának címe:
V. ker. Károlyi u. 5
3. Születési helye és ideje: Brassó, 1892.
4. Anyja neve:
Mikes Zsófia
5. Iskolai végzettsége:
?
6. 1920-tól hol dolgozott és milyen minőségben:
volt (Földbirtokos 1945-iq, azóta mivel nyelvtanárnő, a francia nyelv tanításával foglalkozik
7. Jelenlegi foglalkozása /: hol, milyen beosztásban dolgozik és mióta dolgozik ott:/: nem dolgozik a lakásán francia nyelvtan tanításával foglalkozik
8. Képzettségének megfelelő munkakörben dolgozik-e: /igen / Az eredetiben áthúzás van.
9. Tanulmányait hol végezte:
?
10. 1944-ben hol lakott:
a jelenlegi lakhelyén
II. 1945.1. hótól 1951-ig hol lakott: a jelenlegi lakhelyén
12. Jelenlegi lakásában mióta lakik: 1938-tól
13. Hányan laknak a lakásban és kik azok:
1 pont alatt felsoroltak = főbérlő
Társbérlő: Barka János BESzKÁRT kalauz és felesége
14. Családtagjai közül hányan vannak állásban, kik azok és hol dolgoznak, milyen munkakörben:
./. - nem dolg.
15. Hány szobás a lakás melyben laknak:
3 szoba, személyzeti, összkomfortos
16. Családi Körülményeinek és munkakörének szempontjából kielégítőek a lakásviszonyai:
igen
17. Mennyi a szolgálati viszonyból származó jövedelme:
= semmi
18. Mennyi lakbért fizet:
91 frt.
19. Legutóbbi népszámlálásnál hol volt összeírva:
Bp-en
Az adatokat szolgáltatták Házfelügyelő Megjegyzés:
Bp 1951. III. 16 Szirmai Károly
aláírás

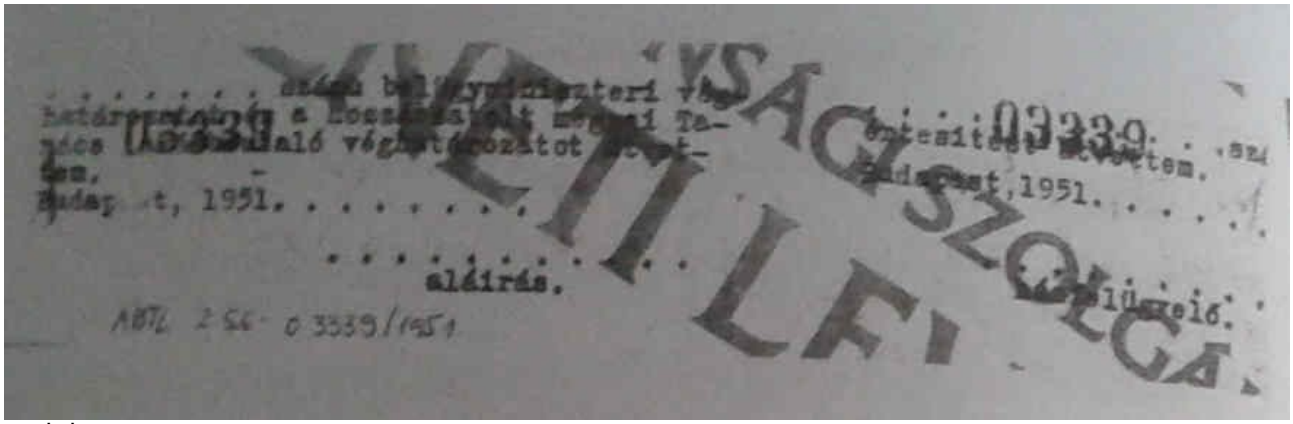

2.dokumentum
ÁBTL-2.5.6.03339/1951. - A véghatározat átvételének igazolása
03339 számú belügyminiszteri véghatározatot és a hozzácsatolt megyei Tanács lakásbeutaló véghatározatot átvettem
Budapest, 1951. V. 21 Wenckheim Károlyné
aláírás
03339 számú értesítést átvettem.
Budapest, 1951 V. 21 Olvashatatlan aláírás
Házfelügyelő

3. dokumentum
Á8TL-2.5.6.-03339/1951. - Fellebbezés a kitelepítési véghatározat kézbesítésének napján.
Magyar Belügy Miniszter Úrnak! Budapest
A 03339 számú rendelet kapcsán, a fenti rendeletben elrendelteket végtelenül súlyosnak találom, annál is inkább, mivel semminemű ellendemokratikus tevékenységet nem fejtek ki. Családomat, idős édesanyámat alkalmi munkák elvégzésével tartottam el. Kérem a Belügyminiszter Urat, szíveskedjék helyzetemet újra felülvizsgálni, és amennyiben egy mód van rá, ezen rendelkezést engem és családomat illetően visszavonni szíveskedjék. Amennyiben ez mégsem lehetséges, kérem megengedni, hogy bútoraimat és egyéb ingóságaimat a kijelölt új lakhelyemre magammal vihessem.
Kérelmem megismétlésével vagyok a Belügyminiszter Úrnak,
Draskóczy Gyuláné
és családja, a velem együtt lakó Wenckheim Károlyné, Wenckheim Matild
Budapest, V. 21. Lakás: V. Károlyi u 5

TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA
ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK
TÖRTÉNETI LEVÉLTÁR

ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK
TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA

TÖRTÉNETI LEVÉLTÁR
83330 / 1851

10

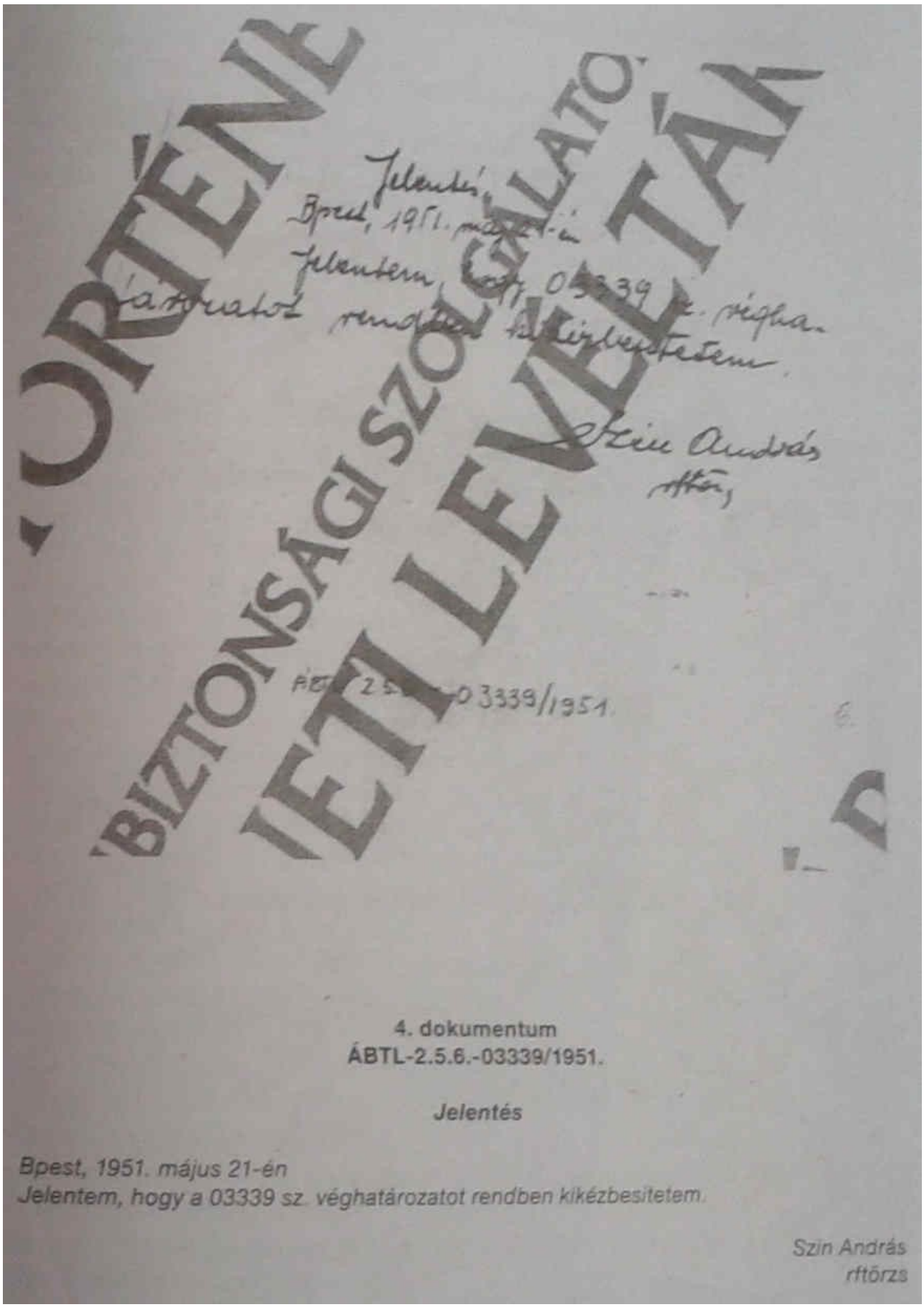

4. dokumentum
ÁBTL-2.5.6.-03339/1951.

Jelentés

Bpest, 1951. május 21-én
Jelentem, hogy a 03339 sz. véghatározatot rendben kikézbesítettem.

Szin András
rftőrzs

Jelentés

Bpest, 1951 május 21-én

Jelentem, hogy a 03339 sz. véghatározatot rendben kikézbesítettem

Szín András rftörzs

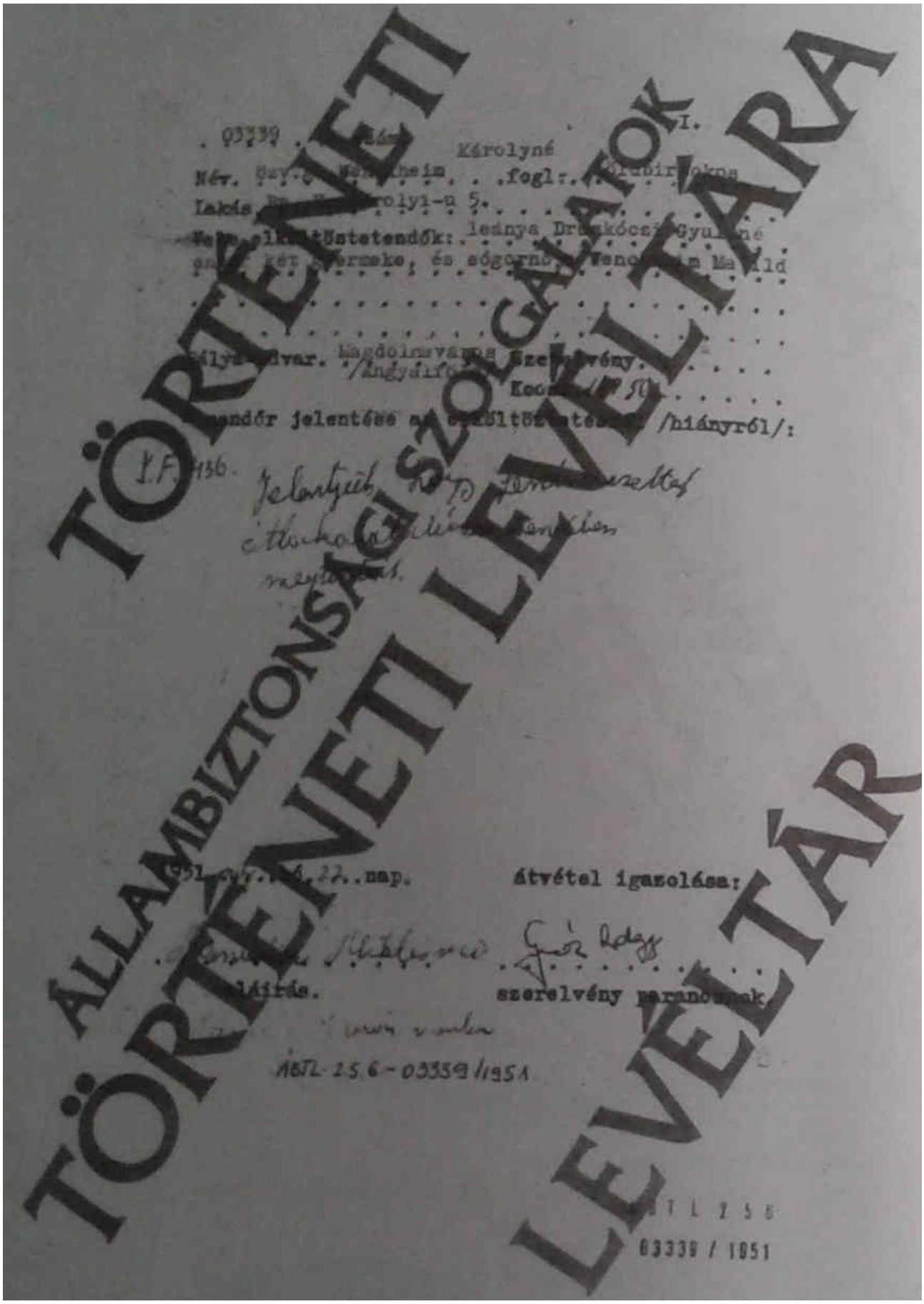

ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK
TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA
TÖRTÉNETI LEVÉLTÁR

5. dokumentum
ÁBTL-2.5.6.-03339/1951. Jelentés a kiköltözésről és a pályaudvari átvételről.

03339 szám
Név özv. gr. Wenckheim Károlyné fogl. földbirtokos
Lakás Bp. V. Károly, u. 5.
Vele költöztetendők: leánya Draskóczi Gvuláné ennek két gyermeke és sógornője Wenckheim Matild
Pályaudvar: Magdolnaváros /Angyalföld/ Szerelvény
Kocsi 148 562
A rendőr jelentése az elköltöztetésről, /hiányról/
Z. F. 436. Jelentjük, hogy a fentnevezettek átlakoltatása rendben megtörtént.
1951. máj. hó 22. nap.
két olvashatatlan aláírás átvétel Igazolása:
Gróz hdgy szerelvény parancsnok

Családom esetében 1951. május 18-án állították ki a véghatározatot, 21 én kézbesítették és 22-e volt az elhurcolás napja. Ennek s dokumentumnak a hátlapján a következő szöveget találjuk:
Tudnivalók: 1. A véghatározattal együtt kikézbesítésre került a kijelölt lakhely szerint illetékes megyei Tanács véghatározata, amely lakásáról gondoskodik. 2. Új lakhelyén munkába állításáról -kívánságára - a helyi Tanács gondoskodik."

Május 22-i dátum van a következő dokumentumunkon, mely a Szolnok megyei Rendőrkapitányság által írt határozat, ebben már a kijelölt lakhelyet kényszerlakhelynek nevezik, melyet, hívják fel a figyelmet, rendőrhatósági engedély nélkül tilos elhagyni. Ezen a dokumentumon is csak a falu neve szerepel, nincs pontos cím a kijelölt lakhelyre. Mások kitelepítési végzésén azonban majdnem minden kezembe került dokumentumon szerepel a kijelölt lakhely pontos címe. Esetünkben a pontos lakcímet csak a helyszínen kaphattuk meg. A Szolnok Megyei Levéltárban talált kimutatás alapján először egy távoli tanyán jelöltek ki lakhelyet számunkra, amit végül egy a falun belüli szobára változtattak.

A kitelepítés helyszínén is munkához láttak a hatóságok, mint Házi Árpád már említett Jelentésében (dátuma 1951. május 26., kitelepítés első hetének utolsó szombatja) olvasható, megbeszélést tartottak a Szolnok Megyei Pártbizottság titkárával és a Megyei Tanács vezetőjével, a megbeszélés alapján készült el a betelepítési terv (sajnos ennek is a mellékletek között kellene lennie, de nincs ott). A Szolnok Megyei Levéltárban található 1951. május 12-i dátummal annak a helyi lakosnak címzett Véghatározat feltehetően másolat, amelyben a már említett 6000/1948. sz. kormányrendelet alapján igénybe veszik egyik szobáját; valamint számos helyi lakos részére kiállított határozat is itt található.

Ha valaki a kitelepítések hírére még jó időben feladta a lakását és vidékre költözött, esetleg, -de nem egészen biztosan, megmenekült a kitelepítéstől.

A Zárójelentés szerint 583 család 1316 fővel korábban költözött el a fővárosból, ezért elmaradt a határozat kézbesítése. Az tudható, hogy közülük néhányan maradhattak az önként választott vidéki településen. Számos példa van azonban arra, hogy a vidéki tartózkodási helyre utánuk mentek a kitelepítési határozattal és elvitték, vagy köteleztek az illető családokat arra, hogy a kijelölt kényszerlakhelyre önállóan utazzanak el, és ott jelentkezzenek a rendőrőrsön. Olyan eset is történt, hogy a leendő kitelepített lakását hátrahagyva, orvosi segítséggel vidéki kórházba vonult gyógykezelésre ahol később megtalálták, letartóztattak, mert ez természetesen már szökésnek számított. Így az illetőt előbb kényszermunkatáborba vitték hosszabb időre, majd az eredeti kitelepítési helyre került.

Egy jól dokumentált szökés található az ÁBTL iratanyagában, melyben K. I. és felesége a rövid idővel korábban elfoglalt albérleti szobájukból („saját jogon", tehát nem a lakás tulajdonosa vagy főbérlője miatt) kerültek volna kitelepítésre Kőtelekre a lakás többi lakójával együtt. A véghatározat átvétele után, a dokumentumok alapján látható, hogy próbálkoztak mentesítés kérésével, ehhez

munkahelyi ajánlást is szereztek, mely igazolja, hogy vállalatának szüksége van K. I. munkájára. A hajnalban kiállított átvételi nyomtatványon azonban az szerepel, hogy a házfelügyelő szerint a házas-, pár ismeretlen helyre távozott. Körözést adtak ki ellenük, és a fellelhető dokumentumok mutatják, hogy két nap múlva már el is fogták őket. Ez a Budapesti Rendőrkapitányság Rendőrhatósági Osztályának a belügyminiszternek írt, itt következő leveléből tudható:

„Belügyminiszter Bajtárs!
K. i. ... és K. I-né (rövidítés Sz. K.)... jelenlegi tartózkodási helye Budapest, VIII. Mosonyi u. 6. Fogház és Toloncházi Alosztályparancsnokság. Mindketten 1951. május 24. óta rendőrhatósági őrizet/internálás alatt állnak. (...) A Belügyminisztérium ÍV./2.b alosztályától a rendőrkapitányság felderítő alosztálya utasítást kapott mindkettőjük elfogására. Ennek megtörténte után a Belügyminisztérium IV./5. osztályáról Varga Aladár r. őrnagy bajtárs távbeszélőn utasította a csoportot K. I. és felesége azonnali őrizet alá helyezésére/internálására és internálótáborba szállítására. Az utasítás alapján mindkettőjüket rendőrhatósági őrizet alá helyeztem. Ezt a foganatosítás után még 1951. május 24-én távbeszélőn Varga Aladár r. őrnagy bajtársnak jelentettem.
Budapest, 1951. július 13. Hlavács József
r. százados, osztályvezető

Olyan dokumentumot nem találtam az iratok között, amely arról tudósítana, hogy melyik internálótáborban töltöttek el több mint egy évet a szökés miatt. A következő belügyminisztériumi levelet (sz. 03333/1.) Cziráki rendőr százados írta a Szolnok Megyei Rendőrkapitányság vezetőjének 1952. július 4-én, melyben leírja az esetet, és közeli szabadulásukat jelzi. Ebből a levélből idézek: „a tábor a Szolnok megyei Rendőrkapitányságra fogja toloncolni őket. A nevezetteket kísérje tovább Kőtelekre, és ott biztosítson részükre lakást, ugyanúgy, mint a többi kitelepített részére. Nevezetteket egyelőre heti egyszeri jelentkezéssel helyezze rendőri felügyelet alá... (...) Megérkezésüket és a tett intézkedést annak idején jelentse.""*

A Szolnok megyei Rendőrkapitányság 1952. augusztus 28-án válaszol erre a levélre, melyet a B. M. Igazgatásrendészeti Osztály vezetőjének címeznek, melyben Kéry Barna (rangja nincs feltüntetve) jelenti, hogy K. I. és felesége július 12-én megérkeztek. Kőtelek Tanya 19. szám alatt laknak, és rendőri felügyelet alá helyezte őket.

A Zárójelentés feljegyzései szerint a kitelepítést végző rendőrök, ÁVH-sok ellenállással nem találkoztak. Azt azonban a fent ismertetett eset bizonyítja, hogy milyen súlyos következményei voltak annak, ha valaki bármit is tenni akart a kitelepítési határozat ellen.

A kitelepítés helyszínei

Hová telepítettek ki? Szolnok, Békés, Hajdú, Szabolcs, Borsod, Heves P. megyék falvaiba, községeibe, tanyavilágába.
A fentebb már idézett Zárójelentésben megtalálható kimutatás alapján a kitelepített családok száma és a részükre kijelölt községek neve megyénkénti felosztásban a következő:

SZOLNOK MEGYE:
Kőtelek 47 család
Besenyszög 51 család
Zagyvarékas 31 család
Tiszaföldvár 113 család
Tiszasüly 48 család
Jászapáti 80 család
Jászkisér 23 család
Jászdózsa 66 család
Jászalsószentgyörgy 66 család
Jászjákóhalma 34 család
Jánoshida 15 család
Jászboldogháza 32 család

Kunszentmárton 96 család
Öcsöd 87 család
Tiszabő 32 család
Fegyvernek 38 család
Tiszaroff 26 család
Összesen: 885 család

BÉKÉS MEGYE:
Füzesgyarmat 86 család
Körösladány 91 család
Csorvás 91 család
Kardoskút 77 család
Pusztaföldvár 45 család
Gerendás 65 család
Csanádapáca 72 család
Kondoros 80 család
Dévaványa 166 család
Hunya 68 család
Mezőberény 251 család
Kamut 57 család
Okány 57 család
Összesen: 1206 család

HAJDÚ-BIHAR MEGYE:
Egyek 73 család
Polgár 119 család
Bakonszeg 48 család
Sáp 79 család
Nagyrábé 43 család
Fúrta 33 család
Zsáka 52 család
Berettyószentmárton 30 család
Hajdúdorog 136 család
Hajdúhadház 162 család
Hajdúsámson 34 család
Konyár 111 család
Összesen: 920 család

SZABOLCS-SZATMÁR MEGYE:
Kemecse 14 család
Vasmegyer 3 család
Székely 5 család
Nyírbogdány 15 család
Nagyhalász 26 család
Gégény 14 család
Demecser 7 család
Kék 23 család
Újfehértó 75 család
Rakamaz 21 család
Vencselő 8 család
Buj 7 család
Gáva 10 család
Dombrád 154 család
Pátroha 34 család
Gyulaháza 21 család
Tiszabecs 8 család
Büdszentmihály 39 család
Összesen: 484 család

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYE:
Mezőzombor 18 család
Taktaszada 10 család
Megyaszó 15 család
Taktaharkány 10 család

Monok	32 család
Mád	40 család
Tállya	34 család
Bodrogkisfalud	13 család
Bodrogkeresztúr	18 család
Erdőbénye	11 család
Tarcal	39 család
Gadna	13 család
Tomor	5 család
Selyeb	30 család
Alsóvadász	10 család
Ináncs	16 család
Aszaló	19 család
Felsővadász	4 család
Rásonysápberencs	14 család
Homrogd	10 család
Kiskinizs	6 család
Szikszó	25 család
Mezőnagymihály	14 család
Egerlövő	16 család
Bogács	11 család
Cserépfalu	7 család
Összesen:	440 család

HEVES MEGYE

Besenyőtelek	88 család
Poroszló	57 család
Egerfarmos	10 család
Kompold	5 család
Kál	20 család
Füzesabony	14 család
Szihalom	9 család
Mezőtárkány	33 család
Tarnalelesz	74 család
Egerbocs	16 család
Detk	9 család
Visonta	12 család
Karácsond	8 család
Vámosgyörk	7 család
Gyöngyössolymos	20 család
Gyöngyöstarján	39 család
Nagyréde	20 család
Gyöngyöspata	15 család
Nagyfüged	16 család
Ludas	2 család
Adács	18 család
Domoszló	10 család
Atkár	13 család
Gyöngyösoroszi	17 család
Gyöngyöshalász	17 család
Halmajugra	10 család
Verpelét	17 család
Egerszólát	16 család
Mónosbél	4 család
Andornaktálya	3 család
Novaj	6 család
Mikófalva	24 család
Maklár	19 család
Nagytálya	10 család
Hort	28 család
Csány	45 család
Tarnaméra	5 család
Tiszanána	16 család
Heves	13 család

Boconád	9 család
Tarnaőrs	23 család
Erdőtelek	9 család
Erk	33 család
Tarnazsadány	21 család
Kisköre	25 család
Zaránk	11 család
Összesen:	896 család

PEST MEGYE:

Tápiószentmárton	13 család
Tápiószőlős	13 család
Tápiógyörgye	30 család
Újszilvás	10 család
Jászkarajenő	46 család
Összesen:	112 család

Összesített adat a fentiek alapján: 4943 család, ehhez jön még 60 család mely „különböző okok miatt engedélyt kapott más helyre való költözésre". Tehát a Zárójelentés alapján 1951. V. 21. és VII. 18. között 5003 családot telepítettek ki Budapestről.

A Szolnok Megyei Levéltárban megkaptam a Kőtelekre kitelepítettek listáját, mely pár nappal az odahurcolás után készült; van némi eltérés a levéltári listához képest. (A listát a kötet végén közlöm.)

A májusi határozat külön megemlíti, hogy városokba, szövetkezeti községekbe nem telepíthetnek nemkívánatos elemeket. Féltek ugyanis, hogy az osztályellenségek rossz irányba befolyásolhatják az új termelőszövetkezeti tagokat. Mint láttuk, elvben a kitelepített családfő 5 mázsa, minden további családtag 2,5 mázsa holmit vihetett magával, ez írott malaszt volt az esetek többségében, mert az intézkedő rendőrök, ÁVH-sok ennyit ritkán engedtek felrakni a teherautókra. Voltak, akik csak pár csomaggal érkeztek, a szerencsésebbek több felszerelési tárgyat és néhány bútordarabot is vihettek magukkal. A kitelepítettek a kitelepítés végrehajtásakor is, és később a kényszerlakhelyen is, ki voltak szolgáltatva az adott hatóság kényének-kedvének.

A kitelepítések kedden, csütörtökön, szombaton folytak, a végzéseket pedig a megelőző napok hajnalán kézbesítették a rendőrök.

A pályaudvarra hajnali negyed négykor kezdték a kitelepítettek szállítását, miután a kitelepítést végző brigáddal legtöbb esetben meg kellett küzdeni az elvihető dolgokért. A lakásokat még a kitelepített családok szeme láttára hatóságilag lepecsételték. A kitelepítő brigádok több fordulót is tettek hajnalonta a vasútállomásra.

Szolnok . . . [illegible] Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága.

191-27 K/1951 szám.

Tárgy:

Tóth János Kőtelek

Tanya . . . . utca . . . 12 sz. alatti lakás I szobából álló lakrészének igénybevétele és bérlőjének kijelölése.

Véghatározat.

A fent megjelölt lakás 1 szobából álló lakrészét a 6.000/1948. Korm. sz. rendelet alapján igénybe veszem és annak bérlőjéül Wenckheim Károlyné, [illegible] . . . jelölöm ki. A kijelölt bérlő a lakrészt a következő személyekkel együtt foglalhatja el: . . . anyja: Draskóczy Gyuláné, két 10 éves ikergyermeke, . . . nagynénje, Wenckheim Matild, ki [illegible] egy lakásban lakik.

A véghatározat fellebbezésre való tekintet nélkül, azonnal végrehajtandó. Erről a fent megjelölt lakásban lakó . Tóth János kőtelki lakos . . . . -t azzal értesítem, hogy az igénybevett lakrészt a fent megjelölt személyek részére azonnal kiüríteni és átengedni köteles.

Szolnok . . . . 1951. május . . . . hó 12 . . . . . .

[signature]

P.H.

Kőtelek

191-27 K/1951 szám

Szolnok . . . . megye

1./ A lakástulajdonos foglalkozása: . . . földműves 88 kh. [illegible]

2./ Az igénybevett szoba nagysága: . . . .

3./ A házban hány lakás van: . . . .

Véghatározat a lakrész igénybevételéről.

Végül nem ide kerültünk, hanem a faluban kaptunk egy szobát.

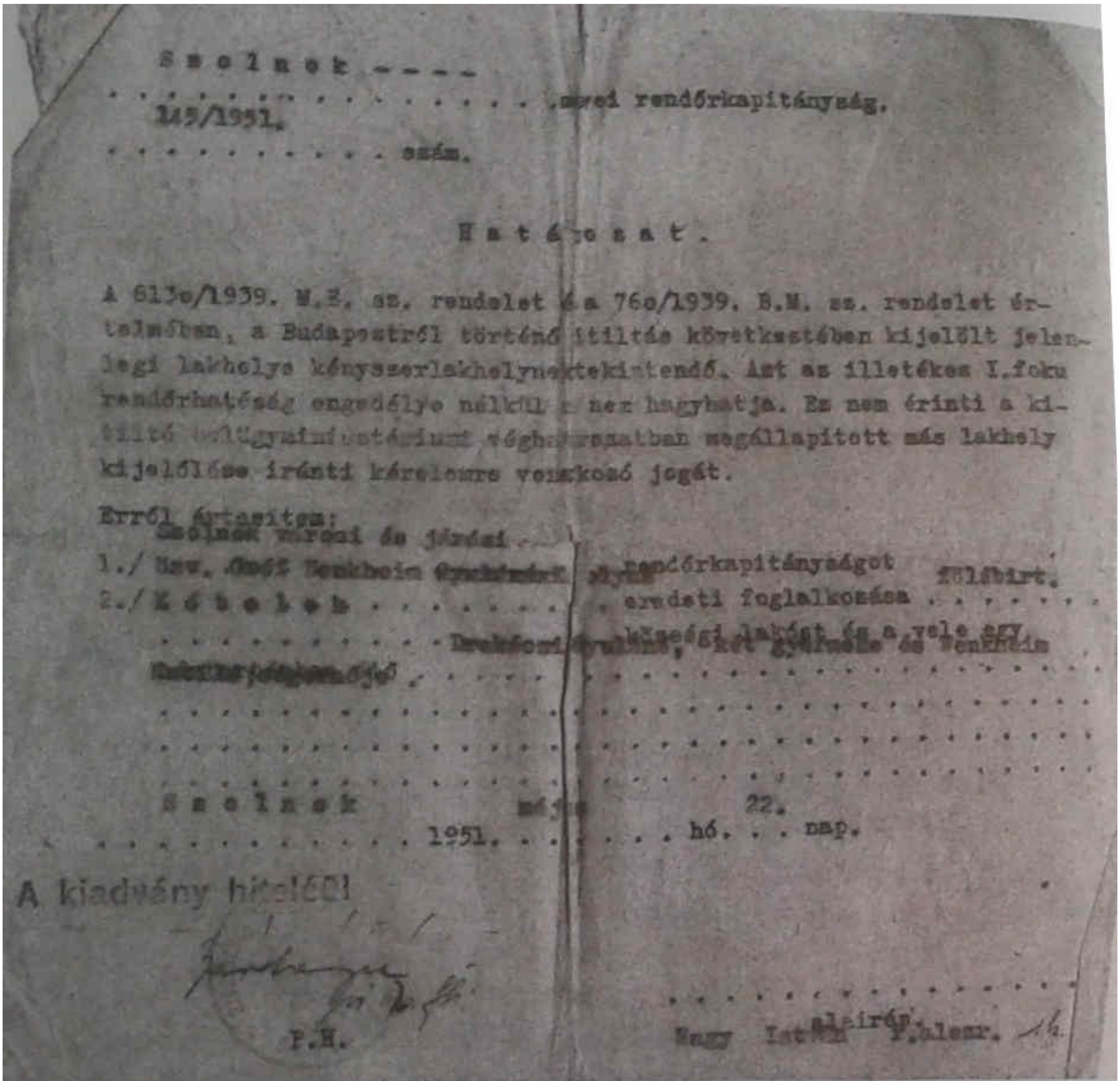
Szolnok ----
. . . . megyei rendőrkapitányság.
145/1951.
. . . . szám.

Határozat.

A 613o/1939. M.E. sz. rendelet és a 76o/1939. B.M. sz. rendelet értelmében, a Budapestről történő kitiltás következtében kijelölt jelenlegi lakhelye kényszerlakhelynek tekintendő. Azt az illetékes I.foku rendőrhatóság engedélye nélkül nem hagyhatja. Ez nem érinti a kitiltó belügyminisztériumi véghatározatban megállapitott más lakhely kijelölése iránti kérelemre vonatkozó jogát.

Erről értesitem:
Szolnok városi és járási
1./ . . . rendőrkapitányságot
2./ Kébeleb . . . . eredeti foglalkozása . . . .
. . . . községi lakást és a vele egy . . . két gyermekes és . . .
. . . .

Szolnok 1951. május 22. hó nap.

A kiadvány hiteléül:
P.H.
aláirás.
Nagy István

Ez a határozat jelzi, hogy a kényszerlakhelyet a kitelepített csak rendőrségi engedéllyel hagyhatja el.

A kitelepítetteket teherautókon fegyveresek kíséretében szállították valamelyik teherpályaudvarra, legtöbben a Magdolna-pályaudvart említik, illetve az átadási igazolásokon is ez szerepel, ahonnan a szerelvények nagyon hosszú várakozás után indultak el. A hatóságok mindent átgondoltan megszerveztek, az ingóságokat tehervagonban helyezték el, és minden családnak megvolt a kijelölt helye a szerelvényen. Ez komoly adminisztrációt igényelhetett. Az ÁBTL Kitelepítettek Objektum Dossziéjában található több olyan kitöltött nyomtatvány, melyet az elhurcolást végző rendőrök töltöttek ki a kitelepítettek személyes adataival, és megjelölik a pályaudvart, ahonnan elindították őket, továbbá megadták a szerelvény és kocsi számát is. Szabványszöveg a nyomtatványon: „A kiköltöztetés rendben megtörtént. A lakás lepecsételve, a kulcs a házfelügyelőnek átadva." Ami enyhén szólva nevetséges, több ilyen nyomtatványon szerepel, hány ragasztószalaggal pecsételték le a lakást. Idézet az ÁBTL anyagából: "Jelentem, hogy az elköltöztetés rendben megtörtént, 4 hosszú és 3 drb. kerek ragasztót használtam, a kulcsokat a házmesternek át adtam. (Megtartottam az eredeti szövegezést, SZ. K.) A rendőrök aláírása mellett szerepel még a kitelepítettek átvételének igazolása a vasúti

szerelvény parancsnokának aláírásával. A vasúti kocsikból kilátni, kinézni nem lehetett, az ablakokat bemeszelték. Rendőrök őrizték a kitelepítetteket, leszállni nem engedték őket. A vonatokat a forgalmasabb helyekről eltereltek, félreállították, nehogy zavart keltsenek a lakosság körében erre a vasutasoknak utasításuk volt, mint tudjuk, megvolt a Közlekedési Minisztériumban is a kitelepítés lebonyolításának felelőse.

A lezárt vagonokban nem engedték meg a szellőztetést, amivel a nyári melegben további kellemetlenségnek tették ki az elhurcoltakat. A vonaton, ha beszélgethettek a kitelepítettek, leginkább a Szibériába való hurcolásról és a zsidók pár évvel korábbi deportálásáról esett szó.

A vonatról leszállítás után megszégyenítő, megalázó módon bántak velük. Például, az adott vasútállomáson csak rendőr kíséretében mehettek az elemi szükségleteik elvégzésére, még a kicsi gyerekek is. Visszatérő emlék, hogy a kitelepítetteket régi, már eltörölt címeiken, rangjukon szólították fel arra, hogy jelentkezzenek az állomáson a rendőri szerveknél. Ezt olyan sokan említik, hogy feltételezhetően parancsba adhatták a rendőröknek, ÁVH-soknak, hogy gúnyolódjanak a valamikori, 1947-ben már eltörölt rímeken, rangokon. Volt olyan hely, ahol a lakosságot kellemetlen atrocitásokra biztatták fogadtatásul a kitelepítettekkel szemben. Azt mondták egyes helyeken a falusiaknak, hogy jönnek a kizsákmányolók, akiknek nyomorúságukat köszönhetik.

Lássuk, mit mond az 1947-es törvény a rangokról és címekről, amelyeket a hatóságok jogtalanul használtak a kitelepítések idején:

1947. évi IV. törvény egyes rangok és címek megszüntetéséről
(A kihirdetés napja: 1947. január 14.)

1.§
(1) A magyar nemesi és főnemesi rang (herceg, őrgróf gróf báró, nemes, primőr, lófő) megszűnik. A külföldi államfők által adományozott nemesi és főnemesi rangot jelző címek viselésére adott engedélyek, illetőleg az ilyen engedélyek jellegével bíró törvényi rendelkezések
hatályukat vesztik.
(2) Az „örökös főispán" cím megszűnik.

(3) Megszűnnek azok a rangjelző címek (méltóságok), amelyeket mint kitüntetéseket rendszeresítettek (valóságos belső titkos tanácsos, kormányfőtanácsos, kormánytanácsos stb) Az ilyen címekre (méltóságokra) vonatkozó adományozások hatályukat veszik.
2. §
(1) A közszolgálat körében rendszeresített állás címét közszolgálatban nem álló személynek adományozni a jövőben nem szabad. Ez a rendelkezés nem vonatkozik a külügyi szolgálatban, valamint a tudományos és művészi életben rendszeresített, illetőleg szokásos címekre.
(2) Tiszteletbeli tisztviselővé kinevezni a jövőben nem szabad.
3. §
(1) A jelen törvény 1. §-ában említett rangjelző címek, valamint a „vitéz" cím használata tilos.
(2) Nemesi előnévnek, nemesi címernek és jelvénynek, vagy a nemesi nemzetiségi származásra utaló kifejezésnek (de genere...) használata tilos.
(3) Tilos olyan címzést használni, amely a jelen törvénnyel megszüntetett rangra vagy rangjelző címre (méltóságra) utal (főméltóságú, nagyméltóságú, kegyelmes, méltóságos, nagyságos, tekintetes, nemzetes stb).
(4) Tilos olyan címzést használni, amely a közszolgálat körében rendszeresített álláshoz fűződik, vagy társadalmi megkülönböztetésre utal (főméltóságú, nagyméltóságú, kegyelmes, méltóságos, nagyságos, tekintetes, nemzetes, stb.).
(5) A (3), illetőleg a (4) bekezdés rendelkezése nem vonatkozik a nemzetközi érintkezésben szokásos címzésekre, továbbá az egyházi személyek nem világi eredetű, hanem kizárólag egyházi természetű címzéseire.
4. § A jelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba; végrehajtásáról a belügyminiszter - az igazságügy-miniszterrel egyetértve - gondoskodik.

Az állomáson a rendőrség mindenkit számba vett. Sok helyen itt kapták meg a kitelepítettek a kényszerlakhelyük pontos címét, és azt is itt tudták meg, hogy a kitelepítés milyen restrikciókkal jár. A legszigorúbb ezek közül a lakhely elhagyási tilalom, melynek megszegőit internálták. Ekkor érezhették igazán kiszolgáltatott voltukat, súlyosan megalázó helyzetüket. Majd meg kellett keresni a holmijaikat. Az elszállításuk, különösen azoké, akiké vonatközlekedés nélküli falvakba vagy tanyákra vittek, sok bonyodalommal járt. Az éjszakai érkezés miatt sokan az éjszakát a szabad ég alatt töltöttek.

Mit tudott a hazai lakosság az osztályellenségek kitelepítéséről? A kitelepítés megkezdése előtt semmit, derült égből villámcsapásként érte az első napon elhurcoltakat és környezetüket. Ezután természetesen a közvetlen környezet, rokonok, barátok szomszédok már sokat tudhattak, és próbáltak is segíteni a kitelepítetteknek minden elképzelhető módon. Továbbá azok, akik úgy érezték, gondolták, hogy rájuk is sor kerülhet, megpróbáltak felkészülni a kitelepítésre - értékeik mentésével, összeköttetésekkel, elköltözéssel, vidékre meneküléssel, stb. Miután kiderült, hogy hosszabb ideig tartó, sokakat érintő atrocitásról van szó, egyes kerületekben jól szervezett csoportok alakultak, többségük az egyházak köré szerveződött. Ezek a csoportok a csomagoláson, értékek mentésén, anyagi segítségen túl igazi lelki támaszt is nyújtottak. A kitelepítés lebonyolítása után pedig elmentek meglátogatni a kitelepítetteket, vittek élelmet és mindent, ami az akkori szűkös időkben elérhető volt. Missziójuk sok esetben életbevágóan fontosnak bizonyult.

A hatóságok igyekeztek nem nagydobra verni a deportálás tényét, úgy tűnik, féltek annak a lakosságra való hatásaitól és a külföld reagálásától. Természetesen csak igen rövid ideig tudták titokban tartani. Több dokumentumban található utalás arra, hogy nagy nyugtalanságot keltett a kitelepítés az országban. Előfordult, hogy a hatóságok emiatt más intézkedést valamivel későbbre halasztottak. Erre példa 1951. augusztus 15-i dátummal a Titkárság 22-i ülésének jegyzőkönyvében található egyik javaslata bérházak és villák állami tulajdonba vételére". Ebben Friss István javasolja: „...figyelembe kell venni azt is, hogy ez a lépés nemcsak a burzsoázia még meglevő részénél, hanem a kispolgárság, közalkalmazottak, nyugdíjasok elég széles tömegében bizonyos nyugtalanságot keltene egy olyan időpontban, amikor még alig csendesültek el a hullámai annak az izgalomnak, amit a kitelepítés végrehajtása ugyanezeknél a rétegeknél okozott."

A KITELEPÍTÉS ÉS A KITELEPÍTÉS ALATT TÖRTÉNTEK A SAJTÓ TÜKRÉBEN

Mit tudhattak azok, akik nem voltak olyan szoros kapcsolatban a kitelepítettekkel? Alig valamit. A határozatok kézbesítéséről azonban már tudott a környezet, a szomszédság. Sokan a kora hajnali időpont ellenére, amikor az elhurcolások történtek, látták és figyelték az eseményeket. A kitelepítéssel, mint egyéb akcióikkal is, az akkori vezetők büntetni akarták azokat, akiket osztályellenségnek tekintettek, és félelmet akartak kelteni azokban, akik nem estek a kitelepítések áldozatául. Ezért ha nem is hozták azonnal nyilvánosságra az elhurcolások tényét, egyes hazai újságokban, jóval később, mégis jelentek meg cikkek a kitelepítésről, bár ezek inkább válaszként reagáltak a külföldi lapok komoly támadásaira. Az ország vezetői úgy gondolták, azt csinálnak az országban, amit csak akarnak, ez ki is tűnik a cikkek tartalmából és hangneméből.

A budapesti tömeges kitelepítés félidején, 1951. június 17-én a Népszavában rövid, tizennyolc soros cikk adja tudtul, hogy addig kiket és milyen létszámban telepítettek ki a fővárosból. Ugyanazon a napon a Szabad Nép a rövid híradás mellett hosszabb cikkben már neveket és valamikori rangokat, foglalkozást is említ egyes ki telepi tettekkel kapcsolatban. Gúnyos hangon írja, hogy „a nyugati imperialistáknak a reakciós ötödik hadoszlop kitelepítése fővárosunkból egyáltalán nem tetszik". Indignáltan reagál a nyugati sajtóban megjelent cikkekre, a különböző rádióadásokban elhangzottakra, sőt megemlíti, hogy a Brit Parlament alsó- és felsőházában is interpelláltak a magyarországi kitelepítések miatt. A hangnem még élesebb a Szabad Nép 1951. augusztus 7-i számában megjelent

A kitelepítések és az imperialisták című cikkében, melyben fel is sorolják, hogy mely kormányok folytatnak uszító- és rágalomhadjáratot a Magyar Népköztársaság ellen.

Az éles és gúnyos hangú cikk azonban nemcsak támad, hanem védekezik is az emberi jogokat és a békeszerződést sértő kitelepítések vádjával szemben. Felsorolja, mi indokolja az elhurcolásokat, melyeket, mint a cikkben olvasható, úgy hajtottak végre, hogy „a humanitárius szempontokat messzemenően figyelembe vettük." Majd valamivel alább, mintegy önmagukat, tetteiket látták igazolva: „jó helyre ütöttünk" (Rákosi-féle megfogalmazás), mert a nép ellenségeit érte a csapás.

A külföldi lapokban több cikk foglalkozott a magyarországi kitelepítésekkel. A The New York Times-ban a legkorábbi az 1951. június 6-i számból való (tizenegy nappal korábbi, mint az első hazai cikk a kitelepítésről), Párizsból érkezett tudósítás, melynek címe: Száműzetés Budapestről. A rövid cikk írója megjegyzi, hogy a magyar sajtóban addig még nem jelent meg tudósítás sem a deportálásról, sem annak okáról. A tudósító Magyarországról kijuttatott információkra hivatkozik. Például egy levélre, melyben valaki azt közli aggódó hozzátartozóival, hogy őket még nem vitték el, de hajnali négykor azt figyelik, hogy a szomszédaikért jöttek-e már a rendőrök. Az 1951. július 12-i számban Mihez van közünk? című cikk egyrészt reagálás három amerikai diplomata magyarországi kiutasítása ellen, de még ennél az ügynél is hangsúlyosabban foglalkozik a magyar kommunista rendszer saját polgárai elleni brutális eljárásával, a fővárosból való kitelepítésekkel. Nagyon határozottéin kimondja a cikk írója, hogy igenis harcolniuk kell az ilyen, emberiség elleni bűntettek ellen.

A The New York Times 1951. július 12-i olvasói levelei közül három foglalkozik a magyarországi kitelepítés témájával. Ezek a levelek az újság július 12-én megjelent Káin bélyege című vezércikkre reagálnak, mely nagyon határozottan ítélte el a budapesti kitelepítést, és hivatkoznak más, e témában megjelent írásokra is. A fenti cikk követeli a tettesek megnevezését. Látszik az is, hogy nagyon széles körű lehetett az érdeklődés. A levelekben javaslatokat tesznek a kitelepítettek megsegítésére, ennek érdekében különböző intézmények bevonását akarják megszervezni, tárgyalásokat javasolnak és feltételeket szándékoznak kidolgozni a kitelepítettek kiszabadítása érdekében. Egy másik levél pedig orosz részvétel nélküli nemzetközi bíróság felállítását javasolja, mely a kommunista vezetőket távollétükben is elítélheti, akik így legalább később felelősségre vonhatók, mert a nevük ismertté válik. A harmadik levél szkeptikusan ítéli meg a nemzetközi bíróság szerepét Németországban a hajdani nácik pozíciókba helyezése miatt.

A legsúlyosabb támadás az emberi jogok megsértése miatt érte a magyar kommunista rendszert és annak vezetőit, akkor már ugyanis érvényben volt az ENSZ által 1948-ban megalkotott és ajánlott Emberi jogok chartája, melynek számos cikkelyét súlyosan sértette a kitelepítés. Rákosi a támadást azzal védte ki, hogy Magyarország nem írta alá a Chartát, és még harcias ellentámadásba is lendült, amikor a Nyugat hibáit hánytorgatta fel.

A Rómában megjelenő Katolikus Szemle (19511-2.) az Orbis Catholicus jelentése alapján foglalkozik a magyarországi osztályidegen elemek kitelepítése mellett az egy időben folyó kitelepítésekkel Lengyelországban, Csehszlovákiában, Romániában és Bulgáriában. Lengyelországban a krakkói érsek felhívást intézett a papsághoz, hogy viselje gondját a körzetükbe kitelepítetteknek.

(A magyar sajtóban megjelent cikkek, valamint a The New York Times cikkei és olvasói levelei, a Katolikus Szemle beszámolója eredeti szövegekkel, illetve fordításban megtalálhatók a könyv korabeli cikkeket közlő részében.)

Nemcsak cikkek foglalkoztak a magyarországi kitelepítésekkel, de rádió-adásokban is szerepelt. Sokaknak van arról tudomása, hogy a kitelepítések idején, bár még hivatalosan nem kezdődtek el a Szabad Európa Rádió magyar nyelvű adásai (1951. október 6-án kezdték a hivatalos adások sugárzását Münchenből), a rádió mégis

tudósított a budapesti kitelepítésről. Ezt, a hazai visszaemlékezőkön kívül, két rövid mondat is alátámasztja, melyeket munkájából idézek: „A SZER már 1951. október előtt is közvetített néhány műsorsorozatot. Többek között a magyar hadifoglyokról és a kitelepítésekről.

A kitelepítések idején (1951. május 21. és július 18. között) egyes kitelepítettek közeli családtagjai, barátok, ismerősök a SZER a kitelepítések másnapján bemondott listái alapján tudták meg, mi történt szeretteikkel. A további esetek, melyekről szó lesz, már a kitelepítés ideje alatt történtek, mivel ezek is a kitelepítéssel kapcsolatos híradásokhoz tartoznak, kicsit előrefutunk az időben.

Arról több forrás is tudósít, hogy a kitelepítés alatt egyes helyeken, ahol atrocitások érték a kitelepítetteket, a SZER nagyon pontos információkat közvetített a különböző eseményekről. Ha nem fordulnának elő nagyobb számban, még esetleg legendaként könyvelhetnénk el őket, de így inkább bizonyításra váró tényként kell kezelnünk, különösen akkor, ha azt is figyelembe vesszük, hogy a rendőrség és az ÁVH több helyen kifejezetten kutatott rejtett rádióleadók után. Talán nyomravezetők lehetnek egyes akkori perek, amelyek olyanok ellen folytak, akiknél rádióleadót találtak, és kémkedés miatt folyt eljárás ellenük. A MOL belügyminisztériumi dokumentuma (dátum: 1951. április 6.) foglalkozik az „Illegális rádióállomásokkal kapcsolatos eljárással]", eszerint ha a rendőrkapitányságok tudomást szereznek illegális adó-vevő működéséről, birtoklásáról, létesítéséről, még intézkedés előtt jelenteniük kell. Majd az ÁVH megyei osztálya dönti el, hogy az ÁVH vagy a rendőrség folytatja le az eljárást.

Megemlítek néhány tudomásomra jutott érdekes esetet. A Szolnok megyei Kőteleken a kitelepítettek között volt Nagy Emil (1871-1956) ügyvéd, publicista, a Bethlen-kormány egyik igazságügy-minisztere, aki a kitelepítéskor már nyolcvanéves volt. Vele történt az az eset, hogy az egyik rendőr minősíthetetlen hangnemben lehordta az idős embert. Hamarosan a SZER adása foglalkozott az üggyel, és szó szerint idézte a rendőr szidalmait. Ezt követően a szolgálatot teljesítő rendőrök az éjszakai razziáikon sokáig rádióadót kerestek a kitelepítetteknél.

Somlay Gizella naplójában, melynek részei a könyv második részében találhatók, olvashatunk egy ennél sokkal kegyetlenebb esetről, amely Tiszaföldváron történt 1951 július végén. A munkába nem állítható időseket és egy otthon tartózkodó fiatalembert bevittek a rendőrök a tanácsházára, ahol a rendőrfőnök és a tanácselnök vezetésével nagy mulatozás folyt éppen. A fal mellé állított idős embereket hosszan vallatták, majd kegyetlenül ütlegelték, rugdosták okét. A tiszaföldvári eseményeket is bemondta a Szabad Európa Rádió, név szerint említették a verőket és a megvert kitelepítetteket

Bakó Marta színésznő, akit édesanyjával együtt hurcoltak el, memoárjában is találunk utalást a Szabad Európa Rádió adásaira. Az adásokat a hajdúdorogi rendőrök is hallgatták, mert ki akarták deríteni, honnan és kitől származnak a falu kitelepítettjeivel foglalkozó hírek. A rádió a következő esetről is tudósított: „A harmadik orvos a falu szülötte volt, akiről megoszlottak a vélemények. Az volt a híre, hogy rabiátus, goromba természetű ember, abban pedig mindenki megegyezett, hogy jobban szereti az italt a kelleténél. A doktor betegei közé tartozott Bárczay Gyula földbirtokos, aki súlyos szívbeteg volt. Egyik éjszaka rosszul lett, de a doktor nem tudott kimenni, mert részeg volt. A Szabad Európa Rádió erről is beszámolt, mint elrettentő esetről. Hogy ki lehetett a híradó, máig sem derült ki." Az esetet Bárczay Gyula leánya, Bárczay Judit hajdani kitelepített is megerősítette.

Talán a legkülönösebb történetet a hortobágyi Árkustanyára, az egyik zárt kényszermunkatáborba telepített rab, Varga Albert írja le művében: A szerzőt, aki kitelepítése idején tizenöt éves volt, és természetesen akkor nem járhatott iskolába, több mint három évig tartották fogva és dolgoztatták a Hortobágyon. Egy alkalommal, amikor már több hete pihenőnap nélkül dolgoztak, társaival együtt megtagadták a munkát. Varga Albertet este behívatták az rendőrőrsre, ahol alaposan megverték, hiába próbált védekezni. „A nagy zajra a táborlakók is

előjöttek, és azt kiabálták: 'gyilkosok, szégyelljétek magatokat'. Az őrség a tömeg láttán megrettent, valószínű féltek, hogy lázadás törhet ki. Engem ugyan elengedtek, de közölték velem, hogy másnap nem mehetek ki munkára, mert jön értem a 'meseautó'. Az ÁVH kocsiját hívták így, mindig ezzel fenyegettek bennünket. (...). Az eseményt követően az egyik sorstársam, úgy tudom, Dezső Márta kiszökött Nagyivánba Abavári plébános úrhoz, aki azt kérdezte tőle, hogy ki az a Varga Albert, akit megvertek, mert a Szabad Európa Rádió Fekete Hangja óránként közli a nevét és a történteket. A táborban történtekről mindent tudtak odakint. Ez azért volt érthetetlen, mert zárt, őrzött területen éltünk, ahova kívülálló be nem léphetett. A tábor a puszta kellős közepén volt, idegenek oda nem járhattak.

Nem ez volt az egyetlen eset Árkustanyán amelyről a Szabad Európa Rádió tudósított. Varga Albert könyvében arról is ír, hogyan próbálták a kényszermunkások között megkeresni azt, aki a híreket eljuttatja a rádiónak. Még az a feltételezés is felmerült, hogy esetleg valamelyik őr lehetett a hírforrás, mert egyik rendőr a vizsgálódások után eltűnt.

Bizonyára hosszú időnek kell eltelnie ahhoz, hogy megtudjuk azok nevét, akik a híreket eljuttatták a Szabad Európa Rádiónak. Egy a közelmúltban megjelent könyvben a szerző felfedi hajdani tudósító voltát. Atkáry Arisztid munkájában leírja, hogyan lett tudósító, és ki szervezte be erre a munkára. Egy nyugati ország követségének alkalmazottja volt a beszervező. Atkáry tudta, hogy cselekedete milyen kockázattal jár, mert kémtevékenységnek minősül, de így akart segíteni hazája helyzetén. Majdnem három évig végezte ezt a munkát mielőtt lebukott. Tizenöt évi börtönbüntetésre ítélték. Atkáry nem egyedül dolgozott, vele együtt hét személyt ítéltek el, de ő kapta a legsúlyosabb büntetést. A börtönből az 1956-os forradalom alatt kiszabadult, azt követően pedig g külföldre távozott. Könyvében az Állambiztonsági Történet Levéltár dokumentumainak másolatai is megtalálhatók, melyek minden kétséget kizáróan igazolják az általa elmondottakat-

JELENTÉSEK, MENTESÍTÉSEK

Mint olvashattuk, a május 5-i jegyzőkönyvben előírták, hogy a kitelepítettek hátramaradt dolgait a Bizományi Áruház vegye át, majd az értékesítés és a levonások után az értük kapott összeget megküldik a kitelepített címére. Ez utóbbi soha nem történt meg! Későbbi rendelkezésekből az vehető ki, hogy eredetileg sem akarták ezt megvalósítani. A határozat a továbbiakban rendelkezik a mentesítő bizottságokról, a kitelepítés lebonyolításáról és arról is, hogy azokon az állomásokon, ahol a ki telepi tetteket szállító vonatok megállnak, semmiféle csoportosulás ne legyen. Házi Árpád belügyminiszter gondoskodik arról, hogy a helyi szervek, köztük a megyei ÁVH-k értesüljenek feladataikról, a helyi rendőrség közölje a kényszerlakhely címét, és azt, hogy a községeket csak hatósági engedéllyel hagyhatják el a kitelepítettek. Rendelkeztek arról is, hogy az így felszabaduló lakásokat 30%-ban honvédtisztek, 40%-ban ipari munkások, 30%-ban pártfunkcionáriusok, minisztériumi és állami vonalon dolgozók kapják meg. Ezen az elosztáson később finomítottak, a lakásokból részesültek ÁVH-sok, sőt egyes tudósoknak, művészeknek, íróknak is kiutaltak belőlük.

A kitelepítéssel foglalkozó egyik legfontosabb dokumentum a Zárójelentés, melynek dátuma 1951. július 23. Ez a jelentés pár nappal a kitelepítések hivatalos, július 18-i befejezése után íródott. Ekkor valójában korántsem fejeződtek be a kitelepítések. A Zárójelentés arról számol be, hogy 5292 lakás üresedett meg a kitelepítéssel kapcsolatban, még 130 önként elhagyott lakást hozzáadva 5422-ről rendelkezhetnek a hatóságok. Ebből már 4103 lakást „lenyomoztak" és július 21-ig 2405-öt ki is utaltak. A kiutalt lakásokból 912-t üzemek kaptak a saját dolgozóik számára, 599-et a Honvédelmi Minisztérium, 844-et pedig „egyebek" kaptak.

A kitelepítési végzésen szerepelt ugyan fellebbezési lehetőség, mellyel mentességet lehetett kérvényezni, azonban a fellebbezésnek halasztó hatálya nem volt. Ugyanott lehetőséget adnak áttelepedésre is, ami nem jelenti a kitelepítés restrikcióinak feloldását, csak átköltözést tesz lehetővé. Idézem a kitelepítési Véghatározatban szereplő fellebbezési lehetőséget: E véghatározat ellen a budapesti rendőrkapitányságnál panasznak van helye. E panasz a végrehajtás szempontjából halasztó hatállyal nem bír." Tehát ha a fellebbezésre aznap nem érkezett válasz, másnap hajnalban elvitték a kitelepítetteket

A kitelepítés alól mentesítést kaphattak egyes fontos tudományos műszaki vagy művészeti területen dolgozók, vagy magas beosztású funkcionáriusok rokonai. így tudomásunk van olyan mérnökről és családjáról, aki az akkor még folyó metróépítkezés miatt, ahol fontos feladata volt, családjával együtt mentesült a kitelepítés alól. Nem nagy azoknak a száma, akiket ehhez hasonló okok miatt mentettek fel. A fellebbezésre a kitelepítés végrehajtásához, illetve a lakás átadásához adott huszonnégy óra ritkán volt elegendő, így voltak néhányan, akiket fellebbezés alapján később visszahoztak a kitelepítésből. Közülük többen már teljesen kiürített lakásukba érkeztek vissza. Későbbi mentesítettek nem kapták vissza se a lakást, se a berendezést. A Zárójelentés a kitelepítési listára felvettek számát 17 530-ra teszi, a véghatározatot átvette a fenti dokumentum szerint 15 037 fő, és 12 702 főt telepítettek ki a fent említett időszakban, tehát 1951. július 18-ig. A kézbesítés elmaradásának oka az összesítő táblázat szerint vidékre költözés, külföldre való távozás, letartóztatás, bevonulás a katonasághoz, ismeretlen helyen tartózkodás, kórházi tartózkodás, betegség, elhalálozás. 1569 személynek nem tudták kézbesíteni a kitelepítési határozatot. A mentesítettek száma a jelentés táblázata alapján 1884 fő, megszökött 32 személy, öngyilkosság miatt 10 főt nem szállíthattak el. A mentesítettek listája a mentesítettek mellett feltünteti azokat is, akiket már a kitelepítés helyszínéről hoztak vissza. A Zárójelentés név szerint felsorolja azokat, akiket 1951. május 21. és július 18. között mentesítettek a kitelepítés alól, illetve mentesítés alapján visszahoztak a kitelepítésből.

A mentesítési kérelmekkel kapcsolatban a szövegben érdekes megállapítást találunk: „A kitelepítés során is megmutatkozott, hogy ezek a nemkívánatos elemek milyen mértékben vannak beépülve állami, de különösen gazdasági és kulturális életünkbe. Ezt a mentesítések is jól mutatják." Igaz az is, hogy hallatlanul érdekes névsor áll össze, ha végignézünk a listán, hogy ki mindenki kért mentesítést rokon, barát, ismerős, munkatárs vagy beosztott részére. Azok, akik kitelepítési végzést kaptak, a fellebbezés mellett megpróbáltak befolyásos barátaiktól, ismerőseiktől, munkahelyüktől ajánlást, nyilatkozatot kérni, hogy alátámasszák fellebbezésüket.

Külön foglalkozik a Zárójelentés a művészekkel: „Különösen feltűnő a művészeti élet fertőzöttsége, beleértve az utánpótlást szolgáló művészeti főiskolák hallgatóit is. Tapasztalható volt, hogy Kossuth-díjas művészeink egy része rendszeresen kérte egy-egy kitelepítésre kerülő, a 'művészvilághoz' tartozó, vagy közel álló személy mentesítését így például gróf Almásy Miklósné (Déry Sári) színésznő visszaengedésél 10 művész, köztük 7 Kossuth-díjas és érdemes művész kérte. Sajnos a közbenjáró levél sem hozta vissza Déry Sárit Budapestre, aki a kitelepítésben halt meg, súlyos orvosi tévedés következtében. A művészek által írt mentesítést kérő levelet megtaláltam az ÁBTL egyik Objektum Dossziéjában. Itt idézek a fenti jelzet 37. oldalán megtalálható nyilatkozatból, melyet Fejér István, a Színház és Mozi főszerkesztője, a fővárosi Varieté művészeti igazgatója írt, dátuma: 1951 július 10. "Kijelentem, hogy Déri Sári művésznőt demokratikus gondolkodású, fejlődő művésznek ismerem, akinek haladó szellemű állásfoglalása nem újkeletű. Nekem a legéktelenebb nyilas terror idején, anélkül, hogy előzőleg ismert volna, amikor a nyilasok, a politikai rendőrség kutatott utánam, menedéket nyújtott." Július 11-én a Faluszínház igazgatója, Mátrai József is a hatóságoknak elismerően nyilatkozik Déri Sári munkájáról, emberségéről.

A mentesítés történhetett saját kérelemre, mert az illető vagy hozzátartozója akkor, beosztása indokolta, vagy mert nem tartozott a feltételezett családhoz, de betegség, öregség is lehetett ok. Hibás adatfelvétel miatt is előfordult

mentesítés, vagy valamelyik minisztérium vagy főhatóság, munkahely kérelmére. Voltak egyéb okok is mint például: érvényes kivándorlási engedély, saját vagy családtag párttagsága, katonai rangját 1945 után kapta az illető, nem volt magyar állampolgár, engedélyezték vidékre költözését, vagy a hozzátartozó, aki miatt kitelepítették volna, évtizedek óta nem élt (ez utóbbi miatt azonban ritkán fordult elő mentesítés), vagy a munkahely, minisztérium, esetleg magas rangú párt vagy állami funkcionárius kérte a mentesítést, volt, amikor engedélyezték, hogy családtaghoz költözzék, stb. Maguk a kitelepítettek is próbálták számtalan indokkal alátámasztani a mentesítési kérelmeket, mint például munkahelyi jó véleménnyel, kitüntetések, érdemek igazolásával, újításokkal, orvosi igazolásokkal.

Az ÁBTL Kitelepítettek Objektum Dosszié több olyan kitelepített anyagát tartalmazza, akiknek megmenekült hajdani zsidó üldözöttek próbálnak segítséget nyújtani a mentesítés megszerzésében. Leírják, hogyan védte, segítette, bújtatta őket az illető, bizonyítékokat mellékelnek.

Egyikük, T. L. például, munkaszolgálatosokat látott el igazolványokkal és katonaruhával. Itt említem meg, hogy Széchenyi Zsigmond ÁBTL-beli anyagában is van egy levél, melyben G. Gy.-né kíván közbenjárni a híres vadászíró érdekében, aki őt és nevelt fiát mentette a nyilas időkben. E levél - melynek másolatát itt közlöm - mellett van mástól is hasonló levél, melyből kiderül: „Segítő szándékkal ajánlotta fel anyagi segítségét, sőt otthonát, ahol -értesülésünk szerint - igen sok sorstársunknak nyújtott az üldözés elől menedéket válogatás és az ellenszolgáltatásnak még a gondolata nélkül." (dr. N. Gy.)'* Ezen nyilatkozatok és számos, főleg szaktudására hivatkozó mentesítesi kérelem sem volt eredményes Széchenyi Zsigmond esetében.

Sok hasonló példára lehetne hivatkozni, amikor a kitelepítettek az illető korábbi „emberségére" hivatkozva próbáltak segíteni. Proff Sándornéról, akiről unokája írt visszaemlékezést, a házbizalmitól kapott nyilatkozatban a következőket olvashatjuk: „Az 1930-as évek vége fele, a zsidótörvények idején élesen állást foglalt ezen törvények igazságtalanságával és embertelenségével szemben. (...) Az üldözötteket szóval és cselekedettel mindig segítette.

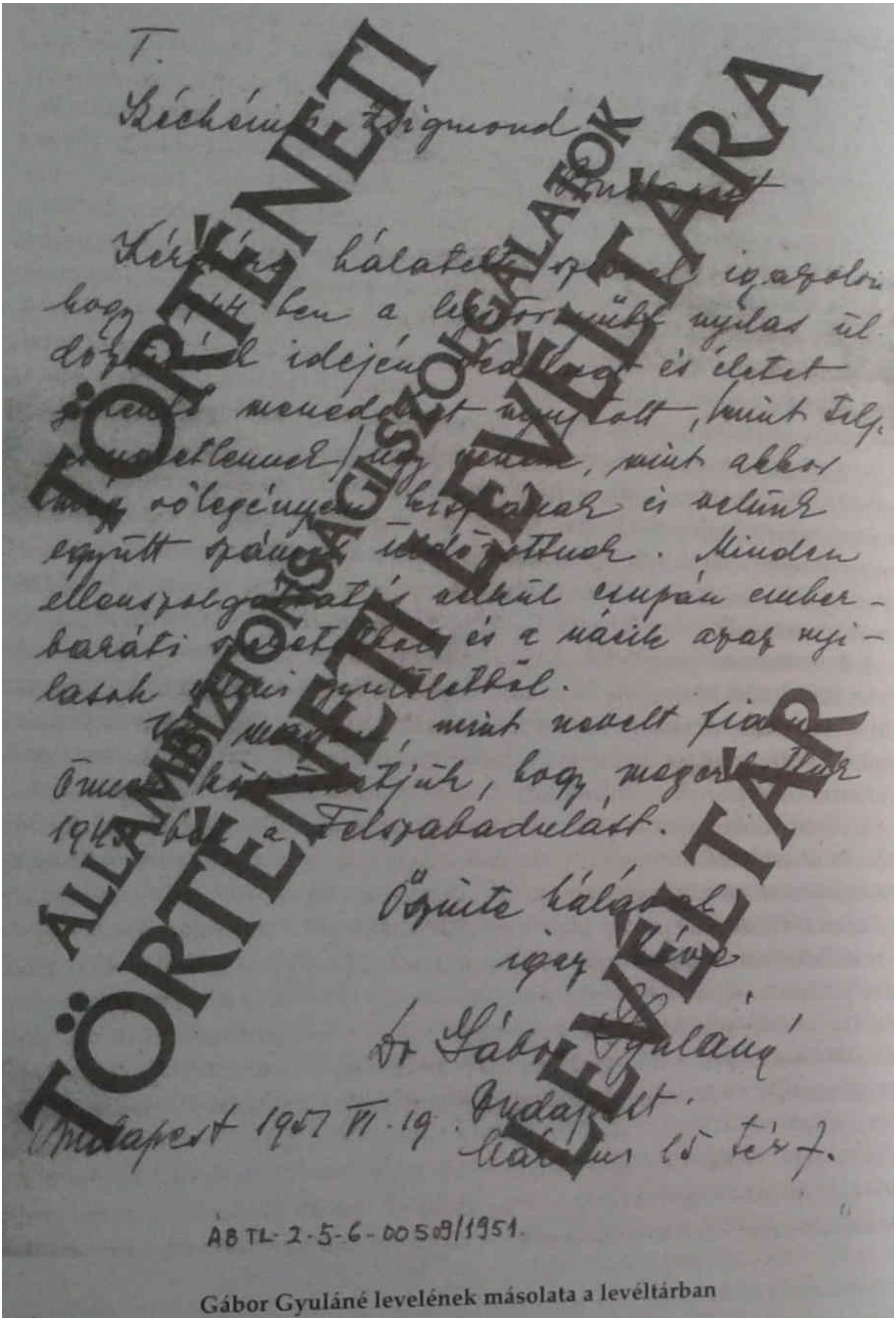

T.

Szécsényi Zsigmond [illegible]

Budapest

Kérésére hálatelt szívvel igazolni, hogy 44-ben a legborzasztóbb nyilas üldözések idején védelmet és életet jelentő menedéket nyújtott, mint teljesen ismeretlennek / úgy nekem, mint akkori vőlegényemnek [illegible] és velünk együtt számos [illegible]. Minden ellenszolgáltatás nélkül csupán emberbaráti érzésekből és a nácik azaz nyilasok elleni gyűlöletből.

Úgy magam, mint nevelt fiam [illegible] Önnek köszönhetjük, hogy megértük 1944-ben a Felszabadulást.

Őszinte hálával
igaz híve
Dr Gábor Gyuláné

Budapest 1951 VI. 19. Budapest, Március 15 tér 7.

ÁBTL-2-5-6-00509/1951.

ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA
ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA

Gábor Gyuláné levelének másolata a levéltárban

Lakásának egy részét hamis papírokkal bujkáló zsidóknak adta ki, ezzel saját családja biztonságát veszélyeztetve" (A nyilatkozatot Haris Egon bocsátotta rendelkezésemre.)

Pünkösti Árpád cikkében írja, hogy a kitelepítési végzést kapottak kb. 10%-a mentesítésben részesült, 13 család, 32 fő megszökött, 6 család öngyilkosságot kísérelt meg, meghalt 4 család, 6 fő. (Itt, egy már említett adathoz képest alacsonyabb az öngyilkosságot elkövetettek száma.) Cikkében hosszan foglalkozik azzal, hogy kiket akartak kitelepíteni, kiket mentesítettek, kik jártak el a mentesítések ügyében. Csak néhányat említek a mentesítettek közül, olyanokról van szó, akik szerepelnek a Zárójelentés mentesítettek listáján is: özv. dr Makai Ödönné. József Attila testvére, akit olyan indokkal akartak kitelepíteni, hogy panziótulajdonos volt; Vásáry Tamás, aki akkor a Zeneakadémia hallgatója volt, ma neves karmester, édesapja államtitkár volt; Márkus László színinövendék, gyáros családtagja."" Vagy akár említhetjük Szmrecsányi Ödön (1874-1954) festőművészt, akit ugyan a kitelepítés alól mentesítettek Kisfaludy-Stróbl Zsigmond szobrászművész hatékony közbenjárására, de lakását és nyugdíját elvették, teljesen ellehetetlenítve így az idős művészt. (A Szmrecsányi család közlése.)

A fenti mentesítettek között szerepel Géczy Béla alezredes, akit jóval később, 1959-ben mégis kitelepítettek Az ő anyagával illusztrálható az elhurcolás előtti mentesítés. Adatlapjának dátuma 1951. IV. 12., melyen szerepel az adatközlő és az adatgyűjtő neve. A kitelepítési határozat (száma 04973) Csorvásra, Békés megyébe szól, dátuma 1951. VI. 11., amit 13-án kaphatott kézhez. Ugyanezen a napon írott mentesítési kérelmét írásban elutasították. Szerepel az anyagban három formanyomtatvány arról, hogy a „kiköltöztetés" nem történt meg idézem: „Fent nevezettet kiköltöztetni nem tudtam, mert Balkó r. szds. bajtárs szóbeli felmentést adott át fentnevezettről Zengő Mátyás r. őrm. bajtársnak és ő közölte velem. Pongrácz Imre r. őrm." Dátum: 1951. VI. 14. (Eredeti szövegezés.) A dokumentumok utolsó darabja egy „Feljegyzés" Rudas György r. alezredes aláírásával:

„Sándor elvtárs telefonált, hogy, a követség kérésére Géczi ezredest, az egyiptomi követség sofőrjét mentesíteni kell." Dátum: 1951. június 14. (Sándor Imre áv. őrnagy a kitelepítési bizottság tagja.)162 A Zárójelentésben mentesítettek névsorában megtalálható Géczy Béla neve, mint akit a külügyminisztérium és Berei kérésére mentesítettek.

Természetesen nagy volt a száma a visszautasított kérelmeknek. Az előbbiekben már láttuk Déry Sári színművésznő esetét, vele együtt más színészek kitelepítés alóli felmentését hét Kossuth-díjas művész többször is hiába kérte, visszautasították. Somlay Artúr, a korszak egyik legnagyszerűbb színésze, aki számos színésztársát akarta megmenteni, azért lett öngyilkos, mert akciója sikertelennek bizonyult, és mert nem tudott a továbbiakban, mint búcsúlevelében írta, ilyen országban élni. Mentesítették azonban Selye János hírneves tudósunk édesanyját, Dr. Selye Hugónét, az alezredes özvegyét, kinek férje 1919-ben orvos-alezredesként ment nyugdíjba. Azonban a szintén világhírű Teller Ede édesanyját kitelepítették.

Pünkösti Árpád említi: "Rengeteg nyolcvan éven felüli súlyos beteg bizonyult a régi rendszer elszánt hívének.", akiket értesítés után le kellett venni a listáról, mert mentőautóval mégsem lehetett valakit kitelepíteni. Csak remélhetem, hogy igaza van, mert én nagyon idős és beteg emberekre emlékszem, és sok idős személy szerepel a listákon. A Zárójelentés mentesítésekkel kapcsolatos felsorolásában 51 személynél írják azt, hogy a mentesítés indoka betegség. Ez az összes mentesítettek 4,6%-a. A visszaemlékezésekből láthatjuk, milyen alapvető gondokkal küszködtek az idősek és betegek, milyen nehézségeket gördítettek a hatóságok az idős és más kitelepítettek orvoshoz vagy kórházba jutása elé, és hogyan alázták meg az öregeket is gúnyolódással, vagy akár veréssel is. Az ÁBTL Kitelepítettek Objektum Dossziéban találtam két igen szomorú esetet, melyek bizonyára nem egyedülállóak. Mindkét esetben régebb óta fekvőbeteg, nagyon idős emberekről volt szó, akiket orvosi vizsgálat után „szállítóképesnek" nyilvánítottak (ezt a kifejezést vezették rá a fellebbezésre adott válaszra). Az

egyik esetben az 1951. júniusi kitelepítés helyéről a beteg átkerült egy szeretetotthonba, amit számára kényszerlakhelynek nyilvánítottak. A másik személy egy teljesen magatehetetlen aggastyán, akit hét családtagjával telepítettek ki, köztük két árva kisgyerekkel, akik a fellebbezés szerint nem is szerepeltek a végzésen. Az illető a kényszerlakhelyen hamarosan meghalt.

Méltányolt fellebbezés Cs. Z-né esete, melyet az ÁBTL egyik dokumentuma ír le. Az illetőt garzonlakásából akarták kitelepíteni a következő okok miatt: földbirtokos, férje pedig katonatiszt volt. Ezzel szemben férjétől huszonhárom évvel korábban elvált, nem volt földbirtoka, nyugdíjazásáig dolgozott, és orvos igazolta, hogy fekvőbeteg. Cs. Z.-né fellebbezésének hátlapján „marad" olvasható, ami azt jelentette, hogy megkapta a felmentést."15 Az elhurcolások első napján vitték volna el B. O-t és feleségét. Fellebbezése szerint, melyet nemcsak a belügyminiszternek, hanem Rákosi Mátyásnak is elküldött, B. O. magas rangú katonatiszt volt, aki 1942-ben politikai okokból kérte nyugdíjazását. 1945 után igazolták, majd 1950-ben gépészmérnöki diplomát szerzett és elhelyezkedett. Az egyik fellebbezés hátoldalán a „nem" (visszautasítás) alatt négyből három aláírás jól olvasható, ezek a következők: Sándor, Fehér, Rudas. Az ÁBTL dokumentum szerint a kitelepítési határozatot „csak többszöri felszólításra volt hajlandó aláírni", majd a következő olvasható a rendőri jelentésben:

„YT.428. jelentem, hogy folyó hó 22.én három negyed négykor a fenti helyen megjelentünk. Fentnevezett csengetésre kijött és azt válaszolta, felöltözik és kinyissa az ajtót.

Hosszunak telt az idő és és többsörös csengetésre sem nyitottak ajtót. Az ajtót feltörtük és láttuk, mind ketten megmérgezték egymást. Mentőket értesítettem és sujos életvezéjes állapotban a Koltoi Anna korházba zálitották.

1951. V. hó 22. nap.
Sédli József r. szkv.

(Eredeti szövegezés)

Még egy fellebbezés tartozik az iratanyaghoz, melyet B. O. nővére írt alá ennek aljára ceruzával ráírták „felgyógyulásig félretenni".

Közben nézzük meg, mit olvashatunk a meghurcolások fő tervezőjétől ebben az időszakban. A kitelepítések már több mint egy hónapja folytak amikor Rákosi Mátyás a következőket jelentette ki a Politikai Bizottság 1951. június 28-i ülésén: „A burzsoázia likvidálásához tartozik a kitelepítés. Lehetetlen, hogy a város legdöntőbb részeiben ezrével lakjanak a régi rendszer elszánt hívei. Ezeknek kitelepítése, amint kiderült, nagyon közelről érinti a magyar értelmiséget, amely ezekkel a rétegekkel rendkívül össze van sógorosodva-komásodva. Amikor ehhez a réteghez nyúlunk, ezek sokkal jobban mozgósítanak, mini ahogy mozgósít a proletariátus." Rákosi beszámolójából az is kiderül, hogy nem mindenki foglalta el a kitelepítettektől elvett és másoknak fölajánlott lakást. „7000-5000 családot telepítettünk be, és 12 olyan eset volt, hogy nem merték elfoglalni a lakást, köztük párttag. Egy párttag azt mondta, hogy fél. (...) A burzsoázia likvidálása folyamán két olyan réteghez értünk, amelyet eddig lehetőleg semlegesíteni akartunk. Egyik az értelmiség, amely úgy érzi - részben az ellenség hatása alatt, mivel rokonságban van a horthysta politikai körökkel - most rá kerül a sor és, a lakások részben néhol őket is érintik, részben a kispolgárok, akik érzik, hogy lassanként kiszorulnak a társadalomból. (...) A kitelepítés 3 hét múlva befejeződik (...), de végleg csak a szocializmussal fog megszűnni. (...) A burzsoázia likvidálása nem 3 vagy 5 hetes kitelepítési program, hosszú esztendőkig fog tartani.

Ezek a kijelentések bizonyítják, hogy hosszú távra indított intézkedésre rendezkedtek be, és az amnesztiatörvény érvénybe lépése után is alkalmazták a kitelepítést. A beszámolóban Rákosi indignáltan reagál a külföldi sajtóban megjelent, a kitelepítéssel kapcsolatos jelentésekre, „balhénak" nevezi az ügyet. Szóhasználata egyébként is megdöbbentő, például proliknak hívja a szegényebb népréteget, akiknek jólétéért elvben tennie kellene valamit. Amikor

pedig az egyházról vagy Mindszentyről beszel: A hercegprímást is dutyiba lehet tenni, és rajta is remeg a gatya..."

De térjünk vissza magukhoz a kitelepítettekhez, akik rengeteg beadvánnyal bombázták a hatóságokat. Hiányos dokumentumokat találtam három család mentesítési ügyével kapcsolatban, mindhárom ügyhöz mentesítést kérő levél is tartozik. A leveleket a kitelepítési végzés kézhezvétele után írtak. Az első egy orvosprofesszor feleségének levele, melyben a maga részére és két lányának és családjaiknak mentesítését kéri. A másik egy hajdani magas rangú katonatiszt, akit a háború után igazoltak, és a kitelepítés idején mérnökként dolgozott. A harmadik egy a Tanácsköztársaság idején vezérőrnagy özvegyének kérelme, aki lányával együtt kéri mentesítését. A kérelmeket összesítő papírra Rákosi ráírta, hogy vizsgálják felül az ügyeket. Maga a professzor özvegye mentességet kapott, de lányait és azok gyermekeit nem mentesítették. Az ok minden bizonnyal a férjek hajdani foglalkozása (földbirtokos, illetve követ), valamint az a tény, hogy az egyik éppen börtönben, a másik pedig internálótáborban volt a kitelepítés idején. A magas rangú katonatiszt sem kapott mentesítést, a vezérőrnagy özvegye és leánya azonban igen.

A fenti jelzet 20. lapja kortörténeti kuriózum, egy távirat Kőtelekről, melyhez sem válasz, sem semmiféle intézkedés nem található a dokumentumok között. Kőtelekre, Szolnok megyébe vitték 1951. május 22-én a kitelepítettek első csoportját, a távirat dátuma: május 23. A távirat szövegét szöveghűen idézem:
RAAKOSI MAATYAAS MINISZTERELNOEKHELYETTES BUDAPEST
VEGZETES FELREERTES VAGY TEVEDES FOLYTAAN KITELEPÍTETTEK KEREM UEGYEM LEGSZIGORÚBB KIVIZSGAALAASAAT ELRENDELNI FUTÓ NYUGAALOMAANYU ALTAABORNAGY

A távirat papírján megtalálható annak iktatása:
Ikt. Magyar Dolgozók Pártja
Rákosi Titkárság
40454 - (olvashatatlan) május 28.

Az egyetlen, ami megállapítható, hogy a távirat célba ért. Nem valószínű, hogy Futó altábornagy választ kapott a táviratra.

A kitelepítéssel kapcsolatos döntés, amit nagy titokban hoztak, és a végrehajtás is meglepetésként hatott a magasabb pártszervekre, párttagokra is. Nagy nyugtalanságot, izgalmat okozott Budapesten, különösen a közép- korosztályhoz tartozók, az értelmiségiek, nyugdíjasok körében. A kitelepítések hatására sokan költöztek el önszántukból Budapestről vidékre, olyanok, akik attól tartottak, rájuk is sor kerülhet, feltételezték, vagy esetleg tudták, hogy szerepelnek a listán. Ismerőseim között akad olyan család, akik után a hatóságok elmentek vidékre, és az általuk kijelölt kényszerlakhelyre vitték őket, illetve amikor megtalálták őket, kötelezték arra, hogy megadott határidőre a kijelölt kényszerlakhelyre költözzenek. Voltak olyanok is, akik szétköltözéssel, gyorsan megkötött házassággal vagy névházassággal akarták kivonni magukat a kitelepítés alól. Ez minden olyan esetben, melyről tudomásom van, sikertelen volt, mert a lista összeállításának időpontjában fennálló állapotot tekintették irányadónak. így fiatal házaspárokat szakítottak szét. Az olyan fiatalokért, akik túl későn költöztek el a szüleiktől albérletbe, elmentek a hatóságok, és fél óra alatt felpakolták őket is a szülőket szállító teherautóra. Háger Ritta fiatal iparművész például sürgősen névházasságot kötött, de hiába, kubikolhatott, téglát vethetett az Alföldön.

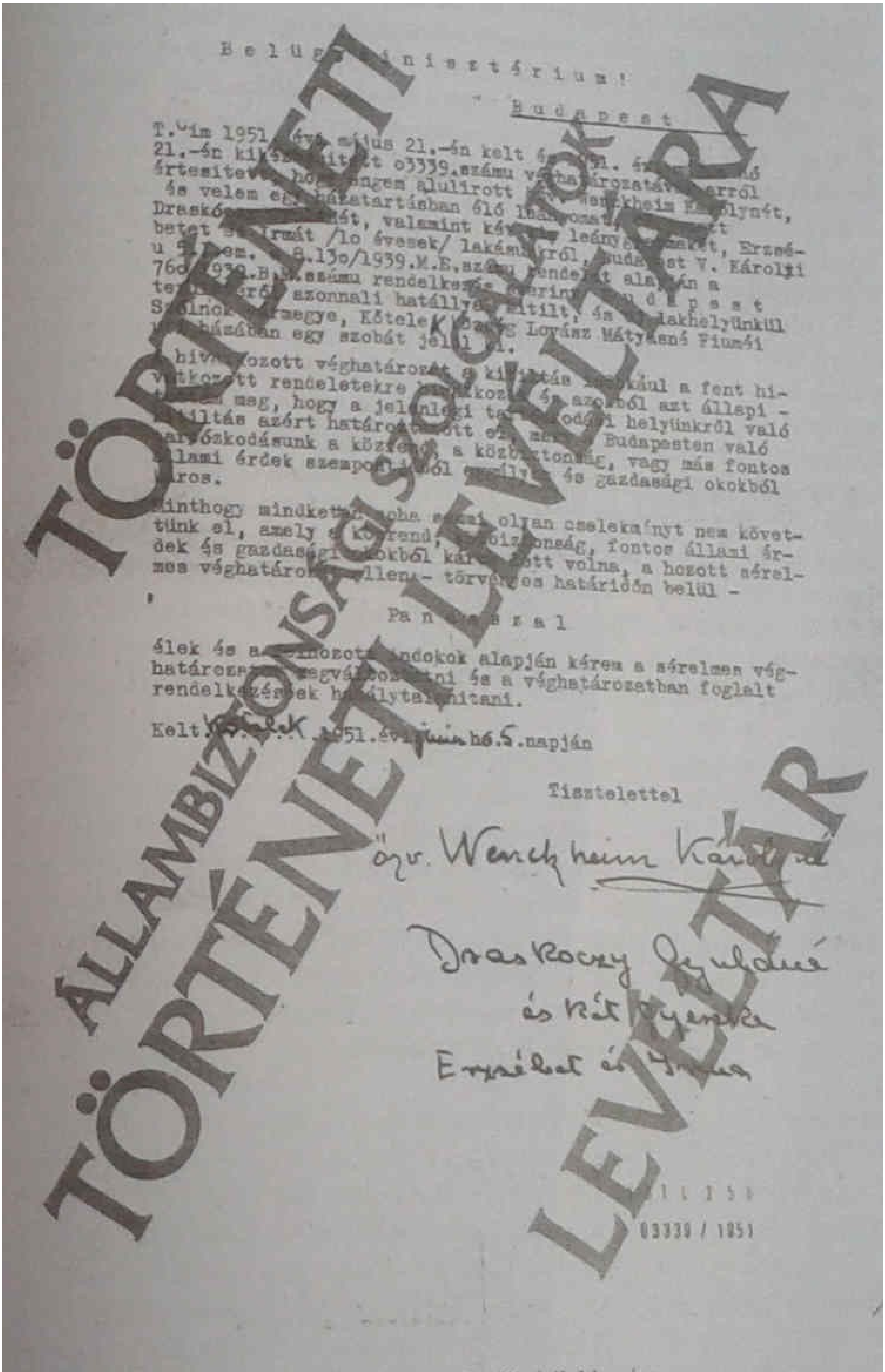

B e l ü [illegible] i n i s z t é r i u m !

Budapest

T. [illegible] 1951. [illegible] május 21.-én kelt [illegible] 21.-én kikézbesitett o3339.számu véghatározatával [illegible] értesitett, hogy engem alulirott [illegible] Wenckheim Károlynét, és velem egy háztartásban élő leányomat, Draskó[illegible], valamint két [illegible] leány[illegible] betet [illegible] /lo évesek/ lakásukról, Budapest V. Károlyi u [illegible] 8.13o/1939.M.E.számu rendelet alapján a 760/1939.B.M.számu rendelkezés szerint [illegible] területéről azonnali hatállyal kitilt, és [illegible] lakhelyünkül Szolnok vármegye, Kötelek [illegible] Lovász Mátyásné Fiumái [illegible] házában egy szobát jelöl ki.

[illegible] hivatkozott véghatározat a kitiltás [illegible] hivatkozott rendeletekre [illegible] és azokból azt állapi[illegible] meg, hogy a jelenlegi tartózkodási helyünkről való kitiltás azért határoztatott el, mert Budapesten való tartózkodásunk a közrend, a közbiztonság, vagy más fontos állami érdek szempontjából [illegible] és gazdasági okokból [illegible]ros.

Minthogy mindketten soha [illegible] olyan cselekményt nem követtünk el, amely a közrend, közbiztonság, fontos állami érdek és gazdasági okokból károsított volna, a hozott sérelmes véghatározat ellen - törvényes határidőn belül -

P a n [illegible] s z a l

élek és a [illegible] indokok alapján kérem a sérelmes véghatározatot megváltoztatni és a véghatározatban foglalt rendelkezéseket hatálytalanitani.

Kelt Kötelek 1951. év június hó 5. napján

Tisztelettel

özv. Wenckheim Károlyné

Draskóczy Gyuláné
és két gyereke
Erzsébet és [illegible]

[illegible]
03339 / 1951

ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA
ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA
TÖRTÉNETI LEVÉLTÁR

Családom második fellebbezése

Elvétve akadt olyan, akinek fortélyosan sikerült kisiklani a hatóságok keze közül. Ilyen volt L. M., akit nem tudtak szüleivel együtt elvinni, a szülők azt mondták, amikor értük jöttek, hogy nyaral, de nem tudják hol. Az illetőt valószínűleg hosszan kereshették, az egyik Kitelepítési Objektum Dosszié három iratot is tartalmaz. Az egyik egy ÁVH jelentés a Budapesti Rendőrkapitányság vezetőjének. Ebből a jelentésből megtudhatjuk, hogy L. M előbb Pesten bujkált, munkahelyéről kilépett, alkalmi munkákból élt, később hamis bejelentőt szerzett, egy vidéki városban élt. Azt a látszatot igyekezett kelteni, hogy disszidált, mert Ausztriába kiküldött leveleket, melyeket ott adatott fel hazai címekre. A történet végkifejlete nem lelhető fel a dossziéban.

Mentesítések, áttelepülési kérelmek

A Zárójelentésen kívül témánkat illetően a másik legfontosabb irat az Összefoglaló jelentés. A budapesti kitelepítési ügyek intézéséről szól 1951 július 18-tól a kitelepítések „befejezésétől" 1952. június 1-ig. Ebben az áll, hogy 1951. július 18-a után, amikor befejezettnek nyilvánították a budapesti kitelepítést, még két hétig kézbesítettek a határozatokat a kitelepítés ideje alatt vidéken tartózkodó személyeknek, és keresték az eltűnteket. Ezeknek a személyeknek, családoknak általában egyénileg kellett elfoglalni a kényszerlakhelyüket, de voltak olyanok is, akiket megbilincselve vittek a kitelepítés helyére. A hatóságok feladata volt: "a napi 400-500 kérelem elbírálása és a kitelepítési helyüket - különböző okok miatt - el nem foglaló személyek megkeresése és egyéni leköltöztetése." Az átköltözési és mentesítési kérelmeket hetente bírálta el a bizottság. Mentesítést nemcsak a határozat kézbesítése után lehetett kérelmezni, hanem a kitelepítés helyéről is, amíg a belügyminisztériumi hatóságok a többszöri kérelmezőknek a sokszori elutasítás után válaszként azt nem írták, hogy többet nem foglalkoznak ügyükkel. Az Összefoglaló jelentés szerint a kérelmezők 95%-a kért mentesítést. Voltuk olyan személyek, akik a többszöri elutasítás ellenére 10-15 kérelmet is beadtak. " Az Összefoglaló jelentés szerint 1951. július 18-tól 1952. június l-ig 499 személyt mentesítettek.

A MOL egyik iratából, melyet Rudas György rendőr alezredes szignált a Belügyminisztériumban, és Békés, Szolnok, Hajdú-Bihar, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Pest megyék kapitányságainak vezetői kapták, az derül ki, hogy azonnal intézkedniük kellett, ha nem a teljes családot, a véghatározaton szereplő valamennyi személyt, tudták a kényszerlakhelyre vinni. A családfőt tették felelőssé, hogy két héten belül mindenki a kényszerlakhelyen tartózkodjék, és jelentkezzék az első fokú rendőrhatóságnál. Retorzióként körözés és rendőri eljárás szerepel. Sürgős feladatról volt szó, ami a levél keltéből is kitűnik. 1951. július 20., két nappal későbbi csupán, mint az első nagy, budapesti kitelepítési hullám utolsó napja.

Az ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA [illegible]

Szolnok vármegye, [illegible] község megyei Tanács
[illegible]nak.

K é r [illegible] e k.

A belügy[illegible] [illegible]ium f.évi május [illegible] [illegible] napján k[illegible] és
alulirottak [illegible]ére 1951. évi május[illegible] [illegible] [illegible] kikéz-
besitett [illegible] számu véghatározattal arról értesitett,
hogy [illegible] alulirott özv. Wenckh[illegible] Károlyn[illegible] és a velem
[illegible] [illegible] két kiskoru leány[illegible]t, [illegible]
budapest [illegible]/V. Károlyi [illegible] 5.sz.I.em./
lakóst [illegible], a 8,130/1939.M.E. számu rendelet és a 760/1939.
[illegible] számu rendelet rendelkezései [illegible] B u d a p e s t
ter[illegible]ről azonnali hatál[illegible] [illegible] lakhelyünkül
Szolnok vármegye, Kötel[illegible] Lovász Mátyásné Piumai
[illegible]ában egy szobát jelölt

[illegible]ivatkozott véghatározatban rendelkezés van a tekintet-
ben, hogy amennyiben [illegible] /rokonainknál, ismerő-
seinknél/ kivánunk [illegible] hivatkozott véghatá-
rozatban kijelölt lakhelyünk elfoglalása után kérelmet
terjeszthetünk [illegible] uj lakhely szerint illetékes megyei
Tanács elé azon [illegible], [illegible] a megjelölendő hely jelöl-
tessék ki részünkre lakhelyül.

Mellékelten csatoljuk [illegible] Széchényi Gyula aszódi [illegible] lakos-
nak az [illegible] [illegible] [illegible] láttamozott nyilat-
kozatát, [illegible] szerint elhelyezésünket vállalja és
szerény [illegible]ól is gondoskodik.

A fent [illegible] alapján tisztelettel kérem a Szolnok
várme[illegible] hogy részben magas koromra, részben
leány[illegible] [illegible] nélkül kiujuló betegsé-
gére [illegible] tekintettel

engedélyezni [illegible]
[illegible] Aszódon.......ahol részünkre a legsze-
r[illegible] biztositva van, átköltözhessünk és ott
[illegible] engedélyt szerezhessünk.

[illegible] a reményben, hogy egy fiatal emberi élet megmenté-
[illegible] kérése meghallgatásra talál [illegible]
[illegible] elképzelésünk szerint a gyógyulás [illegible]
te [illegible] meg lenne a módja két kis gyermek[illegible]
to[illegible] neveltetésére és gondozására, kérésünket [illegible]
[illegible] Tanács jóindulatába ajánljuk és kérjük, hogy az
[illegible] találjon.

[illegible] Község, Szolnok vármegye, 19[illegible] VII. [illegible] 6.

ABTL 2.5.1

03338 / 1951

Belügyminiszter Ur!

Belügyminiszter [illegible] f. évi május hó [illegible] kelt 0[illegible] szá-
mu véghatározatával arról értesitett, hogy [illegible] alulirott
özv. [illegible] Károlynét és a [illegible] alulirott
[illegible] férjezett Draskóczy Gyulánét [illegible] két kiskoru
[illegible] budapesti /V. Károlyi u. [illegible] I. [illegible] lakósokat
a [illegible]/1950. M.B. számu rendelet [illegible] 76[illegible]/1950. B.M. számu
re[illegible] alapján Budapest [illegible] területéről [illegible] határozattal [illegible]
t[illegible] kitiltott és uj lakhelyül Szolnok vármegye Kőtelek
[illegible] Lovász Mátyásné [illegible] házában egy szobát je-
lölt [illegible].

[illegible] tkozott véghatározatban [illegible] van a tekintet-
[illegible], hogy amennyiben [illegible] rokonainknál, ismerő-
[illegible] /kivánunk [illegible] a [illegible] tkozott véghatáro-
[illegible] tban kijelölt lakhely elfoglalása után kérelmet ter-
[illegible] szthetünk elő az [illegible] szerint illetékes megyei
[illegible] tanács elé azon célból, hogy a [illegible] lölendő hely jelöl-
tessék ki részünkre [illegible].

Figyelemmel arra, hogy [illegible] rokonunk Szécsényi
Gyula írásbeli [illegible] kötelezettséget vállalt
arra nézve, hogy [illegible] lakásán befogad bennünket és ez
ellen az [illegible] Tanács [illegible] láttamozott és pecséttel el-
látott nyilatkozat [illegible] kifogást nem emelt, ennek folytán
f. évi ju[illegible] h-ó [illegible]-án kérvényt intéztünk a Szolnok megyei
Tanácshoz [illegible] teljesitése céljából 550-84/1951 junius
15. iktató-szám [illegible].

Kérelmünket Szolnok megye Tanácsa 5270-191/1951.T/c szám
ala[illegible] f. évi junius 28.-án kelt határozatával
el[illegible].

[illegible] lemmel arra, hogy Miniszter Ur a fent idézett rende[illegible]
[illegible] ában az [illegible] településre kifejezetten módot és lehetőséget
[illegible], [illegible] kérjük, hogy a Szolnok megyei [illegible]
[illegible] határozatát megváltoztatni és az áttelepülés
[illegible] az engedélyt megadni sziveskedjék.

Kérésünk kedvező elintézése reményében maradtunk

Kőtelek, 1951 VII 6-á

Tisztelettel

özv Wertheimer Károlyné

Draskóczy Gyuláné
és két kiskorú leánya

Mellékelve másolatban a Szolnok megyei Tanácshoz
~~intézett~~ kérelmünk másolata

[illegible] 1 1 2 5 [illegible]

03335 / 1951

ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA

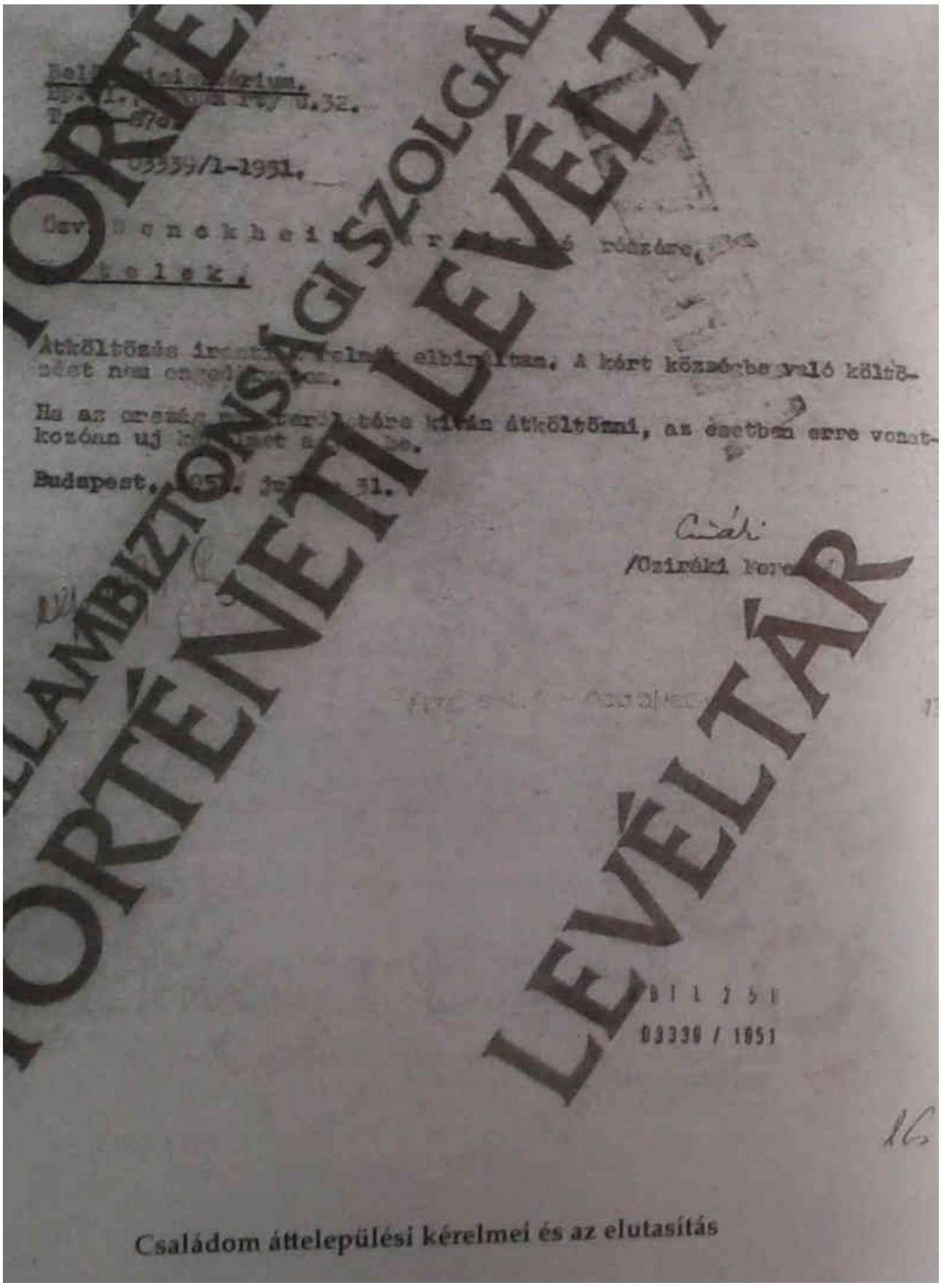

Családom áttelepülési kérelmei és az elutasítás

Fent már említettük, hogy az Összefoglaló jelentés szerint a kitelepítettek nagyon sokat próbálkoztak mentesítési kérelmek beadásával, illetve áttelepülés kérelmezésével Az ÁBTL-ben azonos jelzet alatt több család anyaga található, mely többek között számos kérelmet tartalmaz. A kérelmeket Rákosi Mátyásnak vagy

a belügyminiszternek címezték. Mindegyik esetben többszöri, mondhatjuk sokszori próbálkozásról van szó, és az is megállapítható, hogy igen ritka a sikeres ügy. Főként családi okokra, jobb elhelyezkedési lehetőségre, egészségügyi problémákra hivatkoztak a kérelmekben. Ezeket sok esetben a régi munkahelyek, különböző intézmények is támogatták, vannak dokumentumok arról. hogy többeknek a nyilas időkben megsejtett vagy bújtatott üldözöttek próbáltak sejteni. Némely esetben előfordul, hogy az idősebb családtag áttelepedését engedélyezték, a fiatalabbakét nem. A levelek hangneme külön tanulmányt igényelne. A legkülönösebb számomra, hogy némelyik, szabadságában igen korlátozott kérelmező „Szabadság" köszöntéssel fejezi be a levelét.

A dokumentumokból az látszik, hogy egy idő után már egyáltalán nem, vagy a lehető legritkábban mentesítettek. Egy nagyon késői mentesítésre bukkantam egy Kitelepítési Dossziéban, a háromtagú családot 1952. június elején mentesítették, és azt a majdnem hihetetlen választ kapták, hogy visszajöhetnek a fővárosba, de lakásról maguk voltak kötelesek gondoskodni, mert már rég másoknak utalták ki korábbi otthonukat. Az áttelepedési kérelmeknél is halogató az ügyintézés, vagy egy nagy, kék „Nem" pecsét van a papíron, vagy a kért helyre nem adnak engedélyt, a szöveg pedig úgy folytatódik, hogy kérje máshová az áttelepedést. Az áttelepülési kérelmekhez csatolni kellett egy befogadó nyilatkozatot, melyen az aláírás valódiságát a helyi tanács igazolta, továbbá a tanácstól letelepedési engedélyre is szükség volt.

Ha a kérelemre egyeseknek megadták az áttelepedési engedélyt, ezt a kitelepített a Belügyminisztériumtól kapta meg. Az engedély szövegében szerepel, hogy az eredeti kitelepítési helység helyett az új falut, községet jelölik ki kényszerlakhelynek, tehát ott is ugyanazokat a restrikciókat alkalmazzák a kitelepítettel szemben. Pontos adminisztrációt végeztek, mert a határozatról értesítették az eredeti kitelepítési hely megyei rendőrkapitányságát, az áttelepülés helyének megyei rendőrkapitányságát, a budapesti rendőrkapitányságot, valamint a befogadó családot is. Ezt követően még az illetékes megyei rendőrkapitányság jelentést küldött a Belügyminisztériumba az új kitelepítési hely elfoglalásáról. Átnézve néhány kitartó kitelepített ismételt kérelmét, megállapítható, hogy legalább egy év kellett az esetleges sikerhez.

Az ÁBTL egyik Kitelepítési Dossziéjában szerepel egy hattagú család (szülők két felnőtt gyermekükkel és azok házastársaival) anyaga, melyből csak mentesítési, kérelmeikkel foglalkozom. Esetükben érdekes, hogy még kitelepítésük előtt kértek letelepedési engedélyt egy olyan faluba, ahol korábban éltek és ahol földbirtokukat elvették. Az engedélyt a helyi tanács megadta számukra. A kitelepítési határozat átvétele után azonnal fellebbezéssel éltek, majd a kitelepítés helyéről folytatták a fellebbezések sorát. A három házaspár külön-külön is sok kérvényt nyújtott be, számtalan magyarázattal próbálkoztak, például azzal, hogy 1944-ben a család két férfi tagja nem teljesítette a behívóparancsot, inkább vállalták a nagyon kockázatos bujkálást, katonaszökevények lettek. A fellelhető dokumentumok között hat fellebbezés származik az egyik házaspártól. A válaszokra a nagy, pecsételt 'Nem'-ekből következtethetünk. Természetesen a dossziéban megtalálható fellebbezések egyáltalán nem biztos, hogy minden próbálkozásukat fedik. A Belügyminisztériumban megunhatták a sok kérvényt, mert van egy válaszlevél is 1951 októberéből, mely így szól: "Beadott kérelmét elbíráltam. Értesítem, hogy az abban foglaltakat nem találtam teljesíthetőnek. A jövőben ilyen irányú kérvényeit nem fogom figyelembe venni." (aláírás Cziráki). Mint a későbbiekben egy dokumentumból kiderül, ez az egyik szokásos formalevél szövege. A nagybetűs pecsét az iraton ezúttal: lezárva. Valóban ez volt az eljárás, miután csak ritkán adtak mentesítést, vagy engedélyezték az áttelepülést, az ügyeket lezárták. Ezután a kitelepítetteknek már nem volt kihez fordulniuk.

Egy érdekes és igen hosszadalmas ügy is szerepel az egyik Kitelepítés Objektum Dossziéban, melyben két azonos nevű és valamikori magas ranggal rendelkező embert összecseréltek. Egyikük, aki méltánytalannak érezte a kitelepítését, több menetben próbálta az igazát bizonygatni, sikertelenül. Hajdani pozícióját, származását a hatóságok elegendőnek tartották a kitelepítéshez.

A fenti kérelmek mellett a megyei rendőrkapitányságoktól kellett kérelmezni az eltávozást. Végtelenül szomorú leveleket olvastam a Szolnok Megyei Levéltár anyagában, a levelek hangneme a legnagyobb megalázottságról tesz tanúságot. Főleg egészségügyi okok, kezelés, kórházi tartózkodás miatt kértek engedélyt, amit csak nagyon ritka esetekben kaptak meg. Az ügyintézésnél mindig érezhető a halogatás, még a sürgős egészségügyi indokok fennállásakor is több különféle orvosi igazolást kértek, írtak elő. Ezek megléte sem volt biztosíték az engedély megadására. Hivatalos ügyek elintézésére sem adtak engedélyt. Idézet egy eltávozási kérelemből, melyet a Heves megyei Rendőrkapitányság támogat, de a Belügyminisztériumból Cziráki r. százados 1952. július 21-én így utasít vissza: „Sz. A-né Budapestről kitelepített idézését megküldöm azzal, hogy a nevezettnek Budapestre való felutazását nem engedélyezem. Sz. A-né kihallgatásáról a kitelepítés helyén, Tarnaőrsön szíveskedjék gondoskodni.

A B. M. nagyon szigorúan magának tartotta meg az eltávozások engedélyezését. Egy másik esetben az ABTL iratanyagából arról értesülünk, hogy Sz. Zs.-t,' aki korábban áttelepedési engedélyt kapott a Dunántúlra, a helyi tanács orvosi kezelésre elengedte Budapestre. A Veszprém Megyei rendőrkapitányság jelenti az esetet a B.M. IV/9-es osztályának, és beszámol saját intézkedéséről, miszerint utasította a tanácsot a helyes eljárásról. A tanácsnak nem volt engedélyezési joga.

Az Összefoglaló jelentés foglalkozik azzal is, hogy 1951 szeptemberében szabályoztak a tanácsok és a rendőrség a kitelepítettekre vonatkozó hatás-körét. Majd újabb budapesti kitelepítésről értesülhetünk: „1951. november 6-án - Pőcze Tibor miniszterhelyettes elvtárs jóváhagyásával - az ÁVH kérésére újabb 13 családot telepítettünk ki Heves megye 13 községébe. Ez összesen 41 főt jelentett.

Érdekes az Összefoglaló jelentés azon része, mely a kitelepítettek foglalkoztatásáról szói, ez nagyban eltér attól, amit a legtöbb kitelepített tapasztalt. Az igaz, hogy sokak munkájával elégedettek voltak a munkáltatók, de a kemény fizikai, főleg segédmunkától nagyon kevesen tudtak megszabadulni. Idézek a jelentésből. „Komoly problémák jelentkeztek a kitelepítettek munkába állításával. A különböző szakképzettségű kitelepítettek - lehet mondani minden megyében - igyekeztek beférkőzni a munkaerőhiánnyal küzdő legkülönbözőbb vállalatokba és gazdaságokba, ahol rövid ideig végeztek csak segédmunkát, és utána mint kiemelt munkaerők jelentkeztek, sőt volt eset, amikor jó munkája miatt a vállalat sztahanovistának akarta felterjeszteni." Majd rátér az Összefoglaló jelentés arra, hogy hányan dolgoznak. Arról azonban nem ír, hogy nem mindenütt volt munkalehetőség, valamint figyelmen kívül hagyja a kitelepítettek korösszetételét is. „A kitelepítetteknek mintegy 40-70%-a (megyénként) végez munkát. Ezek zömmel a volt honvéd- és rendőrtisztek, valamint néhány volt arisztokrata. A nagykereskedők, gyárosok, földbirtokosok, bankárok jó része ma sem dolgozik, mert még vannak tartalékaik, és a rokonok támogatják. Sok amerikai és budapesti csomagküldeményt kapnak.

Egy másik MOL dokumentumból idézek, a Belügyminisztérium rendeletéből, mely a kitelepítettek építőipari alkalmazásával foglalkozik (dátum: 1951. augusztus 29.):

1 Az alkalmazás a kitelepítettek önkéntes jelentkezése alapján történik. Helyben kell a kitelepítetteket alkalmazni, és ezt jelenteni kell a tanácsnál és a rendőrkapitányságon.
3 Kivételesen indokolt esetben a kitelepítettek ugyanazon járás más községében/városában is alkalmazhatók. (Ezt is az előbbek szerint be kell jelentem, és a rendőrségtől távozási engedélyt kell kérni.
4 A kitelepítettek kizárólag fizikai munkával foglalkoztathatók. (...) A kitelepítetteket bizalmas jellegű munkán, továbbá gép- vagy anyagkezelői munkakörben, valamint munkavezetőként, brigádvezetőként vagy őrként foglalkoztatni tilos.

A 3 ponthoz hozzátartozik, hogy a gyakorlatban ez kétszeri jelentkezést (munka

előtt és munka után) jelentett a helyi rendőrségen.

Az Összefoglaló szerint 362 idős, beteg személyt engedtek be szeretet otthonokba. Korábban a békéscsabai, debreceni, nyíregyházi és tokaji otthonokba, 1951 novemberétől csak a tokaji szeretetotthonba. Valamint arról is szól, hogy egyesek házasság révén is próbálnak kibújni a kitelepítés alól.

Úgy látszik, a kitelepítettek a helyi hatóságokkal kapcsolatos panaszai valamilyen úton eljutottak a Belügyminisztériumba, és volt eset, amikor még ott is megsokallták a durvaságokat. Az Összefoglaló jelentésben a következő olvasható: „A kitelepítettekkel való bánásmód terén még mindig előfordulnak hibák. így pld. Szolnok megyében, a kőteleki őrsön meg nem engedhető módon bántak a kitelepítettekkel. Durván szidalmazták őket, amikor az őrsre kéréseikkel bementek, gyengeelméjű kitelepítettel tréfát űztek úgy, hogy tánctanítói megbízást adtak neki, stb."

A helyi hatóságok ellenőrzése és jelentéseik mindenre kiterjedhettek, a jelentésbe ezek általánosságokként kerültek be. „A megyei kapitányságok jelentése szerint a községekben a kitelepítettek általában a kulákokkal, a papokkal és a volt urakkal érintkeznek. Az előfordul egyes helyeken, hogy - különösen a fiatalok - igyekeznek beférkőzni a falusi ifjúság közé. A falvakban még ma is tömegesen járnak a Földműves Szövetkezetek kocsmáiba és cukrászdákba. Sok látogató érkezik hozzájuk."

Ezt követően az Összefoglaló jelentés megadja a mentesítettek listáját, feltüntetve valamikori foglalkozásukat, a mentesítés indokát és legtöbbször azt is, hogy kinek vagy milyen szervnek a kérésére kapott az illető mentesítést. A dokumentum, mely 1952. június 10-i dátummal íródott, már az engedélyezett áttelepülések utáni állapotot mutatja be, kimutatást közöl a különböző megyékben kitelepítés hatálya alatt álló személyekről. Itt mar más megyék is szerepelnek, mint a Zárójelentésben, éppen egyes áttelepülések engedélyezése miatt. Az új helyeken természetesen ugyanúgy fennáll az áttelepítettek összes restrikciója, mint az eredeti kitelepítés helyen. A kimutatást itt teljes terjedelmében vesszük át:

A kitelepítés hatálya alatt áll: 13 652 fő

Ebből:
A kitelepítés helyén tartózkodik:.....13 269 fő
Ezek megyénkénti megoszlása:
Baranya megye.....5 fő
Bács-Kiskun megye ... .88 fő
Békés megye .....2696 fő
Borsod-Abaúj-Zemplén megye..... ..... 1330 fő
Csongrád megye.....36 fő
Fejér megye..... 49 fő
Győr-Sopron megye.....28 fő
Hajdú-Bihar megye.....2167 fő
Heves megye..... 2535 fő
Komárom-Esztergom megye.....34 fő
Nógrád megye.....104 fő
Pest megye.....501 fő
Somogy.....59 fő
Szabolcs-Szatmár megye..... 1287 fő
Szolnok megye..... 2203 fő
Tolna megye.....41 fő
Vas megye.....1 fő
Veszprém megye.....102 fő
Zala megye.....11 fő
Kitelepítési helyét nem foglalta el: .....171 fő

Ennek oka:
Katonai szolgálatot teljesít.....17 fő
Kórházban van.....15 fő

Különböző családi okok miatt (főleg családtagoknál)... 31 fő
Szökés miatt körözve.....51 fő
Börtönbüntetését tölti vagy internálva van.....57 fő

Kitelepítési helyén, illetve kórházban meghalt .....212 fő

Az Összefoglaló jelentés nyilvántartást közöl arról is, hogy kik, illetve milyen szervek, intézmények kérték annak a 499 kitelepítettnek a mentesítését, akik azt meg is kapták. A teljesség igénye nélkül néhány érdekes adat.

A belügyminiszter és első helyettese utasítására.....13 fő
Gerő Ernő javaslatára .....4 fő
Különböző minisztériumok kérelmére.....89 fő
Az Államvédelmi Hatóság kérelmére.....28 fő
A Tudományos Akadémia kérésére .....7 fő
Az Orvostudományi Egyetem kérésére .....14 fő

Egy egyetemi kérelemre való hivatkozást is találtam az Országos Levéltárban, sajnos magát a kérelmet nem találtam meg. A Budapesti Műszaki Egyetem rektori hivatalának átiratára hivatkozik a Belügyminisztériumban Rudas György r. ezredes által írott, a Közoktatási Minisztériumba Orbán Lászlónak címzett levél, melyben kilenc hallgató visszaengedését kérik, hogy tanulmányaikat folytathassák. A levélben a hallgatók név szerint szerepelnek, személyi adataikat is feltüntetik. A levél befejező mondata a következő: „Kérem, hogy az egyetem kérése ügyében a minisztérium véleményét közölni szíveskedjék." Dátum: 1951. október 13.180 Sajnos a folytatásról a fenti jelzet alatt nincs további dokumentum. Az egyik kitelepített akkori egyetemistával, aki a dokumentumban is szerepel, Ágostházi László építészmérnökkel felvettem a kapcsolatot. Elmondása szerint az ő többszöri mentesítési kérelme és az egyetem felterjesztése is eredménytelen maradt, tanulmányait csak 1954-től folytathatta, miután a kitelepítésből még munkaszolgálatra is behívták, és annak teljes idejét letöltötte.

Kijelentkezés, bejelentkezés

A kitelepítettek Budapestről való kijelentését külön szabályozták. A MOL-ban megtalálható belügyminisztériumi irat (kiadmányozó Rudas György r. alezredes, dátum: 1951. június 30.), melynek címzettje a Budapesti Rendőrkapitányság vezetője, intézkedik arról, hogy a kitelepítetteket, hogyan jelentsék ki. „ A lakók nyilvántartókönyvéből nem szabad kitűnni annak, hogy az illető személy kitelepítés útján hagyta el Budapest területét. Ugyanakkor a nyilvántartókönyv alapján az őrs köteles feljegyezni a kitelepített személy születési helyét évét és anyja nevét. Ennek megtörténte után az őrs köteles a Budapesti Rendőrkapitányság vezetőjének felterjeszteni." Ennek később is lesz jelentősége, amikor a listákat készítik a veszélyes elemekről.

Majd így folytatódik a szabályozás: „A bejelentőhivatal az így megkapott adatok alapján kitölti a kijelentőlapokat, és azokat szabályszerűen elkezeli. A III-as számú szelvényen a következő jelzést kell feltüntetni: kitelepített személy. Erre azért van szükség, hogy a katonai nyilvántartó nyilvántartásában a szükséges átvezetéseket eszközölhesse. A ki- és bejelentéseket feltűnően gyorsan intézték. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában kezembe került Édesanyám Budapestről való hivatalos kijelentésével kapcsolatos dokumentuma, melynek dátuma 1951. május 25. A kitelepítési véghatározatot 21-én kaptuk, és 22-én hurcoltak el minket. Ezek szerint három nap múlva már nem voltunk budapesti lakosok.

A fenti jelzet alatt szerepel szintén Rudas rendőr alezredes által írott levél, melyet Szolnok, Szabolcs, Hajdú, Békés, Borsod, Heves, Pest, Bács-Kiskun megyék Rendőrkapitányságainak vezetői, a Megyei Tanácsok V. B. elnökei kaptak meg a ki- és bejelentés szabályozásáról, ekképp rendelkezik: „A kitelepített személyek vidéki lakóhelyükön kötelesek állandó lakosként bejelentkezni és ez alkalommal

budapesti állandó bejelentőlapjukat csatolni. Ez utóbbi bejelentőket a vidéki bejelentőhivatalok haladéktalanul el kell küldjék a budapesti Rendőrkapitányság bejelentő hivatalához." A dátum itt is 1951. június 30. A kijelentkezés és a vidéki állandó lakás meglétének előírása fontos intézkedés volt a rendszer szempontjából, nehogy később a kitelepítettek vissza tudjanak költözni Budapestre, erre vonatkozó intézkedésről szó lesz az amnesztiával kapcsolatban.

A Hortobágyra kitelepítettek esetében nem voltak ilyen előrelátóak a hatóságok. A kitelepítés idején nem jelentették be őket a hortobágyi táborokba, így történhetett az, hogy csak a Nagy Imre beszéd elhangzása után intézkedtek ebben az ügyben. Az Országos Rendőrkapitányságtól 1953. július 17-én Pőcze Tibor rendőr vezérőrnagy adja ki a rendelkezést: " A zárt táborban lévő személyek ez idő szerint bejelentő hivatal útján útján nyilvántartva nincsenek. Ezért már a közelmúltban intézkedtem, hogy a zárt táborokban lévő valamennyi személyről bejelentőlapot és megfigyelő lapot állítsanak ki, és a megfigyelő lapot az ORBH-nak haladéktalanul küldjék meg."

Ellenőrzés

Vajon tudtak-e tenni valamit a kitelepítettek a saját érdekükben a kitelepítés helyen? Nem, vagy nagyon keveset, mert minden várható vagy elképzelt kihágásra, vétségre előre megvolt a meghatározott retorzió, emellett legtöbb helyen a rendőrség igen találékonynak mutatkozott a bánásmód tekintetében, továbbá a kitelepítettek állandó, szigorú megfigyelés, ellenőrzés alatt álltak. Ellenőrizték a leveleket, csomagokat. Több helyen a rendőrség nemcsak elolvasta a leveleket, hanem másolatokat is készített a kitelepítettek levelezéséről. A fent már többször említett Kitelepítettek Objektum Dossziéjában is van levélfigyelésre bizonyíték, például egy kitelepített által Stockholmba, az ottani Vöröskereszthez küldött segélykérő levélről tesz jelentést Miskolcról egy ÁVH százados. A csomagokat is sok helyen a postáról magának a kitelepítettnek kellett kibontatlanul átvinni a rendőrségre, ahol átnézték, átvizsgálták és esetleg elkoboztak dolgokat, de a kellemetlen kérdéseket, kritikát mindenképpen el kellett viselni. A kitelepítettekhez érkező rokonoknak, barátoknak, látogatóknak először a rendőrségen kellett jelentkezniük, és csak engedély birtokában látogathatták meg hozzátartozóikat, távozáskor is jelentkezniük kellett.

A rendőrök, ÁVH-sok, sőt az akkorra létrejött helyi tanácsok munkatársai is bármikor, éjjel-nappal zaklathatták a kitelepítetteket, átkutathatták a holmijukat, éjszaka razziákat rendezhettek - ilyenkor az egész rendőrőrs felvonult, még rendőrkutyát is hoztak magukkal. A razziázás különösen az első évben volt nagyon gyakori. Válogatott kellemetlenkedéssel, szóban inzultálták a kitelepítetteket. Ha valaki humorral próbálta elütni a sértegetést, az csak olaj volt a tűzre, abszurd drámába hajló párbeszédek jöttek létre. Poroszlón például a deportáltakat „pesti rongyoknak" nevezték a rendőrök, akik még azt is parancsba adták, hogy éjszaka hagyják nyitva az ajtajukat, hogy a rendőrök könnyedén bejuthassanak. Elvihették a kitelepítetteket éjszaka vagy bármely más időpontban kihallgatásra, és voltak olyanok, akiket nemcsak szóban, hanem fizikailag is súlyosan bántalmaztak. Ilyen tapasztalataink nemcsak nekünk voltak Kőteleken, de sokan emlékeznek különböző esetekre, és többen le is írták, mint például Pallavicini Borbála, Esterházy Péter és mások. A visszaemlékezésekben olvasható, hogy a testi fenyítés egyáltalán nem volt ritka.

Itt Zolnay László munkájából idézek ennek bizonyítására. Neves régészünk, mivel Budapesten nem kapott állást, ekkor Egerben, a múzeumban dolgozott.

„Említettem: 1951 júliusában Budapestről kitelepítették, s Tarnalelesz-re zsuppolták Zolnay Ödön nagybátyámat, keresztatyámat is.

Így Egerben legalább egymás közelében lehettünk. Váltig azon törtem a fejem:

hátha találok valami módot arra, hogy a múzeum kötelékébe vonhassam. És bíztam abban: egyszer talán csak feloldják ezt a nyomorult faluhoz kötöttséget. 1952. március eleje volt. Egyik levelében panaszolta, hogy összetűzései vannak a helyi rendőrőrssel. Hol bőrkabátját kifogásolják - 'méltóságos úr a bőrkabáttal' - hol meg kifogásolják, hogy a bokáig sáros járda helyett a lesepert, kövezett országúton ballag.

Egyik este telefont kapok az egri - Széchenyi utcai - kórházból: jöjjek be, mert Tarnaleleszről beszállították Zolnay Ödönt. Súlyosan sérült. ... Vesevérzése van.

Besiettem. Ideadta óráját és arany, címeres gyűrűjét. Nehezen mondta el, hogy belekötött a helyi szerv. Éjszakán át verték -fogai kitörtek, orra véres volt -, s csizmástul ugráltak a hátára. Megerősítette ezt az az orvos is, akinek a mentők Egerben átadták. Naponta bejártam hozzá; amivel tudtam, elláttam. Lehetősége sem merült fel annak, hogy halálos megveretését felpanaszoljuk. Kinek? A rendőrségnek?...

Nagybátyám letargikus nyugalommal fogadta súlyos baját. Ez - a sérülések következtében - urémiába ment át. Tudta s tudtam, hogy menthetetlen. Délután még nála voltam. Estefelé újra telefonálnak a
kórházból: -Meghalt...

Az egri lutheránus pappal fogtuk le Zolnay Ödön szemét. Hetven esztendőt élt."

Ez a szomorú történet is rámutat a kitelepítettek teljes kiszolgáltatottságára nem volt olyan szerv, ahova fordulhattak volna nem védte meg őket senki. A hatóságok gyakorlatilag azt csináltak amit akartak.

A kitelepítettek nem hagyhatták el a falu határát, a legközelebbi faluba, községbe is csak rendőrségi engedéllyel mehettek. A falvakhoz tartozó területeket ekkor a rendőrség pontosan számon tartotta, nehogy a kitelepítettek átlépjék. Távolabbi helyekre magasabb szintű rendőrségi engedélyre volt szükség, amit csak ritka esetben adtak meg. A korlátozás kiteljesedése 1953-ban, a májusi általános választások alkalmából következett be, amikor még a házat, kertet sem volt szabad elhagyni, nehogy a kitelepítettek (nem csak felnőttekről volt szó, a gyerekek sem mehettek ki a kapun túlra) befolyásolják a választókat. A választás előtt népnevelők tömegei keresték fel a lakosságot, hogy szavazzanak a Népfrontra, mely az állampárt fedőszerve volt. Rákosi hatalmat a magas részvétellel akarta bizonyítani. A Népfronton kívül nem volt más választási lehetőség, csak a meglehetősen veszélyes ellenszavazat.

Érdekes adalék: a hatóságok minden faluban sőt a Hortobágyon is nagyon komolyan vették, hogy a kitelepítettek is jegyezzenek békekölcsönt
(békekölcsönnel a politikai hatalom az emberek jövedelmének egy részével a költségvetés hiányát akarta pótolni, a gazdaság helyzete a sok elvonás ellenére, vagy éppen azért nagyon rossz volt), ez azonban nehézségbe, sót ellenállásba ütközött. Ezen nem is lehet csodálkozni, mert a mindenüktől megfosztott, nagyon keveset kereső vagy munkát nem találó emberekről volt szó, akiknek családjukról is gondoskodniuk kellett. A békekölcsön jegyzése nem ment mindenütt atrocitások nélkül. Volt olyanra is példa, hogy a falu lakossága nem jegyezte az előírt összeget, a hiányt is a kitelepítettekkel akarták pótoltatni. Külön behívták őket a rendőrségre, és addig győzködték, fenyegették őket, amíg le nem jegyezték az előírt összeget.

Itt érdemes arról is szólni, hogy kitelepítetteket is próbáltak beszervezni ügynöknek, és beszervezett vidéki ügynökök is jelentettek kitelepítettekről. Az elsőre Horváthné Szathmáry-Király Johanna visszaemlékezésben találunk példát, bizonyára nem ez volt egyetlen eset. A helyi rendőrség állandó megfigyelése a kitelepítettek esetében, úgy látszik, nem volt mindig elegendő. Fedőneves ügynöki jelentések is előfordulnak az egyik Kitelepítettek Objektum Dossziéban. 1951 júliusában íródott az a jelentés, melyben arról olvashatunk, hogy egy hajdani magas rangú katonatiszt, aki a kitelepítésben földműves munkát végzett, elégedetlenségét fejezte ki az orosz gyártmányú mezőgazdasági gépekkel

kapcsolatban, és az angolok által gyártottakat dicsérte. A dossziéban található másik jelentés már 1954-ből, a kitelepítés feloldása utáni időből származik, a volt kitelepített feltehetően még nem tudott elköltözni a kényszerlakhelyről, az ügynök azonban annyira a bizalmába férkőzött, hogy arról jelenthetett, hogy az illető milyen módon próbálja elhagyni az országot. Feladatként záradékban az áll, hogy az ügynök jelentse, amint megtudja a távozás dátumát.

Találtam olyan, kitelepített személyről szóló anyagot, mely arról szol, hogy az illetőt az 1940-es években ügynökként akarták felhasználni de mivel dekonspirálódott, ez nem sikerült, 1955-ben viszont jelentéseket kértek tőle, majd miután 1956-ban elhagyta az országot, többször kézbe vették az anyagát, hogy telepített ügynökként a magyar emigrációs körökben foglalkoztassák. Erről végül 1963-ban tettek le. Anyagában még a megfigyelendők neve is szerepel.

Az ÁBTL dokumentuma, melynek tárgya: Hortobágyi kitelepítettek ugye (dátuma 1952. április 18.), arról értesülhetünk, hogy ott is megpróbáltak beszervezni rabmunkásokat. Valamint arról, hogy a rabok között voltak korábban presszóval beszervezett ügynökök, akiket a táborokban nem foglalkoztattak. Azok között, akiket presszióval szerveztek be előfordultak kompromittált személyek, valamikori nyilas párttag például, vagy csendőr, vagy olyan, akinek meghagyták a kocsmáját, ha vállalta az ügynökséget. Ugyanez a dokumentum említ két agronómust a gazdaságból akiket Árkus és Kónya táborokban foglalkoztattak, de jelentéseikben nem adtak érdemleges információkat. A Jelentés szövegéből idézek:".....a T ellenőrzés az egyedüli technikai operatív tevékenység, amit folytatunk a kitelepítettek között. Ezenkívül leveleiket továbbítás előtt a rendőrőrsnek 'kötelesek' beadni, akik cenzúrázzák azokat. Hasonló formában van ez a kívülről érkező leveleknél is"

Bizonyára vannak olyanok, akik csodálkoznak azon, hogy esetleg a kitelepítettek között is lehettek beszervezett személyek. Az ÁVO operatív csoportvezetői értekezleteinek 1947-es jegyzőkönyvében érdekes adalékokat olvashatunk a beszervezés egyes szempontjairól. Princz százados: „A b. egyén lehetőleg legyen pressziós b. egyén, mert majdnem minden esetben jobban működik, mint a baráti vagy szimpatizáns alapon beépített személy." (b. = bizalmi, pressziós - kompromittálható személy.) Janikovszky alezredes: „Jó b. emberekre van szükség, reakciósokra, akiket beépíthetünk. (...) A közhivatalok tisztviselői 10-15 év alatt bizonyosan elkövettek valamit, aminek segítségével be lehet őket szervezni." Gábor Sándor, Veszprémből: „Szeretném, ha megvalósítható lenne az, hogy beszervezés céljából valakit internálni, vagy rendőri felügyelet alá helyezni lehessen." Woittitz százados: „A csendőrök nyilvántartása fontos azért is, mert a b. hálózat megszervezése terén használhatók. Presszióval csendőrökből nagyon jó b. embereket lehet csinálni... "

Munka

Ha volt munkalehetőség vagy olyan munka, amit más nem akart elvégezni a faluban, akkor kirendelték oda a kitelepítetteket. Többségük a mezőgazdaságban dolgozott, főként a növénytermesztésben, állami gazdaságokban vagy termelőszövetkezetekben végeztek nehéz fizikai munkát. A kitelepítetteket általában külön brigádokba osztották be. Közülük sokan csak hétvégén jutottak vissza a faluba, a családjukhoz, mert távoli gazdaságokba vitték őket, ahol még mostohább körülmények között laktak, rendszerint istállóban, pajtában, hasonlóan a hortobágyiakhoz. Az iparban kevesen próbáltak elhelyezkedni, mert erre a falvakban nem is volt lehetőség, a távolabbi helyekre pedig nem kaptak engedélyt. A Tisza mellett az árterület fásításával, gátak karbantartásával bízták meg őket, vagy az erdőgazdaság, esetleg a vízügyi szolgálat adott nekik munkát, sokan az utak karbantartásával foglalkoztak, útkaparók lettek. Ahol nem volt állami gazdaság vagy termelőszövetkezet, ott a még meglévő önálló gazdákhoz jártak napszámba. Minden lehetséges munkát elvállaltak a túlélés érdekében. Munkaszeretetük is segített abban, hogy a helybeliek becsüljék és befogadják a

kitelepítetteket.

A megélhetést, az élelmiszer beszerzést nehezítette, hogy élelmiszerjegyet csakis azok kaphattak, akiknek volt munkahelyük. Még az alapvető élelmiszerek beszerzése is nehézséget jelentett. A kenyérért sorban álló kitelepített helye leghátul volt, ami azt jelentette, hogy csak akkor vásárolhatott kenyeret, ha még jutott neki. Több visszaemlékező írja, hogy náluk vagy egyáltalán nem, vagy csak késői időpontban, amikor már kevés áru volt, vásárolhattak a falu piacán. Az is előfordult, hogy ilyenkor az árusok felverték az árakat. Bár falun éltek, ahol az élelmiszer alapanyagok előállítása folyik, sokan pénzszűke miatt igen hiányosan tudtak táplálkozni, ami nem egyszer tragédiához is vezetett. Segíthetett az, ha a gazda, akihez betelepítették, kicsi földdarabot bocsátott rendelkezésükre, ahol megtermelhettek a legfontosabb zöldségeket.

Eltávozás

Mint tudjuk, a falut és annak határát nem volt szabad engedély nélkül elhagyni. Pallavicini Borbála, aki a kitelepítés egész időszakát távoli tanyán töltötte arról is említést tesz, hogy a Tállyáról, ahova tartoztak, de a megállóhoz vezető út egy szakasza már kívül esett a falu határán, ezért a szántóföldeken át mentek, nehogy a rendőrök lássák őket tilosban. A büntetés ebben az esetben is internálás lett volna. Számos emlékező írja, hogy akkoriban milyen pontossággal tartották számon a rendőrök, hogy hol húzódik a falvak határa. Bárhol feltűnhettek a rendőrök, a legváratlanabb pillanatban, nemcsak a faluban, hanem a szántóföldek között is.

A megyei rendőrkapitányságtól hosszas engedélykéréssel lehetett orvosi vagy hivatalos ügyben eltávozást kapni. A kérelmek többségében azonban elutasítás volt a válasz. Az engedély birtokában is csak többszöri rendőrségi jelentkezésekkel tudták lebonyolítani az utazást. A Szolnok Megyei Levéltár anyagában olvastam ilyen engedélykérő levelet, melynek szívbemarkoló volt a megalázkodó hangneme, ahogy az idős kitelepített valósággal könyörög azért, hogy valamilyen fontos kezelés miatt elutazhassék. Kevesen merték megkockáztatni, hogy engedély nélkül, akár egy-két napra is, elhagyják a kijelölt lakhelyet, mert az ellenőrzések kiszámíthatatlanok voltak, a retorziók pedig igen súlyosak, például internálás.

Egyik volt kitelepített, akivel interjút készítettem, a kitelepítés idején mindössze húszéves volt, s még nehezebben viselte el a helyhez kötöttséget, két napra megszökött a kitelepítés helyéről. A Dél-Alföldről többszöri átszállással vonattal felment Budapestre, a vonaton a rendőri ellenőrzések elöl sikerült kalandosan kisiklania. Budapesten azonban nagyanyja lakásába már nem mert felmenni, felüzent, hogy találkozhassanak. Vagy említhetem Kormos Gyula rendező példáját, aki egyedül ment a kitelepítésbe felesége pici gyermekükkel vidéken rejtőzött, jóllehet rajta voltak a kitelepítési végzésen. Egy idő után természetesen nagyon hiányzott Kormos Gyulának a családja, elszökött és meglátogatta őket. Egyik alkalommal több napig maradt, amit a helyi hatóság észre is vett, mert a kitelepítetteket gyakran ellenőrizték. Letartóztatták, és börtönbüntetést kapott Az ilyen szökés amúgy alapos előkészítést, szervezést igényelt, mert a rendőrök őrzéseik mellett figyelték az állomást, utasokat, és a vonatokon is rendszeresek voltak az igazoltatások. Kormos Gyula feleségét is előállították ekkor, és elvitték a kitelepítésbe.

Iskola, tanulás

A kitelepített gyerekek közül az általános iskolás korúak voltak még a szerencsésebbek, mert ők a helyi iskolákba járhattak, bár ehhez a tanyákra telepítetteknek hosszú, sok kilométeres utat kellett hóban-sárban megtenni. Egyes iskolákban a tanárok egy része éreztette a gyerekekkel, hogy az

osztályellenséghez tartoznak. Sajnos akadtak olyan tanárok, akik még osztályzattal is diszkrimináltak. A helybeli gyerekek között alig volt olyan, aki kellemetlenkedett volna a kitelepített osztálytársakkal. Ezekre is találunk utalásokat a visszaemlékezésekben. De sok olyan tanárról is megemlékezhetünk, akik megértőek, segítőkészek voltak a kitelepített gyerekekkel.

Azoknak, akik kitelepítés idején középiskolába jártak, vagy a kitelepítés ideje alatt végezték el a nyolcadik osztályt, semmilyen lehetőségük nem volt középiskolába bejutni, még olyan községekben sem, ahol volt középiskola. Származásuk, kitelepített voltuk elég volt a felvétel megtagadására. Ezekkel a gyerekekkel a kitelepített felnőttek, köztük természetesen a saját szüleik, ki milyen tárgyban érezte magát erősnek, igyekeztek foglalkozni, így nyelveket is tanítottak nekik. Beszélgetésekből ismerhették meg a világ különböző tájait, nevezetességeit, a történelem fontos eseményeit. Természetesen a könyvek nagyon hiányoztak. A tizennegyedik életévüket betöltött gyerekek együtt dolgoztak a felnőttekkel különböző munkaterületeken. A kisebbek a nyári szünetekben vízhordók voltak, gazt szedtek, az aratók után a földeken maradt kalászokat gyűjtötték Össze. A kitelepítés feloldása után többségük felekezeti iskolákban folytatta tanulmányait, mert az állami középiskolák kapui zömmel még mindig zárva voltak számukra. Állami középiskolába ekkor csak az igazgató és a tanárok legnagyobb jóindulatával lehetett bejutni. A nagyon rossz anyagi körülmények között élő családokban a gyerekek, akiknek a kitelepítés után is egész fiatalon dolgozniuk kellett, csak később, esti tagozaton folytattak középiskolai tanulmányokat, és tették le az érettségit.

Tragikus helyzetbe kerültek azok, akiket egyetem, tanulmányaik alatt vittek a kitelepítésbe, hiszen semmilyen mód nem volt arra a kitelepítés ideje alatt, hogy folytathassák a tanulmányaikat, letegyék vizsgáikat. Ilyen fiataloknak soha vagy esetleg sokkal később sikerült befejezni tanulmányaikat.

Bánásmód, előírások

A hajdani kitelepítettek elég különböző elbánásról számolnak be, attól függően, hogy hol volt a kényszerlakhelyük. Nézzük meg a Belügyminisztérium 00487/3/1951. számú, 1951. augusztus 27-én kelt iratát (ne felejtsük, a kitelepítési hullám elvben július 18-án befejeződött), mely feltehetően olyan megyek végrehajtó bizottsági elnökeihez jutott el, ahová kitelepítetteket vittek. A megyei elnököknek írott dokumentumban egyébként az utasítások egy része a helyi rendőri szerveknek szól. A Szolnok Megyei Levéltárból származó dokumentum meghatározza a ki telepi tettekkel kapcsolatos egyes eljárások egységesítését, útmutatást ad a bánásmódra, áttelepülési kérelmek elbírálására vonatkozóan, és felsorol néhány, a kitelepítettekre vonatkozó tilalmat. Számos utasítás nem eléggé pontos, ami tág teret adhatott a helyi hatóságoknak, és igazolja a területenként különböző elbánást. Különösen érdekes az a rész, amelyben cirkalmasan megfogalmazzák, hogy a rendőri felügyeletesekhez hasonló nyilvántartást kell felfektetni, és állandó megfigyelés és ellenőrzés alatt kell tartani a kitelepítetteket, de nem mondják ki a rendőri felügyelet tényét. Megtudhatjuk azt is, hogy egyes korábban kiadott utasításokat nem értelmezik azonosan a különböző helyi szervek.

Belügyminisztérium
Bp. VI. Vörösmarty u. 32. Szigorúan titkos
Telefon: 126-670
00487/3/1951.
Megyei Tanács Végrehajtó bizottsága Elnökének,
SZÉKHELYÉN

A nemkívánatos elemek Budapestről történő kitelepítésével kapcsolatban egyes szervek részéről különböző kérdések merültek fel. Tájékoztatásul és intézkedés végett az alábbiakat közlöm: A nemkívánatos elemek kitelepítése egyes, erre a célra kijelölt területekre történik. A kitelepítettek az új lakóhelyükön

kérhetik, hogy a megye vagy az ország más részén lakó ismerőseikhez, rokonaikhoz költözhessenek. Ehhez a kérelemhez csatolniuk kell a rokon, ismerős nyilatkozatát, amelyben kijelenti, hogy őt befogadja. Ezt a nyilatkozatot a helyi tanáccsal láttamoztatni kell.

Helytelen tehát az a gyakorlat, amit egyes községi tanácsok folytatnak, hogy külön igazolásokat adnak ki arra, hogy a „letelepedést engedélyezik" vagy az ellen "kifogást nem emelnek".

Általában elegendő, ha a rokon, ismerős által készített nyilatkozatot a helyi tanács láttamozza, vagy záradékát arra jegyzi fel

Az átköltözés iránti kérelmeket a helyi tanácshoz kell beadni amely belülre szol, úgy azt a megyei kapitányság az ÁVH-val és a megyei tanáccsal egyetértésben engedélyezi vagy elutasítja; ha pedig az ország más megyéjére, úgy a Belügyminisztérium rendőrhatósági osztályához terjeszti fel. Az ilyen kérelmek elbírálásánál irányelv az legyen, hogy amennyiben az átköltözés engedélyezése a politikai, biztonsági érdekeket nem veszélyezteti, és különösen ha magukkal hozott tehetetlen beteg, munkaképtelen öregekről vagy gyermekekről van szó, és eltartásukat valaki vállalja, úgy az engedélyt meg lehet adni.

Az új lakhely is ilyen esetben kényszerlakhelynek tekintendő, tehát a megyei kapitányságnak - a rendőri felügyeletesekhez hasonlóan - az új lakhely szerint illetékes rendőrhatóságot az átköltözésről értesíteni kell.

Ha az átköltözési engedélyt a Belügyminisztérium adja, úgy az értesítést a régi lakhely szerint illetékes megyei kapitányság kapja meg.

A kényszerlakhely azt jelenti, hogy ezek a személyek lakhelyüket csak a rendőrkapitányság engedélyével hagyhatják el. Az írásbeli eltávozási engedélyt a megye területére a járási kapitányság, azontúl a megyei kapitányság adja meg. Az eltávozási kérelmek elbírálásánál általában a szempont az legyen, hogy eltávozás csak kivételesen, indokolt esetben és rövid időre engedélyezhető. Különösen vonatkozik ez Budapest területére és környékére. A kitelepítettek Budapest területére való eltávozását a megyei kapitányság csak a Belügyminisztérium hozzájárulásával
engedélyezheti.

A határral érintkező járásokba eltávozást ne engedélyezzen.

A kitelepítettekről és azokról akiknek az átköltözése engedélyezve lett, a lakhelyük szerint illetékes megyei kapitányság rendőrhatósági osztályán, az I. fokú rendőrhatóság engedélyügyi osztályán és a rendőr őrsön, a rendőri felügyeletetekhez hasonló nyilvántartást kell felfektetni azzal a különbséggel, hogy a „jelentkezés" rovat helyett „megjegyzés" rovat legyen.

A rendőri szerveknek a kitelepített kényszerlakhelyre kijelölt személyeket a napi rendészeti feladatuk ellátás közben rendszeresen állandóan ellenőrizniük kell és magatartásukat figyelemmel kísérni.

A megyei kapitányságok rendőrhatósági osztályai a jövőben a havi jelentésükben térjenek ki - amennyiben területükön ilyenek vannak - a kitelepített személyek magatartására is.

Budapest, 1951. augusztus 27.
Dr. Rudas György s.k rendőr alezredes

Szó volt már arról, hogy külön kérelemre lehetett csak egészségügyi okból eltávozást kapni. Mivel az engedélyezés hosszabb időt igényelt, esetleg meg is tagadták, tragédiához is vezethetett olyan betegség is, amely akkoriban már jól gyógyítható volt. Ha valaki kórházba került, a hozzátartozók nem tudták meglátogatni, mert nem adtak rá engedélyt. Csak nagyon kései, 1953. június 9.-i dátummal találtam olyan iratot, mely „A kitelepített személyek kórházi ápolásának szabályozásával" foglalkozik, amit azonban érdemes idézni, mert

bizonyára a kitelepítés alatti gyakorlatot tükrözi. Az utasításokat az Egészségügyi Minisztérium adta ki Dr. Drexler Miklós miniszterhelyettes aláírásával. Ebből idézünk: „A kitelepített egyéneket és hozzátartozóikat szakorvosi vizsgálatra a körzeti orvos csak a helyileg illetékes rendőrhatóság előzetes hozzájárulása alapján utalhatja be.

Kitelepített egyént, életveszélyességi sürgősségtől eltekintve, a körzeti orvos vagy a szakorvos fekvőbeteg-gyógyintézetbe csak a területileg illetékes megyei rendőrkapitányság előzetes hozzájárulása alapján utalhatja be. A fekvőbeteg-gyógyintézetek előzetes rendőrkapitánysági engedély nélkül kitelepítetteket életveszély meg nem állapíthatósága esetén nem vehetnek fel."

Életveszély esetén az előzetes engedély nélkül bevitt kitelepített ottlétéről a kórház igazgatójának 12 órán belül értesíteni kell a megyei rendőrkapitányságot. Amennyiben a kitelepített miatt rendőrorvos száll ki a kórházba, támogatást kell nyújtani neki a kitelepített megvizsgálásában.

Még néhány rendelkezés röviden: A kórház igazgatói el kell kérjék a kitelepített beutazási engedélyét. A betegállományba kiírt kitelepítetteket 24 órán belül jelenteni kell. A kórházak igazgatói havi jelentést kötelesek küldeni a megyei tanácsok egészségügyi osztályához minden hónap 5-ig a kezelt kitelepítettekről. Az igazgatók kötelesek hetenként ellenőrizni, hogy indokolt-e a kitelepítettek további ápolása, fel kell lépniök az indokolatlan túlápolás ellen. „Túlápolásnak" nevezték, ha az orvos együttérzésből, jóindulatból a kelleténél tovább tartotta bent a beteget a kórházban. Ez azonban sok esetben a betegnek az életet jelentette.

A legkimerítőbben a Belügyminisztérium Parancsgyűjteményébe tartozó, 1952. július 9-i dátummal, Cziráki Ferenc rendőr százados által aláírt dokumentum, a Kitelepítési ügyek intézése foglalkozik a kitelepítéssel. Ebben több átfedés van a korábban ismertetett iratok előírásánál, ezért igyekszem az újak mellett csak a legfontosabb, de nagyon tipikus rendelkezéseket elismételni. Ebből a dokumentumból megismerhetjük a mentesítési bizottság összetételét, és újabb adalékokat az ÁVH kiemelt szerepéről és nagyon fontosnak tartom, hogy megemlíti a kitelepítettekről vezetett sokféle nyilvántartást. Az irat első pontja tisztázza a hatásköröket, így megállapítja, hogy 1951 szeptemberétől a kitelepítettekkel kapcsolatos ügyeket a B. M. 00487/3.-1951. számú rendeletével a rendőrségnek adták át. Ennek alapján az elvi irányítás, a mentesítések, átköltözés, Budapestre való eltávozás a Belügyminisztérium hatáskörébe tartozik. A megyei kapitányságok foglalkoznak a megyén belüli átköltözésekkel, országos viszonylatban sürgős és rövid időre szóló eltávozás adásával. A járási kapitányságok a megyén belüli rövid eltávozásokat engedélyezhetik.

A kitelepítettek nyilvántartásával a második pont foglalkozik. A következő helyeken vezetnek a Budapestről kitelepített személyekről név szerint és személyi adataikkal nyilvántartást: Belügyminisztérium, megyei rendőrkapitányságok, járási rendőrkapitányságok, valamint a rendőrőrsök és a területfelelősök. Említi, hogy a Belügyminisztériumban kétféle nyilvántartás van, az egyik szoros ábécé sorrendben, a másik megyénként és községenként szintén ábécé sorrendben (feltehetően ez utóbbiak találhatók meg az ÁBTL-ban). Ezeken kívül más listák is vannak a minisztériumban, mint például a mentesítettek, a katonakötelesek, büntetésüket töltők, internáltak, stb. A rendőrőrsökön a területfelelősök minden egyes személlyel kapcsolatban környezettanulmányt írtak.

A harmadik pont foglalkozik a kitelepítettek ellenőrzésével. Szövege a következő: „A kiterítetteket a területfelelősökön keresztül a rendőrőrsök ellenőrzik, rendőrhatósági felügyeletesekhez hasonlóan havonta egy-két alkalommal, vagy éppen szükségképpen. A rendőrőrsök felülellenőrzését a járási és városi kapitányságok, megyei kapitányságok és alkalmakkor a Belügyminisztérium is felülellenőrzi.

A kitelepítettek ellenőrzése kiterjed arra, hogy ott vannak-e a kitelepítettek a helyükön, vagy nem-e (sic!) szöktek meg. Egyébként más korlátozó rendelkezések

rajuk megszabva nincsenek mindaddig, amíg viselkedésükkel rendőrhatósági felügyelet alá nem kerülnek, amikoris (sic!) a refesekre vonatkozó szabályok vonatkoznak rájuk is.

A szöveg két kitétele említésre méltó, az egyik, hogy más korlátozás alá nem esnek, ami ellentétben áll a valósággal és a jelen dokumentum további információival is. A másik pedig, amit eddig többen, kutatók is adottnak vettek, hogy minden kitelepített egyben rendőri felügyelet alatt is állt. Itt kiderül, hogy ez már az ő esetükben is szankciónak számít, jóllehet az elbánás sok tekintetben túltett a rendőri felügyeletnél előírtakon.

A negyedik pont a szökésekkel, önkényes eltávozással foglalkozik. Rövid és nem távoli eltávozás kihágási eljárást, míg súlyosabb esetben rendőri felügyeletet vont maga után. „Amennyiben pedig huzamosabb időre szökésben voltak azzal a céllal, hogy a kitelepítés hatálya alól kivonják magukat, vagy esetleg az országot is elhagyták, úgy körözést rendeltünk el ellenük és megkerülésük után internáltuk őket.

Az ötödik pont a munkába állításról szól, melyben eleve adottnak vették, hogy a kitelepítettek csak fizikai munkát végezhetnek. A korábbi helytelen gyakorlatot - hogy ti. a munkaerőhiánnyal küzdő gazdaságok, vállalatok a rendőrségtől kértek kitelepítetteket - megszüntették, mert ez a helyi tanácsok hatásköre volt. A tanácsnak helyben kellett hagynia a munkát, majd ezt követően a gazdaság vagy vállalat engedélyt kért a rendőrségtől. A rendőrség rendészeti szempontok figyelembevételével adhatott ki kollektív engedélyt, majd erről értesítenie kellett a megyei rendőrkapitányságot. A vállalat felelt a kitelepítettekért. "A kitelepítetteket általában a kitelepítési helytől számított 20-30 km-nél nagyobb távolságra nem engedjük munkába, hogy ellenőrzésüket biztosítani tudjuk. Ilyen körülmények között a legkülönbözőbb vállalatoknál (útépítő, ármentesítő, magasépítő, mélyépítő, bányász, üzemek, állami gazdaságok, termelőszövetkezetek stb.) dolgoznak a kitelepítettek, megyénként számarányukhoz viszonyítva 50-70%-ig van."

A kitelepítettek kérelmeivel a hatodik pont foglalkozik. Az indokolatlannak ítélt mentesítési kérelmeket lezárták, utána már nem fogadtak el kérvényt. Amikor esetleg indokolt volt a kérelem, „akkor az így összegyűjtött személyekről 5 példányban listát készítettünk, és azt elküldtük a bizottság tagjainak döntés végett. A bizottság tagjai a következők: Sándor Imre áv. őrgy. (A.V.H. budapesti osztály) Fehér László elvtárs (M.M.I. Intézet) Kiss György elvtárs (Fővárosi Tanács osztályvezetője) Rudas György r. alezredes elvtárs

A listára a bizottság tagjai véleményüket ráírták, és két-három nap múlva visszaküldték. A visszaküldés után a lista egy példányát elküldtük a Miniszterhelyettes elvtársnak - a bizottság véleményével, utasítás kérése végett. A Miniszterhelyettes elvtárs ráírta véleményét a listára, amit utasításnak kell tekinteni és aszerint kell a listán szereplők ügyében intézkedni."

Ha valaki mentesítést kapott és visszaköltözhetett Budapestre, saját magának kellett lakásról gondoskodnia.

Ha kitelepítettek nem kitelepítettel kötöttek házasságot ez nem változtatott a kitelepítés tényén. „Az ellen azonban nem emelünk kifogást, hogy a nem kitelepített nő vagy férfi leköltözzön a kitelepítés helyére. Említi, hogy különösen nők esetén előfordult mentesítés, ha az illető „káderhez vagy éppen szakemberhez" ment feleségül.

A dokumentumból kiderül, hogy egyes kitelepített szakemberek mentesítését minisztériumok kérték, mert munkájukra szükségük volt. „A végleges döntést ilyen esetekben elöljáróink hozzák meg, akik a felsőbb szempontokat, nagyobb politikai tudásuk folytán is jobban tudják mérlegelni, és annak alapján intézkedni. Előfordul az is, hogy egyes vállalatok kérnek kitelepített szakembert alkalmazni, ilyen esetben a vállalatot utasítani kell, hogy az illetékes miniszterének tegye meg a javaslatát, aki aztán a Belügyminiszter elvtársnak

továbbítja a kérést..."

Az ÁVH kérései különleges elbírálásban részesültek. Az Államvédelmi Hatóság többször fordult hozzánk olyan kéréssel, hogy X.Y. kitelepítettet mentesítsük, mert neki szüksége van rá különböző szempontokból. Az eddigi gyakorlat szerint kérését minden esetben teljesítettük, eddig a Miniszter elvtársnak ezt nem is jelentettük. A jövőben azonban mielőtt mentesítenénk valakit, minden esetben a Miniszterhelyettes elvtársnak jelentjük. Az Államvédelmi Hatóságtól Sándor Imre áv. őrgy. elvtárs szokta ezeket a kéréseket aláírni. Hasonló esetek fordulnak elő átköltözési kérések szempontjából is az ÁVH-tól. Ezeket minden esetben minden felsőbb hozzájárulás nélkül engedélyezni szoktuk."

Az átköltözés előfeltétele a befogadó nyilatkozat és a községi tanács engedélye, továbbá ahová költözni szeretne, ne legyen a határsávban, ne legyen város vagy fontos ipari, illetve bányászati központ, a közelben ne legyen reptér, honvédségi, ÁVH központ. Olyan helyre sem adnak engedélyt, ahol birtoka volt, vagy képviselőként működött a kitelepített. Fontos szempont volt az is, hogy ne hagyjon hátra ellátatlan családtagot, mert, mint képmutatóan írják, a tanácsnak kell eltartania. Ha szakminiszter munka miatt kérte a kitelepített átköltözését, akkor feltételül szabták, hogy vezető beosztást nem kaphat.

Végtelenül bonyolultan kaphattak a kitelepítettek eltávozást a kényszerlakhelyről. Halálesetben távirati úton kérhettek engedélyt. Itt az első feladat „meg kell állapítani, hogy valóban meghalt-e az illető, akinek a temetésére fel akar jönni." Csupán 24 óra eltávozást engedélyeztek, de csak szülők vagy édestestvérek esetén és a jelentkezési formák betartásával, ami azt jelentette, a megyei rendőrkapitányság engedélyével a kitelepítés helyén, indulás előtt a helyi rendőrőrsön, Budapestre érkezéskor a budapesti rendőrkapitányságon, visszautazás előtt ismét a budapesti rendőrkapitányságon, majd visszaérkezéskor a rendőrőrsön kellett jelentkezni. Mindezeket a jelentkezéseket az eltávozási engedélyre rá kellett vezettetni (egyébként ez volt a gyakorlat bármilyen eltávozás esetében). Beteglátogatást, hivatalos és üzleti ügyek intézését nem engedélyezték. Betegség esetén Budapestre, kórházba csak nagyon ritkán, közelebbi kórházakba inkább adtak engedélyt. „Az internált vagy börtönbüntetését Budapesten töltő férj vagy családtag meglátogatására csak félévenként 24 órát engedélyezünk..."

Voltak azért „népgazdasági szempontból fontos esetek" is, amikor megadták az eltávozást. Például, ha valamelyik kitelepített újítást adott be, és a kipróbálásnál jelen kellett lennie a minisztériumban. „Ezeket engedélyezni szoktuk. Ugyanis a fejlődést mindenkor figyelembe kell venni, még akkor is, ha kitelepítettől jön olyan javaslat, amely népgazdaságunkban megtakarítást vagy más hasonló eredményt ad. (...) Hasonló esetek szoktak előfordulni (engedélykérés) a Pénzintézeti Központ, Nemzeti Bank, illetve a Pénzügyminisztérium részéről is. Ugyanis a kitelepítettek közt nagyon sok olyan van, akinek külföldi érdekeltsége van, amely népgazdaságunknak valutát jelent. Ezekben az esetekben is engedélyezni szoktuk az egy-két napos eltávozást Budapestre."

A megyei kapitányságok havi jelentéseket küldenek a kitelepítettekről ezekben mindennemű változást feltüntetnek és egyben hangulatjelentést is adnak. „A havi jelentéseket a megyei kapitányságok 2 példányban küldik fel, azok egy példányát eddig az Államvédelmi Hatóság budapesti osztályának felhasználásra megküldtük™

A dokumentum szépen illusztrálja a rendőrség bonyodalmas feladatait, a másik oldalt és a tényleges végrehajtás módszereit azonban nem ismerhetjük meg belőle. Minden szinten hozzátették az egyéni, legtöbbször kegyetlen megoldásokat. Hogy ezekre parancsot kaptak-e, az akkori gyakorlatot követték-e, vagy teljesen egyéni eljárást, e kérdésekre a válaszokat eddig nem sikerült megtalálni. Az ellenőrzést például sok helyen éjszaka bonyolították, ami fokozta a félelmet. Olykor az egész rendőrőrs kivonult, ilyen alkalmakkor az is előfordult, hogy éjszakai kihallgatásra vittek kitelepítettet. Bármi indok nélkül feltúrhatták a kitelepítettek holmiját. A falvak határát állandóan ellenőrizték, nehogy átlépjék azt. Arról nem szól a dokumentum, hogy a kitelepítettek látogatóinak is

hosszas ellenőrzésen kellett átesniük, pedig erre biztosan kaptak utasítást a rendőrőrsök.

A helyi szervek különféleképpen tették próbára a kitelepítettek tűrőképességét. Sokszor akartak rájuk bizonyítani bűntettet, szabotázst. A legkisebb vélt vagy valódi szabálysértésért súlyos büntetések jártak. Mindenért büntettek, például: ha a gyerek egyházi ünnepen nem ment iskolába, ha „feketén" dolgoztak, ha megsértették a falu határát. Volt olyan falu, ahol kitelepítettek a piacon nem vásárolhattak, vagy csak bizonyos időpontokban, a rendelkezés megszegőit kihágásért vonták hatósági eljárás alá. Az egyik még kiskorú, de már dolgozó deportált azért kapott fél havi fizetésének megfelelő pénzbírságot, mert kerékpárját nem lakatolta le, és ily módon, az ítélet szerint „alkalmat adott a lopásra".

A büntetéseket akkoriban a rendőrség és a helyi tanács is kiróhatta. Még az enyhébbnek számító is súlyos pénzbírságot jelentett, ami akár több havi fizetésnek is megfelelt. Előfordult, hogy fiatal kitelepített gyerekeket alaptalanul vádoltak bűntettekkel, mint például gyújtogatással.

A fenti dokumentum foglalkozik a deportáltak több helyen vezetett nyilvántartásával. Ehhez kapcsolódó adalék található a Belügyminisztérium. Parancsgyűjtemény szintén 1952-ből származó iratában melyből arról értesít, hogy a kitelepítési iratok rendszerezését befejezték. Az iratokat a továbbiakban nem a belügyminisztérium segédhivatalában, hanem a rendőrségi osztály internálási szakosztályán fogják elhelyezni „megfelelő technikai védőberendezéssel ellátott helyiségben (biztonsági zár alatt) tekintettel az iratokban lévő bizalmas nyomozati adatokra. Azzal, hogy az internálási szakosztályon helyezték el a kitelepítési iratokat, igazolva látjuk, hogy a kitelepítés egyes változatai, különösen annak a hortobágyi formája, a maga zárt kényszermunkatáboraival valójában internálást jelentett.

MI TÖRTÉNT A HÁTRAHAGYOTT LAKÁSOKKAL, INGÓSÁGOKKAL?

Arról, hogy a kitelepítettek elkobzott lakásaival hogyan rendelkeztek több dokumentumban is található információ, például az 1951. május 5-i Titkársági anyagban vagy a Zárójelentésben. A legrészletesebb anyagot a MOL-ban találtam. Ez a Titkárság 1951. május 30-i ülésének jegyzőkönyve. Itt is látszik a gyors ügyintézés, még csak a kitelepítés második hetében járunk, de a tervek már készek a lakások elosztására. Ebből az iratból tudható, hogy még arra is volt gondjuk, hogy az esetleges zavart, amit a kitelepítés a társadalomban jelenthet, megmagyarázzák az embereknek. A témát Gerő Ernő adta elő.

Előterjesztés a Titkárság részére Kitelepítés révén felszabaduló lakások elosztása

Szeptemberig előreláthatóan 5-6000 lakás szabadul föl Budapesten. Korábbi határozat alapján a felszabaduló lakások 40%-át üzemi dolgozóknak, 30%-át honvédtiszteknek kell juttatni Az első két hétben a kitelepítés folytán felszabaduló lakásokat (a 40%-os kvóta terhére) túlnyomórészt üzemi dolgozóknak kell juttatni oly módon, hogy egy-egy nagyüzem egyszerre jelentősebb mennyiségű lakást kapjon. Gondoskodni kell arról, hogy a népnevelők az ilyen üzemekben megmagyarázzák a dolgozóknak, hogy a Párt és a kormány intézkedése a nép ellenségei ellen irányul s a munkásosztály érdekét szolgálja. A fennmaradó 30%-ra vonatkozólag a következő elosztási tervet javasoljuk:

1000 lakásonként.....
Pártfunkcionáriusok.....50
Szakszervezetek és egyéb tömegszervezetek.....100

Budapesti Tanács intézményei.....110
Népgazdasági Tanács Titkárság,
Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Titkársága,
Üzemgazdasági Tanács Titkársága 5
Külügyminisztérium.....10
Belügyminisztérium.....20
Államvédelmi Hatóság.....50
Rendőrség.....50
Igazságügy-minisztérium és szervei.....10
Állami Ellenőrző Központ.....15
Statisztikai Hivatal.....10
Országos Tervhivatal.....15
Munkaerő-tartalékok Hivatala..... 10
Országos Munkabér Bizottság..... 5
Pénzügyminisztérium és szervei.....20
Közlekedés és Postaügyi Minisztérium és szervei.....60
Bánya és Energiaügyi Minisztérium és szervei.....35
Kohó és Gépipari Minisztérium és szervei.....40
Könnyűipari Minisztérium és szervei.....30
Építésügyi Minisztérium és szervei.....30
Belkereskedelmi Minisztérium és szervei (vállalatok is)..40
Külkereskedelmi Minisztérium és szervei (vállalatok is)..40
Földművelésügyi Minisztérium és szervei.....20
Élelmezési Minisztérium és szervei.....20
Egészségügyi Minisztérium és szervei.....20
Közoktatásügy és Egyetemek.....50
Népművelési Minisztérium.....25
Országos Testnevelési és Sport Bizottság.....2
Tudósok, művészek, írók.....50
Tartalék.....56

Összesen.....,.....1008
Budapest, 1951. május 28.
Friss István s. k. (gépelt aláírás)

A beterjesztett javaslatot a jegyzőkönyv szerint a Titkárság elfogadta.

A kitelepítési véghatározatokon nem találunk semmi előírást a lakásokban lévő ingóságokkal kapcsolatban, azonban a dokumentumok között fellelhetők rendelkezések az ingóságok elkobzásáról. A lakásokból ingóságaik nagy részét az idő rövidsége miatt, különösen azok, akik a kitelepítések első időszakában kerültek elhurcolásra, nem tudták kimenteni. Később már szervezettebben igyekezett mindenki menteni a menthetőt, de így is sok érték maradt a lakásokban. A javakat széthordták, elpusztítottak esetleg történelmi, művészeti szempontból értékes alkotásokat, de mindenképpen olyan használati tárgyakat, melyek a családok egzisztenciájának alapját képeztek.

Bevezetőül álljon itt: A Budapesti Városi Tanács Végrehajtó Bizottság elnökének rendelete a Budapestről kitelepítettek lakásaiban maradt ingóságok leltározásáról és a lakások kiutalásáról mely 1951 május 22-én jelent meg. A május 22-i dátum ismét bizonyítja a kitelepítés alapos szervezettségét, ugyanis ezen a napon indították el a kitelepítettek első transzportját Szolnok megye három falujába.

„A belügyminiszteri rendelet alapján ellenséges fasiszta elemeknek el kell hagyniuk budapesti lakhelyüket. Ezeknek a személyeknek a lakását a belügyminiszter igénybe vette és lezárta. A lakásokban otthagyott ingóságokat leltárba kell venni. A leltározás folyó hó 23-án reggel 8 órakor kezdődik, és azt a kerületi tanács és a Bizományi Áruház 1-1 megbízottja végzi. A kerületi VB elnökök eddig az időpontig jelöljék ki politikailag megbízható dolgozóikat, akik a leltározásban részt vesznek. Folyó hó 23-án szerdán reggel 8 órakor a Bizományi Áruház megbízottai jelentkeznek Elnök elvtársnál (.....személy).

A megüresedett lakások címeinek jegyzékét egyidejűleg rendelkezésre bocsátom. A

leltározást végző személyek párosítását (egy Bizományi Áruházi becsüs és egy tanácsi dolgozó) Elnök elvtárs jelöli ki. A kijelöltekről névsort kell felfektetni, amely tartalmazza az általuk leltárba vett lakás bérlőjének nevét és a lakás pontos címét. A leltározókat megbízólevéllel kell ellátni. A leltározók a megbízólevéllel a megadott címen a házfelügyelőnél jelentkeznek, ahol a lakás kulcsait borítékban megkapják. Ahol házfelügyelő nincs, ott borítékban zárva, a kulcsokat mellékelten megküldöm, a borítékon feltünteti?e a szükséges adatokat. A kulcsok birtokában a leltározók felbontják a belügyminiszteri pecsétet, felnyitják a lakást. Először megállapítják és jegyzőkönyvbe veszik a következő adatokat: az igénybe vett lakás pontos címe, emelet, ajtó, ha villa, annak megjelölése, hogy egy vagy több lakásos villa, szobák száma, mellékhelyiségek felsorolása, a lakás bére. Meg kell jegyezni azt is, hogy a lakásban maradt-e egy vagy több társbérlő, albérlő vagy háztartási alkalmazott, azok hány szobát laknak. Ezeket a személyeket név szerint is fel kell tüntetni.

Ahol társbérlő van, és az ott lévő ingóságok nem az elköltözött személy tulajdonát képezik, azt leltárba venni nem lehet. Hasonlóképpen^ kell eljárni az albérlőknél is, de az utóbbiaknál a tulajdont hitelt érdemlő módon igazoltatni kell. Az albérlőket figyelmeztetni kell, hogy alakost a tanács igénybe vette, azt 8 napon belül elhagyni tartozik. Erről külön jegyzőkönyvet kell felvenni és az albérlővel aláíratni, megtagadás eseten ezt meg kell jegyezni. A társbérlő lakrészét igénybe venni nem lehet, de a társbérlői mivoltát hitelt érdemlő módon (beutalás, házfelügyelő vallomása) igazoltatni kell. A háztartási alkalmazottat, ha ilyen van - figyelmeztetni kell, hogy alkalmazási viszonya megszűnt, a lakást 8 napon belül el kell hagynia. Ami nem az ő tulajdona, azt fel kell venni a leltárba.

Miután a jegyzőkönyvbe a leltározást megelőző adatok fel lettek tüntetve, a leltározást le kell folytatni úgy, hogy a Bizományi Áruház által kiküldött becsüs mindjárt felbecsüli a leltárba vett tárgyak értékét is. Ha műtárgy kerül leltározásra, azt külön meg kell jegyezni.

A leltárt 3 példányban kell elkészíteni. Elkészítése után a lakást a tanács megbízottja az erre a célra rendelkezésre bocsátott pecséttel lepecsételi, a kulcsokat a házfelügyelőnek borítékban átadja, illetve ahol házfelügyelő nincs, ott a kulcsot a VB elnökének adja át. Ezt a jegyzőkönyvben pótlólag fel kell tüntetni.

A 3 példányban felvett leltár egy példányát a Bizományi Áruház megbízottja viszi magával 1 példányt a kerületi tanács VB elnöke őriz meg 1 példányt pedig meg kell küldeni N. N. elvtársnak „Saját kezébe" megjelöléssel a Budapesti Városi Tanács Igazgatási Osztályára.

Az esetleg még szükségesnek mutatkozó további leltározásokra vonatkozó utasításokat szóbelileg távbeszélőn a K vonalon fogom megadni Elnök elvtársnak.

Felhívom Elnök elvtársat arra, hogy az ily módon igénybe vett lakások, lakrészek, a kerületi végrehajtó bizottság által ki nem utalhatók még a bentlakó társbérlők vagy albérlők részére sem. Az ilyen irányú kérelmeket a Budapesti Tanács VB XIV. Lakásgazdálkodási Osztályához kell küldeni.

Erről a III. Igazgatási Osztály, a XIV. Lakásgazdálkodási Osztály vezetőjét, valamint a fent megjelölt kerületi végrehajtó bizottsági elnököket értesítem. Pongrácz Kálmán VB elnök"

A fenti rendelet után jegyzeteket találunk, ezekből is érdemes idézni, mert a tervezés, listába vétel egyes hiányosságait is bemutatja.

„A kitelepítendők meghatározásánál számba vették a tőkés és földbirtokos osztály minden rétegét, beleértve a magas rangú állami tisztségviselőket is, függetlenül attól, hogy mikor töltötték be funkciójukat. Így kerülhetett sor pl. dr. Csorba Jánosnak, Budapest felszabadulás utáni első polgármesterének kitelepítésére, aki 1944 őszén a Bajcsy-Zsilinszky Endre vezette Magyar Nemzeti Felkelés

Felszabadító Bizottságának helyettes vezetője volt. De voltak a kitelepítettek között más fővárosi vezető tisztviselők is, akik a felszabadulás első pillanatától dolgoztak az újjáépítésen, és az évtized végéig közszolgálatban álltak (pl. Morvay Endre alpolgármester, Kállay Albert tanácsnok stb.)"

Vagy nézzük a következőt:

„A BVT V. B. elnöke 1951. június 28-án jelentést kért a kerületi vb elnököktől a lakosság hangulatáról. Csak a XXII. ker. Tanács VB. elnökének jelentését ismerjük amely szerint: A lakosság érzi, hogy a kitelepítettek mint népellenes elemek megérdemelték sorsukat. (...) Az érdekelt házakban az ottmaradt lakók hangulata: velünk szemben bizalmasak és közlik velünk, hogy a kitelepítettek hová mentették holmijukat. Általában átmentettek minden holmijukat, mert üres lakásokat találtunk."

A kitelepítés kezdetén, az első napokon kitelepítettek nem igen tudták megmenteni ingóságaikat, mert a kitelepítésről csak a határozatuk kézhezvételekor értesültek. A felkészülésre nagyon rövid idő, huszonnégy óra illetve annál is kevesebb idő állt rendelkezésre. A későbbiekben olyanok, akik gyanították, hogy rajta lehetnek a kitelepítési listán, rokonok, barátok segítségével próbálták menteni értékesebb tárgyaikat. Így is nagyon sok érték maradt a lakásokban, melyekkel azután a hatóságok rendelkeztek. A kitelepítettek lakásait, elhurcolásukkor még a jelenlétükben az intézkedő rendőrök lepecsételték. Többen leírták, hogy inkább megsemmisítettek értékeket, történelmi relikviákat, minthogy azok a hatóságok birtokába kerüljenek. Ez nemcsak a kitelepítetteknek jelentett nagy kárt, de sok esetben az országnak is.

Ortutay Gyula rendeletére, aki akkor a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjának elnöke volt, az értékesebb ingóságokat közgyűjtemények kapták. Muzeológusok, becsüsök, könyvtárosok vettek részt az anyagok kiválogatásában, természetesen ÁVH-sok és lakásügyi előadók jelenlétében. Sok értékes könyv, alkotás, gyűjtemény, családi levéltár, oklevéltár került ekkor zúzdába (Pünkösti), felbecsülhetetlen kárt okoztak ezzel egy olyan országban, ahol a háború és az azt követő pusztítások már rengeteg értéket tönkretettek.

Itt ismét Zolnay László könyvéből idézek, aki 1952-ben Egerben muzeológusként dogozott, és megbízást kapott arra, hogy a Miskolcról kitelepítettek otthonát leltározza. Első kézből értesülhetünk arról, milyen kép fogadta a leltározókat közvetlenül az elhurcolások után:

„Ez időben, 1952. június végén Miskolcon a pesti kitelepítéshez hasonló kényszerkiköltöztetéseket kezdtek meg. A Nemzeti Múzeum Kalmár Jánost, a neves fegyvertörténészt és engem bízott meg azzal, hogy a Miskolcról kitelepített emberek elhagyott lakásait járjuk be. S szedjük lajstromba azokat a hátrahagyott műtárgyakat, amelyek muzeális értékűek, vagy képzőművészeti szempontból megőrzendők.

Kulcscsomójával a zsebében csatlakozott kettőnkhöz egy miskolci városi-tanácsi hivatalnok.

Siralmas látványokban volt részünk. Úgy látszott, nagyon hirtelen hajthatták végre ezeket a miskolci kitelepítéseket! Nekem összeszorult a gyomrom vagy szívem, ahány lakásba csak beleptünk.

Az egyik lakásban - valami hivatalnoké vagy ügyvédé lehetett - még olyan eleven volt az élet nyoma, mintha lakói még csak a lépcsőházban vonulnának el. Egy kisgyerek ágyában benne a párna,, a takaró, mellette egy cuclisüveg, beleszáradt tejjel...

A falon zaj: még ketyeg egy 'hosszú távra' állított falióra...

Sem Kalmár, sem én nem találtunk a múzeumnak kellő tárgyakat; pár faliórát, gyenge festményt, szőnyeget értelmetlenség lett volna elszállíttatni. Támolyogva vánszorogtunk el a miskolci Tiszai pályaudvarig, s szólni sem igen szóltunk

egymáshoz...

Hamarosan megtudtam, hogy a miskolci kitelepítetteket vagy jó részüket Debrecen mellé, a Borsós-tanyára vitték."

Borsós-tanya a Hortobágyi kényszermunkatáborok egyike volt. Ehhez a leíráshoz nem kell kommentár. Azt azonban meg kell jegyeznem, hogy Zolnay László volt feleségét és kisfiát, valamint más közeli hozzátartozóit is kitelepítették. Elképzelhető, milyen érzéssel járt, ilyen előzmények után, mások lakásában leltározni.

1951. július 28-án Pongrácz Kálmán, Budapest Fővárosi Tanácsa Végrehajtó Bizottságának elnöke jelentést küldött az MDP főtitkárságának a kitelepítettek lakásainak elosztásáról. A jelentésben a korábban már említett határozatnak megfelelő arányú elosztásról számol be. Ugyanott jelzi, hogy számos lakás kiürítése megtörtént, az ingóságokat a Bizományi értékesíti, és a „befolyó összegből fedezzük a kitelepítés költségeit". A kitelepítés költségeinek fedezése a kitelepítettek vagyonából visszatérő motívum, „takarékos" megoldás.

Hogyan szervezték meg a kitelepítettek lakásaiban talált ingóságok elszállítását, elhelyezését? Ehhez ismét a Források Budapest történetéhez című munka jegyzeteiben találunk érdekes idéznivalót: „Az ingóságokat éjjel, lovas kocsikon szállították különböző szükségraktárakba. A leltározás általában gyertyafénynél történt, mert a lakások többségéből a villanyt már kikapcsolták. Később a szükségraktárakat - pl. a Tattersallt, a városligeti volt Wampetics vendéglőt - 48 óra alatt ki kellett üríteni, mert azokat a honvédség vette igénybe. Kezdetben a bútorokat lakásonként tárolták, majd a Belkereskedelmi Minisztérium rendelkezése alapján típusonként csoportosították, aminek természetes következményeként az egy lakáshoz tartozó ingóságok teljesen összekeveredtek."

Majd nem sokkal később a BÁV az ingóságokat értékesítette, a befolyó összeg egy részéből fedezte a saját költségeit, kifizették a volt tulajdonosok fennálló köztartozásait, s a fennmaradó összeget zárolt számlára fizették be. A BÁV költségelszámolásának előírását egy 1953-as dokumentum mutatja. A szöveg alapján itt vidéki kitelepítésre vonatkozik az utasítás, feltehetőleg hasonlóan jártak el a budapestiek esetében is, már ami a haszonkulcsot illeti „A szállítási költség címén, amennyiben a szállítás olyan községből történik, ahol Bizományi Áruház fiók nem működik, a 20%-os haszonkulcs felszámolásán felül további 10%-ot a Bizományi Áruház az ingóságok értékesítéséből befolyó összegből elszámolhat." A zárolt számláról maximum 5000 Ft-ot - részletekben - a kitelepítés után felvehették a kitelepítettek, s később pedig a zárolt számláról ingóságuk ellenértékének fennmaradó részét is felvehették. Ez az utóbbi állítás nem igaz, teljesen valótlan! Csak az (egyszeri) 5000 Ft-os kifizetés felel meg a valóságnak, amit jóval a kitelepítés feloldása után kapjak meg az érintettek. Ezenfelül semmi ellenértéket nem kaptak se ingatlanukért, lakásukért, se elvett ingóságaikért. A rendszerváltás utáni kárpótlás is méltánytalan volt!

Kő András, Nagy J. Lampert cikkében hivatkozik Pongrácz Kálmán egy másik, az MDP titkárságának küldött feljegyzésére, melyben azt írja, hogy a több mint 5000 család ingóságaiból kétmillió forint jött be a Bizományi Áruháztól. Még a forint akkori értékének figyelembevételével sem nagy összeg. Vajon hová lettek az értékek, ingóságok? A kedvezményezett elvtársak még a lakásokban is kiválogathatták a nekik tetsző bútorokat, tárgyakat, megmaradtak a szállítólevelek az elvitt tárgyakról. Olyan lehetőségük is volt, hogy elmehettek a különböző szükségraktárakba, ahol ellenszolgáltatás nélkül kedvükre válogathattak az oda került ingóságokból. Ezeknek az embereknek nem okozott problémát mások tulajdonának elsajátítása, járandóságuknak, talán jutalomnak tekintették, mint ahogy az sem zavarta őket, hogy a másoktól elvett lakásokba, házakba beköltözzenek. Van nyoma annak is, hogy minden bizonnyal a BÁV és az ARTEX külkereskedelmi vállalat révén, külföldön értékesítettek a kitelepítettek lakásaiban maradt és onnan eltulajdonított ingóságokat. Ennek legfőbb oka, hogy az államnak szüksége volt valutára. A Széchényi Könyvtárban található publikálatlan anyag mutatja, hogy e gyakorlat ellen számos külföldi magyar

szervezet protestált.

A Miskolcról kitelepítettekről már fentebb történt említés. Miskolc esetében körülbelül 200 családról van szó, W. Balassa Zsuzsa hozzávetőleg 550-re teszi az elhurcolt személyek számát. A könyvben listát is találunk, amit maguk a könyv szerkesztői sem tartanak teljesen pontosnak, mert bármilyen nagy munkát fektettek a kutatásba, hivatalos lista nem került meg elő. Ez a kitelepítés egy évvel a budapesti után történt, 1952. június 25-én.

Egy MOL iratban több szempontból érdekes adalékokat találtam. A Belügyminisztérium-II. Helyi tanácsok Főosztályának Jelentése dátum: 1952. december 27), melynek tárgya: „Miskolc városból kitehettek ingóságaival kapcsolatos szabálytalanságok kivizsgálása." Ebben az iratban található annak bizonyítéka, hogy a kitelepítések az ÁVH irányításával történtek. Idézek az első bekezdésből: „A miskolci kitelepítéseket 25-én reggelre virradó éjszaka hajtották végre. Az ÁVH Budapesti Központjából Lombos Lajos ÁVH őrnagy június 22-én Miskolcon közölte Harmati Sándor megyei párttitkárral, Urbancsok Mihály megyei tanácselnök helyettessel, hogy 25-én körülbelül 200 családot fognak kitelepíteni..." ..." Szervezési gondjaik is voltak, ami látható abból, hogy a decemberben írott dokumentumot megelőzik más írások, melyekből kitűnik, hogy nem oldották meg az ingóságok „megfelelő" leltárba vételét és elszállítását, valamint sürgetik a lakások átadást, mert a Honvédségnek és a Miskolcra települő soproni Kohászati Kar tanárainak akarják kiutalni a lakásokat (az utóbbival foglalkozik Darvas József Gerő Ernőnek szóló levele is, melynek dátuma: 1952. augusztus 6.). Az iratokból megtudhatjuk, hogy a tanácstitkár feljött Budapestre, hogy tudakozódjék a további feladatokról, de sem a Belügyminisztériumban, sem a Pénzügyminisztériumban nem kapott érdemleges választ. „Majd a budapesti városi tanácshoz fordult, ahol ez irányú tapasztalataik alapján adtak felvilágosítást." Az előbb említett jelentésből és egy 1952. október 24-én íródott másik jelentésből melyet a Belügyminisztérium Társadalmi-tulajdonvédelem Osztálya adott ki, megtudhatjuk, hogy a városi tanács leltározása szakszerűtlen volt. A városi tanácstitkár a lakásokban talált arany és ékszer tárgyakat bevitette a tanács épületébe, helytelenül tárolta, nem tudható, hogy mind megvannak-e. A Bizományi csak július 18-án kezdte a leltározást, nem volt megfelelő raktározási lehetőség. Később a raktárba betörés is történt. Előfordult jogtalan eltulajdonítás, valamint, horribile dictu, pár dolgot vissza is adtak az eredeti tulajdonosoknak. A tisztviselők közül néhányan büntetésben részesültek.

A kitelepítettek hátrahagyott ingóságaival kapcsolatban két iratot kaptam a Szolnok Megyei Levéltártól. Az első a Pénzügyminisztérium rendelkezéseit tartalmazza. Ez az irat a kitelepített személyek ingóságainak értékesítésével foglalkozik, dátuma: 1952. január 11. Az utasításokból kiderül, hogy nemcsak a budapesti, hanem a vidéki kitelepítettekre is vonatkozik. A Pénzügyminisztériummal újabb hatóság kerül azok közé, melyek a kitelepítettek ügyével foglalkoznak. Tudomást szerezhetünk arról, hogy a köztartozások kiegyenlítése után fennmaradó pénz az Országos Takarékpénztár zárolt számlájára kerül. A köztartozások közé tartoztak többek között a közmű számlák, a kitelepítéssel kapcsolatos szállítás költségek. Arról ebben a dokumentumban még nem értesülünk, hogy mit csinálták a fennmaradó összegekkel.

Valamennyi megyei tanács /Budapest fővárosi tanács/ végrehajtó bizottsága elnökének és pénzügyi osztályvezetőjének.

A kitelepített személyek ingóságainak értékesítéséről és az értékesítésből befolyt összegek elszámolásáról a helyi tanácsok a következők szerint tartoznak gondoskodni:

1. Ha a kitelepített személy terhén köztartozást tartanak nyilván: a volt lakásában zár alatt lévő, vagy hatósági raktárba szállított összes ingóságait leltár mellett át kell venni, köztartozás miatt maradéktalanul le kell foglalni és értékesíteni kell. Az értékesítésnél a közadó behajtási eljárás szabályai szerint kell eljárni azzal az eltéréssel, hogy a mezőgazdasági gépeket, eszközöket és állatokat a legközelebbi állami gazdaságnak vagy

termelőszövetkezeti csoportnak, a hordókat pedig az ABOFORT-nak kell vételre felajánlani (Ingatlanok tekintetében az 1951. évi szeptember hó 20-án 0982/1951. bizalmas szám alatt kiadott rendeletem intézkedik). Az értékesítésből befolyt összeget a kitelepített személy terhén nyilvántartott köztartozásra kell elszámolni, és ha az elszámolás után a kitelepített személy javára túlfizetés mutatkoznék, azt a kitelepített személy adófőkönyvi számláján a túlfizetés összegével egyező összegnek általános jövedelemadó címen szaporodásba hozatala útján haladéktalanul ki kell egyenlíteni.

2. Ha a kitelepített személy terhén köztartozást nem tartanak nyilván, avagy adófőkönyvi számlája nincsen, mert adófizetésre kötelezve nem volt: a volt lakásában zár alatt lévő, avagy hatósági raktárba szállított összes ingóságait át kell venni, és azokat az 1. pontban foglaltak szerint értékesíteni kell. Az értékesítésből befolyt összeget - a további rendelkezésig - az Országos Takarékpénztár 250.580 számú túlfizetések elnevezésű zárolt számlára kell átutalni.

Polónyi-Szűcs Lajos (gépelt aláírás)

A következő pénzügyminisztériumi dokumentum az előző végrehajtási utasításait egészíti ki. Tárgya szintén a kitelepített személyek ingóságainak értékesítése. Dátuma 1952. június 24.

Valamennyi megyei és a budapesti városi tanács végrehajtó bizottsága elnökének és pénzügyi osztályvezetőjének,

Székhelyeiken

A kitelepített személyek ingóságainak értékesítése és az értékesítésből befolyt összegek elszámolása tárgyában 0982/2/1952. szám alatt 1952. évi január hó 12-én kiadott rendeletem végrehajtására a következőket rendelem:

1. Az értékesítésből befolyt összegből az értékesítéssel kapcsolatban felmerült szállítási költséget kell elsősorban kiegyenlíteni.

2. Az értékesítésből befolyt összegnek a szállítási költséggel csökkentett részéből ki kell egyenlíteni a kitelepített személyek terhén nyilvántartott köztartozást.

3. Az értékesítésből befolyt összegnek a szállítási költség és a köztartozás elszámolása után fennmaradó részéből a végrehajtó bizottság - az igazgatási osztály javaslata alapján -egyéni elbírálással legfeljebb 5000 (ötezer) Ft-ot kiutalhat a kitelepített személynek azzal a megkötéssel, hogy az egyszeri kifizetés a 3000 (háromezer) Ft-ot nem haladhatni meg. A fennmaradó 2000 Ft-ot két részletben kell kifizetni.

4. Az értékesítésből befolyt összegnek így fennmaradó részét
a. a kitelepített személy adófőkönyvi számlája javára kell bevételezni és az ily módon mutatkozó túlfizetést - annak összegével egyező összegnek általános jövedelemadó címén szaporodásba hozatala útján - haladéktalanul ki kell egyenlíteni:
b. ha a kitelepített személynek adófőkönyvi számlája nincsen, át kell utalni az Országos Takarékpénztár 250380 számú túlfizetések elnevezésű zárolt számlára

Fent hivatkozott rendeletem alapján már elszámolt értékesítésből befolyt összegek elszámolását felül kell vizsgálni és ennek eredményeként a felmerült szállítási költségek, adóátutalások után fennmaradó, a kitelepített személyek részére kiutalandó összegeket a 250.580 számú túlfizetések elnevezésű zárolt számláról a megyei-, budapesti városi tanács vb. elnöke utalványozza.

Polónyi-Szűcs Lajos s. k. miniszterhelyettes

Mindkét dokumentumból láthatjuk azt is, hogy a kitelepítés költségeit is magukra a kitelepítettekre hárították. A hangnem, az adminisztráció úgy tűnik, mintha

nagy körültekintéssel, jogszerűen folyt volna, noha az ingóságok eladása (elvétele) is törvénytelen volt.

Kapcsolat a helyi lakossággal

A falvakban, tanyákon ahova a kitelepítetteket elhurcoltak a kulákok pár nappal korábban megkapták a határozatokat a hatóságok által beutaltaknak nevezett deportálták nevével, és kijelöltek, hogy melyik helyieket kell átadni nekik. Általában a falusiaknak vagy- a helyi gazdaságnak kellett a vasútállomásról, ami sok esetben nem az adott faluban volt, beszállítani a kitelepítetteket több-kevesebb holmijukkal együtt.

A helyiek, akik az ötvenes években maguk is sokféle megpróbáltatásnak voltak kitéve, többnyire nagyon rendesek, együttérzők voltak a kitelepítettekkel. Sokan emlékeznek vissza szeretettel a segítőkész befogadó háziakra, szomszédokra, akik gyakran magukat veszélyeztetve nyújtottak segítséget a bajbajutottaknak. Segítettek az élet beindításában is azoknak, akiket majdnem minden nélkül hoztak el otthonaikból. Ha kellett, titokban adtak élelmiszert a nélkülözőknek, ennek számos megható leírása maradt fenn, és találunk példákat erre a visszaemlékezésekben. Sokat számítottak a tanácsaik is a vidéki élethez, a földművelési munkához hozzá nem szokott kitelepítetteknek. Áldozatkészségük önzetlenségről, humánus gondolkodásról tanúskodott.

Többen beszámoltak arról is, hogy a befogadók pontosan tudták, hogy a kitelepítettek igazságtalan döntés eredményeként kerültek hozzájuk. Rossz tapasztalatokról, gúnyolódásról csak igazán kevesen számolnak be. Arra nem igen számítottak a kitelepítéseket elrendelő hatóságok, hogy a nélkülöző, beszolgáltatással agyongyötört falusiak, akik közül sokakat büntettek meg a beszolgáltatás hiányosságai miatt, többen megjárták már a börtönöket, vagy később kitették őket házukból, elvették földjeiket, és a városból elűzött, mindenüktől megfosztott osztályidegenek szűkös körülmények között egymást támogatva, békében élnek majd egymás mellett. Sőt, sokukat életre szóló, máig tartó barátság, szeretet fűzi össze. Ma is tanulhatunk abból, ahogy Lovász Imréné nyilatkozott a kitelepítettekkel való együtt lakásról. Házukba, a Szolnok megyei Kőtelekre, három budapesti kitelepített családot helyeztek el, és annak ellenére, hogy sokan voltak együtt, és egyetlen konyhán kellett megosztozniuk, soha egy hangos szó el nem hangzott. Most is szeretettel beszél a hozzájuk került kitelepített családokról. De idézhetünk a Poroszlói Újság egyik számából, melyben Zsolczai Imréné szép beszámolót írt. Leírja azt a kedvességet, szeretetet, ahogy Hajdú Sándorné Ica néni fogadta a hajdani kitelepítettet. „Rögtön a nevén szólította a látogatót majd a következő mondatában az édesanyja és a testvére iránt érdeklődött Igen kedves szavakkal emlékezett a családra, hangsúlyozva a szorgalmukat, a tenni akarásukat, a szerénységüket."

A kitelepítettek is kifejezték együttérzésükét a megpróbáltatásokkal sújtott falusiakkal szemben. A Besenyszögre hurcolt Pallavicini Borbála visszaemlékezéseiben olvashatunk megrendítő szavakat erről. „Szemben velünk a Milleren túl, messze a bokrok között egy romépület látszik ide. Érdeklődtem, hogy kik laknak ott. Elmondták, hogy tavaly lett tönkretéve az a család, akié volt. A gazda nem volt hajlandó békekölcsönt jegyezni, pár zsák gabonát rejtett el, szóval bátor ember volt, elvitték. Kizavarták a tanyából a családot is. Az asszony most halt meg egy szolnoki rokonánál, négy fia szanaszéjjel napszámoskodik. A tanya széjjelhull, lassan lelopják róla a zsindelyt, gerendát. Innen, az udvarból négy ilyen elhagyott tanya látszik, mind a négy az utolsó három évben jutott hasonló sorsra. Az egyiknek a gazdája felkötötte magát a padlásán. A másik a vonat elé vetette magát. 'Kulákok' voltak. Olyan emberek, akik az apjuktól örökölt 25-30 holdat családtagokkal együtt, nehéz testi munkával dolgozták meg. Lehet, hogy aratásra segítséget fogadtak, és evvel egy még rosszabb sorban levő földművesnek munkát, kenyeret juttattak. Ez volt a bűnük. Ezeket is le kell hengerelni, kiirtani, földönfutóvá tenni!"

Ugyanezen az oldalon egy Simon nevű gazda véleményét idézi: „Ez a rendszer nem tűr meg önálló embert. Rabszolga kell nekik, lélektelen gépember, hogy ők jól élhessenek A társadalom salakja van most felül, azok, akik sohasem akartak dolgozni. Az íróasztaloknál olyanok ülnek, akik se írni, se olvasni nem tudnak, és úgy beszélnek az emberrel, mintha a szolgáik volnának."

Érdemes elolvasni a Mihályi-tanyáról szóló leírást is. „A Mihályi-tanyát is felszámolják. Lesújtó. Mikor másfél évvel ezelőtt idejöttem, nem értettem meg sok ide való paraszt jóslatát, hogy az ő sorsuk is olyan lesz, mint a miénk, de most már számtalan tanyán megvalósult a jóslat. Az öreg Mihályit nap mint nap beidézték a községbe. Ha bement, ott fogták, fenyegették, ordítoztak rá. Következetesen koptatták türelmét és idegeit. Ha nem ment be, 100-200 forintos büntetésekkel marasztalták el. Már tudj' Isten milyen csillagászati számra rúg az állammal szembeni tartozása, amire persze fedezet még akkor sem volna, ha az egész család bőr helyett aranylemezzel volna bevonva. így tehát már nem is érdekes.

Ezeket a csillagászati számokat úgy érik el, hogy számlájára, megkérdezés nélkül ráírják az önkényesen kivetett békekölcsönt. Ráírják azt a sok büntetést, amivel szintén tudtán kívül sújtották. (...) Szóval csupa lehetetlen követelményből font hínár, melyből nincs menekvés. Mihályi fiai, Feri és János, tisztában vannak evvel. Régóta rágják a fülét, adja fel a meddő harcot, adja át a szövetkezetnek a földet, tanyát, felszerelést, hogy lehetőleg simán, börtönbüntetés nélkül ússzák meg. Az öregek még hisznek polgári jogaikban, ügyvédhez mennek. Félévi harc után most végre rábírták, és az öreg, batyuval megrokkant hátán, egy szolnoki rokon udvarában levő üres ólat bérelt, és odaköltözik meghalni - mondja keserű mosollyal."

Arra is volt példa, hogy a kitelepítettek segítettek a gazdáéknak, amikor a beadási hátralék miatt foglalni mentek a hatóságok. Próbálták menteni a háziak értékeit, használati tárgyait. Bevitték az ágyneműt párnákat edényeket, stb. a szobájukba, nehogy elvigyék a rekvirálók.

Meddig tartott a kitelepítés?

A deportálási végzéseken a már korábban említett 1939-es rendeletre hivatkoznak, melynek alapján Budapest területéről 1951-ben azonnali hatállyal kitiltottak és kényszerlakhelyet jelöltek ki sok ezer embernek, anélkül, hogy bármiféle vád vagy bírósági ítélet lett volna ellenük. A határozatok csak a kitelepítés kezdetét jelölték meg, a végét nem. A deportáltak hosszú évekig úgy éltek, hogy nem tudták, meddig tart a számkivetésük, és milyen folytatása lesz.

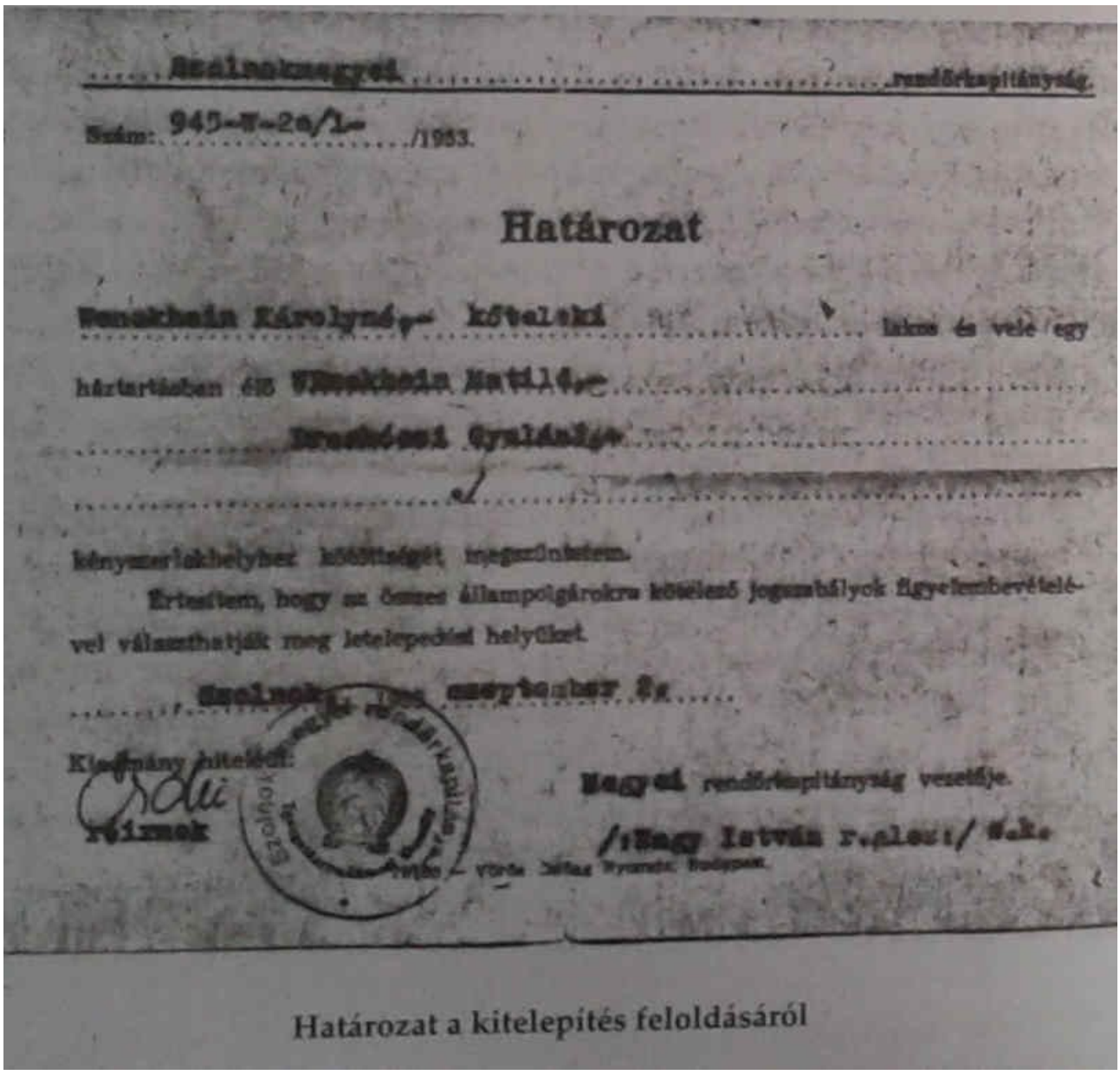

Határozat

Határozat a kitelepítés feloldásáról

Az 1953-as viszonylagos enyhülés meghozta az amnesztiát a Nagy Imre kormány beiktatása után, a hozzá vezető útról lesz szó a következőkben. Az 1953 július 4-i amnesztiát hirdető Nagy Imre miniszterelnöki programbeszéd után azonban még hónapokra volt szükség ahhoz, hogy a kitelepítés feloldásáról szóló határozatot a kitelepítettek megkapják, a soha el nem ítéltek ítéletét részben feloldják. Részben, ugyanis Budapestre és más kijelölt helyekre visszatérni csak 1956 augusztusától lehetett a kitiltás addig volt érvényben. A kitelepítés feloldása után sokan a főváros körül mások távolabb, vidéken éltek. Voltak olyanok is, akik még évekig a kitelepítés helyén maradtak, mert nem volt hová menniük, vagy annyira szegények voltak, hogy nem tudtak elköltözni. A saját lakás hosszú ideig álom volt csupán.

A rendszer halálos beteg

1952 végére, 1953 elejére a rendszer „halálos beteg", ahogy Kiszely Gábor írja, csak az erőszakszervezetei működtek igazán és hatékonyan. Áz ÁVH különleges jogokkal rendelkezett, és megengedhetetlen eszközöket használt a társadalom sakkban tartására. így gyakorlatilag az egész ország a félelem légkörében élt. A hibás gazdaságpolitika, a túlzott ipari fejlesztés, az első ötéves terv sikertelensége nyilvánvaló volt. A mezőgazdaság az erőltetett

termelőszövetkezetekben nem termelt elegendő élelmiszert, a hiányt a radikális beszolgáltatás sem tudta enyhíteni. Mind az iparra, mind pedig a mezőgazdaságra a hiánygazdálkodás volt jellemző. A közvagyont elherdálták, az elvett magánvagyonból pedig nem a nincstelenek kaptak, mint ahogy képmutatóan ígérték, hanem a párt „elit" kapta meg, és élt luxus körülmények között. A lakosság nagyon alacsony jövedelmét még ismételten békekölcsön jegyzéssel csökkentették sarcolták meg. A kitelepítetteket, még a hortobágyiakat is jegyzésre kényszerítették, ami sok helyen súlyos konfliktusokhoz vezetett. A normákat irreálisan felemelték, élelmiszerhiány és jegyrendszer volt, a parasztságra háruló közterhek 1948-hoz viszonyítva 1953-ra megháromszorozódnak. Rainer M. János Nagy Imre politikai életrajzában említi, hogy az 1952-es évben több aluban a parasztok szembeszegültek a begyűjtéssel, még tüntetések is voltak. 1952-1953 fordulóján 1,2 millió vidéki családból 800 ezernek nem maradt kenyere, vetőmagja, 1953-ban ugyan már 476 000 termelőszövetkezeti tag volt, de ugyanakkor háromszázezren elmenekültek a mezőgazdaságból, és majdnem egymillió katasztrális hold földet hagytak parlagon. A kormány ekkor Nagy Imre előterjesztésére döntött úgy, hogy betiltja a földek felajánlását és földművelési kényszert ír elő. A rendelet kimondja: „A földtulajdonnal rendelkezők részére munkakönyvet csak akkor lehet kiállítani, ha igazolják, hogy a föld művelése biztosítva van.

Meghalt Sztálin

1953. március 5-én meghalt Sztálin. Ez a dátum fontos változásokat hozott a Szovjetunió, Magyarország és más, úgynevezett szocialista országok társadalmában és politikai életében egyaránt. Ekkor Rákosi, mint a kommunista párt főtitkára és a minisztertanács elnöke, az ország súlyos helyzete ellenére, óriási hatalommal rendelkezett. Mindent megtett azért, hogy minél többen menjenek el szavazni a tét nélküli országos választásokon, ugyanis csak az állampártra lehetett szavazni. A választások előtt (1953. május 17.) Rákosi nem akarta az új szovjet mintát követni, bár tudta, hogy a Szovjetunióban addigra már részleges amnesztiát hirdettek. Az új szovjet vezetők május végén Rákosit Moszkvába rendelték tanácskozásra. Rákosi ott értesült részletesen arról, hogy a Szovjetunióban milyen változásokról döntött az új vezetőség Sztálin halála óta. „Növelni fogják minden erővel a tömegfogyasztási cikkek gyártását, erőteljesen emelni kívánják a dolgozók életszínvonalát, csökkenteni fogják e célból a nehézipari beruházások ütemét, s általában az olyan beruházásokat, amelyek csak lassan amortizálódnak. A hadi kiadásokat is csökkentik, s ami ezzel együtt jár, igyekeznek a nemzetközi feszültséget megfelelő békepolitikával enyhíteni. Elmondották, hogy milyen nagyszabású amnesztiát hajtottak végre. Javasolták, hogy mindezt mi is igyekezzünk nálunk megvalósítani, mert érezhető nehézségeink részben ezekkel kapcsolatosak. A Szovjetunióban 1953. március 27-én adták ki az amnesztiarendeletet. Ezután a szovjet vezetők részleges amnesztiát hajtottak végre, ami azt jelentette, hogy csak az öt, esetleg nyolc évnél rövidebb időtartamra ítélt foglyok szabadulhattak, továbbá a rokkantak, a fiatalkorú és a női foglyok bizonyos kategóriái. Az amnesztia azonban nem érintette a politikai foglyokat.

Rákosi hazatérve, 1953. június 3-án tartott beszámolót a moszkvai javaslatokról az MDP titkárságának. Ezen az ülésen a nagy ipari beruházások ütemének lassításáról beszélt, arról, hogy növelni kell a lakosság fogyasztását, fiatal káderek bevonásáról a vezetésbe, valamint arról, hogy külön kell választani a miniszterelnök és a pártvezető tisztségét, és említést tett az augusztus 20-ra tervezett amnesztiáról. Az amnesztiát végül korábban rendelték el, de végrehajtása jó pár hónapig eltartott.

Rákosi vonakodva, lassan kívánta végrehajtani az új szovjet vezetők . -írásait, mint Sztálin legjobb tanítványa nehezen tudott elszakadni az addig követett vezetési módszereitől. Ezért Rákosit ekkor már Nagy Imrével és másokkal együtt (Gerő Ernő, Hidas István, Szalai Béla, Hegedűs András ^ Földvári Rudolf és Dobi István) Moszkvába rendelik, ahol a június 13 és 16. között tartott

megbeszéléseken a szovjet vezetők - Malenkov, Berija, Molotov, Hruscsov, Bulganyin és Mikojan, és két szovjet magyarszakértő keményen, a legkeményebben Berija, bírálták Rákosit, és számos ügyben előírták a magyarországi teendőket.

A Sztálin halálát követő hatalomba került szovjet vezetők, mint ahogy az már Rákosi előző látogatása alkalmával is kiderült, rendkívül jól informáltak voltak a magyarországi állapotokról. Tanácsadói hálózatukon és a magyarországi szovjet követségen keresztül, valamint párttestületi jelentésekből, jegyzőkönyvekből gyakorlatilag mindenről pontosan értesültek Rainer M. Jánosnál olvashatjuk, hogy a tanácsadók alkalmanként még a magyar kormány ülésein is részt vettek. A szovjetek Sztálin halála után, az utódlás kérdésének megoldása mellett, enyhíteni akarták a hidegháborút, jobb kapcsolatokat akartak kiépíteni és stabilizálni akarták a birodalmukat' ehhez szükség volt a túlkapások visszafogására. Erre akarták rávenni á magyar bizottságot is. Utasították őket, hogy válasszák szét a miniszterelnökséget és a párt vezetőségét, ezért Rákosi adja át a miniszterelnökséget Nagy Imrének, ő maga pedig maradjon a párt első titkára. Ez az utasítás és más változtatási előírások a szovjetek közvetlen beavatkozását jelentette az ország belügyeibe. így a magyar pártvezetőség Moszkvában arra is utasítást kapott, hogy az addigi irányvonalat változtassa meg, javítson az addigi hibákon, a hibás szemléleten. Ez vonatkozott a gyors ipari fejlesztésre, a mezőgazdaság kellően át nem gondolt kollektivizálására, a kollektivizálás lassítására, a vezetés átalakítására. Rákosi a Visszaemlékezésekben ír arról is, ami hamarosan az amnesztiatörvény alapja lett: „A szovjet elvtársak e megbeszélésen felhívták a figyelmünket, hogy állítsuk helyre a szocialista törvényességet. (...) Javasolták, hogy szüntessük meg az internálótáborokat és magát az internálás intézményét is. Az volt a benyomásom, hogy e javaslatnál döntően a saját tapasztalataikból indulhattak ki... A enyhítések bevezetésére az 1953-as csehszlovákiai és keletnémet karhatalommal elfojtott zavargások is ösztönözhették a szovjet vezetőket. Csehszlovákiában, Pilzenben május elején kezdődtek a zavargások, és átterjedtek további ipari városokba is. Kelet-Németországban június 16-17-én voltak a zavargások Berlinben, amelynek a rendőrség a szovjet erők segítségével vetett véget. Június 17. után még körülbelül 500 városban és községben folytak demonstrációk.

Rákosi hangneme a Visszaemlékezések idevágó részében nagyfokú sértődöttséget mutat, személye elleni támadásnak tartja az elhangzottakat, különösen szembetűnő ez, amikor arról ír, hogy a szovjet vezetők azt is előírták, hogy miniszterelnökként Nagy Imrének kell nyilvánosságra hozni a Központi Bizottság határozatait. Rákosi ezt úgy értelmezi, hogy Nagy Imre és a kormány szerepe fontosabbá vált, mint az övé és a párté. Az elkövetett hibákat ugyan az akkoriban szokásos önkritikában később elismeri, de ezt aligha tekintette a hibák elismerésének és azok megbánásának.

A magyar vezetők már Moszkvában összeállították az új politikai irányzatnak megfelelő dokumentumot, amelyre valósággal rákényszerítették őket. A törvénytelenségek tárgyalásánál Rákosi az amnesztiát már nem augusztus 20-ra teszi, hanem korábbra, és először beszél a kitelepítés feloldásáról. Már itt megemlíti, hogy a kitelepítettek a letelepedési engedélyt igénylő helyekre nem költözhetnek. A dokumentumot június 16-án tárgyalták meg a szovjet vezetőkkel, akik további kiegészítéseket javasoltak, mint például a kuláklista megszüntetését és az erőszakkal létrehozott termelőszövetkezetek feloszlatását. Ez a kiegészített dokumentum képezte az úgynevezett Júniusi határozat alapját, addig azonban még számos megbeszélést tartottak a párt különböző szervei.

A magyar delegáció hazaérkezését követően, 1953. június 20-án ülésezett a Politikai Bizottság. Közvetlen előtte, mint említettük, a Német Demokratikus Köztársaságban és Kelet-Berlinben munkáslázadások folytak, melyeknek csak a katonaság bevetésével tudtak véget vetni. Ez az esemény is nyomaszthatta, félelemmel tölthette el az ülés résztvevőit. A Politikai Bizottság ülésének jegyzőkönyve arról tanúskodik, hogy Rákosi, aki az ülés főelőadója volt, önkritikát gyakorolt, majd elhangzottak a bizottság tagjainak hozzászólásai, javaslatai. A Politikai Bizottság a katasztrófa megelőzésére azonnali és átfogó rendszabályokat követelt. A kommunisták ismét az általuk elnyomott tömegektől féltek.

Érdemes kicsit részletesebben megismerkedni az ülés anyagával.

Rákosi Mátyás tizenhat oldalas szövegéből idézek részleteket, melyekből kiderül, hogy Rákosi milyen hibáit ismeri el, de még az idézetekből is látszik a képmutatás: „...munkámat a vezérkedés jellemezte... (...) ...személyes vezetés volt ez, nem pedig kollektív vezetés. (...) Ez a vezérkedés beképzeltséggel párosult, melyben már nem maradt hely a kommunista szerénységnek, s amelyet a szolgai hízelgés még csak aláhúzott... (...) ...egyik funkciót a másik után vállaltam... (...) Teljesen igaza volt Berija elvtársnak, amikor megállapította, hogy ennek következtében egyik funkciót sem tudtam jól ellátni. Elkövettem azt a hibát, hogy mint az ÁVH vezetője beavatkoztam az ügyek vitelébe, beleszóltam abba, hogy kit tartóztassanak le, kit bántalmazzanak, kit hogyan ítéljenek el. Semmi kétség, hogy ebből súlyos hibáknak és tévedéseknek kellett származnia, melyeknek kivizsgálása és felszámolása most van folyamatban. (...) Kollektív vezetés helyett 2-3 elvtárssal, elsősorban Gerő elvtárssal, Farkas elvtárssal és Révai elvtárssal vittük a vezetést. Közöttünk nem volt egészséges kritika, sem önkritika, és természetesen bennünket sem lehetett kritizálni. Az önteltség, ami saját működésemet jellemezte, átterjedt másokra is. (...) Kialakult az a helyzet, hogy amit a néhány elvtársból álló szűk vezetés a párt Titkárságában vagy a (...) A rossz példa természetesen követőkre talált. Az én magatartásomat utánozták a megyei pártbizottságok titkárai, a megyei tanácselnökök. Ők is csalhatatlanokká váltak. (...) Kezdtek szaporodni az önkényességek, a meggyőzés helyét egyre többször a fenyegetés, a nyomás váltotta fel s ez sok helyütt oda vezetett, hogy a tömegek féltek a párttitkártól féltek az önkényeskedő, erőszakoskodó tanácsoktól még jobban féltek a rendőrségtől és az Államvédelmi Hatóságtól.

Néhány egyéb hibáról, hiányosságról csak címszavakban: az ipar, főleg a nehézipar fejlesztésénél nem vették figyelembe a lehetőségeket, a hadiipar gyorsított fejlesztése súlyosbította a helyzetet.

A tennivalók között szerepel: „Minden téren fel kell számolni az adminisztratív eszközök felesleges használatát, a törvénytelenségek és törvénysértések gyakorlatát, a rendőrség és az ÁVH és az igazságügyi szervek munkájában, és a tanácsoknál a hadseregnél és mindenütt szigorú törvényességet kell megvalósítani. (...) Az új országgyűlés elé törvényjavaslatot kell terjeszteni az amnesztiára. Az amnesztia legyen széles körű, és vele kapcsolatban szabadon kell bocsájtani a jelenleg letartóztatásban vagy őrizetben lévők mintegy felét. Fel kell számolni az internálások rendszerét."

Június 25-én ismét ülésezett a Politikai Bizottság, ekkor Gerő Ernő volt az ülés előadója, o is számos hibát ró fel a pártvezetésnek, önkritikát is gyakorol és végigveszi a kiküszöbölendő hibákat. Felsorolja, hogy a Rákosi, Gerő, Révai, Farkas négyesből, ki milyen terület hibáiért felelős. Előadása sok helyen egyezik Rákosi megállapításaival, ezért a teljesség igénye nélkül idézek néhány olyat Gerő gondolataiból, mely az eddigiekben még nem szerepelt.

„...gyakorlatilag szemet hunyt a párt szűkebb vezetése a kulákokkal szemben alkalmazott törvénysértések sorozata felett. (...) A gazdaságpolitikában elkövetett súlyos hibákért elsősorban Gerő elvtárs felelős...(...) A párt elmaradásáért ideológiai téren ily módon a legfőbb felelősséget Révai elvtárs viseli. (...) A párt vezetése nagyrészt kisajátította az állam, a minisztertanács funkcióit. A minisztertanácsnak nem volt önálló szerepe, s a pártvezetés árnyékává lett. Ehhez nagymértékben hozzájárult az, hogy a párt főtitkárának és a minisztertanács elnökének tiszte egy személyben, Rákosi elvtárs személyében összpontosult, ami helytelen volt."

Majd rátér egyes szükséges változtatásokra:

„Meg kell változtatni a párt gazdaságpolitikáját, csökkenteni kell az iparosítás ütemét... (...) ...lassítani kell a termelőszövetkezetek fejlesztését... (...) Az állam ne fogadjon el további földfelajánlásokat. (...) A kuláklistát mai helytelen és igazságtalan formájában meg kell szüntetni, de minden községben,

azon az alapon, hogy kizsákmányoló-e, vagy sem, meg kell állapítani, ki a kulák. (...) 1953. október l-ig létre kell hozni a legfelsőbb államügyészséget mint a törvényesség egyik legfontosabb biztosítékát. Az országgyűlés küszöbönálló ülése elé törvényjavaslatot kell terjeszteni az amnesztiáról, és az amnesztiatörvény alapján szabadon kell bocsájtani mindazokat, akiknek bűne nem olyan súlyos, hogy szabadon bocsájtásuk az állam biztonsága vagy a köz- és vagyonbiztonságot veszélyeztetheti. Meg kell szüntetni az internálások rendszerét és fel kell oszlatni az internálótáborokat. Lehetővé kell tenni, hogy a kitelepítettek, az összes állampolgárokra egyaránt kötelező jogszabályok figyelembevételével, szabadon válasszák meg lakóhelyüket."

A párt szervezetében változtatásokat javasol, és szét kívánja választani az államigazgatást a párttól:

„Létre kell hozni a párt kollektív vezetését. (...)...meg kell szüntetni a jelenleg politikai vezető szerepet játszó Titkárságot és a Szervező Bizottságot is.(...) A főtitkári funkciót.. .meg kell szüntetni. (...) Külön személy töltse be a párt titkárának és a minisztertanács elnökének tisztét. Kevesebb minisztériumra van szükség. Egyesíteni kell a Belügyminisztériumot és az Államvédelmi Hatóságot."

Témánk szempontjából fontos, hogy az amnesztiával kapcsolatban először ebben a szövegben olvashatunk részletesebben a kitelepítés feloldásáról és a feloldáshoz kapcsolódó restrikcióról, valamint arról, hogy csak azok kapnak amnesztiát, akiknek szabadon bocsátása nem káros a társadalomra. Ez a kitétel azután állandóan visszatér, és igen képlékennyé teszi az amnesztia törvényt.

A júniusi határozat

A két Politikai Bizottsági értekezletet követte a Központi Vezetőség június 27-28-i ülése, melyre meghívták a párt megyei és budapesti kerületi titkárait, a felelős pártfunkcionáriusokat, a minisztertanács tagjait, Dobi Istvánt. Az ülést Gerő vezette, az előadók Rákosi és Nagy Imre voltak. Az itt előterjesztett kritika és program alapján készült az úgynevezett júniusi határozat, melynek teljes ríme: „A Magyar Dolgozók Pártja központi vezetőségének határozata a párt politikai irányvonalában és gyakorlati munkájában elkövetett hibákról s ezek kijavításával kapcsolatos feladatokról" (1953. június 28.). Az ülésen elhangzó kritika megismétli az előbbi értekezleteken elhangzottakat, a legélesebb hangnem az Államvédelmi Hatósággal kapcsolatos, melyről azt olvashatjuk, hogy állam volt az államban, túltette magát a törvényeken, ahelyett, hogy a törvényesség őrzője lett volna, a jogbizonytalanság, önkényesség, a törvénytelenség okozója volt.

Az ülésen megfogalmazott dokumentumot azonban akkor és utána még hosszú ideig nem hozták nyilvánosságra, a pártszervezeteknek is csak kivonatos változatot juttattak el. Ez a határozat csak mintegy harminchárom évvel később vált mindenki számára hozzáférhetővé. A Júniusi határozatot követően, 1953. július 3-án lett Nagy Imre az ország miniszterelnöke, másnap, július 4-én hangzott el a kormányprogramot ismertető beszéde, mely a közvéleményt volt hivatott tájékoztatni a határozat tartalmáról. Ha összehasonlítjuk, van különbség a határozat és a beszéd között. Rákosi Nagy Imre beszédét annak elhangzása előtti este elolvasta, és kifogásolta, hogy a termelőszövetkezeteknél nem említi, hogy a kormány és a párt továbbra is támogatja a termelőszövetkezetek létrehozását. Nagy Imre ezt csak vonakodva vette be a beszédébe.

A júniusi határozat képezte a kormányprogram alapját, és amnesztiát ígért. Idézzük fel néhány kitételét Balogh Sándor munkájából. A határozat azon pontjait, megállapításait kivonatoltam, melyek a társadalom különböző rétegei ellen elkövetett bűnöket említik. Az idézetekből megállapítható, hogy ebben gyakorlatilag minden társadalmi réteg érintett. A határozat a következőket sorolja a hibák közé: „a beszolgáltatás s az ezzel kapcsolatos büntetések és kártérítések súlyos volta és sok esetben önkényessége; a kulákok ellen

alkalmazott gyakran törvénytelen rendszabályok, gyakran túlzott anyagi-gazdasági megterhelés; a föld bérbeadásának túlzott megszigorítása; stb." Még mindig a mezőgazdasággal foglalkozó megállapítások: „Súlyos hibák történtek a kulákság korlátozása terén is. A korlátozás politikáját gyakorlatilag mindinkább a felszámolás politikája váltotta fel. Ez kifejezésre jutott abban, hogyha kulákok összes földterülete az utóbbi öt év folyamán az eredetinek 30 százalékára zsugorodott." A hatóságok törvénytelenségeire vonatkozó kitételek: „Az adminisztratív módszerek elharapódzása, a bírósági és kihágási eljárások túlzottan nagy száma, önkényeskedés a lakossággal szemben. 1951-53. V. 1. között, vagyis két év és négy hónap alatt a rendőrség mint kihágási bíróság, kereken 850 000 esetben szabott ki büntetést. És bár a 850 000 esetből 831 000 eset pénzbírság volt, s ebből is 760 000 volt 100 forinton aluli, és csupán 19 000 szólt elzárásra, s ezeknek jelentős részét is felfüggesztették, mégis a kihágási büntetések száma tűrhetetlenül magas. E szám arról tanúskodik, hogy Magyarországon olyan mértékben alkalmaznak adminisztratív eszközöket a lakossággal szemben, ami népi demokráciában, a dolgozó nép államában megengedhetetlen.

Ugyanerről tanúskodik a bíróságok működése is. A bíróságok 1950-53.1. negyede között, vagyis három és egynegyed év alatt 650 000 személy ügyével foglalkoztak, és 387 000 ember ellen hoztak elmarasztaló ítéletet.

Ugyancsak megengedhetetlen a beszolgáltatás elmulasztásáért kivetett tömeges pénzbüntetések rendszere és gyakorlata. A beszolgáltatási kötelezettségek elmulasztásáért dolgozó parasztokra, termelőszövetkezetekre és kulákokra eddig összesen közel 400 millió forint összegű kártérítést vetettek ki, melynek jelentős része a fennálló jogszabályok értelmében is törvénytelen és igazságtalan.

Még mindig fennáll nálunk az internálások rendszere, amely sok önkényeskedésre ad lehetőséget, és amely több mint 8 évvel a háborít befejezése után, indokolatlan. (...) Számos esetben alaptalanul tartóztattak le állampolgárokat, gyakran nem tartják be a törvényes alkotmányos előírásokat, amelyek védik az állampolgárok jogait, személyes szabadságát és biztonságát.

Az adminisztratív eljárások elharapódzásához, a kihágási és bírósági ügyek számának mértéktelen felduzzadásához és a lakossággal szemben alkalmazott ön-kényeskedésekhez hozzájárult a legfelső államügyészség intézményének hiánya, pedig ennek létrehozását az 1949-ben elfogadott népköztársasági alkotmány előírja.

Az adminisztratív módszerek elharapódzása a munkásság bizonyos rétegeiben is elégedetlenséget okozott (pénzbüntetések stb.). Különösen károsan hatott h azonban a párt és az állam viszonyára a középparasztsággal. Emellett az adminisztratív eszközök válogatás nélküli igénybevétele, valamint a törvénysértések elszaporodása és az ennek nyomán keletkező jogbizonytalanság elkedvetlenedést okozott a régi értelmiség körében is.

Bár a határozat megnevezi a felelősöket: Rákosit, Gerőt, Révait és Farkast, sőt meg is említi, ki milyen területén felel az elkövetett hibákért, valahogy mindig az érződik, hogy továbbhárítják a felelősséget a feladatok végrehajtóira, mintha nem is az ő intézkedéseik alapján történték volna a törvénytelenségek. A hangnem viszonylag erős és kritikus Rákosi Mátyással szemben: „A párt vezetésének leszűkülése, a kollektív vezetés helyett személyi vezetés megvalósítása, egyben az állami vezetés leszűkítéséhez s ahhoz vezetett, hogy a párt vezetése nagyrészt kisajátította az állam, a minisztertanács funkcióját. A minisztertanácsnak nem volt önálló szerepe, s a pártvezetés árnyékává lett. Ehhez nagymértékben hozzájárult az, hogy a párt főtitkárának és a minisztertanács elnökének tiszte egy személyben, Rákosi elvtárs személyében összpontosult, ami helytelen volt. Helytelen módon vezette a párt és személyesen Rákosi elvtárs az Államvédelmi Hatóságot, helytelen volt. hogy Rákosi elvtárs közvetlenül utasításokat adott az Államvédelmi Hatóságnak arra, hogy hogyan nyomozzon, kit tartóztasson le, utasítást adott a letartóztatottak fizikai bántalmazására, amit a törvény megtilt. Emellett Rákosi elvtárs utasításai több

esetben helytelenek voltak, és megnehezítettek az igazság felderítését."

A kulákokkal kapcsolatban több kitétel is szerepel a határozatban, de érezhető, hogy igazi megbánást nem tanúsítanak velük szemben. „A kulákság korlátozásának és elszigetelésének politikáját folytatva, meg kell szüntetni a kulákok zaklatását. Ennek érdekében meg kell szüntetni a kuláklistát is. Az új begyűjtési rendszerben csökkenteni kell a kulákgazdaságok beadási kötelezettségét s hasonlóképpen adózási terhelését is. Az ily módon, a ténylegesen teherbíró képességnek megfelelően megállapított kötelezettségek teljesítését azonban feltétlenül és maradéktalanul meg kell követelni."

Az egyéb büntetésformák mellett igen gyakori volt a pénzbírság. A különböző munkahelyeken fegyelmi vétségek megtorlására is alkalmazták a fizetés bizonyos százalékának megvonását. Ezt a büntetésformát is visszavonja a határozat „El kell törölni a pénzbüntetést, mint a munkásokkal és alkalmazottakkal szemben használt fegyelmi eszközt."

Akkoriban már nagy gondot jelentett a sok megszüntetett, üzletétől megfosztott kis magánszolgáltató hiánya különösen a kisebb falvakban, ezért. „Szükség szerint magánkisiparosoknak iparengedélyt kell adni."

A harmadik fejezet utolsó, negyedik pontja foglalkozik a törvénytelenségek megszüntetésével, és amnesztiát helyez kilátásba. „Helyes viszonyt kell létrehozni a népi demokratikus állam és a lakosság között. Fel kell számolni a törvénytelenségek és törvénysértések gyakorlatát a rendőrség, az államvédelmi és igazságügyi szervek, valamint a tanácsok munkájában.

1953. október 1-jéig létre kell hozni a Legfelsőbb Államügyészséget, mint a törvényesség egyik legfontosabb biztosítékát. Az Országgyűlés küszöbön álló ülése elé törvényjavaslatot kell terjeszteni az amnesztiáról, és az amnesztiatörvény alapján szabadon kell bocsátani mindazokat, akiknek bűne nem olyan súlyos, hogy szabadon bocsátásuk az állam biztonságát vagy a köz- és vagyonbiztonságot veszélyeztetheti. Meg kell szüntetni az internálások rendszerét, és fel kell oszlatni az internálótáborokat. Törvény útján meg kell szüntetni a rendőrség bíráskodási funkcióját. Lehetővé kell tenni, hogy a kitelepítettek,.az összes állampolgárokra egyaránt kötelező jogszabályok figyelembevételével, szabadon válasszák meg lakóhelyüket. Minden téren, minden eszközzel helyre kell állítani a megrendült törvényességet."

A dokumentum hangvétele határozottságot mutat, mintha mindent meg akarnának tenni a hibák kiküszöbölésére. De figyelni kell arra is, amit nem mond el ha csak az utolsó bekezdéseket nézzük, már ezek is nagyon beszedések. Az internáltakkal kapcsolatban fel sem merül, hogy esetleg ártatlanul is internáltak egyeseket, mint ahogy az sem, hogy sokan közülük ítélet nélkül töltöttek el hosszú éveket internálótáborokban, munkatáborokban. Arról sincs szó, hogy mi történik azokkal akik szerintük veszélyeztetik a köz- és vagyonbiztonságot. Internálótáborok egyébként léteztek az amnesztiatörvény végrehajtása után is. A kitelepítettekkel kapcsolatban semmi más kitétel nincs, mint az. hogy a többi állampolgárhoz hasonlóan választhatják meg a lakóhelyüket, ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy nem térhetnek vissza Budapestre vagy a nagyobb városokba, hajdani lakóhelyükre A dokumentum ezt az egy megszorítást említi, a végrehajtás során viszont nyilvánvalóvá vált, hogy egyéb restrikciók is szerepelnek. Szó sincs arról, hogy a lakásukat, ingóságaikat visszakaphatnák, nincs rendelkezés a kárpótlásukról, rehabilitációjukról az előállt helyzet miatti nehézségek megoldásáról

A júniusi határozatot meghozatala idején, mint említettem, nem hozták nyilvánosságra, mégpedig szovjet hatásra. Először harmincegy évvel később, 1984-ben jelent meg a Beszélőben, majd 1986-ban Balogh Sándor publikálta a már idézett munkájában. A Júniusi határozat helyett kormányprogramként Nagy Imre beszédéből értesülhetett az ország a következő időszak irányelveiről. A beszéd - mely a gyakorlatilag titkos Központi Vezetőségi határozatra épül megfogalmazásában, kritikájában azonban sokkal enyhébb annál - hatása még így is óriási volt. Reménységet keltett minden érintett rétegben. Azt gondolták, hogy

helyreáll a törvényesség, sokan valóságos rendszerváltozásnak értékelték az elhangzottakat. Azt hitték, visszakaphatják elvett tulajdonukat, üzletüket, földjüket. Mindenki örült az elhangzottaknak, hogy felszámolják a kuláklistát, megszűnik a rendőrbíráskodás, kiszabadulnak az internáltak, megszűnik az internálás intézménye, a kitelepítés.

Sajnos, bár történtek pozitív intézkedések 1953 második felében, sok csalódás is érte a társadalom különböző rétegeit, mert sokkal mélyrehatóbb változást vártak. Ennek okát leginkább abban kereshetjük, hogy a határozatokat, a fordulat előkészítését ugyanazok a vezetők javasolták, írták elő, szövegezték meg, akik a súlyos hibákat is elkövették és okozták. A végrehajtást is nehezítette, hogy gyakorlatilag alig változott a vezetőség, és a fellelhető dokumentumokból az derül ki, hogy leginkább Gerő Ernő belügyminiszter igyekezett hátráltatni a rehabilitációkat, az internálótáborok feloszlatását, a rendeleteket úgy csűrni-csavarni, hogy például a kitelepítés feloldása az akkori deportáltakra vonatkozzék, de a későbbiekre vonatkoztatva azért fennmaradjon ez a megtorló lehetőség.

A Nagy Imre-beszéd a súlyos gazdasági problémák mellett a politikai válságot is kezelni akarta, ugyanakkor nem volt benne annak elismerése, hogy ártatlanul hurcoltak meg embereket. A hatóságoknak adja a döntés jogát a következő, már jól ismert, kitétellel: „szabadon kell bocsátani mindazokat, akiknek bűne nem olyan súlyos, hogy szabadlábra helyezésük az állam biztonságát vagy a közbiztonságot veszélyezteti."

Van olyan részlete a beszédnek, melyből az látható, hogy Nagy Imre nem bízik teljességgel abban, hogy a határozatot végre fogjak hajtani, ez arra utal, hogy némileg bizalmatlan az állam szerveivel és saját elvtársaival szemben: "...lesznek olyanok, akik nem tudják, vagy nem akarják az önkényeskedés, a túlkapások népellenes szellemét és módszereit felszámolni. .." A reformok végrehajtásával kapcsolatban is érezhette, hogy a párt vezetése nem áll mellette. Rákosiról pedig tudhatta, hogy vissza akarja majd szerezni a teljes hatalmat.

A Nagy Imre-beszéd, ha nem is hozott igazi megváltást, mégis döntő fordulatot reményt jelentett sokak számára, köztük a kitelepített családoknak. Úgy gondolom, fontos, hogy felidézzük. Olvasmánynak is igen érdekes, tanulságos. Sok elkövetett hibáról, bűnről csak nagyon burkoltan, nevek említése nélkül esik szó benne, és a hangnem olyan, mintha kívülállók követték volna el azokat. Sok esetben túl rövidek az utalások, például a vallással, az egyházakkal kapcsolatban, de említhetjük az amnesztiatörvényre vonatkozó részt is, ami jelentőségéhez mérten módfelett lakonikus. Ezek mellett tanulmányozni lehet Nagy Imre előadásmódját, amelyben érezhetők az adott korszak hatásai, fordulatai, vezetőinek gondolkodásmódja, gesztusrendszere, és nincs híján a képmutatásnak sem.

NAGY IMRE 1953. JÚNIUS 4-i BESZÉDE AZ ORSZÁGHÁZBAN.

Tisztelt Országgyűlés!

Amidőn hazánk felszabadulása után a hatalmat a dolgozó nép vette kezébe az országban, a demokratikus népképviselet alapján az országgyűlés jelentősége lényegében megnövekedett. Magyarország demokratikus újjászületésével a történelem viharában örökre alámerült a régi, földesúr-burzsoá parlament, amely az alkotmány sáncain kívül rekesztette a dolgozó népet, a munkásosztályt és a parasztságot. Az úri parlament törvényhozása és ország kormányzása elmaradt, gazdaságilag fejletlen országot, szabadságától és jogaitól megfosztott népet hagyott maga után. Amióta a nép küldöttei bevonultak a törvényhozás házába, és a népszabadságot, a népjogot, magát a dolgozó magyar népet tették meg a törvényhozás fundamentumává, megkezdődött a gyümölcsöző, törvényhozó munka, kibontakozott a nép alkotó kezdeményezése. Az előző országgyűlés jelentős alkotásokkal gazdagította a népi demokrácia sikereit az állami, gazdasági és kulturális élet számos területén. A szocializmus alapjainak lerakása, a népgazdaságunk fejlesztése terén elért eredmények mindenekfelett nagyszerű

munkásosztályunk öntudatos helytállását és áldozatkészségét dicsérik. A magyar munkásosztály, amely a hatalom letéteményese, a szocializmus előharcosa és fő ereje országunkban, méltónak bizonyult a ráháruló történelmi feladatokra, s a szocializmus sorsáért érzett felelősséggel minden nehézség, megpróbáltatás, ellenséges kísértés és aknamunka ellenére szilárdan helytáll, és megingathatatlan talpköve épülő szocialista hazánknak.

Eredményeink megteremtéséből méltón kivette részét szorgalmas, dolgos parasztságunk; amely bár elemi csapással, károkkal és bajokkal küszködve - minden nehézség ellenére hűséggel kitartott a népi demokrácia mellett, és reménnyel eltelve, a jövőbe vetett biztos hittel takarítja be most verejtékes munkájának dús gyümölcsét. Munkásosztályunk és parasztságunk a haza iránti hűségért és helytállásáért a legmélyebb hálánkat és elismerésünket érdemli ki. Eredményeink sikereink kivívása pártunknak, a Magyar Dolgozók Pártjának érdeme, amely a munkásosztály élén rávezette dolgozó népünket a szocializmus útjának széles útjára.

Eredményeink forrása: legdrágább kincsünk, szabadságunk. Munkásosztályunk és parasztságunk ennek birtokában vált képessé történelmi feladatok megoldására, hazánk százados elmaradottságának behozására, a kizsákmányoló, régi úri rend megszüntetésére. A szabadság nyitotta meg az utat a szocializmushoz. A szabadság szárnyakat adott népünknek, kibontakoztatta alkotóerejét, amely történelmünk legnagyszerűbb alkotásaival gazdagítja hazánkat. Ezt a szabadságot fiainak vére hullásával a szovjet nép hozta meg nekünk azért, hogy szabad és független országot, dolgozó népünk számára pedig jómódú, boldog életet teremtsünk. így lett minden sikerünk és eredményünk forrása a Szovjetunió, a kis népek önzetlen barátja, a béke és szabadság bástyája.

A felszabadulással megnyílt előttünk az országépítés, a felemelkedés, a szocialista jövő nagyszerű perspektívája. De elvégezni a hatalmas munkát a saját erőnkből és anyagi forrásunkból nem tudtuk volna a Szovjetunió minden irányú és hathatós támogatása nélkül, amely a kölcsönös gazdasági együttműködés keretében felbecsülhetetlen segítséget nyújtott, és biztosan továbbra is nyújtani fog a szocializmus építésének,dolgozó népünk anyagi helyzete megjavításának nagy munkájához. Eredményeinkről szólva ezért fordulunk e napon is őszinte köszönetünk kifejezésével a Szovjetunió népei és kormánya felé.

Alkotmányos életünkben, a népi demokrácia fejlődésében egy-egy «</ országgyűlési ciklus határkő volt a régi rendszer gazdasági és politikai alapjainak felszámolása, valamint az újjáépítés, a felemelkedés, az ország békéjének és függetlenségének biztosítása terén.

A május 17-én választott országgyűlésben a megelőző parlamentnél jobban és mélyebben tükröződik az igazi népképviselet demokratikus elve, szilárdabb alapokon nyugszik a dolgozó letéteményesével való ellehetetlen kaphat Ez új, népi tartalmat ad az országgyűlés feladatainak és szellemének, továbbá alkotmányos életünkben betöltött szerepének. Bizton mondhatjuk, hogy a most összeült országgyűléssel fejlődésünkben új szakasz veszi kezdetét, amelyben fokozottabban kifejezésre kell juttatni a nép szuverenitásának, a parlament nagyobb szerepének az állami élet törvényes irányításában, a felelős kormányzás alapelveinek és célkitűzéseinek meghatározásában, valamint az országgyűlés alkotmányos jogainak gyakorlásában,

A kormány feladatai ellátásában fokozatosabban kíván támaszkodni az országgyűlésre, amelynek bizalmából az országot vezeti. és amelynek a kormányzói téren kifejtett tevékenységéért, a haza w vagy balsorsáért, dolgozó népünk boldogulásáért teljes felelősséggel tartozik. Ugyanakkor biztosítani kívánja, hogy a Minisztertanács, a törvényhozásra támaszkodna, az államügyek intézésének teljes jogú szerve legyen, amely a minisztériumok szélesebb hatáskörén és a miniszterek nagyobb felelősségen nyugszik. Ezzel lényegében további lépést teszünk előre államéletünk demokratizálása terén.

A népgazdaság fejlesztésében számolunk az ország gazdasági erőforrásaival

Tisztelt Országgyűlés!

Áttérve a gazdaságpolitika kérdéseire, hangsúlyozni kívánom, hogy a kormány a Magyar Dolgozók Pártja Központi Bizottsága új irányelveinek reális célkitűzései és javaslatai alapján folytatja gazdaságpolitikáját. Ez azt jelenti, hogy népgazdaságunk fejlesztése terén feltétlenül számol az ország gazdasági erőforrásaival, hogy nem tűz maga elé olyan feladatokat, amelyeknek megvalósításához hiányoznak a szükséges feltételek - akár nyersanyagbázisról, akár az ország erejét és teljesítőképességét meghaladó vagy túlzottan igénybevevő beruházásokról van szó. A kormány a gazdaságpolitika terén azt a közmondást tartja szem előtt, hogy addig nyújtózkodjunk, ameddig a takarónk ér. Márpedig látnunk kell, és ezt az ország színe előtt őszintén meg kell mondani, hogy a felemelt ötéves terv célkitűzései sok tekintetben meghaladják erőinket, megvalósításuk túlzottan igénybe veszi erőforrásainkat, hátráltatja a jólét anyagi alapjainak gyarapodását, sőt az utóbbi időben az életszínvonal romlását vonta maga után. Nyilvánvaló, hogy ebben a tekintetben lényeges módosításra van szükség. A szocialista nehézipar fejlesztése nem lehet öncél. A népi demokrácia útján, a szocialista iparosítás útján úgy kell előrehaladnunk a szocializmus felé, hogy az a dolgozó nép, elsősorban a szocialista építés derékhada, a munkásosztály életszínvonalának, szórni és kulturális helyzetének szüntelen javulásával járjon. Ebből világosan
kirajzolódik a kormány gazdaságpolitikájának egyik legfontosabb feladata-népgazdaságunk fejlesztése, ütemének és a beruházásoknak általános csökkentése az ország teherbíró képességének megfelelően. Ebből a szempontból a kormány mind a termelés, mind a beruházások terén felülbírálja a népgazdasági tervet, és javaslatot fog tenni annak megfelelő csökkentésére.

Módosítani kell a népgazdaság fejlesztésének irányát is Semmi sem indokolja a túlzott iparosítást és az ipari autarchiára való törekvést, különösen ha nem rendelkezünk hozzá a szükséges alapanyagbázissal. Az autarchia, amellett, hogy gazdasági elzárkózást jelent és túlzottan igénybe veszi az ország teljesítőképességét, eleve lemondást jelent olyan kedvező lehetőségekről, amelyek a nemzetközi áruforgalomba való fokozottabb bekapcsolódásból, a kapitalista országokkal való kereskedelmi forgalomból, de mindenekelőtt és főképpen a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal, valamint a népi Kínával fennálló kölcsönös gazdasági segítségből és együttműködésből adódnak. Ezzel az erőforrással a kormány gazdaságpolitikájában fokozottabban számolni fog, amivel tehermentesíteni kívánja népgazdaságunkat.

A gazdaságpolitikánkban irányt kell változtatni abban a tekintetben is, hogy a termelési eszközöket gyártó nehézipar fejlesztésének ütemét jelentősen lassítva, az eddiginél lényegesen nagyobb súlyt kell helyezni a szükségleti cikkeket gyártó könnyűiparra és élelmiszeriparra, amivel lehetővé kell tenni a lakosság növekvő szükségleteinek mind nagyobb mérvű kielégítését.

Meg kell változtatni a gazdaságpolitika irányát a népgazdaság két alapvető ága - az ipar és a mezőgazdaság tekintetében is. A túlzott iparosítás, főképpen a nehézipar túl gyors fejlesztése és a vele járó nagyarányú beruházások mellett az ország anyagi erőforrásaiból nem futotta a mezőgazdaság fejlesztésére. Ennek következtében az ipar, de elsősorban, sőt csaknem kizárólag a nehézipar túlzottan gyors ütemű fejlődése mellett a mezőgazdasági termelés megrekedt. Nem tudta biztosítani sem a rohamosan fejlődő ipar nyersanyag szükségletét, sem a gyorsan növekvő ipari munkásság, és általában a lakosság növekvő élelmiszer-szükségletének kielégítését. A kormány egyik legfontosabb feladatának tekinti, hogy az ipari beruházások csökkentésével egyidejűleg lényegesen felemelje a mezőgazdasági beruházásokat, a termelés minél gyorsabb és nagyobb arányú fellendítése érdekében.

A népgazdasági terveinkben végrehajtandó gyökeres változásokkal, amelyek alapjában a szocialista iparosítás túlzott ütemének csökkentésében és a mezőgazdaság fokozottabb fejlesztésében domborodnak ki, kirajzolódik a kormány gazdaságpolitikájának célkitűzése: a dolgozó nép, elsősorban a munkásosztály életszínvonalának állandó emelése.

Az ipari termelés és az azzal kapcsolatos beruházások átütemezése és átcsoportosítása, az új termelési és beruházási tervek kidolgozása nagyon körültekintő, alapos munkát igényel. Az Országos Tervhivatal feladata, hogy a kormány által megadott irányelvek alapján ezt a munkát minél előbb úgy végezze, hogy népgazdaságunkat és elsősorban iparunkat zökkenő nélkül átállíthassuk, és a termelés folyamatosságát, a tervek teljesítését öntudatos, fegyelmezett munkával addig is biztosíthassuk.

Iparunk termelési terveinek teljesítése ugyanis nélkülözhetetlen feltétele mindazoknak a rendszabályoknak, amelyeket a kormány a gazdaságpolitikában és az életszínvonal emelése terén megvalósítani kíván. Az ipari termelési tervek hiánytalan teljesítése nélkül a mezőgazdasági termelés fejlesztése sem lehetséges. A kormány célkitűzése sikeres megvalósításának kulcsa tehát munkásosztályunk kezében van. Ez kétféle kötelezettséget jelent. Egyrészt arra kötelezi a kormányt, hogy a rendszabályok kidolgozásánál a lehető legnagyobb figyelmet fordítsa a munkásosztály életszínvonala emelésére, továbbá anyagi, szociális és kulturális szükségletei maximális kielégítésére. A kormány ezt vállalja, és végre is fogja hajtani, Másrészt arra kötelezi a munkásosztályt, hogy a munkafegyelem megszilárdításával, határidőre biztosítsa a termelési tervek végrehajtását. Ezt ipari munkásságunknak kell vállalnia és betartania. Meg vagyok róla győződve, hogy meg is fogja tenni becsülettel, odaadással.

Minden eszközzel megszilárdítjuk a paraszti termelés és tulajdon biztonságát

Tisztelt Országgyűlés!

Népgazdaságunk másik fő ága, amelynek terén a kormány előtt új feladatok állnak - a mezőgazdaság. A már említett alacsony - és az összes beruházásokhoz képest az utóbbi években viszonylag csökkent - beruházások miatt, az egyéni gazdálkodók megsegítésének elhanyagolása miatt, a termelőszövetkezeteknek sem gazdaságilag, sem politikailag eléggé alá nem támasztott, túl gyors fejlesztése miatt - ami a parasztság gazdálkodását bizonytalanná tette - a mezőgazdasági termelés fejlődése megakadt, s az utóbbi években lényegében egy helyben állt. Ebben nagy része volt a gyakori és nagyarányú tagosításoknak is, amelyek során sok visszaélés, erőszakoskodás fordult elő, ami joggal sértette a parasztságunk igazságérzetét, amellett, hogy komoly gazdasági károkat is okozott neki. Ismeretes, hogy mezőgazdasági termelésünk döntően az egyéni gazdaságokon nyugszik, amelyeknek termelését az ország nemcsak hogy nem nélkülözheti, hanem ellenkezőleg: termelésük fejlesztése mind a földművelés, mind az állattenyésztés terén országos érdek. A kormány elsőrendű feladatának tekinti az egyéni gazdaságok termelésének felkarolását, termelési és munkaeszközökkel, felszereléssel, műtrágyával, nemesített vetőmaggal és agrotechnika más eszközeivel való megsegítését.

A kormány minden eszközzel meg kívánja szilárdítani a paraszti termelés és tulajdon biztonságát. Ennek érdekében már az idén megtiltja a szokásos tagosítást, amely az önkényes földbirtokcserével akadályozta a föld gondos művelését, és csökkentette a gazdák termelési kedvét.

A mezőgazdasági termelés kedvezőtlen alakulásához kétségül hozzájárult a túlhajtott termelőszervezet, mozgalom, a termelőszövetkezetek számszerű fejlesztésének elsietett üteme, ami ahhoz vezetett, hogy a megalakult termelőszövetkezetek egy része a szükséges feltételek hiánya miatt nem tudott gazdaságilag és szervezetileg megerősödni. A termelőszövetkezeti mozgalom elsietett kifejlesztésének legsúlyosabb következménye azonban az volt, hogy a dolgozó parasztság körében - különösen az előfordult túlkapások, az önkéntesség elvének megsértése - komoly nyugtalanságot keltett, zavarta a nyugodt termelőmunkát, és a gazdálkodás fejlesztéséhez szükséges befektetések nagyarányú csökkenéséhez vezetett.

A kulákok ellen általánossá vált túlzó rendszabályok is elősegítették, hogy az államnak évről évre mind nagyobb gondot okozott az úgynevezett tartalékföldek hasznosítása, amelyek a gazdálkodás bizonytalanba és a nehéz termelési viszonyok

következtében műveletlenül maradtak. Mindezek alapján a kormány elsőrendű és sürgős feladatának tekinti a mezőgazdasági termelés biztonságának megteremtését, Annak érdekében, hogy dolgozó parasztságunk számára biztosítsa a nyugodt munka minden lehetőségét, hogy eloszlassa kételyeit a parasztgazdaságoknak termelőszövetkezetekbe való kényszerítése tekintetében, a kormány helyesnek és szükségesnek tartja a termelőszövetkezeti mozgalom lassítását, és az önkéntesség szigorú betartása érdekében lehetővé fogja tenni, hogy azok a termelőszövetkezeti tagok, akik vissza akarnak térni az egyéni gazdálkodáshoz, mert ott vélik megtalálni boldogulásukat, a gazdasági év végén kiléphessenek a termelőszövetkezetből. Ezen túlmenően engedélyezni fogja olyan termelőszövetkezetek feloszlatását, ahol a tagság többsége azt kívánja. Ugyanakkor a kormány továbbra is messzemenő támogatásban részesíti a termelőszövetkezeteket, kölcsönökkel és beruházásokkal hozzájárul gazdálkodásuk fejlesztéséhez, tagjainak boldogulásához, mert meggyőződése, hogy a parasztság felemelkedésének ez a legjárhatóbb útja.

A kormány engedélyezni kívánja a földek szabad bérbeadását és bérbevételét is. Azok pedig, akik az államnak korábban felajánlott és most tartalékföldként kezelt ingatlanaikat művelésre saját kezelésbe kívánják venni, földjüket visszakaphatják, és annak megműveléséhez vetőmag-kölcsönt és gépi munkát is biztosít az állam. Azoknak, akik tartalékföldet kívánnak bérelni, kedvezményes feltételek mellett, a mostam egy év helyett ötévi időtartamra adja haszonbérbe az állam. A kormány tervezett intézkedései alkalmasak arra, hogy sikeresen megvalósítsuk gazdaságpolitikánk egyik legfontosabb célkitűzését - mezőgazdasági termelésünk felvirágoztatását. Meggyőződésem, hogy őszinte törekvésünk a parasztság legmesszebbmenő helyeslésével és támogatásával találkozik. A kormány, mely nem habozik levonni a múlt hibainak tanulságait és bátran felszámolja azokat- messzemenően felkarolva parasztságunk ügyét -, erre joggal számít is.

Gazdasági életünk más területén is szüksége mutatkozik annak, hogy a kormány változtasson az eddigi gazdaságpolitikán. Az utóbbi évek során az állam olyan területekre is kiterjesztette a maga gazdasági tevékenységét, ahol a magánkezdeményezésnek és magánvállalkozásnak még komoly szerepe lehet, és elősegítheti a lakosság szükségleteinek fokozottabb kielégítését. Ez a terület a kiskereskedelem és a kisipar. Bár a kisipari szövetkezetek jelentős fejlődésről tesznek tanúságot, mégsem tudják pótolni a kisipari termelés terén mutatkozó hiányt. Ez arra készteti a kormányt, hogy helyt adjon a magánvállalkozásnak, és lehetővé tegye az arra jogosultaknak a törvényes előírások alapján iparengedélyek kiadását, ugyanakkor biztosítsa számukra az iparűzéshez szükséges feltételeket: az áruellátást, hitelt stb. Feltétlenül fejleszteni, élénkíteni kell a falu és a város közötti áruforgalmat, amihez egyrészt nagy mennyiségű iparcikk, másrészt a bő termés következtében jelentékeny terményfeleslegek állnak majd rendelkezésre.

Új gazdaságpolitikánk alapelve: a lakosság életszínvonalának állandó emelése

Tisztelt Országgyűlés!

Új gazdaságpolitikánk alapelve a lakosság életszínvonalának állandó emelése. Népgazdaságunk fejlesztésének, terveink teljesítésének ez a legfőbb, legmagasztosabb célja. A szocializmus építésének egyetlen helyes, a dolgozó nép számára elfogadható és járható útja - a lakosság, elsősorban az ipari munkásság életszínvonalának emelése, anyagi, kulturális és szociális helyzetének állandó javítása. Ezt kell egész népgazdasági tervezésünk és fejlesztésünk központi kérdésévé tennünk. E téren komoly mulasztásokat kell pótolni, elsősorban az ipari munkásság tekintetében. Ezt célozzák a tervezett rendszabályok, amelyek a kormány számára biztosítják azokat az eszközöket, amelyeknek segítségéiül gondoskodni lehet arról, hogy emelkedjék a munkásosztály és a lakosság fogyasztása elsőrendű élelmiszerekben és iparcikkekben. A bő termés nagyszerű kilátásai messzemenően elősegítik ezt, és a kormány számára megkönnyítik a féladat megvalósítását: a bőséges élelmiszerellátást és azon keresztül a munkások és alkalmazottak, általában a bérből és fizetésből élők reálbérének emelését.

A kormány elhatározott szándéka, hogy leküzdi a drágaságot. A gazdag termés betakarításával, az ipari termelési tervek maradéktalan teljesítése révén, az árukészletek növekedésével lehetőség nyílik majd az egyes élelmezési és iparcikkek ma még magas ára csökkentésének. E téren a kormányzat nem késlekedik. Számos idénycikk árát máris az 1951. évi árszint alá szorítottuk. Biztosítottuk, hogy a legfontosabb élelmiszerekből: lisztből, cukorból, húsból az új termés betakarításáig nagyobb mennyiségek kerüljenek forgalomba. A nagyobb mérvű javulás és árcsökkenés a termés betakarítása nyomán az őszi hónapokban fog bekövetkezni. De számos iparcikk árát, mint ismeretes, már július elsejével 15-30%-kal csökkentettük, és gondoskodtunk róla, hogy nagy választékban, bőségesen álljanak a lakosság rendelkezne

Ezek és hasonló intézkedések mutatják, hogy a kormány elhatározta a lakosság ellátásának megjavítását, és hogy nem áll meg az ígéretnél, hiszen maris hozzáfogott azok megvalósításához. Fokozni fogjuk a lakosait fogyasztását szolgáló ipari termékek és élelmiszerek gyártását is. Az év hátralévő részében 60 millió forinttal fogjuk növelni az üzemélelmezési valamint egészségügyi feltételek megjavítására fordított összeget. Felül fogjuk vizsgálni a Munka Törvénykönyvének egyes intézkedéseit. El kell törölni a pénzbüntetést, mint a munkásokkal és alkalmazottakkal szemben használt fegyelmezés eszközét. Feltétlenül érvényt szerzünk a Munka Törvénykönyv munkavédelemre vonatkozó előírásainak, a törvényesen előírt védőberendezések biztosításának és védőételek, védőruházat feltétlen kiszolgáltatásának.

Felelősségre kell vonni és szigorúan meg kell büntetni azokat, akik a dolgozók egészségvédelmére előirányzott összegeket nem rendeltetésüknek megfelelően használják föl. A dolgozók munkaerejének fokozottabb megóvása érdekében csökkenteni fogjuk az indokolatlan és helytelen túlóráztatást, valamint a vasárnapi munkát. A rendszeres heti pihenőnap mellett megfelelő intézkedésekkel biztosítani fogjuk a dolgozók számára a munka utáni szabadidejük kihasználását. Jelentékeny beruházásokkal lényegesen javítani kívánjuk a városok és falvak kommunális szolgáltatását. 1954-ben jelentős állami eszközökkel, részben állami támogatással 40 000 új lakást fogunk építeni az 1953. évi 23 000 új lakással szemben. Állami támogatással fejleszteni fogjuk a bányász saját ház- és kislakás-építési akciót. Budapesten, elsősorban a munkáskerületekben, két év alatt ki kell tatarozni valamennyi közületi lakóházat, és gondoskodni kell a házak folyamatos karbantartásáról. A lakóházak és lakások tatarozásának meggyorsítása érdekében a lakbérekből befolyt összegnek 40%-át kell felhasználni, ami kétszer annyi, mint 1952-ben. Folytatnám a megvalósítandó intézkedések hosszú sorát, amik a városi lakosság, elsősorban az ipari munkásság élet- és munkaviszonyainak megjavítását eredményezik.

A falusi lakosság életviszonyain is messzemenően könnyíteni fogunk.. A már említett nagyarányú termelési segítségen túlmenően az állategészségügy megjavítása érdekében ingyenessé tesszük az állatorvosi szolgáltatást, ami amellett, hogy a parasztságnak jelentős anyagi megtakarítást jelent, az állattenyésztés fejlesztésére is serkentőleg hat. Nem is kétséges, hogy ezt az intézkedést parasztságunk örömmel üdvözli. Megszüntetjük a szerződéses termeltetés kötelező vagy kényszer jellegét, és jelentős kedvezményekkel, nagyobb mennyiségű ipari termék juttatásával olyan feltételeket állapítunk meg, amelyek parasztságunk számára előnyössé teszik a szerződéses termeltetést. A falu áruellátásának a növekvő szükségletek minél jobb kielégítésének biztosítása érdekében a SzÖVOSz-nak jelentősen növelni kell a földműves szövetkezetek áruellátását a parasztság ízlésének és igényeinek megfelelő választékban és minőségben.

Felül fogjuk vizsgálni a termelőszövetkezeteknek az állammal szemben fennálló lejárt tartozását, és annak jelentős részét, valamint a beadási kötelezettség nem teljesítése miatt az egyéni gazdálkodókra és a termelőszövetkezetekre nem mindig igazságosan kivetett kártérítés összegét, együttesen mintegy 600 millió forintot, elfogjuk engedni.

A begyűjtési rendszert egyszerűsíteni fogjuk. Amit a Magyar Függetlenségi

Népfront választási felhívása megígért, valóra váltjuk. Az új begyűjtési rendszerben, amely a jövő évtől lép hatályba, a kivetéseket több évre állapítjuk meg, hogy a dolgozó parasztság biztonságosan gazdálkodhasson, pontosan és jó előre ismerje kötelezettségét, feleslegét pedig szabadon értékesíthesse.

Egyéni parasztságunk és termelőszövetkezeteink hathatós megsegítése, valamint a tavalyi súlyos aszály okozta nehézségek mielőbbi sikeres leküzdése érdekében a kormány törölni fogja azoknak a begyűjtési hátralékát, akik folyó évi kenyér- és takarmánygabona beadási kötelezettségüknek határidőre eleget tesznek.

Tiszteit Országgyűlés!

Az említett intézkedések világosan bizonyítják, hogy a kormány nem szűkkeblű, hogy segítőkészsége a legmesszebbmenő. Ahhoz sem fér kétség, hogy mindez nem marad üres szó, hanem az ország színe előtt vállalt feladatokat pontosan és maradéktalanul végrehajtjuk, ígéreteinket valóra váltjuk, amiről a magyar nép az elmúlt évek során annyiszor meggyőződhetett. Ez a tiszta lelkiismeret jogosítja fel a kormányt arra, hogy a parasztságtól, az egyéni és a szövetkezeti termelőktől egyaránt elvárja, sőt megkövetelje, hogy az állammal szemben fennálló begyűjtési és adókötelezettségeiknek pontosan és teljes mértékben eleget tegyenek. Ennek tudatában kell az egyéni gazdáknak és a termelőszövetkezeteknek állampolgári kötelességüket teljesíteniük. Erre kötelezi őket a törvény is, amelynek betartásán a kormány őrködni fog. Magára vessen az, aki a kormány jóakaratára és messzemenő segítségére az állam, az ország érdekének semmibevevésével, a törvények megszegésével válaszolna. A törvényesség betartása - amire a kormány hatékony intézkedéseket foganatosít - nemcsak azt jelenti, hogy az állam éberen őrködjön azon, hogy csorba ne essék a parasztság jogain, hanem azt is, hogy a parasztság is teljesítse az állammal szemben fennálló kötelezettségeit mind a begyűjtés, mind az adófizetés terén. Aki viszont beadási kötelezettségének becsülettel eleget tett, semmiféle pótkivetéssel nem terhelhető. Ez a törvény, és aki ez ellen vét, aki a parasztságra törvényes kötelezettségein túlmenő terheket ró, azt a legszigorúbban meg fogjuk büntetni.

Az értelmiségiek népi demokráciánk megbecsült tagjai kell hogy legyenek!

Tisztelt Országgyűlés!

Az ország két nagy, egymással szorosan együttműködő osztálya mellé - amelynek tevékenységi területe népgazdaságunk két fő termelési ága, az ipar és a mezőgazdaság - csatlakozik értelmiségünk, az ország szellemi és kulturális életében betöltött nagy szerepével. Sajnos, még mindig előfordul -de a kormány elhatározása, hogy ezen gyökeresen változtasson - hogy a szellemi munkát és általában az értelmiség, különösen a régi értelmiség nem részesül kellő megbecsülésben. Gyakran a bizalmatlanság légköre veszi körül őket, aminek azután mellőzés a vége, ugyanakkor, amikor a gazdasági, kulturális és tudományos életünk majd minden területén hiány van tapasztalt, felkészült értelmiségiekben. Népgazdaságunk szocialista fejlődése tevékenységüknek rendkívül széles lehetőségeit teremtette meg. Ennek ellenére - bizalmatlanság alapján vagy indokolatlan tisztogatások során - nemegyszer a népi demokráciához méltatlan módon bánnak a jó szándékú értelmiségiekkel, megfosztják őket annak lehetőségétől, hogy tudásukat a maguk szakterületén hasznosítsák az ország javára. A kormány erős kézzel véget vet az ilyenfajta helytelen és megengedhetetlen eljárásnak, és eltökélt szándéka, hogy a jogos sérelmeket orvosolja. Az értelmiségiek népi demokráciánk megbecsült tagjai kell hogy legyenek, és el kell foglalniuk képességeiknek megfelelő megtisztelő helyüket tevékenységük területén - legyenek tanárok, mérnökök, jogászok, orvosok agronómusok vagy mások. Mindenkinek tudomásul kell vennie, hogy a népi demokráciában a képzettségnek, a tudásnak nagyobb megbecsülés jár ki, mint bármikor a régi úri világban. Ennek a megbecsülésnek széles munkalehetőségben és anyagi elismerésben is kifejezésre kell jutnia.

Megtalálható a túlzás a fiatal új értelmiség képzése terén oktatási

rendszerünkben is. Órási áldozatokkal valósággal erőszakoltuk a főiskolai oktatást. Most ezen a téren is sokkal szerényebbeknek kell lennünk. Ne építsünk légvárakat. Ugyanakkor az eddiginél jóval nagyobb gondot kell fordítani a népiskolákba, fokozni kell a beruházásaikat szaporítani kell az iskolák, tantermek és tanerők számát, hogy minél jobb feltételeket biztosítsunk a jövő reménységei a kis magyarok elemi oktatásának, amit eddig - meg kell mondani - a főiskolai oktatás eltúlzása miatt nagyon elhanyagoltunk. Több figyelmet, több gondot és több anyagi eszközt a tanyák, a falvak, a munkásnegyedek iskoláinak. Ez sokkal demokratikusabb iskolapolitika lesz.

Nagyobb türelmességet kell tanúsítani vallási kérdésekben. Megengedhetetlen e téren az adminisztratív eszközök alkalmazása, ami eddig bizony néha előfordult. A kormány ebben a kérdésben a türelmesség alapján áll, aminek a felvilágosítás és a meggyőzés az eszköze. Adminisztratív vagy más kényszerítő eszközök alkalmazását a kormány elítéli és nem fogja tűrni.

A törvényesség megszilárdítása a kormány egyik legfontosabb feladata

Tisztelt országgyűlés!

A kormány egész tevékenységében az alkotmányban lerögzített jogrend és törvényesség alapján áll. Népi demokratikus állami berendezésünk, gazdasági és társadalmi életünk alapja a szocialista törvényesség, az alkotmányban lefektetett állampolgári jogoknak és kötelességeknek, népköztársaságuk törvényeinek szigorú betartása, A kormányra a múltban elkövetett súlyos hibák helyrehozása, a jogrend megszilárdítása és a törvényesség biztosítása terén is nagy és felelősségteljes feladatok várnak. Államhatalmi szerveink feladata és kötelessége őrködni dolgozó népünk jogainak biztosításán és sérthetetlenségén. Ezekre a szervekre nemcsak az a feladat hárul, hogy biztosítsák a dolgozó nép kötelezettségeinek teljesítését, hanem az is, hogy a haza minden polgára szabadon élhessen törvényben biztosított jogaival. Dolgozó népünk ezt méltán elvárhatja saját államától De igazságügyi és rendőrségi szerveink, valamint helyi tanácsaink munkájában gyakran nem jutott kellően érvényre a népi demokratikus államélet és kormányzás alapelve - a törvényesség. Ezek a szervek nemcsak az állami, gazdasági és társadalmi élet különböző területén, hanem a saját állami tevékenységük terén és hatáskörében sem tudták úgy biztosítani a törvényesség szigorú betartását, ahogyan azt a népi demokratikus állam és a nép érdekei feltétlenül megkövetelik.

A bírósági és kihágást eljárások nagy száma, a széles körben alkalmazott adminisztratív módszerek, a begyűjtés, az adóbehajtás, a kuláklista, a tagosítások terén elkövetett tömeges túlkapások és visszaélések, valamint egyéb zaklatások sértették a lakosság igazságérzetét, megrendítették a törvényességbe vetett hitet, meglazították a dolgozó nép és állami szerveink, helyi tanácsaink kapcsolatát.

Súlyos és jogos kifogás alá esik az a tűrhetetlent, durva, rideg és lelketlen magatartás, ahogyan hivatalainkban és közintézményeinkben egyes bürokraták ügyes-bajos dolgaikat intéző egyszerű polgárokkal bánnak. Ezek még a különben helyes, igazságos és törvényes intézkedéseket is úgy hajtják végre, hogy megkeserítik vele a nép életét. Elfelejtik, hogy ők vannak a népért és nem megfordítva, és hogy a szerénység, a figyelmesség és az emberséges magatartás olyan erények, amiket közhivatalainkban mindenkitől joggal megkövetel bármely polgár is, de a kormány is.

A törvényesség megszilárdítása a kormány egyik legsürgősebb feladata. Szigorú intézkedésekkel, s ha nem használ, súlyos büntetéssel a hibák, lazaságok kiküszöbölésével rövid időn belül el kell érnünk, hogy igazságügyi és rendőrségi szerveink, valamint helyi tanácsaink a nép államának, a törvényességnek, a jogrendnek szilárd támaszai és egyben biztosítékai legyenek. Fokozottabban védelmezzék dolgozó népünk érdekeit, éberebben őrködjenek államunk biztonsága felett, és a néppel összeforrva, erőteljesebben harcoljanak demokratikus rendünk megátalkodott ellenségei ellen, akikkel szemben a törvények teljes szigorát kell alkalmazni. Az ellenségnek, amely elért eredményeinkre, függetlenségünkre és

szabadságunkra tör, talpalatnyi helyet, egyetlen percnyi lélegzetvételt sem engedhetünk.

Tudjuk azonban, hogy vannak megtévelyedettek, akiket kisebb-nagyobb bűneikért utolért az igazságszolgáltatás keze, vannak, akiken sérelem esett, akiket talán igazságtalanság ért, mert hatóságaink gyakran nem tartották be az alkotmányos szabályokat, amelyek védik az állampolgárok jogait, személyes szabadságát és biztonságát. Maga az internálás intézménye is hozzájárult ahhoz, hogy a törvényességen csorba essék. Mindebben kétségtelenül szerepe volt annak is, hogy nem tettünk eleget a népköztársaság alkotmánya előírásainak, és nem hoztuk létre a Legfelsőbb Államügyészség intézményét, amely a jogrend és a törvényesség legfőbb alkotmányos őre.

Mindebből kiindulva a kormány a megbocsátás szellemében, a megnyugvás és a jogos sérelmek gyökeres orvoslása érdekében törvényjavaslatot terjeszt az országgyűlés elé, amelynek alapján szabadon kell bocsátani mindazokat, akiknek bűne nem olyan súlyos, hogy szabadlábra helyezésük az állam biztonságát vagy a közbiztonságot veszélyeztetheti. A kormány egyidejűleg megszünteti az internálás intézményét, az internálótáborokat pedig feloszlatja. Ezzel lehetővé kívánja tenni, hogy a közkegyelemben részesülők és az internáltak visszatérhessenek otthonaikba, családjukhoz, a társadalomba, hogy munkájukkal annak hasznos tagjaivá legyenek. Rendezni kívánja a kormány a kitelepítettek helyzetét is, lehetővé téve számukra, hogy az összes állampolgárokra kötelező jogszabályok figyelembevételével választhassák meg letelepedési helyüket.

Az országgyűlésnek sürgősen létre kell hoznia a Legfelsőbb Államügyészséget, a törvényesség és az alkotmányos jogok egyik legfőbb biztosítékát.

Összeegyeztethetetlen a népi demokratikus igazságszolgáltatás alapelveivel a rendőrbíráskodás. ami lényegében azt jelenti, hogy a nyomozó szerv maga bíráskodik. A kormány a régi rendszernek ezt az átöröklött maradványát törvényhozási úton meg fogja szüntetni.

A kormány rendkívül nagy súlyt helyez arra. hogy a parasztsághoz való viszonyt a munkás-paraszt szövetség szilárd gazdasági és politikai alapjára helyezze, hogy helyreállítsa a parasztságnak a jogrendbe és törvényességbe vetett bizalmát, aminek megrendülésében nem kis része volt az úgynevezett kuláklistának. Amellett, hogy ez a lista a kulákság ellem adminisztratív intézkedésekre és súlyos visszaélésekre vezetett, hozzájárult az állam és a dolgozó parasztság, főképpen a középparasztság közötti fő viszony és tartós szövetség meglazulásához is. Nyilvánvaló, hogy ha falun meg akarjuk szüntetni a törvénytelenségeket, ha helyre akarjuk állítani a jogbiztonságot, a középparasztsággal való tartós szövetséget - márpedig ezt feltétlenül meg kell valósítanunk -, úgy a kuláklistát meg kell szüntetni, fenntartva a kizsákmányoló kulákok korlátozására irányuló gazdasági rendszabályokat.

A siker legfőbb biztosítéka a széles néptömegek aktív részvétele a feladatok megvalósításában

Tisztelt Országgyűlés!

Azok a nagy horderejű rendelkezések, amelyeket a népgazdaság átállása. a jogrend megszilárdítása, valamint az életszínvonal emelése terén teszünk, az a nagy fordulat, ami az állami és gazdasági élet számos területén előttünk áll és megvalósításra vár, nagy feladatokat ró a törvényhozásra, a kormányra és az egész államapparátusra. Pedig ezek a rendszabályok távolról sem merítik ki mindazokat a tennivalókat, amiket a kormánynak az ország életének szerteágazó területén el kell végeznie. Részletkérdésekbe nem kívánok bocsátkozni. Az érintett fő kérdések világosan mutatják a gazdaságpolitika új útját, amelyen a kormány haladni kíván: szélesebb alapokon, az egész néppel együtt, kezdetben talán lassabban, de annál biztosabban ugyanazon cél a szocializmus felé.

Azok a javaslatok, amelyeket a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége a kormánynak tett a legszélesebb nemzeti egység programja, amellyel minden teremtő

erőt és alkotó képességet hazánk felvirágzásának, népünk növekvő jólétének szolgálatába állíthatunk. Olyan célkitűzések, amelyek alkalmasak arra, hogy dolgozó népünket, szorosabban, mint valaha, kormánya köré tömörítsék. Ebben van a kormány munkaprogramjának nagy ereje, amelynek birtokában sokkal nagyobb és méltóságteljesebb feladatok megoldására vállalkozhatunk, mint azt a választások idején a Magyar Függetlenségi Népfront felhívásában ígértük. Mindazok a célok és feladatok, amelyek megvalósítását magunk elé tűztük, népünk, hazánk javát szolgálják. Kétségtelen, hogy az ország lakossága ezt örömmel és megkönnyebbüléssel fogadja. A kormány feladata gondoskodni arról, hogy jótékony hatásukat és kézzelfogható eredményeiket dolgozó népünk mielőbb tapasztalhassa életkörülményeinek megjavulásában. Munkásosztályunknak, parasztságunknak, értelmiségünknek, az egész országnak látnia és éreznie kellett, hogy helyzetében mélyreható változásokat hoznak a kormány intézkedései és rendszabályai, amelyek sikeres megvalósításával az utóbbi évek legsúlyosabb csapását mérjük ellenségeinkre.

Nyilvánvaló, tisztelt Országgyűlés, hogy a feladatok megvalósítása nem lesz könnyű, s még kevésbé megy önmagától. Látni kell, hogy a siker legfőbb biztosítéka a nagy tömegek aktív részvételében van. De látni kell azt is, hogy lesznek olyanok, akik nem tudják, vagy nem akarják az önkényeskedés, a túlkapások népellenes szellemét és módszereit felszámolni, akik nem akarnak lemondani az adminisztratív eszközök alkalmazásáról, és így vagy amúgy gátolni igyekeznek majd a néptömegek javát szolgáló intézkedések gyors és sikeres lebonyolítását. A kormány éberen őrködik, és az államapparátus erejével és tekintélyével résen áll az ilyenfajta törekvések vagy a zavart keltő kísérletek erélyes és gyors felszámolására.

Az ellenség új gazdaságpolitikánkat és a belőle folyó rendszabályokat hamis, megtévesztő hírveréssel igyekszik majd félremagyarázni, és a lakosságot megtéveszteni. Egyet azonban nem tud elvitatni, azt, hogy a nép legszélesebb rétegei örömmel és helyesléssel fogadják ezt a politikát, és mellé állnak. Ezért eleve kudarcra van ítélve minden ellenséges bajkeverés vagy alattomos kártevő szándék.

A jó terméskilátások kedvező feltételeket teremtenek intézkedéseink eredményes végrehajtásához. S ha főfigyelmünket most az aratás-cséplés begyűjtés lázas munkájára összpontosítva, nagyobb erőkifejtéssel fogjuk ezt az országos feladatot elvégezni, gazdasági természetű intézkedéseink jelentős részének sikeres megvalósítása máris biztosítva van.

Tisztelt Országgyűlés!

Az a munkaprogram, amelynek megvalósítására ma elindulunk, új fejezetet nyit a szocializmus építésének munkájában. Minden egyes célkitűzésünk a béke magasztos ügyét szolgálja. Az új feladatok, és megvalósításuk nyomán feltáruló ragyogó perspektíva megsokszorozza népünkben az erőt és akaratot a békéért való harcra. Országunk gazdasági erejének növekedése, népünk jólétének emelkedése messzemenően megszilárdítja az egyetemes békének azt a frontszakaszát, amelyen hazánknak kell őrt állnia. Ezért bátran mondhatjuk, hogy mindazoknak a rendszabályoknak a megvalósítása, amelyeket a kormány célul tűzött maga elé, jelentőségében túlmegy hazánk határain, és az egész béketábor közös ügye.

A béke és szabadságszerető népek nemzetközi szolidaritásának nagyszerű megnyilatkozása volt a Béke-Világtanács budapesti ülése. Az itt járt küldöttek meggyőződhettek tehetséges és szorgalmas népünk békés alkotó munkájáról, annak kimagasló eredményeiről és arról az eltökéltségéről, hogy végig kitart a béke nagy ügye mellett. A béke, a demokrácia a szocializmus erői az utóbbi időben világszerte jelentősen megnőttek. A június 7-i olasz választások eredményei - amelyek a kommunista párt, a munkásosztály és a béke híveinek nagyszerű győzelmét hozták - mutatják, hogy az elmérgesedő olasz politikai válságot az Olasz Kommunista Párt közreműködése, a dolgozó tömegek aktív részvétele nélkül nem lehet megoldani, és a bizonytalan belső helyzetet nem lehet megszilárdítani, A franciaországi belső válság is, amely hosszú hetekig tartott, a munkásosztály és a kommunista párt erőinek növekedését mutatja, gyengíti az agresszorok

táborát, és élezi az imperialisták egymás közti ellentéteit. A háborús gyújtogatok szorult helyzetükből újabb kalandokkal elvetemült provokációikkal igyekeznek kiutat találni. Li Szin Mannak a koreai fegyverszünet megakadályozására irányuló bűnös tevékenysége, a hazatelepítendő hadifoglyok átadásának megtagadása, a berlini alávaló provokáció - egy-egy láncszeme az agresszorok alattomos mesterkedéseinek. Az imperialista bérencek berlini provokációja - a reakció és a fasizmus erőinek orvtámadása volt a népek békéje és biztonsága ellen.

A béke ellenségeinek provokációs cselszövései azt a célt szolgálják, hogy megakadályozzák a feszült nemzetközi helyzet enyhülését. A berlini események újból világosan megmutatták, hogy a béke megátalkodott ellenségei a leggaládabb provokációkra is képesek, és céljuk érdekében a legelvetemültebb eszközöket is igénybe veszik. Ennek ellenére a német nép demokratikus és hazafias erői útját állták a fasizmusnak, ami azt bizonyítja, hogy a Nyugat-Németországból kiinduló agressziónak elejét lehet venni. A Berlinben lezajlott események éberségre intenek bennünket is, és arra figyelmeztetik a békeszerető népeket, hogy egyetlen pillanatra se tévesszék szem elől az ellenség üzelmeit. Hogy az agresszorok sötét terveit a jövőben is szégyenteljes kudarc érje, a becsületes, békeszerető embereknek nagyobb eltökéltséggel kell védelmezni a béke fenntartásának és megszilárdításának ügyét. A béke ellenségeinek visszaverésére zárjuk szorosabbra sorainkat - ez a feladatunk valamennyiünknek, akiknek drága a béke magasztos ügye.

A kormány minden tevékenységében népünk törhetetlen békeakaratára támaszkodik, és a béke megőrzésére irányuló erőfeszítéseit a békeszerető népek szolidaritása és a világbéke élcsapatához, a nagy Szovjetunióhoz való őszinte barátság vezérli.

A kormány munkaprogramja világosan mutatja, hogy tartós békére törekszünk. A népek barátságának szellemében a fokozottabb gazdasági együttműködéshez, a népek békés együttélésének biztosításához a magunk szerény erejével tőlünk telhetően a legmesszebbmenően hozzá kívánunk járulni. Ugyanakkor szilárdan helytállunk függetlenségünk és nemzeti szuverenitásunk sérthetetlenségéért, azt féltve őrizzük. Fokozza erőnket, hogy nem állunk egyedül, hogy mellettünk van, segít, támogat bennünket a Szovjetunió, hogy olyan legyőzhetetlen tábor tagja vagyunk, mint a béke-világmozgalom.

Tisztelt Országgyűlés!

Megköszönve a bizalmat, amely a Minisztertanács élére állított, áterezve a haza és a nép iránti felelősséget, hangsúlyozni kívánom, hogy nevünk jóléte, a munkásosztály és az egész lakosság életszínvonalának állandó emelése - ami a kormány tevékenységének középpontjában áll - népünk termelőmunkáján nyugszik. A növekvő jóléthez a termékek bőségét csakis a termelés fokozásával, a tervek teljesítésével, dolgozóink szélesen kibontakozó, lelkes, szocialista versenyével lehet biztosítani mind az iparban, mind a mezőgazdaságban. Az ország szeme ma ide szegeződik a parlamentre, melynek tanácskozása és határozatai elé egész népünk nagy várakozással tekint. Meg vagyok győződve, hogy dolgozó népünk, munkásosztályunk, parasztságunk, értelmiségünk, a haza iránti kötelességérzettől mélyen áthatva, valóra váltja üdvös célkitűzésünket. Szent meggyőződésem, tisztelt Országgyűlés, hogy a Magyar Dolgozók Pártjának vezetésével és javaslatai alapján, a néppel összeforrva az eddiginél sokkal biztosabban haladunk majd előre új gazdaságpolitikánk célkitűzéseinek megvalósításáért, hazánk felvirágozásának, népünk jólétének útján ragyogó jövendőnk, a szocializmus fele.

Ha figyelmesen olvassuk a beszédet, észleljük az árnyalt fogalmazást, ami minden, témánkat illető esetre már itt megadja a hatóságoknak a kiskapukat, megoldásokat, és a kitelepítettek esetében lehetetlenné teszi a visszatérést az eredeti lakhelyre, hiszen csupán helyzetük rendezését említi. A beszédben az internálás intézményének megszüntetését ígéri, ami ilyen formában nem következett be. A kuláklista megszüntetésére tesz ígéretet, de a kulákok továbbra is a megfigyeltek között maradtak. Ami tényleg megvalósult, az a

munkahelyi pénzbüntetés rendszerének megszüntetése volt. Megbocsátást hirdet ugyan, de csak azoknak, akik nem veszélyeztetik az állam- vagy a közbiztonságot. Ez olyan megfogalmazás, amelyet akkor és később is sokféleképpen lehetett értelmezni, ha valakitől a hatóságok meg akartak szabadulni. Az osztályellenséggel, a volt vezetőréteggel kapcsolatban továbbra is fennmaradtak az előítéletek, a negatív megítélés, és bár semmiféle szerepet nem szántak nekik, mégis tartottak tőlük, mint a társadalmat befolyásoló tényezőtől. Ami a megelőző időszak bűneit, túlkapásait illeti, nem nevez meg felelős személyeket, az ÁVH intézménye például fel sem merül.

A parlamenti ülés és Nagy Imre beszéde után pár nappal július 9-én Beriját mint a nép ellenségét letartóztatták. Rákosinak ez jelzés volt arra, hogy az irányításba ismét még nagyobb beleszólást követeljen magának.

Berija letartóztatását követően, a megváltozott helyzet miatt, ismét magyar delegációnak kellett Moszkvába utazni, melynek tagjai ez alkalommal Rákosi Mátyás, Nagy Imre és Gerő Ernő voltak. Ezen a megbeszélésen a szovjet hatalmi harc még megmaradt szereplői, valamint Hruscsov, Berijára hárítja felelősséget a korábbiakért, már enyhítették éles kritikájukat a magyar vezetőkkel szemben. Moszkvából hazatérve Rákosi július 11-én pártaktívát tartott, itt elhangzott beszédének tartalma és hangneme már nagyban különbözött Nagy Imre beiktatási beszédétől.

A beígért amnesztiáról július 22-én született döntés, és 24-én terjesztették a törvénytervezetet a minisztertanács elé, majd az Elnöki Tanács 25-én jóvá is hagyta. Ezután jelent meg a 1953. évi 11. törvényerejű rendelet a közkegyelem gyakorlásáról az Igazságügyi közlöny 1953. július 31-i számában. A rendőrhatósági őrizet alá helyezés (internálás) intézményének megszüntetéséről és a kitiltások feloldásáról pedig a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 1034/1953. VII. 30. számú határozata rendelkezett.

A törvényerejű rendelet és a határozat külön rendelkezett az elítéltekről, internáltakról, ki telepi tettekről, és előírták az amnesztia végrehajtásnak idejét is. A kitelepítettek elhagyhatták a kijelölt lakhelyet, de a kitiltás korlátozott mértékben továbbra is fennmaradt, ugyanis Budapestre, egyes megnevezett, nagyobb „zárt" városokba és a határsávba nem költözhettek vissza. Rendelkezés született arról is, hogy a kitelepítettek visszahagyott ingó és ingatlan vagyontárgyaira, valamint lakásukra vonatkozó visszakövetelési igényeit, illetve ilyen irányú kártérítési keresetüket el kell utasítani.

Nyoma van annak is a Belügyminisztérium Parancsgyűjteményében 1953. július 25-i dátummal, hogy a „speciális munkában" milyen teendők vannak a közkegyelemmel kapcsolatban. A dokumentum C. pontját idézem:

„A közkegyelemi TVR. hatálya alá tartozó pressziós hírforrás leépítésének módszere a következő. A személlyel találkozáskor közölni kell, hogy az amnesztia során megszűnt bűncselekménye üldözhető lenni, mely miatt annak idején beszervezték. Közölni kell vele, hogy a bűncselekmény iratait irattárba tesszük; cs ezzel kapcsolatban további következmények nem lesznek. Igen komoly formában figyelmeztetni kell további titoktartás kötelezettségére azzal, hogy a titoktartás jövőben történő megszegése államtitok megsértése, mely bírói úton üldözendő, és igen súlyos büntetést von maga után. Egyúttal a titoktartásról kötelezvényt kell vele aláíratni.

Nem célszerű, hogy a személyek leépítését hosszú időn keresztül végezzék. Ezért valamennyi olyan használhatatlan pressziós hírforrást, akiknek a pressziós cselekménye az amnesztia hatálya alá esik, a TVR. megjelenését követő 10 napon belül le kell építeni."

Érdemes megjegyezni, hogy a dokumentum nyitva hagyja a használható "hírforrások" további felhasználásának kérdését.

Földönfutók, megfigyeltek

Az amnesztia után, ahogy Kiszely Gábor fogalmaz, a kitelepítettek „földönfutókká váltak , mert az amnesztia semmiféle rehabilitációt nem jelentett. Elköltözhettek a kényszerlakhelyről, de nem akárhová, mert a rendelet szerint meg mindig ki voltak tiltva az ország egyes városaiból. Saját lakásuk nem volt, anyagi javaikat elvették, csak fizikai munkára vették fel őket. Gyakorlatilag a semmiből kellett új életet kezdeniük, így körülményeik még hosszú évekig a kitelepítéshez hasonlóan nyomorúságosak voltak, és megfigyelésük, diszkriminálásuk is hosszú időre, mondhatjuk évtizedekre fennmaradt. A hatóságok attól tartottak, hogy a budapesti kitelepítettek, éppúgy, mint a Hortobágyról szabadulók „új lakhelyeiken nemcsak további magatartásukkal és tevékenységükkel, hanem pusztán megjelenésükkel is zavart kelthetnek. Ezért a legnagyobb éberséggel kell ezeket a személyeket figyelemmel kísérni és figyeltetni". Mint a következők mutatják, a hatóságok jó előre gondoskodtak arról, hogy teljes listákkal rendelkezzenek a megfigyelendő személyekről.

Érvényben maradt az 1953. április 22-i kimutatás, melyben megyénként, illetve járásonként részletezték az osztályidegeneket (ez a kimutatás 94 827 nevet tartalmaz). Itt meg kell jegyeznünk, hogy ez nem az összes megfigyelt számát takarja, mert az nagyságrendekkel nagyobb. A dátum mutatja, hogy a statisztika még jóval az amnesztiarendelet érvénybe lépése előtt keletkezett. A MOL egyik 1953-as iratában található a következő kimutatás, melyből a megyénkénti bontást vettük át, az irat még a férfi-nő felosztást is megadja. A budapesti osztályidegenek számát azonban érdekes módon nem tüntették fel, tehát a kimutatás nem tekinthető teljesnek:

Pest megye	5455 fő
Komárom megye	5781 fő
Nógrád megye	1687 fő
Győr-Sopron megye	3945 fő
Veszprém megye	4157 fő
Fejér megye	3623 fő
Vas megye	3273 fő
Zala megye	3122 fő
Csongrád megye	6915 fő
Bács-Kiskun megye	11 223 fő
Hajdú-Bihar megye	7220 fő
Szolnok megye	6863 fő
Tolna megye	2555 fő
Békés megye	7616 fő
Szabolcs-Szatmár megye	3925 fő
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	4230 fő
Heves megye	3522 fő
Összesen	85 112 fő

1953. szeptember 28-i dátummal a Belügyminisztérium leirata valamennyi B. M megyei és budapesti főosztály vezetőjének szól a kulákok és ellenséges elemek nyilvántartásba vétele tárgyában. Ebből a dokumentumból értesülhetünk arról, hogy az 1953. január 15-én kiadott B. M. utasítás kötelezte a rendőrőrsöket kartotékrendszer felállítására, a kartotékokon fel kellett tüntetni a megfigyelések eredményét.
„Pártunk új programja után ezen a téren lazaságok mutatkoznak, és a rendőri őrsök nem tesznek eleget a rendeletben előírt kötelezettségüknek. Az alábbiak szerint kell a kimutatásokat, kartotékokat vezetni:

2. Nyilvántartásba kell venni a kulákokat, és azok keresőképes felnőtt gyermekeit.

2. Úgyszintén nyilvántartásba kell venni a volt tőkéseket és kizsákmányolókat, valamint ezek keresőképes gyermekeit.

3. Úgyszintén mindazon személyeket, akik közismerten munkakerülésből, bűncselekmények elkövetéséből vagy titkos kéjelgésből tartják fenn magukat. Amennyiben ezen tények hitelt érdemlően megállapítást nyertek, és emiatt már velük szemben jogerős elzárás büntetést alkalmaztak.

A kulákok, a volt tőkések, kizsákmányolók és keresőképes gyermekeik egy kategóriába tartoztak a bűnöző elemekkel, és nem ez az egyetlen dokumentum, amelyben így szerepelnek.

A megfigyelési nyilvántartásokat a rendelkezés szerint egy ládában vagy dobozban, betűrendben kellett gyűjteni. A területfelelősök kötelesek voltak a kartotékokon szereplő személyeket figyeltetni. „A figyelés eredményéről - rendkívüli eseteket kivéve valamint a beérkező adatokról 3 havonként írásos feljegyzést készíteni és azt gemkapoccsal a kartonlaphoz csatolni". Költözés esetén "szigorúan titkos" jelzéssel, járáson belül futárral, járáson kívül pedig a kapitányság útján kellett a kartotékokat a területileg illetékes rendőrőrs részére átküldeni. A rendőrőrsnek kellett a helyi tanácsot értesíteni a nyilvántartásba vett személy érkezéséről. A megfigyelés nemcsak a volt kitelepítettekre és más nemkívánatos elemekre vonatkozott hanem a velük érintkező személyekre is. A nyílt terrort felváltotta a mindennapos fenyegetettség, ami egyenlő volt a félelem állandó fenntartásával.

Az előbbihez nagyon hasonló, néhol szó szerint azonos irat a Közép-európai Egyetem archívumának Belügyminisztériumi Parancsgyűjteményében szerepel melyben a következőket olvashatjuk: „Az a téves nézet alakult ki, hogy a kuláklista megszűnt közigazgatási vonalon, így nem kell vezetni a nyilvántartást. Szem elől tévesztik, hogy a kulákot, mint ellenséges elemet feltétlen hozott ellenőrzés alá kell vonni." Ebben az iratban, melynek dátuma 1953. október 13., Máté Mátyás rendőr alezredes, az ORK vezetőjének közrendvédelmi és kiképzési helyettese megadja a kartotékok felfektetésének legkésőbbi dátumát is, 1953. november 1-et. Ugyanis némi „lazaságok" mutatkoztak a fent említett B. M. rendelet végrehajtásában.

A fenti parancsgyűjtemény másik dokumentumában olvashatjuk, hogy a volt internáltak és a hortobágyi kitelepítettek figyelését is hasonlóan oldották meg. A szabadon bocsátottakról bejelentkezésük után az Országos Lakcím Hivatal értesítette az illetékes rendőrkapitányságot. „Az illetékes rendőrkapitányság az ilyen értesítések alapján haladéktalanul tájékoztassa a: államvédelmi szervet." (Aláírás: Pőcze Tibor, dátum: 1953. szeptember 11.—) Itt igazolva láthatjuk, hogy még mindig milyen szoros az együttműködés a rendőrség és az ÁVH között.

A fent már említett számnál jóval magasabb volt az államvédelmi szervek operatív nyilvántartásában szereplők száma. Amikor 1954 októberében Nagy Imre a Legfőbb Ügyészség javaslatára adatokkal kapcsolatos vizsgálatot rendelt el, Nóvák Sándor államvédelmi őrnagy mintegy másfél millióban jelölte meg a nyilvántartottak számát. Másutt még magasabb számok is előfordulnak. Rácz Lajos szerint 1954-1955 fordulóján 2 millió embert tartottak nyilván az állambiztonsági szervek. 1954-ben 40 000 az ügynökök száma, 1956-ban 37 000.-* Az előbb említett listákat gyakorlatilag a Kádár-rendszer végéig használták pl. állasok odaítélésekor, utazás, útlevél engedélyezése esetén, stb. Ennek hatása rengeteg ember életét, pályafutását befolyásolta, sok esetben tette tönkre.

Itt még hivatkozom a Belügyminisztérium Parancsgyűjteményének egyik dokumentumára, a B. M. X. Osztályának 93-11743/1956 számú előterjesztésére, melyben ismét más számokat találunk. „A kollégiumi előterjesztés az antidemokratikus elemek nyilvántartásának felülvizsgálatára és az operatív nyilvántartási szabályzat módosítására" című dokumentum szerint a fent már említett 1954-es felülvizsgálat eredményeként egymillió-kétszázezerről négyszáz-húszezer főre csökkent a nyilvántartottak száma. Az 1956 júliusában kiadott előterjesztés megadja, hogy kiknek, milyen kategóriáknak kell szerepelni továbbra is a B. M. operatív listájában. A kategóriák a következők: a Tanácsköztársaság utáni megtorló intézkedések résztvevői, a felszabadulás utáni jobboldalinak minősített pártok vezetői, tagjai, vitézek, horthysta fegyveres

szervek tisztjei és tagjai, horthysta hivatásos katonatisztek, had-bírák, a Horthy-rendszer kormányainak és a Szálasi-kormány miniszterei, államtitkárai, parlamenti képviselői, arisztokraták, kapitalisták, földbirtoké sok, kulákok, főpapok, szerzetesrendek vezetői, tagjai, felekezetek vezetői. Ezeket a kategóriákat két csoportra javasolják osztani. „Az első csoportba azok a személyek tartoznak, akik aktív ellenséges tevékenységet folytattak, vagy folytatnak, illetve osztályhelyzetüknél, múltban betöltött állásuknál fogva az ellenség által aktivizálhatók. Ezekről a személyekről priuszt adunk. A második csoportba azokat a személyeket kell sorolni, akik operatív szempontból figyelmet érdemelnek, bár a róluk elfekvő anyagok olyanok, hogy emiatt jogilag hátrányt nem szenvedhetnek." Ezekről priuszt nem adnak. A dokumentum II. számú mellékletéből megismerhetjük, hogyan rendelkeztek más kategóriák mellett a volt kitelepítettek és rendőrhatósági felügyeletet elszenvedettekről. Törölni kell: „Mindazon kitelepített személyeket akik csak kitelepítésük miatt kerültek nyilvántartásba, de az ellenséges elemek kategóriájába nem tartoznak, vagy kisegítő kutató kategóriát nem képeznek." (23. pont) Valamint törölni kell:

„Azokat a személyeket, akik rendőri felügyelet alatt állottak, de a bűncselekmény jellege nem derül ki, a rendőri felügyeleti határozaton kívül más anyag nem áll rendelkezésünkre.

Az amnesztiatörvény háttere

Az amnesztiatörvény és a hozzá tartozó rendeletek hosszú egyeztetések után jöttek létre, ennek számos nyoma van az Országos Levéltár iratanyagában. Találtam olyan anyagot is, amelyben még a kitiltásról, a rendőri felügyeletről szóló jogszabályok hatályon kívül helyezése szerepel. A következő irat szerint már a fenti intézkedésekről az a vélemény, hogy fenntartásukra a közbiztonság érdekében szükség lehet. A kitelepítés és az internálás intézményét valójában nem törölték el, Gerő Ernő belügyminiszter és a minisztertanács első helyettese ravasz módon megtalálta a megoldást, mert meghagyatta ezeket a büntetésformákat, ahogy ő fogalmaz „jogszabályilag nem kell megszüntetni" őket. 1953. július 10-én helyettesének, Győre Józsefnek címzett levelében így írt:

„A kitelepítettekkel szemben a minisztertanács határozatával kell megszüntetni az eddig tett intézkedéseket vagyis lehetővé kell nekik tenni, hogy lakóhelyüket szabadon válasszák meg, kivéve azokat a helyeket, ahová letelepedési engedély szükséges. Ellenben ne fosszuk meg magunkat attól a lehetőségtől, hogy szükség esetén legyen olyan jogszabályunk, amelynek segítségével kitilthatunk veszélyes elemeket.

Hasonlóképpen: gyakorlatilag meg kell szüntetni a rendőri felügyeletet az esetek túlnyomó többségében. Ellenben jogszabályilag nem kell megszüntetni.

Ez az álláspont eltér attól, ami akkor alakult ki, amikor ezt a kérdést a bizottságban megvitattuk. A legutóbbi napok tapasztalatai azonban, szerintem ezt indokolják."

Az internáltakkal kapcsolatban másik helyettesének, Piros Lászlónak 1953. július 11-én írott levelében Gerő javasolja, hogy kiválogatásuk után át kell őket adni a bíróságoknak, és el kell őket ítélni, "mert provokátorok, kémek és egyéb bűnösök akik helytelen módon kerültek az internálótáborba, ténylegesen el kell ítélni őket" Gerő rendelkezett arról is, hogy a végrehajtási utasítást úgy módosítsák, hogy vegyék figyelembe az ő megjegyzéseit. T. Varga György hivatkozik arra a titkos minisztertanácsi határozatra, amely a rendőrhatósági felügyeletről rendelkezett. Az előbb leírtaknak az a lényege, hogy valójában jogilag nem szüntették meg se a kitelepítést, se a rendőri felügyeletet, és fenntartották az internálást és a rabmunkáltatás intézményét is. Ezek mind kiolvashatók az amnesztiarendelethez tartozó minisztertanácsi határozatból.

Az amnesztiatörvényt és annak végrehajtását alaposan átgondolták, minden

momentumra gondosan kitértek. A MOL iratanyagában a tervezettel kapcsolatban találhatók a következők, 1953. július 10-i dátummal:

Ha azonban az ilyen személyek a régi lakhelyeikre visszatérnek (itt a hortobágyi kitelepítettekről van szó SZ. K.), ott távozásuk idején (1951-ben és 1952-ben) visszahagyott, a végrehajtó bizottságok által végleges jelleggel kezelésbe vett, vagy más személyeknek átadott ingatlan és ingó vagyontárgyaikat és régi lakásaikat vissza nem vehetik, illetőleg azok nekik vissza nem adhatók. Amely szerint a kitiltás és internálás kérdésében tett hatósági intézkedések következtében szenvedett vagyoni hátrányokért kártérítés nem jár. Nagyon világos fogalmazás, amint látható, a jog teljes semmibevétele.

A Budapestről és egyes vidéki városokból kitiltott (kitelepített) személyekkel kapcsolatos eljárás: megszűnik a kijelölt lakóhelyhez kötöttség, de „űz összes állampolgárokra érvényes jogszabályok figyelembevételével választhatják meg lakóhelyüket." Csak 15 napos ideiglenes bejelentkezést engedélyez, további ideiglenes tartózkodást meg kell tagadni, ellenkező esetben el kell tanácsolni.

„A megszüntető határozatot az a középfokú rendőri hatóság vezetője írja alá, akinek a hatósága területén a kitiltott személy a . ../1953. számú rendelet hatályba lépése idején lakik"

A határozatot az őrsparancsnoknak kell kézbesítenie a családfő részére. (1. példány). A 2. példányt az elsőfokú rendőrhatóságnak küldik el, amely az összes adat alapján figyelőlapot állít ki, azt elküldi az ORBH-nak (Országos Rendőrkapitányság Bejelentési Hivatala) és a B. M. Nyilvántartó és Körözési Központjának. A figyelőlapot költözés esetén átküldik az új lakóhely megfelelő hatóságának.

„A kitelepített személyek régi lakóhelyeikre való visszatérésük alkalmával támasztott vagyoni jellegű követeléseik tekintetében azonos elbírálás alá esnek a hortobágyi táborokból most elbocsátandó kitelepített személyekkel." Tehát ők sem kaphatják vissza ingó- és ingatlan vagyontárgyaikat.

Most nézzük meg az úgynevezett amnesztiatörvény szövegét. A törvény megjelent az Igazságügyi közlöny LXII. (1953.) évfolyamában, 1953. július 31-én.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1953 évi 11. számú törvényerejű rendelete a közkegyelem gyakorlásáról

Népköztársaságunk állami és társadalmi rendjének szilárdsága, eddig elért sikereink, népünknek az 1953 május 17. napján megtartott országgyűlési választásokon kifejezésre juttatott egységes állásfoglalása népi demokratikus államrendünk mellett, továbbá a törvényesség és a fegyelem fokozódó megszilárdulása lehetővé teszi, hogy a Népköztársaság Elnöki tanácsa közkegyelmet gyakoroljon.

Népköztársaságunk ezzel az elítélteknek lehetőséget ad arra, hogy az Alkotmányban biztosított állampolgári jogaikkal teljes mértékben éljenek s munkájukkal részt vegyenek hazánk építésében és erősítésében Ezért a Népköztársaság Elnöki Tanácsa a következőket rendeli:

1.§ A jelen törvényerejű rendelettel kegyelemben részesülnek azok, akiket a bíróság jogerősen két évet nem meghaladó tartamú szabadságvesztés-büntetésre ítélt.

2.§ Kegyelemben részesülnek azok, akiket a bíróság jogerősen bármilyen tartamú javító-nevelő munkára ítélt.

3.§ Kegyelemben részesülnek szabadságvesztés-büntetésük tartamára tekintet nélkül:
- a fiatalkorúak,
- a teherben lévő nők,
- azok az anyák, akiknek 10 évnél fiatalabb gyermekük van,

- az 50. évüket betöltött nők és a 60. évüket betöltött férfiak.

4.§ A kegyelem kiterjed az előző rendelkezések alá nem eső, meghatározott tartamú szabadságvesztés-büntetésre ítéltekre is. a velük szemben kiszabott szabadságvesztés-büntetést egyharmadával kell csökkenteni.

5.§
(1) Kegyelemben részesülnek a még be nem fizetett összeg erejéig azok, akiket a bíróság főbüntetésként pénzbüntetésre ítélt.
(2) Ha a főbüntetés a jelen törvényerejű rendelet értelmében kegyelem alá esik, a kegyelem kiterjed a kiszabott, de végre nem hajtott mellékbüntetésekre - ideértve a mellékbüntetésként kiszabott pénzbüntetés még be nem hajtott részét - is.
(3) Az (Vés (2) bekezdésben adott kegyelem a pénzbüntetések tekintetében az 5000 forintot meg nem haladó pénzbüntetés teljes összegére, az ezt meghaladó pénzbüntetésnél pedig 5000 forint elengedésére terjed ki.

6.§ Kegyelemben részesülnek a mellékbüntetésként közügyektől eltiltásra ítéltek közül azok, akik szabadságvesztés-büntetésüket mar kitöltötték, vagy a jelen törvényerejű rendelet büntetés alól; feltéve, hogy a közügyektől eltiltás tartama az öt évet nem haladta meg.

7.§ A kegyelem kiterjed azokra is, akikkel szemben a bíróság a kiszabott pénzbüntetés végrehajtását feltételesen felfüggesztette
(1) A kegyelem kiterjed a jelen törvényerejű rendelet hatálybalépéséig elkövetett és jogerős ítélettel el nem bírált azokra a bűncselekményekre is, amelyek a jelen törvényerejű rendelet értelmében közkegyelem alá esnek.
(2) Az eljárást a rendőrségen, az ügyészségen és a bíróságon folyamatban lévő ügyekben meg kell szüntetni, ha a bűncselekményre a törvény két évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztés-büntetést (javító-nevelő munkát) vagy pénzbüntetést állapít meg, továbbá, ha a terhelt a jelen törvényerejű rendelet 3. §-a alá esik.
(3) A folyamatban lévő egyéb ügyekben a bíróság a jelen törvényerejű rendelet rendelkezéseit a tárgyalás során a következő módon köteles alkalmazni:
-ha a bíróság azt állapítja meg, hogy a vádlottal szemben két évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztés-büntetést, javító-nevelő munkát vagy főbüntetésként kell kiszabni, a büntetést kiszabja, egyben pedig megállapítja, az elítélt a jelen törvényerejű rendelet alapján kegyelem alá esik és mentesül a büntetés alól.
- Egyébként a bíróság a büntetést kiszabja és egyidejűleg megállapítja, hogy a kiszabott büntetés a jelen törvényerejű rendelet 4. §-a értelmében egyharmadával csökken.

8.§ A jelen törvényerejű rendelettel mentesülnek a büntetett előélethez fűződő hátrányok alól, és büntetlen előéletűnek kell tekinteni azokat, akik büntetésüket a jelen törvényerejű rendelet hatálybalépéséig kitöltötték, vagy törvényerejű rendelettel közkegyelemben részesülnek, feltéve, hogy a kiszabott szabadságvesztés-büntetés az öt évet nem haladta meg.

9.§ A jelen törvényerejű rendeletet a katonai büntetőeljárás alá vont személyeknél is alkalmazni kell, azzal az eltéréssel, hogy a katonai személyek a jelen törvényerejű rendelet 4.§-a alapján szabadságvesztésük felére részesülnek kegyelemben.

10.§ A jelen törvényerejű rendelet 1-10. §-aiban foglalt közkegyelem nem terjed ki azokra, akiket a bíróság
a) háborús vagy népellenes bünteti,
b) a népi demokratikus államrend vagy népköztársaság megdöntésére irányuló bűntett (B. H. Ö. 1. pontja), hűtlenség (B. H. Ö. 35-44. pontja), tiltott határátlépés bűntette,
c) gyilkosság, szándékos emberölés, rablás vagy erőszakos nemi közösülés bűntette miatt ítélt el, továbbá azokra, akiket a bíróság
d) társadalmi tulajdon elleni bűncselekmény miatt öt évet meghaladó szabadságvesztés-büntetésre, vagy

e) öt éven belül a társadalmi, vagy az állampolgárok tulajdona ellen elkövetett bűncselekményért több ízben elítélt.

11.§ Ha a jelen törvényerejű rendelet előző rendelkezései alapján közkegyelemben részesülő személy a jelen törvényerejű rendelet hatálybalépésétől számított két éven belül újabb bűncselekményt követ el, a kegyelem hatályát veszti, és az ilyen személlyel szemben a kegyelem útján elengedett büntetést végre kell hajtani.

12.§ A kegyelem kiterjed a kihágási eljárás alá vont, illetőleg a kihágási bíróság (pénzügyi hatóság, vámhatóság) által elítélt személyekre is. A folyamatban levő kihágási ügyekben az eljárást meg kell szüntetni, a kihágási bíróságok által elítélt személyek pedig mentesülnek a végre nem hajtott büntetés alól.

13.§ A jelen törvényerejű rendelet végrehajtásáról a belügyminiszter, a honvédelmi miniszter, a pénzügyminiszter, az igazságügyminiszter, a bel- és külkereskedelmi miniszter és a Magyar Népköztársaság legfőbb ügyésze gondoskodik.

Az amnesztiatörvényben szerepelnek mindazok, akiket bírói eljárással ítéltek el, büntettek meg. De hiányoznak azok, akiknél a büntetőintézkedést bírói eljárás nélkül hajtották végre, többek között például a különböző kitelepítettek. Róluk a következő külön határozat intézkedett. Tekintsük át azt a minisztertanácsi határozatot, mely az internáltakról és a kitelepítettekről/ kitiltottakról rendelkezik:

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 1034/1953.(VII.26.) számú határozata a rendőrhatósági őrizet alá helyezés (internálás) intézményének megszüntetéséről, valamint a kitiltások feloldásáról
Az Alkotmányban foglalt alapelvek megvalósítása, valamint a törvényesség fokozottabb érvényesítése érdekében a Minisztertanács az alábbiakat határozza:
1. A rendőrhatósági őrizet alá helyezés (internálás) intézménye megszűnik, és az erre vonatkozó jogszabályok hatályukat vesztik.
2. A Minisztertanács utasítja a belügyminisztert, hogy a rendőrhatósági őrizet alá helyezéseket (internálásokat) legkésőbb az 1953. évi október hó 31. napjáig oldja fel és az internálótáborokat szüntesse meg.
3 A Minisztertanács utasítja a belügyminisztert, hogy a jelen minisztertanácsi határozat kihirdetéséig elrendelt kitiltásokat (kitelepítéseket) ugyancsak október hó 31. napjáig oldja fel.
4 Ez a határozat nem érinti az egyes városokban (községekben) való letelepedés engedélyhez kötéséről szóló jogszabályok hatályát Az egyes váróikban (községekben) való letelepedés engedélyhez kötésről szóló jogszabályok azokra is alkalmazandók, akikkel szemben a kilátást a jelen határozat értelmében fel kell oldani.

AZ AMNESZTIARENDELET VÉGREHAJTÁSA

A kitelepítés, a kényszerlakhely megszüntetését és feloldását jelentő vég-határozatokat a megyei rendőrkapitányságok állították ki a családfők nevére, felsorolva a velük együtt kitelepítetteket (néhol azonban lefelejtették a kiskorú gyerekeket), valamint közölték a kitelepítés feloldásának tényét. Ezenkívül még egyetlen mondat szerepel a határozaton: „Értesítem, hogy az összes állampolgárokra kötelező jogszabályok figyelembevételével választhatják meg letelepedést helyüket." Ez utóbbi lényeges kitétel, mert ez azt jelentette, hogy Budapestre, néhány nagyobb városba és az ország egyes területeire költözést/visszaköltözést, például a határsávba, a határsávon belül elhelyezkedő városokba, nem engedélyezték.

Nézzük most meg azt, hogy a fellelhető iratok alapján, milyen ütemezésben és

szervezésben, mennyi idő alatt bonyolították le az amnesztiát, az internálások, a különböző kitelepítések feloldását. A már említett MOL iratcsomagban a B. M. Országos Rendőrkapitánysága Jogi és Koordinációs Csoportjának jelentéseit találhatjuk, melyek alapján megismerhetjük a közkegyelem végrehajtásának adatait.

Itt az adatokból főleg a Hortobágyra ki telepi tettekről és a Budapestről kitelepítettekről szólókat mutatom be. A jelentések rajtuk kívül még foglalkoznak a börtönökből szabadultakkal, a rendőri felügyelet alól szabadultak számává] is, továbbá azzal, hogy a szabadultak közül hányan követtek el bűncselekményt szabadulásuk után. A jelentésekből kiolvasható érdekes adalék, hogy a főkapitányságon nem teljesen elégedettek a végrehajtás egyes elemeivel.

1953. augusztus 18-i jelentés szerint augusztus 15-ig a Hortobágyon 221 család, 554 személy kapta meg a feloldási határozatot, a budapesti kitelepítettek közül pedig 5876 személy. A budapesti kitelepítettek nagyobb számban kapták meg korábbi időpontban a határozatot, mint a Hortobágyra telepítettek, mert az utóbbiakkal még az az évi mezőgazdasági munkák dandárját el akarták végeztetni. Egy idézet a jelentésből:

"Jellemző, hogy a volt kitelepítettek viszonylag nagy számban élnek a kényszerlakhelyükről Budapest környéki községekbe betelepedve. Ellenőrzésükre az intézkedés megtörtént."

A következő jelentés 1953. augusztus 24-i dátummal íródott augusztus 21-ig már 915 személy kapta meg a határozatot a hortobágyiak közül míg a budapestiek közül 7106-an. 1953. augusztus 31-i jelentésből arról értesülhettek, hogy augusztus 29-ig 1304-en szabadultak a Hortobágyról orv a budapestiek közül pedig 8023-an. Elégedetlenek a Budapestre ideiglenesen bejelentkezettek ellenőrzésével: „Az őrszolgálati vonal általában lazán és hanyagul végzi a kitelepítettek figyelését, munkája bürokratikus. Nem látják tisztán azt, hogy nincs semmi garancia a kitelepített eltávozására, meg akkor sem, ha 15 nap után szabályszerűen kijelentkezik."

A szeptember 7-i jelentés, mely szeptember 5-i adatokat tartalmaz. 1605 hortobágyi és 8805 budapesti kitelepített szabadulásáról ír. Itt két megjegyzést érdemes kiemelni a jelentésből: lassult a hortobágyiak elbocsátása, ez rossz hangulatot eredményezett a kitelepítettek között. A másik:

„Nem hivatalos tudomásom szerint az olyan családoknál, akik a kitelepített személyek lakásában laknak, rossz a hangulat, mert a visszatérő kitelepítettek egyes helyeken agresszíven lépnek fel, állítólag az is előfordult, hogy a visszatérő kitelepített a régi lakásának egyik szobáját elfoglalta, és panasz esetén a rendőrség nem intézkedik." Ebben a jelentésben található először említés vidéki városok kitelepítettjeiről, akikről ezen a dokumentumon kívül nem találtam adatot. „516 olyan személy kitiltását oldották fel, akiket nem Budapestről, hanem egyes vidéki városokból (községekből) tiltottak ki."

A szeptember 14-i jelentés a Hortobágyról 2250 szabadultat ad meg, a budapestiek közül pedig 9837-et, szeptember 12. határidővel. „A hortobágyi szabadító bizottság már több mint 200 családra vonatkozóan terjesztett fel javaslatot, akiket annak idején a határövezetből telepítettek át, és most a határövezet belső szélén fekvő nagyvárosokból is kifogunk tiltani." Egy másik idézet: „Az ellenőrzés megállapítása szerint a kitelepítettek között akadnak olyanok is. akik ismeretlen helyre távoztak, és annak idején ellenük körözést adtunk ki".

A következő jelentésekben szeptember 20-i dátumig a Hortobágyról 3130 fő, a budapesti kitelepítettek közül 10 726; szeptember 28-ig 4139, illetve 11 816 személy; október 13-ig 5822, illetve 12 905; október 18-ig 6850, illetve 13 085; október 24-ig 7013, illetve 13094 személy szabadult. Az utolsó négy említett jelentésen ismét szerepelnek a vidéki kitelepítettek. Számuk a következően alakult: 814, 884,993,1023. A legutolsó jelentés megjegyzései: ~A hortobágyi táborok felszámolását végző bizottság október 10-én befejezte munkáját. Munkájuk befejeztével a leszerződött személyek száma Összesen 288. Ez azt jelenti, hogy

akkor ennyi embernek semmi lehetősége nem volt a tábor elhagyására. Ezeket a belügyminisztériumi jelentéseket Vámos Miklós rendőr őrnagy, illetve a későbbieket Kószó István rendőr hadnagy írta alá.

A fenti számok azt mutatják, hogy a hortobágyi kényszermunkatáborokból lassabban engedték el a kitelepítetteket, ugyanis attól tartottak, hogy nem lesz aki az évi betakarítást és egyéb mezőgazdasági munkákat elvégezze. Arra is van bizonyíték, hogy igyekeztek ütemezni a határozatok kézbesítését, nehogy a nagyobb tömegek megjelenése egyes falvakban, helységekben vagy akár vasútállomásokon problémát jelentsen, zavart keltsen a helyi lakosság körében. Gondosan ügyeltek arra, hogy mindenkiről tudják a hatóságok, hová költözött.

Egy másik, Piros László (akkor belügyminiszter első helyettese, később belügyminiszter) saját kezű aláírásával 1953. november 23-án kelt belügyminisztériumi irat: Feljegyzés a Közkegyelmi rendelkezések végrehajtásának adatairól valamivel magasabb számokat ad meg azokról, akik „a közkegyelmi rendelkezések megjelenésekor egyéb szabadságkorlátozó intézkedések hatálya alatt állók". Ebben a Hortobágyról szabadult, kiskorú családtagokat is beleértve, 7281 fő, kényszerlakhelyhez kötött Budapestről kitelepített 13 670 fő, vidéki városokból kitiltott személyek 1194 fő. Tehát az akkor a különböző szabadult kitelepítettek hivatalosan megadott száma: 22 145.132 Ezekkel a számokkal pontosan megegyezik az ÁBTL-ben található, a Gerő Ernő belügyminiszter és Czakó Kálmán legfőbb ügyész által 1953 novemberében írt jelentés az amnesztiatörvény végrehajtásáról. A korábbi jelentésben ismét megjelennek a vidéki városok és községek kitelepítettjei, akiknek kitelepítéséről oly kevés tudható. A dokumentum megadja a börtönökből (15 761), internálótáborokból, külön a rendőrségi (478) és külön az Államvédelmi Szervek táboraiból (5075) szabadultak számát, továbbá a javító intézetekből szabadult fiatalkorúak számát (654). Összesen: 21 968 személy. 709 784 azoknak a száma, akik „olyan személyek, akiket egyéb vonatkozásban érintetlek a közkegyelmi rendelkezések".

A teljesség igénye nélkül bemutatunk néhány kategóriát. A legnagyobb, 640 534 a kihágási bíróságok által megszüntetett eljárások, illetve eltörölt büntetések száma, ezt követi 21 181 fővel a büntetőbíróságok által törölt pénzbüntetések száma. 21141 büntetőbírósági eljárást, 7646 rendőrségi és ügyészségi nyomozást és 4570 személy rendőrhatósági felügyeletét szüntették meg. A dokumentum még említ 4714 személyt, akikre október 1. után vonatkoznak a közkegyelmi törvény rendelkezései, ezek polgári és katonai börtönökből szabadulnak egyharmad illetve egyketted kedvezménnyel.

Mindazoknak, akik politikai, származási okok miatt, hajdani presztízsük, vagyonuk miatt börtönben, internálótáborban, kitelepítésben sínylődtek, az elkövetkező időszak is nyomort, diszkriminációt, teljes létbizonytalanságot hozott.

A KITELEPÍTÉS UTÁN

A Budapestről való kitiltás 1956 augusztusáig volt érvényben. A volt ki-telepítettek addig se Budapesten, se nagyobb városokban, se a határhoz közel eső vidékeken nem kaphattak letelepedési engedélyt. Főleg az idősebbek között és azok között, akik a kitelepítés ideje alatt engedélyt kaptak áttelepülésre, akadtak olyanok, akik több évig nem hagyták el a kitelepítés helyét, esetleg életük végéig ott maradtak. Hajdani lakásukat nem kaphatták vissza, azokat már a kitelepítés után kiutalták rendszerhez hű embereknek, nagyon sok esetben ÁVH-soknak. Ideiglenes bejelentővel két hetet lehetett csak a fővárosban eltölteni. Akik ezt túllépték, illegálisan a fővárosban tartózkodónak számítottak, a rendőrség felkutatta és szigorú ellenőrzés után a városból kiutasította őket. A MOL iratai között 1953. november 18-i dátummal a B. M. Budapesti Főosztályának levele számol be néhány ilyen esetről. A jelentéstevő arra is hivatkozik, hogy egyes volt kitelepítettek betartják a 15 napos tartózkodást, majd tíz nap távollét után ismét Budapesten vannak. A következő dokumentum (1953. november

25.) negyvenkét volt kitelepített ellen folytat bűnvádi eljárást, akik feltehetően az engedélyezettnél tovább tartózkodtak a fővárosban.

Volt olyan diák, akit hajdani iskolája visszavett Budapesten, de nem járhatott oda, mert a városból kiutasították. Sokan költöztek a főváros közelébe, főleg albérletbe vagy távolabbi vidékekre, ahol esetleg rokonaik éltek és be tudták őket fogadni. A volt kitelepítettek közül számosan állítják, hogy a szabadulás utáni időszak nehézségei felértek a kitelepítés viszontagságaival mert a körülmények mérhetetlenül nehezek voltak. Gyakorlatilag egyáltalán nem voltak anyagi forrásaik, segítséget csak rokonoktól, barátoktól lehetett remélni. Sokan a kitelepítés után is még mindig ólakban, pincékben, egyéb, lakásnak nem nevezhető helyiségekben húzódtak meg magas albérleti összegekért, a nagyobb városok közelében egy idő után majdnem lehetetlen volt albérletet találni.

Voltak családok, amelyek ekkor időszakosan szét is szakadtak, mert a rokonok, hely hiányában nem tudtak teljes családokat elhelyezni. Az 1956-os forradalom után nagyon sokuknál az emigrálás fő oka a kilátástalan, megoldhatatlan lakáshelyzet volt. Az itthon maradottaknál legjellemzőbb az volt, hogy hosszú ideig, esetleg évtizedekig, az idősebbek akár életük végéig albérletben laktak. Az önálló, akármilyen kicsi lakás megteremtése, teljes családi összefogással is, nagyon hosszú éveket vett igénybe. Jól látható, hogy a kitelepítettek bizonyos szempontból hátrányos helyzetben voltak egyes börtönből és internálótáborból szabadultakhoz képest, mert az utóbbiak közül többen visszamehettek családjukhoz a hajdani lakásba, nem volt-Szükségük letelepedési engedélyre a nagyobb városokban, ráadásul ingóságaik is megmaradtak. Ez, mint ahogy már említettem, korántsem vonatkozik mindenkire.

A kitiltás feloldása tulajdonképpen csak 1956 augusztusában következett be. Ekkor feloldották a Budapestre és a nagyobb városokba való betelepedés szigorú szabályait, ami egyben azt is jelentette, hogy kitelepítettek is lakhattak már városokban. Itt egy általános rendeletről van szó, mely már nem köti senki számára sem különböző restrikciókhoz a letelepedést a fővárosban és a nagyobb városokban, így értelemszerűen magában foglalja a volt ki telepi tetteket is.

24/1956. (Vili. 1.) M.T. számú rendelet a letelepedés engedélyhez kötésének megszüntetéséről

A Minisztertanács a Budapest Fővárosban történő letelepedés szabályozásáról szóló 95/1951. (IV. 17.) M.T. számú rendeletet, valamint az ezt kiegészítő és módosító rendelkezéseket, így a 177/1951. (IX. 23.) M. T., 186/1951. (X. 23.) M. T„ 1.042/1952. (X. 26.) Mt. h.f 67/1954. (X. 13.) M. T., 1.068/1954. (Vili. 27.) Mt. h., 29/1955. (VI. 2.) M. T., 62/1955. (X. 11.) Ml. számú rendeleteket, illetve határozatokat, továbbá a 6/1952. (III. 27.) B M. számú rendeletet és a 3/1956. (VI 28.) B. M. számú rendelettel módosított, illetve kiegészített 1/1954. (I. 9.) B. M. 39. §-ának (1), (2) bekezdését hatályon kívül helyezi.

ELHELYEZKEDÉS ÉS MUNKA

Az elhelyezkedés további nehézséget jelentett, a többség csak fizikai munkához juthatott, pedig sokan rendelkeztek diplomával, beszéltek több nyelven, művelt emberek voltak. De az osztályellenségekre és tudásukra nem volt szükség a szocialista államban. Vajon felmérhető-e valaha az a kár, ami az országot érte azzal, hogy rengeteg diplomás szaktudása, szervezőképessége parlagon hevert? Helyettük nagyon sok esetben képzetlen, tanulatlan emberek irányítása alá került számos terület, ez vonatkozik a legmagasabb pozíciókra is. A volt kitelepítetteket még a legalacsonyabb beosztások elnyerésénél is súlyos diszkrimináció érhette. Álláskeresésnél gondos vizsgálatnak vetették alá a jelöltet, és rendelkezésre álltak a már említett listák, melyekből igen gyorsan kideríthető volt az illető hovatartozása, gondolkodásmódja.

A diszkrimináció különböző vonatkozású megnyilvánulásai nagyon behatárolták

minden korosztály lehetőségeit. A kitelepítés leginkább az akkor munkaképes generációt viselte meg, mert legtöbbjük soha nem tudott már a végzettségének, tudásának megfelelő munkát kapni. Tipikus munkalehetőség volt az éjjeliőrség, segédmunka, mezőgazdasági munka, a férfiak közül többen szénhordók, kocsisok, sofőrök lettek, a nők takarítást, házvezetést, gyermekfelügyeletet vállaltak. Sokan a fiatalabbak és középkorúak közül új szakmát igyekeztek tanulni, hogy maguk és családjuk alacsony szintű megélhetését biztosítsák. Jóval később nyílt arra lehetőség, hogy nyelvtudásukat fordítóként vagy otthoni nyelvoktatással kamatoztassák, vagy alacsonyabb szintű adminisztrációs állásokban helyezkedjenek el. Álláskeresésnél előfordult olyan visszautasítás, hogy az illető kérésével osztályhelyzete miatt nem foglalkoztak, vagy egyszerűen válasz nélkül hagyták a jelentkezést. Az utóbbira még a hetvenes években is volt példa. Az ápolónői végzettséggel rendelkező S. M.-et származása miatt még 1967-ben sem vették fel vidéki kórházba ápolónői munkakörbe.

Az újbóli egzisztencia- és lakásteremtés az akkori anyagi körülmények miatt és figyelembe véve azt, hogy a kitelepítettek gyakorlatilag semmivel sem rendelkeztek, de a diszkrimináció miatt is, nagyon keserves volt, es nagyon hosszú ideig tartott. Az alapos káderezésnél mindig peruit az illető rossz származása, kitelepített volta, ami egyet jelentett a társadalomból kivetettséggel. Ha esetleg felvették az adott állásba, később bármelyik pillanatban elküldhették az említett okok miatt. A hátrányos megkülönböztetést nem lehetett semmilyen területen sem kivédeni, egyes elemei még nagyon hosszú ideig megmaradtak. Ezek miatt sokan érezték úgy, hogy nem futhatták be azt a pályát, ami képességeik, ambícióik alapján várható lett volna. A fiatalabbakba ez ütötte a legmélyebb sebet. Ennek ellenére, amint azt a beszélgetések és visszaemlékezések igazolják, a megpróbáltatások ezen oldalát is a legtöbben méltósággal, bölcsességgel, és sok esetben humorral küzdötték le.

Ennek bizonyítására egy film is említhető példának, mégpedig a Hunnia Filmstúdió által készített Szerény személyem című alkotás, mely Kormos Gyula rendező visszaemlékezése életére, pályájára. Kormos már filmes volt, amikor koholt vádakkal eltávolították a Filmgyárból, munkásként dolgozott tovább, majd 1951-ben kitelepítették, később, 1956 decemberében rehabilitálták, ezután az újabb elbocsátását csak hosszan tartó betegsége akadályozta meg. (Feleségének visszaemlékezése olvasható a könyv későbbi fejezetében.) Tehetségének teljes kibontakozása, elért eredményei, ismertsége ellenére végig korlátokba ütköztek. Ebben a pályáját összegező portréfilmben mégis egy megbékélt, jó kedélyű, jó humorú, fantasztikusan egészségesen gondolkodó embert ismerhetünk meg, aki egyetlen pillanatig nem sajnálja és nem sajnáltatja magát.

A Budapest környékén letelepedettek közül többen a városban helyezkedtek el, ezt a fajta munkavállalást nem bánta a rendőrség, tudtak is erről a dokumentumok szerint, de éjszakára a volt kitelepítettek nem maradhattak a fővárosban, mert a razziák első számú célpontjai voltak. A hatóságokat ugyan zavarta a volt kitelepítettek megjelenése, féltek attól, hogy aknamunkájukkal, befolyásukkal aláássák a népköztársaságot és annak vezetői ellen uszítanak, de ha a kitelepítettek betartották a rendeleteket, az előírt szabályokat, nem léptek fel ellenük. Sokak számára ez nagyon bonyodalmas családi életet jelentett, például a volt kitelepített házastárs nem lakhatott egy fedél alatt a fővárosban a korábban ki nem telepített házastársával. Gyakran kaphattak rendőri ellenőrzést, és kitoloncolással járhatott, ha ott találták a hajdani kitelepítettet. Egyes középiskolások bejártak a fővárosba tanulni, de ha kiderült, hogy ott is laknak, akkor jött a kitoloncolás. Az előzőekből látható, hogy a hatóságok a megfigyelést ebben az időszakban is nagy alapossággal, körültekintően folytatták.

TANULÁS, TOVÁBBTANULÁS SZÁRMAZÁSI KATEGÓRIÁK

A fiatalok tanulását, a továbbtanulást nagymértékben megnehezítették, majdnem lehetetlenné tették az iskolák minden szintjén, mert az osztályellenség gyerekeit megkülönböztették, mindent megtettek annak érdekében, hogy középiskolába, de legfőként felsőfokú oktatásba ne juthassanak be. Az iskolai, származás szerinti diszkrimináció előzményeiről, hátteréről érdemes néhány szót szólni.

Az 1945 utáni időszakban a továbbtanulásban bizonyos értelemben kitártak kapukat de ez csak a népi származásúakra vonatkozott, ugyanakkor beindult a politikai kontraszelekció is, ami az osztályellenségnek nevezett rétegekre terjedt ki. Ezekbe a rétegekbe beletartozott a magasabb szintű értelmiség. A politikai vezetés ugyanis értelmiségellenes volt, ez természetesen a régi értelmiségre vonatkozott, és zavarta az önálló, a hivatalostól eltérő gondolkodás. Az 1949. évi XXV. törvény a Magyar Népköztársaság első ötéves népgazdasági tervében már fordított előjellel utal a diszkriminációra: 43. § (1). Az 1950-54-es tervidőszakban fel kell számolni a volt uralkodó osztályok műveltségi monopóliumát.

A származási kategóriák az osztályharc fontos részét jelentették, számos, oktatási intézményeket érintő utasítás jelent meg velük kapcsolatban. Több lépcsőben valósították meg a teljes diszkriminációt A következőket Mészáros István munkájából vettük át: „1950. június 20-an kelt minisztériumig 'Utasítás a gimnáziumba, technikumba beiratkozott tanulókra vonatkozó összesítő jelentés elkészítéséhez'. A tanulók családi származására vonatkozó rubrikák: munkás, dolgozó paraszt értelmiségi, egyéb. Ez utóbbiról: 'Egyéb foglalkozásúak: ide soroljuk általában a kizsákmányoló foglalkozásúakat: birtokos vagy bérlő 25 kat. holdig, ha idegen munkaerőt állandóan alkalmaz; 25 kat. holdon felüli birtokos vagy bérlő; iparos, kereskedő alkalmazottal; államosítás előtti nagykereskedő, nagyiparos, vendéglős, vagyonából vagy háztulajdonából élő. Ebbe a csoportba soroljuk az 1945. év előtti, jelenleg más foglalkozásban lévő hivatásos katonát, csendőrt stb-t.

„1952 szeptemberétől tovább finomították a tanulók származására vonatkozó bejegyzéseket az iskolai hivatalos iratokban. Kettéosztották az 'egyéb származásúak' kategóriát 'egyéb'-re és 'osztályidegen'-re (ez utóbbi helyébe az anyakönyvben X jelet kellett tenni az oktatási intézményekben ők lettek az 'ikszesek'). Az eligazítás így hangzik: 'Egyéb dolgozó származású: köztisztviselő, tisztviselő, ha nem értelmiségi munkakörben dolgozik, egyéb alkalmazott, kisiparos, kiskereskedő stb. gyermeke. Osztályidegen: ide tartoznak a fenti kategóriába nem sorolható kizsákmányolók, kulákok, volt tőkések, B-listások, katonatisztek és egyéb osztályidegen elemek gyermekei.' Ezek alapján már középiskolába is csak nagy nehézségek árán juthattak be az osztályidegenek gyermekei, a felsőoktatásba pedig gyakorlatilag egyáltalán nem.

1957-ben az MSZMP határozatot hoz arról, hogy kiket nem vehetnek fel a felsőoktatásba, és kiket tekintenek osztályidegennek, ezek változatlanul a volt földbirtokosok, arisztokraták, gyártulajdonosok, a valamikor vagyonukból élők és ezek gyermekei. A felsőoktatásba ezek csak kivételes esetben, minisztériumi engedéllyel vehetők fel. 1959 februárjában a párt újabb határozata szerint a származást már nem a szülők 1938-as foglalkozása és vagyoni helyzete dönti el, hanem az 1945 utáni, ez alól azonban kivételt képeznek az osztályidegenek. Tehát továbbra is fennmaradt az X-es kategória, minden rá vonatkozó diszkriminációval együtt.

1962 novemberében az MSZMP VIII. Kongresszusán határoznak arról, hogy nincs szükség többé a tanulóifjúságunk további kategorizálására. Ismét Mészáros István munkájából idézek: „1963 tavaszán kiadott új, hivatalos tanügyi, iskolai nyilvántartási űrlapokon, anyakönyvekben már nem szerepel a származásra vonatkozó rovat, de a szülők foglalkozását természetesen továbbra is feltüntették".

1963. május 19-én rendelkezett a minisztérium a felsőoktatási intézményekbe való felvétel szabályozásáról. Ebben: „Felsőoktatási intézmény hallgatójául származásra való tekintet nélkül - a népgazdaság szakemberszükségletéhez igazodó

létszámkereten belül -az a jelentkező vehető fel, akinek rátermettsége, tehetsége, felkészültsége és magatartása a felvételi követelményeknek megfelel." De ezután is mindegyik főiskolára, egyetemre csakis írásbeli és - felvételi bizottság előtti - szóbeli vizsga alapján juthatott be a jelentkező. A kitelepített gyerekek, mint az előzőekből látható, elvben 1963-ig viselték az X-es származás összes hátrányait, a gyakorlatban ez is jóval tovább tartott.

A hátrány a továbbtanulást még középiskolás fokon is kifejezetten megnehezítette, mert az első időszakban állami középiskolába nem vettek fel osztályidegeneket, egyetlen lelhetőségként az 1950-ben újraindított néhány felekezeti iskola maradt. Saját tapasztalatomra is hivatkozhatom. Ahol vidéken éltünk a kitelepítés után, két viszonylag közeli településen is volt gimnázium. Édesanyámnak egyes jóindulatú tanáraim és az általános iskola igazgatója azt tanácsolták, hogy meg se próbáljam az állami középiskolába való felvételizést, mert „rossz származás miatt" nem fog sikerülni, menjek felekezeti iskolába.

A néhány újraindított felekezeti középiskolában sok olyan diák is tanult akik a kitelepítés alatt fejezték be az általános iskolát, majd két-három évig nem tudták folytatni tanulmányaikat, mert a legtöbb községben nem volt középiskola, de ha volt is, kitelepített tanulónak akkor sem engedélyezték a felvételét. A visszaemlékezésekben is találunk majd erre példát. A családok egy része azonban a kitelepítés után nem is tudta nélkülözni az általános iskolát befejezett gyerekeik által keresett pénzt. Ezek a gyerekek csak később, esti oktatás keretében végezhették el a középiskolát. A sok nehézség ellenére a szülők mindent megtettek azért, hogy gyermekeik tanulhassanak. A fiataloknak pedig óriási kitartásra volt szükségük, hogy számos visszautasítás után se veszítsék el kedvüket, és folytassák a jelentkezést, felvételizést az oktatási intézményekbe. Nyugodtan állítható, hogy a kitelepítés nyomorúságával azonos szintű rossz emlék a sok visszautasítás, a jól sikerült felvételik utáni szomorú csalódások sorozata.

Az egyetemekre, főiskolákra való bejutás bizonyult a legnehezebbnek, és okozta a legtöbb szívfájdalmat. A kitelepítettek között voltak olyan fiatalok, akiket felsőfokú tanulmányaik alatt ért a kitelepítés. Tanulmányaikat természetesen nem tudták folytatni, együtt dolgoztak a földeken, építkezéseken idősebb sorstársaikkal. Közülük kevesen fejezhették be az egyetemet. Voltak olyanok, akik sokkal később esti tagozaton folytathatták a tanulást, ha sikerült olyan állást találniuk, amelyhez éppen a korábban kiválasztott egyetem által nyújtott képzettségre volt szükség. Ugyanis a munkahelyek csak olyan intézménybe adhattak ajánlólevelet, amely a náluk szükséges végzettséget adta. Eddig egy orvossal találkoztam, aki a kitelepítés után közvetlenül ismét látogatni kezdte az előadásokat, jó sorsa úgy hozta, hogy nála senki sem firtatta az egyetemen, miért nem járt oda két és fél évig, miért nem tette le megfelelő időben a vizsgáit. Az illetőnek sikerült „múltját eltitkolva", nagy szerencsével befejeznie a tanulmányait.

A fiatalabbak, ha megküzdöttek a középiskolai felvételik diszkriminációjával, érettségi után nagyon nehéz helyzetben találták magukat. Hiába volt a jó bizonyítvány, a remek felvételi eredmény, az értesítés a következő szabványos szöveget tartalmazta: A felvételi vizsgán megfelelt, de helyhiány miatt nem nyert felvételt. A fellebbezésre a következő szöveg érkezett: Méltánylást érdemlő okok ellenére sincs módunkban a kívánt karra felvenni. Tudomásunk van olyan esetekről is, amikor az illetőt be sem hívtak a felvételire, vagy ha átirányítást kért pótfelvételire, nem továbbították az anyagát. Bár, mint láttuk, maguk a rendelkezések idővel enyhültek, valószínű, hogy később is az adott egyetem, főiskola gyakorlata, vezetése, pártvezetői határozták meg, ki jut be, ki nem. A felvételiztető tanárok által felállított sorrendet a párt által megadott szempontoknak megfelelően a vizsgák után megváltoztatták.

A diszkrimináció egyébként nemcsak a volt kitelepítettekre vonatkozott, hanem bármely osztályidegenre, felekezeti iskolát végzettekre, vagy olyan származási kategóriába eső diákokra, akiket nem szívesen láttak az egyetemeken, főiskolákon. Voltak olyanok, akikre többszörös hátrány is vonatkozott. Sokan

előbb szakmát tanultak, dolgoztak, majd munka mellett, sokszor már családos emberként tanultak tovább jóval később, vagy esti tagozatokon olyan időszakban, amikor már a származást kevésbé vették figyelembe. A későbbiekben, ha a fiatal több évet munkaviszonyban töltött, a felvételikor lehetőség nyílt arra, hogy más, a végzett munkájának megfelelő kategóriába kerüljön, és csak a felvételi eredménye alapján ítéljék meg. Minden esetben nehezítette a felvételt a túl ismert név. így a legtöbb diszkriminált fiatal a felvételi vizsgák eredményhirdetése idején megkapta a nemleges értesítést. Nagy kitartás, lelkierő kellett ahhoz, hogy ilyen körülmények között, sokszori visszautasítás után is, folytassák a próbálkozást, amíg céljukat el nem érik, vagy más pályán próbálkozzanak a reménytelen kísérletek után.

A hajdani fiatalok, akikkel erről a témáról beszéltem, legalább három próbálkozást említettek, de volt olyan is, aki hatodszori felvételizés után jutott be valamelyik felsőoktatási intézménybe. A bölcsész, a jogi és az orvosi pályákat féltették leginkább az osztályidegenek leszármazottaitól, még a műszaki pályák bizonyultak valamivel könnyebben elérhetőnek. Az ötvenes években gyakran előfordult az is, hogy a diákok beadták a felvételi kérelmet, de a felvételi vizsgára nem hívták be a jelentkezőt, vagy mint ismeretes, már a középiskolában akadályt gördítettek a diák felvétele elé. Bánó Attila könyvében Görgey Miklós mondja a következőket: „Említettem, hogy akkor (1959) érettségizett a nagyobbik fiam. Ezután kaptam egy értesítést a gimnáziumtól. Ebben az állt: Értesítjük, hogy Tamás fiát az iskoláztatási bizottság továbbtanulásra nem javasolja. Indoklás: osztályidegen származásánál fogva továbbtanulásra nem alkalmas.

Amennyiben végül sikerült a felsőoktatásba bejutni, ott, és később a nehezen megkapott állásban kitartóan bizonyítani kellett az alkalmasságot. Az előléptetéseknél ismét hátrányba került a származása miatt. Az 1963-ban bekövetkezett továbbtanulásra vonatkozó könnyítés nem jelentette azt, hogy simán, jeles, kitűnő érettségi és nagyon jó felvételi eredménnyel be lehetett jutni az egyetemekre. Még a hetvenes években is nehezítették a továbbtanulást és az elhelyezkedést. Azonban azt is meg kell jegyeznem, hogy néha előfordult jóindulatú hozzáállás, segítségnyújtás mind egyetemi, mind pedig minisztériumi szinten. A fiatalok továbbtanulásának majdnem teljes lehetetlenné tétele számos családnál volt a másik döntő ok az ország elhagyására 1956-ban, a forradalom után és a későbbi időszakban is.

Néhány példán szeretném bemutatni milyen kitartásra volt szükség, hogy végül felvételt nyerjenek a hajdan kitelepített fiatalok és/vagy egyházi középiskolát végzettek.

Molnár Mártát 1951-ben, tízéves korában telepítették ki családjával Mádra, majd 1959-ben kitűnő eredménnyel érettségizett a Patrona Hungáriae Gimnáziumban, akkor Budapest egyetlen katolikus leánygimnáziumában. Egyetemi felvételi vizsgáiról így ír: „Először 1959-ben felvételiztem az ELTE TTK matematika-fizika tanárszakára Az írásbeli és a szóbeli jól sikerült, 'Helyhiány' miatt nem vettek fel. A fellebbezésre Ortutay azt válaszolta:'Méltánylást érdemlő okok ellenére sincs módunk a kívánt karra felvenni'. Pótfelvételire kértem küldjék át az irataimat a Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karara. Ide nem hívtak be 1959 augusztusában, mert az irataimat nem kapták meg. 1960-ban jelentkeztem a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Gyógyszerészeti Karára. Az elért eredményem 24,5 pont volt a 25 pontos maximummal szemben. A vizsgáztató bizottságnál a maximumot értem el aznap. A rektor felvételre alkalmasként felterjesztett, de a minisztérium, mint X-est, kihúzott. Érdeklődésünkre közölték, nincs értelme fellebbezni. 1962-ben korengedéllyel (minisztériumi engedély) a Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karának esti tagozatára vettek fel. A sorrend szerint, az elért pontok alapján a 6. lettem a felvételizők között."

A fentihez hasonló tapasztalatokról számoltak be többen, akik gyerekként kitelepítettek voltak, és származásuk miatt diszkriminálták őket. Azok jutottak be végül valamilyen felsőoktatási intézménybe, akik nem adták fel tanulási szándékukat az enyhülés időszakáig. Magam is megjártam ezt az utat, 1959-ben a Patrona Hungáriae Gimnáziumban letett érettségi vizsgám után hét évvel sikerült esti tagozaton megkezdeni egyetemi tanulmányaimat, miután többször kaptam meg a

szokványos „a felvételi vizsgán megfelelt, de férőhely hiánya miatt felvételt nem nyert" választ. Közben első felvételim alkalmából, tudomásomra jutott, hogy a főiskola igazgatója a következő szavak kíséretében vágta vissza sikeres felvételi vizsgám anyagát: „Mit képzel valaki ilyen névvel?"

A következő eset, a felvételivel többször próbálkozó Süle Kataliné. Hátránya mindössze az egyházi középiskolai végzettség volt, mert származás szerint az „alkalmazott" kategóriába tartozott. Katalin, aki egész iskolai pályafutása alatt kitűnő tanuló volt, rendelkezésemre bocsátotta máig őrzött visszautasítás! értesítéseit. 1959 és 1961 között kétszer tett sikeres felvételi vizsgát a Budapesti Orvostudományi Egyetemen, a visszautasított kérelmeket eredménytelenül fellebbezte meg. 1960-ban pótfelvételire jelentkezett az ELTE-re, ahová „a jelentkezők nagy száma miatt" nem hívtak be. 1961-ben behívták az ELTE-re, és sikeres felvételit tett matematika-fizika szakon, „de túljelentkezés miatt nem nyert felvételt". Az 1959-es visszautasítások után Süle Katalin felvétele ügyében az Országházban működő panaszirodához és az egészségügyi miniszterhez is fordult. A panaszirodán azt a választ kapta, hogy csak olyan jelentkezők panaszát vizsgáljak meg, akinek szülei érdemrenddel, kitüntetéssel rendelkeznek. Az egészségügyi miniszter ugyan fogadta, de mereven elutasította a két percig tartó beszélgetésen.

Süle Katalin nem tudta elfelejteni azt a kérdést, amelyet 1959-ben a KISZ képviselője tett fel a felvételijén: „Miért nem segítette meg az Isten a családját, hogy ne kelljen az édesapját szívtrombózis miatt leszázalékolni?"

Következzék itt pár mondat Schell József, a Kecskeméti Piarista Gimnáziumban 1967-ben érettségizett diákjának felvételi vizsgákkal kapcsolatos írásából. Amikor Schell József 1967-ben és 1968-ban felvételizett, bár a rendelkezések már eltörölték a származási kategóriákat, tapasztalatai szerint az egyházi iskolai érettségi akkor is nagy hátrányt jelentett. Két visszautasított felvételi vizsga után, és édesapja időközben bekövetkezett halála miatt feladta a nappali képzésben való részvételt. „Ami tizennyolc évesen fontosnak tűnt, ma kevésbé lényeges, és az a kudarc, amit akkor az élet megszokott kellemetlenségeként éltünk meg, az idők folyamán lassan más megvilágítást kapott. Ehhez hozzájárult (...) az a szülői magatartás, mely a legrosszabb helyzetben is kiszámítható, bizonyos magasságból szemlélő kiegyensúlyozottságot, indulatmentes hangulatot fogadtatott el velünk kis kortól kezdve. Ennek köszönhetően aztán jobban tűrtünk mindenfajta gyűrődést. Életem további szerencsés alakulásában döntő jelentőségű volt a sikeres szakma, amit kitanultam, és 1976 óta magánvállalkozásban gyakorlok. 1990-ben szereztem felsőfokú végzettséget. A piarista iskolának hálával tartozom, sohasem bántam meg az ott töltött négy évet. Azt a végzettséget, melynek megszerzéséről a körülmények miatt lemaradtam, a Gondviselés később más módon kárpótolta."

A kitelepítés után a fiatalok számára sem volt könnyű az elhelyezkedés, a diszkrimináció sok eleme, bár a megkülönböztetés intenzitása folyamatosan enyhült, fennmaradt a rendszerváltásig. Álláskeresésnél gyakran nem is válaszoltak a beküldött jelentkezésre. Álláshoz és, később, amikor már szigorítások mellett néha és nem mindenkinek lehetett utazni, az útlevélhez is részletes életrajzot kértek, melyben szerepeltetni kellett a szülők hajdani és akkori foglalkozását. A már elfoglalt állásban is érhette megkülönböztetés a hajdani kitelepítettet, például alacsonyabb jövedelem vagy magasabb pozíció elérhetetlensége, annak ellenére, hogy szakmailag megfelelt a kritériumoknak. A kitelepítés említését mindenki igyekezett elkerülni, ha szerencsés esetben a neve nem árulta el azonnal. Az életrajzból azonban következtetni lehetett, ha például túl sok helyen járt valaki általános iskolába, meg természetesen az időpontokból is. Később inkább csak az iskola elvégzésének helyét tüntették fel, nem írtak részleteket. A hatóságok azonban mindent tudtak róluk, a név már árulkodott, illetve megfelelő listán szerepeltek a volt kitelepítettek.

A KITELEPÍTÉS HATÁSAI

A kitelepítettek is, mint annyian mások, a kommunista rendszer irányítóinak es végrehajtóinak áldozataivá váltak. A diktatúra bűnbakjai voltak ők is, akik csak úgy tudtak ellenállni a hatalomnak, ha megtartották a körülmények és megaláztatások ellenére egyéniségük szuverenitását és nem törtek meg. Korosztálytól függetlenül azonban mindazok, akik a kitelepítést és annak utóhatásait átélték, egész életükben viselték, viselik azokat a mély sebeket, amelyeket a kitelepítés okozott. Azt mondhatjuk, hogy több generáció életét határozta meg ez a megalázó tapasztalat. Mindegyik érintett generációról meg kell állapítanunk, hogy mind a kitelepítés alatt, mind utána keményen meg kellett dolgozniuk az egyszerű megmaradásért is.

Eleinte a fizikai túlélésről volt csupán szó. A körülmények a többségből erős akaratú, nehézségeket leküzdeni képes, minden szellemi és fizikai képességet mozgósítani tudó embereket formáltak. Ehhez hozzá kell még azt is fűzni, hogy a legtöbbjüket már korábban is így nevelték. Ez segített abban is, hogy ne csüggedjenek, ne keseredjenek meg, túrni tudják a viszontagságokat, elkerüljék a depressziót, nemcsak a kitelepítés alatt, de utána is. Talán nem túlzás annak megállapítása sem, hogy sokan, lehetséges, hogy a többség, valamilyen belső, lelki emigrációban élt, ami nélkül nem tudta volna megőrizni saját integritását, nem tudott volna megbirkózni a kitaszítottság érzésével, a diszkriminációval, így tudtak a nehézségek ellenére többségükben kiegyensúlyozott emberek maradni. A munkába nem menekülhettek, mint sokan teszik különböző körülmények között, mert szellemi munkát nem végezhettek. A hitük adott erőt, az volt a mentsváruk, amibe kapaszkodhattak. Sokat segített a több irányú érdeklődés fenntartása, a humorérzék is ahhoz, hogy meg tudják őrizni lelkivilágúk egészségét.

A kitelepítés éppúgy, mint az egyéb atrocitások, olyan hatást is elértek, hogy az elszenvedők között nehezen találhatnánk olyat, akit végül beállt a rendszer képmutató hívei közé. Elvétve akadt olyan, akit komoly presszióval rávettek az együttműködésre. Ellen tudtak állni a lelki terrornak többek között azért, mert a velük történtek óriási rezisztenciát alakítottak ki bennük a rendszerrel és annak ideológiájává] szemben. A fizikai értelemben vett környezethez, a nagyon szerény körülményekhez kénytelenek voltak alkalmazkodni, de még így is sok értékes szokást, gondolkodás- és viselkedésmódot mentettek át, adtak át a következő generációnak.

A legidősebbek közül sokan magas életkorban is dolgoztak, a nehéz anyagi körülmények miatt, az elvett nyugdíjat pótlandó. A középgenerációnak végig meg kellett küzdenie a környezet előítéleteivel, a képességek és végzettség alatti munkakörökkel. Nekik is éppúgy, mint a felettük lévő generációnak az segíthetett, hogy a többség kiegyensúlyozott személyiséggel rendelkezett, és nem szégyelltek bármilyen munkát elvállalni a családjuk érdekében. Sorsukat méltósággal viselték, a legtöbb munkahelyen tisztelet övezte őket. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy nincsenek, vagy nem voltak rossz emlékeik, de talán a nehézségekkel való megbirkózás tudata enyhítette a kellemetlen emlékeket. Gyerekeikbe is bele kellett nevelni a küzdőképességet, a kitartást, a hitet, azt, hogy a körülmények ellenére szükséges és érdemes a jövőért dolgozni, tanulni. Többségüknek sikerült lelki, családi, nemzeti és szellemi értékeiket, szemléletmódjukat, erkölcsi elveiket, a jó értelemben vett igényességet átadni a következő generációnak. A középgenerációnál azonban gyakran visszatérő motívum, hogy lelkiismeret-furdalást éreztek amiatt, hogy a családjuk milyen rettenetes helyzetbe került, hogy gyerekeik és saját életkörülményeik rosszak voltak, továbbá azért, mert a gyerekek továbbtanulása, jövője nem volt biztosított. Sokan önmagukat vádolták azzal, hogy gyerekeik érdekében miért nem hagyták el idejében az országot.

A gyerekek generációja a számtalan továbbtanulással, elhelyezkedéssel kapcsolatos visszautasítás hatására, vagy éppen ennek ellenére, kitartással, erős akarattal, bizonyítási vágytól hajtva, ha végül sikerült tanulni, a megszerzett jó szakmai felkészültséggel elérte később azokat a pozíciókat,

amelyekhez párttagság nem volt szükséges. Sokat jelentett a szülők segítsége, felkészítése arra, hogy az élet nem lesz könnyű. Jellemzőnek mondható, hogy mivel segítségre csak elvétve számíthattak, saját magukra utalva váltak önálló egyéniségekké, akik végig érezték, és környezetük éreztette is velük, hogy a hivatalos társadalom perifériáján helyezkednek el, nincs, vagy kevés a beleszólásuk még akár a legszűkebb közösség dolgaiba is. Ez egyben kialakított bennük bizonyos fajta különállást, ami hozzájárult ahhoz és elősegítette azt, hogy kevésbé lettek befolyásolhatók kortársaiknál, önállóbb gondolkodásmóddal rendelkeztek, és sok fontos emberi értéket menthettek át. A gátló tényezők, az akadályok, a falak mind a szabadság hiányának érzetét keltették, de sokakban egyfajta belső szabadságot fejlesztettek ki, ami természetesen nem csak a ki telepi tettekre volt jellemző. Az akadályok leküzdéséhez példának ott voltak a szülők és a nagyszülők. Azt is megtanulhatták tőlük, hogy nem minden nehézség, akadály küzdhető le, alternatív megoldást kell keresni, és mindezt „gerinctörés" nélkül, megalkuvás nélkül. A diktatúrákra jellemző módon a kommunista állam félelemmel teli alattvalókká akarta tenni az állampolgárokat. A kitelepítettek esetében ez nem sikerült, inkább ellenkező hatást ért el.

Számos interjú, visszaemlékezés, beszélgetés után megállapítható, hogy az átélt megpróbáltatások, veszteségek ellenére sincs a volt kitelepítettekben bosszúvágy, nem keresik azokat, akik megpróbáltatásaik okozói voltak, vagy indokolatlan kegyetlenségükkel még tovább nehezítették életüket. Valószínűleg nehéz annak okait megérteni, hogy miért nincs nyoma a bosszúvágynak, az elégtétel iránti igénynek. Minden bizonnyal azzal a neveléssel függ össze, amit a többség kapott. Ezekben a családokban korábban és a kitelepítés ideje alatt is igyekeztek kiegyensúlyozott embereket nevelni, akik felismerik az igazi értékeket, megőrzik méltóságukat a legnehezebb helyzetekben, és ilyen példákat láttak a fiatalok, a gyerekek maguk előtt

Olyannal találkoztam, aki nem akar, vagy nem képes beszélni a kitelepítésről, mert még mindig túlzottan fáj az emlékezés, de olyannal nem aki emiatt megtagadná magyarságát, hazáját. Inkább az mondható, hogy változatlanul büszkék magyarságukra, szeretik és terjesztik a magyar kultúrát. Ez a külföldre távozottakra is vonatkozik, náluk ez sok esetben hatványozottan jelentkezik.

Keresték a megpróbáltatások értelmét is, mivel többségük vallásos ember volt. Hittek abban is, hogy legalább a gyerekeikre jobb jövő vár, ezért el kell viselniük a megpróbáltatásokat. Ezekben a családokban nem volt divat a panaszkodás, a nehézségeket erős lélekkel elviselték. Ami azért érezhető, az az elfojtott fájdalom és keserűség, de nemcsak a kitelepítés és az utóhatások, hanem amiatt is, hogy milyen sok gonoszság tört a felszínre, és milyen pusztítás történt az országban.

Talán egyik legfontosabb tanulsága az időszaknak az a csodálatos szolidaritás, kölcsönös segítségnyújtás, ami kialakult mind a kitelepítettek, mind a kitelepítettek és a falusiak között, továbbá a kitelepítettek tágabb családjában, baráti és ismeretségi körében, ahonnan sok segítséget kaptak. Ez a segítség sok esetben az életben maradást jelentette a kitelepítés ideje alatt. Ennek különböző, sokszor megható formáiról olvashatunk a visszaemlékezésekben. Ez a szolidaritás a későbbiekben olyan formában is megmaradt, hogy maguk a hajdani kitelepítettek igyekeztek segíteni más bajbajutottakon. Ők nagyon is megértik a rossz helyzetbe jutottak gondjait. Ennek egyik oka bizonyára az, hogy szomorít tapasztalataik alapján nagyobb empátia alakult ki bennük. Talán arról is beszélni kell, hogy az embert próbáló körülmények mennyire szorossá tették a családokat. A hajdani gyerekként kitelepítettek máig is csodálattal gondolnak vissza arra az önfeláldozásra, ahogy szüleik, nagyszüleik igyekeztek őket ellátni, nevelni, tanítani, tradícióikat, értékeiket átadni, legyűrni a nehézségeket, a szegénységet, és jövőképet nyújtani a reménytelen helyzetben - és mindezt panasz nélkül. Sok életre szóló barátság is szövődött a kitelepítés ideje alatt. De még olyanok is, akik nem egy helyen töltötték a kitelepítés éveit, ha megismerkednek találkoznak, a hasonló élmények, megpróbáltatások hatására úgy tudnak beszélgetni, mintha mindig is ismerték volna egymást.

A volt kitelepítettekben kifinomult érzek alakult ki arra, hogy kivel, milyen

esetben kell óvatosan érintkezni, mikor hogyan kell reagálni különböző szituációkban. Ettől az átlagnál tartózkodóbbak lehettek, ami nem csoda, mert kívülállókként kezelték őket. Esetleg elkerülő magatartásnak is érezhették bizonyos esetekben olyanok, akikkel kapcsolatba kerültek. Ugyanakkor az óvatosság mellett sokszor merészség is jellemezhette őket, mert egy-egy meredekebb döntésüknél ők igazán mondhatták, hogy sok vesztenivalójuk nincsen.

Feltehető az a kérdés, hogy 1956-ban voltak-e közöttük olyanok, akik részt vettek a forradalomban? Adatok nem állnak rendelkezésre, de tudomásom van olyanokról, akik harcoltak, és olyanokról is, akiket beválasztottak a munkahelyi önkormányzatokba. A forradalom után volt kitelepítettek közül sokan, különböző okok miatt hagyták el az országot, de számukról nehéz lenne adatokat találni.

KÉSŐBBI KITELEPÍTÉSEK

Mint láthattuk, az amnesztiarendelet végrehajtási utasítása ugyan feloldotta az 1953-ban hatályban levő kitelepítéseket, azonban nem hatálytalanította az 1939-ből származó törvényt. Tehát megmaradt a hatóságok lehetősége arra, hogy a későbbiekben is kitelepítsenek, kitiltsanak egyes személyeket családokat, és éltek is vele. Ezek feltáratlan ügyek, további alapos kutatást igényelnek, mert a dokumentumok és a visszaemlékezések bizonyítják, hogy szórványos kitelepítések később is előfordultak. Hasonlóan az 1951-es kitelepítéshez, bírósági ítélet nélküli büntetési formával akartak ártani nemcsak egyes személyeknek, hanem családoknak is. Nem tudható, meddig tartották fenn ezt az eljárást, és hányan lettek a későbbi kitelepítések áldozatai.

Nem telt el egy egész év az amnesztiarendelet hatályba lépése után, amikor a Szabad Európa Rádió munkatársának, Czupy Bálint (Bálint gazda), volt völcseji képviselőnek a családja Völcsej községben 1954 júniusában kitelepítési határozatot kapott. Czupy Bálint 1947. június 2-án Varga Bélával, az Országgyűlés elnökével és Hajdú-Németh Lajos nagylózsi képviselővel elhagyni kényszerült az országot. A kitelepítésük előtti időszakban Czupy Bálint gimnazista fiát, Czupy Józsefet édesapja miatt kitették az iskolából. Majd miután disszidálni próbált, hogy tanulmányait külföldön folytathassa, három év börtönre ítélték, ebből 27 hónapot le is töltött. A következő helyeken tartották fogva a börtönbüntetés elején még kiskorú Czupy Józsefet: Győr, Budapest Markó utca, Cegléd és a kisgyóni munkatábor. Kiszabadulása után következett a család kitelepítése Besenyőtelekre, miután édesanyja is megjárta már a börtönt. A kitelepítéssel, éppúgy, mint a budapesti vagy a hortobágyi kitelepítettek, elvesztették vagyonukat. A kitelepítés idején rendőri felügyelet alatt is álltak. Rajtuk kívül más kitelepített nem volt akkor már Besenyőteleken, ahová korábban budapestieket telepítettek ki. Czupy József ez idő alatt dolgozott a mezőgazdaságban és az egercsehi bányában ahonnan csak hétvégén tudott családjához visszatérni. 1956-ban a család elhagyta Magyarországot (Czupy József és felesége közlése 2005. május 29-én).

Hasonló, tudomásomra jutott eset történt két évvel az amnesztiarendelet után, 1955. június 22. és 25. között. Sopron városából és környékéről négy, Budapestről egy családot telepítettek ki különböző falvakba (Tiszagyulaháza, Vekerd, Mezősas, Újiráz és Biharugra). A közös az volt bennük, hogy mindannyian közeli rokonai voltak Hajdú-Németh Lajos volt képviselőnek, aki akkoriban a Szabad Európa Rádiónál emigránsként dolgozott, és a hatóságok szerint Magyarországot rossz színben tüntette fel. A családfők között volt kulák és ipari munkás is. A határozat 48 órát adott a lakhely elhagyására, kitiltást jelentett, a kijelölt lakhelyen rendőrhatósági felügyelet alá helyezte őket, melynek alapján kötelezővé tette a lakóhely szerinti rendőrőrsön a kéthetenkénti jelentkezést. Megokolás: „A megyében való tartózkodása a rend és a közbiztonság szempontjából aggályos, gazdasági okokból káros." Az egyik akkori kitelepített emlékezik vissza arra, hogy édesapja magyarázatot kért a sablonos szöveg értelmezésére. A válaszban megtudhatta a valódi okot, miszerint nem írhatják a határozatba azt, hogy rokonuknak a Szabad Európa Rádióban végzett munkája és ott

elhangzott kijelentései miatt kell nekik kényszerlakhelyre távozniuk, ezért az indok: a lakóhelyükön való tartózkodásuk káros a közrendre. A határozatot hosszú kihallgatás után alá is íratták a családfőkkel. Itt is a 8130/1939. M. E. rendeletre hivatkoztak. Ezekben az esetekben a kitelepítetteknek maguknak kellett tehervagont bérelni, hogy ingóságaikat el tudják vinni, és megérkezésükkor jelentkezniük kellett a rendőrségen.

A kitiltási végzésük hátlapját lepecsételték a rendőrőrsön, illetve ahol nem volt rendőrőrs a tanácsházán, a kéthetenkénti jelentkezések alkalmával. Ez a jelentkezési kötelezettség jelentette a rendőrhatósági felügyelet alá helyezést Elbeszéléseik alapján körülményeik hasonlóak voltak a budapesti kitelepítettekéhez, de a jelentkezési kötelezettség ellenére, a visszaemlékezések alapján, a rendőrség bánásmódja valamivel enyhébb lehetett a budapesti kitelepítettekénél. Mezőgazdaságban, illetve gyárakban dolgoztak, esetenként engedéllyel más településen. Munkájukért ugyanannyi bért kaptak, mint a többi ott dolgozó. 1956-ban, miután eljutott hozzájuk a forradalom híre, a családok felkerekedtek, régi lakóhelyükre indultak, azt hívén, vége a kitelepítésüknek. Csalódások sora érte őket. Közvetlenül a forradalom után csak rövid időre kaptak engedélyt a helyi hatóságoktól arra, hogy hajdani környékükön tartózkodjanak, se saját községükben, se a környező falvakban nem telepedhettek le. Házukat, lakásukat már régen más célokra igénybe vették a helyi hatóságok. Visszaküldték őket a kényszerlakhelyre olyan indokkal, hogy még nem telt le a két év kitiltás. Ennek az időtartamnak azonban éppúgy nincs nyoma a kitelepítési határozatukon, mint ahogy a budapesti vagy hortobágyi kitelepítési határozatoknak sem volt határideje Egy, majd később idézendő 1957. márciusi B. M. utasításban sikerült nyomára bukkanni olyan rendeletnek, amely akkor két évben határozta meg a kitelepítést, illetve a hatóságok által elrendelt kitiltás idejét. A családok egy része visszament a kitelepítés helyére, és letöltötte az idejét, mások az ország elhagyása mellett döntöttek.

Ebből a kiterjedt családból két visszaemlékezés szerepel gyűjteményünkben. Egyikük, Gergátz István kisgyerekként élte át a kitelepítést. Ő és családja, miután a forradalom alatt visszatértek eredeti lakhelyükre, nem kaptak engedélyt arra, hogy ott maradjanak, ezért 1956-ban elhagyták az országot. Gergátz ma Amerikában él, jó nevű orvos és Magyarország tiszteletbeli konzulja, aki sokat dolgozik a hazai és kint élő magyarokért.

A másik személy, Galavics Olga, fiatal lány volt a kitelepítéskor, amikor kuláknak minősített családjával együtt kitelepítették. Az ő emlékeit saját leírása, a vele folytatott beszélgetés és egy a helytörténet valamint a közelmúlt történelme iránt nagy érdeklődést tanúsító, sopronkövesdi diák Raffai Péter (Berzsenyi Dániel Gimnázium, Sopron) tanulmánya alapján állítottam össze. Galavics Olgát, aki családjával Magyarországon maradt a legsúlyosabban az érintette, hogy a kitelepítés és a sokáig tartó diszkrimináció megakadályozta abban, hogy továbbtanulhasson, az általa választott szakmát elsajátíthassa.

A másik, a budapesti kitelepítéshez nagyon hasonló büntető intézkedés, amelynek nyomára bukkantam, jóval később, az ötvenes évek vége felé történt. Ez néhány, különböző követségeken dolgozó, hajdani katonatisztet érintett. Ebben az esetben már nem családdal való kitelepítésről van szó. így például Géczy Béla (1902-1986) alezredest, aki a II. világháborúban hosszú ideig harcolt, majd orosz hadifogságba esett, onnan hazatérve követségi gépkocsivezető lett, 1959-ben telepítették ki. Géczy Béla annak idején az 1951-es budapesti kitelepítés alól magas helyről kapott mentesítést, éppen azért, mert a követségen dolgozott. Szerepel a Zárójelentés mentesítettjeinek listáján. Azonban 1959 novemberében kitiltották Budapestről. A kitiltást megelőzően, már 1959 júliusától rendőri felügyelet alá helyezték, majd novembertől Újfehértót jelölték ki számára kényszerlakhelyül. Mindezeket úgy hajtották végre, hogy semmiféle bírósági ítéletet nem hoztak. Budapestről megbilincselve, személyvonaton, rendőri kísérettel vitték Újfehértóra. Utazás közben a rendőr levette róla a bilincset, amikor Géczy Béla biztosította arról, hogy bilincs nélkül sem fog megszökni. Itt ki kell térnünk arra, hogy egy ÁBTL dokumentumban, amely az Egyesült Arab Köztársaság Követségével foglalkozik, több információ található Géczy Béláról. Az 1959. április

27-i jelentésben ez áll: Utasítás.....kísérje figyelemmel Géczi Béla személyét,annak minden ellenséges kijelentését az igazságnak megfelelően jegyezze meg, és arról számoljon be..." Valamint az intézkedés részben: „Géczy Béla lakhelyet lepriorálják, majd kt-t (környezettanulmány) készítettünk személyéről. Vagyis megkezdjük Géczi személyének feldolgozását annak eltávolítása céljából." Az 1959 augusztus 10-i dokumentumban található a következő: „az elfekvő terhelő adatok alapján az alábbi személyeket vettük nyilvántartásba: 1. , 2 Géczi Bélát, a nagykövet volt gépkocsivezetőjét. 3.... (Névelírás a dokumentumban Sz. K.)

A budapesti kiterítettekkel ellentétben Géczy Bélát nem várta kijelölt elhelyezés, némi gondot adva ezzel a helyi rendőrségnek, mert jöveteléről nem kaptak előzetes értesítést Budapestről. Albérletbe költözött Újfehértón, kubikus munkát végzett, és változatlanul rendőri felügyelet alatt állt. Majd miután a Budapesti Rendőr-főkapitányság a rendőri felügyeletét és a kitiltást Budapest és Pest megye területének kivételével megszüntette, 1960 novemberében Győrbe települt át, ahol egyik nővére élt. Ott a kórház kertjében kertészként dolgozott. Budapest és Pest megye területéről történő kitiltását 1961 augusztusában oldotta fel a Budapesti Rendőr-főkapitányság Ezután térhetett csak vissza Budapestre. (Géczy Béláné közlése és fennmaradt feljegyzések alapján.) Az 1957-ben megnyitott Objektum Dossziéhoz (Objektum megnevezése: Bp. XII. ker. Politikailag kompromittált személyek) 1977. november 11-én Jegyzőkönyvet fektettek fel, melynek tárgya A 14-10528 sz. OD. kettős nyilvántartásban szereplő személyek anyagának megsemmisítése: ...65. Géczi Béla. Vajon hányan lehettek még a későbbi kitelepítettek?

Ezekre a későbbi kitelepítésekre, kitiltásokra magyarázatot ad egy MOL dosszié néhány dokumentuma. Még az amnesztiarendelet kibocsátása előtt, 1953. június 24-én adja ki a Minisztertanács az 501/1/1953. számú rendeletet, melynek két pontját teljes terjedelemben érdemes közölni, mert intézkedik az akkori kitelepítések, rendőri felügyeletek feloldásáról, meghagyva annak lehetőségét, hogy az közbiztonsági szempontból egyes esetekben fenntartható legyen, és intézkedik arról, hogy a későbbiekben is mód legyen erre a büntetésformára.

„1. A Minisztertanács utasítja a belügyminisztert, hogy a jelen minisztertanácsi határozat meghozataláig elrendelt rendőrhatósági felügyelet alá helyezéseket vizsgálja felül s amennyiben fenntartásuk a közbiztonság érdekében nem feltétlenül szükséges, azokat oldja fel.
2. A belügyminiszter szüntesse meg a rendőrhatósági felügyelet alá helyezés elrendelésének, illetőleg alkalmazásának zaklatásszerű jellegét, a jövőben korlátozza a rendőrhatósági felügyelet alá helyezés elrendelését a feltétlenül szükséges mértékben. Ezért a rendőri felügyelet és a kitiltás alkalmazására a belügyminiszter augusztus 31-ig a legfőbb ügyésszel és az igazságügy-miniszterrel egyetértésben adjon ki részletes utasítást. Az utasítás kidolgozásánál alapul kell venni, hogy a rendőri felügyeletet, kitiltást csak bizottság útján lehet alkalmazni, melynek munkáját a legfőbb ügyész erre kijelölt megbízottjai rendszeresen tartoznak ellenőrizni. "

A fenti dokumentumban említett bizottságról egy B. M. dokumentumban olvashatunk, melyet Gerő Ernő belügyminiszter adott ki 1953. szeptember 9-i dátummal. Ez a rendőrhatósági felügyeletre és a kitelepítésre vonatkozó szabályokat tartalmazó B. M. parancs a legfőbb ügyésszel és az igazságügy-miniszterrel egyetértésben került kiadásra. Az említett eljárásokat a belügyminisztériumi bizottság rendelheti el. A szöveg segítségével a bizottság tényleges tagjai rekonstruálhatók. „A bizottság elnöke a B. M. Országos Főkapitányság vezetője, vagy az általa kijelölt helyettese; tagjai az Országos Rendőrkapitányság bűnügyeket nyilvántartó és statisztikai osztályának, valamint a Belügyminisztérium vizsgálati osztályának vezetője. A bizottság üléseire a legfőbb ügyész küldöttét is meg kell hívni." Majd a szöveg így folytatódik: "A kitiltásra és ref.-re javaslatot az elsőfokú rendőri hatóság vezetője a középfokú rendőri hatóság útján terjeszti elő. (...) z államvédelmi szervek szintén szolgálati úton terjesztik elő javaslataikat." A továbbiakban megtudhatjuk, hogy változatlanul nincs fellebbezési lehetőség a rendőri felügyelet ellen, a kitelepítés ellen van de ennek halasztó hatálya ekkor sincs.

A parancs még néhány pontjára hívom fel a figyelmet, mert némi változtatás észlelhető a korábbiakhoz képest. „A határozatot indokolni kell " Ez fontos kitétel, mert a budapesti kitelepítési határozatokon indoklás egyáltalán nem szerepel. Mindkét eljárás esetén értesíteni kell az Országos Rendőrkapitányság bűnügyeket nyilvántartó és statisztikai osztályát nyilvántartásba vétel miatt, és a Központi Lakcímhivatalt pedig figyelőlap kiállítása miatt. A kitiltásnak két fajtáját írhatják elő: a bizottság kijelöli a kényszerlakhelyet, mely nem hagyható el, vagy a kitelepített választhatja meg a települést (a szokásos megkötésekkel), ahol a kényszerlakhelye lesz. A családra, úgy tűnik, már nem minden esetben vonatkozott a kitelepítés. „A kitiltott személynek, illetőleg családtagjainak a kijelölt (választott) lakóhelyen tanúsított magatartásától és tevékenységétől függően az elsőfokú rendőri hatóság (államvédelmi szerv) javaslatára a bizottság a kitiltott személyt (egyes családtagját) ref. alá helyezheti." Változatlanul a helyi rendőrség ellenőrzi a kitelepítetteket.

Ekkor a rendőri felügyeletnek is két fajtája van: 1. A kijelölt lakhelyet nem hagyhatja el, és kéthetente köteles a rendőrségen jelentkezni. 2. A járás területét nem hagyhatja el, és köteles kéthetenként jelentkezni a rendőrségen. Ismét hivatkozás van az 1939-es Honvédelmi Törvényre, melyben szerepel, hogy olyanokat kell rendőri felügyelet alá helyezni vagy kitiltani, „akiknek bizonyos községben vagy az ország bizonyos részeiben való tartózkodása a közrend és a közbiztonság, vagy más fontos állami érdek szempontjából aggályos, vagy gazdasági okokból káros". A 18. pont kimondja:"Szigorúan tilos kitiltásra vagy rendőri felügyelet alá helyezésre javaslatot előterjeszteni az olyan személy esetében, aki ellen feljelentés, és esetleg a tanúvallomások adatai szerint bűntett miatt kell eljárást indítani. Jogerős ítélet után is csak ref alá helyezésre vonatkozó javaslatnak lehet helye." Ismét kitűnik ezen intézkedések preventív és egyben teljesen jogtalan volta. A Vegyes rendelkezések között szó van a rendőri felügyelet hathavonkénti felülvizsgálatáról. A 25. pontban kapcsolatban két érdekesség található. „A kitiltott eddigi lakhelyéről történő eltávolításánál a legnagyobb körültekintéssel kell eljárni. Az eltávolítás során minden feltűnést kerülni kell." Egy igazi újdonság: A kitiltott személy valamennyi ingóságát szabadon elszállíthatja." Vajon mi késztette arra a hatóságokat, hogy lemondjanak az ingóságokról? A lakással azonban a későbbi esetekben is a hatóságok rendelkezhettek. Az állambiztonsági szervek fontos szerepe, együttműködése is kiderül ebből a dokumentumból.

Némileg enyhített a kitelepítési rendelkezéseken a Belügyminisztérium 8-100/1957. számú utasítása (B. M. Parancsgyűjtemény), melyet Garamvölgyi Vilmos miniszterhelyettes írt alá 1957. március 8-án. Ebben a dokumentumban a kitiltásnak új fajtája is szerepel, mely szerint az ország bizonyos részéből tiltják ki az illetőt. Az előbbiekben láttunk erre példát. A kitiltás ebben az utasításban is együtt járhat rendőri felügyelettel és kényszerlakhely kijelölésével. Olyan kitétele is van, hogy se a kitiltás, se a rendőri felügyelet kiskorú, fiatalkorú ellen nem alkalmazható. Újdonság: „Kitiltás esetében a fellebbezésnek a határozat végrehajtására halasztó hatálya van. A kitiltás fellebbezés esetén csak II. fokú határozat alapján válik jogerőssé. A 11. fokú határozatot a B. M. ORFK. vezetője hagyja jóvá." A szigor azonban ezen a szinten ismét érvényesül: „A II. fokú határozat ellen fellebbezésnek helye nincs/' Hosszan megadja a kitiltás, kényszerlakhely kijelölés és a rendőri felügyelet szabályozását, ebből csak néhányat, az eddigiektől eltérőket ismertetem. Rendőri felügyelet nélküli kitiltás esetén a kitiltott személy által szabadon választott helyre 15 napon belül kell elköltözni. Rendőri felügyelet esetén a kijelölt lakhelyre költözés után 48 órán belül jelentkezni kell a területileg illetékes rendőrkapitányságon. „A rendőri felügyelet alá helyezés és a kitiltás 6 hónapi időtartamra szól, ez 3 ízben újabb 6 hónapra meghosszabbítható, legfeljebb azonban 2 évi időtartamra terjedhet. Minden 6 hónap elteltével az ügyet hivatalosan felül kell vizsgálni. " Ebben az iratban lelhető fel először a két évre szóló kitelepítés/kitiltás, amire utalás történt Hajdú-Németh Lajos kiterjedt rokonságának 1955-ben történt kitelepítése esetében. A következő utasítások az eddig átnézett korábbi rendelkezésekben nem szerepeltek: „A rendőri felügyelet alá helyezett vagy kitiltott egyén személyi igazolványának 'különleges bejegyzések' rovatába a rendőri felügyelet alá

helyezés vagy kitiltás tényét be kell jegyezni. Ugyancsak be kell jegyezni az említett eljárások megszűnését is. Indokolt kérelemre a személyi igazolványt ki lehet cserélni."

A kitiltás mint büntetési mód még jóval későbbi dokumentumban is szerepel. A Belügyminisztérium Parancsgyűjteményében, a B. M. 10-22/15/1971 szám alatt található a belügyminiszter utasítása, 1971. október 25-i dátummal. Ennek tárgya: „A fontos és bizalmas munkakörök betöltéséről szóló 3120/1971. korm. számú határozatban előírt belügyi feladatok végrehajtása." Részlet az utasítás szövegéből:
„ 1. A minisztériumokból, országos hatáskörű szervektől és egyéb államigazgatási, gazdasági, tudományos, kulturális szervektől, illetőleg intézményektől (továbbiakban: szervektől) a fontos és bizalmas munkakörök betöltésére vonatkozó megkeresések elbírálását a B. M. titkárságon kell végezni.
2. A B. M. Titkárság vezetője fontos és bizalmas munkakörbe számításba vett személynél ellenőrizze, hogy
- operatív nyilvántartásban szerepel-e?
- büntetőítélet alatt áll-e?
-folyik-e büntetőeljárás ellene?
- két éven belül rendőri felügyelet vagy kitiltás alatt állt-e?
- államellenes bűntett miatt rendőrhatósági figyelmeztetésben részesült-e?'™
Ezt a témát is tovább kell kutatni, hogy teljes képet kapjunk az korszak későbbi kitelepítéseiről, kitiltásairól.

RENDELKEZÉS AZ ELKOBZOTT JAVAKRÓL

A Magyar Országos Levéltárban található iratok tanúsága szerint voltak olyan kitelepítettek, akik a kitelepítés feloldása után megpróbálták elkobzott ingóságaikat felkutatni és visszaszerezni, amit igazán természetes reakciónak tekinthetünk. A fellelhető iratokból az is kiderül, hogy a hatóságok meglehetős bizonytalanságban voltak teendőiket illetően, a helyi hatóságok néhol megpróbáltak a saját elképzeléseik alapján eljárni. A MOL-ban találhatók ilyen témával foglalkozó dokumentumok. Az első levélben a miskolci Hermán Ottó Múzeum vezetője írja, hogy a helyi rendőrkapitánysággal folytatott személyes megbeszélés alapján annak ellenére tart vissza bútorokat, hogy azok átadására a Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztálya már megadta a „kiadható'' rendelkezést, ugyanis várja a Belügyminisztérium intézkedését. A levél dátuma: 1953. október 16.

Ugyanezen jelzet alatt található a Rendőrség Miskolci I-IV. Kerületi és Járási Kapitányságáról Nagy Ferenc r. őrnagy, a kapitányság vezetője által a Belügyminisztérium B.A.Z. Megyei Főosztályának címzett levele (a dátum azonos az előző levélével), melynek tárgya: Kitelepített személyek magatartásáról jelentés felterjesztésre. Ebben arról olvashatunk, hogy számos, egykor Miskolcról kitelepített fordult beadvánnyal a miskolci tanácshoz és múzeumhoz ingóságaik kiadatása ügyében. Arra hivatkoztak, hogy tudomásuk szerint, egyesek már visszakaptak ingóságokat. A rendőrkapitány név szerint felsorol négy személyt, akik a Népművelési Minisztérium határozata alapján bútorokat kaptak vissza. Közülük hárman még az amnesztiarendelet hatálybalépése előtt szabadulhattak, a negyedik pedig utána. Majd megismerkedhetünk egy miskolci kezdeményezéssel: „A miskolci múzeum igazgatója a minisztériumban felvetette azt, hogy véleménye szerint nem helyes muzeális értékű tárgyaknak a kiadása, mert nemzeti vagyon szempontjából komoly értéket képvisel." így a miskolci rendőrkapitány megállapodott a tanács illetékes osztályával és a múzeum vezetőjével, hogy ingóságok kiadatására vonatkozó kérelem esetén azonnal értesítik őt. A múzeum vezetőjét arra utasította, hogy további intézkedésig minisztériumi engedély esetében se adja ki az ingóságokat. Ezt a felterjesztést azután eljuttatták a B.M. Országos Rendőrkapitányság vezetőjének.

Még egy levél, mely az előzőekben engedélyt adó hatóságtól, a Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztályáról, Aradi Nóra főosztályvezető helyettestől

származik. " A kitelepítések hatályon kívül helyezésével tulajdonosai ezeket visszaigénylik. Kérjük annak mielőbbi közlését, hogy jog szerint a visszaadás, vagy pedig a fenti tárgyak múzeumi, illetőleg állami tulajdonban maradása legyen számunkra irányadó."

A Törvénytelen szocializmus című munka foglalkozik azzal is, hogy a kitelepítésből szabadultak ügyvédek segítségével próbálnak perek útján kárpótláshoz jutni elvett javaikért. Korábbi rendelkezés már kimondta, hogy a kitelepítettek „kárpótlási igényeit el kell utasítani".

Mint a következőkből látható, az MDP-t foglalkoztatta a kitelepítettek ügye, de hozzáállásuk teljességgel negatív volt. Az MDP PB. 1954. július 21-én Erdei Ferenc és Keleti Ferenc előterjesztése alapján újfent elővette a kitelepítettek kárpótlási igényeivel kapcsolatos témát. A következő javaslatok születtek:

1. A Legfelső Bíróság elvi döntésben mondja ki, hogy a volt kitelepítettek ingóságaiért, lakásáért, ingatlanáért, azok hasznáért stb. támasztott kártérítési, illetőleg visszaadási igénye sem a bíróságnál, sem államigazgatási szerveknél nem érvényesíthető, és az ilyen követeléseket azon a jogi alapon kell elutasítani, hogy a kitelepítést elrendelő hatósági intézkedést a vagyonelkobzásra is kiterjedőnek kell tekinteni. Az elvi döntés azt is mondja ki, hogy a kitelepítés stb. miatt elmaradt munkabért vagy felmondási járandóságot megítélni nem lehet.
2. A pénzügyminiszter adjon utasítást, hogy a zárolt egyéni számlán lévő összegek további kifizetését meg kell szüntetni
3. A város- és községgazdálkodási miniszter adjon ki utasítást arra, hogy a volt kitelepítetteknek lakások visszautalását a helyi szenek szüntessék meg és indokolt esetben szükséglakás kiutalásáról gondoskodjanak.
4. A gazdasági miniszterek utasítsák a vállalatokat, hogy a kitelepítés stb. folytán munkaviszonyból kikerültek munkakönyvében az „elbocsájtva" bejegyzést töröljék, és "felmondással kilépett" bejegyzésre változtassák.
5. A kitelepítettek ingóságaiból lefoglalt összeget a pénzügyminisztérium bocsássa a megyei tanácsok rendelkezésére abból a célból, hogy ebből az összegből segélyt adjon olyanok részére, akik tévedésből kerültek kitelepítésre vagy egyéb okból indokolt segélyezésük.
6. A belügyminiszter rendelje el, hogy a volt kitelepítetteknek nélkülözhetetlen személyi okmányait adják vissza, egyéb okirataikat azonban véglegesen át kell adni az Országos Levéltárnak.

A felsorolt intézkedéseket az érdekelt állami szervek július végéig hajtsák végre."

A pártvezetés ebben a formában nem fogadta el a javaslatokat a Törvénytelen szocializmus szerint. De ami a megvalósítást illeti, a javaslatokat betartották. A javaslatok meglehetősen rosszindulatúak voltak a kitelepítettekkel szemben. Ha csak a következőket vesszük figyelembe mint például: „a kitelepítést elrendelő hatósági intézkedést a vagyonelkobzásra is kiterjedőnek kell tekinteni". A Honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk, melynek alapján a kitelepítéseket végrehajtották, nem ír elő vagyonelkobzást. A törvénycikk alkalmazása is jogtalanul történt, de minden alapot nélkülözött az elkobzott vagyontárgyak eladása, másoknak juttatása, a zárolt számlákról való kifizetések megtiltása, az összegek másra fordítása, egyes okiratok vissza nem adása. Az egyetlen, a korábbiakhoz képest előnyösebbnek nevezhető intézkedés a munkaviszony elbocsájtással való megszűnése helyett a „felmondással kilépett" munkakönyvi bejegyzés lehetősége. Vajon megvalósult-e?

A lakáskérdés jelentette a volt kitelepítetteknek a legnagyobb gondot, akkoriban Magyarországon lakást bérelni nem lehetett, mert nem voltak bérelhető lakások, maradt az albérlet mint lehetőség. Csak kiutalással lehetett a hatalomhoz közelállóknak lakáshoz jutni. Olyan esetről nincs tudomásom, hogy bárkinek a volt kitelepítettek közül akár szükséglakást utaltak volna ki.

Előfordult-e, hogy volt letelepített visszakapta ingatlanját? Nagyné Sziklai

Ágnes cikkében utal arra, hogy a határ környékéről a Hortobágyra kitelepítettek között nagyon sok kulák volt, akadtak olyanok, akik a 29/1956. M. T. szeptemberben kiadott rendelet alapján, mely a kitiltásukat feloldotta, visszatérhettek eredeti lakóhelyükre, és néhányan vissza is kapták házukat. Hiányzó javaikért azonban kárpótlást nem kaptak. A fenti rendelet és a 2. 155/1956. M. T. rendelet lehetővé tette a segélyezésüket is. A határvidéken a kitiltás feloldásához hozzájárult a Magyarország és Jugoszlávia közötti kapcsolat rendezésének megkezdése, a közös határon a műszaki határzár felszámolása. Itt további kutatásra van szükség, hogy megtudjuk, egyes vidékeken hogyan alakult az onnan kitelepítettek sorsa. Hányan mentek vissza az eredeti lakhelyre, hányan telepedtek le az ország más részein, és milyen magas azok száma, akik elhagyták az országot? Ezek a kérdések nyitottak a más vidéki és a budapesti elhurcoltakra is.

REHABILITÁCIÓ, NYUGDÍJ

A későbbiekben a kitelepítettek közül sokan próbálkoztak rehabilitációjuk kérvényezésével. Az ABTL dokumentuma, a Kitelepítettek, rehabilitációt kérők névsora 214 nevet tartalmaz, a nevek mellett, tizenhárom kivételével elutasítás szerepel. Dátum sehol sem található a dokumentumon, de minden bizonnyal a hatvanas évek elejéről származik, mint ahogy ezt majd a következő dokumentum igazolja. A listán szereplő személyek zömének születési dátumából kikövetkeztethető, hogy a rehabilitációt nyugdíjba menetelükhöz kérték, vagy az elvett, régi nyugdíjuk visszaszerzése ügyében volt szükségük rá. A rehabilitáción kívül fontos szempont volt a kitelepítés folytán megszakadt munkaviszony jogfolytonosságának elismertetése, illetve a kitelepítés ideje alatt szerzett munkaviszony elfogadtatása is.

A B. M. Személyi Dosszié a Rehabilitációs Bizottság Jegyzőkönyveit tartalmazza (iktatási dátumok: 1962,1963, jegyzőkönyvek dátuma: 1963). A Belügyminisztérium Titkárságán készült Jegyzőkönyv száma: 10-1764/1962., dátuma: 1963. január 5. A jegyzőkönyvben 17 név szerepel, valamennyien budapesti kitelepítettek. A dokumentumból kitűnik, hogy vannak köztük olyanok, akik már többször kérvényezték rehabilitációjukat. A jegyzőkönyvekben, melyek feltehetően a kérvények alapján készültek, egyénenként leírják az eseteket, hová, kikkel, miért telepítették ki az illetőket, helyzetüket a kérvény írásának időpontjában, és azt is, hogy miért kérik a rehabilitációt. A legfontosabb érv a nyugdíj elintézése, rendezése, özvegyi nyugdíj felemelése, de más okok is szerepelnek. Idézem: „erkölcsi rehabilitálását kéri fiai érdekében (...) erkölcsi rehabilitációt kér, hogy értelmiségi munkakörben tudjon elhelyezkedni". Többen a rehabilitáció mellett azzal is próbálkoznak, hogy Budapesten kérvényeznek lakást, esetleg eredeti otthonukat kérik vissza, vagy a kitelepítés során elvett és államosított tulajdonukat akarják visszakapni, illetve anyagi kártérítést kémek. Egyik volt kitelepített kéri, hogy az elhurcolásuk után a Bizományi Áruház által eladott ingóságaik ellenértéket megkaphassa, mint kiderül a kérelmet addig már több fórum elutasította (Pénzügyminisztérium, Legfelsőbb Ügyészség és a Minisztertanács is)

A jegyzőkönyvet a következő mondat zárja, miután a kérelmeket nem látják indokoltnak: „a fentiek alapján nevezett személyek kérelmét javaslom elutasítani. Hegedűs Imre őrnagy" (saját kezű aláírás). A dokumentum tartalmaz még egy határozatot is:

Határozat

A Rehabilitációs Bizottság megállapítja, hogy a jegyzőkönyvben felvett személyek kitelepítése nem kapcsolatos a munkásmozgalmi emberek ellen elkövetett törvénysértő eljárásokkal ezért rehabilitációs, továbbá anyagi segély iránti kérelmüket elutasítja.

Dr. Geller Sándor r. százados Dr. Lossó Ferenc r. őrnagy

Dr. Pozsonyi István a Minisztertanács megbízottja (saját kezű aláírások)

Itt magyarázatra szorul a következő kitétel: „a munkásmozgalmi emberek ellen elkövetett törvénysértő eljárások", mely azt jelenti, hogy a párton belüli tisztogatások és a velük kapcsolatos koncepciós perek áldozatairól és családtagjaikról van szó, vagy egyes meghurcolt szociáldemokratákról. Az ő esetükben ugyanis helyt adtak a rehabilitációnak, az osztályellenségek esetében viszont a rendelkezések értelmében semmiféle rehabilitációnak nem volt helye.

A fent említett rehabilitációt kérvényezők listáján szerepel Dr. Rudán Pál, akit apósa, Ipolyi-Keller Gyula valamikori államtitkár miatt telepítettek ki családjával együtt. Apósa három hónappal a kitelepítés előtt halt meg, tehát itt is feltételezhető, hogy a család már korábban felkerült a kitelepítendők listájára. Dr. Rudán Pál az elhurcolás idején MÁV főtanácsos volt. A jegyzőkönyv szövege: „Erkölcsi rehabilitációt kér, mivel ez évben tölti be a 60. életévét, és nyugdíjba kíván menni." Rudán Pál fiának, Rudán Ferencnek engedélyével a tulajdonában lévő dokumentum alapján írom a következőket: A rehabilitációs kérelem dátuma 1962. október 8., melyre Rudán Pál 1963. február 18-án kapott választ 10-1764/1962. szám alatt. Ebben közlik vele, hogy a kitelepítés priuszt nem jelent, és erkölcsi bizonyítványt kaphat, de az előzőek értelmében nem rehabilitálták. Rudán Pál nyugdíjba menetele előtt a MÁV II. fegyelmi bizottságának elnöke volt.

A kitelepítetteket bírói ítélet nélkül, csak véghatározat kibocsátásával hurcolták el, ezért a kitelepítés/kitiltás nem jelentett priuszt, nem kellett rehabilitálni a kérelmezőket, „csak" számos nagyon hátrányos, állandó megkülönböztetést másod- vagy inkább harmadrendű állampolgárságot jelentett gyakorlatilag a rendszerváltásig, és hosszú ideig a megfigyeltek kategóriájába tartoztak. A rehabilitáció megtagadásával, illetve szükségtelenné nyilvánításával elismerték a meghurcolások törvénytelen voltát, de megkerülték a jóvátétel szükségességét.

A fenti B. M. Objektum Dossziéban Á Zs. esetében hasonló indokkal és szöveggel javasolják a rehabilitáció visszautasítását. A kitelepítés oka az, hogy horthysta ezredes közös háztartásában élő családtagja volt az illető.

A nyugdíjkérelem sokaknak jelentett igen nagy gondot Egyesektől korábban egyszerűen elvettek a nyugdíjat, és annak visszaszerzése ritkán sikerült. Az újonnan nyugdíjba készülőknek sok esetben elvesztek a korábbi éveik a kitelepítés ideje alatti munkaviszonyt pedig nehezen tudták igazolni.

A szűkös anyagi körülmények között élő kitelepítettek közül az idősebbek nagy részét érintette a nyugdíjuk elvonása, ez történhetett a kitelepítés előtt vagy akár alatt is. A 1945 előtti nyugdíjakat sokaktól (pl. volt csendőröktől, katonatisztektől, a Horthy-rendszer magasabb rangú tisztviselőitől), különböző időpontokban, már 1945-től kezdve és változó indokokkal teljesen vagy esetenként részlegesen elvették, csökkentették. A koncepciós perek elítéltjeitől bírói úton is megvonhatták a nyugdíjat. Később sokakat érintett az a rendelkezés is, mely szerint a munkaviszonyban bekövetkezett hosszabb megszakítás esetén a korábban megszerzett időszakot nyugdíjazáskor nem vették figyelembe. Ha újból munkába álltak, újból kellett kezdeni az évek gyűjtését, hogy nyugdíjat kaphassanak, annak ellenére, hogy a társadalombiztosítási díjat mindenkor levonták. A törvényesség betartása helyett egy tollvonással intézték az ügyeket.

A visszaemlékezések között olvasható Haris Egon nagyszüleiről szóló írása, melyben nagyanyjának, Okolicsányi Margitnak nyugdíjával kapcsolatos nehézségeit is említi. O. M. hosszú évtizedekig tanárként dolgozott, a kitelepítés idején „akadályoztatás" miatt felmondták munkaviszonyát, és saját kérésére nyugállományba helyezték. A kitelepítés alatt, amikor volt munka, a mezőgazdaságban dolgozott férjével együtt. Férje betegsége miatt, és mert télen nem volt munka a mezőgazdaságban, voltak olyan időszakok, amikor a feleség nyugdíja jelentette az egyetlen bevételüket a nagyon szűkös megélhetéshez. 1953-ban, még a kitelepítésük feloldása előtt, a Nyugdíjintézet mint kitelepítettnek, megvonta O. M. nyugdíját. Hosszú kérelmezés után, 1954-ben vidéken sikerült

ismét pedagógusként elhelyezkednie, ám 1964-ben, másodszori nyugdíjba vonulásakor a korábbi éveit nem számították be. Éveinek beszámítását a továbbiakban többször kérvényezte a legmagasabb fórumokon is, mindig eredménytelenül. 45 év munkaviszony helyett 10 év után kapott nyugdíjat.

Feltárásra váró feladat a nyugdíjakkal kapcsolatos sokszor önkényes valószínűleg egyáltalán nem törvényes változtatások, elvonások kikutatása.

Ahhoz, hogy a nyugdíjakkal kapcsolatos bonyolult kérdést egy kicsit megvilágítsuk, érdemes legalább egy-két, ezzel a témával foglalkozó dokumentumot megnéznünk. Nyugdíjak elvétele mint láthattuk, korábban is folyt. 1949-ből való a Titkárság 1949. július 27-i ülésének jegyzőkönyve, melynek 5/C pontját Gerő Ernő terjesztette elő, ebből idézek: "Az ÁGB (Államgazdasági Bizottság) szükségesnek tartja a nyugellátások politikai szempontból való felülvizsgálatát, mert jelenleg az a helyzet, hogy az állam nagy számban folyósít nyugdíjat olyan személyeknek, akik a Horthy-rendszerben jelentős szerepet játszottak, és a népi demokráciának ma is ellenségei. A nyugdíjak felülvizsgálatához szükséges rendeletet úgy kell megfogalmazni, hogy az lehetőleg ne keltsen feltűnést olyan kisemberek széles tömegeiben, akiknek erre semmi okuk sincsen. Ez meglehetősen lakonikus, de hasznos információt tartalmazó szöveg, melyből az látszik, hogy egyáltalán nem vették figyelembe, miszerint az illető biztosítással rendelkezett.

A Politikai Bizottság 1951. március 22-én határozott az egységes nyugdíjrendszer bevezetéséről, az 1951. évi törvényerejű rendeletet november 11-én adták ki, melyben az áll, hogy: a munkaképes korban lévő és dolgozni bíró egyénektől átmenetileg meg kell vonni a nyugdíjat.
A következő, itt bemutatásra kerülő dokumentum már a kitelepítések idején keletkezett, és a benne foglaltak minden bizonnyal az elhurcoltak közül sokakat érintettek. Külön jelentőséggel bírnak egyes kifejezések, például: osztályszempont, az ÁVH prioráljon. Az irat az elveendő és csökkentendő nyugdíjakkal foglalkozó jegyzőkönyv, mely a Titkárság 1951. május 30-án, du. 5 órakor megtartott ülésén készült. Az előterjesztés, melyet kis változtatással elfogadtak, „a Horthy-rezsim közszolgálati nyugdíjasainak felülvizsgálatáról" szól, akiknek száma akkor a jegyzőkönyv szerint 210 214 volt. Idézet: „ A politikai Bizottság március 22-i határozata értelmében valamennyi, a Horthy rezsimben közszolgálatban állottak (ilyennek kell tekinteni az 1946. XII. 31. előtt nyugdíjba kerülteket) nyugdíja felülvizsgálandó, és a nyugdíjasok számát és nyugdíját a minimumra kell csökkenteni."

Javasolják, hogy a maximális nyugdíj 350 Ft, a származékos nyugdíj (özvegyi nyugdíj, árvaellátás) pedig 175 Ft legyen. Felül kell vizsgálni azokat, akiknek a nyugdíja a magas rangú közigazgatási funkcionáriusok esetében meghaladja ezt a szintet Külön meg kell vizsgálni a pedagógusokat, orvosokat és a műszaki végzettségűeket, akiknek a nyugdíja meghaladja a havi 500 Ft-ot, származékos nyugdíja a 250 Ft-ot. Egyénileg kell elbírálni az egyetemi tanárok, tudósok írók, művészek, az 1945 után rehabilitáltak, az 1946. XII. 31-e után nyugdíjazottak nyugdíját, akiknél a nyugdíj összege meghaladja az 500 Ft-ot, illetve a származékos nyugdíj a 250 Ft-ot. A jegyzőkönyvben megállapítják, hogy ennélfogva körülbelül 30 000 nyugdíjast vizsgálnak felül. További idézetek a jegyzőkönyvből:

„A fenti felülvizsgálat meggyorsítására egyes nyugdíjas kategóriáknál ki kell mondani az előzetes felülvizsgálat nélküli teljes nyugdíjmegvonást. A fellebbezési idő a nyugdíjmegvonástól, nyugdíjredukciótól számított egy hónap. Előzetes felülvizsgálat nélküli nyugdíjmegvonást javasolunk:
a) az 1945-ben nem igazoltaknál,
b) az 1946-ban a 'B' listázottaknál, beleértve a 'műözvegyeket'
c) a 18 éves korhatáron felüli árváknál és félárváknál
d) valamennyi 500, illetve 250 felüli nyugdíjasnál, akik 1946 XII 31-e előtt kerültek nyugdíjba,
e) a földrendezés során nyugdíjba került állami és uradalmi gazdaságok intézőinél, ispánjainál stb.
A fenti a-d pontok alapján előzetes vizsgálat nélkül mintegy 10 000 személy

nyugdíját vonnánk meg. Ténylegesen egyénileg mintegy 20 000 nyugdíjas ügyét kellene elbírálni."
A dokumentum folytatódik a felülvizsgálat végrehajtásával, ebből is részleteket idézek:

„A vizsgálatnál szigorú osztályszempontokat kell érvényesíteni...(...) Az előkészítő munkában az Országos Nyugdíjintézet által összeállított anyagot egyes szaktárcák személyzeti osztályai előzetesen véleményezzék. Az egyes tárcák személyzeti osztályai által nyugdíjmeghagyásra véleményezetteket az Államvédelmi Hatóság priorálja a rendelkezésre álló nyilvántartás alapján. (...) A felülvizsgálatot lehetőleg új jogszabály nélkül, vagy legfeljebb a meglévő jogszabályok bizonyos módosításával kell végrehajtani. "

Ezek és az ehhez hasonló rendelkezések sok személy, család életét tették lehetetlenné vagy teljesen tönkre.

Jelképes nyugdíj-kiegészítésre évtizedekig kellett várni a hajdani kitelepítetteknek, amit sokan már nem is értek meg. A rendszerváltás kezdetén a 72/1989 (VII. 4.) MT. rendelet és a 104/1989. (X. 4.) MI. rendelet alapján 1990-ben hatósági igazolást kérhettek nyugdíjuk rendezése céljából. A belügyminisztériumi igazolásra a nyugdíjas volt kitelepítettek egységesen 500 Ft kiegészítést kaptak. Ezt a Kárpótlási törvényhez kapcsolódóan újabb, szintén alacsony szintű, kiegészítés követte, melyet máig külön összegként tüntet fel a Nyugdíjintézet a nyugdíjasoknak évente megküldött jegyzéken.

MEGKÖVETÉS, KÁRPÓTLÁS

Ami a legfontosabbat, a leginkább elvártat, az erkölcsi rehabilitációt illeti, arról egyetlen mondat szól, melyet szintén a Belügyminisztériumtól vagy a Központi Kárrendezési Irodától kaptak a meghurcoltak, köztük a volt kitelepítettek - már a rendszerváltás után. Szövege a következő: „ Az Országgyűlés határozatainak szellemében a Magyar Köztársaság Kormánya is megköveti Ont és hozzátartozóit a személyes szabadságot korlátozó jogtalan sérelmeket okozó intézkedések miatt. A megkövetés olyanok szövegében szerepel, akik a meghurcoltatás éveit akarták igazoltatni. Örömteli a megfogalmazásban csupán az, hogy elismeri az intézkedések jogtalanságát. Ezt a szöveget azonban, tudomásom szerint nyilvánosan nem hirdették ki, nem mondta el vezető politikus, tehát a rendszerváltás utáni társadalom nem szerezhetett tudomást erről a fontos, de nagyon kevéssé méltányos és nem megfelelő elintézési módról. Az intézkedések kitervelőit, végrehajtóit nem említi. A nyilvánosság továbbá fontos és szükséges lett volna azért is, mert addigra a társadalom többsége nem is tudott, vagy nem emlékezett, illetve nem akart és akar emlékezni az atrocitásokra, meghurcolásokra. Pedig ahhoz, hogy a ma élők is tudomást szerezzenek a kommunizmus igazi arcáról, nagy szükség lett volna erre, mint ahogy most is nagy szükség van rá. A megkövetés csupán a „személyes szabadságot korlátozó sérelmeket" említi, nem vonatkozik arra a hosszú időszakra, amelyben a különböző meghurcoltak súlyos diszkriminációnak voltak kitéve, és amely - még ha lassan enyhülő formában is, de - a Kádár-korszak végéig tartott.

Az anyagi kártérítésre is a minimalizmus a jellemző. A kitelepítettektől elvett lakásokban maradt ingóságokról, és a zárolt, majd később megszüntetett és kisajátított számlákról már volt szó. Ezekről a zárolt számlákról, tudomásom szerint, csak egyszer fizettek ki 5000 Ft-okat a kitelepített családoknak, körülbelül két évvel a kitelepítés feloldása után. A rendszerváltást követően a Kárpótlási törvény rendelkezett a volt kitelepítettek kárpótlásáról is. Ez csupán részleges kárpótlást jelent, mely minden kitelepítésben töltött hónap után 11 ezer forintos, kárpótlási jegyben kifizetendő kárpótlást írt elő. Valamivel később az elvesztett lakás miatt a
még élő családfőnek a lakás négyzetméterét szorozták 1000 forinttal és az összeg felét kapta kárpótlási jegyben. A családtagnak ennek töredékét fizették ki, szinten kárpótlási jegyben. Akik tudják, hogy a kárpótlás idején mennyit ért ez

az összeg, igazolhatják a kárpótlás valóban jelképes voltát. A kárpótlási jegy lehetőség volt arra, hogy a kárpótolt részvényeket vásároljon, vagy azt napi áron eladja. A legritkább esetben jutott hozzá akár a kárpótlási jegyek névértékének megfelelő összeghez.

A kárpótlási törvénnyel és az azt követő lakástörvénnyel, mely az akkor már állami és önkormányzati tulajdonban lévő lakásokat a bent lakó bérlők, illetve leszármazottaik számára, igen jutányos áron, vételi lehetőséget adott, véglegesítették az ingatlanok jogtalan elvételét. Nem vették figyelembe az eredeti tulajdonosok jogait, a javaiktól megfosztottakat ezzel kizárták tulajdonuk visszaszerzéséből.

MI TÖRTÉNT A KITELEPÍTÉSEK ÉS EGYÉB MEGHURCOLÁSOK MÉG ÉLŐ IRÁNYÍTÓIVAL, VÉGREHAJTÓIVAL A RENDSZERVÁLTOZÁS UTÁN?

Ha egyetlen szóval válaszolok a kérdésre, akkor az igazságnak megfelelően azt kell mondanom, hogy semmi. A rendszerváltozás után nem volt semmilyen számonkérés, semmiféle elszámolás, a bűnösök hivatalos megnevezése, nem távolították el állásukból a még pozícióban lévő tetteseket, nem szabtak határt annak, hogy legalább egy ideig, vagy akár végleg ne kerülhessenek fontos, magas rangú, felelős állásokba. Vagyonukhoz, amelyet korábban kétes körülmények között szereztek, magasabb nyugdíjukhoz nem nyúlt senki. Mindez következett a rendszerváltás békés voltából, a Nyugat akkori elvárásaiból és a kommunista rendszerekkel szemben mutatott elnéző voltából. Következett abból is, hogy a társadalom nagy része és a rendszerváltó politikusok sem akartak újabb félelemmel teli időszakot, meg akarták szakítani a leszámolások időszakait, annak ellenére, hogy sokan tudtak a diktatúra intézményesített terrorjáról. Ugyanúgy, mint más életbevágó problémák esetében, ebben a vonatkozásban sem volt igazi társadalmi vita, fel sem vetődött megegyezés a teendőkről, és tisztázó, az áldozatok, elszenvedők szempontjából oly fontos lelki gyógyulást eredményezhető megbeszélésekről sem. így elmondható, hogy az igazságtevés elmaradt, a tettesek következmények nélkül élhetnek tovább. Ennek hatásait, főként negatív erkölcsi hatását, sokáig fogja a társadalom érezni.

Bár a rendszerváltás táján megszaporodtak a kommunista hatalom elnyomó intézkedéseiről, kegyetlenségéről szóló filmek, dokumentumfilmek, írások, a tapasztalat az, hogy az elszenvedőkön és azok hozzátartozóin kívül, akiknek életét megtörték, a többséget csak egy rövid ideig vonzották ezek az alkotások. Ezekben megszólal néhány alacsonyabb vagy magasabb rangú tettes is, közös bennük az, hogy mentő körülményeket keresnek. Ma főként az áldozatok szervezetei, tehát maguk a valamikori elszenvedők, tesznek a legtöbbet azért, hogy a kommunizmus legvéresebb időszakának rémtettei ne menjenek feledésbe, dokumentálva legyenek s ezzel segítsék a történészek munkáját is. Kiadványaik terjesztése azonban még most is nehézségekbe ütközik. Ugyanakkor ezen szervezetek tagjai nyújtanak egymásnak segítséget abban, hogy legalább részben fel tudják dolgozni a sokáig elhallgatott megpróbáltatásokat. Az elhallgatás, a csend máig nem oldotta fel a létező, latens feszültséget. A csend valójában a hatalom megszerzéséért megtartásáért foggal-körömmel harcoló régi rezsim vezetőinek és követőiknek az érdeke. Ma már az is megállapítható, hogy a rendszerváltás előnyeit például a privatizációt épp az előző rendszer egyes vezetői és annak fiatal káderei használták és használják ki máig is jól kiépített kapcsolatrendszerük segítségével.

A rémtettek elszenvedői nem akarnak megtorlást, csak az igazság érvényesítését, a tények feltárását és kinyilvánítását. A megbocsátás Isten kezében van, aminek a bűnbánat az előfeltétele. Az elkövetőknek el kellene számolniuk a saját lelkiismeretükkel. A társadalom felé is be kellene ismerniük bűneiket, megbánást kellene tanúsítaniuk. A hatalomból csak akkor kellene részt kérniük, ha valóban önzetlenül akarnának a közjóért, az ország érdekeiért, felemelkedéséért

dolgozni. Mindezekből eddig semmi nem valósult meg. Megvalósítása, kikényszerítése mindannyiunk érdeke, mert a társadalom erkölcsi állapotát igen rossz irányba befolyásolja az, hogy nem volt következménye az elkövetett tetteknek, bűnöknek. A törvénysértéseket és a tettesek nevét a társadalom elé kell tárni, ítéljen a társadalom, később a történelem.

HAZAI ÉS KÜLFÖLDI CIKKEK A KITELEPÍTÉSRŐL

SZABAD NÉP 1951. június 17. 3. old.

A BUDAPESTI KITELEPÍTÉSEKRŐL
A Belügyminisztérium közli:

1951. május 21-től június 15-ig Budapestről a következő nemkívánatos elemeket telepítették ki: 6 volt herceget, 52 volt grófot, 41 volt bárót valamint hozzátartozóikat, 10 volt horthysta minisztert, 12 volt horthysta államtitkárt 85 volt horthysta tábornokot 324 volt horthysta törzstisztet 67 volt csendőr- és rendőrtörzstisztet 30 volt gyártulajdonost 46 volt bankárt, 53 volt gyárigazgatót, 93 volt nagykereskedőt, 105 volt nagybirtokost valamint hozzátartozóikat. A kitelepítettek lakásait dolgozók, elsősorban sztahanovista vagy nagycsaládos ipari munkások kapják meg.

HORTHY MINISZTEREI ÉS NYUGATI BARÁTAIK
A belügyminisztérium a mai napon nyilvánosságra hozta, hogy az elmúlt hetekben hány arisztokratát, tőkést, volt horthysta tábornokot és politikust távolítottak el Budapestről.

A nemkívánatos elemek között, akik eddig előkelő villáikban és luxuslakásaikban nyugodtan ültek és áskálódtak a népi demokrácia ellen, ott vannak a böllérbicska lovagjai: a fehérterror hírhedt belügyminisztere, Rakovszky Iván, Gömbös kebelbarátja, Lázár Andor volt igazságügy-miniszter, Horthy hóhérainak, vészbíráinak és gyilkos ügyészeinek főnöke. Ott vannak Horthy véreskezű tábornokai, csendőr- és rendőrtisztjei, hercegek, grófok, bárók, gyárosok, bankigazgatók.

Ha ennek a társaságnak a listáját végignézi az ember, csak csodálkozik a népi demokrácia türelmén, amely megtűrte, hogy például Éliássy Sándor és Bezzegh Huszágh Miklós, Horthy hírhedt budapesti főkapitányai, a munkásosztály megmozdulásainak véres elnyomói, terrorcselekmények és provokációk szervezői eddig nyugodtan ülhettek Budapesten. Minden becsületes dolgozó örömmel üdvözli, hogy a hatóság végre közbelépett, és gondoskodik róla, hogy az ellenséges hírverésnek és szervezkedésnek ezek a fő hordozói ne rontsák tovább fővárosunk levegőjét. Mindnyájunk érdeke, hogy fővárosunkat országunk szívét az ilyen ellenséges métely terjesztőitől megtisztítsuk, és minden dolgozó csak helyeselheti, hogy lakásaikba azok a mérnökök, munkások, pedagógusok kerülhetnek, akik hazánk építésén és felvirágzásán fáradoznak. *

Az csak magától értetődő, hogy a nyugati imperialistáknak a reakciós ötödik hadoszlop kitelepítése fővárosunkból egyáltalán nem tetszik. Nagy zajt csapnak körülötte a tőkés sajtóban, rádióban, interpelláció hangzott el miatta az angol alsó- és felsőházban.

Megmozdult a diplomácia is. Elsőnek a budapesti izraeli követség jelentkezett, melynek úgy látszik, egyformán fáj báró Kornfeld, báró Kohner, vitéz Rapaics Richárd tábornok vagy Kárpáti Camillo vezérezredes kitelepítése, Az izraeli diplomácia beavatkozását csakúgy, mint egyéb hasonló kísérletet, kormányzatunk a megfelelő határozottsággal elutasította. Külön szóvá kell tennünk az angol úgynevezett Munkáspárt magatartását, melynek vezetői a demokráciára és a szabadságra való hivatkozással tiltakoznak a magyar reakció maradványainak kitelepítése ellen. Kár, hogy Jowitt angol lordkancellár nem sorolta fel név szerint, hogy kikért szeretne közbelépni, az Esterházy grófért, a Hunyady

grófért, Keglevich grófért, Purgly Emil nagybirtokosért, Horthy sógoráért vagy Budai Antal csendőrezredesért, Montenuovo hercegért, Hoyos Miksa grófért, és hogy kit tart ezek közül a népszabadság és demokrácia olyan képviselőinek, akiknek eltávolítása mély fájdalmat okoz demokratikus szívének.

Azok az urak, akik ma krokodilkönnyeket sírnak a magyar feudalizmus és reakció képviselőinek eltávolítása miatt, nincsenek „lelkük mélyéig" megrendülve, amikor azt olvassák, hogy tábornokaik hogyan mészárolják le Koreában az ártatlan nőket és gyermekeket. Nyugodtan helyeslik, hogy Malájföldön félmillió „bennszülöttet" vetnek kényszertelepítés alá, és miközben a fasiszta Francótól a Gestapo-ügynök Titón keresztül, a görög monarchofasisztákig lázasan szervezik a szocializmust építő, felszabadult népek ellen az új, harmadik világháborút, farizeus szemforgatással minket akarnak „emberiességre" oktatni.

Ordításuk és toporzékolásuk számunkra a legjobb bizonyítéka annak, hogy ezúttal is jó helyre ütöttünk. Népünk elkeseredett, aljas ellenségeinek magatartásából látjuk legjobban, hogy helyes és szükséges volt ez a lépés. Éppen ezért tettük meg.

SZABAD NÉP 1951. augusztus 7. 3. old.

A KITELEPÍTÉSEK ÉS AZ IMPERIALISTÁK

Ismételten foglalkoztunk azzal az uszító- és rágalomhadjárattal amelyet a nyugati imperialista kormányok folytatnak a Magyar Népköztársaság ellen azért, mert - uram bocsáss - merészeltünk fővárosunkból arisztokratákat, fasiszta tábornokokat, Horthy csendőr- és rendőrtisztjeit, gyárosokat és bankárokat kitelepíteni. Az uszító és rágalmazó hangversenyt az Amerikai Egyesült Államok kormánya vezényli, amelynek füttyszavára - mint mindenben, ebben a kérdésben is - szolgai engedelmességgel táncolnak angol, francia és egyéb csatlósai. Az amerikai imperialisták, angol, francia szolgáikkal egyetemben, most az Egyesült Nemzetek Szervezete elé akarják vinni ezt a kérdést, a békeszerződés és az emberi jogok „megsértésével" vádolva bennünket. Az amerikai imperialisták arra kényszerítik az ENSZ-t, hogy a népek békéjének és együttműködésének előmozdítása helyett háborús uszítással foglalkozzék. Mert a budapesti kitelepítések kapcsán az ENSZ elé terjesztendő „vád" a békeszerződés és az emberi jogok állítólagos megsértéséről semmi egyéb, mint tömény háborús uszítás.

Az angol, amerikai, francia uszítók a budapesti kitelepítésekkel kapcsolatban az „emberi jogokról" csak úgy általában szeretnek beszélni. De beszéljenek csak az urak kézzelfoghatóbb módon, hogy kiket védelmeznek. És ha nem beszélnek erről ők, majd beszélünk róla mi! Nos, kiknek az „ember jogait" védelmezik?

A múltkor már megneveztünk néhány nevet: Rakovszky Iványt, Lázár Andort, Horthy miniszterei, Éliássy Sándort, Bezzegh-Huszágh Miklóst, Horthy főkapitányait, vitéz Rapaics Richárdot és Kárpáti Camillót, Horthy tábornokait, Eszterházy, Hunyady, Keglevich, Hoyos grófokat, Montenuovo herceget.

Ezt a listát kiegészíthetjük. Truman és Acheson urak, angol és francia szolgáikkal egyetemben, védik Radocsay László, Purgly Emil, Rőder Vilmos, Ivády Béla, Széll József, vitéz Gyulay Tibor, Horthy miniszterei nek „jogait", védik báró Hazay, Dörge Frigyes bankárokat, védik Rionfalvy Dániel, Baitz Oszkár, Schweitzer István tábornokokat, védik Rományai Czoegler Gusztáv és Huszár Ágoston csendőrvezérőrnagyokat, Nemesszeghy László, Szentpétery János csendőrezredeseket, védik gróf Csekonics Arzén, gróf Markovich Miklós, gróf Zichy György, báró Prónay Gábor, báró Kruchina Károly „emberi jogait".

Szolgálhatunk nemcsak egyes nevekkel, hanem a végrehajtott kitelepítések összefoglaló adataival is. A Magyar Népköztársaság belső rendjéért felelős hatóságok kitelepítettek Budapestről 21 horthysta minisztert, 25 volt államtitkárt, 190 horthysta tábornokot, 1012 horthysta törzstisztet, 274 régi rendőrtisztet, 88 csendőrtisztet, 812 vezető horthysta államhivatalnokot, 176 gyárost, 157 bankárt, 391 nagykereskedőt, 292 nagybirtokost 347 kapitalista vállalati igazgatót. A kitelepítettek között volt 9 herceg, 163 gróf, 121 báró,

8 lovag, 195 vitéz.

Meg vagyunk győződve róla, hogy az angol, francia és az amerikai munkások egyet fognak érteni, a magyar munkásokkal, akik nemcsak helyeslik a Magyar Népköztársaság kormányának ezt az önvédelmi, politikai rendszabályát, hanem kifogasolják - igen helyesen, hogy ezt az összeesküvő konspiráló, rémhírterjesztő társaságot miért hagytuk ilyen sokáig háborítatlanul budapesti luxusvilláikban. Az amerikai, angol, francia dolgozók éppúgy meg fogják érteni, mint a magyar dolgozók, hogy az imperialisták azért ordítoznak az „emberi jogok" megsértése miatt, mert a kitelepítésekkel kissé megzavartuk a kémkedéssel és összeesküvések szervezésével foglalkozó külföldi követségek terveit és számításait. A Szolnok és Szabolcs megyébe telepített csendőr- és rendőrtisztekkel a követségi uraknak ezután persze nehezebb lesz összeszűrni a levet a Magyar Népköztársaság ellen, mint eddig itt, Budapesten.

Mi értjük, hogy az imperialisták - a grófokat, tábornokokat, csendőrtiszteket védelmezve - igyekeznek leplezni „felháborodásuk" igazi okait, és krokodilkönnyeket sírnak - óh - nem a kitelepített hercegek és bankárok -, hanem az állítólag kitelepített kisemberek miatt.

Közönséges rágalomról és hazugságról van szó! Egyetlen egy dolgozó kisembert nem telepítettünk ki. Hatóságaink a legnagyobb gonddal vigyáztak arra, hogy még véletlenül se érje semmiféle bántódás az értelmiséget, a kisembereket. Ez természetes, Pártunk és kormányunk egész politikájából, a nemzeti egység politikájából szervesen következik.

Ez tehát a politikai háttere a kitelepítésekkel kapcsolatos imperialista uszításnak. Mi jogilag a helyzet? Igaz-e, hogy megsértettük a békeszerződést? Hazugság ez is. A békeszerződés nem tiltja, hanem előírja, hogy a fasiszta, demokráciaellenes elemeket megfékezzük. A békeszerződésben szó van az emberi jogok védelméről, de arról nincs szó, hogy Horthy tábornokainak okvetlenül Budapesten és okvetlenül luxusvillákban kell lakniok. A békeszerződés „emberi jogokról" szóló cikkelyeinek értelmezését nem bízzuk a magyar fasiszták, arisztokraták és bankárok amerikai barátaira. Mert ha rájuk bíznánk, akkor még azt is kiderítenék, hogy a békeszerződés szerint tilos bántani a nagybirtokosokat és tőkéseket, és tilos felépíteni hazánkban a szocializmust. Márpedig a népi demokrácia ellenségeinek eltávolítása fővárosunkból a szocializmus gazdasági építését biztosító politikai rendszabály. Ha az egyikhez jogunk van, jogunk van a másikhoz is.

A békeszerződés nem tiltja meg, hogy népköztársaságunk kormánya éljen a politikai önvédelem jogával, és nem helyezte hatályon kívül azokat a régi magyar törvényeket és rendeleteket, amelyek alapján a demokrácia-ellenes elemek kitelepítését a fővárosból végrehajtottuk. A népköztársaság sem hozott olyan törvényt vagy rendeletet, amely hatályon kívül helyezte volna az 1939-es rendeleteket, amelyek szerint ki lehet tiltani a fővárosból a közrendre és közbiztonságra káros személyeket. Horthyék „közrendjére" a munkások, a demokraták, a szocialisták voltak károsak, őket toloncolták ki brutális erőszakkal Budapestről, a mi közrendünkre az arisztokraták, bankárok és csendőrtisztek a károsak: őket telepítettük ki fővárosunkból, miközben a humanitárius szempontokat messzemenően figyelembe vettük.

Így áll a dolog jogi szempontból. Hát erkölcsi szempontból? A Magyar Népköztársaság kormányának ebben is világos az álláspontja. Nem beszélhetnek „emberi jogokról" azok, akik Koreában gyerekeket és asszonyokat gyilkoltak és gyilkolnak halomra, akik Malájföldön félmillió „bennszülöttet" űztek ki lakóhelyeikről, akik százmillió amerikai állampolgártól vesznek fel ujjlenyomatot, tízezer számra teszik feketelistára a „gyanús" tengerészeket és dokkmunkásokat, akik Nyugat-Németországban magyar fasiszta tábornokokkal, háborús bűnösökkel szerveztetnek fegyveres haderőt a magyar demokrácia ellen, akik Francóval, a spanyol nép hóhérával szövetkeznek, akik az egész világon - Dél-Koreától és Kínától Jugoszláviáig - támogatják, segítik, buzdítják és szervezik a legsötétebb, legreakciósabb nép- és haladásellenes erőket.

Az imperialista urak hiába próbálják beleütni orrukat a mi belső ügyeinkbe. Acheson úr mehet, ha akar, panasszal az ENSZ elé: a Magyar Népköztársaság kormányát nem lehet eltántorítani attól, hogy úgy, mint eddig, ezután is erős kézzel védje a magyar dolgozók érdekeit, a szocializmust építő magyar nép államát Az imperialisták dühöngése és uszítása újra csak azt bizonyítja, hogy szövetségeseiket, népünk ellenségeit, komoly csapás érte, hogy jó helyre ütöttünk.

MAGYAR NEMZET 1953. július 26. 3. old.

A NÉPKÖZTÁRSASÁG ELNÖKI TANÁCSÁNAK TÖRVÉNYEREJŰ RENDELETE KÖZKEGYELEM GYAKORLÁSÁRÓL

Népköztársaságunk állami és társadalmi rendjének szilárdsága, eddig elért sikereink, népünknek az 1953. évi május 17-én megtartott országgyűlési választásokon kifejezésre jutott egységes állásfoglalása népi demokratikus államrendünk mellett, továbbá a törvényesség és a fegyelem fokozódó megszilárdulása lehetővé teszi, hogy Népköztársaság Elnöki Tanácsa közkegyelmet gyakoroljon. Népköztársaságunk ezzel az elítélteknek lehetőséget ad arra, hogy az Alkotmányban biztosított állampolgári jogaikkal teljes mértékben éljenek, s munkájukkal részt vegyenek hazánk építésében és erősítésében. A Népköztársaság Elnöki Tanácsa ezért törvényerejű rendeletet adott ki a közkegyelem gyakorlásáról.

A rendelet értelmében kegyelemből részesülnek azok, akiket a bíróság jogerősen két évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztésre ítélt. Kegyelemben részesülnek azok, akiket a bíróság jogerősen bármilyen tartamú javító-nevelő munkára ítélt. Szabadságvesztés-büntetésük tartamára tekintet nélkül kegyelemben részesülnek a fiatalkorúak, a teherben lévő nők, azok az anyák, akiknek 10 évnél fiatalabb gyermekük van, az 50. évüket betöltött ők és a 60. évüket betöltött férfiak. A kegyelem kiterjed az előző rendelkezések alá nem eső,meghatározott tartamú szabadságvesztés-büntetésre ítéltekre is; a velük szemben kiszabott szabadságvesztés-büntetést egyharmadával kell csökkenteni.

Kegyelemben részesülnek a még be nem fizetett összeg erejéig azok akiket a bíróság főbüntetésként pénzbüntetésre ítélt. Ha a főbüntetés a jelen törvényerejű rendelet értelmében kegyelem alá esik, a kegyelem kiterjed a kiszabott, de végre nem hajtott mellékbüntetésekre - ideértve a mellékbüntetésként kiszabott pénzbüntetés még be nem hajtott részét - is. Ez a kegyelem az 5000 forintot meg nem haladó pénzbüntetés teljes összegére, az ezt meghaladó pénzbüntetésnél pedig 5000 forint elengedésére terjed ki.

Kegyelemben részesülnek a mellékbüntetésként közügyektől eltiltásra ítéltek közül azok, akik szabadságvesztés-büntetésüket már kitöltötték, vagy a jelen törvényerejű rendelet alapján mentesülnek a büntetés alól, feltéve, hogy a közügyektől eltiltás tartama az öt évet nem haladta meg.

A kegyelem kiterjed azokra is, akikkel szemben a bíróság a kiszabott szabadságvesztés-büntetés, illetőleg a fő- vagy mellékbüntetésként kiszabott pénzbüntetés végrehajtását feltételesen felfüggesztette.

A kegyelem kiterjed a jelen törvényerejű rendelet hatályba lépéséig elkövetett és jogerős ítélettel el nem bírált azon bűncselekményekre is, amelyek a jelen törvényerejű rendelet értelmében közkegyelem alá esnek.

A rendőrségen, az ügyészségen és a bíróságon folyamatban levő ügyekben az eljárást meg kell szüntetni, ha a bűncselekményre a törvény két évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztés büntetést (javító-nevelő munkát), vagy pénzbüntetést állapít meg, továbbá ha a terhelt, amennyiben nő, az 50. életévét, ha férfi, a 60. életévét betöltötte, valamint ha a terhelt fiatalkorú, vagy teherben levő nő, vagy olyan anya, akinek 10 évnél fiatalabb gyermeke van.

Egyéb folyamatban lévő ügyekben a hatóság a jelen törvényerejű rendelet rendelkezéseit a tárgyalás során a következő módon köteles alkalmazni: ha a

bíróság azt állapítja meg, hogy a vádlottal szemben két évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztés-büntetést, javító-nevelő munkát vagy főbüntetésként pénzbüntetést kell kiszabni, a büntetést kiszabja, egyben pedig megállapítja, hogy az elítélt a jelen törvényerejű rendelet alapján kegyelem alá esik és mentesül a büntetés alól; egyébként a bíróság a büntetést kiszabja és egyidejűleg megállapítja, hogy a kiszabott büntetés a közkegyelem gyakorlásáról szóló törvényerejű rendelet értelmében egyharmadával
csökken

A rendelet értelmében mentesülnek a büntetett előélethez fűződő hátrányok alól, és büntetlen előéletűnek kell tekinteni azokat, akik büntetésüket a jelen törvényerejű rendelet hatályba lépéséig kitöltötték, vagy e törvényerejű rendelettel közkegyelemben részesülnek, feltételezve, hogy a kiszabott szabadságvesztés-büntetés az öt évet nem haladta meg.

A jelen törvényerejű rendeletet a katonai büntető eljárás alá vont személyeknél is alkalmazni kell, azzal az eltéréssel, hogy a katonai személyek szabadságvesztés-büntetésük felére részesülnek kegyelemben.
A közkegyelem nem terjed ki azokra, akiket a bíróság háborús vagy népellenes bűntett, a népi demokratikus államrend vagy népköztársaság megdöntésére irányuló bűntett, továbbá hűtlenség vagy tiltott határátlépés bűntette, valamint gyilkosság, szándékos emberölés, rablás vagy erőszakos nemi közösülés bűntette miatt ítélt el, továbbá azokra, akiket a bíróság társadalmi tulajdon elleni bűncselekmény miatt öt évet meghaladó szabadságvesztés büntetésre, vagy öt éven belül a társadalmi vagy az állampolgárok tulajdona ellen elkövetett bűncselekményért több ízben elítélt.

Ha a jelen törvényerejű rendelet rendelkezései alapján közkegyelemben részesülő személy a rendelet hatálybalépésétől számított két éven belül újabb bűncselekményt követ el, a kegyelem hatályát veszti, és az ilyen személlyel szemben a kegyelem útján elengedett büntetést végre kell hajtani.

A kegyelem kiterjed a kihágási eljárás alá vont, illetőleg a kihágási bíróság (pénzügyi hatóság, vámhatóság) által elítélt személyekre is: a folyamatban lévő kihágási ügyekben az eljárást meg kell szüntetni, a kihágási bíróságok által elítélt személyek pedig mentesülnek a végre nem hajtott büntetések alól.

A jelen törvényerejű rendelet végrehajtásáról a belügyminiszter, a honvédelmi miniszter, a pénzügyminiszter, az igazságügy-miniszter, a bel- és külkereskedelmi miniszter és a Magyar Népköztársaság legfőbb ügyésze gondoskodik. (MTI)

A MINISZTERTANÁCS HATÁROZATA A DOLGOZÓ PARASZTSÁGNAK NYÚJTANDÓ ADÓKEDVEZMÉNYEKRŐL

A minisztertanács a dolgozó parasztság fokozottabb megsegítése érdekében határozatot hozott a mezőgazdasági lakosságnak nyújtandó adókedvezményről.

A határozat értelmében törölni kell a termelőszövetkezetek, valamint termelőszövetkezeti csoportok tagjainak 1952. évi december 31-én fennálló összes adóhátralékát és nyilvántartott megváltási árelőlegét (beleértve az 1953. évre kivetett árelőleget is), ha a termelési év befejezése után továbbra is termelőszövetkezeti tagként gazdálkodnak, és az 1953. évre kivetett adókat év végéig megfizetik. "

Az egyénileg gazdálkodó parasztok 1952. évi december hó 31-én fennálló adóhátralékának 50 százalékát törölni kell, ha a folyó évi esedékes adójuk mellett a hátralék másik 50 százalékát megfizetik. (MTI)

A MINISZTERTANÁCS HATÁROZATA AZ INTERNÁLÁS INTÉZMÉNYÉNEK MEGSZÜNTETÉSÉRŐL ÉS A KITILTÁSOK FELOLDÁSBÓL

Az Alkotmányban foglalt alapelvek megvalósítása, valamint a törvényesség fokozottabb érvényesítése érdekében a minisztertanács az alábbiakat határozza: A

rendőrhatósági őrizet alá helyezés (internálás) intézménye megszűnik és az erre vonatkozó jogszabályok hatályukat vesztik.

A minisztertanács utasítja a belügyminisztert, hogy a rendőrhatósági őrizet alá helyezéseket (Internálásokat) legkésőbb 1953. évi október hó 31. napjáig oldja fel és az internálótáborokat szüntesse meg.
A minisztertanács utasítja a belügyminisztert, hogy a jelen minisztertanácsi határozat kihirdetéséig elrendelt kitiltásokat (kitelepítéseket) ugyancsak október hó 31. napjáig oldja fel.

Ez a határozat nem érinti az egyes városokban (községekben) való letelepedés engedélyhez kötéséről szóló jogszabályok hatályát. Az egyes városokban (községekben) való letelepedés engedélyhez kötéséről szóló jogszabályok azokra is alkalmazandók, akikkel szemben a kitiltást a jelen határozat értelmében fel kell oldani. (MTI)
(A hazai újságok cikkei az Országos Széchényi Könyvtár mikrofilmtárában találhatók.)

THE NEW YORK TIMES 1951. június 6. 5. old.

SZÁMŰZETÉS BUDAPESTRŐL CSALÁDOKAT ISMERETLEN HELYRE HURCOLNAK
Különtudósítás The New York Times-nak

Párizs, június 5. - A budapesti kommunista hatóságok igen sok család kitelepítését kezdték meg a magyar fővárosból. Ez idáig a helyi sajtó nem jelentette ezt a tényt, valamint a kitelepítés új hullámának okát sem hozták nyilvánosságra.

Úgy látszik! hogy - legalábbis az első célállomásként - a családokat a Tisza folyó környéki, távoli falvakba viszik. A kényszerintézkedésekkel kapcsolatban csak olyan információinkat kaptunk, melyek a kitelepítettek elejtett utalásain alapulnak, például: „Ismeretlen helyre távozom."

Egy levélben, melyet itteni magyaroknak csempésztek ki, a következőket olvashatjuk: „ Azért írok, mert tudom, hogy aggódtok. Még itt vagyunk. Hajnali négytől azt figyeljük, hogy a szomszédainkat elvitték-e már. Mindenki felkészült arra, hogy kitelepítik, a kitelepítés már tíz nap óta tart."

THE NEW YORK TIMES 1951. július 12. 24. old.
MIHEZ IS VAN KÖZÜNK?

A szovjet diplomáciából már jól ismert fordulatokkal javasolja a magyar kormány az Egyesült Államoknak azt, hogy „törődjön csak a saját dolgaival". A figyelmeztetés válasz arra a hivatalos tiltakozásra, mely a budapesti Amerikai Követség három alkalmazottjának kiutasítása ellen szólt, valójában inkább az itteni, nem hivatalos, dühös felháborodásra reagál, mely a kommunista rendszer saját állampolgáraival szemben tanúsított brutális eljárása ellen nyilvánul meg. A szerencsétlen emberek tömeges kitelepítése nem Magyarországon kezdődött, és nem is korlátozódik egyetlen országra a Moszkva által vaskézzel irányított nyomasztó helyzetben lévő szomszédos államok között. De a magyarországi elhurcolások sokkal nagyobb mértékűek, és válogatás nélkül történnek, ugyanakkor sokkal többet tudunk róluk, különösen azért mert az áldozatok közül oly sokan, saját maguk kockáztatásával a világ tudomására hozzák a történéseket. A budapesti hatóságokat feldühíti a jelentésekre adott általános reakció, mert ahhoz szoktak hozzá, hogy a vasfüggöny mögött azt csinálnak, amit csak akarnak.

„Törődjenek a maguk dolgával!" mondják. Ez azonnal azt a kérdést veti fel: Mi is a mi dolgunk? Először is természetesen a mi feladatunk, amit adottnak is vett az egész civilizált világ, amíg az új barlanglakók át nem vették a kormányzást, a törvényes tevékenységüket végző amerikai állampolgárok védelme, valamint hogy az értelmetlen vádakkal szemben bizonyítékot követeljünk és elégtételt szerezzünk a külföldi fővárosokban minket képviselő diplomatáinknak.

De ezeken túlmenően amerikaiakként feladatunk, mint az emberi nemhez

tartozóknak, hogy felháborodjunk, elítéljük és ha módunkban áll megakadályozzuk az emberiség ellen elkövetett igazságtalanságokat. Ha megsértik az emberi jogokat valahol, akkor az emberi jogok mindenütt sérülnek. Minden emberiség elleni bűntett - történjék az Magyarországon, Lettországban, Kínában, ha valahol kisebbségeket üldöznek, családokat szakítanak szét, férfiakat és nőket deportálnak, zárnak börtönbe, kínoznak, megölnek, az önkényes hatalom kényekedve szerint ezek az egész emberiség elleni bűntetteknek számítanak. Csak homályosan, elmosódott pillantásokkal látjuk azt a rettenetet, kegyetlenséget, amelytől embertársaink milliói szenvednek a huszadik század zsarnokságai alatt. De amikor ebben a hatalmas, személytelen pokolban meglátjuk a milliónyi szenvedés egy kis szeletét, lehetetlen, hogy ne érezzünk szégyent, az embernek azt a szégyenét, hogy olyan világban élünk, ahol ilyen szörnyűségek elkövethetők, egy szabad és erős ország polgárának szégyenét, hogy nem tehetünk semmit azért, hogy megakadályozzuk a rémtetteket és megbüntessük az elkövetőket.

De legalább soha ne váljunk olyan érzéketlenekké, vakokká emberi érdekeinkkel szemben, olyan kishitűvé a gonosz elleni harcban, hogy bevalljuk, ez nem a mi ügyünk. Tudassuk Magyarország vezetőivel, hogy ez olyannyira a mi ügyünk, hogy az egész világon harcban vagyunk azokért az emberi jogokért, amelyeket ezek a vezetők megsértenek.

THE NEW YORK TIMES 1951. július 16. 14. old.
OLVASÓI LEVELEK A MAGYARORSZÁGI ÁLDOZATOK MEGMENTÉSE
Segítség a deportáltaknak, tárgyalások a deportáltak elengedése érdekében
A New York Times Szerkesztőjének:

Magyarországról továbbra is áradnak a levelek, melyek a kommunista kormány által elrendelt tömegdeportálásokat írják le, és emlékeztetnek a zsidók háború alatti üldözésére. A deportáltak, akik személye a hajdani állami és magángazdaság tisztségviselőitől számos arisztokratáig terjed, huszonnégy óra alatt el kell hagyják otthonaikat, és Budapestről viszik el őket Kelet-Magyarország távoli területeire. Senki nem tudja, hogy milyen messze mentek el a végleges megsemmisítéshez vezető úton, és még milyen kegyetlen meglepetést tartogatnak számukra a kommunista gazdáik. Milyen hátsó szándékaik lehettek a kommunistáknak azzal, hogy tízezreket kellett megfosztaniuk alapvető emberi jogaiktól, és még nem tudható, hogy vajon milyen okok késztethették őket arra, hogy ilyen kérlelhetetlen módon rengeteg kiváló ember sorsát megpecsételjék.

Azt gondolom, mindent meg kell tenni azért, hogy először is jelenlegi tarthatatlan helyzetük javuljon, és kétségtelenül elérkezett az ideje használható tervek és kialakítható célok kidolgozására, hogy véget vessünk ezeknek a barbár szörnyűségeknek.

Mivel valami halvány remény van arra, hogy a magyar kormány esetleg megfontolja bizonyos feltételek mellett a kitelepítettek elengedését, a következőket javaslom: ...

Az Amerikai-Magyar Federáció, a Magyar Nemzet, Tanács a Nemzetközi Vöröskereszt és a Nemzetközi Menekültügyi Szervezet, valamint az egyházi intézmények képviselői alakítsanak bizottságot a mentés érdekében, és feleljenek az adminisztrációs feladatokért, az adománygyűjtésért, a közvélemény tájékoztatásáért, stb.

A Nemzetközi Vöröskereszt lássa el a kitelepítetteket a létminimum fenntartása feletti mennyiségben élelmiszerrel és gyógyszerekkel.

A mentéssel foglalkozó bizottság haladéktalanul vegye fel a kapcsolatot a magyar kormánnyal annak kiderítésére, hogy a kormány készen áll-e a deportáltak elengedésére, ha igen, milyen feltételek mellett.

Amennyiben és amikor a tárgyalások pozitív eredményhez vezetnek, az emigránsokról a Nemzetközi Menekültügyi Szervezet gondoskodjék, és ideiglenesen helyezzék el őket a Vasfüggönnyel határos országokban, amíg végleges letelepítésükről döntés nem születik.

Victor F. Oberschall
New York, 1951. július 10.

Tárgyalás a bűnösök távollétében
A New York Times Szerkesztőjének:
Gratulálok a Káin bélyege című, július 10-én megjelent vezércikkéhez.
Az ön által óhajtott gyakorlatias lépés megvalósításához, hogy Rákosit, Gottwaldot és társaikat bűnözőknek bélyegezzék, a következő javaslatokat teszem:

A Nürnbergi Nemzetközi Katonai Bíróság és az egész bonyolult jogi eljárás a nürnbergi perekben arra volt hivatott, hogy precedenst és törvényt vagy eljárást alkosson a múltbeli, valamint jövőbeli bűntettek ellen.

Miért nem hozható létre egy nemzetközi bíróság (nyilvánvalóan az oroszok részvétele nélkül ez alkalommal), amely távollétükben bíróság elé állítaná ezeket a „hidegháborús" bűnösöket és ítéletet is hozna ellenük? Kiváló szakemberekkel rendelkezünk Jackson bíró és Lord Oaksey, a Nemzetközi Katonai Bíróság korábbi elnöke személyében.
John G. Ziegler
New York, 1951. július 11.

Megkérdőjeleződik a büntetés ígérete
A New York Times Szerkesztőjének:
A mostani, magyarországi megtorló intézkedések megalkotóiról azt mondja: „Nevezzük meg őket, és homlokukon Káin bélyegével ezek az emberek legalább tudni fogják, hogy valamikor, amikor a körülmények lehetővé teszik, el kell majd számolniuk tetteikkel..."

Amikor tudjuk, hogy a büntetés halasztható, és látjuk, hogy gyakran kerülnek pozícióba német nácik, bankárok, tábornokok, tanárok és azok, akik kitalálták a börtöntáborok erőszakosságait, elvárhatjuk-e, hogy a javasolt büntetésre szóló ígéreteket készpénzként fogadjuk el, vagy hogy azok komoly visszatartó erőként működnek majd?
Solon De Leon
Longisland City, N.Y. 1951. július 10.

(A New York Times cikkei a lap archívumában találhatók. A cikkeket fordította Sz. K)

KATOLIKUS SZEMLE
Róma, 1951. 2-3.

A VILÁGEGYHÁZ ÉLETE (RÉSZLET A CIKKBŐL)
A fájdalmas eseményekkel terhelt 1951. esztendőben a szabadföldön élő magyarság különös ünnepélyességgel ülte meg Szent István napját, mely az idén egyúttal az első szent király megkoronázásának 950. évfordulója is.

Az öt világrészen szétszórva élő menekült magyarság imádságai és gondolatai a megpróbáltatás súlyos óráit élő Haza felé szállottak.

A világ majdnem minden nagy városában, Rómában, Milánóban, Londonban, Párizsban, New Yorkban, Sydneyben, Adelaidben, Aachenben az ősi dóm magyar kápolnájában, Frankfurtban, Brüsszelben, Charleroiban, Bécsben, Bregenzben, Hamiltonban, Montrealban, Wiesbadenben, Münchenben, Zürichben és sok más városban a magyarság augusztus 19-én szentmisén, és sok helyen hazafias ünnepségen vett részt.

Az Orbis Catholicus jelenti, hogy Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország, Románia és Bulgária kormányai megindították az „osztályidegen elemeknek" a nagyvárosokból való kitelepítését.

Lengyelország a deportálásokat a május 15-én kiadott rendelet alapján kezdte meg. Az azóta megboldogult Sapieha krakkói bíboros-érsek felhívta a lengyel papságot, igyekezzék gondját viselni a körzetükbe érkezőknek.

Magyarországon a kitelepítések elsősorban Budapest, Csehszlovákiában Prága és Pozsony, Romániában Bukarest és Kolozsvár, Bulgáriában Szófia, Várna és Plovdiv lakosságát érintik, mégpedig minden réteget korra és szociális helyzetre való tekintet nélkül. Több forrásból származó jelentés szerint a kijelöltek legnagyobb részét családtagjaival együtt deportálták, míg egy részüknél a gyermekeket is elszakították szüleiktől.

A magyarországi elnöki tanács egyik tagja Kovács István a kitelepítésekkel kapcsolatban a következőket mondotta: „Osztályidegen és megbízhatatlan elemeket különleges munkával kell foglalkoztatni és felügyelet alatt tartani. Munkahelyeket kell részükre kikeresnünk. Ezenkívül nem szabad engedélyt adni arra, hogy oda költözzenek, ahova akarnak."

Stockholmi jelentések szerint Magyarországon eddig 50 000 embert szállítottak el a fővárosból kényszermunkára vagy kényszertartózkodási helyre

New York-i jelentés szerint Kersten amerikai képviselő javaslatot terjesztett elő, hogy az Egyesült Államok szakítsa meg a diplomáciai viszonyt Magyarországgal.

Budapesti jelentés szerint a magyar kormány eddig 4281 család Budapestről való kitelepítését ismerte el hivatalos közleményben, amely szerint az intézkedések „volt hercegeket, grófokat, bárókat, Horthy-minisztereket, tábornokokat, vezérkari tiszteket, nagykereskedőket, bankárokat és nagybirtokosokat" sújtottak.

(A cikk az Országos Széchényi Könyvtár Mikrofilmtárában található.)

ERDÉLYI, ROMÁNIAI ELHURCOLÁSOK

„Tönkretették az életem, de tíz életre való tapasztalatot szereztem"

Ha Románia és benne Erdély 1945 utáni történetét tanulmányozzuk, különösen 1965-ig bezárólag, a magyarországi jelenségekhez, megtorlásokhoz nagyon hasonlókat találunk, sokszor azonban azok továbbfejlesztett változatait. A legátfogóbb munka erről a témáról, mely magában foglalja a minket különösen érdeklő időszakot is, Dennis Deletant könyve. Deletant a megadott dátumnál jóval korábbi időponttól foglalkozik a romániai eseményekkel, az ottani kommunista pártot megalakulásától kezdve figyelemmel kíséri, bemutatja a fokozódó szovjet befolyást, igyekszik feltárni a kommunisták hatalmi éhségét, hatalomra jutásának módját, belviszályaikat, egymás elleni kíméletlen harcukat, a Romániában dúló osztályharcot, a rettenetes börtönviszonyokat és az internáló-, valamint a kényszermunkatáborok, deportálások szörnyűségeit. Megállapítható, hogy egyes fázisok a magyarországiaknak megfelelően követték egymást, és némelyik kezdete időben egybe is esett, azonban vannak közöttük olyanok, melyek Romániában sokkal hosszabb ideig tartottak.

A Magyarországon történt budapesti és vidéki kitelepítésekhez, valamint a hortobágyi és más a munkatáborokba való elhurcolásokhoz sok szempontból hasonló kényszerintézkedéseket foganatosítottak Erdélyben is. Ezek az intézkedések azonban, mint ahogy több forrás jelzi, nem csak a magyarlakta területekre és magyarokra vonatkoztak, tehát nem az érintettek magyar volta miatt következtek be. Éppúgy, mint a többi népi demokráciában, keresték annak módozatait, hogyan tegyék lehetetlenné az általuk osztályellenségnek tekintett arisztokráciát, a hajdani földbirtokos réteget, a módosabb gazdákat, a nagypolgárságot, a valamikori tulajdonosi réteget.

A fent említett elhurcolásokat megelőzték a háború végén, illetve után történtek, amikor nagy számban vittek el főleg német származású vagy német nevű

személyeket a Szovjetunióba kényszermunkára. A német csapatokkal együtt, vagy korábban elmenekülteket megfosztották vagyonuktól. A kommunisták ellen harcoló fegyveres, partizán csoportok nagyobb részét leverték, és tagjaikat börtönbe vetették. Közben a magyarországihoz hasonlóan folytak a háborús bűntettek bírósági tárgyalásai, melyekben a halálos ítéletek mellett, sok évi börtön és vagyonelkobzás volt a büntetés. A halálbüntetések, az internálások napirenden voltak. Börtönökkel párhuzamosan a kényszermunkatáborokat is megtöltötték rabokkal, akik közül sokan ítélet nélkül voltak a táborokban. Ez a későbbiekben sem történt másként.

Itt meg kell jegyeznünk, hogy a világháború ideje alatt, amikor Észak-Erdély visszatért Magyarországhoz, természetesen az ott élő magyarok közül sokan vállaltak politikai, illetve közigazgatási szerepet Ezekre a személyekre a háború befejeztével háborús bűnösöknek tekintették Romániában, és sokan kerültek közülük ártatlanul börtönbe, vagy ahogy Gál Mária írja, a bárágani gyűjtőtáborokba, illetve az erdélyi városokban működő internálótáborokba. Itt főleg olyanokra kell gondolnunk, akik bár valóban magas rangú beosztást vállaltak a magyar közigazgatásban, de semmi közük nem volt a nácizmushoz, sőt ellenezték azt, és igyekezték megakadályozni a zsidók elhurcolását, később pedig menteni próbálták őket. Tehát nem tekinthetők háborús bűnösöknek. Gál Mária munkájának nagyszerű előszavában leírja, hogy a becslések az 1946-1947 közötti időben a politikai harcok és tisztogatások áldozatainak számát 60-70 000 közöttire teszik. (D. O., domiciliu obligatoriu: kényszerlakhelyet jelent.)

1949-ig már a szovjet befolyás alatt álló új, román szocialista rendszer, amely 1945 után még majdnem három évig abszurd módon királyságként működött, emberek sokaságát ítélte halálra, börtönbüntetésre, internálta, hurcolta el munkatáborokba. A román királyt Petru Groza és Gheorghiu-Dej 1947. december 30-án többszöri kísérlettel, fenyegetésekkel mondatta le. A háború után sűrűn váltották egymást a kormányok, melyekben a kommunisták, annak ellenére, hogy a háború előtt kifejezetten alacsony volt a számuk, egyre nagyobb hatalmat követeltek maguknak. Ahhoz, hogy ezt elérjék, nagymértékben hozzájárult a szovjet hatalom erőszakos terjedése, a Szövetséges Ellenőrző Bizottságban az oroszok dominanciája, melynek célja Romániában is a szovjetizálás volt, ahogy az a többi, szovjet befolyás alá került országban is. A politikai hatalmat a kommunisták mindenütt ellenfeleik felszámolásával szerezték meg és a hozzá kapcsolódó terrorral. Ez Romániában igen hosszú ideig tartott, 1945-től egészen 1964-ig, amikor végül a politikai foglyok amnesztiát kaptak. Ez azonban természetesen nem jelenti azt, hogy ne lettek volna később is politikai elítéltek és szörnyű atrocitások. A Gheorghiu-Dejt követő Ceausescu rezsim időszakában a Securitate tartotta állandó rettegésben az embereket sokak osztályrésze félelmetes üldöztetés volt, akár a halálba is kergettek embereket. Ceausescu alatt is súlyosan megsértették az állampolgárok emberi jogait, számos személyt értek nagyon kegyetlen meghurcoltatások és a nemzeti hovatartozás miatti üldöztetés, de már nem volt jellemző a tömege letartóztatás és deportálás.

Ahogy a többi, szovjet befolyás alá került országban történt, a háború utáni Romániában is a legsürgősebb feladatnak a földreformot tartották amelyet politikai szempontból tekintettek igen fontosnak, mert a lakosság 70%-át alkotta az agrárnépesség. Így akarták megnyerni a parasztságot különösen a földnélküli réteget, egyúttal félreállítani a hajdani földbirtokosokat. Gazdaságilag azonban ez itt sem bizonyult megoldásnak, mert a földosztással a többség még mindig csak nagyon kicsi földterülethez jutott, a gazdaságok 94%-át 10 hektár alatti birtokok tették ki. így a gazdaságok nagy része az alacsony termelékenység és a felszerelés hiánya miatt nem tartotta el a gazdálkodókat. A 1945-ös földtörvény alapján államosították az Ötven hektárnál nagyobb birtokokat, de ekkor még meghagyták az épületeket, az udvarházakat, a malmokat a tulajdonosoknak. Ezek a földbirtokok már az 1921-es földreform idején is sokat veszítettek területükből, akkor a földtörvényt úgy alkották meg, hogy különböző rendelkezések vonatkoztak az akkori Románia egyes területeire, így Erdély vonatkozásában a birtokok nagysága nem haladhatta meg a 100-200 holdat attól függően, hogy alföldön vagy dombvidéken volt. Mintagazdaságoknak nagyobb területet hagytak meg, és akkor még nem vették el az erdőket. A földek 1945-ös kisajátításakor a tulajdonosok nem

kaptak semmiféle kártérítést, gyakorlatilag itt is a földbirtokok elkobzásáról beszélhetünk.

1947 végén, a királyság felszámolása után kiáltották ki a népi demokráciát, majd ezt követően, 1948-ban a pártok feloszlatásával, illetve a Szociáldemokrata Párt beolvasztásával vége lett a koalíciós korszaknak. Kialakult az egypártrendszer, és a kommunista pártban felduzzasztották a párttagságot. Ekkor több ezer szociáldemokrata került börtönbe. Gheorghe Gheorghiu-Dej és a nemzeti kommunisták hatalomra jutása jelentette a proletárdiktatúra kezdetét, amely, mint ahogy a többi országban is történt, az osztályharc élesedését jelentette. 1948-ban a bankok, az ipar, a bányák, a biztosító társaságok, a szállítmányozási vállalatok államosításával megkezdődhetett a gazdaság központi irányítása, maga az államosítás folyamata 1950-ig tartott.

A földbirtokosok mellett osztályellenségnek tekintették a római és a görög katolikus papságot, a régebbi pártok politikusait, a nem baloldali értelmiséget, a tulajdonosi réteget: a bank- és gyártulajdonosokat, a kisiparosokat és a kulákokat. A kommunista párt 1948 júniusi plenáris ülése megfogalmazta a iparosítás fokozását és a mezőgazdaság kollektivizálását.

A mezőgazdaság kollektivizálása hosszú időt vett igénybe, az Erdély története III. kötete 1962-re teszi a folyamat befejezését.

Az 1948 augusztusában kiadott oktatási reformtörvény alapján megszüntették a külföldiek által fenntartott iskolákat, és egyúttal a felekezeti iskolákat is. Ekkor sok oktatót, diákot távolítottak el az egyetemekről, meghatározták a tananyagot, amelyet a sztálini marxista-leninista felfogásnak rendeltek alá. A vallásoktatást betiltották. Ebben az időszakban az egyházak is akadályt jelentettek a kommunista terjeszkedésnek. Első lépésként a korábbi hatvanról lecsökkentették a felekezetek számát tizennégyre. Már korábban megindult az egyházi hierarchiákból a rendszer ellenzőinek eltávolítása, és a kormány beleszólt az egyházi vezetők kiválasztásába. Az egyházi vagyonok elvételével az egyházak manipulálhatókká váltak. Az Ortodox egyház nagyobb engedményeket kapott, és mivel a többségi nemzethez tartoztak a hívei, biztosítani tudta a fennmaradását. Nagyobb ellenállást fejtett ki a Római Katolikus és a Görög Katolikus Egyház. A Római Katolikus Egyházat kifejezetten üldözték, az utóbbit azonban hosszabb folyamat eredményeként erőszakosan beolvasztották az Ortodox Egyházba, kolostoraikat pedig bezárták. Mindhárom egyház püspökeinek üldöztetés volt az osztályrésze, mártírok sora került ki közülük. Voltak, akik sok évet töltöttek börtönben, utána, amennyiben életben maradtak, még házi őrizet vagy kényszerlakhely volt a büntetésük. Ugyanez a sors várt a titokban felszentelt püspökökre is, akiknek kilétét a Securitate igen gyorsan kiderítette. A katolikus szerzetesrendeket 1949 augusztusában szüntették be, az összes kolostort, rendházat a 1949. augusztus 30-án kiadott rendelet szerint éjfélig ki kellett üríteni. Az ortodox kolostorok számát is különböző rendeletekkel fokozatosan csökkentették.

A Securitate, a román titkosrendőrség, majd a milíciák létrehozásával teljességgel a kommunista párt irányítása alá került a rendfenntartás.

1948 novemberében felülvizsgálták saját párttagságukat, ennek eredményére hivatkozik Gál Mária, melyet a RMP KV 1950. július 20-án hozott nyilvánosságra. A Román Munkáspárt egymillió tagja közül 192 000-t zártak ki 1950. július 20-ig. A politikai ellenfelek és a kisebbségek elleni támadások súlyos szankciókat vontak maguk után, a büntetés a börtön mellett sok éves kényszermunka vagy deportálás is lehetett a hírhedt Duna-delta táboraiba. Gál Mária még más módszert is említ: „ 1948-1955 között további, közel 66 000 hivatalnokot kényszerítettek fizikai munkára, mindezt persze átnevelési céllal".

A még földdel rendelkező hajdani földbirtokos réteget a korábbi földtörvény módosításával tették lehetetlenné. Az 1945./187. számú törvényt 1949. március 1-jén rendelettörvénnyel módosította a Nemzetgyűlés elnöksége, ennek indoklásában a következőket olvashatjuk: „Az 1945. évi politikai viszonyok között a földbirtokreform meghagyta a földbirtokosok kezében 50 hektárig a földet, és

némely birtokokat mintagazdaság néven szintén meghagyott számukra." Ezt követően felsorolja, hogy ezeknek a gazdaságoknak a tulajdonosai milyen módon akadályozták a termelést és a „demokratikus rendszer" eredményeit. Ez a rendelettörvény 1949 március 2-án lépett hatályba, és a meghagyott birtokok illetve mintagazdaságok "teljes élő és holt felszereléssel egyetemben" kisajátítását írta elő. A kisajátítandó javakhoz tartoznak a következők: „mezőgazdasági és félipari berendezések a mezőgazdasági kitermelés céljára szolgáló javak és anyagok,, az eladásra szánt mezőgazdasági termények", valamint a termelésből „származó mindennemű követelések, értékpapírok, részesedések és jogok". A rendelettörvény azonban a fenti rendelkezések mellett a személyes és a háztartáshoz tartozó tárgyak és élelmiszerek magántulajdonban hagyását írja elő. A 4. szakasz rendelkezik a kényszermunkáról: „3-15 évig terjedő kényszermunkával és vagyonelkobzással büntetik mindazokat, akik bármilyen eszközzel megakadályozzák vagy meg akarjak akadályozni a kisajátítást, valamint azokat, akik eltitkolják a kisajátítás alá eső javakat... " Ugyanennyi ideig tartó fogházbüntetéssel és még pénzbüntetéssel kell sújtani azokat a köztisztviselőket és megbízott személyeket, akik nem hajtják végre vagy akadályozzák a rendelet végrehajtását. A rendeletet a kisajátítás szempontjából az esetek többségében nem tartották be, leginkább az elvihető és megtartható tulajdont korlátozták vagy értelmezték a saját elképzelésük szerint.

E rendelet alapján már 1949. március 3-ra virradó éjszaka az osztályellenség egy részét, a valamikori földbirtokos réteg maradványát, az akkor kulákoknak tekintett gazdálkodókat hurcolták el, minden előzetes figyelmeztetés nélkül, titokban meghozott végrehajtási utasítás alapján, ugyanis mint a dátumból látható, a törvény azonnal hatályba lépett. A Gál Mária által közölt visszaemlékezések és mások információi szerint városi „aktivisták" és helyi emberek mentek a családokért, akik csak nagyon rövid időt kaptak pár személyes holmi összeszedésére, majd városi központokba, megyeszékhelyekre szállították őket. Azok, akik az elhurcolást végrehajtották, a visszaemlékezők szerint igen kegyetlenül bántak az elhurcoltakkal. Még a saját lakhelyükön aláíratták velük a papírt - már akivel lehetett, mert sokan nem voltak erre hajlandók, hogy - önként mondanak le a földjükről, vagyonukról.

Az elhurcoltak között minden korosztály képviseltette magát, elvitték a nyolcvanéveseket éppúgy, mint a csecsemőket, kisgyerekeket. Előfordult, hogy az ott vendégeskedő rokont is elhurcolták a tulajdonosokkal. Arra is van példa, hogy az éppen távolabbi helyen tanuló gyerek nem került a szülőkhöz hasonló helyzetbe, azonban saját magára vagy mások könyörületére volt utalva hosszú ideig, és az évtizedekig tartó, osztályellenségnek járó diszkrimináció természetesen rá is vonatkozott. A városi rendőrségén bepecsételték a „domiciliu obligatoriut", a D. O.-t (kényszerlakhely megjelölést) az elhurcoltak igazolványaiba, ami tizennégy évig benne is maradt, és állandó megaláztatással, diszkriminációval járt megbélyegezettekként élhették életüket. Rendszeresen jelentkezniük kellett a rendőrségén, meg a kisgyermekeknek is. Csak a kijelölt városokban lakhattak az elhurcoltak, azt rendőrségi engedély nélkül el nem hagyhatták. Erdélyben ilyen városok voltak többek között: Sepsiszentgyörgy, Déva, Balázsfalva, Marosvásárhely, Gyulafehérvár, Torda, Beszterce, Székelyudvarhely. Marosvásárhelyen voltak a legtöbben, körülbelül négyszáz család. Határszéli városokban, mint Szatmár, Nagyvárad, Arad, Temesvár, vagy a zártnak nyilvánított városokban nem telepedhettek le. Még az is szempont volt, hogy a kényszerlakhely nem lehetett közel az eredeti lakhelyhez.

A hatóságok azonban nem gondoskodtak arról, hogy a mindenüktől megfosztottak hol lakjanak. Ki hol tudott helyet találni, lakott pincében, padláson, fáskamrában, mások lakásában, bérelt szobában, lehetetlen körülmények között. A „lakás" elfoglaláshoz rendőrségi engedély kellett. Voltak olyanok, akiket szinte állandóan költöztettek. Legjobban még azok jártak, akiket rokonok, barátok be tudtak fogadni. S mivel az elhurcolást nagyon rövid idő, fél vagy egy óra alatt bonyolították le, és nem engedtek csak pár kilónyi holmit elvinni, gyakorlatilag semmijük sem maradt.

Állandó létbizonytalanság lett osztályrészük. Munkát is nehezen találtak, a

legalantasabb feladatokat kellett vállalniuk a nyomorúságos megélhetésért. Állami helyen sokáig nem engedélyezték az elhelyezkedésüket, segédmunkát, napszámot, éjjeli őrséget, erdőirtást, takarítást, mosást vállaltak, hogy nagyon nehezen el tudják tartani a családjukat. Mikó István könyvében édesanyja, Mikó Lászlóné Ugrón Anna korabeli, 1950-54-es feljegyzései alapján felsorolja, ki milyen munkával próbálta magát és családját eltartani a Marosvásárhelyre került D. O.-sok közül. A felsorolásban cselédtől kezdve, házalón, téglagyári munkáson, kocsison keresztül szobormodellig, kántorig, kifutóig vagy kéményseprőig mindenféle foglalkozás megtalálható. Velicsek Gabriella említi Gál Mária könyvében, hogy 1954-ig csak alkalmi munkások lehettek, utána már hivatalosan is lehetett a D. O.-sokat alkalmazni állami munkahelyeken. így az elhelyezkedés néhány év múlva azoknak könnyebb lett, akiknek szakértelmére szükség volt a környéken, például számos nagyon jól képzett, sok esetben külföldi egyetemi végzettséggel rendelkező mezőgazdász volt közöttük. De a hatalom emberei hosszú ideig a tudástól is féltek, vagy attól, hogy az osztályellenségek náluk jobban képzettek. Ezeknek a kitaszított, mezőgazdasági végzettséggel és jó szervezőképességgel rendelkező D. O.-soknak kellett rendbe tenni jó néhány gyatrán vagy egyáltalán nem működő gazdaságot. Többeket egymás után különböző gazdaságokba helyeztek, hogy javítsanak a gazdaságok helyzetén. A fizetésüket azonban jóval alacsonyabb szinten tartották, mint a hasonló munkát végző, nem diszkriminált munkatársaikét, és állandó megfigyelés alatt voltak. A későbbiekben azután sokan nyelvoktatásból, magánórák adásából tartották fenn magukat, vagy egyszerűbb tisztviselői állásokat tölthettek be.

A D. O.-soknak eleinte hetenként, később két hetenként, majd egy hónapos időközönként kellett a rendőrségen jelentkezni. A D.O.-s jelzést és annak következményeit nemcsak volt földbirtokosok, kulákok kapták, hanem a kiszabadult politikai elítéltek és a megbízhatatlan elemek is. A jelentkezésekkel egyidejűleg állandó megfigyelés alatt is álltak munkahelyükön és szabadidejükben is. Munkahelyüket gyakran veszítették el származásuk miatt. Kifogásolták, ha összejöveteleket tartottak, cenzúrázták postai küldeményeiket főként a külföldről érkezőket. Vitték őket éjszakai kihallgatásokra, többen börtönbe is kerültek különböző koncepciós perek eredményeként A kényszerlakhelyesek vallomásaiból az is kiderül, hogy a helyi lakosságból többen, és a valamikori alkalmazottakból is sokan a legnehezebb időkben segítettek a D. O.-soknak, ezt természetesen a hatóságok nem nézték jó szemmel. Arra is volt példa, hogy románok segítettek magyaroknak Gál Mária könyvéből, Lázár Pál vallomásából idézek ennek bizonyítására „Legnagyobb szerencsénk azonban a falubeliekkel volt. Fábián bácsi autóbusz-sofőr, akinek a szomszédjában laktunk, kijárt a faluba. Tőle küldtek számunkra naponta friss tejet. Nem mindennap ugyanaz a család, hanem beosztották maguk közt. Tél elején hoztak egy szekér fát, egy hordó káposztát, nekem és az öcsémnek pedig nadrágot. Amíg édesapám börtönben volt, tulajdonképpen a falu román parasztjainak jóindulatából éltünk. Ők szervezték meg, teljesen önkéntesen, tiszta szívből adták." Segítséget később egyes munkahelyeken is kaptak, ahol a vezetők voltak elég bátrak ahhoz, hogy osztályellenséget alkalmazzanak. Mikó István erről így ír, amikor a munkára való felvétel okait elemzi: „Az másodrendű volt, hogy ezt barátságból, általános emberszeretetből, könyörületből vagy vállalati érdekből tették. Utóbbi esetben azért, mert felismerték azt, hogy ez az a dolgozói réteg, amely a rábízott teendőket a legrentábilisabban végzi el".

Gyermekeik életére is rányomta bélyegét a D. O., mert a nehéz körülmények mellett, származásuk miatt nem is tanulhattak tovább. Amíg iskolába járhattak, gúnyolták őket a többi kuláknak tartott család gyermekeivel együtt. Még a kiváló sportolókat sem engedték érvényesülni, mert osztályellenségnek tekintették őket. Sokan a középiskolát is munka mellett, esti tagozaton vagy magántanulóként végezték. A visszaemlékezők között többen említik, hogy egyes tanáraiknak sokat köszönhetnek, akik különböző formában segítettek nekik elvégezni az iskolát. Jóval később a nagyon rossz életkörülmények, az elszenvedett megpróbáltatások, a munkahelyi, iskolai diszkrimináció és nagyon hangsúlyozottan a tanulási lehetőség hiánya volt az oka annak, hogy számosan külföldre távoztak, amikor már valamilyen lehetőség nyílt erre. Mikó István említ olyanokat is, akik örökbe adtak gyermeküket, hogy mentesüljön a szörnyű körülményektől és a diszkriminációtól. Voltak, akik regáti egyetemekre felvételiztek, ahol kevésbé

ismertek a magyar neveket, ezek többsége ott meg is szerezhette a diplomát.

Itt ismét meg kell jegyeznünk, hogy nemcsak magyarokra vonatkozott a rendelkezés, ahogy Gál Máriánál olvashatjuk: „A D. O. alól a regáti román földbirtokosok sem mentesültek. Az osztályellenség ellenség volt, bármilyen nyelvet beszélt..." Gál Mária szerint: „A D. O. országszerte 3500 családot, ezen belül mindenekelőtt a magyar arisztokráciát és nemességet érintette. Kényszerlakhelyet, vagyis szabadságkorlátozást jelentett." Sajnos az adott szám forrását nem jelöli meg. Deletant az elhurcolt és kitelepített családok számát azonban jóval magasabbra, 17 000-re teszi. Szerinte ekkor közel 1 millió hektár földet koboztak el kártalanítás nélkül. A földterület egy részén állami gazdaságok létesültek, másik részéből pedig termelőszövetkezetek. A szövetkezeteket erőszakos téeszesítéssel hozták létre, annak ellenére, hogy Gheorghiu-Dej kijelentette, hogy a parasztokat semmilyen körülmények között nem kényszeríthetik a belépésre. Ez nagymérvű képmutatás volt, ugyanis nagyon jól tudhatta, milyen módszerekkel kényszerítik a parasztokat a szövetkezetekbe való belépésre. A parasztság ellenállásának eredményeként 80 000 parasztot zártak börtönbe, akik vagy nem voltak hajlandók belépni a szövetkezetekbe, vagy a szövetkezetek feloszlatását követelték. Deletant szerint az ellenállás olyan mérvű volt, hogy például 1958-ban egy moldáviai faluban Ceausescu parancsot adott a milíciának, hogy nyissanak tüzet az ellenálló falusiakra. Magát a szövetkezetesítést, amint már hivatkoztunk rá, csak 1962-ben fejezték be.

A kitelepítések és vagyonelkobzások tönkretették, hontalanná tették saját szülőföldjükön a földdel rendelkező réteget. De nem csak őket: elvették a gyermekeik jövőjét is. Hosszú időre vagy véglegesen parlagon hagyták a megszerzett tudásukat, gyors pusztulásra ítélték az udvarházakat, parkokat, melyek már a háború alatt és után is nagy károkat szenvedtek. A családok birtokában lévő javakat, amelyek már a háború alatt is megfogyatkoztak, mint például levéltárak, könyvtárak, képgyűjtemények stb., széthordták. Gál Mária munkájában az utolsó visszaemlékező (95. old.) olyan ember, akinek a kényszerlakhelyesek elhurcolásában kellett segédkeznie, és utána ingóságaik szállításában sofőrként kellett részt vennie. Előzőleg sem neki, sem a helyi embereknek, akiket arra köteleztek, hogy az egyes falvakban segédkezzenek a kitoloncolásban a pártaktivistáknak, nem mondták meg, mi lesz a feladatuk. A falubeli vezetőket csak arról értesítették, hogy éjfélkor legyenek készenlétben. A tennivalókról szóló utasításokat csak ezután kaphatták meg. A fent már említett sofőrt, aki a családokat a városba szállította, utána visszaküldték az ingóságokért. Így nyilatkozik erről: „Nem tudom pontosan, mi le ti azoknak az értékeknek a sorsa, amiket összegyűjtettek velünk Zilahra, de hallottam, hogy sokat széthordták belőlük a főnökök, nem sok maradt abból az államnak. A házak tönkrementek, senki sem gondozta többet, a földeket államosították. Azokat az embereket pedig elég hosszú ideig ártatlanul nyomorgatták. Ma sem tudom, miért. Mikó István az elhurcolás helyen maradt javakkal kapcsolatban így ír: "Az államosítási bizottságok is loptak, amit csak lehetett. Ami az otthagyott otthonokban mozgatható érték volt, abból jóformán semmi sem maradt 'a nép javára'. Az 'eltűnt' a legelső zabráló hullám kezén.

Néhol előfordult, hogy a hatóságok segítséget nyújtottak abban, hogy a listájukon nem szereplő és az elhurcolás helyszínén nem tartózkodó de már a rendőrségen jelen lévő családtagnak nem ütötték be az igazolványába a D. O.-t. Így menekült meg Torma Miklós, aki akkor Désen volt gimnáziumi tanuló, amikor szüleit és öccsét Csicsókeresztúrról elhurcolták. (Torma Miklós saját közlése.) Hasonló eset történt Csiha Kálmán akkori teológus hallgatóval, későbbi református püspökkel és Mikó Istvánnal is, aki könyvében még felsorol néhány hasonló esetet (Mikó István, id. mű). De Gál Máriánál olvashatunk Apor László és családja érdekes esetéről, őket az 1949-es elhurcolás első napján a falu lakói megmentették, mert szerették, tisztelték őket, de a második alkalommal már nem tudtak rajtuk segíteni. Ekkor a két tizenéves lány távolléte miatt nem került a listára. Amikor másfél év múlva már Dobrudzsába vitték a családot, a szülők és a legkisebb gyerek hiába könyörögtek, hogy a nagyobb gyerekeket is vigyék, hogy legalább a család ne szakadjon szét, nem engedték őket. A lányok a lepecsételt ház udvarán maradtak egyedül. A helyi lelkész felesége vette magához őket.

Dennis Deletant munkája említi az „országon belüli száműzetést", a kényszerlakhelyet (D. O.), olyanok számára, akiket nem börtönöztek be, nem hurcoltak kényszermunkatáborba és „nem neveltek át", de mégis veszélyt jelentettek az állam biztonsága szempontjából. Olyanokra is alkalmazták a kényszerlakhelyre telepítést, akik a munkatáborokból már kiszabadultak. Az előbb említett földbirtokosokon kívül bankárok, nagykereskedők, az országot elhagyók családtagjai is ebbe a kategóriába estek. Deletant nagyobb városokból való kitelepítésekről ír 1952-ben, melyek oka az akkori iparosítás és a munkaerőszükséglet elhelyezése. Bukarestből is deportálták családokat 12-24 órás határidővel. 50 kilós csomagot vihettek magukkal az érintettek, akik lehettek háborús bűnösnek minősítettek családtagja. volt magas rangú katonatisztek, hajdani bírák, ügyvédek gyárosok, földbirtokosok és mindezek családjai. Információi alapján sokuk került különböző munkatáborokba. Számos falut jegyez fel a Bárágan területen, amelyeket kényszerlakhelynek neveztek ki.

Deletant munkájában olvashatunk a Bánát területéről kitelepített szerbekről, németekről és más nemzetiségekről, akiket a Kominform Tito-ellenes kampánya idején hurcolták el. Velük együtt vittek el kulákokat, őket főként a kollektivizálás ellenzése miatt, valamint a kommunistaellenes ellenállás segítőit, a szocialista rendszer ellenségeit. A titoisták elleni kampány tisztogatással kezdődött, melynek halálos és súlyos börtönbüntetésre ítélt áldozatai is voltak. A deportáltak egy része a Duna-csatorna építkezésére került, és sokakat a Bárágan és Galaji régiókba hurcoltak. Deletant ezen a vidéken tizennégy falu nevét említi, ahová deportáltak kerültek. Róluk Torma Miklós Marosvásárhelyről nekem írott levele is megemlékezik. A jugoszláv határ mentén huszonöt kilométeres zónát jelöltek ki, ahonnan azokat, akiknek jelenléte veszélyt jelentett a rendszer számára, 1951 nyarán kitelepítették. Deletant több mint 40 000 személy tervezett kitelepítéséről ír. A deportáltak között a férfiak közül sokan párttagok voltak, de ez nem adott okot a felmentésre. Az elhurcoltak csak annyit vihettek magukkal, amennyit kézben vinni tudtak. Mivel nem volt elegendő vonat, sokan napokig az égető nyári hőségben, a szabadban várták családostul, hogy elszállítsák őket. A vonatokat katonaság kísérte, és elkerülték a nagyobb állomásokat, nehogy a helyi lakossággal érintkezhessenek a kitelepítettek. A szerencsésebbek vályogviskókban kaptak elhelyezést, sokukat csak a semmi közepén tették ki, ahol maguk építettek vályogkunyhókat. A kemény munka mellett élelmiszerhiány, egészséges víz hiánya, a kellemetlen éghajlat, betegségek tették nyomorúságossá az életüket. A körülmények miatt igen magas volt a gyerekek és idősek halálozási aránya.

Ezzel az 1951-es kitelepítéssel Kiss Dénes részletesen foglalkozik a Saád József által szerkesztett könyvben megjelentetett Bánátból Báraganba című írásában. Kiemeli azt, hogy mennyire előre megszervezett volt ez az intézkedés, táblázatot mellékel a deportáltak különböző kategóriáiról és járásonkénti megoszlásáról. Eltérés abban mutatkozik, hogy az érintettek vihettek valamennyi ingóságot magukkal. Részletesen leírja a több napig tartó utazást, mely alatt a határövezetben fegyveres csapatok őrködtek a vasút mellett. A vonatok csak állomásokon kívül álltak meg, és nem engedték, hogy a deportáltak kapcsolatba léphessenek a helyiekkel. Állami gazdaságokban dolgoztatták őket. Az odatelepített, a deportáltakat ellenőrző milíciák épületeit is éppúgy, mint a saját vályogházaikat, a kitelepítettek építették. Nem zárt táborokban voltak, de ellenőrzésük folyamatos volt, ami a későbbiekben ritkult. A kényszerlakhelyük harminc kilométeres körzetében joguk volt közlekedni, ha a körzetet elhagyták, súlyos büntetés várt rájuk, általában a Duna-csatornához vitték őket. 1953-54-ben további kitelepítettek érkeztek az említett vidékre, ők börtönökből és a Duna-csatorna kényszermunkatáboraiból szabadult politikai rabok voltak, akik hosszú kényszerlakhelyes időszakuk egy részét töltötték itt. A deportáltakat 1955-ben kezdték elengedni és 1956 januárjára mindenkinek feloldották a kitelepítését. Mára ezeknek a telepes falvaknak a nyomát csak egyes területek elnevezéseiben lehet megtalálni.

Deletant hivatkozik a minisztertanács kényszerlakhellyel foglalkozó 1554. számú, 1952. augusztus 22-én kiadott határozatára, melyet 1954-ben módosítottak, amikor a deportálás időtartamát hat hónap és öt év között határozták meg. Ennek ellentmond az a tény, hogy a kényszerlakhely intézménye 1963-ig állt fenn. Gál

Mária megadja a D. O. megszűnésének pontos dátumát, melyet a Belügyminisztérium 469-es számú, 1963. augusztus 23-án kiadott rendelete oldott fel.

Az a meghurcoltatás fajta, amikor a Duna-csatornához, Dobrudzsába, a Duna-delta telepeinek kényszermunkatáboraiba és a Bárágan büntető táboraiba vittek tömegeket, szintén 1963-ig tartott, ekkor oldották fel ezeket az intézkedéseket, amelyeknek rettenetes hatása, emlékei máig élnek azokban, akik elszenvedték.

Szóljunk néhány szót a Duna-csatornáról, ahová sokan internáltként kerültek. A Duna-csatorna építése, mellyel a Dunát Csernavodától Constanta alatt akarták a Fekete-tengerbe vezetni, hasonlatos a harmincas évek gigantikus szovjet természetátalakító terveihez. A csatorna terveit közös szovjet-román bizottság készítette, és a munkálatokat a szovjetek ellenőrizték. A vízi út lerövidítésére szerintük azért volt szükség, hogy megkönnyítse a szállítást, elősegítse a környék iparosítását, öntözéses gazdálkodással növelje Dobrudzsa terméseredményeit. A munka elvégzésére munkásokat toboroztak az ország minden részéből, katonákat és munkaszolgálatosakat rendeltek ki, valamint internált kényszermunkásokat, tehát rabokat dolgoztattak. A hatalmas beruházás a rossz tervezés, szervezés miatt ellátási gondokhoz, nagyon rossz körülményekhez vezetett, nem csak a kényszermunkások részére.

A munka nagy részét a kényszermunkásokkal végeztették, akik a hét minden napján tizenkét órát dolgoztak az egyiptomi rabszolgákhoz hasonlatos körülmények között. A rabok munkáját Romániában a Belügyminisztérium szervezte, éppúgy, mint a Nemzetbiztonsági Minisztérium a Szovjetunióban, de említhetjük a Belügyminisztériumot Magyarországon, így ezek a minisztériumok hosszú ideig jelentős gazdasági szerepet töltöttek be, mert a nagy építkezések munkaerő szükségletét oldották meg a kényszermunkások dolgoztatásával. A valóságban gyakorlatilag megrendelték, hogy hány rabmunkásra van szükségük. Deletant felsorolja az internálták különböző csoportjait, ezekből következtethetünk az internálás okaira (a felsorolás valószínűleg nem teljes), ide kerültek gazdasági szabotőrök, sok ezer földműves, akik nem értettek egyet az erőltetett kollektivizálással, nem akartak belépni az alakuló termelőszövetkezetekbe, rémhírterjesztők, azok, akik a Román Kommunista Pártot, annak vezetőit vagy a Szovjetuniót szidalmazták, akik ellenállásra szólítottak fel, akik kapcsolatot tartottak fenn külföldi diplomatákkal, a „reakciósok", a hajdani demokratikus pártok tagjai, a Vasgárda és a korábbi rendőrség tagjai, ezek családtagjai, azok, akik illegálisan akarták elhagyni az országot, illetve azok családtagjai, akiknek sikerült elhagyni az országot, különböző felekezetek papjai, cionista vezetők, bánáti szerbek. A táborok céljának tekintették, a kemény munka mellett, a Román Népköztársaság ellenségeinek átnevelését. Az átnevelés időtartama hat hónaptól akár öt évig is tarthatott. Az átnevelés Romániában különös kegyetlenséggel folyt.

A Duna-csatorna internált kényszermunkásainak számáról a Deletant által közzétett adatok alapján alkothatunk képet. Doina Jela szerint 1952 tavaszára a kényszermunkások száma 19 000-re emelkedett, akik mellett 20 000 munkás és 18 000 katona dolgozott. A politikai foglyok átnevelése igen kemény módszerekkel folyt, vasdoronggal, ostorral, ásóval verték őket, télen mezítelenül vagy alig felöltözve hideg magánzárkába kerültek, vagy hosszú időre jeges vízbe állították a rabokat. Nyáron összekötözve, ruhátlanul kitették őket a szabadba, ahol a szúnyogcsípésektől betegedtek meg. Sokakat agyonlőttek, másoktól betegségük idején megtagadták az orvosi ellátást, betegen is dolgoztatták őket, és ez okozta halálukat, vagy az elviselt ütlegek miatt haltak meg. A haláleseteket nem regisztrálták, így számuk pontosan a mai napig nem tudható. Deletant idézi Gheorghe Cristescut, az illegalitásba kényszerített Román Kommunista Párt főtitkárát (1921-1924), akit a két világháború között többször bebörtönöztek, majd 1949-ben jobboldali elhajlás miatt a Duna-csatornán rabként dolgoztattak. Egyik rabtársa kérdésére, hogy hogyan tudná összehasonlítani a két korszak börtönviszonyait, azt válaszolta, hogy a burzsoá börtön „luxus" volt az elvtársakéhoz képest.

A rabok zsúfolt barakkokban laktak, nem látták el őket ruhaneművel, mindenki azt viselte, amiben elfogták, alig kaptak enni, lehetetlen higiéniai körülmények

között éltek. Naponta kétszer megszámolták őket a hosszú munkaidő előtt és után. A „Halál-csatorna" - ahogy a rengeteg haláleset miatt nevezték - építése 1949 és 1953 között folyt, ekkor anyagi okok, rossz tervezés és a rossz minőségű gépek miatt hosszú időre az építkezés abbamaradt. A hivatalos változat szerint szabotázsakciók következtében álltak le, és ekkor tíz embert ítéltek el, három halálos ítéletet hajtottak végre, heten pedig húsz évtől életfogytiglani kényszermunka ítéletet kaptak. A csatornaépítést jóval később, 1975-ben indították újra, a 64 kilométer hosszú csatorna végül csak 1984-ben készült el.

Romániában a nagy kollektivizálási kampány 1949-ben kezdődött, mely óriási ellenállásba ütközött. A kollektivizálás ellen csupán csak olyanok nem tiltakoztak akik az előző földosztások idején kapott földjükkel rosszul gazdálkodtak, és azóta elvesztették. A többség ellenállt, ezért a hatóságok a megfélemlítés különböző eszközeihez nyúltak. Volt, ahol a megyeszékhely rendőrségén alakult csoportok szálltak ki a falvakba, és a kuláklistákról vagy a már letartóztatottak közül kiválogatták azokat, akiknek véleményére adtak az emberek. A falutól nem túl távol aztán tarkón lőtték őket. Másik módszer a provokáció volt, amikor a szövetkezetesítésnek leginkább ellenálló falvakba provokátorokat küldtek, akik a rendszer ellen uszítottak. Majd a legjobban tiltakozókat elfogták. Őket és családjaikat sokakkal együtt deportálták Dobrudzsába és az épülő Duna-csatorna vidékére.

A Dobrudzsába és a Duna-deltába hurcoltak életéről Gál Mária könyvéből alkothatunk képet, mely számos visszaemlékezést is tartalmaz az 1950. szeptember 23-án elhurcolt csoport tagjaitól. 1950-ben, a kollektivizálás idején nagy volt az ellenállás, a hatóságok provokációt szerveztek, majd úgy tüntették fel az eseményt, hogy a háromszéki, hajdani földbirtokosok, akik akkor már másfél éve kényszerlakhelyesek voltak, bujtották fel az embereket. Ezért került nyolcvan valahány magyar, köztük kicsi gyerekek is kényszermunkatáborba. Indoklás: lázították a parasztokat a kollektivizálás ellen, ennek büntetése kényszermunka volt a már ismertetett törvény alapján. Ide még kevesebb holmival, mint amennyit a városokba hurcolt D. O.-sok vihettek, lezárt marhavagonokban szállították őket, és a szokásnak megfelelően nem közölték velük, hogy hová kerülnek. Itt is felmerült az elhurcoltakban, hogy Szibéria lehet a végcél. A mácini rizsföldekre, egy állami gazdaság területére vitték őket. Hatvan méter hosszú barakkban helyezték el a rabokat, akiket nem ítéltek el, és nem tudták, meddig tartják fogva őket. A barakk tele volt patkánnyal és más rágcsálókkal. Amíg maguk a rabok ki nem tisztították a helyiséget, kinn tartózkodtak, aludtak a szabad ég alatt. Ez a deportálás leginkább a hortobágyi kitelepítéshez hasonlít, de annál sokkal hosszabb ideig tartott.

Első évben főleg a rizsföldeken dolgoztak, rizst arattak késő őszig, utána más mezőgazdasági ágazatokban is kellett dolgozniuk. Tíz-tizenhárom éves gyerekeket is felnőttként dolgoztatták. A kisebb gyerekek sem járhattak iskolába, maguk a kényszermunkások tanították őket írni-olvasni. Volt olyan gyerek, aki gyakorlatilag ott nőtt fel, mert tizenhárom évet töltött a laborban. A gyerekek közül néhányat egy idő múlva elengedtek, ők rokonok, ismerősök segítségével, de szüleik nélkül nőttek fel. A kitelepítettek sokat éheztek fáztak, nyáron a rettenetes meleg, meg a rizsföldeken a sok pióca kínozta őket. Orvos, gyógyszer nem volt. Ha valaki beteg lett, a harmadik napon ismét munkába kellett állnia. Sokak halálát okoztak a rettenetes körülmények. Négy évig még levelet, csomagot sem kaphattak, szeretteik, barátaik évekig nem tudtak róluk semmit. Később ezek a restrikciók valamelyest enyhültek.

A deportáltak között voltak többen, akik másokban is tartották a lelket. Közös istentiszteleteket rendeztek, amíg őrzőik le nem állították. Gerlóczy Marietta vallomásában olvashatjuk: „...ott nagyon jók voltunk egymáshoz. De jók voltak hozzánk a környék lakosai is. Tiszteltek bennünket, néha segítettek egy-egy kis ingyen élelemmel, tojással, sajttal, mézzel.... Egyszerű, barátságos emberek voltak, akik nem is hallottak a román-magyar kérdésről..."

Mennyi idő után szabadultak? Kicsi gyerekek közül páran nagy utánjárással és a megyei hatóság tisztviselőjének jóindulatából egy éven belül. Mások, ugyanolyan korú gyerekek, végigcsinálták a tizennégy évet, ott váltak felnőtté. Az akkor

hét és tizenegy éves Beczásy kislányok engedéllyel eljöhettek, többek segítségével nőttek fel. A szülők a deportálásban keresett csekély pénzből tartották el őket. Nyaranta a lányok visszajártak a táborba dolgozni. Egyikük két évre kénytelen volt visszamenni a táborba, mert nem tudott egyedül megélni, nem volt hol laknia. Idézet a visszaemlékezésből: „Egyik sorstársunk testvére jött utánunk. Kispárna huzatába kötött batyuval indultunk Marosvásárhelyre. ... Szegény szüleink azzal a tudattal tettek fel a hajóra, hogy valószínűleg sohasem fognak viszontlátni. Anyámban egy életen át élt a kép, ahogy apró gyermekeit viszi a hajó egy ellenséges szabadság felé." Gerlóczy Marietta, aki magyar állampolgárként került a kényszermunkatáborba, és férje, Temesváry János, valamint Hadnagy István hat év után hagyhatták el a kényszermunkatábort. Utána azonban még érvényben maradt a korábbi kényszerlakhelyhez kötöttség annak minden hátrányával, diszkriminációjával. 1955-ben szabadult Apor Márta, aki a táborban gyerekként tüdőbajt kapott. Bráilában a kórház orvosa betegségére való hivatkozással kérelmezte a kislány felmentését a deportációból. Öt évvel később, tizenhét éves korában kapta meg az engedélyt a tábor elhagyására, a szülei nélkül. Sokan voltak olyanok, akik csak az 1963-ban kiadott feloldó rendelet érvénybe lépése után szabadultak. A kényszerlakhely és a dobrudzsai időszak tizennégy évig tartott. A feloldó rendelet után szabadultak közé tartoztak többek között Apor László és felesége, Beczásy István és felesége, Bene Zoltán és felesége, Jakabos Ildikó, aki tizenhárom évesen került a táborba.

1958-ban a kényszermunkát olyanokra is kiterjesztették, akik veszélyeztették a fennálló rendet, jóllehet nem követtek el bűntényt. 1963-ig kerültek még újabb rabok a kényszermunkatáborokba, a Securitate adatai szerint 1950-től 25 735-en. Ez az adat, ha pontos egyáltalán (mert sokakat vittek ítélet és regisztrálás nélkül a munkatáborokba), csak a politikai foglyokat jelenti, a köztörvényeseket nem. Rengetegen maguk sem tudták, miért tartóztatták le őket. Gyakori volt az, hogy elvittek embereket csak azért, mert több munkaerőre volt szükség az építkezésen, vagy szükségük volt az illető lakására, házára.

Mint láttuk, Dobrudzsába és a Duna-deltába 1958 előtt is kerültek deportáltak. 1958-ban amikor a szovjet csapatok kivonultak Romániából, ahelyett, hogy enyhült volna a politikai helyzet, Gheorghiu-Dej félelme egyre növekedett, attól tartott, hogy a magyarországi forradalomhoz hasonló események következnek be, ezert kemény szigorításokat foganatosított. A szigorítások nemcsak a vele szemben ellenséges osztályok tagjait érintették, hanem saját pártján belül is az eltérően gondolkodókat. Ezek az üldözések egy éven belül több mint hatezer letartóztatáshoz vezettek.

Az elítéltek közül sokakat kényszermunkára ítéltek, és a Duna-delta mocsaras vidékére kerültek, ahol a rabok télen-nyáron derékig vízben állva nádat vágtak az újonnan létesített cellulózgyár részére. A norma nagyon magas volt, ha nem tudták teljesíteni, megvonták az amúgy is sovány kosztot. Fából összetákolt, fűtetlen kunyhókban laktak. Orvosi ellátás gyakorlatilag nem volt, sokan kaptak maláriát, tüdőbetegséget, tífuszt, magas volt a halálozási arány. A táborban értelmiségiek, földművesek, földbirtokosok, hajdani tisztviselők, katonatisztek és mindezek gyerekei, családtagjai mellett Deletant szerint legnagyobb számban fiatal ellenzékieket és olyan fiatalokat tartottak fogva és dolgoztattak, akik megpróbálták illegálisan elhagyni az országot. A táborok a Duna-delta négy régiójában helyezkedtek el, melyek a következők: Balta Bráilei, Fetesti falu közelében, Periprava falu környékén és a Dranov-tó partján. A rabok számát Deletant szerint 60 000-re teszik.

Az ENSZ 1950. novemberi határozata, amelyben elítélik Romániát, Magyarországot és Bulgáriát az emberi jogok súlyos megsértéséért, nem változtatott a tényeken. 1954-ben, amikor a Szovjetunió a szocialista államok ENSZ tagságát szorgalmazta, talán ennek hatására Gheorghiu-Dej a következő évben részleges amnesztiát hirdetett. 1955. december 14-én Románia, Magyarország, Bulgária azon tizenhat állam között voltak, melyeket felvettek az ENSZ tagjainak sorába.

Deletant szerint nagyon nehéz megállapítani az 1964-ig tartó időszak alatt letartóztatottak, elítéltek számát, már csak azért is, mert a Securitate adatai ellentmondásosak. Százezertől kétszázezren felüli adatok találhatók különböző

forrásokban. A változatos deportálások mellett a rettenetes börtönviszonyokról is képet kaphatunk Deletant munkájában. Az átnevelés végtelenül kegyetlen, több lépcsős változatát művelték egyes börtönökben és kényszermunkatáborokban, ahol a rabokat olyannyira megfélemlítették, hogy azok végül félelmükben önmagukból teljesen kivetkőzve egymás gyötörték.

1964-ben, az amnesztia után új, más jellegű, de szinten kegyetlen formája kezdődött a román kommunista diktatúrának.

VISSZAEMLÉKEZÉSEK

SZÉCHENYI KINGA

EMLÉKEIM A KITELEPÍTÉSRŐL

1951. május 21. Hajnalban rettenetes csengetés. Édesanyám haláláig összerezzent minden csengőszóra. Alacsony, törékeny Nagyanyám, akit ebben a jelenetben magasnak és erősnek látok, olvassa fel a családnak a kitelepítési végzést a kézbesítő rendőr jelenlétében.

Édesanyám egyik ügyvédtől rohan a másikig. Még senki nem hallott a kitelepítésről. Ez volt az első napja. Délutánra kiderül, nincs mit tenni. Lázas csomagolás, barátok, ismerősök mozgósítása. Felmerül, hogy ikertestvéremet és engem (tízévesek voltunk) bújtassanak el valakinél, de rajta voltunk a listán, a család nem szakadhatott szét.

Másnap, még sötétben fegyveres ÁVH-sok érkeztek. Gyakorlatilag egy-két bőröndön kívül semmit sem akartak a teherautóra tenni. Veszekedtem, kiabáltam velük, hogy legalább az összekészített élelmiszert elvihessük. A lakást, amiben a háború után éltünk, ahová Nagyanyám minket Édesanyámmal és idős nagynénénkkel befogadott, a szemünk láttára pecsételték le. Pár éven belül ez a harmadik elvesztett otthon, ez már olyan otthon, amelyhez emlékek fűztek.

Teherautó platóján utazunk, két idős asszony, egy fiatal nő és két gyerek fegyveres őrizettel. Vonatra szállítanak. Sorstársak érkeznek. A beszélgetés lassan indul. A felnőttek attól félnek, hogy Szibériáig meg sem állunk. Lezárják a vonatot és annak minden ablakát. ÁVH-sok járkáltak fel-alá a kocsikban. A rövid út kitérőkkel, várakozásokkal a Szolnok megyei Jászkisérig tartott, ahová este érkeztünk. Már sötétben szállítottak le minket a vonatról, vagy 25-30 ÁVH-s vagy rendőr őrizte a kitelepítetteket. Még a gyerekeket is csak rendőr kíséretében engedték el, hogy elintézzék a dolgukat.

Gúnyos hangon, a régi címeket említve szólítják a családokat. Szerény holminkkal ismét teherautón utazunk. Körülbelül százunkat Kőtelekre, a Tisza menti kis faluba visznek, ahol az ottani rendőrök osztják szét, főleg kulákoknak nevezett falusiakhoz, a deportáltakat. Vannak, akik távoli tanyára kerülnek, mások a faluban kapnak szobát, voltak olyanok is, akik a két év négy hónapot istállóban töltötték.

Minket egy szoba-konyhás ház kiürített szobájába helyeztek el. A ház asszonya, Lovász Mátyásné Panni néni, a falu hajdani legmódosabb gazdájának özvegye volt. Pillanatok alatt kiderült, hogy kulák fia éppen börtönben ül. Hamarosan egymást vigasztalhattuk.

Néhány nap múlva az üres szobába, ahol öten laktunk, Panni néni és a segítőkész szomszédok jóvoltából került néhány ágy, asztal és szék. Edényeket Budapestről hozott a sajátjából a család védőangyala, Édesanyám valamikori nevelőnője, aki, miután átesett a látogatókra kötelező és szigorú rendőrségi szűrőn, meg is

talált minket.

Édesanyámat, az egyetlen munkaképes korút a családban, a többi kitelepítettel először Kőtelekről jó messzire, egy gazdaságba vitték dolgozni. Csak hosszabb idő elteltével jöhettek „haza", istállóban aludtak. Később Kőtelek határában foglalkoztatták őket, dolgoztak rizsföldön, kapáltak, arattak, csépeltek, ültették az ártéri fákat nagyon csekély fizetségért. A kemény munkát zokszó nélkül végezték. Előfordult, hogy valaki nem tudta teljesíteni a normát, ezért az ebédjéért külön fizetnie kellett, mert nem jött ki a keresetéből. Édesanyámnak mint egyedüli kenyérkeresőnek, nagy gondot jelentett a család élelmezése. A ruházkodást a néhány meglevő ruhadarab állandó alakításával, toldásával oldotta meg.

A sok munka után nem voltak békések az éjszakák, mert a helyi, legalább öt tagból álló rendőrőrs (volt köztük ÁVH-s is), éjszaka vagy hajnalban, különösen az első másfél évben hetente többször testületileg, kutyástul razziát tartott. Hangos dörömböléssel felverték a házakat, ahol a kitelepítettek laktak. Minden zugba elemlámpával világítottak be (villany még nem volt), ellenőrizték, mindenki megvan-e, nincs-e engedély nélküli látogató, kellemetlen faggatódzással, fenyegetésekkel, ordítozással tették pokollá az életet. A kőteleki rendőrök, más helyekre kerültek tapasztalataival összevetve, a kegyetlenek közé tartoztak. Állítólag egy időben rádióleadót is kerestek, az történt ugyanis, hogy valamelyik rendőr súlyosan szidalmazott egy valamikori neves minisztert, az elhangzott szavakat pedig aznap este lehozta a Szabad Európa Rádió. Rádióleadót soha nem találtak. Kitelepítettnek rádiója sem lehetett.

A rendőrség előírta, hogy a postán érkezett csomagokat a postáról egyenesen az őrsre kell vinni, ahol széttúrták, bántó kérdéseket tettek fel a tartalmára vonatkozóan, majd a megalázott címzett, esetleg némi hiánnyal, hazavihette a pakkot. De mint később, az egyik legszörnyűbb éjszaka után kiderült, a levelek is igencsak érdekelték a rendőröket. A szörnyű éjszaka a szokásos razziával kezdődött, majd^ rendőrök közölték, hogy Édesanyánkat magukkal viszik. Testvéremmel sírva mondtuk az egyik Most segíts meg Máriát a másik után, Nagyanyánk pedig a ház és a rendőrség között tette meg többször rohanva az utat. Édesanyánk kora reggel került elő rettenetes idegállapotban. A rendőrök minden egyes levelet lemásoltak, tartalmukról, a bennük szereplő emberekről vallatták minősíthetetlen hangnemben. Ez az eset sajnos megismétlődött.

A rendőrséggel akadtak más esetek is, például az egyik tizenöt éves kitelepített fiúra azt akartak rábizonyítani, hogy ő beszélte rá az egyik helyi gyereket egy kazal felgyújtására. A rendőrök aljasul azt állították, hogy a saját apja már rávallott. A fiút csak akkor engedték el, amikor az többször is határozottan kijelentette, hogy ez nem igaz.

A falut és annak határát nem hagyhattuk el. A határhoz tartozó tanyákra elmehettünk kitelepített társainkhoz, de mindig féltünk, nehogy rendőrökkel találkozzunk az úton. Nagyanyám a szomszéd faluba kitelepített barátnőjével a két falu határán „átbeszélt", és hogy ne hívja fel a rendőrök figyelmét magára, igyekezett a helyiek öltözékét utánozni. Ma talán már hihetetlennek hangzik, hogy a választások alkalmával kihirdették (kidobolták), hogy a ki-telepítetteknek kijárási tilalmat rendeltek el. Ez természetesen a gyerekekre is vonatkozott, nehogy befolyásolják a választások „eredményét".

Nagyon sürgős ügyekben lehető legritkábban előfordult, hogy valaki néhány napra eltávozást kapott. Engedélyért a megyei rendőrkapitánysághoz kellett fordulni. De az engedély megadása korántsem volt általános. Máig szomorúan emlékszem arra, hogy legkedvesebb, kitelepített nagybátyám halálhírével egyszerre tudtuk meg, hogy miután súlyos betegen, engedéllyel bejutott egy városi kórházba, családjából senki sem látogathatta meg, még a temetésén való részvételüket sem engedélyezték. Az eltávozás még engedély birtokában is igen körülményes volt, mert előtte és utána a helyi rendőrségen jelentkezni kellett, valamint a célállomáson megérkezéskor és visszainduláskor is.

Az idősebb sorstársak közül többen meghaltak Köteleken. A halálesetek az egész kitelepített közösséget nagyon megrázták. Emlékszem arra, hogy egy idős tábornok halála előtt meghagyta, hogy ne ruhában temessék el, hadd viselje más, annyira nem volt ruhanemű.

Tragikus sorsokkal nap mint nap szembesülhettünk. Két rokon gyerek, akiknek szüleit az oroszok lőtték agyon 45-ben, élt nagyanyjukkal egy távoli tanyán. A nagymama ott halt meg. Nagybátyjuk a kitelepítés idejének felét börtönben töltötte. Szerencsére még édesanyja halála előtt kiszabadult, és jött kitelepítettként vigyázni a gyerekekre. Jó egy évvel a mi kitelepítésünk után hoztak egy édesanyát három kisgyerekével Kőtelekre, az apát korábban az egyik koncepciós perben fogták le. Fogalmuk sem volt arról, hogy él-e. Az már csak a rendszerváltás után derült ki, hogy 1953. október 6-án végezték ki. A dátum megjegyzésre méltó! Megértük azt is, hogy háziasszonyunk fiát családostul telepítették ki a szomszéd házból, egy közeli faluba kerültek. Házukat, gazdaságukat elvették. Nem sorolom tovább, minden család tragédiájával egyénileg lehetne foglalkozni.

Testvéremmel a helyi általános iskolába jártunk. Először talán idegenkedtek tőlünk a gyerekek és a tanárok is, később megszoktak minket. Amit nehezen fogadtunk el a falusi iskolában, az az akkoriban meg szokásos verés volt. Ezt ugyan egyes tanárok főleg a fiúkon gyakoroltak, de a lányokat is rettegésben tudták vele tartani. A legrosszabb, érzelmileg legjobban felkavaró és megalázó emlékem az, amikor Sztálin halálakor kitelepített gyerekként némán kellett állnom az iskola udvarán.

Az iskolával részt vettünk gyapotszedésen, gáttisztításon, vasgyűjtésben, kalászszedésben, de nyaranta a felnőttek mellett dolgoztunk a mezőgazdaságban, kevés fizetésért is.

A tankönyveken kívül alig volt könyvünk. Ez nagy gondot jelentett, mert minden fellelhető olvasnivalót faltam. így fordulhatott elő, hogy az Egri csillagokat és a Nagy magyarok életét majdnem betéve tudtam, annyiszor olvastam el egymás után.

Mivel Édesanyánk hajnaltól dolgozott, otthoni nevelésünk Nagyanyánkra hárult, aki ezt nagyon komolyan vette. Mintha nem is egy kicsi faluban, reménytelen helyzetben lettünk volna, szélesebb perspektívát próbált elénk tárni. Azt is, azt hiszem, ott értettem meg, hogy a hazát rendszertől függetlenül kell szeretni. A Nagymama egyik nap angolt, másik nap németet tanított nekünk. Ebbe mások gyerekeit is bevonta. Sajnos volt olyan sorstársunk, aki már kinőtt az általános iskolából, őt többen igyekeztek különböző tantárgyakra oktatni. Nagyanyánk és Édesanyánk is számunkra hasznosan próbálták a petróleumlámpa melletti estéket eltölteni, régi utazásokról, idegen városokról, országokról, művészekről beszéltek. Mindezt, könyvek nélkül, csak az emlékeikre hagyatkozva, olyan eredményesen tették, hogy a felkeltett érdeklődésünk sokkal későbbre is fennmaradt, amikor már a kultúra tárházai kinyíltak, és utazni is lehetett. De azt hiszem, máig a legnagyobb hatással a lelkierejük, a tartásuk volt ránk, ahogy a nehézségeket elviselték, nem panaszkodtak. Úgy tartották, hogy miattunk végig kell csinálni azt a szörnyű időszakot.

Meg kell emlékeznem arról, hogy a helybeliek, különösen a szomszédok, milyen együtt érzőek, segítőkészek voltak, pedig számukra veszélyes is lehetett a kapcsolat a kitelepítettekkel. Nagy szeretettel emlékszem a kő-teleki plébánosra, Tipmann Józsefre, akivel nemcsak a templomban találkoztunk, hanem sorra látogatta a kitelepítetteket, sok szeretetet, biztatást adott mindannyiunknak. Az idősebb kitelepítettek ma is példaként állnak előttem, mert meg tudták őrizni emberi méltóságukat, mozgósítani tudták lelki tartalékaikat és át is tudtak adni belőle a csüggedőknek. A családok és a közösség összetartottak, az emberek segítették egymást. Még vidámságot is vittek az életbe humoros rajzokkal, versekkel.

A Nagy Imre beszédet '53-ban együtt hallgattuk. Fellélegeztünk, de még sok megpróbáltatás következett. Bizonytalan helyzetünket a beszéd után testvérem

tizenkét évesen így fejezte ki: „Most hol fogunk lakni?" És ez nem az egyetlen kérdőjel volt, mert évtizedekig töméntelen megoldhatatlan probléma sorakozott még egymás után.

DR. ÁGOSTHÁZI LÁSZLÓ

KITELEPÍTÉS - MUNKASZOLGÁLAT (1951-1954)

Az emberek - a társadalom - tudatában oly sok minden átalakul, idővel eredeti tartalmát és jelentőségét elveszti, ha tetszik: torzul. Különösen így történik ez akkor, ha az események nem mindenkit, nem a társadalom egészét érintik. Még inkább torzít a múló idő. Az ötvenes évek társadalmi-politikai-gazdasági jelenségei érintették ugyan az egész akkor élő magyar társadalmat, de az azóta eltelt bő fél évszázad sok eseményt átszínezett és főleg nagyon sokat törölt az emlékezetből. A kor tanúi közül igen sokan eltávoztak az élők sorából, vagy akár csak az országból. A ma élő fiatalok többsége - főleg, ha a családjuk közvetlenül nem volt érintve - csodálkozva, értetlenül hallgatja a kitelepítésekről, a munkaszolgálatról s egyéb korabeli eseményekről szóló beszámolókat. Hála Istennek, hogy ők ezeket már történelemnek ismerik! Mégis: ez is hazánk történelmének része. Ezért is úgy gondolom, hogy beszélni kell róla, sőt: aki részese volt ezeknek az eseményeknek, annak kötelessége beszélni, írni minderről, amíg még meg tudja tenni. Ilyesmi gondolatok hatására ültem én is a gép elé.

Az 1951-es esztendő nyara terhes volt mindenféle szorongattatástól. Volt, amiről - óvatosan bár - beszéltek egymás közt az emberek, volt, amit csak a legszűkebb családi körülmények közt mertek megtárgyalni. (Bezzeg, akkor még annyira sem tudtuk, hogy ki hozza-viszi az információkat, mint ahogy ezt ma sejteni lehet.) A kitelepítések eseményei is abba a kategóriába tartoztak, amiről - óvatosan körülnézve bár - beszéltek az emberek. Nagyon sok találgatás forgott azok körében, akik esetleg számíthattak a „három frász-nap, majd három gyász-nap" közvetlen megtapasztalására. Az események azt mutatták, hogy hajdani gyárosok, nagybirtokosok, az arisztokrácia tagjai, magas rangú katonatisztek - szóval akkori kifejezést idézve: a társadalom ellenségei - voltak esélyesek arra, hogy megkapják a „papírt".

Mi szüleimmel e tekintetben nyugodtak voltunk: apám, anyám pedagógusok voltak, a háború után „igazolták" mindkettőjüket, nem kerültek B-listára, mindketten tanítottak, látszólag zavartalanul. Az nem tűnt zavarónak, hogy a hadifogságból visszatért repülőezredes nagybátyám, apám bátyja nálunk lakott, mert az ostrom alatt a lakása tönkrement. Nem tűnt „veszélyforrásnak", hiszen őt is igazolták, nem volt magas rangú tiszt, meg különben is vidéken vállalt fizikai munkát. Akkor persze nem tudtuk még, hogy hogyan is működik az egész gépezet, mik a mozgatórugók. Szóval aránylag - a viszonyokhoz képest - nyugodtan voltunk, a szüleink dolgoztak, bátyámmal az egyetemre jártunk, ő a gépész karon, én az építészeten voltam másodéves, húgunk pedig anyánkkal járt naponta a Horthy Miklós út 27. sz. alatti elemibe. Közelről érintett, de nem tűnt „figyelmeztetésnek", amikor anyai nagybátyám apósáék megkapták a végzést, de ez indokoltnak tűnt, hiszen ő tábornok volt. (Borzasztó személyes tapasztalat volt az egész napos és hajnalig tartó folyamat, amikor megpróbáltuk összepakolni a holmijukat, a bútorokat, és a nem elvihetőket valahova elhelyezni, majd aztán hajnalban várni az autót ...)

Derült égből villámcsapás volt családunk számára 1951. június 13-a kora reggel, amikor rendőr kézbesítette a kitelepítési végzést. Abban az állt, hogy Ágostházy Emil számára kényszerlakhelyként Füzesgyarmat, Széchenyi utca X. sz. házát jelölik ki, s vele együtt fiának (!), Ágostházi Zsigmondnak, menyének(l), Ágostházi Zsigmondnénak, illetve unokáinak (!), Ágostházi Lászlónak és Ágostházi Margitnak ugyanazt a kényszerlakhelyet jelölik ki. A dokumentum átvétele elsősorban döbbenetet okozott valamennyiünknek, de egyúttal valamiféle reménységet is, hiszen nyilvánvaló tévedéseket tartalmazott a családi

viszonylatokra vonatkozóan. így az azonnali intézkedések sorában első volt a hazarendelő távirat Emil bácsinak, a következő pedig a tévedésre alapozott végzés alóli felmentési kérvény a Belügynek. Már nem emlékszem, hogyan terjedtek annak idején a hírek, de annyi biztos, hogy már kora délelőtt „mindenki" tudott arról, hogy kit érintett aznap a villámcsapás. Jöttek barátok, rokonok, szüleim volt tanítványai, egyetemi kollégák. Azt hiszem, akkor az egész fővárosi társadalmat érzékenyen érintette a „három frász-nap", s szájról szájra járt a hír, hogy aznap ki az érintett. Telefon még nagyon ritka volt, s ez a hír egyébként sem volt telefontéma.

Meglepően jellemezte az akkori viszonylatokat a hírek továbbításának meg az őszintén spontán segítőkészségnek a nagyszerűsége, megható megtapasztalása. Mai ésszel visszagondolva ezekre az eseményekre, biztosra vehető, hogy volt az emberekben valami olyan mozgatóerő is az általános bizonytalanság és félelem légkörében, ami mögött ott bujkált a gondolat: „segítek a szerencsétleneknek, hátha segít majd valaki nekem is..." - Téboly volt az a nap! Ritkán látott emberek tolongtak a lakásban, és hordták ismeretlen helyekre a holminkat. Rohangálás az „érintettek" részéről mindenféle kétségbeesett gondolat megvalósítása reményében. Én pl. Kisdaróczi Jóska kollégámmal az egyetemen próbáltam valamit tenni. Major Máté professzort kerestük meg, hogy segítsen, ha tud. Igyekezett! Adott egy levelet Brutyó elvtársnak címezve, akit az Építők Szakszervezeténél késő délután értünk el. Elolvasta, s csak annyit mondott: „Nem tehetek semmit." - Erkölcsi, etikai fénypontokká váltak ezek az apró események a későbbiekben. Kisdarócziék, ha mással nem is tudtak, de néhány szappan küldésével Füzesgyarmaton is éreztetni tudták, hogy mit gondolnak. Bán Attila volt az egyik motorja annak a kis körnek, akikkel rendszeresen összejártunk már elsőéves korunk óta egy kis lelki épülésre, ők imáikkal segítettek bennünket a nagyon nehéz hónapokban. Gimesy Béla volt az, aki 1951 karácsonyán meglátogatott minket, hatalmas hátizsákkal. Ezek s a hasonlóan mélyen emberi-baráti gesztusok voltak azok, amik nagyon sok erőt adtak a túléléshez. Akkor sem mi sem ők ezt még nem tudhattuk, de ma már biztosan állíthatom, hogy ezek is hozzájárultak lelki egyensúlyunk fenntartásához, a barátságba vetett szilárd hitünk megőrzéséhez.

A család szűkebb körében - Lackó bátyám-keresztapám apósán túl -tehát minket ért az első „találat". Akkor még nem tudhattuk, hogy folytatása is lesz egy-két héten belül: nagyanyámék Imre bátyámmal együtt ugyanerre a keserves sorsra jutnak, viszik őket Tarnazsadányba. Végül is 1951-et a családból Amál néni (nagynéném, Emil bácsi és apám nővére) meg Lackó bátyámék úszták meg. Azóta persze nagyon sokat járattam az agyamat ezeken az eseményeken, főleg a nagyon érthetetlen „miért mi?" kérdésen. Mai szemmel, egy kissé több rálátással a korszak mozgatórugóira már logikusnak tűnő magyarázatokat lehet találni. Ma már tudjuk, hogy az akkori rendszernek egyik legelső tennivalója a társadalom minden rétegét lefedő „elhárítás" sok tízezres hálózatának kiépítése volt. Ennek emberei gyűjtögették az információkat minden eszközzel és minden helyen. Ilyen információforrás a közönséges lakosság körében logikusan a házmester, a „házfelügyelő" volt, akikhez rendszeresen kijártak az adatgyűjtők. Nekik minden adat jól jött, nem számított, hogy valós vagy téves tartalmú, ha az valakire terhelő volt. Nagyanyáméknál a hajdani nyilas besúgóból átvedlett rosszindulatú házmester, nálunk meg az alapjában véve nem rosszat akaró, ámde nem túl sok szellemi vagyonnal megáldott asszony volt nyilvánvalóan a hírek helyi forrása. Nem szeretném vádolni semmivel sem a néhai házmesterünket, mert szegény nem tudta, hogy akaratlanul mekkora bajt hozott a család nyakára. Ezt a kitelepítés hajnalán lehetett a szemében látni, amikor őszinte döbbenettel siratott bennünket.

Valami ilyesféle előzmények után kerültünk fel a holmink közé és egy másik család mellé a teherautóra, s szállítottak bennünket a még jóformán alvó városon keresztül valahova, azt hiszem Rákosrendezőre, egy külső vágányra. Meszelt ablakú, fapados személykocsik, meg egy sor tehervagon. Rémült tekintetű, megalázott emberek, síró gyerekek... A Mi lesz velünk? bizonytalanság mindenkiben. Egy-egy ismerős: „Hál ti is itt?" Fegyveres őr minden kocsiban, ablakokat nyitni nem szabad, hangos beszéd tilos, hőség az álló vonatban. A „fapados" éjszaka sem volt sokkal jobb, de délutántól legalább történt valami:

ment-döcögött a vonat az ismeretlen jövő fele - meg ez is jobb volt, mint a kilátástalan ácsorgás. Hajnali érkezés egy jelentéktelen állomásra, kiabálás, kiszállás, ismételt névsorolvasások a megfélemlített, sorba állított embereknek. Aztán kipakolás a tehervagonokból idegen morcos emberek szekerére. Baktatás a szekér után, nem is túl messzire, s megérkeztünk kijelölt új „otthonunkba": vasredőnyös, szimpla ajtós, utcáról
nyíló hajdani üzlethelyiség! Itt kezdődött hatalmi szóval, erőszakkal átalakított új életünk ismeretlen-kiismerhetetlen folyamata.

Ez az új élet természetesen munkakereséssel kezdődött. Mit tud dolgozni egy egyetemista, érdemi szakmai képesítés nélkül, szakismeretek nélkül? Túlzottan sok kínálat sem volt a helyszínen, főleg nem ennyi újonnan érkezettnek. így aztán - mert élni azért mindenképpen kellett - igazán széles skálán mozgott „szakmai" tevékenységem: kapáltam gyapotot az állami gazdaságban, voltam szerződött arató a házigazdánál, kaszáltam gazos takarmányborsót, voltam útkaparó a környék makadámútjain, rakodtam útépítéshez való kőzúzalékot stb., stb. Volt mindezek között szokatlanul meglepő feladat is, pl. amikor egyik elhunyt társunk sírját kellett kiásni, de volt „szakmai" feladat is, amikor az állami gazdaság egy területének felmérését készítettük, vagy amikor az épülő mezőgazdasági kisvasút elkészült szakaszait szelvényeztük és a végszámlához felmértük. Ez utóbbi két feladat egyedinek számított „depi" társaink körében, hiszen bizonyos szabadság illúziót jelentett: a munkához a szomszédos Szeghalomra kellett átjárni, illetve onnan ki a vonalra. Meg hát ezek azért egy kicsit szakmai, vagy ahhoz közelinek minősíthető feladatok voltak. Én ugyan nem sajnáltam nagyon a fizikai feladatokat sem, mert ezek révén megtanultam kaszálni, megtanultam, hogyan lehet a megfelelő lábmozdulattal segíteni a lapát vagy különösen a kőrakó villa mozgását, de fogtam be lovat és raktam szénásszekeret is. Elég sokirányú, és főleg egy fél évvel korábban nem is sejtett „kiképzésben" voltam részes. Utólag nem bánom, sőt hasznosnak gondolom, de akkor a dolog azért máshogyan esett. És főleg azok a filléres keresetek, amikkel kiszolgáltatott helyzetünkben kifizettek bennünket! Nyáron még csak ment a munka, de télire leállt minden. Egy darabig még eltartott a kisvasút végszámlájának készítése, de azt sem tudtuk a végtelenségig húzni. így aztán november végétől érdemben nem volt kereset. Még szerencse, hogy szüleim akkor még megkapták a nyugdíjukat, így abból tengődtünk valahogy öten.

Ez volt az az idő, amikor - főleg az állami gazdaság felmérési munkája következtében - kialakult Olivér és Éva, illetve Mari és köztem a „love", ami végül is végtelenül jó flastromként működött az egyébként totális csüggedést, kilátástalanságot képviselő jelenben, amikor csak egyet nem volt szabad tenni: arra gondolni, hogy milyen lesz a jövő. Tervek nélküli létezés volt! Buri János plébános úr a vasárnapi misék során igyekezett a lelket tartani az emberekben, de hát az értelem és célok nélküli létezés mégiscsak sivár és nyomasztó tengődést jelentett mindannyiunknak. Az ilyen körülmények között az ember aligha gondol arra, hogy az élet tud még „überelni" nem várt módokon! Ilyen nem várt dolog volt a behívó. Nem volt semmi előzetes „suttogás", híresztelés, bármiféle jelzés arra vonatkozóan, hogy ilyesmi készül. (Ma, utólag teljesen a rendszerbe illő lépés volt, nyilván a „nagy testvér" tapasztalataira alapozottan: az osztályellenség kikapcsolva, közömbösítve, még csak a mozgásképes, lappangó módon veszélyessé válható fiatalabb elemeit kell megfelelően kezelni. Mi sem alkalmasabb ennél, mint valami katonai karakterű kordába gyűjtés!)

Az ördögien kitervelt folyamat 1952 februárjában robbant be életembe a behívó formájában. Az első döbbenet után jött a fellélegzés: de hiszen nem hagyhatom el a kényszerlakhelyet! Valóban, a helyi rendőrség el is vette a behívót. Táviratváltás nagymamáékkal, Imrével: ő is ugyanígy járt. Persze hamar működni kezdett a BM-gépezet: néhány nap múlva visszahozták a papírt, hogy bizony menni kell. És valóban: 1952. február 18-án reggel rendőri kísérettel (!) felszálltunk a szeghalmi vonatra, fájó szívvel integettünk Marinak-Évának a tanyánál, s utaztunk tovább Gyomára. Füzesgyarmatról a depik közül csak Olivér és én estünk bele a szórásba, a helyi kuláknak minősített fiatalok közül más nem vonult be velünk. Gyomán, a Kiegészítő Parancsnokságon már katonák vettek át minket, s az összegyűjtött embereket estefelé vonatra rakták, s elindították valamerre. így kezdődött el az a folyamat, ami végül is 27 hónapig tartott, s 1954. április 26-

án ért véget. (A szolgálat során sok minden kiderült, egyebek közt az is, hogy „hivatalosan" két évre hívhattak be minket, ámde ez megint csak „hivatalosan" három hónappal meghosszabbítható. Természetes, hogy meg is hosszabbították.)

Gyomáról tehát valahova vittek minket. A cél Kecskemét volt, ahol a hajdani Művésztelep épületeiben helyeztek el bennünket. Beöltöztetés szedett-vedett egyenruházatba, kopaszra nyírás stb., tehát a szokásos katonás beszoktatás, amivel persze együtt járt az éjszakai riadó is, hadd tudjuk meg, hol a helyünk. Meglepetés: a tömegben Imrével futottunk össze! Tehát ő is! Az egész folyamatban, mindenféle szokatlansága, drasztikus katonaisága ellenére is volt valami szervezetlen lazaság és főleg valami egészen más jelleg, mint amit a kitelepítésben kénytelen volt az ember megszokni. Itt drasztikusan parancsuralmi rendszer működött, talán egy kicsit „katonásabban" is, mint a normál katonaságnál, azért, hogy nekünk demonstráljanak, minket ,.helyünkre tegyenek", hogy karakteresen éreztessék, ki az úr a háznál. Volt a dologban valami kompenzálási késztetés is: az összeterelt népség zöme értelmiségi volt - ez a későbbiek folyamán kiderült -, legalábbis érettségizettek vagy egyetemről szalasztottak. A tisztek, tiszthelyettesek meg olyanok, amilyenek, pláne 1952-ben! Emberileg mindezek után teljesen érthető volt, ha kompenzálni akartak, de nagyon jellemző módon ez mindig olyankor történt, amikor sok emberrel kerültek szembe, mondjuk az egész század vagy még nagyobb tömeg előtt kellett bizonygatni. Szerencsémre mindjárt az első napoktól kezdve folyamatosan kisebb egységekhez tartoztam, így „bizonygatásra" csak ritkán került sor - túl lehetett élni. Összességében ez a 27 hónap azért mégiscsak egy érdekes - és most már elmondható hasznos tapasztalatokat hozó korszak (kaland?) volt. Lássuk, hogy is alakult ez így.

Kecskeméten rövid ideig voltam. A beszoktató formalitások után nagyon hamar rákérdeztek, hogy ki építész, illetve gépész köztünk. Nem lehetett tudni, hogy mire megy a játék, de Imrével mindketten jelentkeztünk. Hamar kiderült, hogy hasznunkra vált: a nyári katonai táborok létesítésére alakítottak ki csoportokat. A feladat épületek létesítése, víz- és csatornavezetékek megépítése volt, és ebben a folyamatban az „építészek" afféle építésvezetői munkának néztek elébe, a „gépészeknek" pedig a víz és csatorna szerelést kellett irányítani, megoldani. A bevonult embereknek nem volt építésvezetői, gépész vezetői gyakorlata, ismerete, hisz az egyetemen ilyesmiről az első években szó sem volt. Mégis bele kellett vágni, mert sejthető volt, hogy ezen a réven minőségileg más helyzetbe kerülhet az ember, mintha egyszerű, közönséges melós katonaként dolgozza végig az időt. A sejtés nagyon jól bevált. Kecskeméten kialakították a brigádokat, sikerült Imrével egy csoportba kerülnöm, én voltam az építész műszaki vezető, ő pedig a gépész főnök. A döbbenet ezután következett: Az építészeket felrendelték Pestre (!) valamiféle szakmai eligazításra, ahol nem tudtak ennyi embert elhelyezni, s így akinek volt hova menni, néhány napra eltávozást kapott! Képzelhető a helyzet: a kitelepített, a csóró, a szedett-vedett ruházatú muszos ismét a VAROS-ban! Rokonok-barátok meglátogatása, bementem az egyetemre és beültem a hajdani évfolyamom órájára, büszke levelek Gyarmatra stb., stb. És mindezzel elkezdődött az a korszak, amit összességében nem tudok nagyon utálni.

Bizonyára a Gondviselés úgy egyengette utamat, hogy minden úgy alakult, ahogyan átéltem, bizonyára számított az is, hogy építész mivoltommal legtöbbször kivételes helyzetben lehettem, bizonyára sok szakmai tapasztalatra tettem szert ez idő alatt, s ez is más megítélést indikál utólag, mégis azt kell gondolnom, hogy ez emberileg is, szakmailag is épülésemre szolgáló időszaka volt életemnek. Persze idővel halványulnak a rossz emlékek - ez igaz, még ha élénken emlékszem egyikre-másikra ma is.

Nos, ez a „kaland" úgy kezdődött, hogy a budapesti eligazítás után visszatérve Kecskemétre megalakították a „brigádot", ami állt vagy 20 emberből, az építész- és a gépész-vezetőből, s kaptunk természetesen főnököket is: egy tisztet és egy tiszthelyettest. Mindenképpen és sokrétűen kaland volt ez a két év. Szolgálati értelemben szigorú függőség, kiszolgáltatottság volt elsősorban, hisz végül is megalázásra-körülhatároltságra kiszemelt katonák voltunk, e feladatra kihegyezett tisztek és tiszthelyettesek kénye-kedvére rendelve. Mégis, a kis

létszámú csoportokba rendelt és munkára-teljesítményre orientált körülmények közepette a „szigorú" górék is igen sokszor emberré vedlettek vissza, nem egyszer normális kapcsolat is létre tudott jönni velük, mert ők is megtapasztalták, hogy nem a beharangozott gonosztevők csoportjával állnak szemben. Ez a helyzet még olyan viszonylatokat is lehetővé tett, mint a nagybajomi tábor építésekor kialakult „lázadás", amikor nem akartunk a méltatlanul meg nem felelő szálláshelyre beköltözni, de végül megfelelően határozott fellépéssel meg lehetett szelídíteni a főnököket.

Kaland volt a dolog olyan tekintetben is, hogy ez idő alatt -szemben a füzesgyarmati bezártsággal - Somogytól Hevesig, Zaláig olyan helyeken járhattam, ahol azelőtt soha, s ekkoriban tanultam meg szeretni az országot. Ma már kalandnak tartom a dolog szakmai részét is. Akkor persze fogalmam sem volt arról, hogyan kell egy épületet kitűzni, mikor milyen minőségű habarcsot kell választani, melyik ácskötést kell az adott helyen alkalmazni stb., stb. A fiúk, akik a tényleges munkákat végezték, szintén a legtöbb esetben nem voltak képzett kőművesek, ácsok, így tőlük sem lehetett tapasztalatokon alapuló segítségre számítani. Mindent magamnak kellett kispekulálni - jól vagy rosszul... Ekkor tapasztaltam először, hogy olyan probléma megoldására, ami nap közben foglalkoztatja, gyötri az embert nem egyszer éjjel, álmából fölriadva kapja meg a jó választ. Kalandos úton megszerzett, nagyon sok szakmai tapasztalat forrásává vált ez az időszak beleértve a vezetői tapasztalatokat is, utóbb, a tényleges építészi gyakorlatban nagyon sokszor ezekre tudtam támaszkodni.

Akár regény is kitelne mindazokból az élményekből - akár pozitívak, akár negatívak voltak ezek amelyek ezt a huszonhét hónapot kitöltötték. Most mégsem ennek van itt a helye. Talán inkább az elmúlt évtizedeken átszűrt valamiféle számvetésnek lehetne ezeket a sorokat minősíteni. Boldogult Édesanyám gondolatai jutnak ilyenkor mindig az eszembe. Ő volt az, aki igazán a bőrén, a lelkén tapasztalta meg a kitelepítés éveinek valamennyi szorongását, keservét, gyötrődését. Mégis, a későbbi években, amikor szó esett az ottani eseményekről, mindig úgy tudta kezdeni - kedves fintorral az arcán, a szemében hogy: „Tudod, azért az volt a haszna..." Én is valahogy ilyen gondolatokkal emlékszem vissza a munkaszolgálat éveire. Igen: nagyon sokszor keserves, megalázó, gyötrelmes volt ez a 27 hónap, igen sok emberi butaságból következő rosszindulatot el kellett viselni. Mégis, emberileg sok segítőkészséget, nagyon sok emberi és szakmai tapasztalatot jelentett ez az idő, s így - hála Istennek - jobbnak minősült, mint a kitelepítés elzártsága. (Vajon tudták-e ezt azok, akik a folyamatot kitervelték?)

BADI LAJOS
MEG NE PRÓBÁLJAK SZÖKNI, MERT FEGYVERÜKET FOGJÁK HASZNÁLNI

Részletek Badi Lajos Harmadrendű állampolgár című írásából. A szöveget leánya, dr. Bárány Ottóné Badi Györgyi engedélyével közlöm. A teljes szöveg a Kitaszítottak I. kötetében olvasható. Badi Lajos 1906-ban született, Piskón, az Ormánságban élt, családjával együtt a Hortobágyra telepítették ki.

„Amikor 1950. június 23-án éjjel egy órakor megkopogtatták házunk ablakát anyósom átszólt a hálószobából, hogy valaki be akar jönni. (...) Azután magam is hallottam, hogy a rendőrség szólított fel, hogy nyissak ajtót... (...) ...már benn is voltak az ávósok, berontottak a lakásba. (...) Rám szegezett fegyverrel kérdezték meg tőlem, hogy hányan vagyunk? (...)

Gorombán felszólítottak a törvény nevében, hogy meg ne próbáljak szökni, mert fegyverüket fogják használni. Feleségemet és két kisleányomat (12 és 7 évesek) fegyvert rájuk szegezve arra kényszerítették, hogy menjenek a másik szobába, és rájuk ordítottak, hogy üljenek szorosan egymás mellé, a heverőre. Anyósomat is odaültették melléjük. (...) Ezek után engem elkísértek a községi bíró lakására, és ott megtudtam, hogy minek köszönhetem az éjjeli látogatást. Felolvastatták a bíróval azt a határozatot, ami a következőképpen hangzott: 'A Magyar Népköztársaság Piskó községben való tartózkodásomat azonnali hatállyal megszünteti, mert ott tartózkodásom aggályossá vált... stb. Ingó és ingatlan vagyonomat teljes mértékben elkobozza és a piskói termelőszövetkezetnek

juttatja. Részemre lakóhelyül más területet jelöl ki.'(...) Amikor egy kicsit magamhoz tértem, kényszeríteni akartak, hogy írjam alá a papírt, hogy mindezt tudomásul vettem. Erre én nem voltam hajlandó, de az már akkor mindegy volt. (...) Ezek után, hogy nem írtam alá a papírt, két rendőr a hónom alá nyúlt és hazaráncigáltak. (...) Követelték tőlem az ávósok, hogy olvassam fel a családom előtt a kormány határozatát, de ehhez nekem már nem volt lelkierőm.

Mikor a rendőrök láttak a pánikhangulatot, tudomásunkra hozták, hogy egy kocsit, egy lovat, egy marhát elvihetünk magunkkal, és még három mázsa terhet is. ( ) Természetesen csak akkor, ha mindezt reggel négy óráig össze tudjuk pakolni.

Még a rendőrök arcán is látni lehetett a megrökönyödést, a megdöbbenést, hogy egy ilyen szép portának elviszik a gazdáját, és ebek harmincadjára adják.

Amikor kivilágosodott, volt a faluban egy pár velünk érző ember, akik oda akartak jönni, megtudni, hogy mi történt velünk, de az ávósok fegyverrel elzavarták őket. (...) Kiűztek bennünket a saját falunkból, házunkból, mindenünkből. Minket, a tősgyökeres ormánsági parasztokat. (...) Amikor végre megállt velünk a szerelvény, sehol egyetlen házat sem láttunk, viszont láttunk vagy húsz lovas rendőrt. Ezenkívül a vonatot is kísérte legalább ugyanennyi. A kísérő rendőrök megparancsolták, hogy szálljunk ki, és pakoljunk ki a vagonból. (...) ...Ott kellett hagyni minden állatunkat, kocsinkat, lószerszámainkat és a hozott gazdasági felszerelést... (...) Minket pedig a lovas rendőrök elindítottak gyalogosan, mint az állatokat. (...) Végre megérkeztünk valami Istentől elhagyott helyre. Volt ott egy barakk-szerűség, és a feleségem becipelte oda a könnyebb dolgokat. Azután bevittük a zsákokba pakolt ruhaneműt, egymás mellé raktuk és arra feküdtünk. Találgattuk, hogy mit akarhatnak velünk. Akkor még senki sem gondolta, hogy így telik el 39 keserves hónap. A barakkban 40 ember helyett 140-en voltunk összezsúfolva. Egy családnak 4 négyzetméternyi hely jutott, aki nem fért el, az kinn aludt a szabad ég alatt. (...) Volt közöttünk tüdőbeteg is, de csak akkor vitték el, amikor már nem lehetett rajta segíteni. Az asszonyok téglákat raktak össze, és azon próbáltak valami meleg ételt főzni a gyerekeknek, de a rendőrök ezt nem engedték meg, szétrúgták a 'tűzhelyeket. Másnap beálltunk a rendbe, és az ottani 'szabad' munkavállalók nem győztek csodálkozni azon, hogy a dologtalan 'gerófok' és 'baárók' jobban tudnak kaszálni, mint ők. Senki nem tudta, hogy mennyit fizetnek ezért a munkáért. (...) Ha fizettek is valami keveset a munkánkért, nevetségesen keveset, de legtöbbször semmit.

Lassan, nagy-nagy szomorúságban teltek napjaink, minden gondolatunk Zsuzsika lányunk körül forgott, mert nem tudtuk, mi van vele. Zsuzsika ugyanis Szegeden tanult a főiskolán. Amikor minket elhurcoltak, ő már nem volt odahaza. (...) A barátnője kapott menzát, de ő nem, azon éltek ketten. (...) ...levelet csak úgy tudtunk írni, hogy kivittük egy közeli tanyára, és azokat az embereket kértük meg, hogy adják fel, de ne közelebb, csak Debrecenben, mert a közelebbi postát ellenőrizték, így volt kapcsolatunk a külvilággal mert látogatót nem fogadhattunk, újságot nem olvashattunk, teljesen el voltunk zárva. Télen nem volt munka és így nem tudtuk még az élelmezésünk költségeit sem megkeresni. Kértük a gazdaságot, hogy az idehozott és a bödönháti gazdaságba elvitt állatainkat fizessék ki, hogy tudjunk miből élelmet vásárolni a családnak. Ebből nem lett semmi, de ötünket bekísértek Debrecenbe, ahol a rendőrkapitányságra vittek. Öt napig előzetes letartóztatásban tartottak, nem tudták, hogy mit csináljanak velünk. A végén megoldották a dolgot, mert internáltak. Itt már megszaporodtunk, heten lettünk... A hatodik napon beszóltak a cellába, hogy tegyük rendbe magunkat, mosakodjunk meg, mert visznek Budapestre. Összeláncoltak bennünket kettesével... Ilyen díszkíséretben nem sok embernek volt része. Két rendőr ment elöl, kettő mellettünk és egy hátul. Úgy kísértek minket, mint valami gonosztevőket, végig az utcán az állomásig. A vonaton szétoldották a láncainkat, de a bilincset mindenkin rajta hagyták.

Budapesten a Mosonyi utcába vittek bennünket, ott már nem rendőrök, hanem fegyőrök vigyáztak ránk. A városból hívattam ügyvédet, aki meg is ígérte, hogy eljár az ügyünkben a minisztériumban, de amikor előterjesztette, hogy kiről van szó, mindenki elzárkózott előle. Értesített bennünket, hogy semmit sem tehet az

érdekünkben.

Ennyi év távlatából is rettenetes belegondolni, hogy mit tettek velünk. Engem elvittek internálótáborba, a feleségemet és a két kisebb lányomat a Hortobágyra deportálták, a legidősebb lányomat nyomorúságos körülményekbe taszították, valósággal éhezett, minden támogatás nélkül maradt. És mindezt miért? Aki még nem látott ilyen tábort, az el sem tudja képzelni, hogy milyen volt az. Megpróbálom leírni, hátha sikerül úgy megjeleníteni, hogy azt mindenki el tudja maga elé képzelni. Az első dolog az volt, hogy egy villanyszerelő mesterrel, egy Sellyéről elhurcolt rabbal, Virágos Béla nevű emberrel (...) felszereltették a villanypóznák tetejére az áramot a tábor körül. Messzire ellátszott a fényesség, de nekünk nem sokat ért, mert a barakkba nem vezették be az áramot. Több mint fél évig szalma nélkül, ruhában a földön feküdtünk vagy a ruhászsákokon. Később a tanyákat lebontatták velünk, és akkor az ott található deszkákból priccset ácsoltunk...
Mivel nem volt lakás, elkezdődött az építkezés. Vályogot kellett vetni a házakhoz... (...) A lakásokat elképzelni sem lehet. Föld volt a padló, nyers vályog a fala, fűtés nem volt. Olyan vastag penész lepte a falakat, hogy némelyik helyen ujjnyi vastag volt. (...) Ebben a rettenetesen egészségtelen lakásban éppen úgy össze voltak zsúfolva az emberek, mint a barakkban, öregek, fiatal házasok, gyermekek, betegek egymás hegyén-hátán. Tisztálkodási lehetőség nem volt...

Az első telet internálótáborban töltöttem, 1952. április 4-én amnesztiával szabadultam. (...) Az április 4-i amnesztia azonban nem jelentett szabadulást, mert nekünk vissza kellett menni Hortobágyra, a táborba. Amikor beköszöntött a tél, mentünk erdőkitermelésre, és valami kevés fizetést is kaptunk a munkánkért. így múlott el a második tél a táborban. (...)

...Azt a temérdek keserűséget, szívfájdalmat, bosszúságot és megaláztatást, amit nekünk ez alatt a három év és három hónap alatt el kellett viselnünk, már nem tudom ennyi év távlatából összegyűjteni.

Elmentem megtekinteni azt a helyet, ahol életemnek 39 hónapját töltöttem szenvedéssel. Semmit sem láttam belőle, lebontottak mindent. Az emlékeket nem lehet lebontani. Úgy látszik, ezt a szégyenfoltot akarták lebontani, eltüntetni. Arra azonban nincs lehetőség, hogy egy pár ezer magyar ember emlékezetéből kitöröljék ezt az egész rettenetet.

Azt a kis keservesen összehozott vagyonkát, mindenfajta bírósági végzés, tárgyalás nélkül, csak egyszerűen minden ellenszolgáltatás nélkül elvették, hogy a családot szétdúlták és földönfutóvá tették, hogy a szabadulás után évtizedekig harmadrendű állampolgárként kellett élnünk a saját hazánkban nem, ezt nem lehet elfelejteni."

BÁRCZAY JUDIT: MEGKÉRTÉK A KEZÉT.

(A visszaemlékezés interjú alapján készült)

Bárczay Judit édesapja földbirtokos volt, az 1945-ös földosztáskor a családnak elvben 100 hold földet még meghagytak Tiszaroffon. Bárczay Gyula kálváriája már akkor megkezdődött, amikor ezt a 100 hold földet át akarta venni, hogy folytassa a gazdálkodást. Ekkor ugyanis a rendőrök Tiszaroffról bevitték Szolnokra, a rendőrkapitányságra, ahol nagyon megverték, és fél évre internálták. Az internálás ideje alatt látogatni nem lehetett. Tüdőgyulladást kapott, amikor orvost kért, azt a választ kapta, hogy „majd a halála előtt öt perccel szóljon ". Betegen is dolgoztatták, fát kellett vágnia. Végül betegsége miatt valamivel korábban engedték el. Egy ideig még betegeskedett, majd bérelszámolóként helyezkedett el egy vállalatnál.

A Budapestről való kitelepítésük előtt a Múzeum utcában laktak. Judit akkor gimnáziumi éveit megszakította, hogy hamarabb segíthesse anyagilag a családot, irodai szakiskolába járt. Húga még általános iskolás volt.

1951. június 21-én a szülőket és a két lányt Hajdúdorogra telepítették ki. Bátyja, aki akkor már Sárospatakon teológiát tanult, nem volt Budapesten, így nem tudták elvinni, de kerestették a hatóságok. Később a református püspök közbenjárására felmentést kapott. A család Hajdúdorogra került, ahol az érkező kitelepítetteket gúnyolódó helybeliek fogadták. Bárczayéknak először egy kulák házának előszobáját jelölték ki lakhelyül, később másutt kaptak egy szobát. Néhány bútort elhozhattak Budapestről, azokkal rendezték be. Bátyja miatt édesanyját fenyegették a helyi rendőrök, ha nem kerül elő a fia, őt viszik el. Egy idő után bátyja úgy látogatta meg őket, hogy a helyi református papnál szállt meg mint annak unokaöccse, és az éj leple alatt kereste fel a családját.

Mivel édesapja akkor már súlyos szívbeteg volt, Judit, aki nem folytathatta tanulmányait, tartotta el a családot. Kaptak még valamennyi anyagi segítséget külföldről, így tudták fenntartani magukat. Judit különböző mezőgazdasági munkákat végzett: aratott, csépelt, gyapotot szedett, kukoricát tört. Később bádogos mellett segédmunkás volt. 1952 februárjától engedélyt kapott a rendőrségtől arra, hogy naponta bejárhasson Debrecenbe dolgozni.

Ott az Orvosi Műszergyárban helyezkedett el, így szerezhetett volna szakképesítést. Ekkoriban gúnyos hangú színdarabot írtak róla és a gyár hajdani tulajdonosáról. Nem sokáig maradhatott a gyárban éppen a műszerész vizsgája előtt bocsátották el. Ezt követően építkezéseken dolgozott más falvakból bejáró kitelepítettekkel, főleg éjszakai műszakban Majd irodai munkára alkalmaztak a Tiszántúli Rostkikészítőben. Ekkor is kellemetlensége támadt, mert az egyik debreceni lapban megírták, hogy a vállalatnál bújtatják Bárczay Gyula földbirtokos lányát. Ez alkalommal szerencséje volt, mert az igazgató megvédte, azt mondta, hogy Judit éjt nappallá téve nagyon szorgalmasan dolgozik. Megható emléke, hogy többen megkérték a kezét, azt gondolták, hátha így megszabadulhat a kitelepített státustól.

A leglesújtóbb emlék édesapja betegségével kapcsolatos. Egyik éjszaka húgával együtt rohant az orvoshoz édesapja rosszulléte miatt. Az orvos azt mondta, ha Bárczay Gyula a halálán van, ő úgysem tud segíteni, ha meg nincs a halálán, akkor meg kibírja reggelig. Ezután a házigazdájuk elment a másik orvoshoz, aki ki is ment a beteghez, ellátta és beutalta a debreceni kórházba. (Erről az esetről olvashatunk a Szabad Európa Rádióval kapcsolatos részben is.)

A család még a kitelepítés feloldása után is egy évet Hajdúdorogon töltött, majd Budakeszin éltek, mielőtt visszajöhettek Budapestre.

BELICZEY MIKLÓS (1901-1977): HAZÁMBAN HONTALANUL

Az 1958-ban irt visszaemlékezés budapesti és hortobágyi kitelepítésre vonatkozó részleteit Beliczey Miklós fia, István bocsátotta rendelkezésemre. Beliczey Miklós Békés megyében volt földbirtokos, 1939-44-ig, a német megszállásig Békés vármegye főispánja volt 1951-ben családjával együtt kitelepítették a fővárosból, majd a Hortobágyra vitték őket

1951-et írtunk, és már körülbelül másfél éve dolgoztam egy nagy állami gépasztalos üzemben segédmunkásként. Rákosi Mátyás kommunista diktatúrája korlátlan volt, és ez időben már a vasfüggöny is tökéletesen zárt. Családom helyzete egyre reménytelenebbé vált. Mind nagyobb lelkiismeret-furdalást éreztem gyermekeim jövője miatt, mert akkor már nyilvánvaló volt, hogy a kötelező általános iskola elvégzése után őket sem fogják engedni továbbtanulni. Mindjobban vádoltam magam, amiért nem mentünk idejében Nyugatra mi is. Hibáztattam a politikai rövidlátásomat, a szabad nyugati világ erejébe és ígéreteibe vetett naiv hitemet és a belátható időkre teljesen kilátástalan hazafiságomat, amelyért nem lett volna szabad gyermekeim jövőjét feláldozni.

Ilyen körülmények között és ebben a lelkiállapotban határoztam feleségemmel egyetértésben úgy, hogy boldog házassági kötelékünket névleg széjjeltépjük, mert

a gyerekek érdeke úgy kívánja. Polgárilag felbontottuk tehát a házasságunkat azon célból, hogy az én különböző „főbenjáró erkölcsi hibáim" miatt gyerekeinket osztrák születésű feleségemnek ítéljék, és azt követően ő és a gyermekek majd kérhessék az osztrák állampolgárságot.

Sok víz lefolyt ezután még Bécs és Budapest között a Dunán, és sok volt ezalatt a közös megpróbáltatásunk is, de úgy következtek az események, hogy nem volt okunk ezt a kényszerű lépést megbánni. „Volt" feleségem és három kiskorú gyermekem nemsokára tényleg jogot formálhatott az osztrák állampolgárságra, melyet - hála az Ausztria részéről való megértésnek - meg is kaptak. Magyarország viszont nem volt hajlandó őket az állampolgári kötelékből elbocsátani. De vegyük csak az eseményeket sorjában.

Villámcsapásként csapott egyébként is gyötrelmes életünkbe a Budapestről történő kitelepítések eseménye. 1951 májusától júliusáig bonyolította le Rákosi rendszere azt a gazságot amelynek keretében több ezer családot hurcoltak el budapesti otthonaikból, és nemcsak lakásaikat, hanem ingóságaik nagy részét is elrabolták. Mi, a szenvedő alanyok, akkor azt hittük, hogy a Magyarországon jól ismert sztálini bon mot (ötlet, élc) végrehajtásának megkezdéséről van szó, mely szerint a magyar ügy csak vagonok kérdése. Úgy is búcsúztunk egymástól, mint akiket Szibériába visznek. A félreeső falvakat, ahová közben kiraktak minket, csak rövid, átmeneti tartózkodási helynek tekintettük. Valószínű, hogy az eredeti szándék az is volt, de időközben Sztálin meghalt.

Mi haszna maradt a kommunista rendszernek az oly nagy port felvert kitelepítésekből? A.) A budapesti lakáshiány enyhítése. B.) Az elégedetlen lakosság időnkénti megfélemlítése. C.) A legrosszabbul fizetett mezőgazdasági munkák miatt egyes állami gazdaságokban létező munkáshiánynak a mi munkaerőnk által való enyhítése. D.) Anyagi helyzetünk és egészségünk fokozott aláásása által a természetes kihalásunk felgyorsítása.

A hírhedt kitelepítések tehát megindultak, de miután sem betűrendi, sem kerületi vagy egyéb kiösmerhető rendszer a végrehajtásban nem volt megállapítható, így hát két hónapon át mindenki, aki magát a már körvonalazott kategóriába tartozónak érezhette, reszketve várta, mikor kerül rá a sor. A korábban sorra kerültek szomorú példáiból tudható volt, hogy hajnali 2-4 óra között kézbesítette a rendőrség a vonatkozó végzéseket, és még ugyanazon a napon éjféltájban jelent meg 2-3 polgári ruhába öltözött ÁVOs egy ponyvás teherautóval az elhurcolás végrehajtására.

Tudni lehetett, hogy személyenként (ebbe szekrény és ágy is beleszámított) körülbelül száz kg súlyú holmit volt szabad magunkkal vinni. Az ÁVOsok a bútornak, csomagnak az emeletről való lehordásában, illetve a teherkocsira való felrakásában persze nem segédkeztek, így tehát meggondolandó volt, hogy mit tudunk adott esetben a második emeletről lehordani. Ami bútor vagy egyéb a lakásban visszamaradt, azt a hatóság vitte el, minthogy az pecsételte le a lakást is.

Érdemlegesen csak lelkileg lehetett felkészülni a kitelepítésre, mert ami az ingóságok mentését illette, azokkal túl sok nehézség volt. Mindenekelőtt mindenki bízott abban, hogy róla talán megfeledkeznek. Következésképpen nem volt kívánatos abban az időben bútoroknak vagy bőröndöknek ide-oda hurcolásával felkelteni a figyelmet. Amellett vajon kihez lehetett volna vinni valamit? A régi ösmerős és baráti kör maga is sorsának beteljesedését várta. Aki pedig nem ezekhez tartozott, az kevés kivétellel félt ilyen ingóságok megőrzésétől a házbizalmi vagy egyéb besúgók miatt.

Csak egy kockázatos lépés maradt még a menekülés megkísérlésére. Ez a lakás haladéktalan feladása és az azonnali vidékre költözés volt. Ehhez azonban mindenekelőtt is pénz kellett és könnyen mozdítható család. Nekem akkor már nem volt pénzem, a gyermekeim pedig budapesti iskolákhoz voltak kötve. Megjegyzem itt, hogy több ösmerősöm volt, aki ezt az utat választotta. Közülük némelyik valóban megmenekült, másoknak azonban utána mentek. A végzet útjának nem voltak közlekedési szabályai.

Ezeknek a vészterhes heteknek egy júniusi estéjén már vacsora után voltunk, amikor a lakásajtónkon csengettek. Ilma a konyhából odaláthatott az ajtó elé, és izgatottan jött a szobába mondani, hogy egy idegen férfi áll az ajtó előtt, akinek gomblyukában kommunista pártjelvény van.

Az időpont szokatlan volt - jót nem várhattunk - , pláne egy pártjelvényes férfitől. Egy rövid, türelmetlenebbnek tetsző második csengetés is elhangzott már, mire az ajtóhoz értem és kinyitottam.

-Jó estét, méltóságos úr! - köszöntött egy hang, amelynek tulajdonosában egy már több év óta nem látott volt békéscsabai zsákkereskedőt ösmertem fel.

- Mi az, G. úr? - mondottam nem csekély csodálkozással a pártjelvény láttán, és egyidejűleg a már rég eltörölt címzésem hallatára célozva. - Talán nem jól látok, vagy nem jól hallok?

- A méltóságos úr nagyon jól lát és nagyon jól hall - folytatta látogatóm de miért nem idézzük fel, legalább négyszemközt az elmúlt szép időket.

Betessékeltem a lakásba, és beszélgetni kezdtünk. A párttagságára vonatkozóan hamarosan feltett kérdésemre azt felelte, hogy se a nagyvilág számára, se Magyarország részére nem fontos, hogy a volt békéscsabai kis zsidó kereskedő ma párttag, vagy sem.

- Így inkább békében hagynak - mondotta magam is jobban boldogulok, és másokon is jobban segíthetek. Egyébként most is ilyen szándék hozott.

Elmondta azután, hogy ő most az egyik volt koronauradalom (Ráckeve) egy részén létesített gyógynövénytermelő állami vállalatnak a vezetője, részvéttel hallott nehéz helyzetemről, és segíteni akar rajtam. Sokat lopnak a gazdaságban, melyet ő Budapestről igazgat. Neki egy megbízható ember kellene kint, a gazdaságban, akivel szemben semmi más követelmény nincsen, mint hogy becsületes legyen. A gazdaság területén szép szolgálati lakásom volna. A fizetésem bizony több mint háromszorosa az akkori segédmunkási keresetemnek.

Meglepően kecsegtető ajánlatára sietve két megjegyzéssel válaszoltam. Először is, miként tartja elképzelhetőnek, hogy az én múltammal alkalmazzanak, másodszor pedig, hogy sajnos nem ösmerem a gyógynövényeket, és így termelésükhöz sem értek. Azt felelte, hogy a káderezésem már el van intézve, mindent tudnak rólam, a felvételt csak bízzam rá. Ami pedig a gyógynövényeket illeti, legyek nyugodt, de ő sem ért hozzájuk. A termelésért nem én leszek a felelős, m«jd ahhoz is keresünk egy szakembert.

A kitelepítések már folyamatban voltak. Ebben a helyzetben a gondviselés által felénk dobott mentőövnek látszott a Budapest közelében azonnal elfoglalható állás. Megköszöntem G. jó szándékát, és 24 óra gondolkodási időt kértem.

Még nem telt el a 24 óra, amikor felkerestem G.-t, és elvileg igent mondtam. A káderezés a szokásostól eltérően minden kellemetlen kérdezgetős nélkül és igen kedélyes formák között történt ami közben megállapíthattam, hogy ők jobban ismerik az életrajzomat, mint én magam. Avval váltunk el, hogy alkalmaztatásomnak a Földművelésügyi Minisztérium által megtörtént jóváhagyásáról két napon belül értesítenek, s akkor már mindjárt mehetek is az új munkahelyre.

Két napon belül valóban hívtak is, és közölték a személyzeti osztályon, hogy a Földművelésügyi Minisztérium kívánságára a jóváhagyás előtt még egy jelentéktelen kis formai nyilatkozatot kell aláírnom, amit mint afféle csekélységet, csak úgy hanyagul mindjárt elébem is toltak. A három példányban géppel írt szöveg rövid volt, így hamar átolvashattam. Sőt, gondolom, talán többször is elolvastam, úgyhogy még ma is jól emlékszem tartalmának lényegéből a következőkre:.....bár a Kommunista Pártnak nem vagyok tagja, mégis egyetértek a Párt célkitűzéseivel a kormány politikáját támogatom és Mindszenty bíboros

hazaárulásával kapcsolatban a bíróság ítéletét helyeslem..."

Látszólag csodálkoztak a jóakaróim, és nem értették, hogy - mint ők mondották - ennek a semmire sem kötelező, jelentéktelen formaságnak az aláírását megtagadtam.

Az állásból így semmi sem lett. Engem és családomat két hét múlva kitelepítettek, és miként később megtudtam, néhány hónap múlva szegény G. is meghalt szívszélhűdésben. Sic fata volunt (a sors akarata). Most a Budapest, Olasz fasor (Malinovszkij fasor) 13. szám alatti négyszobás lakásom volt hat éven belül a negyedik otthonom, amelyet mindenestül elveszítettem, 1-1 ágyat, 1 szekrényt, 1 asztalt, 5 széket vittünk a kellő ruhaneműkön kívül magunkkal.

A lakásunkból való elhurcolást és egy budapesti, külvárosi tolató pályaudvaron való bevagonírozásunkat éjfél után kettő és három között bonyolították le. Ilyen korán, hogy azt lehetőleg senki se lássa. A fegyveres ÁVO-tól kísért, lezárt vonatunk egy Tisza partján fekvő kis faluba, a Heves megyei Kiskörére vitte a mi szállítmányunkat.

Érkezésünk magyarázatául a helybeliek tudtára adták, hogy csupa hadimilliomos, naplopó népnyúzót hoznak munkára tanítani. A helybeli párttagoknak az is parancsba adatott, hogy az állomásra értünk kirendelt szekereken történő bevonulásunkat majd különböző fenyegető, gúnyolódó szavakkal kísérjék az út széléről. A most is félrevezetett falusi nép tehát csak karikatúrákról ösmert és aszerint elképzelt kapitalistákat várt, afféle 120 kg-os figurákat, mindkét kezük mindegyik ujján gyémántgyűrűvel és vastag szivarral a szájában. Nagy volt tehát a csodálkozásuk, amikor a túlnyomó részben asszonyokból és gyermekekből álló „gyászmenetben" a többnyire korombeli, fáradt, kopott és méltatlan üldöztetésnek minden jelét magukon viselő férfiakat meglátták.

Egy hang, egy jel sem volt ellenünk. Csendesen figyeltem, mindjárt észrevettem, hogy jó szeme van a falu népének, ezt a nem keresett, szomorú csatát mi nyertük meg a lelkek mezején. A lakosság rokonszenve mar ezektől a legelső percektől kezdve velünk volt. Noha ottlétünk egész ideje alatt sem szűnt meg a párt és a közigazgatás részéről a velünk szimpatizálókkal szembeni fenyegetés, a lakosság (nagyon kevés kivétellel) mégis az élelmezésünkben való megsegítésünkben és sokféle egyéb apró szívességben az együttérzésének mindvégig kifejezést adott.

Abban az időben kulminált a kuláküldözés is. Minden kitelepített családot egy szobában helyeztek el, amelyet egy-egy kuláktól e célra vettek el, vagy bent, a faluban, vagy a kuláknak valahol a kint, a határban lévő tanyáján. így minden ellenséges elem egy helyen könnyen ellenőrizhető volt.

A szekér kivitt minket a falu végén arra a helyre, amely már a Budapesten kézhez vett írásban lakóhelyünknek lett meghatározva. A kijelölt házat azonban időközben lebontották, helyén már csak néhány ottfelejtett téglát találtunk. A kocsis azt mondta, hogy ő büntetés terhe mellett nem vihet minket máshova, mint ami neki megparancsoltatott, és azonnal le kell rakodjunk, mert neki reggel hat órára már más kijelölt munkában kell lennie. Lerakodtunk hát a falu végén, az országút szélére, a kocsis pedig, mielőtt elhajtott, azt tanácsolta, hogy nyolc óra után, ha majd a hivatal megkezdődik a tanácsházán, menjek oda a panaszommal, ott majd kiutalnak másik szobát.

A nap már bőségesen szórta aranysugarait a szép, júliusi reggelen, és nem messze egy kis vadgerle is turbékolt az útszéli eperfán. Egyébként békés csend volt a kiskörei faluvégen. Az út szélén meredező szekrény, asztal, szék és az a néhány, ott még egymásra hányt holmi, ami egyetlen vagyonomat képezte, groteszk látványt nyújtott. Egy szürke kuvasz jött az úton, nyilván éjszakai csavargásából a falu felé tartva. Megállt, amint a közelünkbe jött, bizalmatlanul szaglászott, majd inkább ijedten, semmint mérgesen mustrálta a jelenetet, azután behúzott farokkal, kerülő ívben folytatta útját, hihetőleg hazafelé. Ott maradtam a családommal Isten szabad ege alatt, kirakva egy idegen falu végére, a hazámban hontalanul! A faluban harangozni kezdtek, hat óra volt. Csendesen imádkozni kezdtem. A szokatlan helyzet, ott, akkor sokkal mélyebb áhítatot keltett, mintha

templomban lettem volna.

Az esti harangszóra azután mégis lett bent, a faluban szobánk, így ismét fedél volt a fejünk felett. Úgynevezett szigorított rendőri felügyelet alatt állottunk, aminek az volt a lényege, hogy a falu határát nem hagyhattuk el, a postánkat cenzúrázták, és nyolc-tíz naponként az éjszaka folyamán rendőr-őrjárat lépett a szobánkba ellenőrizni, hogy mindnyájan együtt vagyunk-e, megnézni, hogy esetleg milyen könyvet olvasunk (ami persze csak magyar nyelvű lehetett), vagy talán a gyerekek iskolai füzetében nem fedezhetők-e fel a rendszer erőszakos megdöntésére irányuló összeesküvésnek a nyomai.

Jó néhány hónap telt el, amíg a szabadon maradt ösmerőseinkkel a levelezés helyreállt, mert sokáig féltek az emberek minden velünk való kapcsolatnak az esetleges következményeitől. Később, ha névtelenül is, nagyon sok szeretetcsomagot kaptunk, ami nemcsak lelkileg, de anyagilag is rendkívüli segítséget jelentett. A pártfunkcionáriusok nem csekély bosszúságára például karácsonyra is több mint negyven csomagot hozott a posta. Egyedül csak a Nyugatra szökött Kintzig öcsém IKKA szénküldeményének köszönhette a családom, hogy olykor meleg szobánk is volt a télen.

A kiskörei határban lévő állami gazdaságokban végzett testi munkával keresett gyatra bérünk volt megélhetésünk alapja. A cséplőgépet és traktort kivéve a gazdaságok nem voltak gépesítve, amiért is a mezőgazdaságban előforduló mindmegannyi nehéz munkának elvégzése ránk várt. A munkát csak teljesítmény után fizették és éppen ezeknek a munkanormáknak a nagysága volt a mezőgazdaság elnéptelenedésének egyik oka. Amikor a 18-25 éves falusi parasztlegénynek is a kora hajnaltól késő estig tartó kemény munka jelentette például a kapálásban vagy ásásban a norma teljesítését, akkor elképzelhető, milyen maximális megerőltetést jelentett az ilyen munkához nem szokott emberek számára. Ha ehhez hozzáadom, hogy a gazdaságoknak a lakhelyeinktől való legközelebbi pontja is 4-5 kilométernyi távolságra volt, amit munka előtt és után is meg kellett járni, akkor talán elképzelhető, hogy állandó kimerültségben éltünk és dolgoztunk. Leányom és kisebbik fiam akkor még iskolakötelesek voltak (nyáron azonban a tizenhárom éves fiú is dolgozott), de tizenöt éves István fiam elől minden tanulásnak a lehetősége el volt zárva, munkaköteles volt. Velem együtt dolgozott.

Egyszer kint kapálás közben lélekszakadva jött értem a kisebbik fiam, György kölcsön kerékpáron, hogy menjek azonnal haza, mert házkutatás van otthon. Nem tudtam elképzelni, vajon micsoda hátsó gondolatból eredő újabb gazságnak vagyunk az áldozatai. Hanyatt-homlok siettem a fiam által hozott kerékpáron haza, és nem hittem a szememnek, amikor a szobába beléptem. Feleségem a szoba sarkában ült egy széken, ahonnan látszólag nem volt szabad elmozdulnia. A budapesti gazdasági rendőrség két civil nyomozója pedig a kis szoba átkutatásának nyilvánvalóan az utolsó akkordjánál tartott. Hallomásból tudtam már, hogy ezek a nyomozó specialisták egészen kiválóak a szakmájukban, a látottakat azonban még álmomban sem tudtam elképzelni. Alig dolgozhattak még a nagyszerű mesterek egy óránál sokkal hosszabb ideig, de máris olyan kitűnő munkát végeztek, amit századok vasfoga, szú- és egérrágása sem tudott volna így elintézni. A padlót felszedték, a kulákok két olajnyomatos szentképét kiszedték a keretéből, minden egyes ruhánkból kifejtették a válltömőt, a tömést szétbontották és a szoba közepére dobálták.

Amikor beléptem, az egyik „művész" éppen könyékig vájkált az ugyancsak felvágott matracok egyikében, a másik pedig mindjárt velem kezdett foglalkozni. Nem volt különösképpen goromba, és a személyi adataim ellenőrzése után szerényen megkérdeztem, minek köszönhetem ezt a szerencsét. Azt mondotta, hogy az a gyanú látszott fennforogni, hogy a zsidóüldözések idején egyes zsidók által megőrzésre rám bízott és elpusztult zsidók ékszereit rejtegetem.

Ötünknek ott velünk lévő hiányos evőeszköze még a régi családi ezüstből való volt. Egyéb lelet hiányában erről vettek fel jegyzőkönyvet. Eszerint én azt állítom, hogy a „B" betűvel és koronával vésett 5 db ezüstkanál, 5 db ezüst-villa és még darab szerint felsorolva némely ilyen apróság mindig családom

tulajdona volt, és állításomnak valószínűségét büntetlen előéletemmel és korábbi anyagi helyzetemmel támasztom alá. A jegyzőkönyv aláírásával arra is köteleztem magam, hogy az ellenem folyamatban lévő eljárás megszüntetéséig a darab szerint jegyzőkönyvbe vett ezüstneműket el nem adhatom.

Az említett „kincseken" kívül, a feleségem varróskatulyájában kotorászva még egy zománcozott Szűz Máriás aranymedaillont is találtak. Kérdezték, hogy a hátlapjára vésett „ Ave Maria ora pro nobis" mit jelent. (Üdvöz légy Mária, könyörögj érettünk). Megmondtam nekik. Visszatették a skatulyába, azután aláírtuk a jegyzőkönyvet, majd mint akik jó munkát végeztek, elmentek. Ezt is átéltük. Ilma varródobozában a kis érem mellett ott feküdt a többi gomb között (gombformába vászonba varrva) még meglévő utolsó értékünk, Ilma két briliáns fülbevalója. Válságos pillanatokban azóta is mondjuk néha: Ave Maria ora pro nobis...

Munkából hazajártamban néha fáradtan vagy a hidegtől elgémberedve betértem egy hörpintésre az útba eső kocsmába. Munkás szokás ez, amelyet csak az nem ért meg, aki egészen más világból való. Megvolt ott is az ilyenkor vagy olyankor jövő, az átfutó, a maradó és az állandó törzsvendég. Nem tudtam úgy benézni estefelé a kocsmába, hogy a hátsó kis asztalnál, a sarokban ne ült volna ott egy fütyülő rum mellett K. János. Fél karjának könyökére támasztott fejével mindig háttal az embereknek ült, csendben a fal felé bámulva. Nyugodtan, békében volt, mégis volt valami feltűnő, hetyke kihívás abban, ahogy következetesen hátat fordított a világnak. Érdekelt ez a különös, magányos ember, és egyszer, amikor éppen nem volt más vendég a helyiségben, meg is kérdeztem a kocsmárostól, hogy kicsoda. Mosolyogva mondta a kocsmáros, hogy úgy látszik, kölcsönös az egymás iránti érdeklődésünk, mert ő is kérdezte már, hogy én ki vagyok, és mondta, hogy szívesen elbeszélgetne velem. Hát, kicsoda, miféle ember, kérdeztem.

- Gyilkos, ő a mi gyilkosunk, tetszik tudni. De nem afféle mai, akármilyen hivatalos gyilkos, akinek vér tapad a kezéhez, amilyenből sok szaladgál szabadon manapság. Ez valódi, békebeli gyilkos. K. Jánosnak hívják, és most foltozó cipész. A váci fegyházban tanulta ezt a mesterséget, ahonnan most fél éve szabadult. Hét évet ült ott gyilkosságért, mert féltékenységből konyhakéssel leszúrta a felesége udvarlóját. Mialatt ült, az asszony végleg elhagyta, most már senkije sincs, egyedül van. Amikor kiszabadult, ide jött, jól felöntött a garatra, és a szesz azóta sem fogyott ki belőle. Munka után minden este jön, és most már nem kell neki sok, éppen csak egy kicsit mindig utánatölt. Jöjjön ide, János! Szorítsanak az úrral kezet!

Ahogy megmozdult, jó nagy embernek látszott, de még mielőtt feltápászkodhatott volna, odaléptem melléje: Adjon Isten! Kezet szorítottunk, és a nevünket is megmondtuk egymásnak. Rumot rendelt magának is, nekem is. Tiltakoztam, hogy nem szoktam ennyit inni, de legyintett nagy, szőrös kezével.

- Ne féljen az italtól. Én sem iszom, csak addig szoktam hörpintgetni, amíg felejteni nem segít. Amint emlékeztetni kezd az ital, én is abbahagyom. Magának is ez kell.

Próbáltam volna lassan erről-arról is beszédet kezdeni vele, érdekelt ez az ember, mert hiszen minden egyébtől eltekintve, tudomásom szerint, ő volt az első gyilkos életemben, akivel barátkoztam volna. De megint csak legyintett.

- Nem érdemes szóval beszélgetni, mert hallgatva is megértjük egymást, akik egyformán éreznek. Én csak így szeretek beszélni, szótlanul. Magával szívesen ülök itt együtt. Jöjjön ide hozzám máskor is.

Éreztem, hogy ebben a meghívásban volt valami igaz emberi megbecsülés, talán több is, mint amennyi kitüntető meghívásban volt részem változatos életem folyamán. Minden tiltakozásom ellenére sem engedett fizetni azt mondta, most o könnyebb helyzetben van, mint én.

Máskor, ha olykor bevetődtem a kocsmába, mindig odaültem melléje hiszen ő rendszeresen ott volt, és láttam, hogy örül a társaságomnak. Soha később sem

beszéltünk egy-két szónál többet, de mindig éreztem én is, hogy határozottan megértjük egymást, és kellemes volt a kettesben való hallgatás.

Nem tudom, mi lett szegény Jánossal. Nem hiszem, hogy valaha is beszédesebbé vált volna. Sajnálnám, ha később talán még a szeszben is csalódott volna, ha a feledés helyett egyszerre csak emlékezni kezdett volna.

A kitelepítettek nem voltak egy homogén társadalmi osztály tagjai. A Belügyminisztérium által (Cziráki aláírással) kibocsátott véghatározatokon a címzett személyek nevét, minden rég eltörölt tartozékaikkal és az eredeti foglalkozással együtt tüntették fel. Az enyém például: baiczai Beliczey Miklós ny. főispán, nagybirtokosnak szólt.

Volt Kiskörén egy özvegy R.-né nevű hatvan éven felüli sorstársnőm, akinek kitelepítési határozatán saját szememmel olvastam a következő címzést: „Özv. R.-né, kéjnő nagytelep tulajdonosnak". Az öreg hölgy erősen süket volt már. Bár az okmányából így megtudott korábbi foglalkozása miatt inkább kerültem a vele való találkozást, mégis ebben a némi szolidaritásra kötelező balsorsban nem hanyagolhattam el őt sem. Ő viszont különös szimpátiát mutatott irántam, és sajnos annak az olykor szemembe is mondott tévhitnek volt az áldozata, ami engem jó politikai ítélőképességgel bíró, okos embernek tartott. Amilyen rossz volt szegény öregasszony füle, olyan jó volt a szeme, és ha a kiskörei főutcán messziről meglátott, már hiába menekültem volna, elért, hozzám szegődött, és egy darabon mindig elkísért. Ilyenkor következetesen mindig megkérdezett, mit gondolok, meddig fog tartani a kommunizmus Magyarországon, és hogy vajon visszajön-e még egyszer a mi régi jó világunk. Kínos volt a süket hölgynek a nem kevésbé kínos kérdésére hangosan felelni az utcán. Ha lehetett, a legközelebb eső kapu alá húztam, az ösmerősök nem csekély derültségére, és ott kiabáltam a fülébe: „Nem tudom, meddig fog még a kommunizmus Magyarországon tartani, de abban biztos vagyok, hogy az én időm már nem fog visszajönni. Az viszont meggyőződésem, hogy a magáé igen!" Ma is azt hiszem, hogy ez volt életem egyetlen bölcs politikai nyilatkozata.

Három férfi sorstársam közül az egyik még a berlini olimpia idején tornászként tagja volt a magyar olimpiai keretnek, egy másik évekkel később súlydobásban volt a magyar bajnokság helyezettje, a harmadik pedig, foglalkozását tekintve hentes és mészáros, talán a legerősebb ember, akit valaha láttam. Ez a három, negyven év alatti férfi néha saját vagy a többi munkatársa szórakoztatására népszerű mutatványokkal produkálta magát. A tornász a kezén járt a súlydobó mindkét karjára egy-egy embert ültetett, a mészáros pedig egyszerre birkózott az erre éppen vállalkozó legényekkel.

A helybeli dinnyecsősz, Pista bácsi is tanúja volt néha ezeknek a deli vagy uzsonnaszünetben előforduló mókázásoknak. Pista bácsi az I. világháborúban szakaszvezető volt a Cs. és Kir. 13. sz. Jász-Kún huszárezredben, és múltjánál, valamint a Ferenc József-i időkben élt boldog fiatalságának emlékeinél fogva minden ízében konzervatív volt. Gyakran üldögéltünk egymás mellett a munkaszünetekben csendesen beszélgetve, egy ilyen alkalommal történt, hogy említett sorstársaim produkálták magukat. Pista bácsi nézte egy ideig a mutatványaikat, majd egyszer csak szelíden meglökött a könyökével:

- Ugyan tessék már mondani, mind úriemberfélék voltak ezek, akiket ide deportáltak? - Meglepett a kérdés, amelyre kérdéssel feleltem.

- Miért kérdi, Pista bácsi?

- Mert ide tessék figyelni, egy úriember vagy lovagol vagy vadászik, de én még tornászó úriembert nem láttam.

A magyar újságokat olvashattuk, ha kedvünk volt hozzá, de rádiónk nem volt, a levelezésünket cenzúrázták, a világ eseményeitől teljesen el voltunk zárva. Érthetően érdeklődtünk tehát a világpolitika iránt, hiszen csakis ilyen tényezőktől remélhettük volna a magyar belpolitika és abban a magunk helyzetének valaha is elképzelhető változását.

Egy kiskörei földmunkás kollégám különösen nagy szimpátiát mutatott irányomba. Ez afféle tudálékos, falusi ember volt, akinél ez többek között abban a két körülményben is megnyilvánult, hogy egy általában falun található rádiónál sokkal drágább fajta, külföldet is jól vevő készüléke volt. És hogy ennek hallgatásán kívül a sakkozás volt a másik szenvedélye. Ami a sakkozás terén engem illet, az alaplépések ismeretén kívül nem tudtam játszani. Nem szerettem sakkozni, mert pihenésül fárasztónak, komoly időtöltésül pedig játéknak tartottam.

Azt mondta Antal, ha tudnék sakkozni, úgy akár minden este szívesen látna néhány partira, miközben a rádión kellemes zenét is hallgathatunk. Elég volt egyszer látnom a rádióját, hogy gálád haditervemmel tüstént készen legyek Menten azt füllentettem szegény jó Antalnak, hogy nekem is legnagyobb szenvedélyem a sakkozás. Így következett azután, hogy főleg a téli estéken nagyon sokat sakkoztam Antal barátom lakásán. Kértem, hogy mivel engem sakkozás közben nagyon zavar a zene, nem lehetne inkább valamely idegen nyelvnek a legcsendesebb hallgatására beállítani a rádiót. Az a monoton beszéd ugyanis, mondottam, jobban a sakkra koncentrálja a figyelmemet. Azt mondta a házigazdám, hogy szívesen, őt nem zavarja az idegen beszéd, mert úgysem érti. így hát számtalan játszmánk ideje alatt minden idegszálam megfeszített figyelmével hallgattam a külföldi hírszolgálatokat.

Együtt töltött estéinknek ez a része tehát jól sikerült volna. Én kitűnően szórakoztam, csak a szellemi képességeimen esett nagy csorba. A sakkpartikat ugyanis a tíz-tizenötödik húzás után mind sorban elveszítettem. Csak kerülő úton jutott később a fülembe, amikor partnerem már széltében-hosszában elterjesztette rólam, miszerint nem érti, hogy egy látszólag értelmes embernek miként lehet éppen az a kedvenc szórakozása, amihez oly keveset ért, mint én a sakkhoz. Sajnos nem hiszem, hogy ezeket a sorokat Antal barátom egyszer elolvashatná. Ezek talán valamennyire rehabilitálnának, sőt így talán még némely hajmeresztő húzásomat is megérthetné most utólag.

Váratlan körülmények adtak újabb fordulatot balsorsunknak. Magyarországon nem volt éppen minden pap egy kis Mindszenty, és a kiskörei plébános különösen félénk, megalkuvást kereső ember volt. Ehhez nekem csak azáltal lett közöm, hogy hiányos hitoktatásban részesült gyermekeim részére hittankönyvet kértem és kaptam tőle kölcsön azon célból, hogy a nyári, iskolai szünetben a gyerekek majd otthon a feleségemmel abból olvasgassanak.

Az imént már említett házkutatás nagy port vert föl a faluban. A falu népe együttérzése jeléül ezután még fokozott szeretettel ajándékozott meg. Ugyanakkor a plébános úr a házkutatás utáni egyik napon avval az üzenettel küldte hozzám a harangozót (ő maga nekem mint kitelepítettnek még a látogatásomat sem merte viszonozni), hogy adjam vissza a kölcsönadott két hittankönyvet, mert egy esetleges következő házkutatás alkalmával a nyomozók szóvá tehetnék, hogy kitől kaptam őket, és neki kellemetlensége származhatna abból, ha megnevezném.

A vallás gyakorlását és a hitoktatás jogát bár fennen hirdette a kommunista állam, mégis abban az időben már nyílt vagy burkolt fenyegetések minden eszközével nekilátott az állam és a párt a hitoktatás elfojtásának. A hitoktatás fakultatív volt, mindkét szülőnek a munkahelyük megnevezésével kiállított írásbeli nyilatkozatára volt szükség ahhoz, hogy egy gyerek az iskolában hitoktatásban részesülhessen. Csak az tudhatja, aki kommunista országban élt, hogy a munkahely megnevezésének a kötelezettsége milyen állásvesztéssel való fenyegetettséget jelentett az amúgy is annyi gonddal küszködő szülőknek.

A fentiekben röviden ösmertetett helyzet idején köszöntött ránk Kiskörén 1952 júniusában, az iskolaév zárását követően a következő tanévben hitoktatást kívánó gyermekeknek, illetve a szülőknek az összeírása. A templom kapujára függesztettek ki egy ívet, melyet a hitoktatást kívánó gyermekeknek és szüleiknek ki kellett tölteniük. Egy szép napon egy bizalmi ember útján figyelmeztetést kaptam a tanácsházáról, hogy ne merjem aláírni, mert ha megteszem, annak következményei lesznek. Nyilvánvaló volt az üzenetből, hogy

feltételezhetően majd követésre buzdító példaadásunkat akarták megakadályozni. Másnap reggel két kisebbik, még iskolaköteles gyermekemmel és feleségemmel a templomkapura kifüggesztett ívet első helyen aláírtuk.

Néhány nappal a fenti esemény után a következő történt, miután a földeken végzett munkám után este a nagyobbik fiammal hazatértem. Két kisebb gyermekem a ház udvarán házinyulakkal játszott, feleségem pedig nem messze, a szomszédban, egy parasztcsaládnál varrt. Szokás szerint mosdás után mindjárt ágyba feküdtem, mert a vacsorát feleségem később rendszerint az ágyamhoz hozta. Este 8-9 között járhatott az idő, amikor a durván kivágódó szobaajtó zajára eszméltem szendergésemből. Három egy egyenruhás ÁVO-s állt a kicsi szobában, akik közül két hatalmas termetű fickó géppisztolyának csöve szegeződött rám, arasznyira az orromtól. A harmadik, aki az „expedíció" vezetőjének látszott, fürge, alacsony emberke, beesett orrú, benőtt homlokú, lombroso típus, ma is emlékszem rá, rám ordított:

- Maga a Beliczey?
- Igen - feleltem.
- Fegyver után fogok kutatni - mondta, és máris két kézzel hányta a szoba közepére szekrényünk tartalmát.

Tudtam, hogy tehetetlen vagyok velük szemben, és biztosra vettem, ha fegyvert keres, úgy minden bizonnyal találni is fog. Hiszen valuta- és fegyverkeresések alkalmával ösmert gyakorlata volt az ÁVO-nak, hogy a vészes deliktumot ők maguk hozzák, és az egyik kezükkel odacsúsztatva, a másikkal mindjárt meg is találják azt az áldozat holmijai között. Nyugodt megadással feküdtem ágyamban, és a megtalálandó fegyverre vártam. Jól tudtam, hogy fegyverrejtegetésért a legsúlyosabb büntetés, az eset pillanatnyi politikai jelentősége szerint akár halál is jár. De úgy látszik, nem ez volt a megbízása, csak magánélvezetből akart rémítgetni.

Pillanatok alatt kidobálta a szekrény és néhány fiók tartalmát, majd leült egy székre és rám ordított, hogy öltözzek.

Eközben két újabb ÁVO-s már Ilmát is hazahozta, és a vezető ekkor úgy rendelkezett, hogy húsz perc időnk van, ezalatt ruhát, ágyat csomagoljunk össze, mert megyünk. Kérdésemre, hogy hová megyünk, és mi lesz a gyerekekkel, azt mondta, hogy azok is jönnek, de hogy hová megyünk, arra nem felelt.

A szoba előtti tornácon is állt egy ládában ruhaneműnk, amikor csomagolás céljából fegyveres kísérettel odaléptem, egy ponyvával lezárt teherautó látványa fogadott az udvarban. Sajnos egy súlyosabb deszkaládába dobáltuk be sebtében a legtöbb holminkat A teherautóig ki tudtuk cipelni a ládát, a magas teherkocsira felemelni azonban már nem futotta az erőnkből. Csak egy arasz hiányzott. Az ÁVO-sok stílusához csak annyit még, hogy amikor kérőn néztem az ott bámészkodó ÁVO-sok egyikére, és az már tett is egy lépést, hogy segítsen, a vezénylő hős ráordított, hogy ne merjen segíteni. A feleségem könyörgésére adott válasz már leírhatatlan itt

Az ágyak és egy-két batyu már fent volt de az a bizonyos láda, amelyben a teli ruhánk és a fehérneműnk nagy része volt ott maradt emlékül a konyhaberendezésünkkel a többi addig még megmentett néhány holminkkal együtt. Harsányan röhögtek az ÁVO-sok az udvaron maradt ládán. így hát életünknek még erről az eseményéről sem mondhatnám, hogy minden kedélyesség nélkül zajlott volna le.

A koromsötét teherautóban az utunk célja és a családja sorsa fölött töprengő családapa mar aligha gondolhatott másra, minthogy valahová, még a pillanatnyi helyzetünknél is sötétebb Oroszországba visznek minket. Végül a Debrecen közelében elterülő körülbelül kétszázezer holdnyi szikes, terméketlen, fátlan pusztaságra, a Hortobágyra vittek. Tíz egyenként körülbelül 800-1000 főnyi létszámú internáló munkatábort tartott fenn a rendszer, rendkívül embertelen körülmények között. A minden forgalomtól félreeső, lakatlan, úttalan Hortobágy különösen alkalmas volt e célra mert az minden avatatlan szem, száj és fül elől

könnyen elzárható volt. Nemcsak a táborok voltak állandó fegyveres őrizet alatt, hanem a minden takarás mentes és messze belátható pusztaságon is állandó járőrök mozogtak, így a szökés kilátástalan volt.

Az internáltakat főleg csatornázásnál, nádvágásnál, út- és épületépítésnél, valamint mezőgazdasági munkában dolgoztatták A rendszer propagandája szeretett avval hivalkodni, hogy az élen járó szovjet tudósok korszakalkotó útmutatása nyomán eddig terméketlen területeket hódít meg az új agrikultúra. Evvel szemben a valóság az, hogy a túlnyomó részben Debrecen város tulajdonában volt Hortobágynak kevésbé vad, szikes területein már korábban is eredményes öntözéses gazdálkodás (főleg rizs- és szénatermelés) folyt. A most, a mi munkákkal erőltetve feltört újabb szűz területeken való gazdálkodásnak, az agrártudományok mai haladásáig, még semmi kilátása nem volt haszonra. Az internált rabok ingyen munkaerejének csakis propagandacélokból lehetett értelme.

Minket az egykori idegenforgalom által is gyakran felkeresett és az eredeti egyszerűségében olyan regényesen szép hortobágyi csárdához legközelebb fekvő borsóstanyai táborba vittek. Körülbelül ezren voltunk ott, nagyjából ilyen összetételben: negyede szociáldemokrata munkás, negyede volt tényleges katonatiszt, negyede kulák, a többi vegyesen pap, ügyvéd, kereskedő, földbirtokos, tanár, tanító stb. Ezeken kívül külön név szerint megemlítem az ortodox zsidó Berger bácsit, aki korábban feleségét és hét gyermekét veszítette el Auschwitzban. Gondolom, ő is nyilas fasiszta volt.

Az internáltak nagy százaléka a családjával, tehát feleségével és jelentős számban gyermekekkel, nem egy esetben öreg szüleivel viselte ezt a sorsot. Legtöbben barakkokban voltunk elszállásolva, olyan térszűkében, hogy legkevesebb kettő, de sok helyen három ágy volt egymás fölé építve. Az ágyak közötti folyosó olyan szűk volt, hogy éppen csak egy ember fért el. Csak a földszinti ágyra helyezett lavór adott helyet a mosakodásnak. Ilyen körülmények között márciustól decemberig a férfiak apraja-nagyja a tábor közepén lévő kerekes kútnál tisztálkodott inkább a hidegben, szabadban, mint a hálóhelyiségben.

Csajkából a tábori konyháról étkeztünk. Reggel üres tea, délben leves és főzelék, este rántott leves volt a rendszeres táplálkozásunk. A Debrecenből hozott kenyeret tetszés szerint vásárolhattuk magunknak, ha volt miből. Csak hetenként egyszer, a vasárnapi főzeléken lebegett szokás szerint egy kis hússzerű valami, egyébként csak akkor kaptunk egy kis darabka húst, ha a gazdaságban kényszervágás volt. A nagy munkakövetelmény mellett ettől az étkezéstől úgy leromlottunk, hogy később külön boltot állítottak fel számunkra, ahol saját pénzen cukrot és hentesárut is vásárolhatott magának az, akinek volt pénze.

Nyolcórai munkaidőről persze szó sem volt. Napkeltétől késő estig dolgoztattak minket. Hajnalonkint fegyveres őreink átadtak minket a gazdasági munkavezetőknek, akiktől este ismét visszavettek. Ottlétünk ideje alatt lényegesen több olyan vasárnap volt, amikor dolgoznunk kellett, mint amikor nem. Sokszor előfordult, alighogy este kimerülten lefeküdtünk, máris hajtottak minket valamely árunak vasúti kocsiból való ki- vagy berakására, néha egész éjjelen át tartó munkába.

A sokféle testi munkának a legkeservesebbje a nádvágás volt október, sőt november hónapban is. Ehhez a gyakorlatot kívánó munkához nem csak hozzávaló ruházatot: nadrágot, csizmát vagy fapapucsot, de még kellő szerszámot, tutajt vagy jó minőségű kaszát vagy sarlót sem adtak. A nád a legtöbb helyen térdig érő vízben állt. Utolsó rongyos lábbelinkkel vagy mezítláb kellett a vízben állnunk. A szúnyogok milliárdjai és a piócák csak októberig marták véresre a testünket, amíg meleg volt, de a lábunk azután is sok sebből vérzett. Hogy mit jelentett az egészségnek a novemberi hidegben a térdig érő vízben dolgozni, gondolom, nem szorul magyarázatra...

Debrecenből hetenként hatósági orvos járt ki betegeinknek már elkerülhetetlen kezelésére, vagy különböző védőoltások foganatosítására. Az akkor tizenhat éves István fiamnak munka közben fájdalmasan megdagadt az egyik térde. Egy ilyen

oltás alkalmával úgy „vitorláztam", hogy fiammal néhány percre hat szem között maradhattam az orvossal. A fiú megmutatta dagadt, sajgó térdét, én pedig kértem az orvost, hogy adjon olyan bizonyítványt, mely szerint a fiú nem dolgozhat nádvágásnál a hideg vízben. Azt felelte: A magukféle emberek számára itt nincsen olyan munka, amely elég nehéz lehetne. És evvel kiutasított a szobából. Az általában erkölcsiekben is oly kiválóan magas szinten álló, nagyszerű magyar orvosok között ritka példány volt az ilyen emberi szörny.

Példás erkölcsű orvossal is volt módunkban találkozni hortobágyi tartózkodásunk alatt. István fiamat a szükségessé vált mandulaoperációja miatt beutalták Debrecenbe. A fül-, orr- és gégeosztály vezető professzora fiamat a mindennapos, egyszerű operáció után két hétig tartotta a kórházban különböző ürügyekkel, hogy kissé felépüljön.

Hetenként egy nyílt lapot írhattunk, és havonta egy darab húsz kilogrammos, ruhát vagy élelmiszert tartalmazó csomagot kaphattunk. Ezek a csomagok voltak a jó emberek által felénk nyújtott utolsó szalmaszálak, amelyek korgó gyomrunknak vagy legjobban fázó testrészünknek éppen annyi segítséget hoztak a huszonnegyedik órában, ami valamely nagyobb bajtól mindig éppen megóvott.

Néhány idevetett, kurta ecsetvonással szeretném még ennek a hortobágyi tábornak a képét plasztikussá tenni. Tizennégy éves György fiam a kötelező tábortakarításhoz kirendelve az ügyeletes Dankó szakaszvezetőnek állítólag feleselt. Dankó az őrszobára vitte melyet a fiam verésektől kék foltokkal hagyott el. Tizenkét éves Borbála leányom játék közben átlépte a tábor határát és nem hallotta az ügyeletes tirpák őrmester figyelmeztető szavát. Az utána küldött figyelmeztető lövés golyója a feje mellett süvített el.

Rendőr őrszemélyzetünknek és mindennapi életünknek közvetlen parancsnoka egy Zádor nevű ÁVO-s törzsőrmester volt. Hivatalból goromba és olyan rossz lelkiismeretű fráter volt, aki soha sem mert senkinek sem a szemébe nézni. Erre meg is volt minden oka, mert a csomagjainkat állandóan megdézsmálta, és tudtuk róla, hogy az élelmezésünkre szolgáló pénzből súlyos összegeket sikkasztott el magának. A minket dolgoztató rabgazdaság vezetője, Széles József négy elemit végzett vérbajos, alkoholista, korábban földmunkás, nagy erejű, rabiátus szörny volt. Napirenden volt, hogy dührohamai alkalmából öklével egy-egy sorstárs arcába, vagy ókori rabszolgahajcsár módjára a mindig nála hordott korbácsával valakire rávágott.

A nehéz megpróbáltatások erkölcsi botlásokat, bukásokat is kiváltottak a sorstársak részéről is. Bizony, elszomorító volt némely élelmiszer vagy fehérnemű csomag vagy valamely óvatlanul hagyott apróság tolvaját néha „magasabb körökhöz" tartozó személyben tudni. Egyszer a nyitott tábori latrinák egyikének takarítása alkalmával egy élve született csecsemő hulláját találtuk meg. Máskor egy öreg sorstársunk halt meg váratlanul az éjszaka folyamán, észrevétlenül az egyik barakkban. Reggel, mire észrevették, az orrát és szemét már megrágták a patkányok.

Pokol volt ez a hortobágyi munkatábor, vagy talán csak tisztítóhely?

Azt hiszem, elég sötét színt hordtam már össze a Hortobágyról készült fekete kép megfestésében. Humorral éppen olyan adósa maradok olvasómnak, mint amilyen adós maradt evvel a Hortobágy nekem az ott töltött tizenöt hónap alatt. Csak a testileg teljesen elgyötört és a földi életben már semmi reményt nem látó emberek arcáról tűnhet úgy el minden mosoly, mint ahogyan az akkor közülünk eltűnt. Ítélet, büntetés, eljárás nem volt ellenünk folyamatban, így hát nem volt semmilyen ember szabta határ vagy esemény, aminek az elérését várhattuk volna. Talán a rendszer bukását? Vagy talán az egész világ által beígért és nekünk, magyaroknak garantált emberi jogokat várhattuk volna? Nem, mindezekben akkor közülünk már nem hitt senki sem komolyan, mert a híres hortobágyi délibábban is több volt a valóság, mint a nyugati államférfiak frázisaiban vagy rádióik propagandájában.

Ha nevetésre már nem is, de csendes elmélkedésre még sok alkalom adódott,

különösen akkor, amikor a nem internált státuszú, de Borsóstanya környékén dolgozó, szabadnak nevezhető, régi munkásokat az állattenyésztésből is teljesen ki akarták kapcsolni, és a közülünk erre vállalkozókat ott is elkezdték alkalmazni. Így hát furcsa körülmények között teljesedett be az a gyerekkori vágyam, hogy, bár majdnem ötven év késéssel, valódi csikós lehettem, éspedig nem is akárhol, hanem a híres Hortobágyon. Most már nem is a kiskorom óta bennem szunnyadó „hivatástudat", hanem inkább a hiúság inspirált amikor ott erre a feladatra jelentkeztem. Egyszer talán mégis csoda történik, és szabad ember leszek, hogy leírhassam: csikós voltam a Hortobágyon.

Sajnos nagyon fáradt, kimerült ötvenegy éves ember voltam mar akkor, és ott is túlterheltek olyan súlyos munkával, amellyel mindennek a tetejébe még nagy felelősség is járt. Negyven csikó volt rám bízva úgy, hogy azokat estére az istállóba bekötni és nemcsak abrakolni, itatni, de szalmával aljazni, kefélni, vakarni is az én egyedüli feladatom volt. Csak az tudhatja, aki ló körül élt, hogy ez milyen abszurd követelmény egyetlen embertől. Negyven csikó szügye alól a megszáradt sarat kivakarni! Mégis, körülbelül négy hónapig voltam csikós, amikor is sokszori kérésemre leváltottak. Egy huszonöt éves balmazújvárosi parasztlegény lett az utódom. Szerettem a csikóimat és ők is engem. Az egykori hortobágyi elitménes (ciframénes), a mátai volt öreg csikósa, a már nyugalomban élő, hetvenöt éves Gyuri bácsi néha titokban ellátogatott hozzám. Titokban, mert a szabad emberekkel tilos volt érintkeznünk. Elnézegette a csikók körüli foglalatoskodásomat, és ő mondta, hogy soha még ilyen, káromkodás és kiabálás nélkül, csendes szóval és szeretettel nevelt szelíd csikókat a Hortobágyon nem látott. Többször is mondta: „Ilyen elegánsán még nem neveltek csikót a Hortobágyon."

1952 karácsonyának éjjelét is ott töltöttem szolgálatban az istállóban, a jászlak mellett, a csikók között. Feleségem egy kis időre kiszökött hozzám valami postán éppen akkor érkezett süteménnyel és meleg teával. Azután egyedül maradtam, de még sokáig nem aludtam el. A csikók nagyobb része is lehevert, mélyen, nyugtatóan lélegzettek, csak olykor horkant vagy prüszkölt egyik-másik. Szenteste volt. Karácsonyok jutottak eszembe, előbb a gyerekkoromból, majd sok későbbi, végig az egész életemből. Mennyezetig érő karácsonyfák, ajándékok, ünnepi vacsorák, torták, pulykák, bejgli, szánkó, éjféli misék. Harangszót most nem hallottam, karácsonyfából, fényből, angyalok muzsikájából ide semmi sem jutott már. Kissé fájt, hogy a családom nem lehetett mellettem. A betlehemi jászol és a Szent Család azonban még soha olyan közel nem volt hozzám, mint ezen az 1952-es karácsony estén, ott, a hortobágyi istállóban.

Később kanász is voltam néhány hétig, amely foglalkozás lényegesen nyugalmasabb volt. Ott néha még szabad vasárnap délutánom is adódott. Feleségemmel és egy baráti házaspárral ilyenkor még bridzseztünk is valamely eldugott helyen. Nem tartok igényt márvány táblára, de legjobb meggyőződésem szerint én voltam Magyarországon az első bridzsező kanász. Három hónapon át azután teheneket legeltettem. A végtelenbe vesző zöld vagy sárgás gyeptengerben csak az itt-ott meredező kútágasban botlott meg a pásztorember szertekószáló tekintete. Tavasszal és ősszel az eget szelő darvak és vadlibák, nyáron az egerésző ölyvek, sasok és ürgék szólnak csak a naphosszat kint legeltető pásztorhoz. A pásztorember szűkszavú, vallásos ás bölcselkedő természetű, mert sokat figyel és sokat gondolkodik.

Gyakran elnéztem én is a pásztorok egyik legkedvesebb társát, a pacsirtát, ezt a különös kis jószágot, amelyik minden más madártól eltérően éppen csak énekelni száll fel a magasba. Sokszor megkereste szemem a fejem fölött éneklő kis madarat, mint ahogy minden pásztor is ugyanezt teszi ilyenkor. Aki pedig gyakran néz az égre, az többet elmélkedik, és így sűrűbben is imádkozik. Ez a pacsirta magasztos hivatása

Gyakran eszembe jutott pásztor-elmélkedéseim közben az a francia pap akiről úgy olvastam valamikor, hogy mint korának legjobb hitszónokát hívták meg annak idején a XIV. Lajos (a Napkirály) ravatala felett elmondandó gyászbeszéd megtartására. A hosszúnak várt gyászbeszéd állítólag csak ebből a négy szóból állt: „Dieu seul est grand!" (Egyedül csak Isten nagy!) Többször eszembe jutott

ez a négy szó, amikor a pacsirtát néztem és hallgattam. Földbirtokaim, házaim, részvényeim, bútoraim, ékszereim, oly szilárdnak hitt földi vagyonom, lám, hogy eltűnt és milyen semmivé vált az idők fordulásában. Ezáltal még életem delén és így idejében mutatta meg nekem az Isten, hogy nincsen maradandó földi vagyon, tehát más értéket és más kincseket kell gyűjtsön a boldogulásához az ember.

Sztálin halála után minden csatlós országban kibocsátott amnesztia a kijelölt kényszertartózkodási helyre utaltak kategóriájának említésével minket is szerencsésen ért úgy, hogy addigi életem legkeservesebb tizenöt hónapja után 1953. szeptember végén minket is elbocsátottak Hortobágyról.

Legrosszabb emlékeim dacára is a Hortobágy, mint Magyarország páratlanul eredeti darabkája, továbbra is csak úgy maradt az emlékeimben, mint a híres csárdának, a kilenclyukú hídnak, a vonuló darvaknak, a vadlibáknak, az otthagyott ménesnek és a délibábnak számomra mindig kedves képe.

Alig néhány fillérrel a zsebünkben, fizikailag teljesen leromolva, ruházatunkban lerongyolódva, bútor nélkül, lakás nélkül, Budapestről továbbra is kitiltva álltunk hontalanul a hazában.

Amikor többek biztatására a Kiskörén hátramaradt személyes ingóságainkért jogi úton kérvényt nyújtottam be, az illetékes egri tanácstól írásban azt a választ kaptam, hogy a keresett ingóságokat (ágyneműről, testi fehérneműről, ruhákról, három karóráról, egy szoba bútorról volt szó) „a termelés előmozdítása céljából a kiskörei földmíves-szövetkezetnek már korábban kiosztották". Ez már a „liberális" és később nevesebbé váló Nagy Imre első miniszterelnöksége idején történt.

Viharvert családommal több kopogtatás után végül is néhány melegszívű jó barát segítségével a Budapest melletti Pomáz faluban telepedtünk le öten, minden konyha vagy egyéb mellékhelyiség nélküli egyetlen szobában. Ez maradt azután a legutolsó magyarországi otthonunk.

DR. CECH VILMOS: 50 ÉVE TELEPÍTETTEK KI!

1951. június 11.
Délután 3 órakor kézbesítették a határozatot. Anyám azonnal telefonált apám munkahelyére (kisegítő adminisztrátorként és külső fizikai munkán dolgozott). Nincs halasztási lehetőség, már tudjuk az előző napok híreiből. Én délután érkeztem haza az iskolából. Utolsó tanítási nap volt. Azonnal visszaküldött édesanyám az iskolába, hogy a végbizonyítványt kérjem el. Az osztályfőnökömnek, Gályai Miklósnak elmondtam a helyzetünket. Átölelt könnyezve, és rövid idő alatt megírták, aláírták és átadták az általános iskolai végbizonyítványt. Hazatérve csomagolás és a bútorok szomszédokhoz helyezése, apróságok odaajándékozása folyt. Az éjjel csak a kisebb testvéreim aludtak. Szüleink csomagoltak, latolgatták a helyzetet. A kézbesítő rendőr és más híresztelések szerint személyenként egy fekhely és egy szék, ágynemű és edények voltak vihetők. Más ingóság max. 30 kg-ig. Hivatalos előírást erre vonatkozólag nem kaptunk, nem volt.

Másnap reggel 9 órakor jöttek értünk egy Csepel teherautóval. Két fegyveres, egyik pisztollyal, a másik egy puskával. Két rakodót is hoztak. A kiürített (1 szobányi) lakásunkból lehordták a bútort. Egy ágyat szétszedve, egy asztalt, egy gyerekágyat, 3 széket, 9 matracot. 4 lepedőbe összekötött batyuban pokrócokat, 2 paplant és ruhaneműt, 2 ruháskosárban edényeket, lábasokat és tányérokat, néhány poharat „Szabad Népbe" csomagolva.

A Rákosrendező pályaudvarra vittek, ahol 2 személykocsi és 4-5 zárt tehervagon állt. A személykocsi ablakai fehérre voltak festve, ablakain nem lehetett kilátni. Azonosítás után a tehervagonba rakják az ingóságainkat, minket kevés kézipoggyásszal a személykocsiba küldenek. Kora délutánig a tűző napon álló vagonokból nem engedtek WC-re. Nekünk, gyerekeknek, a vagonlépcsőről, az ajtó

kinyitása után, a pályaudvarral ellentétes oldalon lehetett lepisilni.

A kupéban a 8 férőhelyre egy másik család 4 felnőtt 35,40, 65 és 70 éves tagját, idős szülőket és felnőtt gyermekeiket jelölték ki. Szüleimnek (52,44) és nekünk (15,12 és 4 évesek voltunk) a négy helyet jelölték ki a szemben lévő üléssoron. A vagonban nagyon meleg volt, és levegőhiány lépett fel. Az ablakot leengedni nem engedték, a vagonra ügyelő fegyveres szigorú volt. Miután az első idős személy elájult (szívbeteg is volt) a vagon két végén levő ajtót időnként kinyithattuk szellőztetésre. Délután már kísérettel a 40 méterre levő fabudiba is elkísérték a felnőtteket.

Este, sötétedés után elindult a vonat, miután máshonnan hozott vagonokat is csatoltak a mi vagonjainkhoz. Csak egy kanyarban láttuk meg egy kis nyíláson, hogy a szállítmány sok vagonból áll.

Hajnali 3 óra körül értünk Dévaványára. A Dévaványára hozottakat a vonat más vagonjaiból leszállítva külön vezényelték. A mi vagonjainkból elvonulásuk után mindenkinek ki kellett szállni és kettesével sorba állni az állomás épülete előtt. Még sötét volt. Álmosan, a gyerekek nyöszörögve ácsorogtunk. A rendőrök káromkodva rendezték a sort. Már fél órája álltunk sorban, mikor az apám vállán alvó öcsém felsírt és le akart állni a földre. Majd apám lehajolt hozzá, mire a rendőr odajött, és dobtáras fegyverének tusával oldalba vágta káromkodás, regulázás kíséretében. Apám odafordult, és önvédelemből felemelte a karját, hogy kivédje a következő ütést. Az egyenruhás ezután a fegyvere csövét apám felé fordította, és kibiztosított. A káromkodásra, kiabálásra és a fegyvercsattanásra más férfiak odaugrottak és közéjük álltak, a nők elkezdtek kiabálni és elindultak a fegyveres felé. Ezután csak lassan csitult a helyzet. A fegyverest a hangzavarra odasiető parancsnoka gyorsan máshova küldte.

Az „adategyeztetés" lassan ment. Az állomásépületben, a váróteremben felállított asztalnál rendőrtiszt kereste ki a neveket a listából. Az azonosításnál be kellett mondani a foglalkozást. Révay bácsit kérdezték, neve?

Válasz: Révay János. Foglalkozása? Tisztviselő. Kuss! Maga gróf! Az állapot, kérem, nem foglalkozás, volt a válasz.

Ezután vissza kellett szállni a vagonba, egy óra múlva elindultunk, és rövidesen megérkeztünk Füzesgyarmatra.

A vonatból kiszólították a családokat. A tehervagonhoz küldték őket, és egy-egy szekeret vagy teherautót hoztak oda. Meg kellett mutatni a család tulajdonát képező bútort, motyót. Ezeket felrakták a szállító járműre. Nekünk egy teherautót jelöltek ki, de ugyanarra még két család holmiját is felrakták. Ezután minket is felküldtek a maradék helyre. Renner Pálnénak nehéz volt felszállnia, mert három hete szülte kislányát.

A faluba vittek a kijelölt „lakásokba", amelyeket előzőleg a kulákoktól lefoglaltak.

Minket Fekete János udvarán pakoltak le. Miután a „hivatal elment, a házigazda odaállt apám elé. Apám bemutatkozott: Cech Vilmos és családja. Azért hoztak ide családommal, mert ezredes voltam.

Erre a házigazda válaszolt: vitéz Fekete János vagyok, Isten hozta, ezredes úr! Nehezen vagyunk, próbáljunk meglenni...

A kétszobás házukban az egyik szobát foglalták le számunkra. A gazda felesége, Emma néni megkérdezte, elfogadnánk-e rántott levest, mert csak az van. Már mindenüket el kellett adni a büntető magas beszolgáltatási előírások miatt. A tojást 1,50 Ft-ért vettek, és 60 fillérért szolgáltatták be. Hasonlóan ráfizettek a tej beszolgáltatásra is. Már nem volt bútoruk, egyéb ingóságaikat is eladták, hogy Jani bácsit ne vigyek börtönbe.

Éjszakára az ablakot nem volt szabad befüggönyözni, hogy ellenőrzésnél lámpával

bevilágítva ellenőrizhessék a „mozgást". Ilyenkor a családfőnek kellett elővenni az iratokat és azonosítani a jelenlévőket.

Dévaványára kitelepített rokonainknál az ellenőrzés gyakori volt, havonta többször előfordult. A család tagjainak hálóingben kellett sorba állniuk, miközben megjegyzéseknek és mustrának voltak kitéve.

Másnap reggel a Tanács udvarán kellett jelentkezni a családfőknek. Korhatár volt-e, nem emlékszem. A munkára névsorba vetteket a következő napon már az állami gazdaságba és más munkákra beosztották. A munkabér a hétvégi fizetéseknél meglepően alacsony volt. A piacon a helybeliek eleinte „pestiek" jelzővel különböztettek meg minket. A kenyérboltban pedig a „csak, ha jut a végén" kiszolgálást érdemeltük ki. Ezt néhány öntudatos helybeli ellenőrizte is.

Augusztus első hetében a 12 éves húgom tüdő- és mellhártyagyulladást kapott. Nagyon lázas, súlyos állapotba került. Jánossy Márton doktor azonnali kórházba szállítást rendelt el, és kihívta a mentőket. Az odaérkező rendőr nem engedte elszállítani a kis beteget. Az orvos, a mentős és a szállítást megtiltó rendőr között nagyon éles szóváltás kezdődött. Az orvos elküldte a rendőrt azzal, hogy életveszélynél az orvos az illetékes, ne szóljon bele, mert máskülönben a rendőr felesége is hasonló elbánásban részesül részéről. A húgomat a mentő a gyulai kórházba vitte. Anyám nem kísérhette el. Három nap múlva kapott egynapos eltávozást. Az indulás időpontját közölni kellett, és az érkezést jelentkezéssel kellett igazolni. Még egyszer látogathatta meg. Később sikerült örökbe fogadtatni, így lehetővé vált a féléves szanatóriumi gyógykezelés, és meggyógyult. Azóta is más néven él.

A kitelepítés majdnem három éve alatt dolgoztam útépítésnél: vízhordóként, erősödésem után kőprizmázás, kőterítés, kőtörés kalapáccsal úthenger előtt. Erdőgazdaságban: faültetés, erdőtisztítás, favágás, gallyazás. Az állami gazdaságban: trágyahordás, répa egyelése, kukorica kapálása, ekekapálás, lóvezetés, kévekötő aratógépen gépkezelés, kombájnon zsáktöltés és zsák-rakodás. A gyapottermesztés bevezetése után gyapotszedés.

A kaszálás megtanulása után: árokpart, Berettyó-part kaszálás, lucerna kaszálás, zab-, árpa- és búzaaratás, keresztbe, ökrös és lovas szekérre, majd asztagba rakás, kombájn után sarokkaszálás. A cséplőgépnél rudas szalma és törek hordása. Zsákolás, mérlegre, majd szekérre rakás. Vontatós szállításnál zsákolás, majd a zsákok raktárba hordása, ürítése.

Ősszel répa ásása, koronázás, szekérre rakás, állomáson prizmázás, vagonba rakás. Kukoricatörés, szárvágás, csutkagyűjtés és rakodás. A Fűztermelő Vállalatnál vesszővágás, méretes válogatás, kévekötés és szállítás, tavasszal ültetés, pótlás.

Rizsföldön vizesárok ásás, tisztítás. Istálló melletti trágyadomb köré árok ásása, tisztítás, léelvezetés. Darálóban zsákolás. Télen a meg nem érett és összegyűjtött, padlásokon szárított gyapotgubó bontogatás, gyapotgubó maradék zsákolás.

Télen amikor kevés munka volt, a megélhetésért kukoricacsuhé gyűjtés előkészítés, majd fonás papucs- és szatyorkészítés (Szemes Árpád ezredes irányításával). Favágás felesbe idős parasztembereknél. Trágyahordás kertekbe, utána beásása.

Az évek során végeztem állatgondozást, egészségügyi vizsgálatoknál lefogást, segítést, szarvasmarhák tisztítását, lóápolást, igába fogást, szekérjavítást, vasalást. Kúttisztítást, fiatalként engem eresztettek le, és a vízben takarítottam.

Délutánonként néhányan oktatásra jártunk az oktatást szervező szülők szobájába, korcsoport szerint más-más személyekhez. Történelem-földrajz Cech V., magyar irodalom-nyelvtan Ágostházy, matematika Benczúr.

A középiskolába való jelentkezésemet nem engedélyezték. Szeghalomba (a szomszéd község, járási székhely) nem mehettem a többi helybelivel. Szakképzés a faluban nem volt, de nem is engedélyezték volna.

A kitelepítés ideje alatt más jövedelmünk, pénzügyi támogatásunk nem volt. Többször tartoztunk az albérleti díjjal egy-két hónapig. Pénze kevés embernek volt. Ha lehetett, munkával fizettünk. Anyám, mikor már helyi ismerősöket szerzett és a bizalom megerősödött, járt, nem hivatalosan, szőlőt metszeni, kacsolni, kötözni, kapálni idős parasztemberekhez, és fizetségül tejfölt, babot, borsót, mézet, káposztát kapott. Az öcsém ekkor már 5-6 éves volt, egyedül is megvolt otthon, a szomszédasszony adott neki előre elkészített ennivalót. Később őt is magával vihette anyám a munkába.

A tavaszi békekölcsönjegyzéskor apám nem akarta aláírni a jegyzést, mert semmi fix jövedelmünk nem volt. Esténként a 15W-os égőt sem égethettük. A Tanácshoz érkezett négy „rábeszélő" férfi. Békekölcsönjegyzésre a név szerinti idézésre jelentkező apámat rábeszélő módszerrel, fenyegetésül megragadták, és a második emeleti ablakhoz vonszolták. Ki akarták dobni, legalábbis ezt kívánták jelezni. Apám megfeszítette magát, így nem sikerült nekik. A dulakodásra és hangoskodásra a szomszéd szobákban felfigyeltek... Végül két ütéssel megúszta... 400 Ft-os jegyzést mégis kiróttak rá. Dévaványán, ez időben a 62 éves keresztapám két bordáját és kulcscsontját törték el, a fejét az akkor sokak által használt lódenkabátjába burkolva a falba verték. Egy hónapig feküdt utána. Az orvos nem adhatott „látleletet". Neki akkoriban még volt 400 Ft havi nyugdíja, amire 1000 Ft-ot
kellett jegyeznie.

Az utolsó nyáron, aratáskor már megkereshettük a „fejadagot". Sztálin halála után a szigorúság enyhülni látszott.

Néhány kitelepítettnek volt rádiója, és hallgathatták a híreket. A munkában, a kútnál, utcán találkozva adták tovább a híreket. A remény kezdett nyiladozni. A Nagy Imre beszédet nem hallottuk, csak azt, hogy valami elindult. Nem hittük el, ha valaki könnyítésekről beszelt. Augusztus közepén kaptuk meg az elbocsátót, a szélnek eresztést.

Szeptemberben elkezdtünk Budapest környékére szivárogni. Előbb apám Érden, a Tulipán utcában bérelt egy deszkából épült, szerszámos kamrát. Októberben egy orvos ismerős Törökbálinton szerzett egy betonos, égre nyíló, szimpla ablakos mosókonyhát. Édesanyám az öcsémmel októberben érkezett Törökbálintra, ahol 1957. januárig laktunk, sokat fázva a rideg helyiségben. Szüleim kaptak munkát Budapesten, öcsém a helyi iskolában tanult, én egy villanyszerelő mellett tanulhattam a szakmát.

1953 telén jelentkeztem magántanulónak a Fazekas Gimnáziumba. Ott elfogadtak, és kijelölték a vizsganapot. Előzőleg a nappali tagozatra való felvételtől a Fővárosi Tanács Oktatási Osztályán elzárkóztak, nem engedélyezték. Három hétig minden reggel ott álltam a főosztályvezető ajtaja előtt a magán vizsga engedélyezése iránti kérvénnyel, amit az osztályvezető szóban már indulatosan elutasított. Három hét elmúltával odajött a helyettese, és aláírta az engedélyező papírt, majd figyelmeztetett, tűnjek el gyorsan, és vissza ne jöjjek.

Isten áldja meg ezért a tettéért! (Mázik elvtársnő volt az illető.)

Ezután 3-4 hónaponként a Fazekas Mihály Gimnáziumban egy-egy év anyagából magánvizsgát tehettem. 1955 telén csatlakozhattam a negyedik osztályhoz nyilvános tanulóként. 1956 nyarán érettségizhettem. Jelentkezhettem egyetemre is, de javaslatot a gimnáziumtól nem kaphattam X-es osztályidegenként.

Ezután minden évben a rendes és pótfelvételikre készültem, jól vizsgáztam, de reménytelenül.

Ősszel szakmát akartam tanulni, de nem vettek fel, mert sorozott évfolyam

voltam. Szeptember végén egy barátom jelezte, hogy a 14-es Hernád utcai szakmunkásképzőben másfél éves érettségi utáni képzési idővel felvesznek 36-os születésű (20 éves, sorköteles) fiúkat is a létszám kitöltésére. Ekkor egy építőipari szövetkezetben voltam anyagmozgató. Másnap eltávozást kértem, és elmentem az iskolába. Az igazgató titkárnőjénél érdeklődtem, hogy milyen szakmákra van felvétel. Sorolta: tévészerelő, optikai, orvosi, rádióműszerésznek nincs már hely... Mire van még? - kérdeztem. Marós, gyalus egyéves, esztergályos másfél éves képzésre van még hely. A plafonra néztem, és fél percen belül döntöttem. Tessék beírni esztergályosnak. .. De csak a gyárban van még hely, az iskolában nincs... - válaszolt. Nem baj, tessék beírni. így kerültem a Gammába, ott is a kísérleti üzembe egyedüli érettségizett inasként. Az Isten a legjobb szakmát és a legjobb helyet terelte elém, segített, hogy elérjem. Jó szakik, korrekt emberek között tanultam és dolgozhattam. Ők is elfogadtak.

Végzés után műszergyártó sorozatgyártásra kerültem, ott is a legkényesebb munkákat kaptam. Anyagilag is jól haladtam. A gyárban jelentkeztem technikumi továbbképzésre, de a személyzetis (Becsei elvtárs) hallani sem akart róla. Egyetemről pláne nem. Az érettségi utáni negyedik évben sikerült a volt gimnáziumi osztályfőnökömmel megbeszélni az átminősítést. Alkalmazotti származásúvá válva azonnal felvettek a Nehézipari Műszaki Egyetemre, Miskolcra. Előtte kiléptem a gyárból azzal az ürüggyel, hogy lakás miatt Szegedre költözöm. Szegeden be is jelentkeztem nagybátyámékhoz, és onnan mentem Miskolcra.

Az első két év nagyon nehéz volt, de a harmadik évtől gyorsan könnyebben ment a tanulás. Elvállaltam a fotó-, majd egy évvel később a filmkör vezetését is. Tudományos diákkörben is országos pályázattal egy első és két második helyet értem el. Ismert fotósként és szervezőként jöttem el, befejeztem tanulmányaimat.
'

Nyaranta esztergályosként dolgoztam egy mérőműszergyárban, hogy anyagilag csökkenthessem szüleim terhét. Végzés után is ide jelentkeztem Egy év után pályázattal egy akadémiai intézetbe jelentkeztem, ahová fel is vettek. Itt 20 évet dolgoztam nagyon érdekes, új tudományos területen. Fiatal egyetemi oktató barátom többszöri határozott felszólítására beadtam doktori dolgozatomat, amit négy hónappal később megvédtem, és 1982-ben műszaki doktorrá avattak.

Mind ez ideig szakmailag elfogadtak, de vezetői sorba nem lévén esélyes, nem bántottak. A rendszerváltozás előjeleként is jelentkező gazdasági anomáliák szaporodtak. Megnőtt az adminisztráció és befülledés, valamint sok improduktív személy az igazgatóság körül. Egyre többen konkurensnek, vezetésre adminisztratív szempontból is alkalmassá váló ellenfélnek tekintettek. Az ilyen káderek nehezítették munkámat, felesleges dolgokkal fárasztottak. Egészségi problémáim keletkeztek...

Ekkor elhatároztam, barátaim hathatós rábeszélésére, hogy felhagyok addigi eredményes hivatásommal, és pályát módosítok.

Egy egyetemi álláspályázatra sikeresen jelentkeztem technológiát tanítani. Meg kellett tanulnom előadást tartani, átrendezni addigi ismereteimet. Ezt 18 éven át végeztem azzal a háttérrel, amit az előző 20 éven át gyűjtöttem élő tapasztalatként. Úgy gondolom, hogy hallgatóim legnagyobb része érezte, hogy hiteles tájékoztatást kaptak az általam oktatott területekről.

Tanulságok:

Édesanyám a kitelepítéskor azért imádkozott, hogy segítsen a Jóisten leérettségizni, és adjon valamilyen szakmát a kezembe... A kínálkozó, néha nagyon elbújtatott alkalmak kihasználásával sorba rendeződött: érettségi, (jó) szakma, egyetem, doktorátus, egyetemi katedra... Miért sikerülhetett? Jellemes, korrekt szülői háttér a legnagyobb bajban is. Állandó biztatás a tisztességes munkára, tanulásra. Az 5. általánost (első gimnáziumi osztályban) a ciszterekénél végezve a jó tanárok, a polgári származású, rendes osztálytársak és a jellemes osztályfőnök példája, a jó közösség maradandó nyomot hagyott bennem, meggyőződésemmé vált, hogy lehet is... Családunkban a legbecsületesebb személyek

jogtalan alázása és félreállítása. A butaság, ostobaság és aljas ösztönök felszabadítása nem vezethet jóra, előbb-utóbb visszaütnek. Egyben nem csalódtam, végig a háttérben erősítette meggyőződésemet katolikus hitem. Mindig adódott egy-egy pap a látókörömben, aki példájával előttem járt, szavával erősített, barátságával támogatott.

Szüleim már nem érték meg, hogy az oroszok kivonuljanak. Nagyon féltek attól a véráldozattól, amivel az majd járni fog. Vigasztalásul megérték, hogy gyermekeik tették a dolgukat, lassan haladtak előre, családot alapítottak, és mindhárman egyetemet is végezhettünk. Saját, szerény méretű lakásunkban lakunk, és ismét irigyelnek azok, akik tönkretettek. Ők nem sokra jutottak.

A Pártot elkerültem, megalkuvással járó vezetői posztra nem pályáztam, csak a szaktudásra és a kiszámíthatóságra törekedtem.

A gyűlölet türelmetlen, a szeretetnek van ideje.

DÁNOS ÁGOSTON MÁRIA: UGYAN MIT TETTÉL VOLNA?

Dános Ágoston Máriát tizennyolc éves korában telepítették ki családjával együtt Berettyószentmártonba. Ma Svájcban él Visszaemlékezését 2005-ben írta.

Előszóként

Pár évvel ezelőtt egy fiatal barátnőmmel megnéztük a Te rongyos élet című filmet. A film tulajdonképpen vígjáték lett volna, de barátnőmet a deportálás ténye döbbentette meg, habár tudta, hogy ez történt velünk is, vagy talán éppen azért. Ezt velem nem tudták volna megcsinálni, jelentette ki nagy bölcsen. Mire én: Valóban? Ugyan mit tettél volna? Pofon vágtad volna a géppisztolyos rendőrt, aki mögötted állt?

Akik a múltat elfelejtik, és nem tanulnak belőle, a jövőt képtelenek építeni a mai világ sötét útvesztőiben.

A kitelepítés

Történetemet az úszással kezdem, mert minden reményem megvolt rá, hogy élsportoló legyek, ha nem telepítenek ki Budapestről. Hétéves korom óta tudok úszni, rettenetesen szerettem a vizet, legyen az tó, folyó, medence vagy a tenger, de az utóbbival csak 24 éves koromban volt alkalmam megismerkedni. Gyermekkoromban a Balaton volt a kedvencem, majd a margitszigeti Sportuszodában kezdtem komolyan tréningezni 15 éves koromban. Edzőm megtanított háton úszni, és gyönyörűen kicsiszolta stílusomat. Par hét múlva már olyan szépen úsztam, hogy újabb tanulóknak mutattam be tudásomat. A szép stílus elsajátítása könnyen ment, de a gyorsaságért nagyon meg kellett dolgozni. Ez minden este tréninget jelentett.

1948 tavaszán kezdtem úszni, és rá egy évre megnyertem az ifjúsági bajnokságot. Soha nem felejtem el azt a csodálatos, felemelő érzést, ami végigfutott rajtam, amikor az edzőm beszólt a vízbe: Első lettel! Ez 1949 tavaszán volt, a londoni olimpia után egy évvel. 52-ben ott leszek Helsinkiben, született meg bennem a reményteljes elhatározás. Az elkövetkező két évben szorgalmasan tapostam a vizet, jártam minden este a tréningekre. Szüleim egy kicsit aggódtak, hogy a tanulás rovására megy a minden esti tréning, de sikerültek a vizsgák. Új barátnőkre tettem szert, majd megismerkedtem Lacival, első szerelmemmel. Tavasztól őszig majdnem minden szombaton, vasárnap voltak háziversenyek, egyesületek közötti versenyek. Az első évben nem értem el komolyabb eredményt néhány második, harmadik helyezésen kívül. A rákövetkező ősszel másodosztályú bajnokságot nyertem a 100 m-es hátúszásban. Átdolgoztam a telet, az időm javulni kezdett, és nagy reményekkel néztem a tavaszi versenyek elé, amikor egy szép napon, az esti tréningen elértem az első osztályú szintet. Most már minden reményem megvolt, ha kis szerencsém van és formában vagyok, a következő

versenyen jó helyezést érek el, vagyis bejutok az első osztályba. De ezen a versenyen én már nem vehettem részt, nem lettem élsportoló.

A deportálási rémhíreket még az uszodában is sugdosták, de én hagytam elmenni a fülem mellett, nem akartam tudomást venni róla. Én az olimpiára, versenyekre készültem! Amíg az ember benne nincs, el sem tudja képzelni, különösen, ha 17 éves, hogy az ok nélküli üldözés őt is utolérheti. A hajnali csengetéstől akkoriban mindenki összerezzent Budapesten. Ezt hívták csengőfrásznak. Egy szép, júniusi hajnalon nálunk is megszólalt a csengő. Két szilvakék egyenruhás rendőr állt az ajtóban. Kitelepítési parancs: kényszerlakhely Berettyószentmártonban, 24 órán belül jönnek értünk. Édesanyám, akit a legnagyobb bajokban sem hagyott el a humora, így szólt: Na, most végre megszűnik a csengőfrász! Akik átélték az ezt következő 24 órát tudják, hogy akkor nem volt idő se pánikra, sem pedig félelemre, azonnal cselekedni kellett. Papa, aki leroskadt egy fotelba, nézett maga elé, és nem akarta elhinni a valóságot. Csak azt hajtogatta, hogy ez lehetetlen. Aztán ő is hamar összeszedte magát, és pakolási rekordot állított fel.

Az elkövetkező 48 óra és a két év történetét édesanyám részletesen leírja, én mint 18 éves, a saját epizódjaimmal egészítem ki azzal, hogy én hogyan éltem meg ezeket az éveket.

Abban a bizonyos 24 órában felkerestem egyesületünk intézőjét, Lajos bácsit, azzal a kérdéssel, hogy a Magyar Úszószövetség tudna-e esetleg valamit tenni az érdekünkben. Ő csak szomorúan rázta a fejét. Kérvényt írhattunk, felmentést kérhettünk, de úgy látszik, a BM-ben nem volt elég papír begyújtani a kályhába.

Egy-két telefon után a hír gyorsan elterjedt. Barátok jöttek búcsúzni, és megígértették velünk, hogy mindent megírunk. Mindenki félt és mindenki azt akarta tudni, mi lesz a sorsunk. Főleg Laci, aki már kétszer volt börtönben sikertelen disszidálásért, majd mint jó vízipólóst beöltöztették katona ruhába, és így felvették az egyetemre. Tehát a kitelepítettekkel való kapcsolat veszélyes volt számára. Ennek dacára többször meglátogatott és ellátott ajándékkal.

Értékes holmijaink nagy részét Lajos bácsi raktározta el, aki az utolsó darabig mindent megőrzött. Nem úgy egy másik ismerősünk, aki mindenünkből pénzt csinált. Másnap reggel felmásztunk a teherautóra, bútoraink tetejére, a géppisztolyos rendőr mögöttünk volt. Búcsút vettünk szép, Andrássy úti otthonunktól, én a versenyektől, az olimpia gondolatától, a továbbtanulástól.

Elindultunk egy ismeretlen útra, amiről nem tudtuk, hogy mikor és hol lesz vége. A teherautóról vonatra szállítottak bennünket egy külvárosi pályaudvaron. 24 órába telt, míg végre megérkeztünk Berettyóújfaluba. Soha nem felejtem el azt a koromfekete, sötét éjszakát, mikor térdig cuppogva a sárban szakadó esőben kerestem a kulákunkat, kiabáltam a nevét, hogy ökrös szekerével holminkat házhoz szállítsa. Kulákunk nem volt sehol ezért elindultam Berettyószentmárton felé, ami körülbelül egy kilométerre volt az állomástól. Hogy miként találtam be a falu közepébe, arra már nem emlékszem. Közvilágítás nem létezett, a sötétség sűrű volt, semmit sem lehetett látni. Csak a hangra figyeltem fel, amikor egy öreg paraszt jelt adott magáról. A hang irányába néztem, és boldogan fedeztem fel egy fehér ökör halovány körvonalát. Életemben még így ökörnek nem örültem. Kértem az öreget, jöjjön az állomásra és segítsen házhoz szállítani a holminkat, de ő nem mozdult. Azt mondta, hogy nem kulák. Azonnal kapcsoltam és biztosítottam, hogy megfizetjük, csak jöjjön. Később kiderült, hogy a mi kulákunknak már se ökre, se szekere nem volt, mindenét elvették. Csak kétszobás házát hagyták meg, ahová két családot telepítettek be. A leleményes kis öreg csak azért állt ott, hogy hátha akad fuvar. Nem volt kulák. A gazdag parasztokat nevezték kuláknak, akiket ki lehetett fosztani, és pontosan olyan osztályidegenek voltak, mint mi.

Már világos volt, amikor bekanyarodtunk az udvarba, ahol János bácsi és Kati néni fogadott bennünket. Két aranyos ember, akikkel nagyon jól megvoltunk, soha semmi súrlódás nem volt köztünk. Beköltöztünk az üvegezett verandára, mert

nekünk már csak ott jutott hely. Nyakig sárosak voltunk, az artézi kútról hoztuk a vizet, az istállóban mosakodtunk. Szerencsére az éjszakai felhőszakadás után verőfényes napsütés volt, az ágynemű gyorsan száradt.

Másnap munkára jelentkeztünk. Kertészetbe küldtek kapálni, derékig érő gazba. Voltunk vagy tízen: fiatalok, középkorúak és öregek. Alig kezdtük el a munkát, amikor megjelent egy fiatal parasztlegény. Egy darabig nézett bennünket, majd megszólalt: „ Ugye, hogy tudnak maguk dolgozni, pedig soha életükben nem dolgoztak!" Édesanyám, akinek mindig helyén volt az esze és a nyelve, megmagyarázta neki, hogy mi igenis tudunk dolgozni, soha nem voltunk munka nélkül, és minden körülmények között megfogjuk a munka végét, csak legyen. Ez nem igaz, mert maguk diverzánsok! Így a legény. Mi az, hogy diverzáns? Szögeztük neki a kérdést mindnyájan. Azt én nem tudom, de a pártiskolán ezt mondták.

Mosolyunkat visszatartottuk, ő pedig elkotródott szegény. Ilyenekkel etették a szerencséden falusi fiatalokat. Ő is valószínű egyike volt azoknak, akiket kirendeltek fogadásunkra, hogy rohadt paradicsommal megdobálnak bennünket, de ezt hála Istennek, elmosta a felhőszakadás.

Egy másik humoros történetet is le kell írjak, ami egy éjszakai ellenőrzés alkalmával történt az egyik családnál. A rendőr elkezdte a névsort olvasni. Molnár Péter: Jelen. Molnár Péterné, Molnár Gábor: Jelen. Molnár Éva, Gábor Áron: Csönd. Még egyszer: Gábor Áron. Csönd. Hol bujkál Gábor Áron? A kék ruhás már vörös volt a dühtől. Azonnal jelenteni fogom, hogy Gábor Áron megszökött, mert itt van a neve a papíron, itt kellene lennie. Ekkor az egyik családtag halkan megszólalt: Az utcát nem tudtuk magunkkal hozni.

Életünket megnehezítette a bizonytalanság érzése, vagyis a félelem a Szovjetunióba való továbbdeportálástól, amit állítólag tervbe vettek. Zavart minket a keleti határ közelsége is. Megalkudtunk azzal, hogy mindenünket elveszítettük, lakást, egzisztenciát, tanulási lehetőséget. Nem maradt más, mint a jó humorunk és a remény, hogy egyszer ennek is vége lesz. Nem voltunk elkeseredve, megfogtuk a munka végét. Vigasztalást nyújtott a természet szépsége, közelsége. Ott volt a Berettyó, amiben nagyokat úsztam, partján akácerdők, melyek illatát, hangulatát élvezhettem, és a végtelen rónaság szépségét sem tudták elzárni előlem. Természetesen nem mindenki látta ilyen szépnek kényszerlakhelyünk környékét, főleg azok, akik jobban hiányolták kényelmüket és a civilizáció vívmányait, és nem értékelték a természet szépségeit. Különösen szegény öregek viselték el keservesen a nehéz körülményeket.

Mi, fiatalok fittyet hányva a tilalomnak, szabadidőnkben naphosszat karikáztunk a környéken, figyelve, hogy nem látunk-e messziről egy szilvakék ruhás rendőrt. Olyankor eldobtuk a biciklit, lehasaltunk vagy behajtottunk a közeli erdőbe, annak is a sűrűjébe árkon-bokron át. Józsi ezermester volt, roncs alkatrészekből tudott kerékpárt fabrikálni, ami remekül futott. A társaság kiváló volt. Egymásra találtak a hasonló családi háttérrel rendelkező értékes, jó humorú fiatalok, akikkel azonnal megértettük egymást. Életre szóló barátságokat kötöttem. Kislányom keresztanyját is itt ismertem meg. Ebben a társaságban nem volt nehéz elfelejteni Lacit, de látogatásainak azért örültem.

Géza orvostanhallgató volt, akit az utolsó szigorlata előtt hoztak el, de később felmentést kapott és befejezhette az egyetemet. Egy szép nyári napon „garden partyt" rendeztünk Gézáék kertjében, ami leszaladt a Berettyó partjáig. Micsoda merész ötlet! A füvön égő gyertyákkal körbe raktunk egy négyszöget ez volta táncparkett. Jancsi felhúzós gramofonja szolgáltatta a zenét. Táncoltunk. Remekül éreztük magunkat, és már eléggé benne voltunk az estében, amikor megjelent a kék ruhás. Nem is vettük észre, csak amikor kiabálni kezdett: Azonnal hagyják abba, zárják el a zenét! Mit képzelnek maguk, nyaralni vannak kéjutazáson? Mindenki takarodjon azonnal haza!

Borainkat nem hörpintettük föl, mert nem volt borunk, de véget vetettünk a zenének és hazatértek a merészek. Merészek voltunk, mert bátorkodtunk egy kicsit elfelejteni üldözöttségünket. Hazatérve egy újabb dráma fogadott édesapám

részéről, aki magából kikelve, irgalmatlanul összeszidott. Azt hittem, agyonver, pedig engem soha életemben nem vert meg. Kiderült, a rendőr mar előzőleg több helyen megfenyegette a szülőket. Szegény Papa nagyon megijedt, hogy őt teszik felelőssé a mi meggondolatlanságunkért és internálótáborba viszik. Az internálótáborral való fenyegetés már kezdett az idegeinkre menni. Papa soha nem ütött meg engemet sem, csak így vezette le szegény az idegességét. Nem szabadott volna kihívni magunk ellen a sorsot, és ilyen bajt okozni szüleinknek, amiből nagyobb baj is lehetett volna, de rendőrünk „jóindulatú" volt, nem jelentette az esetet a felsőbb hatóságoknak.

Berettyószentmárton egyetlen utcából álló falucska volt. Sajnos vasárnapi misére sem járhattunk, mert csak pici református templom állt árván a falu közepén, ahová nagyritkán jött katolikus pap misézni. Szentmártont Berettyóújfalutól csak a Berettyó és a híd választotta el. Nekünk a hídon nem szabadott átmenni, ezért a vasárnapi misén való részvétel Újfaluban a biztos lebukást jelentette volna.

Ősszel az új híd építésénél kaptunk munkát a folyó parton. Betont öntöttünk. Szép, napsütéses, őszi reggel volt, amikor egyik társunk, bizonyos Tóni bácsi kijelentette, hogy nekünk biztos járna kenyérjegy, mivel nehéz testi munkát végzünk. Ő elmegy az építésvezetőhöz, és kér egy igazolást. Úgy is tett, az építésvezető ki is állította a papírt, de azt a kérését, hogy küldjön át valakit a jegyekért a Berettyón, mert nekünk nem szabad elhagyni a falu határát, elutasította. Most mit tegyünk? A kenyér nagy probléma volt a faluban, még a parasztok is sorba álltak érte, sütni nem tudtak, mert az arcuk verejtékével megtermelt búzájuktól az államhatalom megfosztotta őket. Végül én vállaltam, hogy lesz, ami lesz, bemegyek a jegyekért. Az irodistát, aki a jegyeket osztotta, nem érdekelte, ki vagyok, ott nem volt probléma. A baj az volt, hogy megvásároltam életem legdrágább sült tökjét. Visszafelé, a piac mellett elhaladva, megláttam a csodálatos csemegét egy kofánál. Éhes voltam nagyon, volt egy kevés pénz a zsebemben, és a kísértés ellenállhatatlan volt. Megvettem az árustól a kincset, és mielőtt beleharaphattam volna, egy hang szólalt meg mögöttem:

- Maga kitelepített? - megfordultam, ott állt a kék ruhás.
- Igen - feleltem.
- Nem tudja, hogy maguk a falu határát nem hagyhatják el?
- De igen, csak a nehéz testi munkás kenyérjegyekért jöttem.
- Azt a piacon osztogatják?
- Nem, de mellette vezetett el az utam.
- Magának akkor sem szabadott volna a piacra bemenni! Ez kihágás, majd alaposan megkapja ezért a büntetést - jelentette ki, és otthagyott.

Azt hittem, hogy az egész csak fenyegetés, mindaddig, amíg nem kaptam a rendőrségtől egy levelet, amelyben kihágásért 200 forintra megbüntettek. Akkor az nagy pénz volt, körülbelül egy havi keresetem. Kérvényezni kellett, hogy részletben fizethessem ki.

A betonöntést befejeztük, jöttek a késő őszi majd a téli hónapok. Kukoricát törtünk, répát koronáztunk, krumplit válogattunk. Dolgoztunk, ami éppen adódott, de a téli hónapokban már nem volt munka a faluban. Pénzünk, ennivalónk igencsak fogytán volt. Ekkoriban történt, hogy időnként kaptunk postán egy-egy élelmiszercsomagot. El sem tudtuk képzelni, honnan jöhetett. A feladóként mindig ismeretlen név szerepelt. A csomagok akkor jöttek, amikor a legnagyobb szükségben voltunk. Mintha a Jóisten küldte volna, és ebben volt is valami. Hosszú évek múltán tudtuk meg, hogy bátyám kőszegi bajtársa, aki veszprémi kispap lett, szervezte meg a vidéki plébániákkal a csomagküldést.

A veranda kezdett nagyon hideg lenni, behúzódtunk Kati néni konyhájába, aki tűzhelyét bevitte a saját szobájukba, nekünk pedig rakatott egy kályhát, hogy ne fagyjunk meg. Ezenkívül egy asztal és két ágy fért el a konyhában. Az én ágyam kint maradt a verandán, amíg bírtam, ott aludtam jól felöltözve, melegítőben, dunyhával takaródzva. De december elején már annyira fagyott, hogy bementem Anyuka mellé, az ágyba. Nappal nagyokat sétáltunk a hóban. Lábunkat újságpapírba csomagoltuk, úgy húztuk rá a gumicsizmát. Esténként a petróleumlámpa fényénél

kártyáztunk vagy énekelgettünk a barátainkkal. A legtöbb családnak volt rendes, meleg szobája, csak mi voltunk ilyen pechesek a lakással.

A nyári Alföldről már írtam, de a téli sem volt kevésbé szép. Az első karácsony napján egyedül sétáltam a faluban, és a végéhez érve a legcsodálatosabb látvány tárult elém, amit soha nem felejtek el. Verőfényes napsütés, egy felhőfoszlány sem volt az égen. Lábam előtt, amíg a szem ellátott, végtelen hómező tündöklött, millió csillag táncolt rajta a napfényben és a horizonton. Ahol az ég a hómezővel összeért, lassan füstölve, hosszan sípolva elhúzott egy vonat. Szürke füstje gomolygott az ég kék mezejében. Ezt a képet sem tudták elvenni tőlem, agyam lefotózta, ma is látom.

Lassan kitavaszodott. Az Újfehértó Vállalatnál kaptunk munkát, fát ültettünk, utat kapartunk. Bátyám, Pisti munkaszolgálatos katona volt, alakulatát 1952 tavaszán Debrecenbe helyezték. Józsi szerzett egy motort, és egy nap kijelentette, hogy bemegyünk Debrecenbe, meglátogatjuk Pistit. Hogy Józsi honnan szerezte a motort, és mi honnan vettük a bátorságot ahhoz, hogy a negyven kilométerre lévő Debrecenbe bemenjünk, azt nem tudom. De szerencsénk volt, mert ezt a kirándulást megúsztuk rendőr nélkül. Csak Józsi bánta meg nagyon, mert ez alkalommal találkoztam Tamással, jövendőbeli férjemmel. Pistivel boldogan köszöntöttük egymást, majd megjelent Tamás, aki ugyanannál az alakulatnál szolgált. Elbeszélgettünk, és attól kezdve, amikor csak tudott, ellátogatott hozzám biciklivel Szentmártonba.

A nyarat végigdolgoztuk, mint az előzőt. Itt kell megemlítenem Mártát, kislányom jövendőbeli keresztanyját, aki pelyvahordó lányként három hétig cséplőgép mellett dogozott, és megkereste négytagú családjának az egész évi búza fejadagját. A pelyvahordás a mezei munkák között az egyik legnehezebb. A pelyva bemegy a ruha alá, csípi, marja az izzadt testet. Márta vasakarattal csinálta végig a három hetet. Erre csak ő volt képes.

Újra közelgett az ősz és a kilátástalanság. Irtóztunk a gondolattól, hogy Kati néni konyhájában kell újra áttelelni. Édesanyám megpróbálkozott a lehetetlennel. Elment a tanácselnökhöz és elpanaszolta, hogy milyen körülmények között lakunk. A konyhát nem említette csak azt, hogy a beüvegezett verandán nem lehet kitelelni, holott minden kitelepített családnak meleg szoba jár. „Liba Jani", a tanácselnök (libapásztor volt) egyszerű jóindulatú ember lévén kiutalt nekünk egy sütőházat Erzsi néniék udvarában. Az icipici kis tornácos sütőház egy öt négyzetméteres szobából és fele akkora konyhából állt. A szoba felét elfoglalta a hatalmas búbos kemence amit a konyhából fűtöttek a kenyérsütéshez. Emellé éppen hogy elfért két ágy és egy szekrény. A gyönyörű biedermeier szekrény kiálló sarkát Papa lefűrészelte, hogy az ajtót be lehessen csukni. Megint egy ágyba kerültem Anyukával, de legalább nem járt keresztül rajtunk senki, csak az egerek. Esténként a paplant a búbos kemencére dobtuk, hogy átmelegedjen. Tüzelőt az erdőben szedtünk, és amíg volt, az elszáradt kukoricagyökereket húztuk ki a földből, ami nagyon jól égett. A ház padlója nem volt más, mint döngölt föld, amit hiába söpörtünk, míg háziasszonyunk fel nem világosított, hogyan kell tisztán tartani. Friss marhatrágyát kell agyagos földdel összekeverni, és azzal bekenni. Nem akartam hinni a fülemnek, de megmutatta a szobáikat, ahol gyönyörű tisztaság volt és nem volt por. Az istállóban kérődzött ugyan egy árva tehén, de nekünk mégsem akaródzott ezt a műveletet elvégezni, csak amikor már nem láttunk a portól. A szag egy óra alatt elszállt, és olyan lett, mint a tapéta. Ellenben az egerek elleptek bennünket. Máig sem tudom, hogy bírtuk elviselni, hogy éjszakánként a párnánkon és a hajunkban cincogtak. Ilyenkor verni kezdtük az ágy oldalát, hogy a hangtól elijedjenek. Két eset volt, vagy az ágy oldalát vertük, vagy belenyugodtunk hálótársaink jelenlétébe. Mindent meg lehet szokni, de ezt nagyon nehezen viseltük el.

Erzsike néni és a férje nagyon öregek voltak, szép, nagy házban laktak, de nem tartoztak a kulák kategóriába. Szép, fajtiszta puli ugatott megkötve megállás nélkül az udvarban. Enni nem kapott, én adtam neki néha. De amikor Erzsi néni meglátta, rám mordult, hogy ne adjak a kutyának, mert úgyis el akarják „emészteni", ami gondolom azt jelentette, hogy hagyják éhen halni. A macskájukkal ugyanezt csinálták, annak már szőre sem volt, kívül hordta a

csontvázát, már egerészni sem volt ereje. Azért volt annyi egér. Furcsa népek voltak. Nem lehetetlen, hogy tele voltak pénzzel. Tőlünk is megpróbáltak lakbért kérni, de nem voltunk kötelesek fizetni. Csak akkor fizettem nekik napi egy forintot, amikor megengedték, hogy a tisztaszobájukban aludjak.

Közelgett a tél, munka nem volt. Pisti egyik hétvégi látogatása alkalmával közölte, hogy a debreceni Golyóscsapágy Gyár építkezéséhez, ahol ők is dolgoztak, keresnek segédmunkásokat. Felvetette, hogy próbáljunk meg a rendőrségtől munkavállalási engedélyt kérni. Az engedélyt megkaptuk azzal a feltétellel, hogy minden hétvégén vissza kell jönni kényszerlakhelyünkre. A rendőri felügyeletet még mindig nagyon szigorúan vették. Örök rejtély maradt, hogy miért féltek tőlünk annyira. Boldogok voltunk az új munkalehetőséggel, és titokban reménykedtünk, hogy talán néha még moziba is elmerészkedhetünk.

Debrecen

1952 őszén kezdtük a munkát Debrecenben, édesanyám, barátnőm, Márta és én. Az építkezésnél a munkásszállások még nem készültek el, így szállásról nekünk kellett gondoskodni. Nem messze munkahelyünktől találtunk egy furcsa házat amelyben nem volt más, csak két szoba, mellékhelyiségek nélkül. Az egyik szoba sarkában vaskályha szolgáltatta a meleget és a teát. Kút, WC az udvarban. Az udvar végében, kis házban volt a konyha, ami háziasszonyunknak hálószobaként is szolgált, ott húzódott meg összecsukható ágyon.

A ház a miénk volt, ahol a napi fáradságos munka után vidám estéket töltöttünk. Bátyám, Tamás és barátaik minden este megjelentek egy-egy tuskóval vagy pallóval, mert csak az kaphatott teát, aki tüzelőt hozott. Tea zsíros kenyérrel volt a mindennapi vacsora. Jókedvű fiatalok voltunk, nem dramatizáltuk sorsunkat.

Ez az önálló, szabad élet azonban nem tartott sokáig, mert az építkezés mellett elkészültek a munkásszállások, és a rendőrség beparancsolt oda bennünket. Sokáig nem maradhattunk a többi munkással sem, mert a hatóságok féltek, hogy rossz hatással leszünk a tisztességes dolgozókra. Elkülönítettek bennünket, külön szállást kaptunk, aminek nagyon örültünk. Nem csak mi voltunk ott Szentmártonból, a környező falvakból is jöttek kitelepítettek, mindenféle korosztály, nők, férfiak, megtöltöttünk két munkásszállást. A munka nehéz volt, de a társaság jó. Brigádokban dolgoztunk, téglát, maltert hordtunk, betont öntöttünk. Mielőtt beöntöttük a betont a sablonba, azt vastag, nehéz olajjal ki kellett kenni. Elkerülhetetlen volt, hogy a vászon munkanadrágunkat ne érje az olaj. Egy idő után az anyag teljesen átitatódott, csúnya, fekélyes sebeket okozott a lábunk szárán. Édesanyám, aki akkor negyvenkét éves volt, egy tizenkét fiatal nőből álló brigádnak volt a vezetője. Mindenki nagyon szerette közvetlen, vidám természetéért, remek humoráért.

Papa először nem akart velünk jönni Debrecenbe, de később ő is elhatározta, hogy beáll az építkezéshez dolgozni. A kubikusokhoz osztották be. Szegény nagyon nehezen bírta a megerőltető, nehéz testi munkát. Nem is sokáig csinálta. Nekem sem volt nagyon könnyű a tégla- és malterhordás. Felcsaptam vízhordó lánynak, azt hittem, hogy az könnyebb lesz. A kubikosoknak hordtam a vizet, akik állandóan szomjasak voltak, alig győztem, mert a vízcsap elég messze volt. Csöbörből vödörbe estem.

A munkaszolgálatos katonák is dolgoztak az építkezésnél, de egészen máshol, mint mi. Pisti nem alkudott meg a sorsával. Megnyerő egyénisége, tehetsége által addig ügyeskedett, míg a lapát mellől sikerült bejutnia az építkezés irodájába, majd Anyukát és Tamást is felvetette.

Én hordtam tovább a vizet a kubikosoknak, Tamás az iroda ablakából követett a szemével. Anyuka aggodalmasan követte Tamás tekintetét. Akkor még nem sejtettem, hogy egy életet fogok leélni vele.

A vízhordás kezdett túlságosan fárasztó lenni. Az építésvezető protekciójával könnyebb munkát kaptam. Vasbeton lapok drótvázát készítettem kis csipesszel,

amit darabszám fizettek. Esténként jött a munkavezető megszámolni az elkészített drótvázakat, és hozzászámolta az előző napi teljesítményt is. Először csodálkozva tiltakoztam, hogy azt a rakást nem aznap csináltam. De ő biztosított róla, hogy ezt így szokták, ha jól akarnak keresni. Nagyon jóindulatú emberke volt, de így tanították a népet a kommunizmusban csalni, melynek hatása sajnos a mai napig érezhető sok ember viselkedésében.

Debreceni tartózkodásom alatt történt, hogy összetalálkoztam sporttársaimmal, egyesületem tagjaival, akik versenyre jöttek Budapestről Nagy volt az öröm mindkét részről, és azonnal kérték, induljak a versenyen 100 méteres hátúszásban, mert nincs hátúszójuk. Nehezen értették meg, hogy rendőri felügyelet alatt állok és bajba kerülhetek. Edzőjük megértette de megígértették velem, hogy legalább a versenyre elmegyek, amit félve de meg is tettem. A versenyen nem mertem indulni, de ott voltam sporttársaim között, és újra szabadnak éreztem magam. Igyekeztem a legeldugottabb helyre ülni a debreceni uszodában, hogy ne vegyenek észre. Hiába... Másnap idézést kaptam a rendőrségtől, hogy ekkor és ekkor jelentkezzem kihallgatásra. Félelmet nem ismerve érkeztem a rendőrségre, ahol szúrós tekintetek, ellenséges arcok fogadtak. Mit keresett maga az uszodában?, mordultak rám. Gyanútlanul előadtam, hogy úszó vagyok, sportoló, Budapesten több versenyen vettem részt, ahol első helyezéseket is értem el. Egyesületem tagjai versenyre jöttek, nagyon megörültek nekem, amikor találkoztunk, és szerették volna, ha én is indulok. Mondókámat alig tudtam befejezni, mire újból rám mordultak: „Vegye tudomásul, hogy maga nem sportoló, hanem osztályidegen, kitelepített, akinek semmi keresnivalója a sportolók között! Ha még egyszer meglátjuk az uszodában, internálni fogjuk!" Kezem ökölbe szorult, ezt a megaláztatást nehéz volt elviselni tizennyolc évesen.

Decemberben bátyám alakulatát Nyíregyházára, Tamás alakulatát pedig Budapestre helyezték. Ekkor határoztuk el Tamással, hogy megesküszünk. Ő nem volt kitelepített, két szoba hallos lakásuk volt édesanyjával Budapesten. Minél előbb be akartuk adni a kérvényt a kitelepítésből való felmentésemért és a budapesti tartózkodás engedélyezéséért. Azt reméltük, hogy mire leszerel, én is szabad leszek. Arra egyikünk sem számított, hogy leszerelése után, és miután elfoglalta régi állását a filmgyárban, én még évekig illegálisan leszek Pesten, időnként ismerősöknél bujkálva a pici gyerekemmel, mert nincs jogom a férjem lakásában lakni. De ne vágjunk a dolgok elébe.

Karácsonykor megesküdtünk Debrecenben. Tamás egy ott élő távoli rokonát kérte fel tanúnak. Elfogadta, és feleségével együtt meghívtak bennünket esküvő után ebédre. Ebből az ebédből nem lett semmi, mert az utolsó pillanatban lemondták, meg sem okolták, miért. Páriák voltunk, féltek tőlünk az emberek. Pisti nem kapott eltávozást, így idegen emberek voltak a tanúk. Kettesben rendeztük meg esküvői ebédünket szemben a városházával az Aranybika állóbüféjében. Ketten ettünk egy paprikás krumplit virslivel. Nem dramatizáltuk sorsunkat, vidámak voltunk és még ötven éven keresztül nevetve emlegettük „ünnepi" esküvői ebédünket.

A felmentési kérvényt beadtuk, de még csak nem is válaszoltak.

Tamásnak csak pár nap eltávozása volt, amit Szentmártonban töltöttünk. Mielőtt elment, megbeszéltük, hogy valamelyik hétvégén felszököm Pestre. Úgy is történt. Egy szombat délután, miután édesanyámmal leszálltunk a debreceni buszról, az állomáson megvettem a vonatjegyet az este 10-kor induló vonatra, majd végiglejtettünk a falun, hogy mindenki lássa, megérkeztünk kényszerlakhelyünkre. A pesti vonat közvetlen az erdő szélén lévő sínen állt a berettyóújfalusi állomáson, így miután átvergődtem a sötét és sűrű erdőn, felléptem rá, mielőtt bárki megláthatott volna. Reggelre Pesten voltam. Anyósom szeretettel várt.

Másnap felhívtam barátnőmet, aki azonnal látni akart, és kérte, hogy menjek fel hozzá délután. Meglepetésemre még vagy tíz sporttársam fogadott nagy ovációval, akik mind kíváncsiak voltak arra, hogy milyen a sorsunk, hogy élünk. Figyelemmel hallgatták, ahogy igyekeztem mindent elmesélni, kérdéseikre válaszolni, pedig lehetett volna köztük olyan is, aki feljelent, de hála Istennek, nem volt.

Ellenben egy idő múlva nyílt az ajtó, barátnőm papája jelent meg, és kihívta a lányát, aki tíz perc múlva jött vissza. Zavart arccal közölte, hogy papájának az a kérése, hogy hagyjam el a lakást. Úgy éreztem magam, mint akit hideg vízzel nyakon öntöttek, de azonnal megértettem. Abban az időben mindenki rettegésben élt. Másnap elbúcsúztam Tamástól, aki biztosított, hogy amint eltávozást kap, jön. Ez az eltávozás nagyon sokáig váratott magára, mert hónapokig minden hétvégét a katonai fogdában ült büntetésből, mert rájöttek, hogy több hétvégét is engedély nélkül töltött otthon, az édesanyjánál.

Vasárnap este felültem a debreceni vonatra. Megérkezésemkor Anyuka közölte velem, hogy kiköltözünk a munkásszállásról, mert egy család befogadott bennünket a mosókonyhájukba, a közelben lévő tanyán, ami mégis jobb lesz, mint állandóan másokkal lenni. A mosókonyhában volt három ágy, egy asztal, egy pad, lavór és villanyrezsó. Itt is sok barát megfordult, nem voltunk egyedül. A házigazdáék jómódú debreceni cívisek voltak, kedves emberek, de nagyon fösvények, mint azon a környéken a legtöbben.

Nagy volt az ijedtség a családunkban, amikor megtudták, hogy gyermeket várok. Engem is váratlanul ért, de főleg a szegénység és a bizonytalanság zavarta meg a várakozást és az anyai örömöket. Tudtam, mire a baba megszületik, Tamásnak le kell szerelnie, és reméltem, hogy visszakapja állását a filmgyárban, ahol mint díszlettervező és építész dolgozott. így is történt, csak az én helyzetem nem változott még nagyon sokáig.

Múltak a hetek és a hónapok. Szomorúan olvastam Tamás minden levelében, hogy nem kap eltávozást. Nem tudom, miért, de nem merte nekem megírni, hogy minden szombat estétől hétfő reggelig a fogdában ül. Áprilisban végre megjelent. Nagy volt az öröm, akkor mondta meg, hogy nem akart engem szomorítani, megijeszteni. De ő nem fogta fel tragikusan a fogságot, mert végig tudta aludni a hétvégeket. Gyönyörű két napunk volt, rendkívül meleg április vége. Versenyt úsztunk a Berettyóban, mondanom sem kell, hogy én nyertem.

1953 nyarán Nagy Imre felszabadította a kitelepítetteket- Kényszerlakhelyünket elhagyhattuk, de Budapesten nem telepedhettünk le. Andrea születését szeptemberre vártam, ezek szerint Pesten nem szülhettem kórházban, a debreceni klinika volt az egyetlen megoldás. Egyelőre tovább készítettem a drótvázakat, amíg lábam bírta az egész napos állást. Augusztus végén hagytam abba a munkát.

Kislányom 1953 szeptember 17-én született. Sok fájdalmat nem okozott, fiatal voltam, sportoló, a szülés könnyen zajlott. De ami utána következett, az olyan volt, mint egy rémálom. Reggel hétkor szállítottak be a kórházba és fél tízkor Andrea már ott nyöszörgött a szülésznő karján, aki egy percre megmutatta és közölte, hogy kislány. Kilenc hónap várakozás után boldogan öleltem volna magamhoz gyermekemet, de a szülésznő elviharzott vele. Gondoltam, biztos mosdatni viszi, de hiába vártam, nem hozta vissza. Hol a gyerekem? Miért nem adják ide? Szeretném látni! Egyelőre nem lehet, hangzott a válasz. Az orvosnak is szóltam, de az sem sokat törődött velem, így telt el a nap. A második nap már sírva könyörögtem a gyerekemért. Végre megmagyarázták, hogy a babákat csak a szoptatási időre adják oda a mamáknak, és a tejképződés csak szülés után két nappal indul meg, majd a következő nap megkapom a gyereket. De addig miért nem lehet mellettem? Kiabáltam, de minden hiába. Rettenetes butaság és kegyetlenség volt ez az eljárás. Nagyon szomorú voltam. Egy anyának az egyik legboldogabb pillanat az életében, amikor újszülött gyermekét magához ölelheti. Engem ettől megfosztottak.

Másnap végre betolták egy guruló asztalon a piciket. Nem akartam hinni a szememnek, amikor megláttam, hogy a pólyás babák úgy vannak egymásra rakva az asztalon és az alatta lévő polcon, mint a péknél a kenyerek. Pici kis karjukra tintaceruzával írták rá a nevüket. Végre magamhoz ölelhettem kislányomat, néztem kis vörös arcát, nem akartam elhinni, hogy az enyém. Időbe tellett, míg végre elkezdte a táplálkozást. Ekkor jött az ápolónő, hogy összeszedje a gyerekeket. Kértem, hogy hagyja nálam a gyereket, mert még csak akkor kezdett szopni. Tíz perc a szoptatási idő, hangzott az ideges válasz, és letépte rólam a gyereket. Ez így ment napokon keresztül. Végre jött egy orvos, akinek elpanaszoltam a

bajomat, és aki utasította az ápolónőt, hogy hagyják tovább nálam a gyereket.

A negyedik nap reggel az ápolónő kijelentette, hogy össze kell feküdni, mert nincs elég ágy. A mellettem lévő ágyban egy fekete hajú, nagyon fiatal lány feküdt gumisapkával a fején, mert tetves volt. Nagyon megrémültem, hogy esetleg vele fektetnek össze. Szerencsére észrevettem egy nyugágyat a falnak támasztva, és kértem, hogy engem abba fektessenek. Ez a megoldás nagyon kényelmetlen volt, de még mindig jobb, mint az előző megoldás lett volna. Anyuka próbált intézkedni, beszélt a főorvossal, aki sűrű bocsánatkérések közepette elmagyarázta, hogy a klinika felét ciánozzák (poloskairtás), azért vannak ezek a kellemetlenségek. Ilyen állapotok voltak a klinikán.

Anyuka azonnal táviratozott Tamásnak, aki még a negyedik nap reggelre sem érkezett meg. Már kezdtem aggódni, hogy megint a fogdában ül, amikor megpillantottam mosolygós arcát. Olyan boldog voltam, hogy egyszerre minden kellemetlenséget elfelejtettem. Kérdésemre, hogy miért csak most jött, amikor úgy vártam, megint csak az volt a válasz: „Nem kaptam eltávozást, pedig a táviratot még aznap megkaptam és bemutattam." Nem értette, miért fekszem nyugágyban, majd körülnézett, és azonnal „haza" akart vinni, de nem engedtek ki a kórházból. Kislányát örömmel szorította magához. Azt hiszem, ő volt az első apa az emberiség történetében, aki jobban örült a lányának, mint egy fiúnak.

Nagyon le voltam gyengülve, valószínűleg az átélt izgalmak miatt. Végül is saját felelősségemre távoztam, és visszamentünk a mosókonyhába, mert nem volt más megoldás. Tamásnak, aki még pár napot maradhatott, matracot raktunk a földre. Én még mindig nem voltam elég erős a babaápoláshoz, Tamás boldogan vette át ezt a feladatot, ügyesen fürösztötte és pelenkázta gyermekét.

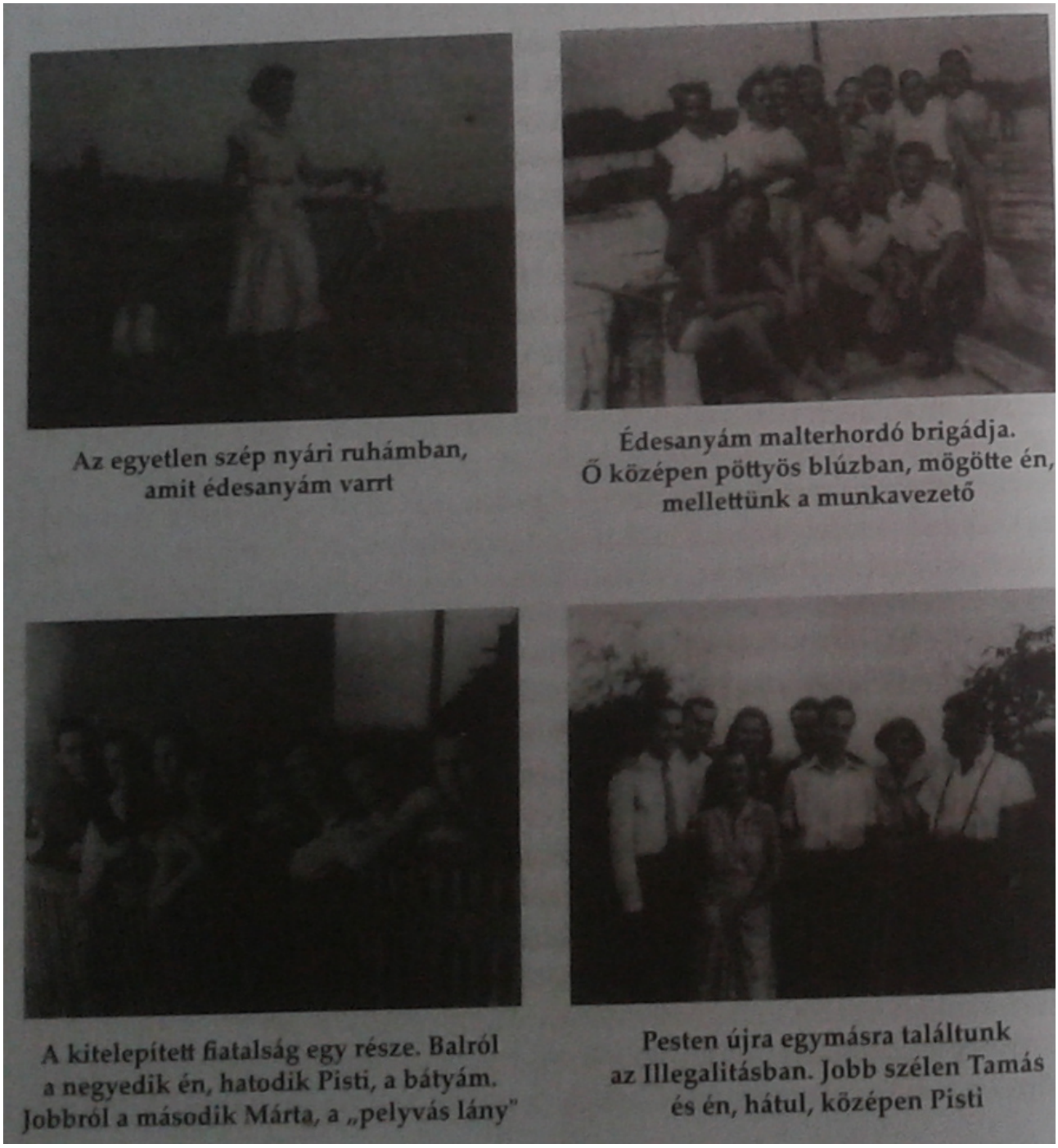

Az egyetlen szép nyári ruhámban, amit édesanyám varrt

Édesanyám malterhordó brigádja. Ő középen pöttyös blúzban, mögötte én, mellettünk a munkavezető

A kitelepített fiatalság egy része. Balról a negyedik én, hatodik Pisti, a bátyám. Jobbról a második Márta, a „pelyvás lány"

Pesten újra egymásra találtunk az Illegalitásban. Jobb szélen Tamás és én, hátul, középen Pisti

Budapesten illegálisan

Úgy terveztük, hogy pár hét múlva felutazom Pestre és beköltözöm férjem lakásába. Lesz, ami lesz! Így is történt. Hálókocsival utaztunk, a háromhetes Andrea végigsírta az éjszakát. Végre reggel lett, Tamás várt az állomáson. Anyósomnak két fia volt, és nagyon örült a kislány unokának. Szegény nem sokáig volt nagymama, mert novemberben meghalt.

Abban az időben a Budapest környéki falvak megteltek kitelepítettekkel Budakeszin mar egy négyzetméternyi hely sem volt, amikor szüleim végre otthagyták Berettyószentmártont és Debrecent. Budajenőn, ami sokkal messzebb van, béreltek szobát. Ez lett négyünknek, szüleimnek, Pistinek és nekem a legális lakhelyünk, de ott élni nem lehetett, kicsi volt és nem lehetett fűteni. Bútorraktárnak használtuk, odaszállítottuk megmaradt holminkat. Anyuka táskájában a fogkeféjével és hálóingével mindig másutt aludt, nehogy a házmesterek felfigyeljenek rá. Ismerősöknél, Nagymamánál vagy nálunk, de sokáig

egy helyen maradni veszélyes volt. Papa és Pisti is miután leszerelt, ugyanezt a nomád életmódot folytatta. A mi házmesterünk jóindulatú volt, de félt, mint mindenki.

Tamás végre 27 hónapi munkaszolgálat után leszerelt, és ahogy reméltük, visszakapta állását a filmgyárban. így ha szűkösen is, de megéltünk. A Zöldkeresztes szolgálatot, ami a mai védőnői ellátásnak felel meg, nem volt jogom igénybe venni, mert nem voltam pesti lakos. Gyermekorvos ismerősünk nem volt, kénytelen voltam idegen, privát orvoshoz fordulni, aki készségesen ki is jött, hogy megvizsgálja a gyereket. Mindent rendben talált, és azt ajánlotta, hogy minden szoptatás előtt és után mérjem meg a gyereket, így ellenőrizzem, hogy eleget szopott-e. A mérleget a Zöldkereszttől lehet kölcsönkapni. Jóhiszeműen megmondtam neki, hogy sajnos nekem ehhez nincs jogom, mert illegálisan vagyok Budapesten. Úgy nézett rám, mint aki szörnyet lát, felugrott, elkérte a pénzét, és köszönés nélkül távozott.

Pár nap múlva, nagyon késő este csöngettek. Egyedül voltam otthon. Tamásnak határidős munkája volt egy díszleten, és éjszaka dolgozott. Gyanútlanul nyitottam ajtót, mert azt hittem, hogy Anyuka, Pisti vagy valamelyik sorstársunk jön, akinek nincs hová mennie. Egy rendőr állt az ajtóban. Kérte a személyi igazolványomat, és miután meggyőződött arról, hogy illegálisan vagyok a lakásban, internálással fenyegetett, ha a legközelebbi ellenőrzésnél ott talál. Két nap múlva Tamást beidézték a rendőrségre, ahol kijelentették, ha a feleségét még egyszer a lakásban találják, őt is internálni fogják. Nem volt mit tennem, mint elköltözni otthonról legalább egy pár napra, amíg elcsitulnak a dolgok. Tamás barátjának édesanyja fogadott be Andreával, és egy kis szobát bocsátott rendelkezésünkre. Andrea állandóan sírt, valószínű átvette tőlem az idegességet. Távollétem alatt az egyik éjszaka valóban újra jött a rendőr, de Tamás megnyugtatta, hogy elmentem. Talán egy hétig lehettünk ennél a jó néninél, mikor a házmester megunta a gyereksírást, és érdeklődött, ki van a lakásban. A néni ugyan megnyugtatta, hogy az unokahúga vagyok vidékről, de veszélyes lett volna tovább ott maradni. Hazamentem, és elhatároztuk, este soha nem maradok egyedül, hogy ne kelljen ajtót nyitnom. Ha pedig csöngetnének, bebújok Andreával a szekrénybe. Ez nagyon naiv megoldásnak hangzott. Megint állandó volt a csengőfrász, mint a kitelepítés előtt. Semmi sem változott. Az ellenőrzések késő este voltak. Ha a rendőr jóindulatú volt, nem jött be a lakásba körülnézni. Sokat voltam esténként a nagymamámnál is, és csak éjfél körül mentem haza.

Arra már nem emlékszem, mikor kaptam meg a letelepedési engedélyt, de azt tudom, hogy még hosszú ideig nem. Ezzel szemben kezdtek lassan lenyugodni a dolgok, az ellenőrzések elmaradtak. A kitelepítettek nem lakhattak Budapesten, de munkát vállalhattak. Andreát beadtuk bölcsődébe, én elvégeztem egy gyors- és gépírói tanfolyamot, és elmentem egy irodába dolgozni. Anyuka, aki már nálunk lakott nagy segítségemre volt Andreával és a háztartásban. Sokan megfordultak nálunk, olyan sorstársaink, akiknek még nem rendeződött az életük. Ennivalóra, ágyra vagy legrosszabb esetben egy matracra mindig számíthattak.

Az 56-os forradalmat nagy lelkesedéssel fogadtuk. Gyönyörű volt az a pár nap, amikor naivul azt hittük, hogy az oly sokat szenvedett magyar nép újra szabad lesz, és sikerül elkergetni a szovjeteket. Aztán jöttek a harcok, veszélyes volt kimenni az utcára, puskagolyók süvítettek a fülünk mellett. Nem lehetett tudni, honnan lőnek, de muszáj volt élelmiszerért menni. November 4-én hajnalban, amikor meghallottam az ágyúzást, azonnal tudtam, hogy a forradalom reménysugara végleg megsemmisült. Éreztem, megint csúnya idők jönnek. A kommunista diktatúra folytatódik, esetleg még rosszabb lesz. Egyetlen megoldást hazám elhagyásában láttam, ahol annyi üldöztetésnek voltam kitéve. Aknazár már nem volt, az emberek kezdtek megindulni. Tamás sokáig habozott, míg november végén sikerült rávenni az indulásra.

Disszidálás

November végén Hegyeshalom és Sopron tele volt orosz tankokkal, veszélyes lett volna arra menni. Reméltük, hogy délebbre talán könnyebb lesz az átkelés. Keszthelyig vonattal mentünk ismerősökhöz, ahol kivártunk egy krumplit szállító

teherautót, ami állítólag megközelíti a határt. Reggel hatkor vártuk a teherautót a városon kívül, ami hamarosan meg is érkezett, de a sofőr nem szállt ki. Felkapaszkodtunk rá, és legnagyobb meglepetésünkre már négyen szorongtak a krumplirakás mellett, nekünk alig jutott állóhely. Kérdéseinkre senki nem válaszolt, mintha megnémultak volna. Egy jó óra múlva megálltunk, útitársaink leugráltak és elszaladtak. Ők, úgy látszik, tudták, hol vannak, mi nem. Tanácstalanul álltunk az országúton, a sofőr ránk mordult, hogy tűnjünk el, mielőtt beletaposott a gázba.

Az eső szép lassan esni kezdett, esernyőnk nem volt. Elindultunk toronyiránt. Andrea Tamás karján, vagy néha gyalog tette meg a hosszú utat a legközelebbi falu széléig. Ekkorra már teljesen átáztunk. Bekopogtunk a legelső házba. Idős, barátságtalan arcú nő nyitott ajtót, először be sem akart engedni bennünket. Kérésünkre, hogy a gyerek ruháját, cipőjét szeretnénk megszárítani, megenyhült, beengedett, és tüzet rakott a tűzhelyben. Sokat nem beszélt hozzánk, de amikor elindultunk kénytelenek voltunk megkérdezni tőle, melyik irányban van a legközelebbi falu a határ felé. Iránytűnk nem volt, pedig hasznos lett volna. Amikor az asszony megmondta a falu nevét, Tamásnak felcsillant a szeme. Egy volt bajtársa az említett faluból volt. Végre megvolt a remény, hogy valaki útba fog igazítani bennünket.

A falu több órányi járásra volt, már esteledett amikor megérkeztünk. Házról házra járva kerestük Takácsékat, akiket hamarosan megtaláltunk. Nagyon kedvesen fogadtak ennivalót és szállást kaptunk. Megtudtuk tőlük, hogy az az asszony, akinél szárítkoztunk, a falusi párttitkár felesége volt. Reggel megadták a következő faluban lakó embernek a nevét és címét, akitől további útbaigazítást kaptunk arról a tanyáról, ahol a vezetőnket megtaláljuk. Az úton még csatlakozott hozzánk egy anya három pici gyermekével és egy idős nő szívbeteg fiával. A tanyára már nyolcan érkeztünk teljes sötétségben. Bekopogtattunk. Gyéren megvilágított konyhában találtuk magunkat. Három, feketébe öltözött, fejkendős öregasszony kukoricát morzsolt. Köszöntünk, és elmondtuk, mi célból jöttünk. Semmi válasz, egy szót sem szóltak. Újra próbálkoztunk, eredmény nélkül. Kis idő múlva az egyik asszony a lóca irányába mutatott, hogy üljünk le. Ez már jó jel volt. Úgy látszik, tudták, miről van szó. Mi csak ültünk, az idő múlott, és egyre tanácstalanabbul néztünk egymásra. Később tudtuk meg, hogy az asszonyok vendek voltak, egy szót sem tudtak magyarul. Végre megérkezett a házigazda a feleségével, mindjárt megváltozott a hangulat. Látszott, hogy gyakorlott emberekkel van dolgunk. Mosolyuk, kedvességük megnyugtató volt. Nem kérdeztek semmit, csak közölték, hogy a határon nem lesz olyan nehéz átmenni, mint a közeli, két orosz katonai tábor között elsurranni. Tehát reggel háromkor lesz az indulás, mert ezt a veszélyes utat még teljes sötétségben kell megtenni.

A hajnali ébresztőt nagyon keservesen fogadtuk, akkor már sok kilométer gyaloglás volt mögöttünk, kimerültek voltunk. A kicsi Andrea ordított megállás nélkül öltöztetés közben: Aludni akarok! Nem tudta abbahagyni. Háziasszonyunk aggodalmaskodott, hogy nyugtassuk meg a gyereket, mert így nem lehet elindulni. Mielőtt a veszélyes zónához értünk, vezetőnk újra figyelmeztetett, hogy néma csönd legyen. Andreám nagyon köhögős gyerek volt, az oroszok hallótávolságra voltak. Hallottuk a reggeli csajkacsörgést és a beszélgetésüket is. Sűrűn ismételgettem Andreának, hogy nem szabad köhögni. Őrzőangyalunk velünk volt, átjutottunk a veszélyes zónán.

Lassan kivilágosodott, elérkeztünk egy elég meredek domb aljához, amit meg kellett mászni. Tamás cipelte Andreát, a dombtetőn vettem észre, milyen sápadt a kimerültségtől. Meg kellett állni egy rövid pihenőre. A koffert, amit cipeltem, már rég elhagytam, nem volt másunk, mint a rajtunk levő ruhák. Bármennyire is kimerítő és keserves volt az út a határig, egy percre sem jutott eszünkbe, hogy feladjuk és visszaforduljunk. Hajtott bennünket a jövőbe vetett hit, titokzatos erőt adott a szabadságvágy és az a tudat, hogy a gyerekemet majd egy szabad világban nevelhetem fel. Kis pihenő után folytattuk az utunkat. Vezetőnk, aki az egyik kisgyereket vitte a hátán, közölte, hogy nemsokára olyan terepen kell átvágni, amit gyerekekkel nagyon nehéz megtenni. Azt ajánlotta, hogy a gyerekeket egy barátja szekéren elviszi az országúton arra a helyre, ahol csatlakozhatnak hozzánk. Az ötlet nem tetszett, hogy ilyen körülmények között

megváljak a gyerekemtől, de nem volt más megoldás. Egy örökkévalóságnak tűnt az a két óra, míg újra találkoztunk.

Már délután lehetett, amikor a vezetőnk megnyugtatott, hogy nincs már messze a határ. Jó fél óra múlva meg is pillantottuk az országutat, melynek túloldalán az erdő már osztrák területen volt. Az országúton percenként jártak az orosz dzsipek föl és alá. Vezetőnk figyelte őket, és amikor tiszta volt a levegő, intett, hogy rohanjunk be az út melletti árokba, majd várjunk az újabb intésére, és akkor rohanjunk át. Az árokban lapultunk, a jelzést rövidesen megkaptuk, és rohantunk át az országúton, be az osztrák erdőbe. Amikor úgy éreztük, hogy lőtávolságon kívül vagyunk, lerogytunk egy fa tövébe, és nagyot szippantottunk a szabadság levegőjéből. Felejthetetlen élmény volt! A vezetőnk átjött velünk, ami forintunk volt, odaadtuk neki. Elbúcsúztunk, majd feltápászkodtunk, és nagyon hamar eltaláltunk Jennersdorfba. A falu közepén mosolygós csendőr fogadott bennünket, elvezetett a rendőrségre, ahol papírokat kaptunk. Ezután gépkocsival egy nagy iskolába vittek, ahol a termekben tábori ágyak voltak felállítva. Lerogytunk az ágyakra, Andrea és én huszonnégy órát aludtunk. Azt nem tudom, hogy Tamás mennyit aludt, de amikor felébredtem, az ágyam szélén ült és közölte velem, hogy megyünk Ausztráliába.

Itt befejezem emlékeimet, mert a tengerentúli emigráció keserves éveinek leírása nem tartozik ide. De bármennyire is nehéz volt, fiatalon alkalmunk volt megismerni egy eddig ismeretlen, teljesen idegen világot. Megfogtuk a munka végét, sokat dolgoztunk, és végül tíz év után sikerült visszavergődnünk ebbe a történelem viharaitól sokat szenvedett, gyönyörű Európába, és harmadszor is új életet kezdtünk. Férjem az ENSZ-nél kapott állást, ahol bátyám felfelé ívelő karrierje már biztosított volt. A kezdeti nehézségek leküzdése után sokat utaztunk, férjem munkája több országra terjedt ki. Hivatalos útjaira néha én is elkísértem. Érdekes volt a különböző országok kultúrájával, lakosságával megismerkedni, és újra megbizonyosodni arról, hogy a magyar kultúrában kapott nevelésemmel nem vallok szégyent sehol.

ALMÁSY MIKLÓSNÉ DÉRY SÁRI (1911-1952)

A MÁDIAK MA IS GONDOZZÁK A SÍRJÁT

(A visszaemlékezés Almásy Orsolya, Déry Sári sógornőjével folytatott beszélgetés és Lázs Sándor filmje alapján készült)

1951-ben Déry Sárit, a felvidéki családból származó neves színésznőt is kitelepítették Budapestről arisztokrata származású férje és annak családja miatt. Déry Sári fiatalon vidéki varietékben játszott, majd a fővárosba került, ahol először énekesnőként és táncosnőként működött. 1938-tól nagyobb filmszerepeket kapott, 1944-ig tizenegy filmben játszott. Bár valójában klasszikus szerepekre vágyott, és igazi drámai tehetséggel rendelkezett, felkérést jelentős drámai szerepekre később sem kapott.

A háború utolsó hónapjaiban Déry Sári Mikó utcai lakásán önfeláldozóan néhány menekülő zsidót és katonaszökevényt rejtegetett a nyilasok elől. A lakás földszinti ablakain keresztül, adott esetben, sikeresen el lehetett menekülni. Ebbe a lakásba fogadta be Almásy Miklóst is, aki nem tett eleget a nyilasok behívó parancsának, s így katonaszökevénynek számított. Hamarosan egymásba szerettek a vonzó színésznővel. De új rejtekhely után kellett nézniök, mert feljelentették őket. Előbb a Pozsonyi úton, majd az Almásy család Veres Pálné utcai lakásán rejtőztek el. Innen könnyebben lehetett elmenekülni, mert a lakásnak két bejárata volt.

A háború után bemutatták Az egy pofon, egy csók című filmjét, és beindult színházi karrierje is, nagy sikert aratott Gáspár Margit új isten Thébában című darabban. Londonba hívták vendégszereplésre, Vénuszt kellett volna alakítania, de az utazásból nem lett semmi, a hatóságok nem engedélyezték. Később aztán őt is, mint például Karády Katalint, igyekeztek elfelejteni.

1947-ben a Regnum kápolnájában tartották meg az esküvőt, melyről Almásy Miklós feleségét ábrázoló lapon értesítette a családját. Miklós boldog volt, hogy Sári férje lehet, Sárinak tetszett, hogy arisztokratához ment feleségül, bár ezzel akkor már nem járt semmi előny, pályájának pedig kifejezetten ártott.

1951-ben az egész családot kitelepítettek, Miklós szüleit, lánytestvérét férjével és Miklóst feleségével. Déry Sárinak és sógorának is felajánlották, ha elválnak, nem viszik el őket, de természetesen nemet mondtak az ajánlatra.

Belügyminiszter Úr !

Alulirottak, egyöntetüen kérjük, hogy Déry Sári szinmüvésznőt- akit 1951 julius 3.-án Veres Pálné utca 10 szám alatti lakásáról, mint álmássi Milós házastársát Mád községbe kitelepitették - a kitelepités hatálya alól mentesiteni és Budapestre való visszaköltözését engedélyezni sziveskedjék.

Déry Sárit az 1951-52-es szinházi évadra a Honvéd Szinházhoz szerződtetik.

Déry Sári a felszabadulás előtt ismert nevű revüszinésznő volt. A felszabadulás után azonban felismerve a szinészet tanitó és nevelő jelentőségét- a könnyü müfajról áttért a drámai szinjátszásra és ezen a területen óhajtja müvészetét továbbfejleszteni. Ezt a fejlődést biztositja számára a Honvéd Szinházhoz való szerződtetése.

Társadalmi munkája egyenesen dicsésetre méltó. Az elmult évek során, mind mostanáig, kijárt az üzemekbe az üzemi dolgozók közé, ezen tulmenően minden héten a falvakat és tanyákat járta egy kis szinészcsoporttal és jó eredménnyel dolgozott a falu és a tanya dolgozóinak kulturális felemelkedésén. Ezen a helyes utón hatalmas jutott el odáig, hogy most a Honvéd Szinházhoz szerződhet.

Déry Sári a fasiszta megszállás és a szálasi-féle rémurálom idején számos baloldali magatartásu embert és üldözöttet, gyakran élete kockáztatásával rejtegetett, támogatott és szökésükben segitette őket. A többi között Zádor István Kossuth-dijas festőmüvészt, Hajós Sándor ideggyógyász főorvost, Juhász Sári ujságirónőt és állandó segitőtársa volt a mártirhalált halt Horvát Árpád szinházi főrendezőnek, aki a szinészek ellenálló mozgalmának egyik vezetője volt.

Kérjük Belügyminiszter Urat, tegye lehetővé, hogy Déry Sári továbbra az a szinész pályán dolgozhassék. Segitse kérésünk teljesitésével, hogy el a tehetséges, rendes ember tovább dolgozhasson és részt vehessen szoci-

ÁBTL 3.1.5 O-9975/28

ÁBTL 3.1.5 O-9975/28

Déry Sári érdekében írott levél, melyet Somlay Artúr kezdeményezett

Mádra hurcolták a családot, ahol egy kulák házában kaptak hatan egyetlen kis szobát, melyen a háziaknak át kellett járni. Mint a többi kitelepített, Déry Sári is a szőlőben dolgozott, majd vizet hordott és bevásárolt egy útépítő vállalat munkásainak. A helybeliek szerették és örültek neki, mert elszórakoztatta őket. A vegyesbolt lett a társasági élet központja, ahol a színésznő este énekelt és táncolt. Akkoriban kultúrházat építettek Mádon, az egyik helybeli tanító hívta, hogy segítsen megalakítani a színjátszó kört, rendezni és táncot tanítani. Déry Sári boldogan segített, színésztársaitól kottákat kért a fővárosból.

Neves színészek, köztük Kossuth-díjasok is, a kitelepített színészek felmentése érdekében kérelemmel fordultak a belügyminiszterhez. Ezt a beadványt Somlay Artúr, a korszak egyik legjelentősebb színésze is aláírta. A kérelmet ismételt beadás után is elutasították. Ez vezetett Somlay Artúr öngyilkosságához, aki végzetes tette előtt még néhány kollégájának megírta öngyilkosságának okát. (A beadványt megtaláltam az ÁBTL-ban, mely szerepel a dokumentumok között. Somlay Artúr búcsúlevelére többszöri próbálkozás után sem leltem. SZ. K.)

Déry Sári dátum nélküli, a belügyminiszterhez küldött fellebbezése fennmaradt, ebből idézek néhány részletet. „A véghatározatban szereplő Almásy Imre apósom ... petényi házát felajánlotta Pest vármegyének, és Házi Árpád akkori alispán ezt gyermeküdülő céljára el i$ fogadta, sőt külön okiratban meg is köszönte. Egyébként csak egy lakásban lakunk, de teljesen külön háztartásban élünk. (...) Egyébként férjem, Almásy Miklós is a felszabadulás óta állandóan fizikai munkát végez, jelenleg közel 2 éve a Lósport Vállalat dolgozója mint szakképzett lóápoló. (...) 1944-ben SAS behívót kapott, melynek eleget nem tett, nálam bujdosott mint katonaszökevény, így kerültünk össze, és nekem is segítségemre volt fontos hírszerző munkámban az ellenállási mozgalom céljára. A család számos együtt és külön-külön beadott fellebbezése, kérvénye eredménytelen volt.

1952 augusztusában Déry Sári súlyos beteg lett. A helybeli orvos félrevezető diagnózisa és a sátoraljaújhelyi kórház nemtörődömsége miatt vakbélgyulladásban meghalt. A család ott állt a nagy bánatban minden pénz nélkül. Elzálogosították, amijük még megmaradt, hogy a temetést ki tudják fizetni. Hamarosan pesti kollégák összeadták a pénzt a temetésre, így a család kiválthatta holmijait. A mádiak ma is kegyelettel gondozzák Déry Sári sírját.

EÖTVÖS PÉTER

AZ ÖTVENES ÉVEK

Részletek Eötvös Péter visszaemlékezéséből. Eötvös Péter némi szerencsével kimaradt a kitelepítésből, de az osztályidegenek hosszú ideig tartó diszkriminációja őt sem kerülte el. Azonban, mint látni fogjuk, nagyanyja soha többé nem térhetett vissza a deportálásból.

Az ötvenes évek elején újabb tragédia következett be. Az új idők új szótárában megjelent egy új kifejezés: a kitelepítés. Hamarosan mindenki tudta, hogy miről van szó. Nem volt titok, a Szabad Nép is közölte több cikkben, hogy a szocializmus építésének komoly gátjai vannak társadalmunkban. Az átkos múlt rendszer hívei úton-útfélen gáncsolják a becsületes dolgozók országépítő tevékenységét. Ezek a volt kapitalisták, bárók, grófok és egyéb sötét naplopó elemek társadalmunk parazitái és aktív hazai támogatói az imperialisták világháborús törekvéseinek. Ergo: el kell őket az útból söpörni! Mindezt szerintem elsősorban azok nem hitték el, akik kiagyalták ezt és terjesztették. Ugyanis az említett célcsoport tagjainak legtöbbje időközben nyugdíjas korú, nyugdíj nélküli pária lett. Nyugdíjaikat már a Párt korábbi igazságtevő akciói során elvették. Volt azonban egy óriási hibájuk. A legtöbbnek még budapesti lakás volt a nevén. A kitelepítés során természetesen a lakások azonnal állami tulajdonba vándoroltak. Miután a lakásépítés harci frontján nem lehetett

győzelmes szocialista csatákat jelenteni, a kitelepítésre ítéltek lakásai hozhattak bizonyos enyhülést, gondolták az új típusú élgondolkodók. Nem ritkán ÁVÓ-sok és egyéb derék pillérei a rendszernek valósíthatták meg így, egy fillér befektetés nélkül, gyönyörű polgári otthonok utáni vágyukat.

Az ötlet, egy kiválasztott társadalmi réteg megkülönböztetett kezelésére nem volt túl eredeti. Az ÁVO sokat tanult a tíz évvel korábbi zsidóüldözők módszereiből. Fel is használták rendesen, immár a kommunisták osztályharcos tisztogatásainál. Személyzeti problémájuk nem nagyon volt. A kis nyilasokból lettek a kis kommunisták, így a háború végére tökéletesített emberirtó gépezet olajozottan dolgozhatott az új rezsim nagyobb dicsőségére. Amit a negyvenes években a szerencsétlen zsidókon begyakoroltak, azt most az úgynevezett osztályellenségre alkalmazták. Ebbe a kategóriába elsősorban a volt „kizsákmányoló osztály" még élő képviselőit sorolták, de azzal sem volt problémájuk, hogy munkások és földművelők is szép számmal a listákra kerültek. Nem ritkán még zsidókat is elért a Párt keze. Az egyetlen különbség a zsidó áldozatok és a kommunizmus üldözöttjei között, hogy utólag, mind a mai napig, csak és kizárólag a nácizmus áldozatairól szabad megemlékezni. Nem tudok egyetlen esetről sem, hogy például a kitelepítettekről bárhol is Budapesten egyetlen emléktábla került volna felavatásra.

Ezekben a napokban történt, hogy egy idős úr a szomszéd házból nálunk ugrott le a negyedik emeletről. Az iszonyú puffanást mindenki hallotta. A nyitott körfolyosón a ház lakói rémülten nézték a kopott, fekete télikabátos halottat, aki egyik lábát felhúzva, furcsán kificamodott karokkal, arccal a nagy, fekete vértócsában feküdt. A zsebében lévő búcsúlevél tanúsága szerint az éhség és a deportálástól való félelem vitte az öngyilkosságba. Borzasztóan rosszul éltem meg ezt a tragédiát. A mai napig a fülemben van a tompa puffanás és az iszonyú látvány. Akkor talán tizenegy éves lehettem.

Valóban, 1951-ben egy „szép" napon megjött hozzánk is a végzés: „... özv. Mesterovits Pálné és a vele egy háztartásban élők, másnap hajnalban egy kézi poggyásszal várjanak a ház előtt a rendőrségi teherkocsira. Kényszerlakóhelyül kijelölöm...", stb. Aláírás: Szilágyi.

Vajon hol lehet ma ez az úr és tud-e jól aludni? Van-e fia, családja, és ezek ismerik-e Szilágyi úr humanista múltját?

Nagyanya új, kijelölt lakóhelye, melyet börtönbüntetés terhe mellett tilos volt elhagyni, Kunszentmárton lett.

Édesanyám húgomat és engem a nevezett napon barátoknál rejtett el, hogy minket el ne vigyenek. Utólag el nem tudom képzelni, hogy mi lett volna velünk, ha őt végül mégis elviszik Nagyanyával együtt?

A kérdéses éjjelen anyánk unkaöccsével, Lajcsival - Dr. Marton Lajos újságíróval, aki később a bécsi „Die Presse" című napilap egyik főszerkesztője lett mint a siratóasszonyok a ravatalnál, várták a hajnalt, hogy Berty nagyanyámat a száműzetésbe kísérjék. Másnap kora reggel meg is jött a végrehajtó közeg, egy rendőrhadnagy.

- Méltóságos asszonyom, hát nem ismer meg? - fordult megdöbbenten Nagyanyához.

De megismerték. Ő volt nagyapám utolsó tiszti szolgája. Az akkor már nem fiatal rendőrtiszt elkeseredésében és szégyenében sírva borult Nagyanya nyakába, hogy bocsásson meg neki, de ő nem tehet semmiről. Annyit azonban megtett, hogy minket, respektíve szüleimet és gyerekeit kihúzta a listából, azzal a megindokolással, hogy mi nem élünk közös háztartásban Nagyanyával. Apám nem volt otthon a nevezetes események idején, valamelyik vidéki állami gazdaságban dolgozott könyvelőként. Neki ez az állás már valódi karriert jelentett, hisz a háború után tíz hónapig munkanélküli volt, majd anyagmozgató segédmunkás, végül taxisofőrként próbált minket eltartani.

Így úsztuk meg a kitelepítést, és maradtunk Pesten. Berty nagyanyámnak azonban

menni kellett. Másfél év múlva belehalt a nélkülözésekbe. Éhen halt.

Ez így, kommentár nélkül olvasva alig mond valamit a borzalmas tényekről. Berty Nagyanyám ekkor már túl volt a hetvenen. Tisztán emlékszem kicsiny, törékeny alakjára, mely akkor már kicsit meghajlott. Minden szabad idejében, de főként esténként ott ült velünk a szobában és breviáriumát olvasta. Aranyos, élénk szellemű, egészséges humorú dáma volt. Az imádságos könyv olvasása közben pontosan követte a társaság beszélgetésének fonalat, és alkalmanként, mintegy a végszót bedobva vett részt a beszélgetésekben.

- Anya, Te nem is imádkozol! - mondta ilyenkor Édesanyám. Nagyanyám egész életében mindenki kedvence volt, mindenkinek igyekezett valami kellemeset tenni vagy mondani. A háború előtt, míg anyagilag tehette, jelentős adományokkal támogatta a Karitászt és főként a család belső barátainak számító pátereken keresztül a budai pálos rendet. Mindennapi áldozó volt az ő gellérthegyi Szikla Kápolnájukban.

Igen művelt, finom lélek volt. Fiatal korában zenei tanulmányokat folytatott, németül és franciául folyékonyan beszélt. Családi neve, L'oviser, elárulta francia származását. Édesanyámmal azonban rendszerint németül beszélgettek. Ugyan az élet kemény csapásait, éppen az Istenbe vetett erős bizalma segítségével jól tűrte - de a kitelepítés megtörte.

Kunszentmártonban egy kuláknak bélyegzett, jobb sorsra érdemes parasztcsaládhoz költöztette be a rendőrség. A kulák megjelöléssel szovjet mintára a tehetősebb, ún. középparasztokat illették. Őket tették felelőssé a falusi szegénységért. A falun ők töltötték be a hivatásos osztályellenség szerepét. Egyúttal a gonosz kulákokat is büntették a kényszerbeszállásolással, akik - egyszerű emberek lévén - sokszor a szerencsétlen kitelepítettben csak a betolakodót látták. Nagyanya, aki életében már sok tragédiát megélt, ebbe a helyzetbe már nem tudott beleilleszkedni. Mindig keskenyebb lett, gondoljátok meg - emberek... - mondta volna József Attila. Nem csak a nagy költőt érték igazságtalanságok az életben, de ő legalább hangot tudott adni a szörnyű társadalmi viszonyoknak. Nagyanyám csendben hagyta itt ezt a furcsa világot. Halálának közvetlen körülményeit nem akarom ecsetelni.

Nem tudok minderről érzelmi viharok nélkül írni!

Nagyanya kitelepítésének közvetlen következménye az lett, hogy az eredetileg négyszobás lakás egyik szobáját lepecsételte a rendőrség. A kitelepítettek lakását minden esetben elkobozták, többek között ez is volt a célja a kitelepítéseknek. Nálunk két szobában Szekrényes Laci lett társbérlő a feleségével, mi pedig anyámmal, húgommal és apámmal egy szobát „birtokoltunk". A lepecsételt szoba a két társbérlet közé ékelődött, így nem volt külön bejáratú, ezért nem lehetett idegeneknek kiadni, mi pedig büntetésből nem használhattuk. Az üres szoba mellett nyomorogtunk négyen egy szobában. Ez még nekem gyerekfejjel is érthetően mutatta a rendszer értelmetlen gonoszságát.

1953-ban meghalt minden idők legnagyobb hadvezére, közírója, tudósa és filozófusa, jótevőnk, édesapánk és példaképünk, a Nagy Sztálin elvtárs. Ne higgye senki, hogy viccelődöm. A fenti jelzők használata kötelező volt!

Mi az iskolában hallottuk meg a hírt. Le kellett menni az udvarba, és Varsányi igazgató elvtárs könnyes-nyálas ömlengéseit hallgattuk: „Bocsássátok meg a könnyeimet, az édesapám halt meg"- mondta. Nekünk pedig hosszú ideig némán vigyázzba állva kellett vezekelnünk. Nem tudom, hogy a többiek és egyáltalán a magyarok, mit gondoltak ezekben a pillanatokban. Bennem nem váltott ki semmiféle érzést az ügy, talán csak azt gondoltam, hogy mindez nem tartozik rám.

A 8. osztály elvégzése után az iskola nem javasolt továbbtanulásra, holott bizonyítványom ezt minden további nélkül lehetővé tette volna. Sajnos azonban a pedigréммel volt baj, X-es lettem. Az úgynevezett X-es származás a volt kizsákmányolók gyerekeit jelölte, mint egy láthatatlan stigma. A „munkás" és

„paraszt" származás igen kiváló volt. Az „értelmiségi" már kevésbé, de ha valaki X-esnek nyilvánníttatott, az a legjobban tette volna, ha önként köti fel magát. Így tehát sorsom az inasképzés lett volna.

Édesanyám felkereste Gábor Samu elvtársat, az iskola rettegett, párthű - vonalas - igazgatóját, kinek irodájában négyszemközt szó szerint a következő beszélgetés hangzott el, ahogy ezt később Édesanyám elmesélte:

- Mondja, kedves Gábor úr, miért akarja a fiamat a továbbtanulásban akadályozni? Gondolja meg, ez a rendszer nem biztos, hogy örökké tart, és önnek akkor lenne egy jó pontja, hogy egy Eötvöst nem vágott el - mondta Édesanyám.

Gondoljuk meg, hogy 1952-ben egy kommunista iskolaigazgatót leurazni önmagában is főbenjáró bűn volt, nem beszélve a folytatásról!

Gábor Samu elvtárs kis meghökkenés után:
- Igaza van, nagyságos asszonyom!

Ez a beszélgetés más kimenetellel is zárulhatott volna, de Édesanyám bátor asszony volt. Gábor Samu, a rettegett pártkarrierista megadta a továbbtanulási javaslatomat.

Így jutottam be a Than Károly Könnyűipari Vegyészeti Technikumba. Ez a történet is csak Pesten volt elképzelhető.

A vegyipari technikumban az álmaim megvalósulását láttam. Az iskola jól felszerelt laboratóriumaiban kiváló szakemberek felügyelete alatt, komolyan vett 14 éves felnőttként tanultuk a kémia minden csínját-bínját.

Az iskolában erősen hajtottam, mert az első perctől kezdve az egyetemi továbbtanulás lebegett a szemem előtt. Egyébként a tanulás nem jelentett túl nagy kínt, mert fantasztikusan élveztem a szaktárgyakat és a történelmet. Már akkor is rengeteget olvastam, főként történelmi tárgyú könyveket, regényeket így az órán mindig azt a látszatot keltettem, hogy az anyagot kiválóan tudom. Mindemellett teljes mértékben a tudatában voltam, hogy csak kitűnő érettségi és mérhetetlen szerencse egyenlítheti ki származási hátrányomat. A kitűnő eredményben aztán nem is volt hiba, de később úgy látszott, hogy a szerencse körül nincs valami rendben.

Közben apám mind sikeresebb volt szakmájában, az állami gazdaságok szervezésében. Mikor már éppen nélkülözhetetlennek látszott szaktudása, közbelépett a Párt, és egy mondvacsinált fegyelmi ügy kapcsán "Horthysta tiszt és volt földbirtokos népnyúzó furakodott közénk, elvtársak legyünk éberek"- ismét könyvelővé degradálták. Mindez nyilvános megszégyenítéssel és fizetéscsökkentéssel járt. Ez azonban nem akadályozta feletteseit abban, hogy vele dolgoztassák ki az állami gazdaságok számlarendjét valamint az akkori földművelésügyi miniszter doktori disszertációját. Napi 16 órás munkával, éhbérért növénytermesztési és üzemszervezési szakkönyveket is írt.

Ezekben az időkben alakult ki a rokontalanság állapota. Mindenki igyekezett rokoni kapcsolatait elhallgatni, főként ha ezek kompromittálóak voltak Soha nem lehetett tudni, ki ellen fut éppen egy vizsgálat, mely minden esetben az illető elmarasztalásával végződött. Az ilyen megbélyegzett emberrel való kapcsolat könnyen válhatott egészségtelenné. Nem beszélve arról, hogy rendszeres összejövetelek egyenesen provokálták a hivatalos vizsgálatot, így hát a rokoni és baráti kapcsolatokat a minimumra csökkentettük. Gyakran lehetett hallani letartóztatott asztaltársaságokról, ami a társadalmi élet elcsökevényesedéséhez vezetett. Így én például rokonaim nagy részét apai ágon nem is ismerem. Összejövetelek, még családi alapon is tilosak voltak, és kapuzárás után jó ok nélkül senki nem tartózkodhatott az utcán.

Az ötvenes években a világtól teljesen elszigetelve éltünk. A napi sajtón kívül semmiféle információ nem állt rendelkezésre, rádiója csak keveseknek volt. A sajtó pedig kizárólag a Párt propagandáját közvetítette. Az újságok és a rádió

szellemiségén csak sekélyes stílusuk tett túl. A Szabad Európa és az Amerika Hangja suttogva terjesztett hírei jelentették a nagyvilágot. Jól emlékszem Édesapám és barátai közötti politikai beszélgetésekre, mikor az információk teljes hiányában vág)'álmaikat tévesztették össze politikai realitással. Meglett emberek, mint például Nándi bácsi is - Dr. Fettich Nándor, az Akadémia (kirúgott) tagja, világhírű régész-professzor -, gyerekes elképzelésekbe kapaszkodtak. Érthető emberi tulajdonság, mely a reménytelen helyzetben a lelki tartást biztosítja. A tartásban biztosan nem volt hiba. Ha csak a közvetlen barátainkat és szomszédainkat tekintem, valamennyien úriemberek maradtak teljes emberi méltóságukban, a szó legnemesebb értelmében.

1956 májusában eljött a várva várt érettségi vizsga, amit az akkori szóhasználatban képesítő vizsgának is neveztek. Óriási hajrában igyekeztem a lehető legjobb eredményt elérni, mert enélkül az egyetemre gondolni sem lehetett. Június elején a kezemben volt a „kitűnő " érettségi bizonyítvány és az iskola által kijelölt munkahelyre szóló kinevezés. Nem sokkal ezután kezdődtek a felvételi vizsgák a Műegyetem Vegyészkarára. Utána napokig izgatottan tárgyaltuk a feladatok megoldását, de számításom szerint a maximális pontszámot biztosan elértem. Megindult tehát az idegtépő várakozás.

Ehhez ismerni kell az akkori felvételi rendszert. Elvileg a legjobbakat vették fel. A gyakorlat a következő volt. A Párt előírta, hogy 60% munkásszármazású, 30% paraszti származású és 10% értelmiségi szülők gyereke juthatott be az egyetemekre. Az úgynevezett X-es származásúak, a volt kizsákmányolók csemetéi nem fordultak elő ebben a statisztikában. Igen indokolt esetben egyet-kettőt becsúsztattak az értelmiségiek rovására. Ezenkívül voltak még a Párt kedveltjei, kiknek szülei bizonyos kitüntetések tulajdonosai voltak. A probléma csak az volt, hogy a felvételi eredménye csak az egyes szociális csoportokon belül került rangsorolásra. Mivel például a száz helyre a Műegyetem vegyészkarán csak 60 munkásszármazású jelentkezett, így a legrosszabb eredménnyel is felvettek mindenkit. A harminc paraszti helyet sokszor be sem lehetett tölteni. De a tíz értelmiségi helyre 1956-ban több mint négyszáz felvételiző várakozott. Ennek eredményeként a legkiválóbbak tucatjait utasították el. Az eredmény az volt, hogy a felvettek átlagos színvonala megdöbbentően alacsony volt. A munkás-paraszt gyerekeknek tudatában volt, hogy kitűnő származásuk kompenzálja gyengébb eredményeiket. A kivételekről ne beszéljünk, ezek csak a szabályt erősítenék. Hasonló meggondolások vezettek az egyetemi tanszemélyzet származási statisztikájának kiteljesítésében is. A Műegyetem közmondásosán magas színvonalát így bizony hamarosan lezüllesztették. Ez nem csak az egyetemre vonatkozott, ez minden munkahelyen érezhető volt.

E bevezető után mondanom sem kell, hogy július végén a posta meghozta az egyetem válaszát: „hely hiányában" nem tudjuk felvenni. A következő négy évben még hatszor kaptam írásban, hogy számomra nincsen hely. Tehát mint említettem, a Csepeli Posztógyár párttitkára megtartotta szavát. Klein elvtárs közölte velem, hogy amíg ő teheti, meg fogja akadályozni, hogy osztályidegenek és a nép ellenségei bejussanak az egyetemre.

Ekkor került hozzánk, a festődébe gyakornoknak Kovács Feri. Aranyos, szimpatikus, korombeli fiú volt. Azonnal jó barátok lettünk, és amikor csak tehettük, együtt töltöttük szabadidőnket, együtt jártunk táncolni és házibulizni. Édesapja, Feri bácsi, a Könnyűipari Minisztériumban volt a magyarországi festődék instruktora. Igen megszeretett, mert azon a véleményen volt, hogy kicsit könnyelmű és befolyásolható fiára jó hatással vagyok. Tudtommal pártonkívüli volt, de mint kiváló szakember mindenütt igen megbecsült. Elmondtam neki animozitásomat Klein elvtárssal, mire ő azonnal áthelyeztetett az Újpesti Gyapjúszövő Gyárba, így eltűntem „barátom" szeme elől. Itt a következő évben valóban meg is kaptam az egyetemi jelentkezéshez szükséges gyári ajánlásokat, de mindez évekig mit sem használt, Feri bácsi sem tudta megváltoztatni származásomat. Új munkahelyemen, a festődében mint műszakvezető három műszakban dolgoztam. Egy szép napon - ez már 58-ban volt - feltűnt nekem, hogy a vidéki embereim a műszak végén nem mentek haza, hanem ott maradtak a gyárban és a nyersanyagraktár gyapjúbálái között aludtak. így ment ez napokig. Az egyik bizalmasan elmagyarázta az okot: az 1956-ban feloszlatott Tsz-eket

ismét szervezik, de ők semmiképpen nem akarnak újra belépni. Ha nincsenek otthon, nem kell aláírni a belépést. Ennek a szívfacsaró struccpolitikának aztán a rendőrség vetett véget. Néhány civil ruhás rendőr egy szakasznyi egyenruhás kíséretében összeterelte a „dekkoló" fiúkat, alaposan összeverték őket, és rendőrautón szállították haza aláírásra. Másnap lógó orral és kék-zöld foltokkal jöttek dolgozni az újdonsült téesztagok.

Az egyetem továbbra is kísértett. Minden évben részt vettem az előkészítő tanfolyamokon, de 1960-ig további négy levélben kellett tudomásul vennem, hogy nincs számomra hely. Időközben fantasztikus gyakorlatra tettem szert felvételi vígakból, de töretlen akarattal kerestem a lehetőséget ami aztán az ötödik évben be is jött, de nem egészen úgy, ahogy elterveztem. Két héttel a felvételi vizsga után megjött az értesítés, hogy ezúttal felvételt nyertem a Vegyészkarra, de csak az esti tagozatra. Laci bácsinak elmondta Varsányi professzor, hogy a nappaliról most is elutasított a bizottság, mire ő önhatalmúlag és talán nem is egészen legálisan felírt az estiek listájára Tehát tulajdonképpen nem is vettek fel, csak a záróra után begépeltek a névsorba. Így kezdhettem meg tanulmányaimat a Műegyetemen 1960 szeptemberében. Igen ám, de három műszakban dolgozva nem lehetett tanulni, az egyetemen minden délután fél háromtól kötelező előadások voltak. Ismét Kovács Feri bácsi mentett meg. Összeköttetéseit felhasználva áthelyeztetett a Kalapgyárba laborvezetőnek. A Gizella úti Kalapgyár inkább múlt századi manufaktúra volt, mint modem üzem, de teljesen boldog voltam új helyemmel, mert álmaim egyetemét zavartalanul látogathattam. A gyár igazgatóját itt is Kovácsnak hívták. Később mesélte el Gizike, a festőde vezetője, hogy belépésem napján az igazgató a termelési értekezleten imígyen figyelmeztette munkatársait:

„Elvtársak, legyetek éberek, a laborba egy úri fiút helyezett a minisztérium".

A következő hat évben munkahelyeimet kizárólag az egyetem követelményeinek vetettem alá. Tulajdonképpen normális munka mellett az esti egyetem elvárásainak nem lehetett volna megfelelni. Minden délután, sokszor este tízig vagy előadások voltak, vagy labor, vagy más kötelező elfoglaltságon kellett részt venni. Az előadásokon rendszeresen katalógus volt, vagy mint például a szerves kémiai előadásokon minden esetben egy tízperces „villámzárthelyi", mely egyben igazolta a jelenlétet is. Nem volt ritka a szombati elfoglaltság sem, főleg később a Varga-tanszék technológiai gyakorlatain. Az első pillanattól kezdve fantasztikusan élveztem és ennek megfelelően komolyan vettem a tanulást. Nem emlékszem, hogy valamikor is készületlenül mentem volna a foglalkozásokra. Az ilyen nehezen elért célt bizony megbecsüli az ember.

GERGÁTZ J. ISTVÁN: SZÁMŰZÖTTKÉNT A HAZÁBAN

Az ötvenes évek kitelepítési hullámainak máig legkevésbé feltárt fázisa 1955-ben történt, két évvel a Nagy Imre-féle amnesztiarendelet után, amikor Sopron környékéről eddigi tudomásunk szerint öt rokon családot telepítettek ki, mert hozzátartozójuk a Szabad Európa Rádió munkatársa volt, és rendszerellenesnek tekintett kijelentéseket tett a rádióban. Az itthoni családtagok büntetése kitelepítés volt. Gergátz István gyerekként élte át a család kitelepítését. Ma neves orvos és a Magyar Köztársaság tiszteletbeli konzulja Amerikában.

A kommunista terror 1950 és 53 között érte el tetőpontját Magyarországon. Családunk szerencsésen átvészelte ezt a korszakot, és 55-ben már nem is gondoltunk arra, hogy további negatív szankciókkal él a rendszer. Egyik nagynénénk, Galavits Geraldine Rómában volt apáca, ez rossz pontot jelentett számunkra, rajta kívül pedig ott volt beházasodás révén nagybátyánk, Hajdú-Németh Lajos (1909-1985), az 1947-es parlament kisgazdapárti képviselője, aki akkoriban a Szabad Európa Rádió bemondójaként működött Münchenben, és mint ilyen, nem kívánatos elem volt a kommunista párt számára.

Édesapám a soproni textilgyár sztahanovista munkásaként dolgozott, aki nagyon

szegény, tízgyerekes családból származott, a fertőszentmiklósi falusi kovács fia volt. Édesanyámnak négy nővére volt, Lövőről származott. Édesapja gazdálkodott, és a falu tisztelt elöljárója volt. Magdolna húgommal Sopron egyik jó nevű általános iskolájába jártunk. Sopronban, a Patak utca 13-ban laktunk egy egyszobás alagsori lakásban, ahol villanyvilágítás volt, és fürdőszobával nem rendelkeztünk.

1955. június 22-én szüleimet berendelték a Lakner utcai rendőrőrsre, ahol hosszú ideig vallatták őket arról, hogy mit tudnak a Szabad Európa Rádióról és hogy hallgatják-e a rádió közvetítéseit. Kijelentették, hogy kétszer meghallgatták, de nem tartoznak az állandó hallgatói közé. A rendőrök közölték, hogy Hajdú-Németh Lajos a nép ellensége, aki a rendszer ellen bujtogat és hazugságokat terjeszt. Azzal gyanúsítottak őket, hogy hasonló nézeteket vallanak. A vallatás egész éjszaka tartott, közben édesanyám elájult. Végül arra kényszerítették szüleimet, hogy írjanak róla egy iratot. melyben elvben elismerik bűnösségüket, és beleegyeznek abba, hogy kitelepítsék őket. Tudatták velük, hogy mindezt Hajdú-Németh Lajosnak köszönheti. Másnap reggel egy rendőrőrszemet állítottak az utcánkba. Édesapám vasútállomásra ment jegyeket venni, és tehervagont rendelt holmijaink elszállítására. Aznap este szüleim a kerten át, észrevétlenül elhagyták a házat, vonattal mentek Lövőre, a nagyszülőkhöz, hogy elmondják nekik, mi történt. Mi is velük tartottunk, és láttuk rémületüket.

A következő napon megpakoltuk a tehervagont, élelmiszert vittünk az útra, és mindazt, ami nem fért be a vagonba, elajándékoztuk. Az utazás nagyon lassú volt, a vidéket nézhettük, de amikor a vonat városon haladt át, be kellett csukni a vagon ablakait. A vonat megállt Fertőszentmiklóson, ahol a rokonaink az állomáson várakoztak, hogy láthassanak minket, és bennünket, gyerekeket édességgel halmoztak el. Tartályokban vizet is vittünk magunkkal. Éjjeliedényt használtunk. Az út négy napig tartott, amikor végre megérkeztünk Újtikosra. A tehervagont egy használaton kívüli vágányon helyezték el. Apám lovas kocsin ment Tiszagyulaházáig a tanácsházára, hogy a kitelepítési végzésünket bemutassa a tanácselnöknek. Azt mondták neki, hogy nincs szállás a faluban. Könyörgött nekik, mire kijelöltek egy kommunista párttag, Radics Mária által birtokolt egyszobás házat. Apám akkor felfogadott néhány fogatost, hogy a családot és a holminkat Újtikosról elszállítsák.

Tiszagyulaháza kicsiny, nagyon szegény falu volt a Tisza partján, és ahonnan már nem vezetett tovább út. A faluban nem volt villany és vízvezeték. Ősszel és télen a hatalmas sár miatt nem lehetett közlekedni. Kicsi vályogházban laktunk, ahol a konyhában volt tűzhely, fűtetlen szobában egyetlen nagy ágy volt négyünknek. Árnyékszék az udvarban, fürdőszoba nem volt. Az udvarban lévő kút vize egészségre ártalmas volt, ezért az ivóvizet egy távolabbi artézi kútról kellett hoznunk. Mivel a környéken előfordult tífuszos megbetegedés, oltást kaptunk. Radics Mária, aki szegény, babonás özvegyasszony volt, a ház másik felében lakott. Nagy udvarában csirkéket tartott, a veje odahozta a disznóit legelni. Idővel zöldséges kertünk lett, és csirkéket meg egy disznót tarthattunk. Édesanyám a háztartást vezette, édesapám pedig mindennap kerékpáron tette meg az utat a gáton Tiszapalkonyára, ahol hegesztőként dolgozott. Testvéremmel a falusi iskolába jártunk, én akkor negyedikes voltam.

A falusiakat hírharangok arról tájékoztatták, hogy „kommunista agitátorok" vagyunk, és azért küldtek oda minket, hogy a földművesekre ráerőszakoljuk a szövetkezetesítést. Természetesen nagyon gyanúsnak tartottak minket. Az iskolában a társaim árulónak neveztek, és egy iskolai kirándulás alkalmával követ vágtak a fejemhez, ami persze vérezni kezdett, a tanár pedig hazaküldött. Buzgó katolikusok voltunk, én ministráltam is. A falutok azt mondták, mindezt csak falból csináljuk, hogy becsapjuk őket és a bizalmukba férkőzzünk.

Apámnak minden második héten jelentkeznie kellett Polgáron, a rendőrségen. Két évig nem hagyhattuk el a falut, és látogatókat sem fogadhattunk.

[illegible] Győr-Sopronmegyei Főkapitány[illegible]

Szám: 813o/1939 ME 15. Tárgy: Gergáts Sándor, /1916/ Sopron, Patak u. 15. kitiltása és rendőrhatósági felügyelet alá helyezése.

H A T Á R O Z A T

Gergáts Sándor Fertőszentmiklós, 1916. szeptember 7. /nap/ született [illegible] Lajos [illegible] évben, [illegible] ismeretlen [illegible] Sopron, [illegible] Patak[illegible] lakos [illegible] 15. [illegible] Győr-Sopron [illegible] [illegible] vonatkozó [illegible] Tiszaigar [illegible] község, város,- járás területéről kitiltom [illegible] község, város,- járás területén rendőrhatósági felügyelet alá helyezem. [illegible] kötelezem arra, hogy a lakóhely [illegible] rendőrőrsnél [illegible] hetenként egyszer, [illegible] rendőrőrsparancsnok által megállapított napon és órában jelentkezzék. [illegible] község, járás, város területéről [illegible] kitiltásán el[illegible] Győr-Sopron [illegible] Győr-Sopron [illegible] város, járás területére [illegible] csak [illegible] járási /városi/ [illegible] vezetőjének előzetes írásbeli engedélye alapján történhet el[illegible].

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Jelen határozat ellen [illegible] napon belül a [illegible] Belügyminiszter[illegible] fellebbezésnek van helye. A fellebbezést a [illegible] járási /városi/ [illegible] [illegible]

[illegible] Sopron [illegible] 22.

Kelt: [illegible] 195[illegible] [illegible]

[illegible] Barta István [illegible] [illegible]

[illegible]

813o/1939 ME 15.

[illegible] és rendőrhatósági felügyelet alá [illegible] [illegible] vettem.

Sopron, [illegible] június 22.

Kelt: [illegible] 195[illegible]

Gergáts Sándor

aláírás.

Egyszer a nagyapám Lövőről meglátogatott bennünket. Épp, amikor már mindannyian lefeküdtünk, váratlanul beállítottak a rendőrök. Szerencsére nem mentek be a szobába, és baj nélkül vészeltük át nagyapa látogatását Polgár rendőrsége kifejezetten rosszindulatúan és gorombán viselkedett.

Végül a falusiak megsajnáltak minket, a legfontosabb élelmiszereket meg tudtuk vásárolni tőlük. Csak egy élelmiszerüzlet volt a faluban, ahol kevés árucikket lehetett kapni. Újság, rádió nem létezett. A postánkat cenzúrázták. Egyszer azonban kaptunk Amerikából, egy ismeretlen személytől egy csomagot, a benne lévő használt ruhákért vámot kellett fizetnünk.

Kiváló tanuló voltam az iskolában. Sokat játszottunk a réteken, nagyon élveztük a szabad levegőt. A Lajtos és a Répási gyerekekre emlékszem vissza.

Az 1956-os forradalom híre megkésve ért el hozzánk, és ellentmondásos történeteket hallottunk. A falusiak élelmiszert gyűjtöttek a miskolci forradalmároknak. Az egyik miskolci menekült a faluban talált menedéket. A tanárom levette az iskoláról a vörös csillagot, és velem küldette el a tanácsházára. Apámat a polgári forradalmi bizottság felkérte arra, hogy tanúskodjék a rendőrség ellen. Azt vallotta, hogy sohasem bántalmazták és nem tud rosszat mondani róluk. Levelet váltottunk a többi kitelepített rokonnal, azt írták, hogy tervezik a hazatérést Nyugat-Magyarországra, ahonnan elhozták őket. Öt család minden tagja ki volt telepítve a Hajdú-Németh Lajos ügy miatt. Vekerdre, Mezősasra, Újirázra és Biharugrára telepítették ki a többieket. Szerény karácsonyt ünnepeltünk 1956-ban, utána ismét bepakoltuk mindenünket egy tehervagonba Újtikoson, és elindultunk Nyugat-Magyarország felé. A harcok miatt a menetrend kiszámíthatatlan volt, ezért lassan haladtunk. Szilveszter éjszakáját Kőbánya vasútállomásán töltöttük, lövöldözés, ágyúzás és szirénázás hangját hallottuk. Felismertük, hogy a forradalmat leverték, és azt is, hogy Sopronba való visszaköltözésünk törvénytelen, mert a két évre szóló kitelepítés ideje még nem járt le.

Apám se állást nem kapott, se lakást Sopronban, ezért nagyszüleinkhez költöztünk Lövőre. A letelepedéshez rendőrségi engedélyre volt szükség, amit nem kaphattunk meg. Apám különböző ügyvédeket, állami tisztviselőket keresett fel Győrben, egybehangzóan mondták, hogy nem járt még le a kétéves kitelepítési időszak, tehát vissza kell térnünk Tiszagyulaházára.

Lövőn orosz katonaság állomásozott, ott táboroztak a falu határában. Egyik alkalommal, amikor a másik nagyszülőket látogattuk meg Fertőszentmiklóson, az egész ház remegett: egy orosz tank elhaladt az úton. A rendőrség határidőt szabott, ameddig el kell hagynunk Lövőt. Ha nem tartjuk be, apámat megverik, a gyerekeket pedig elveszik a szülőktől. Apám ekkor kezdte el megszervezni a menekülésünket. Egy megbízható favágóval, Lajos bácsival kimentek az erdőbe, hogy becserkésszék a menekülés útvonalát. Apám az útvonal fontos pontjainál X-et karcolt a fákba, és emlékezetébe véste az utat. 1957. március 9-én Fertőszentmiklósról érkezett haza, amikor bejelentette, hogy nincs tovább fellebbezés. A környék egyetlen faluja sem fogad be minket, a rendőrség a következő napon jön értünk. Éppen nagyszüleimmel és édesanyámmal ebédeltünk, emlékszem, spenótot ettünk.

Be sem fejezhettük az ebédet, letérdeltünk, elmondtuk a Miatyánkot és az Üdvözlégyet. Nagyszüleink megáldottak minket. Felvettük a téli ruháinkat, apám magával hozta a táskáját, benne a kitelepítési papírjainkkal. A gazdaságot a hátsó udvaron keresztül hagytuk el, és csendben a sáros, havas szántóföldeken át mentünk el. Kerülő úton hagytuk magunk mögött 32 oroszok táborát, majd az erdőben haladtunk tovább. Már alkonyodott, enyhén havazott is. Apám megtalálta a fákba vésett jelzéseket. Átmásztunk egy drótkerítés alatt, ekkor csendre intett minket. Előttünk hatalmas irtás terült el, se határőröket, se kutyákat nem láttunk. Apám feltételezte, hogy két őrtorony közti területen lehetünk. Majd intett előbb a húgomnak, aztán anyámnak, hogy fussanak. Én voltam a következő, akkor meghallottam a géppuskaropogást. Apám futott utolsónak. Az irtás szélén a

húgom és édesanyám beleestek egy árokba, segítenünk kellett nekik, aztán tovább futottunk a túloldali erdőbe. A határról tudható volt, hogy egyenetlen, rosszul jelölt, így féltünk, hogy visszajutunk Magyarországra. Apám végül rátalált egy földútra, amely elvitt minket az osztrák Nikitsch peremére, ahol meghallottuk az esti harangszót. Hálaimát mondtunk. Sötétben mentünk tovább, anyám egy gazdától megkérdezte, merre van a Zichy-kastély. Akkor már biztonságban voltunk. (Fordította: Sz. K.)

A GALAVICS CSALÁD KITELEPÍTÉSE

(1955)

A Gergátz család rokonainak, Galavics Józseféknek kitelepítéséről RASZTOVICS JÁNOSNÉ GALAVICS OLGA beszámolója alapján RAFFAI PÉTER írt eddig még meg nem jelent tanulmányt: A birtokos parasztság helyzete a II. világháború után, megpróbáltatásaik 1956-ig egy család történetén keresztül. A szerző engedélyével felhasználtam tanulmányának egyes adatait, valamint Galavics Olgával való levelezésemet és beszélgetésemet a család megpróbáltatásainak leírásához.

Galavics József Lövő községben, Győr-Moson-Sopron megyében, 25 katasztrális holdon gazdálkodott a II. világháború után. Ősei az 1711-es pusztító pestisjárvány után betelepített szerbek voltak. A Galavics család gazdasága lehetővé tette számukra, hogy a „maguk urai" legyenek, de ehhez a család minden tagjának részt kellett vállalni a munkában, emellett állandó és alkalmi segítséget is tudtak fogadni. De alapvetően megváltozott a helyzetük a kommunista hatalomátvétel után, amikor megkezdődött a parasztság termelőszövetkezetekbe való kényszerítése, és a nagyobb földterülettel rendelkezők kulákká nyilvánítása.

A termelőszövetkezetekbe főként a nincstelen vagy kevés földdel rendelkező földművesek léptek be. A középparasztok erre nem voltak hajlandók, ami érthető, hiszen büszkék voltak önálló egzisztenciájukra, földjükre, jószágaikra. A kommunista diktatúra a kényszerítésnek mind durvább és durvább eszközeit vetette be az ellenállás letörésére. Az adókat állandóan magasabbra emelték, a termények, jószágok beszolgáltatásának mértékét folyamatosan emelték, olyan cikkek beszolgáltatását is előírták, amik meg sem teremtek. Előfordult, hogy a beszolgáltatás mértéke olyan magas volt, hogy a gazdának sem vetőmagja, sem pedig saját fogyasztásra nem maradt a terményből, előfordult az is, hogy mivel valamiből kevesebb termett, kénytelen volt a beszolgáltatásnál előírt mennyiséget máshol megvásárolni. Ezt az időszakot nevezik a „padlássöprés" időszakának, amikor beszolgáltatási biztosok járták a falvakat, és mindent elvittek. Emellett még tagosítások is sújtották a gazdákat, ugyanis a termelőszövetkezeteknek nagy táblákat jelöltek ki, és a gazdáknak pedig a határ különböző, esetleg rosszabb földjeit adták cserébe. Miután a tagosítás egyes területeken többször is megismétlődött, a gazdák féltették a tulajdonukat és mivel nem tudhatták, hogy a következő évben ugyanazt a földet művelik, vagy sem, kevesebbel törődtek a talajerő-gazdálkodással.

A Galavics család vagyonát, értékeit az 50-es évek elején elvitte a beszolgáltatás. 1952-ben a termés olyan kevés lett, hogy a családfőt beszolgáltatási kötelezettség elmulasztása miatt nyolc hónap börtönbüntetésre ítéltek. Ebben az időszakban már kizárólag a családtagok dolgoztak a földeken, mert a napszámost nem tudtak megfizetni. 1953-ban Galavics Józsefnét is elítélték, szintén beszolgáltatás elmulasztása miatt de az 1953-as amnesztiarendelet hatálya alá esett, így nem hajtották végre az ítéletet

Sztálin halála után a helyzetük rövid időre valamelyest javult majd a politikai nyomás ismét felerősödött. Hajdú-Németh Lajos a család közeli rokona, aki korábban Kisgazda képviselő volt majd 1947-ben Nyugatra menekült a kommunisták bosszúja elől, a Szabad Európa Rádió bemondójaként szóvá tette a hazai viszonyokat. Erre retorzióként a magyar hatóságok itthon élő rokonait akik között, mint látjuk, volt „kulák", de más foglalkozású is, kitelepítéssel sújtották. Mindez két évvel a kitelepítések feloldása után történt.

Galavics Olga közlése szerint ez a kitelepítés öt rokon családot érintett (a családfők neve: Galavics József, Gergátz Sándor, Farkas Jenő, Czupi József, Szabó József), gyerekekkel együtt összesen húsz lelket. A Galavics szülők 1955. június 22-én idézést kaptak a soproni rendőrségtől, ahol megkapták a határozatot, hogy negyvennyolc órán belül el kell hagyniuk házukat, földjüket, és a maguk által bérelt vagonban elszállíthatják ingóságaikat, kitelepítésük helyszíne Vekerd község Hajdú-Bihar megyében. Miután a ködös kitelepítési okra, miszerint a határövezetben való tartózkodásuk politikai okokból aggályos, gazdasági szempontból káros, rákérdeztek, a rendőr azt válaszolta, hogy nem írhatják le az igazi okot, Hajdú-Németh Lajosnak a Szabad Európa Rádióban elhangzott véleményét.

Házukba a helyi pártbizottság költözött, földjüket és a gazdasági épületeket a termelőszövetkezet vette át. Ezekről a községi tanács döntött.

A vagon bérlése mellett még jegyet is kellett váltaniok, hogy eljussanak a kitelepítés helyére. Más, kitelepítést átélt személyek tanácsára egyik lovukat és szekerüket magukkal vitték, hogy legyen mivel közlekedniük. A falu, ahová kerültek, sokkal kevésbé volt fejlett Lövőhöz képest. Villanyvilágítás nem volt, az ivóvizet messziről kellett hordani, egyetlen bolt volt, ahol csak a legalapvetőbb árucikkeket lehetett megvenni. Rendőri felügyelet alatt álltak, ami azt jelentette, hogy az első évben minden héten a kilenc kilométerre lévő szomszéd faluban, Zsákán kellett jelentkezni a rendőrségen. A második évben már a helyi tanácsházára mehettek jelentkezni. Ha más faluba vagy várasba akartak utazni, engedélyt kellett kérni a rendőrségtől. A levelezést és csomagokat a rendőrség nem akadályozta.

A falu közelében lévő állami gazdaságban találtak munkát, ahol Galavics Olga szerint semmiféle megkülönböztetés nem érte őket. Fizetésük is azonos volt a többi ott dolgozóéval. „Az igazi megpróbáltatást az jelentette, hogy egy középkorú, addig önállóan gazdálkodó birtokos parasztnak béresként kelleti megkeresnie a kenyerét "(Raffai Péter)

Elérkezett az 1956-os forradalom, melynek híre megkésve, de eljutott a kis faluba is. Amikor a helyzet kicsit konszolidálódott, Galavics József hazautazott, hogy megnézze, haza tudnak-e költözni. Egy hónap múlva ismét vagonba pakolták a holmijukat, a házukat üresen találták, és vissza-költöztek. De hamarosan a hatóságok kiderítették, hogy a kitiltás, kitelepítés időtartama két év, ezért vissza kellett menni Vekerdre. Majd a két év letelte után kérvényezhették a kitelepítés feloldását. A házat nem kapták vissza, évekig a nagyszülőknél laktak. A földjüket 1959-ig, a termelőszövetkezet megalakulásáig művelhették, de mezőgazdasági felszerelésüket a kitelepítésükkor széthordták.

Ami máig a legjobban fáj Galavics Olgának, az a diszkrimináció, amely miatt nem tudott továbbtanulni, mert felvételi kérelmeit sorra visszautasították. Úgy érzi, életpályáját kettétörte a rendszer.

BÓNÉ ANDRÁS: Kiközösítettnek számítottunk

A Boné család kitelepített tagjai: Bóné Géza, felesége, fiaik: István és András.

A kitelepítést gyerekként éltem át. A történéseket, eseményeket, emlékeket az idő mindenképpen megszépíti. Kellemetlenségeivel, tragédiájával, nem egyszer magában nézve kedves eseményeivel együtt élménydús volt. Gyermeki alkalmazkodóképességünk és szüleink példamutató helytállása, és az, hogy otthon nem volt szokás a panaszkodás, a rosszból a rosszat elfelejtve, és a következményeitől elvonatkoztatva - „kétéves nyaralásnak" tűnik.

De nem szabad elfelejteni azt a tragédiát, hogy a felnőttek - szüleink, idősek, rokkantak - meghurcolása, vagyonukból történő kiforgatása, megszégyenítése, egészségük tönkretétele, idő előtti haláluk a Rákosi-féle ötvenes évek kemény osztályharcának része volt. A kitelepítések megszüntetése pedig nem jelentett rehabilitációt, mert az elkobzott tulajdont, lakást nem adták vissza. Munkahely

vagy akadt, vagy nem. Elsősorban csak fizikai munkát kaptak a volt kitelepítettek, s csak hosszú évek elteltével vált könnyebbé az életük, ha egyáltalán megérték. Megbélyegzettek maradtunk, de nemcsak az állami vezetés részéről, hanem az ismerősök is féltek velünk szóba állni. Még „örülhettünk", hogy nem Recsken vagy más internálótáborban - Hortobágyon szögesdrót mögé kényszerítve, disznóólban lakva „kellett építeni a szocializmust". Magyarországon több millió embert érintett az ilyen jellegű osztályharc.

A leírás nem nevezhető teljes értékű dokumentumnak. A több mint ötvenéves eseményeket, kalandokat, saját élményeket igyekeztem megörökíteni. Elsősorban gyermekeim, unokáim számára, hisz minden bizonnyal a múlt ezen kis mozzanata a legjobb esetben is jó, ha egy sorként megjelenik. Az idő sok mindent kitöröl, megszépít, vagy csak másképp emlékszik az ember.

Egyek (1951-53)

Már suttogtak róla 1951 tavaszán, hogy Budapest lakosságának egy részét kitelepítik. Célja az értelmiség egy részének eltávolítása és minden szempontból való lenullázása. A felszabaduló lakásokat a kommunista rendszer saját, megbízható embereinek adja, ÁVO-s, katonatiszt, párttag stb. kapja.

Édesapám emlegette, hogy mi is belekerülünk ebbe a rétegbe, de ő abban reménykedett, hogy legfeljebb Angyalföldig visznek. Csak ötletig jutott a beszélgetés, hogy fel is kellene rá esetleg készülni. De nem foglalkoztunk többet vele. Édesapám talajfúró mesterként járta az országot. Akár egy hétig is távol volt.

Hogy kit visznek el, az nem volt igazából ismert, mert nagyon vegyes volt a kép. Volt katonatiszteket, volt magas állami vezetőket. Édesapám aránylag alacsony beosztású tisztviselő volt. 1948-ig - fizetés nélküli nyugdíjazásáig - az országgyűlés elnökének titkára volt, a VII. fizetési osztályba sorolva. A lakásunk szép, nagy, gyakorlatilag két lakás. Az egyik egy három szoba-hallos, cselédszobás, a másik egyszobás összkomfortos, mely még dédanyámé volt. A két lakás össze volt nyitva.

A hivatalos szervek a házmesternél érdeklődtek, aki nemrég költözött be, rendszerhű ember volt. A régit viceházmesterré fokozták le. Az új házmester valószínűleg nem mondott rólunk kedvező dolgokat. A viceházmesternél is faggatóztak. Egy alkalommal ezt mondta: Nagyon rendes ember a Bón (így rövidítették a nevét) úr, még a karitaszban is dolgozik.

Így következett be 1951. június 20-a. Reggel 7 órakor csöngettek, és átadták a kitiltási végzést, hogy 24 órán belül el kell hagyni Budapestet. Várhatóan éjjel jön értünk a teherautó, hogy holmijainkkal együtt ki vigyenek a vasútállomásra. Célállomás Egyek, a Hortobágy széle, Tiszafüred mellett. Édesapám délelőtt érkezett meg vidéki munkájáról. Édesanyám engem küldött a Szt. Imre úti Ciszter-templomba, ahová jártunk, és ahol rendszeresen ministráltunk a bátyámmal. A sekrestyés Rezső bácsinak meg azoknak, akik ott voltak, megmondtuk a végzést. Valamint segítséget kértünk a pakoláshoz. Jó néhány fiatalember, egyetemista jött segíteni.

Abban az időben unokahúgom is nálunk lakott, és hozzánk volt bejelentve. Így ő is felkerült a listára. Andrea édesanyja, Lili néni máshol lakott. Írt egy kérvényt, hogy magához veszi az albérletbe kislányát, de ne vigyék el. Szerencsére meg is kapta a mentességet. Így csak négyen költöztünk. Megszabták a magunkkal vihető holmik súlyát. Már nem emlékszem pontosan, de valószínűleg a családfő 5 mázsát, a családtagok 2,5 mázsát vihettek. Ebben benne volt a bútor, edény, ruhaneműstb. A nem vihető bútorokat a házbeli ismerősökhöz vagy másokhoz vittük, vagy a handlésnak elkótyavetyéltük. Vagy csak egyszerűen ment a szemétbe. így járt sajnos Bóné András kuruc vezér sodronyinge és néhány fegyvere. Családi értékek. Senkinek sem volt akkor energiája, hogy kivegye a szemétből. És ugyan ki vette volna magához megőrzésre. Kár értük. Tény, hogy éjfélre az egész lakás kiürült, csak egy kupac szemét, szemétlapát és seprű maradt a lakás közepén. Erre „büszkék" voltunk.

A közelben, az átellenes sarkon, a Bercsényi utca 14-ben lakott az egyik rokonunk. Átmentünk hozzájuk, hogy mit tudnának megőrizni, elhelyezni. Az alábbi rövid beszélgetés zajlott le: Mit hozhatunk, mert kitelepítenek? Semmit, mert minket is kitelepítenek. Hová? Egyekre. Szóval együtt megyünk- Hurrá!

Számunkra valóban az év leghosszabb napja lett június 21. Éjjel 2 felé rendőrök és rakodómunkások kíséretében meg is érkezett a pótkocsis teherautó. Figyelmeztettek, hogy csendben történjék a költözés. Ilyen nyüzsgéskor ki nem néz ki a lépcsőházba, hogy mi ez a zaj? Vicc!! Volt, amit nem akartak elvinni a szállítómunkások, mert nehéz. Édesapám is megfogta a bútorok, ládák egy-egy sarkát. Még a Singer varrógépet is sikerült magunkkal vinni, melyet Édesanyám gyakran használt. Ez már csak a pótkocsira fért fel. Bátyám és én a házban, egy néninél aludhattunk éjjel 10-től 2-ig. A józsefvárosi (a végzés szerint Magdolna-pályaudvarra) teherpályaudvarra vittek, ahol marhavagonokba tették a bútorokat, mi meg ugyanezen szerelvény egyik személyvagonjában kaptunk helyet. Már világosodott. A teherautók folyamatosan érkeztek. Rendőrök, katonák vigyáztak ránk. Még az ablakhoz sem volt szabad menni, nemhogy leszállni. A délelőtt folyamán a szerelvény megtelt, a kupék is tele voltak. Kánikula volt. Kérdezősködni tilos volt, azt sem tudtuk, mi lesz velünk, mikor indulunk. Szerencsére Édesanyám tízórait is készített. Este, sötétedés után indult el a szerelvény, hogy ne lássuk az útvonalat. Három községbe mentünk, ahol a kitelepítettek egy-egy csoportját lerakták. Mi voltunk az utolsók, akik Egyekre érkeztünk, talán 8-9 felé. Késtünk a terveikhez képest. Ez volt a szerencsénk. Ugyanis a helybeli lakosokat ellenünk feltüzelve kirendelték a hajnali órákban, hogy záptojással, krumplival dobáljanak meg, mert mi vagyunk a nép ellenségei. A sok várakozás miatt a többség hazament. így ez a szívélyes fogadtatás elmaradt. Csak lassan jöttek vissza a fogatosok, hogy beköltöztessenek minket a megadott címekre.

Kiszállás után névsorolvasást tartottak az eltörölt, háború előtti titulusok, katonatiszti rangok, nemesi előnevek felsorolásával. A legrangosabb kitelepített társunk Lakatos Géza, korábbi miniszterelnök volt. (Nejével, leányával és annak kislányával, anyósával.) Mintegy nyolcvanan voltunk. Sok idős 60-70 év feletti.

Mi egy volt cséplőgép tulajdonoshoz, kulákhoz kerültünk. Két legyet egy csapásra. A pesti úri bitangokat és a kulákokat egyszerre nyomorítani és egymásnak ugrasztani. Rajtunk kívül még két családot raktak be ebbe a házba. A ház háromszobás. Az utcai fronton volt két szoba, majd a telken belül, hátrafelé L alakban folytatódott az épület: a harmadik szoba, konyha- A belső oldalon veranda és virágoskert. A ház mellett volt a kiskapu és a kocsibehajtó. A konyha végénél lépcső következett és kerítés, hogy elválassza a kertet az udvartól. A konyha folytatásában volt egy elég nagy, köves padlójú kamra (magtár). Aztán következett a lóistálló, de ezt már nem használták. Az itt lévő búbos kemencében időnként kenyeret sütöttek. Az istálló végében a sertés- és a baromfiól. Az udvar elég nagy volt. Egy hatalmas eperfa állt benne, mellette a reterát (budi) vályog vagy téglafalakkal faajtóval, a szokásos szellőző kivágásokkal. Télen egy „kicsit" hideg volt. Az eperfa finom epret termett. Az én dunántúli ismereteim szerint szederfának tartottam. Az eperfa azért emlékezetes, mert a kacsák szerették. És szabályosan berúgtak tőle. Kóválygogtak evés után. Tiltották, de igyekeztünk időnként megrázni, hogy élvezzük a látványt.

Az egyik szobában, amelyik az utcára nézett és a verandáról volt bejárata a háziak maradtak. Az egyik család - három felnőtt - a ház lakórészéhez épített kis ablakos, kőpadlós magtárba került. A következő évben rendbe tették az istállót, és ide költöztek. Az istállóban természetesen agyagpadló volt, de a búbos kemence jól befűtötte. Mi kaptuk a legnagyobb szobát, az utcai sarokszobát mintegy 4x5 métereset, de két nagy szekrényt a háziak bent hagytak, mert nem tudták hová tenni. így aztán elég szűken voltunk ebben a zsákszobában. Az előttünk lévő kisszobába - 2x3 méteres - egy idős házaspár került. Függönyt húztak az átjáróba, hogy olyan nagyon ne zavarjuk őket az átjárással.

A konyhában így négy család főzött, amennyire tudott. Vagy a szobában petrofóron főztünk. A szobában lavórban mosakodtunk. Az ivóvizet kannában hoztuk az artézi

kútról, mintegy tíz perc járásnyiról. Néhány ilyen kút volt a faluban. Az 5-7 literes kannákat még én is elbírtam, bár többször meg kellett állni hazáig.

Édesapám dolgozni járt, ha kapott munkát. Édesanyám otthon volt, a háztartást vezette. Mi meg iskolába jártunk. A házigazdának felnőtt lányai voltak. A nagyobbik már férjnél volt. A kisebbik akkor érettségizett Füzesabonyban.

1953 januárjában valamiért az egyik kitelepített, aki a falu másik végében lakott, elköltözött. Ekkor a tanács úgy döntött, hogy nekünk át kell költözni a helyére. Az új házigazda és neje, szüleimnél legalább tíz évvel idősebbek voltak. Szintén földjüktől megfosztott kulákok. A bácsi talán a téeszben dolgozott. A nagyobbik fia Miskolcon tűzoltó, a kisebbik fia megnősült, és az egyik szomszéd faluban lakott. Nagyon kedvesek voltak az öregek. Nem egyszer megkínáltak a vasárnapi süteményből. Elköltözésünk után még évekig karácsonykor, húsvétkor szüleim üdvözlőlapot váltottak velük. Az utcai kőpadlós tisztaszobát kaptuk meg. Sparhelttel lehetett fűteni, mert kályha nem volt. Elég sokat fáztunk. Ezen az őszön költözhettünk el Egyekről.

Egyeken a felső tagozatba jártunk a bátyámmal. Én az 5. és 6. osztályt végeztem el, és elkezdtem a 7-et. A bátyám eggyel feljebb járt. Az iskolában nem volt barátom. Az alsósok a falu másik részébe jártak. Egy-két helybeli gyerekkel elvétve játszottunk. Nem hívtak, olyan kiközösítettnek számítottunk. Csak a korcsolyázásnál jöttünk össze. A kitelepítettek közül csak néhány közelebb lakóval találkoztunk. A tanács ezt se nézte jó szemmel másrészt a mi családunk az aránylag fiatalabbak közé tartozott. Sok volt az idős, öreg ember.

Az iskolában jó tanulók voltunk. Nem volt nehéz. A tanári kar elég vegyes volt. Kivételt sem jó, sem rossz irányba nem tettek velünk. Egy alkalommal az egész osztály ment almát szedni. Egy másik alkalommal gyapotot szedtünk.

Vasárnap elmentünk a nagytemplomba szentmisére. A lakosság nagy része nem járt már templomba, de azért még nagyjából megtelt a templom.

Egyszer a bátyám beteg volt, és az orvos kivizsgálásra be akarta küldeni Debrecenbe. Édesapámnak külön engedélyt kellett kémi a rendőrségtől, hogy bemehessenek. Már nem vagyok biztos, hogy megkaptuk-e az engedélyt.

Előfordult, hogy kevés kenyér érkezett a boltba. Nekünk nem adtak, mert kitelepítettek voltunk. Ez volt az osztályharc! A tejet valamelyik gazdától vettük. Úgy kellett este érte menni, hogy a fejés végére érjünk oda. Nem egyszer friss, meleg tejet ihattunk. Az igazi, finom tej volt. Édesanyám leszedte a fölét, és vajat köpültünk belőle. A köpülő szerkezet nagyon egyszerű volt, de jól működött. A tejeskannába bele kellett tenni egy furatokkal ellátott, fából készült tárcsát, melynek középső lyukában volt egy rúd, az alsó végén egy másik tárcsával. A rúd ütemes fel-le mozgatásával a tej föle összeverődött vajjá.

1953-ban, Nagy Imre beszéde után, melyben meghirdette, hogy az internálótáborokat és a kitelepítéseket megszüntetik, reménykedtünk, hogy mi is szabadulunk. Az első szabadságpapírokat talán nyár végén kezdték kiadni. A rendőrség azonban ráült a papírokra, és csak lassan adott ki egyet-egyet. Úgy emlékszem, hogy mi szeptember végén, október elején kaptuk meg. Napokig tartott, amíg elhittük. Most hogyan tovább? Édesapám felutazott Pestre tájékozódni, és valahol albérletet meg munkát keresni. A nagy felszabadítás azt jelentette, hogy az országban „bárhová" lehetett költözni, Budapestet és a nagyvárosokat kivéve. A budapesti lakás visszaadásáról szó sem volt. Természetesen egy ÁVO-s és egy katonatiszt családostul lakott benne. Akkor hová? Ekkor lepték el a „volt" kitelepítettek Budapest környékét: Érd, Budaörs, Budakeszi stb. Édesapámnak, már nem tudom, milyen kapcsolat révén, sikerült Érden egy albérleti szobát kapnia. 1957. január végéig laktunk ott. Akinek valamilyen módon megmaradt vidéken valamije, az odaköltözött.

A kitelepítettek számára az új helyen sem volt biztosítva a munkalehetőség. Általában csak fizikai munkára vették fel őket. Édesapámat sem vették vissza régi munkahelyére talajfúrómesternek. De a tokodi cég szerencsére ilyen

minőségben felvette. Ez persze elég nehézkes volt. Érdről elutazott Tokodra felvenni a munkát. Utána elutazott a szerszámokkal valahová vidékre. Egy-két hét alatt végezték el a munkát. Helybeli segédmunkásokat vehetett fel. A munka befejeztével vissza Tokodra leszámolni. Aztán haza Érdre. Nagyon keveset volt odahaza. Ezért aztán 1955-ben otthagyta ezt a céget, és átjött Nagytéténybe, a Metallurgia céghez segédmunkásnak, lényegesen kevesebb pénzért, de minden nap otthon volt. De ez már egy másik történet.

„Pettyesek'' voltunk. Osztályidegenek, X-es besorolásúak lettünk. Káder szempontjából ez volt a „legrosszabb, halálos bűnnel felérő" besorolás A kitelepítés bélyegét Édesapám végig viselte. Csak fizikai munkát kapott a technikum elvégzéséig. Régi munkakörének, jogi végzettségének megfelelő munkát sohasem kapott többé 1978-as nyugdíjazásáig. 1957-ben pedig a Vilatinál, műszaki rajzolói próbaideje végén elküldték rossz káder minősítése miatt. A vállalatnál egy hónapon belül a belügytől megkapták a megfelelő tájékoztatást és az utasítást, hogy el kell küldeni. Mi, gyerekek még szerencséseknek számítottunk, hogy bekerülhettünk az általános iskolába, majd a gimnáziumba. Az egyetemre azonban a bátyámmal már három, illetve négy évet kellett várni, 1962 őszéig.

Az ismerősök elfordultak, nem ismertek meg.

A kitelepítés alatt csak alkalmi munkákat vagy a tanács által közvetített munkákat végezhettek a kitelepítettek. Egy alkalommal egy kitelepítettekből álló csapat, mint például egy kb. 70 éves közgazdász egyetemi tanár, egy őrnagy, Édesapám és még valaki éppen sírgödröt ástak a temetőben. Az egyetemi tanár valamilyen kérdést tett fel. Mire az őrnagy így válaszolt: Most, amikor fél lábbal a sírban állok?

Édesapám havi keresete nagyon alacsony volt. Rendszeresen lekváros kenyeret, teát reggeliztünk és vacsoráztunk. A közgazdász egyetemi tanárral arról beszélgettek, mi az a minimális havi összeg, amiből meg lehet élni. Dezső bácsi minimum 6-700 forintot hozott ki a szakmai számításai szerint. Édesapám csak ennyit mondott, hogy mi, két gyerek, két felnőtt, azaz négyen 400 forintból kell hogy megéljünk, mert egyszerűen nincs több. Ez volt a „minimálbér"? Úgy látszik, Édesanyám jobban gazdálkodott, mint egy közgazdász szakember. A szükség erősebb.

Édesanyám csipkekesztyűket horgolt, hogy ő is hozzon egy kis pénzt a házhoz. Egy pesti ismerős küldte hozzá postán a fonalat és a mintát, hogy milyet kell horgolni. Édesanyám nagyon jó kézügyességgel rendelkezett, így minden kötést, horgolást, varrást nagyon szépen el tudott készíteni. A kész munkát postán kellett visszaküldeni Budapestre. Egy alkalommal azonban valahol elveszett a felküldött csomag. Talán többheti munka is volt benne. Sajnos, a fonal árát meg kellett fizetni, és nagyon nagy tempóban pótolni az árut, mert határidős volt. Szerencsére csak egyszer fordult elő ilyen.

Édesapám nagyon sokféle munkát végzett Egyeken. Ami volt, azt kellett csinálni. Ilyen munka volt az útkaparás. Az akkori köves utak, bekötő utak, falusi utak, melyeket kőzúzalékkal szórtak le, a szélükön földsáv volt, majd pedig füves árok... A szekerek nyomán a kövek egy része kiszóródott az út szélére, és el is gazosodott. Ezt kellett rendbe tenni, azaz a köveket visszalapátolni, a gazt lenyesni, az árkot kiigazítani.

Máskor szövőlepkéket irtott. Akkor terjedt el az Amerikából behozott szövőlepke, mely az út menti eperfákat lepte el. Ezeket kellett leszedni. Ehhez adtak normál nyeső ollót, és egy hosszú bot végére erősített ollót. Ezekkel járták az utakat, nyírták a fákat. Szerencsére hosszan eperfák szegélyezték az utakat, így több hétre volt munkája annak, aki hozzájutott.

A nyári szünetben a bátyám is dolgozott. Ez 1952-ben lehetett, amikor tizenhárom éves volt. Valahogy sikerült megbundázni, hogy ő is dolgozhasson. Akkoriban érvényben volt az agglegényadó, bátyám is beleesett tizenhárom éves korával a fizetők kategóriájába. A keresete természetesen a családi kasszába került. Egy nap én helyettesítettem, én dolgoztam a neve alatt.

1953 tavaszán cserépkályha rakás volt Édesapám munkája. A hortobágyi barakktáborban kellett cserépkályhákat rakniuk. A barakktábor ott volt Óhat-Pusztakócsnál. Lényegesen rosszabb, keményebb büntetés volt, mint a kitelepítés. Szögesdrót mögött, disznóólból átalakított „lakásokban" éltek a családok. Erről persze nem volt szabad beszélni.

Egy alkalommal már földgép mellé kapott Édesapám felvételt. Itt a megszokotthoz képest többet fizettek volna. Nem tudom pontosan, mit kellett csinálnia. Talán valahogy gépen állva kellett a gép mozgását irányítani. Sajnos azonban a második vagy harmadik napon leesett, és kificamította a lábát. Nem tudott tovább dolgozni, haza kellett jönnie. Eddig tartott a „szépreményű" jövedelem.

A folyómeder kövezéshez a Tiszához kellett lejárni. A Tisza legközelebbi szakasza mintegy öt kilométerre volt a falutól, ahová természetesen gyalog kellett menni. Uszályon érkeztek a fekete bazaltkövek. Ezeket kellett kirakni, majd a part védelmében velük kövezték ki a meder oldalát. Ekkor Édesapám még jó erővel rendelkezett. Fiatal korában sportolt, cserkész volt és túrázott.

A csőszködés nem volt komoly kereset. Inkább csak természetben fizették, de legalább volt mit csinálni. A csőszködésben mi is tevékenykedtünk a bátyámmal. Az egyik, őrzésre kapott kis földterület a falu tövében volt, lakhelyünktől nem messze. Ez 1953-ban volt, mert már a Somogyi Béla út 30-ban laktunk. Itt egy kis zöldségeskert volt. A falu közelében néha megdézsmálták a zöldséget, gyümölcsöt. A bátyámmal mi is gyakran kimentünk ide Édesapámat helyettesíteni. A nagy diófa egyik ágáról nem egyszer gyönyörködtünk a naplementében. Ahogy lebukott a vörös tányérú nap, kirajzolódott egy hegy-taréj. Valószínűleg a Mátra csúcsa lehetett, ahogy térkép nélkül „bemértük".

Ezen a nyáron, az iskola befejezése után én is csőszködtem. A tulajdonos a falu másik végén lakott, szükségük volt csőszre. Édesapám beszelt velük, én meg elvállaltam. Az őrizendő terület kint, a falutól mintegy félórányi járásra volt. Tőlünk egyórányira. Tulajdonképpen nem volt szokás kint, a határban lopni, de mivel a terület egy része gyümölcsös, egy része pedig búzatábla volt, jelképesen kellett valaki az őrzésre. Így egy gyerek is megfelelt. A fizetség a napi koszt és ősszel gyümölcs lett volna.

Talán hatkor kellett kelnem. A tulajdonos portája szerencsére útba esett. Reggel mindig bementem, és kaptam egy csatos üvegben másfél liter tejet, amit akkor fejtek. Volt, hogy meg kellett várni a fejés végét. Kaptam hozzá kenyeret talán néha mellé mást is. Aztán tovább gyalogoltam az őrizendő földig. Itt készítettek nádból egy egyszerű kunyhót, épphogy elfértem benne. A tejesüveget beástam félig a földbe, hogy a tej délig meg
ne savanyodjék. Kánikula volt. Este, naplemente táján indultam hazafelé. Néha egy-egy szekérre felkéredzkedtem, de ez nagyon ritkán volt. Amikor a mellettünk lévő-búzatáblát aratták, odamentem az aratókhoz. Megmutatták, hogyan kell markot szedni, kévét kötni, keresztet rakni. Ha meg is égetett a nap, de élménydús volt.

Olvastam, mászkáltam a gyümölcsösben. Óránként körbejártam az egész területet. Talán egyszer jött valaki, hogy megnézze a gyümölcsöket, de amikor engem ott talált, köszönt, mint aki éppen arra jár, és elment. Rengeteg szitakötővel ismerkedtem meg, két-háromféle méretű is volt. Azóta sem láttam akkora szitakötőket, mint ott. Gyönyörű tarkák, színesek voltak.

Valahogy július végére elment a kedvem, meg el is fáradtam ilyen messzire kijárni mindennap. Talán a „munkáltatóim" is barátságtalanabbak lettek. Augusztusban már nem jártam. Utólag visszagondolva csodálkozom, hogy Édesapámék első szóra beleegyeztek abba, hogy ne menjek.

Most már sajnálom, hogy abbahagytam a csőszködést. Természetesen így az őszi gyümölcs fizetségből se lett semmi.

A favágás is a munkalehetőségek közé tartozott. Ha nem volt szervezett munka, akkor csak alkalmi munkára lehetett számítani, ha sikerült kifogni. Ilyen volt a

favágás is. A méteres hasábfákat fűrésszel kellett felfűrészelni, majd kis baltával aprítani. A keretvágó fűrész egy- vagy kétszemélyes, míg a keresztvágó fűrész igazi kétszemélyes szerszám. Édesapám először kölcsönkapott keresztvágó fűrésszel dolgozott. Általában a bátyám volt Édesapám társa. Néha én is mehettem segíteni, vagy Édesapámmal, vagy a bátyámmal húztuk a fűrészt és kerestük a pénzt. Most is szinte a fülemben van a fűrész susogó hangja. Húzd meg, ereszd meg. Ha éles volt a fűrész, szinte élveztük a susogását. Az akácfa volt a legnehezebb. Nagyon kemény volt. A méteres hasábokat 15-20 centis darabokra kellett vágni, kinek milyen kályhája volt. Ez négy-öt vágást jelentett. Nem volt mindegy. A felfűrészelt hasábokat fel kellett aprítani, ilyenkor a fejsze és a kisbalta csapkodott. Részben gyújtóst, részben tűzifát kellett hasogatni. A megrendelők a kitelepített idős emberek köréből vagy a helybeliekből kerültek ki. Ekkor még ritka volt a gépi fűrészelés. A konkurencia csekély volt. Körülbelül hét forintért vágtunk fel egy mázsa fát. Ez két-három óra kemény munkát jelentett. Mintegy fél év után Édesapámnak sikerült egy keresztvágó fűrészt venni. Komoly beruházás volt, mint ahogy a lapát is, melynek nyele már házilag készült jó göcsörtös fából. Mindkettő még ma is megvan.

Egyeki apró kis élmények:

Természetesen ősszel megjelentek az egerek. Két egérfogót is fel kellett állítani a szoba két ellentétes pontján. A falban lévő lyukakat betömtük. Ez nem egyszer komoly nehézségekbe ütközött, mert a legeldugottabb helyeken, a szekrények, ládák mögött voltak. Újra kikaparták. Ekkor már a/ agyagtapasszal együtt üvegcserepet is tettünk a lyukba. Volt, amikor hallottuk az egér vinnyogását, amikor belekapart az üvegbe. Vasárnapi ebéd közben egy alkalommal majdnem egyszerre hallottuk a két egérfogó csattanását.

A virágoskertben játszhattunk a kerekes kút tövében. Egy alkalommal földvárat építettem. Aztán pár hétig feléje sem néztem. Mire újra játszani jártam, ellepték a varangyok. Nagyon undorodtam tőlük. Be kell vallanom, hogy ott lelték halálukat.

Ugyanitt egy más alkalommal elkezdtünk földből apró, gyufás skatulyákkal formázott téglákat gyártani. Egy kis, ferde tetős házat építettünk, jókor kiszáradt, István szépen kifestette. Amikor átköltöztünk a másik lakhelyünkre, vittük magunkkal. Amikor pedig elhagytuk Egyeket 1953-ban, Máté bácsiék kérték, hagyjuk ott emlékbe.

Télen a helybeli gyerekekkel mentem korcsolyázni. Ugyanis a falu mellett, az alacsonyabb területeken megállt a víz és befagyott. Nem volt veszélyes, mert nem volt mély. A közelben volt egy legalább két méter széles öntözőcsatorna. Ezen is jól lehetett korcsolyázni. Sajnos második évre kinőttem a korcsolyát, ez még régi, háború előtt Édesanyámé volt, és csavarozni kellett a cipőtalpra. A cipő orráig alig ért a korcsolya hegye. Úgy ahogy megtanultam korcsolyázni.

Édesanyámék általában megmondták, mikorra jöjjek haza, még lehetőleg világoson. „Rendes" akartam lenni, és valóban elindultam időben hazafelé a többiektől elköszönve. De ez egy új hely volt, és leszállt a köd. Természetesen eltévedtem. Már teljesen besötétedett, de azért nagy nehezen észrevettem a távolban valami fényt. Elindultam arrafelé, mondván, hogy egy kis ház ablaka világít. A szántóföldön keresztül nagy sokára oda is értem. Bezörgettem, hogy segítsenek hazatalálni. Ez a falu másik vége volt, számomra teljesen ismeretlen környék. Egy fiatal lány aztán hazavezetett. Egészen a házig akart elvinni, de mondtam, hogy a templomtól, mely útba esett, már hazatalálok. Nehezen hitte, de végül is elváltunk. Amikor otthon elmondtam, hogy miért jöttem ilyen későn, nem kaptam ki. Egy másik alkalommal a bátyám is ott volt korcsolyázni. Felváltva használtuk a korcsolyát. Aztán elindultunk hazafelé. Útközben volt egy kis jégpálya. Mondom magamban, hogy itt még csúszom egyet. István előre ment, hogy én majd úgyis utolérem. De a jég beszakadt alattam. Fél méter mély volt csak, de az egyik korcsolya leesett a lábamról. István már épp eltűnt egy kis domb mögött, amikor elkezdtem kiabálni, hogy segítsen. Szerencsére meghallotta, és visszajött. A beszakadt jég szélére térdepelve, karján a ruhát felgyűrve kezdte keresgélni a korcsolyát. Elég hamar megtalálta. A nadrágom, cipőm átázott, de még csak meg

sem fáztam.

A templomtoronyban nyáron, az aratás idején mindig volt őr. Éjjel-nappal a határt kellett figyelni, hogy nincs-e valahol tűz. Tűz esetén félreverték a harangot. Mindenki futott a toronyhoz megtudni, hogy hol a tűz, és mit kell tennie, hogy a tűzoltóknak segítsen. Egy alkalommal, nappal én is felmehettem a toronyba a házigazdánk lányával, Pannival, aki 19-20 évesen tűzőri ügyeletet vállalt. Valóban gyönyörűen lehetett az egész vidéket látni.

1952 nyarán a mi utcánkban, a Nefelejcs utca végében éjjel felgyújtottak a lóistállót. Mi, gyerekek is felébredtünk a lármára, és kimentünk megnézni a tüzet Elég sokára sikerült csak a tűzoltóknak eloltani. Állítólag bosszúból gyújtották fel az istállót. Szerencsére azért ritkán volt tűzeset.

Nyáron szerettem ministrálni járni. A sekrestyést nem egyszer láttam, hogyan harangoz. Egyszer közvetlen a mise előtt, már beöltözés közben szólt a plébános atya, hogy be kellene már harangozni. A sekrestyés épp nem volt mellette. No én, hogy el ne maradjon a harangozás, felmentem a toronyba, és elkezdtem harangozni. Minden volt ez, csak nem harangozás, inkább a harang félreverése, amivel tűz esetén riasztják a falut. Szaladt is oda a sekrestyés, nagyon leszidott, hogy mit csinálok.

Tekintettel arra, hogy nyáron érkeztünk Egyekre, csak ősszel tudtak a szüleim az iskolába beíratni. Ezzel nem volt probléma. De már hittanra nem lehetett, mert az június elején volt. A káplán biztatására elkezdtünk járni. A hittanórák az iskolában voltak. Hazafelé az egyik nemrég végzett matematika-fizika szakos tanárnő ablaka alatt mentünk el. Párttag volt. Figyelt minket. Megkérdezte, honnét jövünk, de szerintem tudta is, mert többen voltunk. Többet nem mehettünk hittanórára, mert megfenyegette a káplánt, hogy baja lesz belőle.

BERECZKY ANTALNÉ NAGY LILI: emlékeim a gyermekkoromból

(A Nagyrábéi Falukönyvből)

Itt születtem Nagyrábén. A sors akaratából fiatalon elkerültem a szülőfalumból, de kapcsolatom megmaradt, gyakran jártam haza szüleimhez, testvéreimhez. Sajnos szüleink már nem élnek, de testvéreim igen.

Abban az időben, az 50-es években, nagyon sokan kényszerültek a jobb megélhetés reményében az ipari központok közelébe költözni. Nem mondhatom el magamról, hogy „szerencsés évjáratú" vagyok, mert nagyon sok szomorú élményben volt részem fiatalságom e szakaszában. Mire a háború utáni években szüleinknek sikerült volna újra, szorgalmas munkájukkal a család számára biztosítani a megélhetéshez szükséges mindennapi kenyeret, akkorra jött a termelőszövetkezet alakulás.

Ezt, aki akkor átélte, tudja, mit jelent. Nővérem a községházán dolgozott, nagyobb rálátással rendelkezett a jövőt illetően, és próbálta édesapánkat meggyőzni, hogy itt nincs más kiút. Ha nem akar összeroppanni a beszolgáltatás terhe alatt, jobb, ha a termelőszövetkezetet választja. Kényszer hatására be is léptünk a TSZ-be. Édesanyánk sokáig nem tudta feldolgozni azt a tényt, hogy odaadni mindent, ami fontos volt és amiért eddig dolgoztak, illetve dolgoztunk. Szántóföldet, lovat, szekeret. Mikor kihajtották a kapun a két befogott lovat, édesanyánk sírógörcsöt kapott. Sokáig olyan volt, mint aki halottat gyászol. Elég szomorú és nyomasztó érzés volt nekünk, gyerekeknek is azokban az években. A húgommal jártunk mi is a TSZ-be munkaegységért kapálni, borsót szedni, markot szedni, mikor minek volt a szezonja, de be kell vallanom, nagyon nem szerettük. Volt olyan nap is, mikor sírva mentünk haza, mondván, mi oda többet nem megyünk. De bizony másnap újra mentünk, egyszerűen nem tudtunk beilleszkedni abba a közösségbe.

Emlékszem azokra az időkre, amikor jegyre adták a kenyeret. Megszabták, hogy egy

személyre hány deka kenyér jár. Mi, nagy család lévén - heten vagyunk testvérek, és Isten kegyelméből még mind együtt vagyunk - kora hajnalban már az üzlet előtt álltunk, hogy kapjunk kenyeret. Meg olyan is előfordult, hogy a sor végén lévőknek már nem jutott. Sor vége? Olyan nem is volt, csak tömeg, ami egyszerre akart elsőnek bejutni a bolt ajtaján. Azt hittem sokszor, hogy nem élem túl azt a tülekedést, amit el kellett szenvednem egy-egy ilyen kenyérosztáskor.

Gyermekkorom emlékei között még a deportálás is szerepet játszik. Az akkori politikai életben voltak úgynevezett „nemkívánatos" személyek, akiket egyik napról a másikra otthonuk elhagyására kényszerítettek. Nálunk is lakott egy ilyen Pestről kitelepített család: Dr. Jantsits Tibor miniszteri tanácsos feleségével, Tibor és Gabriella nevű gyermekeikkel. Ma is emlékszem magas, egyenes tartásukra és jellemükbe. Szeretettel gondolok rájuk, hiszen csak tanulni lehetett tőlük kitartást, méltóságot. Sokat segítettek nekünk a mezőgazdasági munkában (kukoricatörés, napraforgó bugázás).

A kitelepítési törvény szabályozta a szállásadó és a kitelepített kapcsolatát. Többek között tilos volt a beszélgetés, bárminemű érintkezés. A törvény betartását a hatóság ellenőrizte. Már említettem, a nővérem a Községházán volt hivatalnok. Hozzánk is gyakrabban jöttek ellenőrizni.

Épp egy ilyen ellenőrzés során lepték meg nővéremet teázgatás közben, ami nagy hiba volt akkor, mert ezzel csak tovább bonyolódott a szegény család sorsa. Sürgősen el kellett költözniük tőlünk.

Annyi év után sikerült kapcsolatot teremtenem a család még élő tagjával, Dr. Jantsits Gabriellával, aki volt olyan kedves, és kérésemre leírta az ő kálváriájuk szomorú visszaemlékezését, amit teljes terjedelemben közreadok az ő beleegyezésével.

DR. JANTSITS GABRIELLA EMLÉKEZÉSE

AKI TITEKET BEFOGAD, ENGEM FOGAD BE

Majdnem ötven év telt már el, igyekeztem mindent elfelejteni, ami akkor történt, és remélem, ilyesmi soha többé nem fog megismétlődni. Most a felkérésre megpróbálom röviden felidézni az eseményeket.

1951. július végén kaptuk az értesítést, hogy szüleimnek, bátyámnak és nekem el kell hagynunk a lakásunkat, és azt teljesen üresen kell átadnunk. Igyekeztünk gyorsan mindent széthordani és valahol elhelyezni. Éjjel fél háromkor jöttek értünk a rendőrök. Bátyám felesége nem volt a listán, de ő sem maradhatott a lakásban. A lakást lepecsételték.

Életünk kettétört elvesztettük az otthonunkat, állásunkat, a nyugdíjat. Vonattal szállítottak Berettyóújfaluig, onnan teherautóval vittek Nagyrábéra, a kijelölt „kulák" házába, a Tank utcába, Sólyomékhoz. Mi érkeztünk oda utolsónak, így már csak a magtár jutott a számunkra. Természetesen nem örültek az érkezésünknek, hiszen már annyi zaklatásnak voltak addig is kitéve, de most a ház rendje is felborult: minden szobába egy családot tettek, s így most a „pestiek" beköltöztetésével is büntették őket. Elképzelhető, milyen volt öt családnak egy közös konyha, mosdóhelyiség sehol, vécé bódé az udvarban. Itt sem maradhattunk sokáig, mert a termésnek kellett a magtár, és akkor kitettek az udvarra. Az egyik szomszéd megsajnált (Gyenge Margit), és megengedte, hogy egy kis szobájába költözzünk, legalább fedél legyen a fejünk felett. A szűk szobácskában helyzetünk tarthatatlan volt. Ekkor kaptuk a legváratlanabb felajánlást a helyi református egyház kurátorától (Nagy Sándor), hogy hozzájuk költözhetünk. így bizonyította hitét és váltotta valóra a Biblia tanítását: „ Aki titeket befogad, engem fogad be." (Máté 10:40-42)

1952-ben megszületett bátyám kislánya. Többször kérelmezte, hogy feleségéhez

költözhessen, aki a kitelepítés óta szüleinél lakott, de mindig elutasították. Akkor már olyan hírek terjedtek el, hogy készen állnak a vagonok, amelyekkel kiszállítanak az országból. Ezért aztán a felesége Nagyrábéra jött a tíznapos gyermekével: ha meg kell halni, haljon együtt a család. Felesége kibérelt egy csirkekeltetőt az Ady Endre utcában, Gyarmatiéknál. A rendőrség most már engedélyezte, hogy a bátyám a családjához költözzön.

A mi nyugalmunk nem tartott sokáig, mert a „pestiek" csak kuláknál lakhattak, és újra költöznünk kellett. Most a Széchenyi utcába, Kosornyóra, Sólyomékhoz. Édesanyám a nagy izgalomtól súlyos szívrohamot kapott Az orvos megállapította, hogy itt fog meghalni, de mi is mindnyájan, mert innen soha nem mehetünk haza! Ekkor a viaszsárga édesanyám lehúzta ujjáról a karikagyűrűt mert ha meghal, már nem lett volna rá szüksége. Pár nap múlva mégis jobban lett, és a rendőrség engedelmével Debrecenbe utazhatott a klinikára kivizsgálásra, ahová még néhányszor visszarendelték.

Eddig csak elhelyezésünkről írtam, de meg kell említenem a munkalehetőséget is. Érkezésünk után azonnal menni kellett az aratáshoz markot szedni, majd a soron következő mezei munkákat végezni. Legelőször egy régi nagybirtokból alakult TSZ-be vittek 8 km távolságra, az elhanyagolt gazdaságba dolgozni. De este már elfelejtettek értünk jönni, és a hosszú gyaloglás után ruhástól estünk az ágyba. Második foglalkoztatás a darvasi Állami Gazdaságban volt. Ott helyeztek el minket egy kiürített hodályban, nők-férfiak együtt a földre szórt szalmára. A napi kereset hét forint volt: ezt levonták az igen gyenge ellátásunkra, ami legtöbbször „marharépa" leves volt. Majd amikor enyhült a helyzet, mehettünk napszámba is, A munka reggel hatkor kezdődött, néha így: Na, lóduljon vízért! Csak az artézi kút vize volt iható, s ezt bádogkannában hoztuk a kútról. Később arra is volt lehetőség, hogy földet műveljünk természetbeni részesedésért, harmadában. Ilyen volt a cukorrépa egyelés, gyapotszedés, kukorica törés, cirokfésülés, napraforgó és répaszedés. Minderre szükségünk volt, mert ellátásunkról magunknak kellett gondoskodni. A dologtalan pestieknek nem járt kenyérjegy sem. Mindenünket el kellett adnunk, ami még maradt, de a rokonok és ismerősök is segítettek. Előfordult, hogy aki hallgatta a külföldi rádiót, késő este, amikor már senki sem láthatta, hozott egy kis kenyeret vagy kóstolót.

A fűtés is nagy gondot jelentett, mert a közelben erdő nem volt, de pénzünk sem tüzelőre. Ezért a mezőn kinn hagyott kukorica- és kendergyökereket, a „tucskatöveket" szedtük fel, amit a gazda ezért ingyen hazaszállított. Ezzel fűtöttünk.

Végre eljött 1953, amikor Nagy Imre kormánya megszüntette az internálótáborokat és a kitelepítéseket. Augusztusban mehettünk el a faluból. De hova? Sem lakásunk, sem állásunk nem volt. Még három évre kitiltottak Pestről, így aztán igen nehezen lehetett új életet kezdeni.

A régi sebek behegedtek, és most igyekszem tárgyilagosan megítélni az akkor történteket. Nagy különbség volt a hatóság és a falu lakóinak magatartása között. Néha egyéni túlkapásokkal, pl.: megfélemlítés céljából éjszakai kihallgatásokat tartottak, ilyenkor nem lehetett tudni, hova visznek. Más volt a falu lakóinak viselkedése: sem gyűlölködést, sem a brosúrákban ránk ragasztott jelzők alkalmazását nem tapasztaltuk. A kapcsolat az idősebbekkel sokáig fennmaradt, ünnepeken kaptunk pár sor írást. Már kétszer voltam látogatóban a faluban, és aki megismert, barátságosan fogadott.

BOCSKOR ÁDÁMNÉ ZAPPE AMÁLIA EMLÉKEZÉSE: potenciális lázítók

(1951. július 11. és 1953. augusztus 12. közötti időszakra)

1951. július 11-én reggel 6 óra tájban csengettek, egy rendőr állt az ajtóban, hozta a végzést, kitiltanak bennünket Budapestről: szüleimet, nagyanyámat és a három gyereket. Szerencsére bátyámat, aki akkor kezdte szigorló évét, kitűnő

tanulmányi eredményére való tekintettel és az Orvosi Egyetem közbenjárására még aznap felmentették.

Másnap, július 12-én hajnalban előállt egy pótkocsis teherautó, mellyel az engedélyezett holmikat velünk együtt a Magdolna-pályaudvarra vitték, onnan vonattal Gyöngyösre, majd ismét teherautóval Gyöngyöspatára, a kijelölt kulákcsaládhoz szállítottak. Itt lett otthonunk ettől kezdve. A hattagú kulákcsalád lakott az egyik szobában, mi öten a másikban. Az említett családdal az első pillanattól kezdve kölcsönösen jó viszonyt igyekeztünk fenntartani, mely a még élő akkori fiatalokkal a mai napig is tart. Szinte rokoni szeretetet érzünk egymás iránt.

Tekintettel arra, hogy anyagi tartalékaink nem voltak, legelső és legfontosabb tennivalónk volt munkalehetőséget keresni. Szerencsénkre szőlővidékre és erdővidékre kerültünk, így szőlőben és erdőgazdaságban találtunk munkát. Kitelepített csak fizikai munkát, azt is csak szabadban végezhetett. Ide kívánkozik a következő történet: Történt, hogy a patai pék gyomorvérzéssel megbetegedett, nem tudott kenyeret sütni. Kapóra jött, hogy az egyik sorstársunk, Babucs Vince, járatos volt az élelmiszeriparban, és elvállalta a pék helyettesítését. Mikor ez a rendőrség tudomására jutott, az előbbiek alapján kitiltották Babucs Vincét a pékségből. Ettől kezdve Gyöngyösről, a kenyérgyárból hozták a kenyeret. Ennek az lett a következménye, hogy sorba kellett állni érte. Egyik nap az akkori tanácselnöknek eszébe jutott, hogy ellenőrizze a kenyérosztást. Amikor meglátta, hogy kitelepítettek és cigányok is vannak a sorban, őket félreállította azzal a szöveggel: A kitelepítettek és cigányok álljanak a sor végére, ők akkor kapnak, ha marad. Mondanom sem kell, kenyér mindig kevesebb volt, mint sorban álló. Tehát mi sohasem kaptunk volna, pedig kenyér még a börtönre ítélt rabnak is jár. Így festett a cigányok egyenjogúsága a szocializmus idején. Meg kell említsem, ettől az időtől kezdve bőven el voltunk látva kenyérrel, mert a falubeliek álltak oda és hoztak nekünk. Szerencsére ez az állapot nem tartott sokáig, mert a kenyérgyáriaknak is eszébe jutott, hogy eljönnek ellenőrizni a kenyérosztást Mikor meglátták, hogy embereket félreállítanak, s megtudták, miért, felháborodtak, hogy ilyen nincs. Kenyér mindenkinek jár. Attól kezdve megszűnt ez a megkülönböztetés.

Még egy másik kellemetlen epizódot szeretnék említeni. Akkoriban folytak a tagosítások. Egyik nap berendeltek minket, kitelepítetteket és a kulákokat mint potenciális lázítókat, a Tanácsházára. Akkoriban az „Abasári" - így nevezte a nép - volt a tanácselnök. Egyenként szólítottak be a szobájába ahol megfenyegettek, hogy ha a tagosítás ellen merek beszélni, elvisznek úgy, hogy sose látom többé a szüleimet. A többieket is hasonló szöveggel igyekeztek megfélemlíteni. Mondanom sem kell, eszünk ágában sem volt a tagosítás ellen agitálni, hiszen jól tudtuk, ha valami probléma adódik, biztosan a kitelepítettek lesznek az egyes számú bűnbakok.

A kellemetlenségek mellett voltak kedves élmények is életünkben. Ilyen volt az emberek együttérzése, segítőkészsége. Példa erre a már említett kenyeres történet. Ezenkívül például egyik télen vagy tizenöt alkalommal kaptunk disznókóstolót. Ez a téli, ínséges hónapokban nagyon jól jött, mivel ősztől tavaszig szüneteltek a mezőgazdasági munkák, s evvel együtt a kereseti lehetőségek is. Ide kívánkozik egy nagyon kedves emlékem, mégpedig karácsony tájáról. Vallásos lány lévén karácsony előtt, adventben eljártam a hajnali misékre. Egyik nap a szentmise után megszólított egy idős paraszt néni. Kért, hogy menjek vele, mert ilyenkor adni szokott a szegényeknek. Meg vagyok győződve róla, hogy nem volt gazdag, nem volt fölöslege, mégis jó szívvel adott. Kedvessége, őszinte szeretete nagy örömet szerzett, szép karácsonyi ajándék volt.

Más alkalommal is megnyilvánult embertársaink együttérzése, segítőkészsége. Egyik sorstársunk rokona révén néhányan pár hétig figuráns munkát végeztünk a Távvezeték Építő Vállalat alkalmazásában. Ez nagy örömet jelentett, mivel kimozdulhattunk Patáról. Tudniillik kitelepített nem hagyhatta el a falu határát. A mi alkalmazásunkhoz természetesen a vállalatnak engedélyt kellett kérnie a gyöngyösi rendőrkapitánytól. A távvezeték tartóoszlopok helyének

kijelölése céljából végigjártuk Lőrincitől kezdve a Hatvan, Adács, Kál-Kápolna, Füzesabony vonalat. A szabad mozgás lehetőségén kívül ez néhány hétre biztos keresetet is jelentett.

Még több esetet említhetek, amikor emberek csendesen, lehetőségeikhez képest segítettek. Például mikor a Gyöngyösoroszi Ércelőkészítő építkezéséhez nem volt munkás felvétel, de engem felvettek. Amikor pedig megkaptuk a felszabadító papírt, nem akarták kiadni a munkakönyvünket, mire a budapesti központban intézkedtek, hogy el kell engedni a kitelepítetteket.

A legrosszabb volt a teljes kilátástalanság. De megtörtént a csoda. Sztálin halála után egy rövid időre Nagy Imre került a kormány élére. Első beszédében meghirdette humánus programját, az internálótáborok és kitelepítések felszámolását, mivel ezek ellenkeztek a joggal és emberiességgel. S utána Rákosi hiába mondta el gyűlölködő, fenyegetődző beszédét, Nagy Imre haladéktalanul nekilátott és végre is hajtotta programjának legalábbis ezt a részét. 1953. augusztus 15-én, augusztus 12-i keltezéssel meg is kaptuk a szabaduló papírokat, melyben értesítettek, hogy ugyanazok a jogok illetnek meg bennünket is, mint a többi magyar állampolgárt.

Manapság megfeledkeznek Nagy Imrének erről a rövid kormányzásáról pedig nagyon jelentős volt. Nagyon sok embernek adta vissza a jogot, hogy visszatérhessen a társadalomba, normális emberi életet élhessen. Erről sohasem szabadna megfeledkezni.

Én, aki a kitelepítéskor huszonegy éves, fiatal lány voltam, nagyon nagy hálával és tisztelettel gondolok rá. Elveihez, emberségéhez hű maradt egészen mártírhaláláig.

Befejezésül lehet, hogy a következő szavaim furcsán hangzanak, de mi, a szüleimmel a kitelepítés után is többször ellátogattunk Patára, búcsúba, lagziba és sajnos temetésre. Köszönhető ez a kedves családnak, akiknél laktunk. Házigazdánk, Berecz János bácsi példája volt az idős, bölcs parasztembernek, akitől emberi méltóságot sokan tanulhatnának manapság. Köszönhető az ottani népnek és a szép vidéknek, amikor odakerültünk, még a pici gyerekek is népviseletben jártak, éltek a régi szokások. Nagyon érdekes volt. Az azóta eltelt több mint fél évszázad alatt persze a világ ott is sokat változott. A népviselet, a régi szokások eltűntek, de Gyöngyöspata nagyon szép, kulturált község lett, közepén a környék egyik gyöngyszemével, a gyönyörű kis templomával, melyet ősi szépségében újítottak meg. Most visszatekintve, és annak ismeretében, hogy csak huszonöt hónapig tartott, az ott eltöltött időt életem nagyon értékes szakaszának és fájdalmasan szép emléknek tekintem, melyet nem szeretnék törölni az életemből.

MAJZIK KLÁRA: kijelentettem, hogy én nem megyek sehova

(A Majzik család kitelepítésének története)

Az 1951-es esztendőben a Budapest, I. Donáti u. 69. szám alatti házban laktunk édesanyámmal, édesapámmal és nővéremmel együtt. Édesapánk bornagykereskedő volt, Budapest, VI. Paulay Ede u. 46. szám alatt volt az üzlete. Ebben az időben egyre jobban nehezítették az életünket, de azért, ha mindig szerényebben is, de valahogy megéltünk. Az volt a fő, hogy békességben, szeretetben együtt volt a család.

Azonban 1950. február 13-án este hiába vártuk édesapánkat, nem jött haza. Édesanyám kétségbeesve ment az üzletbe, hogy megnézze, mi lehet az oka annak, hogy nem jött haza. Mikor odaért, megdöbbenve látta, hogy az üzlet be van zárva, és lepecsételték. Szegény édesanyánk azt sem tudta, hová vitték édesapánkat. Két hétig szaladgált a rendőrségre és egyik hivatalból a másikba, mire végül megtudta, hogy a Fő utcai börtönbe került. Az üzletet pedig úgy ahogy volt berendezéssel, árukészlettel, pénzzel együtt elvették. Semmit soha nem kaptunk vissza belőle.

Ettől kezdve vált pokollá az életünk De ez nem volt elég nekik, 1951. július 10-én délután megérkezett a kitelepítési parancs, mely szerint kitiltanak Budapest területéről, és másnap hajnalban jönnek értünk. Mivel édesapánk börtönben volt, így édesanyánkat velünk, két kisgyerekkel vitték el, Ilona tizenkét éves, én hétéves voltam.

Édesanyánk teljesen kiborult idegileg. Öngyilkos akart lenni inkább, mint hogy elvigyenek minket Isten tudja hová, Gyöngyöspata egyik tanyájára. De a nővérem sírni kezdett, hogy nem akar meghalni, így aztán jött értünk a teherautó hajnalban. Felpakoltak a teherautóra két ágyat, egy szekrényt egy asztalt és négy széket és ami ruhaneműt édesanyám össze tudott pakolni. A többi minden ott maradt a lakásban. Ezt a holmit a lakással együtt soha nem kaptuk vissza. Leültem a szoba közepére a babámmal, ott sírtam és kijelentettem, hogy én nem megyek sehova. Ekkor egy durva férfi felkapott, levitt, és úgy odavágott a teherautóra, hogy csak úgy nyekkentem. Még szerencse, hogy nem voltam túl törékeny, mert biztos, hogy nem úsztam volna meg törések nélkül. De ezt az életben nem tudom elfelejteni!

Teherautóval szedték össze a többi kitelepítettet is, és ha jól tudom, a Józsefvárosi pályaudvarra vittek minket, ahol vagonokba tereltek bennünket, és úgy vittek tovább. Persze fogalmunk sem volt, hová visznek. Este érkeztünk meg, de nem tudtuk, hol vagyunk. Visszagondolva, feltehető, hogy Gyöngyösre vihettek. Itt aztán újból teherautóra pakoltak minket, és vittek tovább az éjszakában. Szegény édesanyám, emlékszem, mondta nekik, hová a világ végére visznek már?

Az éjszakai sötétségben, amikor befordult az országútról a dűlőútra a teherautó, beborult az árokba, aztán már igencsak hajnal lett, mire ki tudták húzatni, és megérkeztünk a gyöngyöspatai Racsek Alajos kulák tanyájára. Kötelezték őket arra, hogy egy helyiséget részünkre adjanak át. Nekik két szobájuk volt, az egyiket átadták nekünk, a másikban ők laktak két gyermekükkel. Gondolom, nem nagyon örültek nekünk, de ennek ellenére nagyon jó viszony alakult ki közöttünk, hiszen tudták, hogy nem jószántunkból mentünk oda.

Kölcsönösen segítettünk egymáson, hiszen őket ugyanúgy sanyargatták, mint minket, tudtuk, hogy csak akkor tudjuk átvészelni a sok borzalmat, ha segítünk egymásnak így egyre jobb viszony alakult ki közöttünk. Meg kellett szoknunk, hogy az árnyékszék a baromfiudvar végében van, ez főleg télen volt rettenetes, amikor köztudott, hogy minden befagy. A petróleumlámpát igyekeztünk minél kevesebbet használni, mert a petróleum pénzbe kerül. A sparheltbe meg venyigét kellett törni, ez sem volt egy leányálom. Mi segítettünk a földművelésben, az állatok etetésében, legeltetésben. Racsekék pedig megengedték, hogy ültessünk egy kis zöldségfélét magunknak. Hiszen a cél az volt a kitelepítéssel, hogy kivágnak minket a tanyára, aztán úgyis éhen halnak ezek a tehetetlen budapesti burzsoá osztályellenségek. Ezért ha munkalehetőség volt a földeken, akkor mi, gyerekek is, az öregek és a betegek is napszámba mentünk dolgozni, nehogy éhen haljunk. Kapáltunk, szőlőt kötöztünk, palántáztunk, facsemetét ültettünk, mindent meg kellett csinálni. Azonkívül mentünk az erdőbe, és gyűjtögető életmódot folytattunk, mint őseink, gombát, hársfavirágot, csipkebogyót, lehullott cseresznyét, ami ehető volt mindent begyűjtöttünk, csak így tudtunk életben maradni.

Aztán a „kedves elvtársak", nehogy túlságosan nyugodtak legyünk, állandóan azzal fenyegettek, hogy visznek minket tovább Szibériába. Drága édesanyámnak pedig az is gondot okozott, ha Szibériába visznek, mi lesz velem, mert én még nem voltam elsőáldozó és bérmálkozó. Amikor a falu templomában elsőáldozás és bérmálás volt, édesanyám elintézte a plébános úrral, hogy én is részt vehessek, és a Racsek házaspár lettek a bérmakeresztszüleim. Így még szorosabbá vált a barátságunk.

Mivel a falu területét nem hagyhattuk el, sokszor éjszaka jöttek a rendőrök ellenőrizni, hogy ott vagyunk-e a helyünkön. Ilyenkor puskatussal ébresztettek fel minket. Borzalmas volt! A keresztapám, Racsek Alajos pedig többet volt börtönben, mint otthon, mert mindig előírták, hogy miből mennyit kell

beszolgáltatni, és ha nem voltak képesek teljesíteni, mert az a buta disznó nem tudta, hogy hány malacot kell ellenie, és az a bamba tehén nem tudta, hogy hány liter tejet kell adnia naponta, akkor keresztapám számára irány a börtön.

Az iskola hét és fél kilométerre volt a tanyától, ezért ha iskolába akartunk járni, napi tizenöt kilométert kellett gyalogolni télen-nyáron. Ráadásul egyedül, mert a nővérem felső tagozatos volt, én pedig második osztályos, és így váltott műszakban, mindig ellenkező időpontban kellett mennünk. Bizony, télen sokszor olyan vizes lettem, mire a nagy hóban beértem az iskolába, hogy a tanító néni a kályha mellé ültetett, hogy megszáradjak. Kaptam is olyan reumát kilencéves koromra, hogy éveken keresztül kezeltek az orvosok, de azóta is sokszor kínoz. Amikor sötétben kellett hazamennem, végigsírtam az utat. Volt olyan eset, hogy a tanya szélén lévő kukoricagóré előtt összeestem, mert kimerültem a sírás és a félelem miatt. Szerencsére édesanyám már kint várt és észrevett, így be tudtak vinni, hogy magamhoz térjek.

A falusiaknak megtiltották, hogy a kitelepítetteknek bármit is segítsenek, még azt is, hogy felvegyenek bennünket a szekérre. De azért volt olyan, aki inkább a szőlők közötti dűlőúton ment, hogy elvihessen minket, ott ugyanis nem jártak a rendőrök. A falusiak nagyon rendesek voltak, titokban mindig segítettek, csak ők is féltek, nehogy megtudják, mert akkor őket is bántották volna.

Édesanyánknak egy alkalommal munka közben megsérült a lába, egyre jobban fájt, végül már alig tudott menni. A nővérem segítségével nagy nehezen besántikált a faluba, az orvoshoz. Amikor az orvos megvizsgálta, azt mondta, szerencse, hogy be tudott jönni, mert a seb elmérgesedett, ha nem kapja meg a kezelést, akkor két-három napon belül meghalt volna. A kezelés után, visszafelé az orvostól a falu végéig elbotorkált valahogy, de akkor már úgy fájt a lába, hogy nem bírt egy tapodtat sem megtenni, nemhogy hét és fél kilométert. Ott álltak a falu szélén tehetetlenül. A nővérem sírt, nem tudta, mit tegyen, hiszen a falusiaknak tilos volt osztályellenséget hazavinni, még akkor is, ha ott hal meg. Amikor azonban meglátta őket egy falusi ember, azt mondta, lesz ami lesz, ő ezt a beteg asszonyt akkor is hazaviszi, így kerültek végül is haza, mert szerencsére nem találkoztak rendőrrel.

A nővérem ment kenyérért Racsekék lányával, Marikával. Ilyenkor már éjfélkor be kellett menni a faluba sorba állni, de így sem volt biztos, hogy kapnak kenyeret, mert először adtak a falusiaknak, aztán a cigányoknak, és ha jutott akkor utoljára kaptak a kulákok és a kitelepítettek. Ha nem jutott, akkor kenyér nélkül mentek az iskolába, és utána haza. Volt olyan eset is, hogy a rendőrség berendelte édesanyámat és keresztanyámat, Racseknét olyankor, amikor a férje börtönben volt a beszolgáltatás nem teljesítése miatt. Egész éjjel nem engedték őket haza. Mi, gyerekek ott rettegtünk a félelemtől egész éjszaka, majd amikor reggel hazajöttek, nagyon idegesek voltak, de nem mondtak el semmit, mert megfenyegették őket, hogy erről nem beszélhetnek. Hogy mi történt ott éjszaka velük, a mai napig nem tudjuk.

A kulákoknak kiadták, hogy dohányt termesszenek, de az a talaj és éghajlat arra nem volt alkalmas, és ha ezek után nem volt jó a minősége, akkor jött a börtön. Nekünk pedig adtak egy doboz selyemhernyót, hogy neveljük fel őket. Amikor begubóznak, akkor zsákba kell összeszedni, és postán elküldeni a megadott címre. Az ötlet nem nagyon tetszett nekünk, mivel nyilván nem a legkedvesebb állataink között tartottuk számon ezeket a csúszó-mászó hernyócskákat. De ekkortájt a nemtetszésünket csak legfeljebb magunk között nyilváníthattuk ki, a hatóság előtt még örülnünk is kellett a férgeknek. A nevelést azzal kellett kezdeni, hogy az erdőből gallyakat szedtünk össze, hogy legyen min mászkálni a hernyóknak. A gallyakat Racsekék padlásán helyeztük el, így a ház padlása hernyótenyésztő teleppé vált. A hernyók zsákszámra zabálták az eperfa levelét. Kedvenc szórakozásunkká vált az eperfák megkopaszítása. Szorgalmas levélszedésünk eredményeként a kis hernyócskák jókorára cseperedtek, úgyhogy a végén már alig fértek el a padláson. Szerencsére ekkor elkezdtek begubózni, így aztán gyorsan összeszedtük őket, a zsákokat pedig becipeltük gyalog a faluba, hogy postára adjuk. Örültünk, hogy végre megszabadultunk tőlük.

Mindezek mellett dicsőíteni kellett az iskolában Rákosit, Lenint no meg Sztálin apánkat, hát ez volt aztán még a borzalom!

Édesapám, amikor kiszabadult a börtönből, nem jött le hozzánk, mert úgy gondoltuk, hogy talán Budapestről jobban tud segíteni, de természetesen csak segédmunkásként tudott elhelyezkedni. Nagyon keveset keresett, és csak olyan albérletet tudott megfizetni, ahol az előszobából szekrényekkel elválasztott kis hely volt, ahol egy ágy és egy éjjeliszekrény fért el.

1953. július 29-én Nagy Imre amnesztiarendelete hatására született meg a határozat, mely szerint elhagyhatjuk a kényszerlakhelyünket. így augusztusban egy kis batyuval, mivel már a magunkkal vitt bútort is eladtuk egy falusinak, mert kellett a pénz élelemre, felszálltunk a vonatra, és elindultunk szeretett szülővárosunk, Budapest felé. Igen ám, de hová menjünk? Mert a lakásunkat a mai napig sem kaptuk vissza, és ráadásul azt is megtiltották, hogy Budapesten telepedjünk le, mert rossz hatással lennénk a környezetünkre. Nekünk pedig szinte minden rokonunk, ismerősünk Budapesten lakott, pénzünk meg nem volt albérletre. Szüleink úgy döntöttek, hogy édesanyám ott alszik édesapánk szekrénnyel leválasztott előszobájában, de mivel mi már sehogyan sem fértünk el ott, így én az egyik nagybácsinál, nővérem a másik nagybácsinál bujkáltunk. Persze ez nem tartott sokáig, hiszen szigorú megfigyelés alatt voltak a kitelepítettek. Egyik éjjel zörgettek a rendőrök, és azonnal kitoloncolták édesanyámat. Ezután mi édesanyámmal Szolnokra mentünk, mivel egyik bátyja ott lakott, ő fogadott be minket. Azonban a nővéremmel az volt a probléma, hogy akkor végezte el a nyolc általánost, és szeretett volna középiskolába menni, de persze erről szó sem lehetett. Végül édesapánk egy ismerős által elintézte, hogy fodrásztanulónak felvegyék. De a lelkére kötötték, nehogy elszólja magát, hogy kitelepített volt, mert akkor még innen is kirúgják. Igen ám, de ez az iskola Budapesten volt így neki muszáj volt Budapesten maradnia, ezért rokonoknál bujkált állandó félelemben, nehogy megtudják, mert egy kislány is nagy veszélyt jelent a szocialista társadalomra.

Édesanyámmal Szolnokon csak fél évet töltöttünk, mert messze volt, és szanaszét volt a család. Erdővárosra mentünk, édesapám egy régi barátjához, aki bőrszíjak készítésével foglalkozott, és édesanyám ebben segített neki. A munka fejében nála lakhattunk egy kis szobában, és még egy kis pénzt is kapott, hogy tudjunk valamiből élni. így egy kicsit közelebb kerültünk Budapesthez. A következő lakhelyünk Szentendrén volt, a római katolikus plébánián. Itt a házvezetőnői feladatokat látta el édesanyám, ezért kaptunk egy kis szobát és egy kis fizetést.

Itt kell megemlítenem Dr. Szappanyos Béla atyát aki mindig nagyon jó volt hozzánk, mindig vigasztalt amikor el voltunk keseredve, és mindenben segített, amiben csak tudott. Nagyon sok jót tanultam tőle. Mindig nagy tisztelettel és szeretettel gondolok rá. Sajnos már ó is meghalt, Isten nyugosztalja békében.

Itt voltunk a plébánián 1956-ig, amikor végre vissza lehetett jönni Budapestre. Ekkor egy ismerős fogadott be minket és édesanyám a VI. kerületi Vendéglátó Vállalatnál tudott elhelyezkedni italmérőnek Közben kérvényezte, hogy egy házmesterséget elvállalnánk, mert ahhoz szolgálati lakás járt.

A forradalom idején VII. osztályos voltam, a Vörösmarty utcai iskolába jártam. A nővérem akkor már elvégezte a fodrásziskolát és fodrászként dolgozott a Móricz Zsigmond körtéren.

Egyik délután édesanyám elküldött kenyeret venni. Amikor az Andrássy úthoz értem, megláttam, hogy nagy tömeg megy a Hősök tere felé. Kíváncsi voltam, mi történik, és csatlakoztam a tömeghez. A tömeg a Sztálin-szoborhoz ment, és így én is részese lehettem a Sztálin-szobor ledöntésének. Ez nagyon nagy öröm és élmény volt számomra. Amikor végre lent volt a szemét, az emberek teherautókra szálltak, persze én is felszálltam, s mint utóbb kiderült, a Bródy Sándor utcába, a Rádióhoz vittek minket. Itt már lőttek a tömegre. Ekkor megijedtem, és csak így jutott eszembe, hogy eredetileg csak kenyérért indultam el otthonról. Innen az éjjel-nappal közértbe mentem, de persze kenyeret már nem kaptam, mert a

bolt ki volt fosztva, mindenki élelmet vásárolt. Na, mondom, most mit kapok én otthon. Szegény édesanyám frászt kapott amikor megtudta, hol jártam. De nekem életre szóló élmény maradt, hogy végignézhettem, ahogy lezuhant a Sztálin-szobor. Nagyon örültünk a forradalom kitörésének. Reménykedhettünk egy jobb jövőben, de ez sajnos nem sikerült.

A forradalom alatt mindig az utcán voltam, mivel a szüleim dolgoztak, az iskolában a tanítás szünetelt Én lettem az élelmezési beszerző, állandóan sorban álltam, hol kenyeret, hol fél kiló zsírt vagy egyéb élelmiszert sikerült vennem több órás sorban állás után. A ruszkik sokszor belelőttek a sorokba, olyankor futás a kapualjakba, aztán vissza a sorba. A sorban állók is ellenforradalmároknak számítottak. Gondolták, hadd fogyjon a sor. A barátnőmmel, aki osztálytársam is volt, bementünk az iskolába, és a vaskályhában égettük a ruszki könyveket, meg vágtuk ki a címert a zászlókból. Ez nagyon jó szórakozásunk volt, élvezettel csináltuk. Sajnos a forradalmat leverték, mi meg tanulhattuk tovább a ruszkit, pedig nagyon utáltuk. Minden reményünk szertefoszlott De azt hiszem, nem csak nekünk.

Nagy nehezen sikerült elintézni, hogy kaptunk egy házmesteri szobát. Örömmel költöztünk oda. Amikor ismerősöknél voltunk, sikerült venni használtan ágyat szekrényt, asztalt, széket ezeket hordtuk oda. Akkor láttuk, hogy egy fiatal pár gyerekkel feltörte az ajtót és beköltözött. Mivel ezeket nem tudták kirakni, mi a lépcsőházban maradtunk addig, amíg nem sikerült egy másik házmesterséget kapni, ezért körülbelül egy hónapig a lépcsőházban laktunk. Végül a Rózsa Ferenc utcában jutottunk hozzá egy házmesterséghez, amihez járt egy szoba, a WC az udvarról nyílt, a konyhát a szekrénnyel választottuk el a szobából, de örültünk, hogy mégis magunk vagyunk, nem pedig a más nyakán megtűrtként Takarítottuk a házat, szedtük össze a szemetet, elláttuk közösen a házmesteri teendőket. Már úgyis megszoktuk, hogy szüleink csak fizikai munkásként dolgozhattak. A nővérem tanárnő szeretett volna lenni, de örült, hogy legalább fodrász lehetett

Amikor 1958-ban elvégeztem az általános iskolát felvételiztem a vegyipari technikumba. Vegyész szerettem volna lenni, hiszen a matematika és a kémia voltak a kedvenc tantárgyaim. A felvételi vizsgán, az osztályfőnököm szerint az első három között volt az eredményem, így közölte velem, hogy biztosan felvettek. Ennek nagyon örültem mindaddig, míg augusztusban kaptam egy levelet, hogy helyhiány miatt nem vesznek fel. Amikor az osztályfőnököm utánanézett, miért, azt mondta, hogy semmit sem tud tenni, mert a származásom miatt nem vesznek fel. Hát hiába, egy tizennégy éves osztályellenség nem tanulhatja meg a vegyészet titkait, különben is csak legyen fizikai munkás. Nálunk nem a tudás számít, hanem a kommunista öntudat. Így aztán igen korán lettem dolgozó nő. Elmentem az Ötvös és Fémdíszmű KTSz-hez ridikülkereteket készíteni, ahol golyósprésen dolgoztam. Egy alkalommal a főnök letolt, mert egy héttel korábban teljesítettem a havi normát. Csökkenteni kellett a normát, nehogy normarontó legyek. Közben pedig úgy kellett tenni, mintha szorgalmasan dolgoznék, és ez a legnehezebb feladat. Egyszer a tettetett munkavégzés közben a présgép vezetőstiftje átlyukasztotta az ujjamat. Bizony, mivel akkor még tizenöt éves voltam, nagyon elkeseredtem, nem a fájdalom miatt, hanem azért, hogy mi lesz velem, hiszen a lyukas ujj mindenképpen értékcsökkenést jelent. Ezután még inkább fontosnak tartottam a továbbtanulást. A későbbiekben, amikor lehetőségem volt rá, esti iskolában tanultam, persze egészen más vonalon, mint ahogy azt eredeti álmaimban elképzeltem. Én sem lehettem az, ami szerettem volna, hiába volt jó bizonyítványom. Az élet adta lehetőségek szerint tanultam, de végül is megtaláltam a szépet és az örömet a munkámban. Körülbelül tizenkét évet jártam esti iskolába munka után. Először elvégeztem a gyors- és gépíró iskolát, utána a gimnáziumot, majd különbözetit tettem a közgazdasági technikumban. Ekkor már bérszámfejtőként dolgozhattam, közben megszerettem a munkaügyi képesítést közép- majd felsőfokon. Ezt követően az úgynevezett rendszerváltás után személyügyi diplomát is szereztem. De ekkor már majdnem ötvenéves voltam.

Nagyon nehéz volt ezt így végigcsinálni, egész életünkben mindegyikünket végigkísért a hátrányos megkülönböztetés. Az egész életünket tönkretették. Az elrabolt vagyonunkat pedig a mai napig nem kaptuk vissza, pedig a lopott holmi a törvény szerint is visszajár.

BEÖTHY ZSIGMOND LÁSZLÓNÉ: soha nem adtam fel

(Emlékek a kitelepítésből és következményeiről)

1951 tavaszán mindenkit rettegés fogott el, akik az üldözött osztályokhoz tartoztak, amikor a hajnali órákban autó ment el a házuk előtt, különösen ha a közelben állt meg, mert arra számítottak, hogy értük jönnek a kitelepítési végzéssel. Négylakásos házunk a Budapest, XI. kerület Török Ignác utca 28. szám alatt volt. (Ma Fehér Lipót utca.)

A házunk előtti kertben játszadozó gyermekeim észrevették és ijedten futottak hozzám, hogy egy idegen napok óta figyeli a házunkat. Különösen azóta rettegtünk, hogy a közelünkben lakó Téglássy őrnagy már megkapta az értesítést. Mi is voltunk náluk másokkal együtt segíteni a pakolásban, mert 20-24 óra alatt kellett elhagyniuk a lakásukat. Téglássy őrnagy fia az a Téglássy Ferenc filmrendező, aki a 90-es évek elején készítette a Soha, sehol, senkinek című, saját kitelepítésükről szóló filmet. A kitelepítéskor 8-10 éves lehetett.

Férjem, vitéz váradi Beöthy Zsigmond László mint volt huszár alezredes, ebben az időben a MÁV-nál dolgozott pályamunkásként. 1945-ben az általa megmentett munkaszolgálatosok közreműködésével igazolták, ennek ellenére kizárólag fizikai munkát végezhetett. Az igazolással kapcsolatban megemlítem, hogy az igazoló bizottság elnöke, Pálffy-Österreicher György, akivel még a Hadi Akadémiáról ismerték egymást, felajánlotta neki a pécsi vagy a győri hadtestparancsnoki állást. Megkérdezett engem, hogy mi a véleményem, én azt válaszoltam, hogy semmiképpen ne vállalja, mert ennek a rendszernek csak addig van szüksége a volt horthysta tisztekre, amíg a hadsereget átszervezi. Előérzetem nem csalt, a Pécsre kinevezett hadtestparancsnokot a Rajk-per idején felakasztották. Férjem így szerencsésebb lett a MÁV-nál szerény pályamunkási beosztásával, mint a magas rangot választó tiszttársa.

Téglássy őrnagyéktól hazafelé menet mondtam a férjemnek, hogy a MÁV-tól kérjen egy húzható kis kocsit, és mi is kezdjünk el hurcolkodni, mert hamarosan ránk is sor kerül. Érdeklődtünk ismerősöknél, hogy ki lenne hajlandó néhány bútort elhelyezni, így sikerült a biedermeier dolgozószoba bútorait biztonságba helyezni. Összecsomagoltam egy nagy ládába az ezüst-készletet és dísztárgyakat ágyneműt, ruhaneműt, festményeket, szőnyegeket, és levittük férjem édesanyjának lakásába, aki a házunkban, a földszinten lakott.

Előérzetem sajnos nem csalt meg, mert 1951. június 21-én hajnalban mi is megkaptuk a kitelepítési végzést: férjemmel és három kiskorú gyermekünkkel együtt. Judit tizenöt László tizennégy, Mária tízéves volt Anyósom ebből kimaradt mivel ő külön lakásban lakott, kora miatt önálló életvitelre nem volt már képes. A kitelepítési végzés Dévaványa, Hajós utca 25. szám alatti, egy úgynevezett kulák lakásában lévő egy szobára jogosított.

Barátaink és rokonaink, legalább harmincan, segítségünkre jöttek csomagolni, közben 100-200 forintokat dugdostak a zsebembe, így körülbelül 3000 forint gyűlt össze. Bármennyire is zavart ez a segítség, mégis el kellett fogadnom, mert férjem havonta 450 forintot keresett, és ebből hatunknak kellett megélni nagyon szűkösen.

Arra is rákényszerültem, hogy kisebb bútorokat, melyeket már nem tudtam elhelyezni, minimális összegért eladjam. A lakásban semmit nem hagytam. A mahagóni tizenkét személyes ebédlőasztalt, nagy mérete miatt, nem vállalta senki, ezért levittük a kert végébe, és azt mondtam az egyik lakónak, ha télig nem tudja elhelyezni, vágja fel tűzifának. Nagy könyvtárunk volt, rengeteg indexen lévő könyvvel, például Somogyvári Gyula, Sík Sándor könyvei. Ezeket egész nap és egész éjjel a fürdőszobai vaskályhában égettem el.

Hajnalban, fél háromkor jöttek értünk. Arra sem maradt időm, hogy a huszonnégy órás megfeszített munka után meg tudjak mosakodni. Összesen öt mázsa súlyú

csomagot lehetett magunkkal vinni, ebbe beletartoztak a fekhelyek, asztal, székek, ágynemű, ruhanemű, edények, élelem együttvéve, A teherautóval négyen jöttek, az egyik közülük a fülembe súgta, hogy a szürke ruhás ÁVÓ-s, és vigyázzunk, hogy mit beszélünk előtte, de a többiekre ne haragudjunk, mert őket kirendelték a rakodás lebonyolítására.

A testvérbátyám, Party István erdőmérnök, éppen ekkor volt nálunk, mert Radványból áthelyezték kivételes szaktudása miatt a Gemenci Állami Vadgazdaság vezetőjének, és a Földművelésügyi Minisztériumban intézte az áthelyezésével járó ügyeit. Azonnal berohant a minisztériumba, hogy megérdeklődje, mit tehetne értünk. Azt a felvilágosítást kapta, hogy családunknak mindenképpen le kell mennie Dévaványára, és próbáljunk beadni a Belügyminisztériumba egy kérvényt csatolva az ő befogadási nyilatkozatát, hogy a későbbiekben áttelepülhessünk a Tolna megyei Öcsény nevű faluba. A kérvényre adandó választ azonban a kitelepítés helyén, Dévaványán keli bevárni.

Legkisebb leányom, Mária skarlátból származó szívizomgyulladás miatt hónapok óta fekvőbeteg volt, a mozdulatlan fekvéstől csaknem teljesen elfelejtett járni. A bátyám befogadó nyilatkozatával, valamint a MÁV Kórház főorvosának igazolása alapján benyújtott kérvényre a felmentést megkaptuk. A főorvos azt is felajánlotta, hogy Máriát és László fiamat, akinek manduláját öt nappal korábban operálta, azonnal visszaveszi a kórházba, ha ezzel segíteni tud rajtunk. Megköszöntem, de nem fogadtam el, azzal indokolva, hogy a kitelepítés időtartamáról semmit sem tudva úgysem tarthatná a kórházban gyermekeimet a végletekig, így állami gondozásba kerülnének, amit nem tudnék elviselni. A főorvos nevére már nem emlékszem, de most is hálával gondolok rá, mert abban az időben nem volt veszélytelen dolog kitelepítetteknek bármilyen segítséget felajánlani.

Máriát éjjel fél tizenkettőkor taxival vittük át barátnőm, Dr. Okolicsányi Kuthy Zoltánné Bartók Béla úti lakásába, ahol további két hétig feküdt szinte mozdulatlanul, amíg a bátyám érte jött. Elszorult szívvel váltam el legkisebb, beteg gyermekemtől, mert nem tudhattam, hogy láthatom-e valamikor az életben. Neki is nagy megrázkódtatást jelentett, hogy szívbetegen teljesen bizonytalan időre el kell szakadnia egész családjától. Az ő holmiját ezért a nagy felfordulásban külön kellett csomagolni.

Hajnalban felpakoltak bennünket a teherautóra, a csomagok tetejére, majd elindultunk, a Márvány utcában azonban megálltunk, ahol egy házaspárt holmijukkal együtt még felszállítottak mellénk. Fél négykor értünk a Rákos-rendezői pályaudvarra, ahol a szerelvényünk egy mellékvágányon állt. Harmadosztályú, fapados kocsik voltak, a végén néhány tehervagonnal. Meg kell jegyeznem, hogy a kitelepítési papíron feltüntették, hogy melyik kocsiba kell felszállni, és hányas számú helyet kell elfoglalni. Mindenkinek volt ülőhelye, a csomagokat a tehervagonokba pakolták. Két kosárban készítettem ennivalót, és három másfél literes csatos üvegben ásványvizet. A vagon ablakait tilos volt lehúzni, és nem volt szabad kinézni. Délután öt óráig állt a szerelvény a tűző napon, ezalatt kiszállni még vízért sem lehetett, de még a vécét sem lehetett használni. A kocsi annyira felmelegedett, hogy alig kaptunk levegőt. Nem mindenki hozott vizet magával, így én adtam egy üveg vizet egy volt osztálytársamnak, akivel egy súlyos beteg hozzátartozója volt együtt, és vízre volt szüksége.

A vagon ajtajában egy tizennyolc év körüli ÁVO-s állt, aki délután egy körül végre megengedte, hogy az ablakot lehúzzuk ami a feltétellel, hogy senki nem mehet az ablakhoz. A férjem keresztbe tett lábbal ült, mire az ÁVO-s ráförmedt, hogy nem a kaszinóban van, üljön rendesen, majd a rizsföldeken megtudja, hogy mi a munka.

Délután öt órakor indult el velünk a szerelvény, addigra a rajtunk lévő ruha már csuromvíz volt az izzadtságtól. A vonat nagyon lassan haladt, mert minden menetrend szerinti járatot előre kellett engednie. Éjjel egy órára értünk Dévaványára. Az állomáson egy asztal volt felállítva, a két végén égő viharlámpával, rajta iratok kiterítve, mögötte álltak a rendőrök és az ÁVO-sok.

A kitelepítetteket az asztaltól balra sorba állították, majd név szerint szólították, az összes rang és cím gúnyos felolvasása mellett. Az asztal előtt kellett jelentkezni, és a másik oldalon újból sorba állni, ahol igazolni kellett, hogy Mária leányom súlyos betegsége miatt felmentést kapott. Éjszakára a levegő erősen lehűlt, ami a kezünkbe akadt, azt terítettük magunkra. Órákig tartott, amíg mindenkit számba vettek.

Az állomáson vártak a parasztszekerek, teherautók, a falusi férfiakat kirendelték a csomagok felrakásához. Nagy sokára ránk is sor került, fel kellett ülni a teherautóra. A Hajós utca 25. szám alatt várt ránk a tulajdonos asszony nagyon barátságtalanul mintha saját elhatározásunkból jöttünk volna a házába. A kirendelt emberek a nagyobb tárgyakat bevitték az utcai, földes, vizes falú szobába, a kisebb holmikat mi cipeltük be. Én a teherautó végében álltam, az egyik ládában voltak az edények, poharak, tányérok és egy ötliteres zsírosbödön. Szóltam az embereknek, hogy abban törékeny holmi van, ezután az egyik szándékosan lelökte, alig tudtam a láda alól elugrani.

Ágnes néni, a tulajdonos közben mondta a magáét, hogy most már neki nincs helye, mert az udvari szobát kiadta egy szabónak. Most kénytelen miattunk az udvarról nyíló kamrába költözni, mert ha elköltözne a lányához, a tanyára, akkor elveszik a házát. Kértem, hogy ne ránk haragudjon, minket Budán négylakásos, emeletes házunkból vertek ki, nem mi akartunk ideköltözni.

Valamennyien iszonyatosan fáradtak voltunk a negyvennyolc órai borzalom után. Arra még most is büszke vagyok, hogy a kirakodással együtt hajnali négy óra körül mind a négyen rendesen megvetett ágyba tudtunk feküdni, és végre alhattunk.

Ágnes néni nem hagyta abba a háborgást, hogy ő télen a kamrában meg fog fagyni, mert nincs kéménye, és így nem lehet fűteni. A szobában volt egy banyakemence, amit szalmával, kukoricaszárral lehetett fűteni. Nagyon drága volt, egy kéve szalma három forintba, a napraforgószár pedig öt forintba került. Mondtam Ágnes néninek, hogy télre beköltözhet hozzánk a szekrény helyére. így próbálták még azzal is nehezíteni a helyzetünket, hogy ránk haragították a falubelieket, akiket meg avval büntettek, hogy a házukba kényszerítették a kitelepítetteket.

Az ivóvizet nagyon messziről, az artézi kútról kellett hordani, mert az udvaron lévő kút vize nem volt iható. A cukor, a zsír, a liszt, a hús, a kenyér csak jegyre volt kapható, nekünk pedig budapesti jegyeink voltak. Az élelmiszerekért sorba kellett állni, amikor ránk került a sor, az ÁVO-sok csak akkor jelentették ki, hogy a kitelepítetteknek a budapesti jegyekre nem jár semmi. Minden szerdán és szombaton volt piac. Kidobolták, hogy a kitelepítettek csak nyolc óra után mehetnek a piacra, és csak a maradékot vásárolhatták meg, ha egyáltalán volt pénzük.

Olyanok is akadtak közöttünk, akiknek egyáltalán nem voltak anyagi gondjaik, például a Móricz Zsigmond körtéren a „Sanghaj" bár volt tulajdonosnőjét - ez a bár a mozi alatt működött - és tulajdonosit pazar lakása, gazdagsága miatt telepítették ki vörösre festett hajú barátnőjével együtt. Többször láttam őket a paraszthaz udvarán nyugágyban napozni, még ebben a helyzetben sem kellett dolgozniuk a megélhetésükért. Nem úgy, mint a többieknek, nekünk minden munkát el kellett vállalnunk, hogy valami pénzhez jussunk. így kerültünk a rizs-hántolóba, ahol rizspelyvát kellett zsákokba rakni, majd tehervagonokba vinni. Ez nem számított nehéz munkának, mert a rizspelyva könnyű, és kézikocsival kellett a vagonhoz tolni. Ennél sokkal rosszabb volt a pelyva zsákba lapátolása, mert a felszálló por rettenetesen csípte a bőrt és kínos viszketést okozott. Ennek ellenére a gyerekeket is magunkkal kellett vinnünk segítségnek. De a kis Laci munkájában nem sok köszönet volt, mert a játékon járt az esze. Minden tiltás ellenére felmászott a nagy halomba hányt pelyva tetejére, és onnan lecsúszva felkavarta a port. A szétcsúszott halmot még újból össze is kellett rakni. Csak két napig tartott ez a munka, mert harmadik nap közölték velünk, hogy az ÁVO nem engedélyezi, mert bizonyára szabotálni fogunk és felgyújtjuk a rizshántolót. Természetesen a kétnapi munkáért nem fizettek semmit.

Egyik este jött értünk a rendőr, hogy jelentkezzünk a pályaudvaron a szenesvagon kirakására. Ketten mentünk a férjemmel, a két gyereket a későbbiekben nem vittem magammal. Nem számítottam rá, hogy a szénkirakás ilyen nehéz munka. Egy teljes vagont kellett kettőnknek kirakni, mert vagononként fizettek huszonöt forintot. Munka közben mérhetetlenül elfáradtunk, és csak minden akaraterőnket összeszedve tudtuk folytatni. Elhatároztuk, ha akad más munka, ilyet többé nem vállalunk. Az a kevés pénz, amit magunkkal hoztunk, a spórolás ellenére, nagyon fogyott. Az volt a szerencsénk, hogy a lisztből, cukorból és a kis bödön zsírból még tartott. Örültem, hogy egy ládába raktam, mert utazásunk alatt több társunknak ellopták a zsírosbödönét. Mint említettem, mi jegyre nem kaptunk semmi élelmet, nyilván az volt a cél, hogy akár haljunk éhen, minél kevesebben maradjunk. Különösen nehéz volt a helyzetük azoknak, akiket a tanyavilágba helyeztek, akik gyakran istállókban, ólakban laktak sok kilométerre a falutól. Ha valaki megbetegedett és kórházi elhelyezésre szorult, külön engedélyt kellett kérni a tanácstól, amit vagy megadtak, vagy nem. A legközelebbi kórház pedig Gyulán volt. Ilyen körülmények között a három év kitelepítés alatt az öregek és betegek közül sokan meg is haltak.

Nem tudhattuk, meddig kell maradnunk, és a tartalék élelmiszer veszedelmesen fogyott. Ezért azt találtam ki, hogy menjünk el egy gazdához cséplőgép mellé pelyvát hordani. Búzáért, árpáért cserébe esetleg tudunk egy malacot venni, mert az ott nem volt nagyon drága. Sikerült egy ilyen géptulajdonoshoz elszegődni. Ezt a munkát az életben nem fogom elfelejteni, ezért részletesebben leírom. A gyerekek a faluban maradtak, Juditra hárult a főzés. Minket vasárnap este vittek ki vontatós teherautóval, és csak szombaton este jöhettünk vissza. Egész héten kint aludtunk a kicsépelt szalmán, a földön. A traktort már hajnali fél háromkor beindította a vezető, a munka négykor kezdődött. Fél hétkor volt a reggeli, fél tizenkettőkor ebédszünet, este fél hétig ment a gép.

A pelyvát ott nagy becsben tartották. A pelyvahordókat három pár alkotta: mi, ketten a férjemmel, a másik két pár fiatal lányokból állt. A pelyvát „lazsnakban" hordtuk (ez két rúd közé szerelt ponyva), az egyik pár rakta meg a lazsnakot, a másik pár vitte, a harmadik pár ezalatt egy kicsit pihenhetett, azután váltottak. Én nem tudtam közben megállni, mert az én párom nálam tizenkilenc évvel idősebb lévén, nem bírta a fiatalokkal a tempót, ezenkívül soha életében nem végzett ilyen munkát, ezért nekem kellett az ő lemaradását is behoznom. Szerencsére vidéki lányként nőttem fel legalább már láttam életemben másokat csépelni.

A pelyvát kazlakba rakták, körülbelül három méter magasra deszkán kellett felvinni. A deszkára lécek voltak szegelve keresztirányba, de a ráhullott pelyvától nagyon csúszós volt. Itt is jobbnak láttam, ha én hátulról besegítek neki is. Egy alkalommal elszakadt a szandálom, kénytelen voltam estig mezítláb hordani a pelyvát a szúrós tarlón, csak akkor volt időm összekötözni a szandálomat spárgával. A rekkenő hőségben kiizzadt testünkre szállt a por, ami különösen csípett, amikor árpát csépeltünk. Ettől a bőröm lángoló vörös lett, a munkaszünetben próbáltam valamelyik istállóban lemosni. Egyszer éjszaka biciklivel, amit szerencsére magammal hoztam Budapestről, lámpa nélkül, teljes sötétségben kellett visszamennem a faluba több kilométeres földúton, ma sem tudom, hogyan sikerült, de legalább meg tudtam rendesen mosakodni.

Két hétig tartott ez a szokatlanul nehéz munka, ezalatt szinte semmit sem ettem, csak rengeteget ittam, és a lábam megdagadt a rettenetes megerőltetéstől. A munka végén viszont kaptunk átvételi igazolást búzára és árpára.

Hat hét múlva érkezett meg az áttelepülési engedély a Tolna megyei Öcsény nevű faluba, a bátyám befogadó nyilatkozatára, az eredeti korlátozások változatlanul hagyásával. Öcsényben először a Fő utcában, egy kuláknak minősített gazda házába telepítettek, az utcai szobájukba, ahová csak rajtuk keresztül lehetett bejutni. A nekünk szánt konyha az udvaron volt. Innen a házigazda hamarosan kiüldözött bennünket, lehetetlenné téve az együttlakást. A bátyám szintén ebben az időben költözött Öcsénybe a gemenci vadászházból, egy Széchenyi utcai négyszobás házba feleségével és két kislányával, később még egy kisfiúk született. Mária, beteg kislányom egész idő alatt náluk volt, végre találkozhattunk egymással. Mária

továbbra is bátyáméknál maradhatott az édesanyám szobájában. Máriát újra meg kellett tanítani járni, mert a hosszú fekvés rendkívül legyengítette, egy évet ki kellett maradnia az iskolából.

A Fő utcából elüldözve egy idő múlva mi is a Széchenyi utcába költöztünk egy szegényes paraszthéz szoba-konyhás részébe. A földes szobában négyen aludtunk a két nagyobb gyerekkel együtt. A konyhába viszont le kellett hoznunk férjem édesanyját, bár őt nem telepítették ki, de már nem tudta magát ellátni, mivel ki voltunk tiltva a fővárosból. Kénytelen volt az értékes bútorokkal berendezett, összkomfortos lakását otthagyni. Egész nap ült szegény egy vaságyban, és gyönyörű kézimunkákat horgolt.

A ház hátsó részében laktak a háziak. Velünk nem voltak ellenségesek, mégis nagyon keserves volt ez az időszak is. Sajnos alkoholista volt a házigazda és élete párja is, emiatt a gyakori „családi" jeleneteket kínos volt végighallgatni a ház másik részében.

Meg kell említeni, hogy a faluban rajtunk kívül, még két kitelepített katonatiszt házaspár került: Páhok Béla és felesége, Bözsi, valamint Schell Zoltán és felesége. Eötvös Rózsika bárónő. Páhokék megélhetési forrását egy Röszke nevű szamár fuvarozással biztosította. A hajdan ünnepelt szépasszony, Bözsi frissen vasalt, pöttyös ruhában ült a szamaras kordén. Schell Zoltán a huszárhadtest legutolsó parancsnoka volt, rendkívül okos ember, akinek történelmi előadásait élvezet volt hallgatni. Könyvjelzőket festett, a gyerekeinknek ógermánt tanított, mert nem volt más tankönyv, csak a Siegfried. Ebből nem tudták magukat eltartani, ezért megszerveztem, hogy vasárnaponként felváltva meghívtuk őket ebédre. Segített ebben Göbölyös Károly református lelkész és családja, valamint Dr. Mátis Lajos falusi körorvos családja.

Közben megvolt a saját bajunk is, megint a munkakeresés lett a fő gondunk, és most már hat ember eltartása. A Gemenci Vadgazdaság alkalmazott bennünket rövid időre a vadászati szezon megkezdése előtt. A védgáttöltésen a telefonoszlopokra drótot kellett kihúznunk, és arra újságlapokat felfűzni, mert azt képzelték, hogy ezzel elriasztják a vadakat a mezőgazdasági területről. Ez persze szamárság volt, de néhány napra munkát adott nekünk.

El lehet képzelni, hogy milyen érzés lehetett szegény férjemnek ilyen és ehhez hasonló megalázó munkákat végezni a gemenci erdőben, melynek szomszédságában voltak hajdani vadászterületei Keselyűsben és Pörbölyön, ahol a múltban főhercegekkel vadászott. Legkedvesebb, díjakat nyert, hannoveri véreb vadászkutyája, Wartho egy nyiladékban, táblával jelzett fa alatt volt eltemetve. Azt hiszem, férjemet keményebben megviselte ez a rengeteg megaláztatás, mint engem, bár nem beszélt róla.

Az őszi betakarítás idején parasztgazdákhoz jártunk el napszámba. Kukoricát, napraforgót, répát szedtünk a hivatalos huszonkét forint napszámért, többet nem mertünk kérni. A legrosszabb a napraforgó szedése volt, mert nagyon szúrós volt a szára. A kukorica törés sem volt kellemesebb, egyszerre két oldalról kellett szedni a sorok közé állva, és lefosztva dobálni egy kupacba. Ezt a munkát hárman vállaltuk, de a végén egyedül kellett befejezni, mert a férjemet a burgonya átvételhez rendelték, Judit pedig sárgaságban betegedett meg, a kis Lacinak pedig iskolába kellett járnia. Ennek köszönhetően mindkét karomban ideggyulladást kaptam, nem bírtam tovább a vizes szobában, nekem is a bátyámékhoz kellett költözni. így az ő lakásukban egymásra kényszerítve nyolcan lettünk.

A betakarítás után megint nem volt munkánk. December végén engem behívattak a Tanácsra. Először nagyon megijedtem, kiderült, hogy a kötelező beszolgáltatás elszámolásával nem tudtak boldogulni. Rettenetes rendetlenség volt az iratok között, a volt adóügyi községi jegyzővel két hónap alatt tettük rendbe a falu beszolgáltatását. Akinek viszont nem került elő az igazolása, annak még egyszer kellett teljesítenie a beadást. A végén a munkánkkal meg voltak elégedve. Ennek köszönhettem, hogy megkaptam első állásomat, mert engem ajánlottak a Tanácstól Szekszárdra egy akkor alakult földműves szövetkezet könyvelőjének, ugyanis a

tanítónői oklevelem mellett elvégeztem az evolút könyvelői és házkezelői tanfolyamot is még Budapesten. Valószínűleg nem voltak tisztában azzal, hogy mint kitelepített, nem hagyhattam volna el a falu területét.

Tehát állásban voltam harminckilenc évesen, életemben először, havi nyolcszázhatvan forintos fizetéssel. Igyekeztem mindenre odafigyelni, a titkárnői, sőt a főkönyvelői feladatokat is megtanultam. Szekszárdról az irodának Tolnára kellett költöznie, ahová a távolság miatt nem akartam menni, de az igazgató nem engedett el, és a könyvelés mellett a felvásárlói munkakört is rám bízta. Meglepetésemre a volt Stoll-féle üzletet kaptuk meg, mely az én boldog ifjúkoromban a legjobb üzlet volt Én ugyanis a Tolna megyei Doromláson nőttem fel bejártunk Tolnára vásárolni, ahol, lévén huszár- és tüzérlaktanya, hajdan bálokat rendeztek, engem a kalocsai bálokon avattak bálkirálynővé. Hát ezek az idők végleg elmúltak!

A szépséges ifjúkori emlékek ellenére ez volt a legkellemetlenebb munkahelyem, ugyanis a főkönyvelő rettenetesen féltékeny volt rám, mert nem értett semmihez, ezért engem kérdezett mindenki, a béresből lett áruforgalmi vezetőről nem is beszélve. Időnként csúnya kiabálások voltak. El akartam jönni, mert kaptam a Tolna megyei Népbolt Központ főkönyvelőjétől egy ajánlatot. Az igazgató azzal a feltétellel engedett el, ha a könyvelést és az áruforgalmi levelezést naprakészen elkészítem az illetékesek helyett. Így kerültem második munkahelyemre, Szekszárdra, a Tolna megyei Népbolt Központhoz, az országban ez volt a legnagyobb vegyes kiskereskedelmi vállalat. Itt dolgoztam 1952-tól 1958 októberéig először mint könyvelő, majd mint pénzügyi vezető. Meg kell jegyeznem, hogy nem én akartam pénzügyi vezető lenni, de rám erőszakolta a főkönyvelő, és el kellett vállalnom. A pénzügyet viszont a Nemzeti Bank egy nagyon rendes előadójától, Nagy Istvántól két hónap alatt tanultam meg, aki szívességből segített. A Népbolt kiváló vállalat lett, de jutalmat természetesen nem én kaptam, hanem a gépírónő.

A főkönyvelővel eleinte jó volt a kapcsolat, de ez idővel megromlott, ugyanis ez a százötven kilogrammos hajdani birkózó súlyos alkoholista volt, és állandó pénzzavara miatt különböző szabálytalan pénzügyi manővereihez engem akart felhasználni, amire nem voltam hajlandó. Ezért sokszor részegen úgy üvöltött velem, hogy azt hittem, megőrült. Különösen rosszindulatúvá vált velem az 56-os forradalom szomorú vége után. A rengeteg izgalom eredménye az lett, hogy 1959 januárjában szabályos idegösszeroppanást kaptam, és elvesztettem egy időre az emlékezetemet.

Amikor jobban lettem, tudtam, hogy innen el kell mennem, pedig itt az elején még jól éreztem magam. Három munkahelyen kaptam ígéretet, de a kikérőt nem küldték el. Végül a harmadik helyen, a Fodrász KTSZ igazgatójától megtudtam, hogy a főkönyvelőm igen rossz véleményt írt rólam mindenfelé. Miután sikerült tisztázni, hogy pontosan miatta akarok eljönni, elküldték a kikérőt, és végre sikerült eljönnöm a Népbolttól.

A Fodrász KTSZ-nél is nagy rendetlenséget találtam, de sikerült rendet csinálni. Itt 1962-ig dolgoztam, ekkor hívtak a Gemenci Vadgazdasághoz főkönyvelőnek. Mivel még mindig nem volt saját lakásunk, azért vállaltam el, mert Gemencen, ahol lakhattunk, lehetett a munka mellett disznókat tartani. Ez volt az egyetlen lehetőség, hogy a disznótartásból származó jövedelemből beszállhassak Szekszárdon egy szövetkezeti lakás építésébe. Ez is csak egy lehetőség volt számomra, hogy majd valamikor Budapestre visszajöhessünk.

Hát a gemenci évek nem voltak kellemesek. Nem olyanok, mint lány-koromban, amikor a vadászatokon halászlét ettünk, vidám társasággal mentünk az erdőbe hatalmas csokor gyöngyvirágot szedni, nagy, dunai fürdéseket rendeztünk, csónakáztunk és lovagoltunk, majd végül a gemenci vadászkastélyban szálltunk meg (amelyet még édesapám, Party József mint a Kalocsai Érseki Uradalom főerdőmérnöke épített). Ezek már csak fájó emlékek! A vadászkastély a Kádár-rendszerben a kormányterületté nyilvánított Gemenci Vádgazdaság központja volt, és itt szálltak meg a kormányvadászatok idején az „elvtársak".

Rengeteget kellett dolgoznom amellett, hogy én voltam a gazdaság számviteli vezetője, a disznótartás csak a másodállásom volt. Kis, erdei vasúttal jártam naponta a hat kilométeres utat Gemencből Keselyűsbe, és vissza. Reggel fél ötkor kellett felkelni, a disznókat megetetni indulás előtt, napközben az erdőben voltak, de az esti etetésre hazajöttek. Én voltam a családfenntartó, és nekem kellett a a nehéz munkát elvégezni, mert én jobban bírtam. Segítségem gyakorlatilag nem volt Édesanyám, amíg élt, főzött ránk, de mást már nem tudott végezni. Szegény férjem nálam jóval idősebb volt, és egészségileg megtörte a rengeteg megaláztatás. Emlékezetes esemény, hogy egyik este kimentem a házból, és eltörtem a bokámat, csak hosszú idő után hallották meg a kiabálásomat Természetesen járógipszet kértem, mert muszáj volt dolgozni.

1969-ben sikerült megvalósítani a tervem, beköltözhettünk Szekszárdra, a kitelepítés után első saját lakásunkba, de ide már csak a férjemmel. Még tovább dolgoztam könyvelőként Szekszárdon, az Építőipari Szövetkezetben. 1975-ben tudtunk csak visszajönni Budapestre, amikor találtam újsághirdetésben a XI. kerületi Bartók Béla úton egy lakásleválasztási lehetőséget.

Most a család többi tagjáról:
1961-ben férjem édesanyja meghalt combnyaktörésben, szegény nem kelt ki az ágyból 1952 óta. Az én édesanyám a gemenci tartózkodás idején lett rosszul 1967-ben, infarktust kapott, és másnap az orvosi rendelőben meghalt ő is.

A három gyermekem sorsában a kitelepítéssel járó évek meghatározóak voltak. Az viszont megnyugtat, hogy én mindent megpróbáltam, hogy a szörnyű körülmények ellenére tudjanak tanulni, és teljes értékű emberekké válhassanak.

Judit 1952 őszéig volt velünk Öcsényben, mert barátnője édesanyja, akinél Mária volt két hétig a kitelepítéskor, befogadta a Bartók Béla úti lakásukba, ő ideiglenes bejelentővel, a rendőrségen fél évenként jelentkezve elvégezte a gimnáziumot Szentendrén, a ferenceseknél. Minden nap máshol kellett ebédelnie rokonoknál, ismerősöknél. A nyolcszáz forintos fizetésemből háromszáz forintot küldtem neki havonta, ő Budapesten legalább nagyon jó barátokra és társaságra tett szert. Érettségi után viszont hiába felvételizett a Gyógyszerészeti Karra, „helyhiány" miatt nem vették fel. Budapestre úgy került vissza, hogy férjhez ment, férjével a középiskolai katolikus társaságban ismerkedett meg. Később gyógyszerész asszisztensi vizsgát, drogista mestervizsgát tett, elvégezte a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskolán az áruforgalmi szakot. Az Országos Gyógyszeripari Központban dolgozott csoportvezetőként. Neki sem volt könnyű élete. Két sikeres gyereke van, akiket egyedül nevelt fel, és négy gyönyörű unokája.

Laci fiamat az általános iskola után sehová nem vették fel, erdei munkásként dolgozott. Majd Baján traktorista szakiskolába került. Mivel sem traktoron nem akart ülni élete végéig, sem munkaszolgálatos katona nem akart lenni, 56-ban Ausztrián keresztül kiment Kanadába. Több évig nem hallottunk róla. Később mint disszidens, hosszú ideig nem jöhetett haza. Kanadában nősült meg, felesége is magyar. Művezetőként egész életében igen nehéz munkát végzett, most is kénytelen dolgozni. Hat szép gyermeke van, a legidősebb repülő főhadnagy, ő a legsikeresebb. Évenként hazajárnak, a fiam azonban már sehol sem érzi magát teljesen otthon, a családi élete sem volt könnyű.

A legkisebb, Mária, betegeskedése ellenére az iskoláiban osztályelső volt. Mivel minden egyes iskolaváltásnál a felvételi kérelmét folyamatosan megpróbálták, feltételezhetően félelemből, eltüntetni, nekem kellett, az ő tudomása nélkül, beadni az újabb kérvényeket és intézkedni. Végül az akadályoztatás ellenére maximális pontszámmal felvették a Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karára, ahol 1965-ben diplomázott. 1963-ban, még egyetemistaként elég hirtelen férjhez ment, mert lelki okokból nem akart visszakerülni vidékre, ahol kényszerből tizenegy évet töltött, pedig őt a betegsége miatt formailag felmentették a kitelepítés alól. A diploma megszerzése után a Budapesti Városépítési Tervező intézetben dolgozott egészen 1996-ig, majd saját céget alapított. Neki sikerült még további diplomákat is szerezni, mégis aránytalanul többet kellett teljesítenie, mint más kortársainak vagy kollégáinak. Ez azért

lehet, mert nő létére kénytelen volt olyan pályát választani, ahol csak férfiaknak lehet érvényesülni, humán vagy művészeti egyetemre ugyanis X-es származása miatt nem vehették fel. Két tehetséges fia, szintén műszaki végzettséggel, egyelőre a családi kft-ben dolgozik, ahol Mária az ügyvezető. Jelenleg három gyönyörű unokája van.

Férjem 1994-ben, életének századik évében hagyott itt minket. Mélyen vallásos volt, ezért erkölcsileg és lelkileg soha nem tudták megtörni. Megnyugtat valamennyire, hogy az Antall-kormány alatt megérte katonatiszti rehabilitálását és ezredesi kinevezését. Visszakerülve Budapestre éveken keresztül az I. világháborús emlékiratain dolgozott, amit lerövidítve sikerült 1989-ben Nincs szebb, mint a huszár címen magánkiadásban kiadni. Ez egy kis vigasztalás volt számára, mivel az utolsó öt évében már nem látott.

Összefoglalva, téves az a megállapítás, hogy a kitelepítés 1951-től 1953-ig tartott. Soha nem kaptuk vissza, amit elvettek tőlünk, a jelképes kárpótláson a brókerek nyertek. Életem folyamán emberfeletti erőfeszítésre volt szükségem, hogy megmaradjon a családom, és újból talpra tudjunk állni, de soha nem adtam fel. A kitelepítés következményei még a gyermekeim életét a mai napig is befolyásolják.

Bűnünk pedig nem volt...

SZIVES ZOLTÁNNÉ CSIPKÉS IRÉN: kitelepítésünk

(Leskó Lászlónak a Szabad Földben 2000. február 15-én megjelent cikke, melyet Szives Zoltánné Csipkés Irén bocsátott rendelkezésemre. A cikket változatlan szöveggel közlöm, csak néhány név elírását korrigáltam. SZ K.)

Naphegytől csillagosig - száműzetésben a grófnőkkel

Részlet egy levélből: „Kedves Szerkesztő Úr! Érdeklődéssel olvastam gr. Bethlen Istvánról szóló cikkét. Közben eszembe jutott egy régi emlékem. Az 1950-es évek legelején szüleimmel együtt kitelepítettek Budapestről. Kényszerlakhelyükön Tiszasülyön közeli szomszédunk volt Bethlen Margit, a jó emlékű miniszterelnök felesége..." (Szives Zoltánné)

A derűre hangolt kis lakásnak egész ablaksora nyílik a térre. A teret Szabadságnak hívják. Szives Zoltánnénak, ennek a meisseni porcelán finomságú, testi és lelki kondícióját őrző pesti hölgynek a tér neve megélt fogalom. Csak az tud ilyen simogató pillantással kinézni a Szabadság térre, aki egy életszakaszában szabadsághiányban szenvedett. 1951. május 18-án kapták kézhez azt a határozatot melyet az egyenruhás kézbesítő e szavak kíséretében adott át: „Kérem, én csak egy szolgálatot teljesítő rendőr vagyok." A határozat aláírója a 8130/1939 M.E. számú rendelet alapján Budapest területéről azonnali hatállyal kitiltotta Csipkés Ernő vezérőrnagyot, a feleségét a nővérét és leányát Csipkés Irént. Szives Zoltánné, az egykori Csipkés Irén ma humorban oldja fel az akkori keserűséget.

- Úgy tudom, ugyanezekkel a rendeletekkel tiltották ki a fővárosból a rossz lányokat is.

Nem furcsa? A Horthy-érában született paragrafusok tettek szolgálatot az ellenkező előjelű Rákosi-világban is.

Csipkés vezérőrnagy lánya, a gimnáziumot és kereskedelmit járt Babából akkor kezdett „megirénesedni". Mert a Naphegyről Csillagosra költözni nem azt jelentette: egyik fényes égitestről a másikra. A Naphegy utca elegáns, budai környék, a Csillagos meg tanya a Tisza-vidéken.

A városparancsnok lánya

- Kezdem ott, hogy apám szemrebbenés nélkül olvasta végig a kitiltó határozatot - néz rám zöldesbarna szemével Szives Zoltánné. - Ilyen ember volt: kifelé higgadt, megfontolt, befelé magát emésztő. Nagyapám háromgyermekes postatiszt lévén, apámat a csaknem ingyenes pécsi kadétiskolába adta. Én Kecskeméten születtem, aztán apámat Miskolcra helyezték, végül Pesten szolgált a háború előtt vezérőrnagyi rangban, városparancsnokként. Tanított a Ludovikán és a Bolyai Egyetemen is. Nekem ö volt a nagybetűs Ember, aki a legpolgáribb minta és puritán vallása (unitárius volt) szerint élt, meleg, családi légkörben. Egy bátyám volt, aki nem fejezhette be a Műegyetemet. Apámat mások is így értékelhették, mert amikor 1948-ban hazatérhetett a Szovjetunióból - az 1. világháború után is fogoly volt ugyanott égtek a telefonvonalak, annyian jelentkeztek, hogy szívesen tanúskodnak mellette, ha kell. A Népbíróság igazolta is. Sok sárga csillagos embertársát mentette meg. A házunkból reggelenként egy ásós munkaszolgálatra beosztott fiatalembert felvett a kocsijába, mintha dolgozni vinné, pedig saját munkahelyére fuvarozta, hogy ne essék bántódása.

Mi a kitelepítés napján pár kilónyi személyes holmival, élelemmel vártuk a sorsunkat a Magdolna-pályaudvaron. Nem tudtuk, hogy bútort is szabad vinni; ezt később a bátyám küldte utánunk. Fegyelmezettek voltunk, csak Bárdossy Pál testőrtiszt felesége, a Claire Kenneth néven bestsellereket író sorstársunk játszotta el a nagyjelenetet, színészileg jól megoldva: nekidőlt a vagon oldalának és látványosan zokogott. Ő Kolopfürdőre került, később már nemigen találkoztunk vele. Rendes, fapados kocsiban utaztunk, nem marhavagonban. De azért a zord, szuronyos rendőr ott ült velünk. Jászladányban leszállítottak bennünket, és teherautóra tereltek. A szürkületben rizsföldek között robogtunk. Úristen, csak nem lopnak át minket a határon? Akkoriban természetes volt az ilyen aggodalom. Ahogy az is, amikor a végállomáson, a Csillagos-tanyán a gazda, Bugyi Miklós bevallotta, nem tudták, minket hoznak-e, vagy őket viszik.

Rendes, tanyás emberek voltak. Inkább csak a néni tartózkodott a tanyán. Első este a villanytalan házban, ahol éppen petróleum sem volt a lámpában, anyám úgy érezte, kötelessége meleg ételt adni elcsigázott családjának, sógornőjének. Rántottát sütött, és a sötétben jól megtrisózta... Ezer szerencse, hogy a háziak is a humoros oldaláról fogták fel a tévedést, és nem úgy, hogy az osztályellenség mérgezni akar! Mint ahogy mi is igyekeztünk a sport oldaláról megközelíteni azt a tényt, hogy három kilométert kellett gyalogolni a faluig kenyérért, tejért. Ez volt a rövidebb út, a toronyiránti: minden rizstábla előtt le a cipőt, átgázolni a sáron, aztán lábtörlés, fel a cipőt, és tovább. Örültünk, amikor a Valyon-tanyára hurcolkodhattunk. Aztán végre a faluba, Tiszasülyre.

Nem panaszkodhattunk: fedél volt a fejünk felett. Egy Blankenstein nevű katonatisztnek csak a tornác jutott, ott húzta meg magát a vacogtató téli hónapokban. Nagyon jó népek lakták azt a vidéket. Olyan nem volt, hogy amikor elvitték mosásba az ágyneműt, vagy hozták vissza, valamivel ne kedveskedtek volna. Annyi disznótorost azóta sem ettem. Még a tanácson is volt jó emberünk. Bár egy afférra azért emlékszem. Kihirdették, hogy aratni kell menniük az „idegeneknek". Apám kőműves mellett culágerkodott, így nekem kellett volna jelentkeznem a munkára. De azt üzentem, nem megyek. Berendeltek a tanácsra. Én elővettem a kitelepítési határozatot, és ráböktem az egyik passzusra: „Új lakóhelyén munkába állításáról - kívánságára - a helyi tanács gondoskodik" Uraim, én nem veszem igénybe a gondoskodásukat. Napokig a csodámra járt a környék, ki az a lány, aki meg merte tagadni a munkát. Pedig azt hiszem, nem abból merítettem a biztonságot, hogy tanult lánynak számítottam. Huszonnégy-huszonöt éves voltam akkoriban, munkahelyem is volt Pesten, ahol tapintatosan azt írták a munkakönyvembe, mielőtt kitelepítettek: „Hozzájárulással kilépett." Nem, azt hiszem, a bátorságot abból merítettem, hogy a tanács folyosóján bár kifüggesztették az akkori szlogent, a tiszasülyiek megcsonkították azt. Csak ennyi állt ott: Lenin élt, Lenin él. Mintha kételkedtek volna abban, hogy „élni fog".

De hát én dolgoztam! Vőlegényem lehozott Pestről egy síkkötőgépet, megnyithattam a Csipkés-butikot. Divatot csináltam Tiszasülyön és környékén a pulóveremmel, mindenki ezt a modellt hordta. Egy este, hogy meg ne lássák, a párttitkár

felesége is besurrant, hogy rendeljen a szinte anyagáron készülő Csipkés-féle pulóverből.

Bethlen és Csáky özvegye

Azért a homokegyforma napokat megszínesítették a rendőri engedéllyel tett kisebb utazások orvoshoz, fogorvoshoz a tanyán is. Nem volt tilos vendéget fogadni. Ahogy újságot, könyvet olvasni sem. Hallgathattuk az egyadós néprádiót. Igaz, a vőlegényem egyszer csak elmaradt. Valaki megfenyegette, őt is kitelepítik, ha látogat. Amikor utoljára járt nálam, azt kérdeztem: „ Ugye, Károly, mostantól már nem jössz?" Vannak ilyen megérzéseim, a barátnőm ezért is mondta rám: boszorkány vagyok.

Volt nekem már korábban is vőlegényem. Egyszer az a hideg verejtékes rémálmom támadt róla, hogy négyszer-ötször is fej nélkül jelenik meg előttem. Az egységével akkor próbált kitörni a fővárost halálos ölelésben tartó ostromgyűrűből, és ott pusztult. Vannak ilyen megmagyarázhatatlan kapcsolások minden ember életében, mint ez az álom.

Néha betért hozzánk Tiszasülyön sorstársunk, gróf Bethlen Istvánné, Magyarország egykori miniszterelnökének özvegye, nekünk csak Margit néni. Csodáltam őt. Benne járt a korban, de tartása volt! Méltósággal viselte balsorsát. Étele, ha szűkösen is, de megvolt, magántulajdonának „luxusdarabjai" egy körgallér, egy viharlámpa, egy sétabot. Ezeket használva sétálgatott minden este a faluban, nyomában a tanyavilágból hozzászegődött kutya. Soha zokszót nem ejtett a mostoha körülményekről. Azt a kis szobát, mely osztályrészéül jutott függönyökkel négy részre osztotta, így lett „fürdőszobája", konyhája, hálója és nappalija. Mindennap úszott a Tiszában, meg is őrizte testi tartását is.

A kitelepítésben kötöttem életre szóló barátságot gróf Csáky István egykori külügyminiszter özvegyével, aki született Chorinsky lány volt a grófi ágból. Irma, barátainak Irmi, nem akart a diplomatához hozzámenni, még a második megkérése után is gondolkodási időt kért. Végül igent mondott a nála jóval idősebb férfinak. A barátnőm is megálmodta a szomorú jövőt a nászéjszakáján. Nem is akart Magyarországra jönni, mert kemény telet álmodott, melyben ő nyitott sír mellett áll. És tényleg, hideg télben halt furcsa halált a férje, akinek minisztersége alatt, 1938. december 10. és 1941. január 26. között sok minden történt velünk: helyreállt a diplomáciai viszony Magyarország és a Szovjetunió között, visszacsatolták az ország leszakított részeit... De ezeket a történészek jobban tudják. Csak annyit, hogy úgy mesélte, Csáky gróf konzervtől lett rosszul Jugoszláviában, de a kórházban üvegszilánkokkal kevert medicinával „gyógyították" halálra. Irminek ápolónői végzettsége is volt, tehetetlenül kellett végignéznie férje kínjait. Akkor őszült meg teljesen, egy éjszaka alatt.

Róla még csak annyit, hogy a kitelepítésben ment újra férjhez. Szabadulásuk után sokszori kérvényezésre Grazba engedték őket, haláláig leveleztünk. A mi internálásunknak az 1953. szeptember 11-i határozat vetett véget: apámék Gárdonyban béreltek lakást, én, aki a korábbi szabadulás reményében névházasságot kötöttem, a válás után Balatonalmádiban kötöttem ki a 4-es Mélyépítő Vállalatnál állást kapva. Szives Zoltánnal lett igazi házasságom, ez jó volt, jó haverok voltunk, de egyszer vége lett.

Több munkahely fogadott be, többször költöztem, amíg hazaértem ide, a Szabadság térre. De ez már másik történet. Legyen elég annyi, hogy összejárok ötyézni, „öreg tyúkok egylete", a kereskedelmis lányokkal meg a gimnáziumi barátnőkkel is. Már csak néha álmodom Tiszasülyről, Csillagos-tanyáról.

DR. JALSOVICZKY ZOLTÁNNÉ BÁRCZAY RÓZA

visszaemlékezés Mezőberényre

Ajánlás

Nem sokaknak írom, csak a keveseknek.
Azoknak kik máma úgy, mint én, szenvednek.
Kiknek faj az idő őrök elmúlása
Régi szent eszméik sárba tapadása.
Kik a múlt időket úgy mint én siratják:
Soraimat csak ők, mások ne olvassák!

Csöndes, nyugalmas este volt Borsodon 1905. október 30-án. Kint, a messzeségben már voltak nyugtalanító zajok, melyek nem hallatszottak ide. Még a szénbánya sem nyílt meg a szomszéd Edelény községben, ami ronthatta volna a levegőt. Csönd, nyugalom és békesség lebegett a régi avargyűrű, a Bors vezér földvára és a tövében fekvő Borsod falu fölött. Ebbe a csöndes, nyugodt világba születtem egy középbirtokos család első gyermekeként, majd utánam három testvérem, Sándor, Lilla és Tibor.

A házunk szép, nagy, újonnan épült ház volt. A kertje is nagy, virágos és zöldséges, gyümölcsös. A kertben lévő teniszpályán sokat teniszeztünk. Szerettem korcsolyázni és a kertben tevékenykedni.

1936 januárjában mely gy ászba borított bennünket apám halála. Ez év márciusában eljött hozzánk Jalsoviczky Zoltán, aki megkért. A 21 évnyi korkülönbség miatt nehezen határoztam el magamat.

Az esküvőt június 6-án tartottuk egészen szúk családi körben, csak a szülők es testvérek jelenlétében. A Zsigmond utcában fekvő új lakásunkba költöztünk, ahová mind a négy gyermekünk: Ida (1937), Róza (1938), László (1941) és Lilla (1948) született. Ez volt az otthonunk 1951-ig. Zoltán a Pénzügyminisztériumban szolgált, ahonnan 1941-ben ment nyugdíjba mint miniszteri tanácsos.

Az 1951-es nyár nagy változást hozott életünkben. Ekkor három nagyobb gyermekünk az általános iskolába járt a negyedik még csak hároméves volt.

Már a nyár elején hallottuk, hogy egyeseket Budapestről kitelepítenek 24 óra csomagolási időt adnak, megszabták, hogy személyenként mennyi bútor vihető. A veszély fenyegetően libegett fölöttünk, lehet, hogy visznek minket is.

Június 18-án reggel 4 órakor csöngettek. Fölébredve rögtön gondoltuk, hogy miről van szó. Zoltán kiment, és nemsokára letörten jött vissza egy papírlappal a kezében: Igen! Fölkeltünk mindnyájan, és csomagolni kezdtünk. Kétfelé csomagoltunk. Amit magunkkal vittünk, és ami ott maradt. Hamarosan jött baráti és rokoni segítség is. Ők cipelték a bútorokat a házban emeletről le, emeletre föl. Mert akadtak, akik vállalták a holmik elhelyezését. Alig egy-két darab maradt a lakásban, amit a rendőrség elvitt. Jalsoviczky Lajos elismerő csodálkozással mondta nekem: te egyáltalán nem is vagy kétségbeesve. Nem érek rá, feleltem, csomagolni kell! A viceházmester-né, jóakaratú kis öregasszony, sopánkodott: Borzasztó, hogy a nagyságos asszonyékat is viszik négy gyerekkel! Amire bennem fölülkerekedett az akasztófahumor. Dehogy borzasztó, feleltem, hát nem olvasta az újságban, hogy ez a helyes?! Ő csak sopánkodva ingatta a fejét, majd hozott nekünk egy 2 kg-os kenyeret az útra. Jöttek a házból „hiénák" is, akik segítés ürügyén azt lesték, hogy mit lophatnak el. Nem sokat törődtem velük. Akár ők viszik el, akár itt marad a rendőrök számára. Általában én csak azzal törődtem, amit vittünk: három fehér kis szekrény, ami könnyen mozdítható volt, ágyak, díványok, egy asztal, néhány szék. Ágynemű, ruhanemű zsákokba csomagolva, konyhaedény ládákba. Zoltán törődött azzal, ami ott maradt.

Károly sógorom „fűtött". A kályhában tüzelte el az általa veszélyesnek tartott könyveket. Egész nap és egész éjjel csomagoltunk. Nem értem rá kétségbeesni csakugyan. Még sajnálkozni sem azon, ami ott maradt: a naplóm, regényeim, verseim. Csak az volt a fontos, amit magunkkal vittünk. Június 19-én hajnalban megjelentek értünk a rendőrök a teherautóval. Abban már ült egy másik, elkeseredett család. Fölrakták a mi holminkat is. A házbeliek egy része kikísért a kapu elé. Vigasztaló szavakat mondtak, hogy nem lesz rosszabb, mint az ostrom volt. Azután elindult velünk a teherautó. Ragyogó napsütéses nyári reggelben mentünk át a Margit hídon.

Az autó valamelyik külvárosi pályaudvarra vitt. Ott bútorainkat tehervagonokra rakták, minket személykocsikba tereltek. Beültünk. Már korán reggel meleg volt. Az órák múltak, és a vonat állt. A kis Lilla nyafogott, hogy menjünk haza! A nagyobbakat egyik kitelepített figyelmeztette: gyerekek, ne menjetek az ablakhoz, a rendőrök nem szeretik!

Déltájban azután elindult velünk a vonat. Ment, vitt, egyelőre Mezőberénybe. Hogy ott hogyan lesz és mi lesz majd tovább? Erre nem volt válasz. Nem is akartam előrenézni a jövőbe. Hiszen szomorú példa volt elég. A németek bánásmódja a zsidókkal. Mauthausen, Auschwitz.. Most meg egyelőre itt vagyunk a vonaton. Cegléd felé vittek. Sorban következtek az ösmerős állomások. Hányszor utaztunk el ezek mellett valamikor, amikor hétvégi pihenésre Nagykőrösre mentünk A vonat lassan döcögött és sokáig ácsorgott. Amikor Szolnokra befutott, több hosszút és rövidet sípolt vegyesen. Az egyik katonaviselt megdöbbenten mondta: A mindenit! D betűt sípolt! /Deportáltak/

Azután elindultunk Szolnokon át a Tisza hídján Mezőtúr után alkonyodni kezdett. Este kilenc óra tájban érkeztünk meg Mezőberénybe. Leszálltunk, kirakták a bútorainkat. A faluba bemenni egyelőre nem tudtunk. Szép, meleg nyári este volt, a telihold fényesen világított az égen. Lefeküdtünk az állomás melletti gyepre és ott aludtunk reggelig. Hajnalban gyönyörű napsütésre ébredtünk. Zoltánnak ekkor sikerült taxit fognia, belepakolt engem a négy gyerekkel, és beküldött a Petőfi utca 11. alá, ahová a kitelepítésünk szólt. Ő maga ott maradt a bútoraink teherautóra rakásánál. Gyorsan megérkeztünk a ház elé, és kopogtunk az ablakon. A háziasszony kinézett, azután hamarosan kijött. Kétségbeesetten és erélyesen tiltakozott az invázió ellen, hogy őnála már három család van, többet nem vállal. A gyerekek ott maradtak, az asszony kijött velem az állomásra tiltakozni az ott intézkedő tanácstagok előtt. Azok rögtön elintézték:

- Hát akkor menjenek szembe, a nyolcasba, Braun Samuékhoz! - Akkor már bútoraink is föl voltak pakolva. Fölkapaszkodtunk Zoltánnal mi is a teherautóra, és mentünk a bizonytalan hajlék felé. A kiűzöttség, a kitagadottság hangulata nehezedett rám, amint a ragyogó, nyári reggelben a teherautón imbolyogtam a módos, tekintélyes magyar képű emberek között. Egyikük büszkén mutatta a református „magyar" templomot, amint itt nevezték. Később hallottam, hogy a régi nagygazdákat, az úgynevezett kulákokat rendelték ki beszállításunkra.

Kinyitották a 8-as számú ház zöld kapuját, és berobogtunk rajta a nagy teherautóval. A háziasszonyt, az öreg Braun nénit láthatólag kellemetlenül érintette váratlan megjelenésünk, de rögtön kijelölt számunkra egy udvari szobát meg egy nagy konyhát. A szobában ugyan egyelőre még egy pulyka volt a kicsinyeivel, így első éjszaka egy kamrában aludtunk.

Másnap felsúroltam a szobát, elhelyeztük a bútorokat. A konyha be volt rendezve a háziak nagy asztalával, kredencével, amibe beköltöztünk a konyhai edényekkel és az evőeszközökkel.

Szép, nagy ház volt, látszott rajta a sváb nagygazdák régi jómódja. Terjedelmes virágos udvar, tágas mellékhelyiségek, hátul nagy kert.

A kitelepítettek jelentkezhettek munkára a Hidasháti Állami Gazdaságban. A három nagyobb gyerek mindjárt jelentkezett, de én még néhány napig a kicsomagolással és rendezgetéssel voltam elfoglalva. Mire én is kimentem, már tökéletesen informálva voltam a kinti viszonyokról. A gyerekek mindenről részletesen

beszámoltak. Július 2-án, egy hétfői napon azután én is fölszálltam velük a vontatóra, ami hajnali háromkor indult még teljesen sötétben, hogy hajnalhasadáskor már kint legyünk a borsóföldön, mert a borsót csak harmatosan lehetett szedni. Sokan voltunk, alig fértünk föl.

Szedtük a borsót. A gyerekek unták, fáradtak is voltak, és nem sokat produkáltak. Különösen Laci, hiszen még csak tízéves volt. De azért mégis érdemes volt Őket kihozni, mert elég jó és nagyon olcsó kosztot kaptunk odakint. Zoltán addig otthon főzött a kis Lillának. Délelőtt a borsót szedtük, délután a gyapot közül kellett kihordanunk a kikapált dudvát.

A gyapottal akkor kezdtek kísérletezni, amióta Egyiptomból nem kaptak. Néhány év múlva abbahagyták. A gazdaság rengeteget ráfizetett, de a mi számunkra ősz felé ez jelentette a legjobb keresetet. Este azután órákig vártunk a vontatóra. Volt olyan eset is, hogy egyáltalán nem jött értünk, és gyalog kellett hazamennünk a 11 kilométerre lévő faluba.

Kovács tanító volt velünk felügyelőként az iskolaszünet idejére. Roppant jóakarattal volt irántunk, és mindig a mi érdekeinket nézte. Utólag is csodálkozom, hogyan volt ehhez bátorsága abban az időben. Déli ebédszünetekben gátlás nélkül politizált velünk, nézetei teljesen a kitelepítettekéivel voltak azonosak. Ugyanúgy várta a változást, mint mi.

A borsószedés befejezése után kaprot arattunk. Sarlóval kellett levágni a magnak való kaprot, csomóba rakni, és spárgával összekötni. Ez már érdekesebb munka volt, és még Laci is nagy ambícióval dolgozott benne. A kévekötésnél az egyik hölgy megkérdezte:

- Tanító úr kérem, masnira kell kötni?

A társaság nagy részének fogalma sem volt a mezei munkáról. Én még legalább láttam belőle valamit Borsodon, és a kertben kapálgatás révén is konyítottam valamit hozzá. Napraforgó kapálás volt soron, az idő meleg volt, és a száraz földnek már nyári, csaknem őszi szaga volt. Mert más szaga van a földnek nyáron és ősszel, mint tavasszal. Szerettem kertészkedni, szerettem a földet. Az őseim mind falun éltek, a földből éltek. Kedvvel kapáltam, és nagyon jól haladtam. Amikor a sor végére értem, visszafordultam a másik soron. Egyre maradoztak el mellettem a szembejövők. Az egyik kitelepített férfi, aki elég kényelmesen dolgozott, megszólalt:

- Méltóságos asszony, maga úgy látom, túlságosan szorgalmas. Higgye el nekem, hogy nem érdemes a kommunistáknak dolgozni.

Megálltam, és a kapa nyelére támaszkodva feleltem:

- Én nem a kommunistáknak dolgozom, én a magyar földnek dolgozom.

Szeptember elején Rózsi és Laci megkezdték az iskolát. Ida már kijárta a nyolc általánost, de most szó sem lehetett arról, hogy valamelyik középiskolába folytathatná tanulmányait. Járt hát ki velem együtt a gazdaságba továbbra is. Megkezdődött a gyapotszedés. Jártunk a sorok között és tömtük a zsákba a kinyílt gubókból kihúzott selymes, fehér vattát. Egészen jó munka volt, mert akkor már az idő sem volt túlságosan meleg.

A társaság kellemes volt. Sok régi ösmerős, vagy ha nem ösmertem is őket, tudtam róluk, hogy kik. Voltak mások is, akikről nem tudtam, hogy kik. Ezek között viszont akadt néhány nagyon művelt. Témájuk a politikán kívül a tudomány és művészet volt. Ezeket Ida nagy érdeklődéssel hallgatta. Örültem, hogy ha már nem tanulhat, legalább művelődik.

Ősszel újabb merénylet volt ellenünk a hatóságok részéről a békekölcsön jegyeztetés. Az embereket behívták a tanácsra, és fenyegetések, sőt tettleges bántalmazások mellett kény szeri tették őket, hogy jegyezzenek ötszáz, ezer forintot vagy még többet. Pénze senkinek sem volt, és ezt a kényszerű,

behajthatatlan adósságot mindenki lidércnyomásnak érezte.

Nekünk még szerencsénk volt, mert Zoltánt az elsők között hívták be, és amikor arra a kérdésre, hogy mennyit kíván jegyezni, ezt felelte:

-Tavaly száz forintot jegyeztem, most megemelem száz százalékkal. Akkor szó nélkül belenyugodtak.

Volt, akit a pincébe való levitetéssel fenyegettek, fél lábra állítottak, megvertek, hogy nagyobb összeg jegyzésére vegyék rá.

A napok, különösen a reggelek hűvösödni kezdtek. Mindig több és több ruhát kellett rétegesen magunkra szednünk. Ha az eső kivert a munkából behúzódtunk valamelyik közeli tanyába vagy istállóba, amíg elállt. Lassankint a talaj is fölázott. Ragadós sárban szedtük a gyapotot.

Későn ősszel néhány hétre akadt jobb munkánk is. A községi legelő szélét fásítottuk. Kis csemetéket ültettünk, nem kellett mély gödröt ásni, nem volt fárasztó. Elég jól fizették, azonkívül közel volt a faluhoz, nem kellett a vontatóra várni, és délután ötre mindig otthon voltam.

1951, októberben beszüntették Zoltán nyugdíját, és most már csak Ida es az én sovány keresetemre épült a megélhetés. Az életszínvonal ment lefelé. Fűtés tekintetében szerencsések voltunk, mert a szobánkban volt egy kissé rozzant de még használható kemence. Vettünk két szekér szalmát, és azzal fűtöttünk. A szobában nem volt nagy meleg, de nem is fáztunk.

Mikor a faültetést befagyasztotta a hideg, megkezdődött a gubószedés, majd annak fejtése. A ki nem nyílt gyapotgubókat egy erre a célra lefoglalt korcsmahelyiségben fejtettük ki. A munkát hangulatossá tette, hogy két kitelepített jó hangú férfi operaáriákat énekelt

Karácsony előtt óriási szeretetcsomag érkezett szülőföldemről. Borsodon a falu népe összegyűjtött számunkra egy nagy láda élelmiszert. Lisztet, zsírt, cukrot, diót, mákot, szalonnát, kolbászt stb. Így a karácsony nem volt olyan szűkös, mint e nélkül lett volna.

Újév után meglátogatott Lilla húgom. Megnyugodva látta, hogy elég jól megvagyunk. Akkor már Taktaszadán ő hozzá is telepítettek két családot. Mondta, hogy igyekszik lehetőleg elviselhetővé tenni a sorsukat, habár ő maga is nehezen birkózik a körülményekkel. Adó, beszolgáltatás... Mindig el volt készülve rá, hogy becsukják.

A mi egyik házigazdánk is hetek óta börtönben volt már, a másiknál pedig megjelent a végrehajtó, és jóformán mindenüket elvitte. Többek közt a konyhaasztalt és a nagy kredencet is, amit mi használtunk. így evőeszközt, edényt mindent ismét vissza kellett pakolnunk a ládákba. Egy rossz mosogatópad maradt. Ebédnél sorban arra ültünk le, kezünkbe fogva a tányért.
- Mint a zsúrban - ahogy Lilla mondta.

Lillát elvittem a gubófejtéshez is. Egymás mellett ültünk, lábunknál három zsákkal. Egyikben volt a fejteni való gubó, a másikban a kifejtett gyapot a harmadikban az üres gubóhéj. Ezt mindenki hazavitte tüzelőnek. Zsúfolt és levegőtlen volt a nagy helyiség. Februárban Idával leginkább csak gubót szedni jártunk ki. Hideg volt a sáros talajon járkálni, sokszor térdelni, de leghidegebb jobb volt a vontatóra való várakozás. Ilyenkor egyesekből élénken kitört a türelmetlen méltatlankodás, és erősen fenték a fogukat, hogy változás esetén majd mennyire bosszút állnak mindezért. Rezignáltan hallgattam, már kezdtem leszűrni a tanulságot, hogy egyik társadalmi rendszer sem jobb vagy rosszabb, mint a másik. Mindegyiknek vannak hibái. Csak egy van ami mindegyiknél rosszabb: az egyikről a másikra való hirtelen átmenet. Mi éppen ebbe estünk bele, de nem szóltam róla egy szót sem. Hadd fenjék a fogukat. Tudtam, hogy melegíti őket.

Március végéig tartott a gubófejtés. Akkor megjelentek a gazdaság emberei a következő nyárra szerződtetni. Mi, Idával hosszas gondolkozás után leszerződtünk egész nyárra kintlakással úgy, hogy hétfőn kivisz, szombaton hazahoz a vontató.

1952. februárban a házakat államosították. Államosították a mezőberényi házak egy részét is, azt is, amelyikben laktunk. Nagy kertjét felosztották használatra a lakók között. Tavasszal megkezdtem a kertészkedést. Erre most ráértem, mert a gazdaságban a munkát csak április végén kezdtük. Akkor kivonultunk, egyelőre csak hatan: egy öreg házaspár, egy volt tábornok, egy öreg bíró, egy nagyvendéglős felesége és én. Első héten csak egy hálóhelyiség volt a számunkra, ebben oszlottunk el, egyik végében a nők, másikban a férfiak. Egészen jól megvoltunk egy hétig, hiszen úgyis olyan hideg volt a helyiség, hogy ruhában aludtunk.

Következő héten azután átmentünk egy másik tanyára. Ott már külön épület volt a nők, külön a férfiak számára. Lassankint mind többen és többen jöttek ki. Néhány nap múlva kijött Ida, iskolazárás után Rózsi és Laci is. Kapáltunk kukoricát, répát, napraforgót, de leginkább gyapotot. A díjazás silány volt, és már a koszt sem olyan jó, mint előző évben, de jobb híján beértük vele.

Ebédszünetben folyt a beszélgetés. Leginkább politizálás, vagyis reménykedés. Egyesek egészen fantasztikus dolgokban reménykedtek. Én csak abban az egyben, hogy ami eddig volt, azt is kibírtuk, hát talán ki fogjuk bírni azt is, ami ezután jön.

Margit sógornőmet anyjával és a két kisebb gyerekkel kitelepítették Miskolcról a Hortobágyra, még sokkal rosszabb körülmények közé, mint minket. Sándor öcsém és a két nagyobb gyerek éppen nem volt otthon, így őket nem vitték el.

Az idő előrehaladtával változtak a munkák. Júliusban megkezdtük az aratást. Ezt nem szerettük. Az aratógép által levágott kévéket kellett keresztekbe raknunk. A kévék nem voltak mindig összekötve, sőt olyan eset is volt, hogy fűkaszáló gép vágta le a gabonát. Ezeket kellett csomóba gyűjtenünk, kévékbe kötnünk és keresztbe raknunk. Nehéz munka volt, azonkívül a tarlón valahogy mindig melegebb is volt, mint másutt.

Nagyon meleg nyár volt az 1952-es. Sokszor, amint délidőben vonultunk a napsütötte tarlón az erős déli szélben, olyan volt, mintha forró vízben mennénk. De csodálatosképpen bírtuk. A nálam sokkal öregebbek is. Sohasem lett rosszul senki.

Ősszel megint kezdtek a békekölcsönjegyzéssel zaklatni bennünket. Most már Zoltán sem úszta meg 200 forinttal, mint tavaly, ezret kellett jegyeznie. Újabb lidércnyomásként nehezedett ránk ez az adósság. Kifizetni lehetetlen volt, hiszen a jövedelmünkből a legnagyobb takarékosság mellett éppen hogy csak silányan megéltünk.

Ősszel Rózsi és Laci megint iskolába jártak. Mi, Idával dolgoztunk tovább a földeken. Megkezdődött a gyapotszedés eleinte szép, meleg időben, később hidegben, sárban.

Tél felé azután hazamentünk, és vártuk a tavaszt. Lisztet és kenyeret akkor már nehezen lehetett kapni, de mi a gazdaságban megkerestük az egész család számára való liszt fejadagot. Ezen éltünk, meg azon, amit nyáron a kertben termesztettem. Mert pénzünk gyéren volt.

Azután múlt a tél, és eljött 1953. március eleje. Egy délelőtt éppen pirított grízt főztem a konyhában. Az ajtó nyitva volt a szép, verőfényes időben. Egyszer csak megáll a konyhaajtó előtt a házban lakó kitelepített, és ragyogó arccal megszólal:

- Roppant szomorú hír van! Sztálint megütötte a guta.
- Meghalt? - kérdeztem.
- Nem, még nem, de biztos, hogy meg fog.

Hát ez csakugyan nagy hír volt. És néhány nap múlva megjött a megerősítés; csakugyan meghalt. Az orosz-szovjet legerősebb oszlopa kidőlt. Nagy, zseniális szervezőtehetség volt. Meg kell, hogy látszódjon a hiánya. Az optimizmus ismét dúsan kihajtott és virágzott. És nem egészen alaptalanul. A boltokban javult a kenyérellátás, nem kellett annyit sorban állni, mint eddig.

Tavasszal megjelent nálunk környezettanulmányon egy nyomozó a békekölcsön ügyében. Ebből Zoltán eddig még csak 100 forintot fizetett ki. A nyomozó elösmerte, hogy bizony, elég megélni!

És néhány nap múlva megküldték a 100 forintos kötvényt. Ez a teher is leesett rólunk.

Megkezdtem ismét a kertészkedést. Kelt a retek, a saláta, a spenót. Egyesek már hazaútról fantáziáltak. Pedig hát se lakás, semmi. Biztosabb volt a kertészkedés.

Április végén nagy ijedtségünk volt. Lacit vakbélgyulladással be kellett vinni a békéscsabai kórházba, mentők vitték be. Nekünk nem lett volna szabad elhagynunk Mezőberény határát, de azért másnap vonattal beszöktem Békéscsabára.

Kicsit bizony már elkésett az operáció, gennyes volt, de azért elég hamar meggyógyult.

Hazafelé a rendőrség előtt kellett elmennem, messziről láttam, hogy a kapuban ott áll két rendőr, visszafordultam hát, és kerülő úton mentem haza, nem akartam a rendőrség előtt elmenni. Bujkáltunk, mint a gonosztevők, de lassan már megszoktuk ezt is. Gond volt a kórházköltséggel, mert az idén még nem dolgoztunk, nem járt az SZTK. A tanácsházán kérni kellett, hogy „szegénységi alapon" rendezzék a költségeket. Ezt nagy nehezen sikerült elérni.

A rendőrség viszonylag ritkán zaklatott bennünket. Egy éjjel bezörgettek, bejött két rendőr, szétnéztek a szobában, megszámoltak bennünket. Zseblámpával bevilágítottak még a kis Lilla gyerekágyába is, megnézték az asztalon levő könyvet (egy mesekönyv volt), azután elmentek.

Májusban ismét volt egy úgynevezett választás. Csak egy párt indult, erre kellett leadni a szavazócédulákat. Nekünk, mint kitelepítetteknek és háborús bűnösöknek, nem volt választójogunk. Ennek nagyon örültünk. Május vége felé megint kiköltöztünk az állami gazdaságba Idával. Rózsi továbbtanulása miatt felkerestem az iskolát. Az iskolában, az asztalnál az igazgató beszélt egy asszonnyal, akinek a fiát továbbtanulásra biztatta.

- Nemigen érdemes neki - mondta az asszony csak hármas tanuló.

- De igen! - érvelt az igazgató. - Igyekezzen, tegyen éjt nappallá, mutassa meg, hogy a régi napszámosok gyerekei is alkalmasak szellemi munkára.

Ezalatt a másik asztalhoz léptem az osztályfőnöknőhöz, aki nagyon jó hírben álló pedagógus volt, példás fegyelmet tudott tartani. Sajnos semmi remény sincs rá, X-es besorolásban van, az iskola nem ajánlhatja Rózsit.

A közepes tanulót, aki nem is vágyik rá, rábeszélik a továbbtanulásra, az én jó tanuló leányaim pedig nem tanulhatnak. Láttam az osztályfőnöknő arcán a résztvevő együttérzést.

Június elején azután Rózsi is kijött dolgozni. Kezdtük a munkát a répa-egyeléssel, és folytattuk a borsószedéssel.

Egyik este a gyerekek ezzel fogadtak: Ottó bácsi azt mondja, hogy a kitelepítettek mehetnek oda, ahová akarnak.

- Ugyan! - hitetlenkedtem.

- De igen - mondta Zoltán is. - Csakugyan van valami hír. Nagy Imre miniszterelnök beszédet mondott, amelyben megígérte a kitelepítettek fölszabadítását.

Jó, optimista hangulat volt hétfőn reggel az értünk jött kocsiknál. Mint szabad embereket üdvözöltük egymást. Pedig előbb meg kell kapnia mindenkinek a fölszabadító végzést. És azután is hol kapunk lakást, ha a szabadságunkkal élve elmegyünk? Azért jobb kedvvel szedtük a borsót, mint eddig. Amikor a borsószedésnek vége volt, a kender következett. Vágni, a magját kiverni, kévébe kötni kellett és kúpba rakni. Nehéz munka volt és fárasztó, háládatlan, keveset jövedelmezett. Ekkor már sorban kaptuk meg a fölszabadító végzéseket. Egyesek, akik kevesebben voltak, vagy bátrabb, vállalkozóbb szelleműek, kezdtek elköltözni Mezőberényből. Többnyire Budapest környékére mentek, méregdrágán bérelt albérleti lyukakba. Budapestre nem volt szabad beköltözni. Mi maradtunk. Hová is mehettünk volna hatan? Vertük hát tovább a kendert. Mire ez készen volt, megért a tengeri, törtük és vágtuk a szárát. Elég jó munka volt. Végül egészen tél felé kezdődött a gyapotszedés. Ezt szerettük, mert a gyapottábla közepén volt a szállásunk, nem kellett sem gyalogolni, sem a szekerekre várni.

Egyszer, már úgy novemberben, roppant hideg, metsző, éles szélben szedtük a gyapotot. Azaz lassankint már csak én magam szedtem. A többiek már mind beszállingóztak a szél elől a fűtetlen, de védett szobába. Bennem is csak a régi, gyermekkori korcsolyázások emléke tartotta a lelket. Akkor is sokszor korcsolyáztunk ilyen süvítő szélben a Bódva jegén. Egyszerre hirtelen rám köszön valaki. Fölnézek. Fiatal fiú, barna arcú, barna szemű, alföldi magyar típus.

- Szedi a gyapottat? - kérdezi.
- Szedem - mondom.
- Aztán mennyit tudnak ezzel keresni?
- Hát úgy napi húsz forintot, ha jól szedjük. Akar talán maga is szedni?
Hirtelen elönti a pulykaméreg. Az arca kipirul, a szeme villog.
- Szed az öregisten nekik még csak egy szálat is! - Ezzel megfordult, és továbbment.

Utánanéztem. Biztos vagyok benne, hogy fog ő is. Ha nem gyapotot szedni, akkor mást dolgozni nekik. Mert rá fogja vinni a kényszerűség ugyanúgy, ahogy engem rávitt. Mégis jólesőn melegítettek a szavai még utólag is. A magyar nép, a magyar föld kemény, kitartó dacát éreztem bennük. Szedtük azután a gyapotot még sárban is, hóban is úgy december elejéig. A szállásunk fűtetlen volt, éjjel jól felöltözve aludtunk. Néha föl-fölébredtünk rá, hogy egér szalad át rajtunk. Nem sokat törődtünk vele, aludtunk tovább.

December elején hirtelen fölmondták nekünk, mert a szállásunk más munkásoknak kellett. Nem is nagyon bántuk, hogy véget ér a kinti fagyoskodás, és mehetünk vissza a családhoz.

Otthonról télen még kijártunk egy TSZ-be gyapotgubót szedni. Ez elég jól fizetett munka volt, és a vontatót is idejében küldték értünk. Egy szomorú epizódja volt ennek a munkának. Az egyik idősebb kitelepített munka közben összeesett, eszméletlenül hoztuk haza a vontatón. Hazulról rögtön kórházba szállították, és ott néhány nap múlva meghalt.

Újév után véget ért ez a munka is. Ültünk bent, a szobában és vártuk a tavaszt.

1954. tavasszal ismét megkezdtem az otthoni kertben a kertészkedést, azonkívül a két leánnyal együtt leszerződtem az állami gazdaság egy közelebb fekvő részlegéhez. Most csak heti három napra, mert kibéreltem a volt jegyzőéknek egy szőlőskertjét is.

Reggel gyalog mentünk ki, és este gyalog jöttünk haza az egész napi munka után. A földek különböző távolságra feküdtek, 5-6 kilométernyire. Fárasztó volt, mert most már nem öreg ki telepi tettekkel, de leginkább fiatal tanyasi leányokkal dolgoztunk együtt.

Ezekkel nehéz volt lépést tartani. És deprimáló volt, hogy mennyire műveletlenek, többen a 8 osztályt sem végezték el. Az egyik fiú a munkaeredmény fölmérésnél sehogy sem akarta elhinni, hogy 3x25 az csak 75, amikor 10x10 az 100. Hiszen a 25 sokkal többel több a tíznél, mint amennyivel 3 kevesebb. Látszott tehát, hogy nem volt buta, hiszen gondolkozni tudott, csak abszolút tanulatlan volt. Két társaság volt csak kellemesnek mondható: a gyerekeké és az értelmi fogyatékosoké. Az iskolaszünetben kint dolgozó gyermekek közt volt néhány igazán nagyon helyes. A fogyatékos szellemi képességűek között pedig sok egyszerű jóakaratot találtam.

Tavasszal egy ideig nem tudtak más munkát adni nekünk, így a legelőt kellett acatolnunk. Az egyik végén fémlemezzel ellátott botokkal szurkáltuk ki a fű közül az oda nem való növényeket. Ez könnyű munka volt, de végtelenül unalmas. Hideg, borús, szeles idő is járt éppen. A legelő tocsogói között bíbicek fészkeltek. Föl-fölröppentek jellegzetes hangjukon szólva. Találtunk is néhányszor fészket, benne tojással. Ennek a nedves, tavaszi tocsogós legelőnek érdekes, különös hangulata volt. Visszahozta a régi gyermekkori bíbictojás kereséseket.

Nyár közepe felé aztán kiköltöztem a gazdaságba, így csak egyszer hetenként kellett ki- és begyalogolnom. Szerda esténkint mindig nagy örömmel jöttem végig a gyalogutakon hazafelé. Rózsi kitartott egész héten.

1954. augusztusban Zoltán visszakapta a nyugdíját. Igaz, csak 200 forintot, nem volt sok, de mégis valami, és a viszonyok nagy javulását mutatta. Idának sikerült bejutnia Békéscsabán egy gyors- és gépíró tanfolyamra. Késő őszig tartott a gazdasági munka. Ősszel már nem laktam kint. Gyaloglás reggel, este. 4-5 kilométer, vissza ugyanennyi. Közben egész nap szedni a répát. De bírtam, csodálatos módon. Pedig akkor már 49 éves voltam. Rózsi állást kapott a békéscsabai evangélikus árvaházban, mosott, főzött, takarított. Kéthetenként jött haza.

1955 tavaszán már nem szerződtem le a gazdaságba, csak a szőlőskertet béreltem tovább. Elég sok zöldség, gyümölcs termett benne, és örömmel jártunk ki szedegetni a nyáron. Ida levizsgázott a gyors- és gépíró tanfolyamon, de állást nem kapott. Mindenki félt fölvenni egy kitelepítetted Laci elvégezte az általános iskolát, de felsőbb iskolába nem vették föl. Ősszel Idával elmentünk a Csárdaszállási Állami Gazdaságba répát szedni. Ott magas protekciónk akadt: a volt borsodi ispánunk fia volt az egyik agronómus. A répaszedés befejeztével Ida beiratkozott a gyors-és gépíró tanfolyam második évére is, abban a reményben, hogy elvégzésekor, esetleg előbb is kap állást.

Télen megjelent Békéscsabán a plakát, hogy fiatal, általános iskolát végzett fiúk jelentkezzenek kőműves tanulónak. Laci bement, és jelentkezett. Megkérdezték tőle, hogy kitelepítés folytán került-e Mezőberénybe, és amikor megmondta, nem vették föl. Szomorúan jött haza, de néhány nap múlva kapott egy expressz levelet Budapestről, hogy azonnal jelentkezzen. Úgy látszik, ott hiány volt jelentkezőkben, és Békéscsabáról jelentették, hogy ott kik maradtak ki.

Másnap este elindultam vele az éjszakai személyvonattal. Reggel érkeztünk meg Budapestre, és elmentünk a fölvételre. Az orvosi vizsgálaton kőművesnek nem felelt meg, de fölvették kályhásnak. Mielőtt a szerződést megírták volna, be kellett mutatni a születési és az iskolai bizonyítványt. A hivatalnok az iskolai bizonyítványba belenézett, de mást nem kérdezett. Akkor láttam, hogy mekkora különbség van Budapest és a vidék között. Budapesten már nem érdekes a származás. Laci bevonult az iparitanuló-otthonba, én hazajöttem megnyugodva, hogy Laci el van helyezve. Nemsokára írt. Meg volt elégedve a helyzetével, szeretett ott lenni.

Ida bejárt Békéscsabára, a tanfolyamra, melyet nyár elején elvégzett. Az egyik tanár segítségével sikerült állást kapnia a békéscsabai Terményforgalmi Vállalatnál. Eleinte még kevés fizetést kapott, mégis nagyot lendített rajtunk ez a körülmény.

1956 nyarán Rózsi fölmondott az árvaházban, és Pesten szeretett volna munkát találni. Így augusztusban vele együtt fölmentem én is.

Lilla húgom Budapest mellett, Szilasligeten vett egy kis házat, Rózsival hozzászálltunk. Reggel bementünk Pestre állást keresni Egyszer, amint az utcán megyünk Budán, a régi lakásunk közelében találkoztunk az egyik korábbi munkavezetőnkkel, aki az állami gazdaságban felügyelt minket. Szocialista volt, és egyesek féltek tőle mint spiclitől, mert gyakran politizált velünk. De én elég sok jóakaratot tapasztaltam nála, és mindig meg mertem mondani neki véleményemet a dolgokról, hiszen tudtam, hogy más fölfogást úgysem várhat tőlem. Most láthatólag megörült nekünk.

- Kezét csókolom nagyságos asszony! - mondta. - A gazdaságban még csak Jalsoviczkvné, kedves voltam neki, és udvariasan kezet csókolt Érdeklődött, hogy mi járatban vagyunk, és amikor mondtuk, hogy Rózsi munkát keres, ajánlkozott, hogy segítségünkre lesz.

Először eljött velünk a munkaközvetítőhöz. Ott nagy tömeg várt, és jobbnak láttuk továbbmenni a csokoládégyárba, ahol ismerősünk dolgozott. Az irodában azt mondták, hogy nincs fölvétel. Erre az öreg elővette a „veterán" igazolványát és erősködött:

- De az unokahúgomat csak föl fogják venni! - Erre csakugyan fölvették. Miért tette? Egyrészt visszaemlékezett rá, hogy ő valamikor özvegyen nevelt föl öt gyereket, és így mindig jóakarattal volt a sokgyermekes családok iránt. Azonfelül a hiúságának is tetszett, hogy valakit protezsál. És talán nézett a másik oldal felé is, hogy hátha fordul a kocka?

Rózsi tehát fönnmaradt Szilasligeten, onnan járt be a csokoládégyárba. Később, néhány hét múlva beköltözött Pestre. A régi lakásunk egy részét véletlenül ösmerős kapta meg: Zoltán egy barátjának volt régi takarítónője. Befogadta Rózsit a szobájába, ahol rajta kívül még egy öreg, nem normális tűzoltó is lakott. A régi magunkról el sem lehetett volna képzelni, hogy ilyen helyre menjünk lakni, de Rózsi egészen meg volt elégedve, nem zavarta az öreg, egyedül a papagáj, amelyik mindig rászállt, amikor éjszakai munka után nappal aludt. Később egy fűthetetlen albérleti szobába költözött. Néhány év múlva ismét továbbköltözött egy másik, ugyancsak fűthetetlen albérletbe.

1956. október 23-án este felé átjött hozzánk Kuun Istvánné. Nekik volt rádiójuk. Beszélte, hogy Budapesten az egyetemisták tüntetnek. Csodálkoztunk rajta, de nem tulajdonítottunk neki fontosságot. Néhány nap múlva Mezőberényben is megjelentek a budapesti forradalmárok. Átvették a hatalmat, és nagygyűlést rendeztek. Reménykedés és lelkesedés, de az én részemről aggodalom is. Hallatszott a híre, hogy a fiatalok - lányok is -harcolnak. Csak nem fog hozzá Rózsi is harcolni?! Laciról úgy tudtuk, hogy éppen akkor Pécsen dolgozik.

November 4-én már rosszabb hírek jöttek. Mezőberényben is átvette a hatalmat ismét a régi tanács. Posta nem működött, a villanyvilágítás akadozott. Békéscsabára elég hamar megindult a vasúti közlekedés. Ida bejárt, de nem rendszeresen, mert az ó hivataluk is sztrájkolt néha. November 13-án este nagy sárban jöttem haza a bérelt kertből, aggódva gondoltam a gyerekekre. A szobába beérve nagy meglepetés várt: Laci itthon volt. Elmondta, hogy november 3-án visszamentek Pécsről Pestre. Másnap kezdődött a rettenetes harc. A felügyelőik nem engedték ki őket az utcára, de ők néha mégis kimászkáltak. Rózsinál előző nap volt, jól van. Táviratozni akartam Rózsinak, hogy jöjjön haza, de a posta még nem vett föl táviratot. Laci egy ideig itthon volt, azután visszament Pestre. Az élet lassankint megindult ott is. Mezőberényben csönd és nyugalom volt végig. Féltünk, hogy a forradalom leverése után nagy, politikai rosszabbodás következik. Szerencsére nem így volt. Az élet úgy ment tovább, mint eddig. De a forradalomban részt vetteket itt is üldözték. Egy volt vasutast úgy megvertek, hogy később belehalt a belső sérülésekbe. Ez annál igazságtalanabb volt, mert egyetlen kommunistának sem esett bántódása. És leszűrtük a forradalom szomorú tanulságát: hiába minden, a túlerővel szemben mozdulni nem lehet. A nyugati hatalmakra pedig nem számíthatunk. Azok csak biztatni és uszítani tudtak

a rádiókon keresztül. „Maul halten und weiter dienen!" - ahogyan a régi osztrák katonák mondták. Nekünk, magyaroknak is csak ez az egy lehetőségünk maradt. Karácsonyra hazajött Rózsi is, Laci is, így megint együtt lehettünk. Rózsinak megszűnt a csokoládégyári betanított munkási állása, és egy szövőgyárban tudott csak elhelyezkedni mint munkásnő. Ebben a gyárban majdnem 5 évig dolgozott.

Tavasszal már nem béreltem tovább a szőlőskertet, elég volt munkának a házi kert is. Ida beköltözött Békéscsabára, és elkezdett az esti közgazdasági középiskolában tanulni, csak hétvégén járt haza. Lilla iskolába járt. Az élet lassan, nyugodtan ment tovább. Akkor már a kitelepítettek nagy része elköltözött Mezőberényből. Mi, úgy látszott, a végtelenségig itt maradunk. 1958. február közepén Zoltán kezdte rosszul érezni magát, néhány nap múlva már erősen fulladt. Az orvos eljött, injekciót adott, de láttam, hogy nem nagyon bízik.

1958. február 19-én hunyt el, 73 éves korában. Vigasztaló gondolat volt, hogy megérte a sorsunk jobbra fordulásának kezdetét, a gyerekeknek az élet útján való elindulását. A szobában ravataloztuk fel, mi pedig elmentünk aludni, szétszóródva a házbeli többi lakóhoz. A református temetőben temettük el, ahonnan később exhumáltattuk. A nagykőrösi családi kripta kertjébe helyeztettük.

Laci tavasszal fölszabadult, mint kályhássegéd dolgozott a pesti burkoló vállalatnál. Rózsi szőtt, Ida Békéscsabán dolgozott. Most már ketten maradtunk Mezőberényben Lillával.

1959 tavaszától Laci a mezőberényi KTSZ-nél dolgozott. Vett nekem egy rádiót. Ez már régi vágyam volt. Rajta keresztül bejött a mezőberényi szobába a nagyvilág és egy-egy régi színdarabon keresztül a régi világ is.

1960 őszén Laci lebontotta a banyakemencét, és rakott egy hordozható cserépkályhát. Egy délután megcsinálta. Amíg dolgozott vele, idéztük Illyés Gyula versét: „Először szánt a magáén ez a béres". Sokkal kényelmesebb és könnyebb volt ezután a fűtés, mint eddig a szalma húzogatása a szalmakazalból.

Unokaöcsém fölajánlotta, hogy ha Pesthez közelebb akarunk kerülni, menjünk legalább részben Szilasligetre lakni, ahol egy szinte fűthetetlen kis házat tudott rendelkezésünkre bocsátani. Gondolkodóba estünk. Ida éppen befejezte a békéscsabai Közgazdasági Technikum esti tagozatát, leérettségizett, és szeretett volna továbbtanulni. Lilla akkor került az általános iskola VIII. osztályába. Félni lehetett tőle, hogy Mezőberényben nem fogják javasolni a gimnáziumba való fölvételét, mint volt kitelepítettél. Budapest és környéke sokkal jobb volt ebben a tekintetben. 1961 őszén Idával és Lillával felköltöztem Szilasligetre. Laci egyedül ott maradt Mezőberényben, ő is hozzáfogott az esti gimnáziumban a tanuláshoz, hasonlóképpen Rózsi is továbbtanult munka mellett Pesten. Szilasligeten a nyár, a kerti munka kellemes volt. Szedtük a diót, szilvát, főztük a lekvárt, ástuk a kertet már jövő tavaszra. Télen Ida épített egy földbe vájt tyúkólat, és szerzett négy tyúkot. Tavasz felé ezek igen jól tojtak. Lilla Kerepesen járt iskolába, majd fölvették Budán, a Kaffka Margit Gimnáziumba. így a Szilasligetre költözés célját elértük. Ősszel Rózsi elment más albérletbe, Ida és Lilla költöztek be a helyére. Ida ekkor már a Kőbányai Gyógyszerárugyárban volt gépírónő.

1962. októberben Lacit két évre behívták katonának. Budapesten szolgált a díszezredben, nem kellett fárasztó gyakorlatokon részt vennie, leginkább díszőrséget állt ünnepélyeken. Júniusban Lilla elvégezte az első gimnáziumot, szeptemberben visszamentem vele Lacihoz, Mezőberénybe. A második osztályba ott járt, a harmadik, negyedik osztályt a Kaffkában végezte.

1963-ban Rózsi egy magányos nőnél lakott, aki ki akart vándorolni és hajlandó volt tanácsi lakását elcserélni egy szövetkezetire, hogy tulajdonjoga Rózsié legyen. Ez sikerrel járt, a lakás a Rózsi nevére került. Mindhárom lány Csepelre költözött. Ekkor lett családunknak önálló otthona.

Az orosz hadsereg 46 év után végre kivonult Magyarországról, 1991. június 19-én hagyta el az országot az utolsó orosz katona. Ezen a napon tartotta mezőberényi

kitelepített társaságunk összejövetelét a 40. évforduló alkalmából. Nem mentem el, mert fárasztónak találtam volna, de fölvették videokazettára, és megnézhettem. Érdekes volt látni az akkori fiatalokat öregekként.

Az alábbiakban a gyerekek további sorsát foglalom össze.

Ida munka mellett elvégezte a technikumot, majd az egyetemet, okleveles vegyészmérnök, később szabadalmi ügyvivő lett. Későn ment férjez, egy gyermeke született.

Rózsi könnyebb munkát talált a Beloiannisz Híradástechnikai Gyárban, a dolgozók gimnáziumában leérettségizett, férjhez ment, és három gyermeke született. 1972-ben kaptak egy lakótelepi szövetkezeti lakást. Háztartásbeli volt, gyermekeit nevelte. Néha vállalt csak munkát.

Laci kályhásként dolgozott Mezőberényben, levelező tagozaton tanult tovább a békési gimnáziumban, ahol 1968-ban leérettségizett, nem nősült meg. Szegeden telepedett le, ahol postai távíró-kézbesítő lett.

Lilla a Bánki Donát Felsőfokú Gépipari Technikumot nappali tagozaton végezte el. A csepeli Transzformátor Gyárban, majd két és fél évig Kelet-Németországban, Drezda mellett dolgozott. Hazajött, férjhez ment, és egy gyermeke született. Hamar elváltak, azóta együtt lakunk. Jelenleg a Richter Gedeon Rt-nél dolgozik.

Budapest, 1993. május hó

Utószó:

A kitelepítés a családot egzisztenciálisan időszakosan tönkretette, de lelkében nem törte meg, sőt inkább megedzette. Dr. Jalsoviczky Zoltánné, sz. Bárczay Róza 1995. november 10-én hunyt el Nagykőrösön, a Jalsoviczky családi kripta kertjében van eltemetve.

Öt unokája rendezett családi körülmények között, önálló lakásban él, neveli 16 dédunokáját.

A neki járó kárpótlási jegyeken vett földeket még életében, gyermekei akaratával összhangban - mert a vagyont az utódok számára, megőrzésre kapja az ember - átruházta unokáira. Gyermekei is részesültek kárpótlásban egyrészt a kitelepítésért, másrészt apai jogon.

(2007 májusában Jalsoviczky Ida adta át közlésre édesanyja visszaemlékezését. Sz. K.)

HÁGER RITTA

EMLÉKEIM A KITELEPÍTÉSRŐL

(A visszaemlékezés interjú alapján készült. Sz. K.)

Ritta édesapja, Háger Ottó (1885-1966) huszár tábornok volt a kettes huszárezredben, országos lótenyésztési főfelügyelő, az I. világháborúban az olasz fronton, majd Lembergnél harcolt, és román fogságba esett. A II. világháborúban már nem szolgált. A háború után igazolták, ehhez hozzájárultak hajdani székely katonáinak igazoló levelei is. 1947-ben elvették a nyugdíját, figuránsként és éjjeliőrként dolgozott. Édesanyja a háború után biztosítási ügynök lett, de mert rossz káder volt, állását felmondták.

Ritta az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskolában végzett, a kitelepítés előtt 13 helyen dolgozott, többek között az Operaházban is kosztümfestőként, de különböző állásaiból, édesapja miatt, rendre elküldték. A kitelepítések hírére Ritta egyik kollégájával névházasságot kötött, annak reményében, hogy így nem viszik el szüleivel együtt. Nővére pedig sürgősen házasságot kötött vőlegényével. Ennek ellenére egyikük sem mentesült a kitelepítés alól, a hatóságok az irányadó listákat már jóval korábban készítették el, és az akkori állapotot vették figyelembe. Nővérének férje az első vonattal utánuk ment, és Békéscsabán helyezkedett el, hogy felesége közelében lehessen.

A családot Békés megyébe, Csorvásra vitték 1951. június 13-án. Mások emlékeihez hasonlóan, vonatukat az angyalföldi Magdolna-pályaudvaron szuronyos rendőrök őrizték, a vonaton pedig ÁVH-sok és civil nyomozók kísérték a ki telepi tetteket. Csorváson először egy olyan, távoli tanyára vitték őket, ahová már előttük négy családot telepítettek be, akkora volt a zsúfoltság, hogy nekik már nem jutott hely. Ekkor Ritta édesapja összeroppant, saját magát vádolta, azt mondta, ő juttatta a családját ebbe a szörnyű helyzetbe. A lányok követelték a rendőröktől, hogy vigyék őket vissza a faluba, hogy elfogadhatóbb szállást kapjanak. Határozott fellépésük eredményesnek bizonyult, a falu evangélikus lelkészének egyik szobáját jelölték ki számukra. A lelkész azonban tíz nap múlva megszabadult tőlük, jó összeköttetései lehettek a hatóságoknál. Ekkor egy borbélytól elvett üzlethelyiségbe kerültek. A helyiek azt hitték, az üzlet megnyitását újból engedélyezték a hatóságok. Innen később egy kulák család házába telepítették őket.

Háger Ritta és Szabó Olga téglát vet.

A hatóságok tiltották a helybelieket a pestiektől, azt terjesztették róluk, hogy „vérbajosok". Az első időben volt eset arra, hogy a falusi gyerekek kővel dobálták a munkába igyekvő kitelepítetteket. Végül is a helybeliek megbékéltek, és segítettek a kitelepítetteknek, tanácsokat adtak, hogyan végezzék a számukra szokatlan munkát, rendesek voltak velük. Csorvásra több száz embert, 91 családot telepítettek ki. A helyi rendőrség félelemben tartotta őket. Hangosbeszélőn mondták be, hogy mely napokon kell a rendőrségen jelentkezniök. Nevezetes alkalmakkor megerősítették az őrizetüket, pl. Eisenhower megválasztásakor, Sztálin halálakor, választások alkalmával.

Csorváson többféle munkalehetőségük is volt a kitelepítetteknek. Ritta sokféle, igen nehéz fizikai munkát végzett a kitelepítés évei alatt Kubikolt, talicskázta a földet, amit hat méter mélyről termeltek ki. Téglát vetett, még most is emlékszik arra, hogy ezer tégla elkészítéséhez 200 vödör vizet kellett felhúzni a gémeskútból. Volt, amikor Rittának és a hasonló sorsúaknak dupla normát kellett teljesíteni. Dolgozott a mezőgazdaságban gyapotföldön, kertészetben, gyümölcsösben. A kitelepítés utolsó időszakában engedélyezték, hogy Békéscsabán kertészetben dolgozhasson, de mert egyetlen kitelepítettként nagyon rosszul bántak vele, visszament Csorvásra. Ritta emlékszik olyan esetre, amikor a kitelepítettek szabotálták a munkát, és arra is, amikor gyapotszedésre minden kitelepítetted a legidősebbeket is kirendelték.

Rítta azon kevesek közé tartozik, aki megszegte a kényszerlakhely elhagyásának tilalmát. Talán ez a legemlékezetesebb számára a kitelepítésből, amikor egy hétvégén felszökött a fővárosba, mert nagyon hiányozott a baráti köre. Csak édesanyjának merte elárulni, hogy mire készül. Odafelé négy rendőr szállt fel a vonatra Mezőberénynél, Ritta alvást tettetett, így úszta meg a lebukást, a

vonatokon ugyanis akkoriban mindennapos volt az igazoltatás. Az összejövetelen, ami miatt felutazott, a barátai, ismerősei nagyon megijedtek tőle, féltek attól, hogy kitudódik a szökése, és nekik is bántódásuk eshet. Másnap nagyanyja lakására már nem is mert felmenni, lehívatta valakivel, hogy találkozhassanak, beszélni tudjanak egymással. Visszamenet Csorvásra, az éjszakát Békéscsabán, a váróteremben töltötte, ahol csak a véletlenen múlt, hogy nem fogták le, mert az ellenőrzést végző rendőrök deportáltakat kerestek. Ritta valahogy kimaradt az igazoltatásból. Épp, amikor a vonat Csorvásra érkezett, szólalt meg a hangosbemondó, és közölték, hogy a kitelepítettek jelentkezzenek a rendőrségen.

Ritta, aki ma is nagyon optimista, pozitív gondolkodású ember, a kitelepítésben, ahol nagyon hiányzott neki a szabadság, és sok megaláztatásban volt része, gyakran teljesen reménytelennek érezte kiszolgáltatott helyzetüket bizonytalannak látta a jövőt, nem tervezhette az életét, mégis igyekezett vidám maradni, próbálta megtalálni a sok rossz mellett a jót is, olyan körülmények között, amikor a rossz és jó végletesen volt jelen az életében. Úgy érzi, hite ott mélyült el igazán, megtapasztalta, milyen esendő az ember egyedül. A rossz körülmények között családja még összetartóbbá vált, egymás iránt érzett szeretetük még jobban elmélyült Rittában a kitelepítés évei alatt is élt az alkotó ember, a későbbi neves iparművész Csorváson verseket írt.

NOVÁK FERENC

AMERIKÁBAN NEM IS ÉRTETTÉK, HA A KITELEPÍTÉST EMLÍTETTEM

(Interjú)

- Mi jut eszébe elsőre a kitelepítésről?
- A rettenetes hideg. Meg az, hogy a majdnem két és fel év alatt nem tudtam egy meleg sapkát venni magamnak. Az esti, főleg éjszakai rendőri ellenőrzések. Egyszer valamelyik rendőr nálunk felejtette a puskáját, rohantunk utána, hogy vigye magával. Ha ott marad a fegyver, beláthatatlan következményei lehettek volna. Szép emlékeim a velünk együtt kitelepített fiatalokkal kapcsolatban vannak, tizenhét éves voltam a kitelepítés idején. Ott szerettem meg a természetet. Édesapám tartása, ügyessége, élelmessége és a családban ott még inkább kialakult összetartás, ami a későbbiekben is fennmaradt, mentette meg a családot a nehéz körülmények között ebben az időszakban.

- Kérem, mondjon valamit a családi hátteréről, ami részben magyarázatot ad a kitelepítésükre!
- Édesapám a Belügyminisztérium városi osztályának vezetője, miniszteri osztálytanácsos volt 1944-ig, 45-ben nyugdíjazták, 46-ban nyugdíjat elvették. Szüleim Pétfürdőn 23 holdnyi földdel rendelkeztek, amit később felajánlottak az államnak, de megmaradt két lovuk, és ezek a lovak biztosították az akkor már ötgyerekes család (a hatodik gyerek 54-ben, a kitelepítés után született) megélhetését édesapám ugyanis a nagyobb fiuk segítségével fuvarozást vállalt. Első munkánk sóder szállítása volt az épülő Kossuth hídhoz.

- Hogyan történt a kitelepítésük?
- Amikor 1951. június elején beiratkoztam a gimnázium negyedik osztályába, osztályfőnököm, Tarczal Béla megkérdezte, nem félek-e, hogy kitelepítenek minket. Már nem emlékszem, mit válaszoltam, de valahogy nem különösebben aggasztott a dolog, pedig akkorra már több ismerősünk, rokonunk jutott erre a sorsra. Még segítettünk is más kitelepítetteknek a csomagolásban. Ekkor egymást követték a „frásznapok és a gyásznapok", a végzés kézbesítésének és az elhurcolásnak a napjai. Szüleim valószínűleg gyanítottak, hogy rajta lehetünk a listán, mert kiürítették a lakást, szomszédokhoz, rokonokhoz vitték az ingóságainkat A lovakat a nagybátyám adta el. Június 19-én megjelent nálunk két rendőr a végzéssel, miszerint 24 órán belül készen kell lennünk kényszerlakhelyünk elfoglalására a Hajdú-Bihar megyei Egyek községben. A

fellebbezés, melynek halasztó hatása nem volt, természetesen eredménytelennek bizonyult. Másnap leponyvázott teherautó érkezett géppisztolyos rendőrökkel, akik az engedélyezett személyenkénti 150 kilós kvóta elvitelét nem akadályozták meg. Az angyalföldi teherpályaudvaron már ÁVH-sok tereltek minket a vonatra a többi osztályidegennel. A vonat ablakai befestve, az ablakon kinézni nem szabad, ha ezt a tilalmat megszegjük, mondták az ÁVH-sok, a kocsik ajtajait és ablakait teljesen lezárják a tűrhetetlen hőség ellenére. Az ÁVH-sok a kocsi két végében tartózkodtak, időnként inzultálták az utasokat pl. amikor egy hölgy azt kérdezte, hogy őt, aki tanítónő, vajon miért telepítik ki, az ÁVH-s közölte, biztos a Nyugatot dicsérte. A vonat valamikor délután indult el velünk, és hosszabb-rövidebb megszakításokkal másnap hajnalig döcögött.

Egyekre érkezve oldal vágányra terelték a vonatot a rendőrök engedélyével kiszállhattunk, majd hosszas létszámellenőrzés, névsorolvasás után az ott várakozó kulákok, akiknek házából egy szobát a kitelepített család számára hatóságilag igénybe vettek, megkeresték a hozzájuk betelepített családot. A mi házigazdánk a helyi ügyvéd és volt malomtulajdonos lett. Később a házigazdától is elvették a házát és velünk együtt áttelepítették egy kisebb épületbe.

Hamarosan megtudtuk, hogy Egyek jómódú, 10 ezer lakosú nagyközség, elég sok úgynevezett kulákkal, akiknek mind be kellett fogadniuk egy-egy kitelepített családot. Egyek a Hortobágy és a Tisza között fekszik, Debrecentől körülbelül egyórányira vonattal. A községet rendőrségi engedély nélkül tilos volt elhagyni, munkát a környékbeli állami gazdaságokban lehetett vállalni. A rendőrök eleinte lefasisztázták a ki telepi tetteket a rendőrség gyakran ellenőrizte őket. Békekölcsönjegyzésnél azokat akik nem akartak (nem tudtak) jegyezni, a fal mellé állították, és időnként beverték a fejüket a falba. Előfordult szökés, de elkapták és visszahozták az illetőt. Kitelepítetteket később is hoztak Egyekre. A postánkat tudomásom szerint nem ellenőrizték, az előfordulhat, hogy a leveleinket elolvasták.

- Hogyan tudtak élni, megélni a nagy családdal a kitelepítés idején?
- Péter öcsém és én, akik már gimnazisták voltunk, a kitelepítés ideje alatt nem járhattunk iskolába, csak később fejezhettük be a középiskolát Édesapámmal és két évvel fiatalabb öcsémmel a Hortobágyi Építőipari Vállalatnál kaptunk munkát. Az általános iskolába járó testvéreink nyáron szintén dolgoztak az állami gazdaságban. Először szöget egyenesítettünk számos hajdani közéleti személyiség társaságában (volt köztük miniszterelnök, miniszter, tábornok, gróf, valamint ezek özvegyei, gyermekei, nem egy esetben elvált házastársa is). Dolgoztunk a Hortobágyi halastónál is, nádat vágtunk, pallókat készítettünk. Érdekes megegyezni, hogy a halastavat 1916-ban orosz hadifoglyok építették. A halastónál együtt dolgoztunk hortobágyi "telepesekkel" (a Hortobágyra kitelepítetteket neveztek így), akiket ÁVH-sok őriztek. Nehéz volt velük felvenni a kapcsolatot az állandó őrzés és a félelem miatt Nem is szólhattunk egymáshoz. Nyáron cséplőmunkásként is dolgoztunk, így sikerült megkeresnünk a kenyérrevalót. Akkoriban meg tartott a jegyrendszer. a saját búza nagy kincsnek számított. A két húgom kukoricát tört részibe. így évenként egy malacot is tudtunk hizlalni.

Édesapám életrevalóságának köszönhető, hogy sikerült 1952 őszen kőműves átképző tanfolyamra beiratkoznunk, amely kilenc hónapig tartott, de a munkát közben is végezhettük- A vizsgákat letehettük, azonban a bizonyítványt csak a kitelepítésből való felszabadulás után kaphattuk meg, valószínűleg féltek kitelepítetteknek segédlevelet kiadni.

Mivel munkahelyünk a hortobágyi pusztán volt az egész hetet távol töltöttük csak szombaton mentünk haza, ezért a rendőrség csak hétvégén tartott ellenőrzést. így sikerült a hatóságok éberségét kijátszva kétszer Debrecenbe és egyszer Pestre is felmennem. Amikor a Körtérén összefutottam az egyik osztálytársammal szegény azt hitte, kísértetet lát.

- Mi színesítette az életüket a kitelepítés alatt?
- A kitelepített családok már amennyire a körülmények lehetővé tették élénk társadalmi életet éltek egymás közt. Egyik fontos esemény a vasárnapi mise utáni

gyülekezés volt a templom előtt amikor is mindenkinek alkalma volt sorstársaival találkozni az egész heti távollét után beszélgetni, pletykálni, udvarolni. Onnan mindenki a postára vonult átvenni leveleit esetleg csomagját. Persze mindez további beszélgetések, suttogó politizálás közepette zajlott.

Nekünk a fiatalabb generáció tagjainak nyáron kedvelt időtöltésünk a Tiszára való biciklis kiruccanás, télen meg baráti körben a bridzselés vagy egy házi készítésű Capitaly társasjáték volt. Később egyik sorstársunk a maga után küldetett könyveiből kölcsönkönyvtárat nyitott, így olvasnivalóval is el voltunk látva. Szüleinkkel ellentétben nem gondoltuk különösképpen tragikusnak a sorsunkat, próbáltunk az adott körülmények között normálisan élni.

- Hogyan élték meg a kitelepítésből való megszabadulást?
- Elérkezett 1953. július 4-e, amit az amerikai nemzeti ünnep szellemében vártunk - az Amerika Hangját és a Szabad Európát rendszeresen hallgattuk - és éppen azon a napon Nagy Imre kormányprogramjáról szóló beszédéből tudtuk meg, hogy kényszerlakhelyhez kötöttségünk rövidesen megszűnik. Egyik napról a másikra megváltozott a hatóságok velünk szembeni ellenséges viselkedése, a rendőrség és a tanács szemében egyszerre másokkal egyenrangú polgárok lettünk. A kőműves segédlevelet, melyet a vizsga letétele után nem kaphattunk meg, rögtön kiadták. A rendőrök is bizonygatták, hogy ők mindig tudták, hogy mi nem voltunk fasiszták stb.

A kitelepítés feloldását jelentő határozatot, amit hivatalosan a kényszerlakhelyhez való kötöttség feloldásáról szóló határozatnak neveztek, augusztus 11-i dátummal kézbesítették, azonban némi hiba csúszott az adminisztrációba, mert az öt gyerek nem szerepelt a határozaton. így nekünk külön határozatot kellett kérvényezni, mely augusztus 29-es dátumozással meg is érkezett.

A hivatalos értesítés kézhezvétele után apámmal és öcsémmel rögtön vonatra ültünk, és hajdani lakótársaink legnagyobb megrökönyödésére megjelentünk a Mikó utcai házban. Bár mindenki örömet színlelt, néhányukat kellemetlenül érintette, mert megkérdeztük, hol vannak a bútoraink, melyeknek megőrzését két évvel korábban oly kedvesen vállalták. Sok holminkat sohasem láttuk viszont.

- Hogyan alakult az élete a kitelepítés után?
- Mivel Budapesten nem telepedhettünk le, bár kőműves állást kaptunk, végül Budaörsön találtunk egy lakóházhoz épített egykori istállót, melyből aztán kőműves tudományunkat hasznosítva szoba-konyhás lakást alakítottunk ki. Ezután hoztuk fel a család többi tagját: anyámat, két húgomat és a nyolcéves öcsémet Egyekről 1953 szeptemberében.

A kőműves szakmát hamarosan villanyszerelőivel cseréltem fel, újabb átképző tanfolyam elvégzésével. Közben estin a Dolgozók Gimnáziumában elvégeztem az utolsó évet, 1954 tavaszán érettségiztem. Mivel többszöri próbálkozás után sem vettek fel az orvosi egyetemre - Pesten, Pécsett és Szegeden is próbálkoztam tanulmányaim így egyelőre befejezést nyertek.

1954 novemberében behívtak katonának, mint kiderült, munkaszolgálatra. Harci feladatunk a „széncsata" eredményes megvívása volt a komlói bányában. Személyesen nem sokkal járultam hozzá a termeléshez, mert hamarosan sikerült kikerülnöm a bányából, és villanyszerelőként dolgoztam előbb a városban, később a táborban. Mint a kitelepítésben, itt is válogatott osztályidegen környezet vett körül, az őrmesterek primitív gorombaságait leszámítva, tulajdonképpen egész jól éreztem magam. Parancsnokunk politikai tiszt volt, aki az első időkben lefasisztázta és vérszopóknak nevezte a munkaszolgálatosokat.

- Hogy élte meg az 56-os forradalmat?
- Már a leszerelést vártuk, amikor kitört a forradalom. Mivel a munkaszolgálatosoknál nem lehetett fegyver, pécsi egyetemisták jöttek lefegyverezni a tisztjeinket. Minden egység századparancsnokot választott a tisztek közül, a többit elzavartuk. Azután küldöttséget menesztettünk Maléter Pál dandártábornokunkhoz, hogy vagy vezényeljen harci egységhez, vagy

szereltessen le minket.

A november 4-i Nagy Imre szózatot követően, rövid töprengés után sokan úgy döntöttünk, hogy legjobb lesz, ha megpróbálunk hazamenni. Majd ki-ki családjával együtt döntse el, mit tegyen, harcoljon, vagy meneküljön. Kerítettünk egy teherautót, s vagy 20-25 társammal elindultunk északi irányba. Valamennyien dunántúliak vagy pestiek lévén úgy terveztük, hogy mindenkit az otthonában vagy annak közelében leteszünk, majd Budapestnek vesszük az irányt.

Utunk ötödik napján, miután a főútvonalakat és az oroszokat elkerülve sikerült a Szigetközig minden baj nélkül eljutnunk, én vettem át a volánt. Egyetlen utasom sohasem vezetett gépjárművet, én egyszer traktort, ezért lettem én a vezető. Nagy nehezen el is vezettem Győrig, amikor egy szovjet egység leállított, és a helyi volt ÁVH-s börtön egyik zárkájában kötöttünk ki. Szerencsénkre a magyar parancsnok, akinek az embereit az oroszok szintén fogva tartották, elérte katonái szabadon bocsátását, s a nagy zűrzavarban velük együtt mi is eltávozhattunk. Még kétnapi utazás után értünk Budapestre, addigra elhatároztuk, hogy családunkkal való találkozás után másnap Nyugat felé vesszük az irányt.

Péter öcsémmel november 12-én indultunk el Budaörsről, Csornáig vonattal utaztunk. A csornai állomáson már nem kellett titkolódzni, mert onnan már mindenki nyíltan a határ felé igyekezett. Nagy csoportok vonultak a Hanság-csatorna irányába, egy darabig némi készpénz fejében a helyi rendőrség járművei is elvitték a menekülőket. Egy örökkévalóságnak tűnt, pedig valójában csak 4-5 óra telhetett el, míg elértük a határt. Az országúton, ahová kiértünk, az osztrák csendőrök összeszedték a menekülteket, és a legközelebbi faluba vittek minket. Onnan egy pajtában, földre szórt szalmán töltött éjszaka után Kismartonba szállítottak, egy alig egy évvel korábban az oroszok által kiürített laktanyába. Lajstromozás után minket, fiatalokat egy bécsi egyetemi diákotthonban helyeztek el. Szabadon mozoghattunk, amit ki is használtunk Bécs megismerésére. Ez volt az otthonunk, amíg az amerikai vízumot meg nem kaptuk.

Közel egy hónapi várakozás után végre a mi nevünk is megjelent az amerikai követségen kifüggesztett listán. Életünk első repülőútja 1956. december 15-én Amerikába vezetett.

- Hogyan fogadták Amerikában ?
- A New Jersey-beli Camp Kilmer elosztótáborból egy New York állambeli kis egyetemre mentünk, ahol intenzíven tanultuk az angol nyelvet. Ez körülbelül egy hónapig tartott, amíg az egyetem hallgatói téli szünetüket töltötték. Közben ösztöndíjkérelmeinket beadtuk egy elbíráló szervezethez. A tanfolyam elvégzése után néhányan már ösztöndíj birtokában megkezdték egyetemi tanulmányaikat, többségünk pedig New Yorkba került, ahol különböző felekezetek jótékonysági egyesületei próbáltak számunkra állást találni. Öcsémmel egy New Jerseyben élő családhoz kerültünk, segítségükkel sikerült segédmunkásként elhelyezkednünk.

Beilleszkedésem az amerikai életbe sikeresebb volt, mint reméltem. Alig kezdtem dolgozni, máris megjött a katonai behívó, ugyanis első feladatom volt sorozásra jelentkezni. Szerencsére hamarosan Princetonból is megérkezett az értesítés, hogy felvettek az egyetemre, így nem kellett másodszor is mundért öltenem.

1957 szeptemberében, egy évvel azután, hogy kortársaim elvégezték az egyetemet, én is megkezdhettem tanulmányaimat. Hogy a nyelvtudás ne okozzon túl nagy gondot, mérnöki szakra jelentkeztem. A menekülteknek fenntartott ösztöndíjak egyikét kaptam meg Princetonban, ahol 1961-ben villamosmérnökként végeztem, majd már munka mellett szereztem magasabb képesítést komputeresként a Stevens Institute-ban.

- Érdekelne, hogy a család többi tagjának hogy alakult a sorsa?
- Miután öcsémmel sikeresen eljutottunk Ausztriába, és a család megkapta a rádióüzenetünket, két húgom is nekivágott a nagyvilágnak. A lányokkal, akik New York államba kerültek, már Amerikában találkoztunk.

A szüleimmel két testvérünk maradt otthon. 56-ban a nagyszülőknél megüresedett

egy szoba (a volt lakó a forradalom áldozata lett), így odaköltözhetett a család. Édesapám újból kezdte a fuvarozást, később éjjeliőr, majd egyházi pénzbeszedő lett.

SOMLAY GIZELLA: NAPLÓBELI VALLOMÁSOK (1951-1953)

(Részlet)

(Gizella tizenöt éves volt, amikor 1951 júniusában édesanyjával és lány-testvérével együtt kitelepítették. Édesapját, aki magas rangú katonatiszt volt, 1947-ben elhurcolták, a család a kitelepítéskor nem tudott róla semmit. Csak 1956-ban került haza, hosszú éveket töltött a Szovjetunióban, a Gulágon. Ezt követően még egy évre bebörtönözték, majd további tíz évig dolgozott. A kitelepítés ideje alatt Gizella nem folytathatta tanulmányait, vízhordóként kezdte pályafutását, különböző mezőgazdasági munkákat végzett szerződéssel vagy napszámban, rövid ideig cseléd is volt. Munkát legtöbbször a falutól távoli gazdaságban kapott, ahol nagyon rossz, közös szállásokon helyezték el a kitelepítetteket. A szerző kérésére a neveket monogramok helyettesítik. SZ. K.)

1951. június 18.

Anya leszerződött az Állami Gazdasághoz. 56 éves létére most majd arathat! Nem tudom, hogy fogja bírni, talán megengedik, hogy én is segítsek. Este új ismerőseink, Z.-ék hívtak meg bennünket. Nagyon aranyos emberek. F. bácsi rendőrezredes volt, fent laktak a Rózsadombon. Fiuk, J. jópofa srác, rögtön összebarátkoztunk. Volt ott még egy másik fiú, becenevén Golyó, egyébként U. J. Neki aztán állati nagy a pechje, mert az apukája latin-görög szakos tanár, aki U. J. pici korában meghalt. B. nevezetű nagybátyja (volt selyemipari igazgató) vette magához őket. így kerültek kitelepítésre velük együtt, nem volt apelláta. Hogy micsoda dolgok történtek! Itt van például egy M. nevezetű ember, akinek semmi köze a hasonló nevű magkereskedőhöz, mégis elhozták. Igaz szép, négyszobás lakása volt. Egyszerű névrokonság van köztük, semmi más. Vagy egy P. nevezetű kis, köpcös zsidó, aki Hitlerék alatt megjárta a koncentrációs tábort, most ennek ellenére itt kötött ki. Neki tehát duplán kijutott! Ezzel persze nem azt akarom mondani, hogy amit velünk csináltak igazságos, de ők még több joggal dühönghetnek.

Július 28.
Szörnyű nap ez a mai. Szétszakították a társaságot, a felét elvitték V.-be dolgozni, s Isten tudja, mikor kerülnek haza. Meg aztán az ilyen kitelepítésnél nem is lehet nagyon tudni, haza kerülnek-e egyáltalán. Hiszen velünk igazán azt tesz mindenki, amit akar! Á. olyan elkeseredetten nézett rám, hogy majdnem elbőgtem magam. Ki tudja, látom-e még az életben!

Július 2.
U.-ba vittek minket dolgozni. Hát alaposan meglepődtem, amikor megláttam a szálláshelyünket. Különböző gazdasági épületekben vagyunk elhelyezve, van köztük lóistálló, tyúkól, szerszámoskamra, egy szoba meg a padlás. A padlóra, illetve a priccsekre szórt szalmán alszunk. Kaptunk szúrós lópokrócot, azzal takaródzunk. Mosdási lehetőség nincs, illetve van egy gémeskút a tanyaudvar közepén, elrozsdállt vödörrel és százhúsz emberre egy lavór. Ébresztés hajnali 4-kor, ezután hosszas gyaloglás a több kilométerre lévő munkahelyre. Éjszaka rendszeres ellenőrzés (zseblámpás pofavizit), hogy az a pár óra pihenés se legyen zavartalan. A reggelit a munkahelyen kapjuk meg. Ez többnyire vízízű tea vagy pótkávéból főzött feketekávé. Este hatig munka, közben rövid ebédszünet, majd gyalogtúra hazafelé. A vacsorát már a tanyán kapjuk, ha kapjuk, s mire a 120 ember az egy szem lavórban vagy a kút melletti itatóvályúban megmosdik, bizony 11 körül jár az idő. S az éjszakai ellenőrzésen kívül sincs nyugalom, mert annyi itt az egér, mint a nyű! Sőt, állítólag az egyik épületben egy 22 cm-es patkányt is láttak!

Július 12.

Tegnap állati nagy disznóságot követtek el velünk. Este 11 után hozták a vacsorát. Sokan olyan fáradtak voltak, hogy inkább éhesen feküdtek le. J.-né meg ahelyett, hogy fel lett volna háborodva, kaján vigyorral figyelte a csalódott arcokat, szerintem még örült is „éheztetésünknek". Mi, fiatalok azért sem estünk kétségbe. S. J.-nek volt egy darab szalonnája, tábortüzet csináltunk, megsütöttük, majd testvériesen megosztoztunk rajta. A tábortűz mellett még énekeltünk is, hadd lássa J.-né, hogy fütyülünk a kitolásokra, csak azért is jókedvűek vagyunk! (...) A mai naphoz tartozik még egy izgalmas esemény is. Meglátogatott bennünket J., a járási párttitkár két rendőr kíséretében. Z. J.-től megkérdezték, mi volt a papája, mikor megmondta, lehordták mindenféle gazembernek, aki Rákosi elvtársat bebörtönöztette. Z. J. a gazemberre elvesztette a fejét, előkapta a bicskáját. Szerencsére a többiek lefogták, s így nem lett nagyobb botrány. J.-ék sietve elhúzták a csíkot, még szerencse, hogy Z. J.-t nem vitték magukkal.

Július 14.
Már tegnap délután hazajöttem U.-ból, hogy megejtsem a hétvégi bevásárlást, s mire édesanyámék fáradtan hazajönnek, kész kajával várjam őket. (. . .) Álöltözékben vonultam a piacra (óriási babos kendőt kötöttem a fejemre), hogy ne hozzak kellemetlenséget a kofákra, s elkerüljem a rendőrökkel való összeütközést. Az álca sikerült, bár meg kell mondjam, egy fia rendőrt sem láttam a piacon. Csökkent hát az éberség!

Július 24.
Már egy hete nem írtam naplót. Miért? Azon oknál fogva, hogy édesanyám széttépte tintával letisztázott, csodálatosan megírt naplómat. Most csupán ez a ronda firkálmány maradt meg. Elolvasta, s mivel meglehetősen sok kompromittáló dolgot talált benne, ijedtében széttépte. S méghozzá milyen mérges volt és miket mondott! Hogy én szántszándékkal bitófára akarom juttatni a családot stb., stb. Szörnyen dühös lettem. Miért kell mindig és mindentől félni, miért hozhatnak ránk bajt az én igaz soraim? Hiszen minden úgy történt, ahogy leírtam. Megtörtént, nem igaz? Inkább ők szégyell-hetik magukat, hogy megtörtént. Meg egyébként is, hogy jött hozzá, hogy elolvassa? Egy napló nem azért íródik, hogy más olvassa, még ha anya is az illető. Úgy érzem, ehhez nincs joga. A napló a legszemélyesebb ügy a világon. Majdhogynem azt írja bele az ember, amit még magának sem mer elmondani, nemhogy másnak. Most mit csináljak? Érzem, hogy szükségem van az írásra, nem tudok lemondani róla. Kénytelen leszek titokban tovább írni, dugdosgatni, s ha egyszer mégiscsak teljesül édesanyám jóslata, egyedül menni a bitófa alá.

Délután vendégek érkeztek, M. néni és I. néni Pestről. Rengeteg ennivalót hoztak. I. néni még gyümölcsöt is a kertből, a saját fáinkról. Ahogy megsimogattam a hamvas barackokat, akárhogy is nem akartam, de elbőgtem magam. Olyan furcsán szomorú ajándékba kapni azt, ami nemrég a mienk volt. Azt hiszem, ezt csak az tudja átérezni, aki ebben benne van.

Július 28.
Fel vagyunk háborodva, és joggal. Tegnap kaptunk fizetést. Abszurdum! Volt, aki egy vasat sem kapott, s a legjobb, legszorgalmasabb munkások is 10-20 forintokat. Levonták a kosztot, a szállást (!!). 10-20 forintok egy dekádra, napi 12 órai megfeszített munkáért, nem is beszélve a kétórai gyaloglásokról. Nem, itt valami nem stimmel, nem stimmelhet, ez egyszerűen nem lehet valóságos munkabér! Itt valaki szemérmetlenül becsap bennünket, vagy elsikkasztja a pénzünk! De hol keressük az igazságot? A gazdaság igazgatójánál, J.-nél, aki gyűlöl minket, vagy a rendőrségen, ahol azt sem tudják, hogy piszkálódjanak velünk? Lehet nekünk egyáltalán igazságunk valahol is? Én sem kaptam meg a vízhordói fizetésem, egyedül erre mondta 1/ hogy utánanéz, talán engem egy fokkal kevésbé utál, mint a többieket.

Július 31.
Reggel megjelent Á. iszonyú állapotban, sápadtan, megtörten. Rémülten kérdeztem tőle, mi baja, de kitérő választ adott. Láttam rajta, nem akar felelni. Aztán megtudtam másoktól. Iszonyú az, ami hétfőn éjjel történt. A rendőrség összeszedte az otthon maradt öregeket és a le nem szerződötteket, s bevitette

őket a tanácsházára. Ott már a tanácselnök és a rendőrfőnök vezetésével nagy mulatozás folyt. A falu elöljárói részegen, meglehetősen nagy hangon duhajkodtak. Mikor a mieink megérkeztek, fal mellé terelték a félelemtől reszkető idős embereket lámpával világítottak a szemükbe, miközben vallatták őket mindenféle kémkedésről, egyebekről. S mikor szegények semmit sem tudtak mondani, honnan is tudtak volna, kegyetlenül ütlegelték, rugdosták őket. Volt, aki összeesett, úgy kellett felmosni. Hajnalig „szórakoztak" velük, majd különböző, vaskos szidalmazások közepette kirúgták őket az utcára. Egymást támogatták haza, Á.-t, aki éppen otthon volt ágyban fekvő nagyanyját ápolni, szintén bevitték, s különös kegyetlenséggel verték, mert őt még azzal is vádolták, hogy munkakerülő. Mindezt persze nem tőle tudtuk meg, hanem később a faluban mesélte el R. B., volt nagykövet, aki szintén a megvertek között volt. Oh, én édes Istenem, milyen kegyetlenek is tudnak lenni az emberek! Hogy van joga egyik embernek kezet emelni a másikra, csak azért, mert rosszkor és rossz helyre született? Hogy teheti meg egy fiatal, életerős ember, hogy félig agyonverjen gyenge öregeket? Milyen mentsége lehet akárkinek, ha ezt megteszi? Miféle jog az, ami ezt lehetővé teszi egy országban?

Augusztus 1.
Azt hallottuk, hogy a Szabad Európa már tegnap este bemondta a T-i eseményeket név szerint említve a megverteket és a verőket. Hát ez fantasztikus! Hogyan tudhattak meg ilyen hamar? ...

Augusztus 11.
Azt még nem is írtam, hogy B. I.-ék milyen aranyosak, pedig ők abszolút kékvérek. Ennek ellenére nem gőgösek egy cseppet sem. Irtó okosan települtek ki, ugyanis velük van a könyvtáruk. Azt hiszem, fekhelyeken kívül mást nem is nagyon tudtak hozni. A rengeteg könyvből szívesen kölcsönöznek minden kitelepítettnek. U. J. megígérte, hogy majd segít nekem a könyvek közül válogatni, szeretnék minél értékesebb műveket olvasni. (...) U. J. azt is megígérte, hogy majd minden könyvet megbeszélünk, és kézbe is veszi az én művelésemet. Ha már iskolába nem járhatok, legalább valamilyen módon tanuljak. ...

Augusztus 14.
Egyedül vagyok itthon, édesanyámék kint vannak U-ban. ilyenkor, ha nem foglalom el magam valamivel, sokat gondolkozom, és sokszor vannak rossz gondolataim. Ma például elfogott valami sóvárgó vágy a szabadság után, s legszívesebben nem törődve semmivel rohantam volna az állomásra, hogy felszálljak az első vonatra, s tilalom ide vagy oda, hazautazzam Budapestre. Ha elgondolom, úgy járkáltam volna a pesti utcákon, mint egy szabad ember, és senki nem tudta volna, hogy ez nekem tilos. Elképesztően jó dolog szabadnak lenni, s az az érdekes, hogy erre az ember csak akkor jön rá, ha már nem az. Most értettem meg igazán azokat a rabokat, akik életüket kockára téve próbálnak szökni a börtönből bizonyára őket is elfogja ez a „szabadulni mindenáron" érzés. De a rabok legalább elkövettek valami vétséget, s annak fejében vesztették el a szabadságukat, de mit tettem én? Loptam, csaltam, gyilkoltam? Nem. Megszülettem, ennyi volt az egész.

Augusztus 30.
(...) K. M.-et úgy néz ki, felveszik az itteni gimnáziumba. Az igazgató megígérte M. mamájának. Édesanyámtól én is kikönyörögtem, hogy mehessek. Holnap hát irány a gimnázium! jaj, csak sikerülne!

Augusztus 31.
K. M. anyukája is velem jött a dirihez. Az igazgató nagyon kedves volt, és exkuzálta magát, de sajnos a dolog nem megy. Ő is letolást kapott, hogy megígérte. Talán, ha újabb rendelkezés jön stb., stb. Summa summarum le vagyunk ...-va. Szegény M. és szegény én, nekünk még a tanulást is megtiltják!

Szeptember 17.
Ma példátlanul felháborító eset történt, ismét csak igazolva, hogy velünk mindent meg mernek csinálni. (Pedig már éppen beszéltük, hogy a tanácsi verekedés óta mintha enyhült volna a helyzet, kevesebb az ellenőrzés és piszkálódás. Nyilván berezeltek a Szabad Európa miatt, vagy kaptak valahonnan valami letolást a túlkapásokért.) De nem, ez a legújabb húzásuk megint csurig

töltötte a poharat. Búzakereszteket rakodtunk kocsira egész nap. Teljesítményre ment, s az idősebbek képtelenek voltak teljesíteni a normát, pedig megállás nélkül dolgoztak. Este, mikor megjött az ételes kocsi a nagy kondérban, mindössze a nyolc fiatal számára volt étel mondván, aki nem teljesítette a normát, annak nem jár vacsora. Szívet szorító kép volt, ahogy szegény öregjeink álltak a kocsi körül, kezükben az üres csajkával! Nem vagyok egy gyűlölködés fajta, de most szerettem volna faltörő kos lenni, hogy nekik menjek! Természetesen, és erre nagyon büszke vagyok, vissza vihették az egész kaját, mert a nyolc fiatal között senki sem akadt, aki hozzányúlt volna az ételhez, pedig kopogott a szemünk az éhségtől. Valamennyien éhesen feküdtünk le. Ha lesték a hatást, leshették, ha várták a könnyeket, várhatták, ha mulatni akartak dühkitöréseinken, elmaradt a mulatság, semmi nem volt, csak szolidaritás.

Minden keserűségünk ellenére valamire jó volt az éhségsztrájk. Megint éreztük, mennyire egymásra vagyunk utalva, mennyire összetartozunk, és ma este korra és nemre való tekintet nélkül valami mélységesen mély emberséggel szerettük egymást, s ez többet ért az elmaradt vacsoránál (Zárójelben jegyzem meg, nem valószínű, hogy ezt a játékot még egyszer eljátsszák velünk, hiszen nekik legalább olyan szükségük van a mi munkaerőnkre, mint nekünk az ő kenyerükre. Nem érdekük, hogy éhen veszejtsenek bennünket, hiszen ha még mi sem lennénk, megnézhetné magát ez a gazdaság!)

Október 26-27.
Jól kibabráltak velünk, jövő keddig senki sem mehet haza, vasárnap is dolgoznunk kell. Állítólag Pestről jönnek társadalmi munkások és Kecskemétről kiskatonák gyapotot szedni. Természetesen minket nem a gyapottáblába, hanem a konyhára vezényeltek a zalai internáltakkal együtt krumplit pucolni. Naná, másokat úgysem találtak volna ennyi órabérért. Este, hogy jól végződjék a nap, elfelejtettek nekünk vacsorát hozni, így éhesen feküdtünk le.

November 16.
Nagy újság, a répában jeget találtunk. A lábam megfagyott, és a kezemen a seb gennyesedni kezdett. Fogalma se lehet annak, aki ezt nem csinálta, hogy milyen szenvedés volt a mai nap. Úgy el voltam keseredve, hogy legszívesebben a Tiszának mentem volna. A könnyeim potyogtak, s azt hiszem oda is fagytak az arcomra. A sebem felfakadt. Életem minden el és el nem követett bűnét levezekeltem. Úh, hogy utáltam most azokat, akik gondtalanul élnek, ülnek a jó meleg szobában, s időnként megeresztenek egy-egy vigasztaló levelet azoknak a szerencsétleneknek, azaz nekünk. Ne féljünk, már nem tart soká, a reményt nem szabad feladni, szégyelljük magunkat, ha nem viseljük büszkén a megpróbáltatásokat stb., stb. Kíváncsi volnék, ha csak egyszer kellene akármelyik lelkes levélírónak megpróbálnia kiszedni a répát a fagyos földből, gennyes kézzel és fagyott lábbal, lenne-e még benne büszkeség? Könnyű biztatni a meleg szobából! Valamennyien el voltunk csigázva, de az mindenkinek feltűnt, hogy én, az örök vidám, ma milyen lázadó és elkeseredett hangulatban vagyok. Mit csináljak, nekem is lehet mélypontom!

November 30.
Egy gazdaságbeli embertől hallottuk, hogy U.-ban most Szolnokról hozott rabok dolgoznak. Állítólag politikaiak. Mikor ezt meghallottam, izgatottan kezdett dobogni a szívem. Istenem, lehet, hogy apukám is köztük van? Elhatároztam, hogy kimegyek, s megpróbálom felderíteni a helyzetet Persze gondosan ügyeltem arra, hogy a rabokról egy árva szót se szóljak édesanyámnak. Feleslegesen aggódott volna, s valószínűleg kerek perec megtiltotta volna a kimenetelt. így hát csak annyit mondtam, hogy még kint lévő holmikért megyek ki, meg Bibinek és megmaradt kölykeinek keresek helyet valamelyik tanyán. így nem volt ellenvetés.

Furcsa érzés fogott el, amint a kietlen tájon bringáztam, sehol egy ember, s a néma csendet csak a varjak károgása törte meg. Istenem, de más volt ez a táj nyáron, tele zakatoló gépekkel, serényen dolgozó emberekkel, akkor eleven volt, élő, most ez a baljós csend, valahogy a halált juttatta eszembe. Rengeteget kínlódtam a biciklimmel, állandóan beragadt a sárba. Hol fogom én itt megtalálni a rabokat, ha egyáltalán vannak, fogalmam sincs. Messze be lehetett látni a vidéket, a szétszórt tanyák körüli fák kopaszon meredtek az égnek, s tág teret

nyitottak a látóhatárnak. Sehol egy lélek! Már -már feladtam a reménytelen keresést, mikor a kis K. felé vezető úton mozgó pontokat vettem észre. Emberek! A torkomban dobogott a szívem. Ők azok, biztosan ők! Hogyan kerülhetnék eléjük? Hiszen ha hátulról jövök, nem látom az arcukat! Hatalmas vargabetűt kellett leírnom, de végül is sikerült szembemennem velük. Kifejezetten hideg volt, de nekem patakzott a víz a hátamon az izgalomtól. Már csak 100 méterre voltak, már csak 50-re. Leszálltam a gépről, és kihúztam a az első kerék szelepjét. Pillanatok alatt leeresztett. Lehajoltam, s reszkető kezekkel matattam, mint aki keresi a hibát, s közben szüntelenül attól rettegtem, mikor ordít rám egy fegyőr, hogy hordjam el magam. Végre odaértek. Felnéztem. Egész közelről egy gyilkos arc meredt rám. Megborzongtam. Úristen, segíts! Már az első sorok elhaladtak mellettem, mire újból fel mertem nézni. Nem, kizárt dolog, ezek nem lehetnek politikaiak. Rosszabbnál rosszabb pofák, köztük egy-egy jámborabb, de az meg inkább ütődöttnek nézett ki, nem katonatisztnek.

Sírás fojtogatott, nem tudtam, örüljek-e, vagy sem. Az is iszonyatos lett volna, ha ezek között látom meg az én apám becsületes, okos arcát, de akkor legalább biztos lennék abban, hogy él, így viszont... ki tudja?

A rabok menete egyre távolabb került tőlem. Utánuk néztem. Lassan vánszorogtak, mint akiknek már minden teljesen mindegy, mindegy hová, és nincs miért. Felpumpáltam a kereket, s mentem vissza a V.-tanyára. Most először engem is lehúzott U. sara, most először éreztem, mennyire értelmetlen ez az egész.

Szerencsére találtam a tanyán a mieink közül két férfit, éppen pakoltak, számunkra megszűnt itt a munka, M.-en folytatjuk. ...

December 2.
Mise után bevett szokásunkká vált a postára menés, a posta bevett szokásává pedig, hogy nem volt részünkre semmi. Kárpótlásul vettünk egy újságot, mely hírül adta, hogy eltörölték a jegyrendszert. Közölték az új árakat is. Mindenesetre megható, a kenyér ára felment 2.80-ra. Mikor kijöttünk a postáról, csaknem beleütköztem B. bácsiba, aki szörnyen titokzatos arccal félrevont, hogy szeretne velem négyszemközt beszélni. (...) Kiderült, hogy missziós feladatra akar megkérni. Van itt egy pár öreg kitelepített, akinek nincs rokona, s akinek a kitelepítés kapcsán megvonták a nyugdíját. Öregek, betegek, dolgozni már nem tudnak. Azok számára kellene rendszeresen gyűjteni minden hónapban, hiszen ha mi nem segítünk, az államtól akár éhen is veszhetnek. Természetesen igent mondtam. Ez a legkevesebb, amit egymásért tehetünk. Átadott egy listát, hogy kikhez kell mennem.

A C. bicikliKölcsönző ingyen rendelkezésemre bocsát egy biciklit, így még gyalogolnom sem kell. Van itt, a faluban egy pár különösen rendes ember, többek között ez a C. is. A B. pék például a kitelepítettek számára ingyen süt. Cs.-ék állandóan megjelennek nálunk, hol egy tál süteménnyel, hol egy tál hurkakolbásszal. Vagy például az Sz. doktor, aki mindent megtesz értünk, és senkitől nem fogad el honoráriumot. Aki nem volt még ilyen helyzetben, mint mi, az el sem tudja képzelni, mennyit jelentett ez nekünk, s itt nem is az effektív segítségre gondolok, hanem arra, hogy ezek nélkül az emberek nélkül a legfontosabbat, a hitet az emberekben már elvesztettük volna.

Visszatérve a gyűjtésre, nem sokat teketóriáztam, azonnal indultam, hogy tegyem a dolgom. Bizony késő délután lett, mire végeztem.

December 20.
Napról napra hidegebb lesz, és nekünk alig van tüzelőnk. így aztán épp csak fűtünk. Szerintem nyugodtan kiírhatnánk az ajtónkra: Mirelit mélyhűtő. El is gondolkodtam azon, milyen érdekes jelenség lennénk megfagyva. T. falu ezzel országos hírnévre tenne szert. Jönnének a tudományos szakemberek megtekinteni a jéggé fagyott telepeseket. Az írókat megihlethetné a sorsunk. A meseíró Jéggé dermedt hercegek címmel adná ki művét, egy realista író Cifra nyomorúság címet adna. A detektívregény-írót, azt hiszem, nem is a hideg ihletné elsősorban, témáját ő máshonnan venné. Például A mérgezett öregtarhonya esete vagy Éjféli látogatók (itt a rendőrökre gondolok). Készülhetne egy tipikus munkásregény is

rólunk Meló a répaföldön címmel. Hát persze, ha ezt valaki megírná! De egyelőre csak én firkálok...

December 24.
(...) Otthon két nagy meglepetés ért. Az egyik Bibi (a kutya), aki 18 km-t gyalogolt U.-ból, úttalan utakon, hogy a szentestét velünk töltse! Fogalmam sincs, hogy talált el hozzánk. Ott ült a kapu előtt soványan, sarasan, fénylő, beszédes szemekkel. Mintha csak azt mondta volna, ismerjetek meg, Bibi vagyok, fogadjatok be, eljöttem hozzátok! Szegény kis Bibi, szegény, hűséges Bibi! Mit kezdjünk most veled? Ha E. néni meglát, vagy megüti a guta, vagy azonnal kipenderít veled együtt minket is. Viszont azt sem lehet veled megcsinálni, hogy most elzavarjunk. Hogy tudnál akkor tovább bízni az emberekben? így aztán egyelőre észrevétlenül becsempésztük a házba, megfürdettük, megetettük. Egy pár napig majd rejtegetjük a szobánkban, aztán keresünk neki helyet valahol itt, a faluban. Csak addig az E. néni árgus szeme észre ne vegye!

A másik meglepetés, talán még egy fokkal meghatóbb volt. Bent ültünk a szobában, amikor kopogtattak. Szabad, mondtuk, de nem jött be senki.
Kinéztem, és meglepetésemben szóhoz sem jutottam. Az ajtó előtt hatalmas kosár, tele mindenféle jóval, fenyőággal és egy meggyújtott gyertyával. Jézuska, suttogtam megilletődötten, Jézuska, hol vagy? Kinéztünk a kertbe, de sehol senki, ahogy jött észrevétlen, úgy el is ment a csodalény. Talán lábon járt, talán szárnyakon lebbent, ki tudja? Eszembe jutottak gyermekkorom „Jézuska-várásai". A titokzatosság, a misztikum, a csodavárás! Aztán mikor lelepleződött a nagy titok, akkor kicsit vesztett, ha nem is a fényéből és melegségéből, de titokzatosságából az ünnep. S most, ennyi év után megint éreztem ezt a hajdan volt hangulatot. Fogalmunk sem volt, ki lehetett az ajándékozó, aki ezt a végtelenül tapintatos módját választotta az örömszerzésnek. Volt a kosárban mindenféle jó, egy csomó hasznos dolgon kívül. Liszten, kakaón, cukron kívül bejgli, dió, birsalmasajt, bor. Igazi ünnepi esténk volt....

1952. január 1.
...A misén rengetegen voltak. Kint is álltak a téren. Aztán mind összecsókolództunk. Boldog újévet, boldog új évet, hallatszott innen is, onnan is. Most látszott csak igazán, mennyire összetartozunk, s jó volt érezni ezt az összetartozást. Bennünket a társadalom, mint valami fekélyes kelést kivetett magából, de ez a számkivetettség szükségszerűen hozta magával azt, hogy elszigeteltségünkben, közös sorsunk viselésében összekovácsolódtunk. Milyen érdekes, hogy bajban az emberek mennyivel jobbéin összetartoznak, milyen mély barátságok szövődhetnek éppen ilyen körülmények között! Mindig csodáltam, ha hallottam, vagy olvastam a katonabarátságokról, a lövészárkokban ébredő s egy életre szóló emberi kapcsolatokról, melyek talán éppen azért mélyülhettek el, mert a halál árnyékában szövődtek. A veszélyhelyzet, azt hiszem, egyúttal érzelmi túlfűtöttséget is jelent, s talán ez a magyarázat erre a jelenségre. ...

Január 4.
Reggel hallotta Gy., hogy szegény A. bácsi meghalt. Bár ez várható volt, mégis megdöbbentem. A halál mindig megdöbbentő, akkor is, ha hirtelen jön, és akkor is, ha készülünk rá. Az egészben talán a legborzasztóbb, hogy nincs pénzük eltemettetni. Azonnal tudtam, mit kell tennem...

Április 19.
K. M. volt nálunk elújságolni, hogy házigazdájukat, N. L.-t elvitték az ÁVH-sok. Te jó Isten, hát már a falusiaknak sincs biztonságuk!

Május 15.
Megállapítottuk, hogy mostanában sokkal kevesebb csomagot kapunk, mint azelőtt. Lehet, hogy kezdenek felejteni bennünket?

Május 19.
...Otthon idézés várt ránk, holnap fel vagyunk citálva a Tanácsházára. Fogalmunk sincs, mit akarhatnak, kicsit félünk- Csak nem fognak bennünket megint megverni?

Május 20.

A gazdasági szerződés miatt idéztek be. Rá akartak beszélni (később kötelezni!), hogy írjuk alá a szerződést az U.-ban meginduló mezőgazdasági munkákra. A megidézett 100 ember közül egyet sem sikerült bepalizni. Arról úgy látszik, megfelejtkezett az „igazgató elvtárs", hogy tavaly mennyire kitoltak velünk, amikor hol fizetést nem kaptunk, hol vacsorát, nem is beszélve a kriminális körülményekről, ahogyan laktunk! Garantálom, hogy önként nem szerződik le senki sem. A téglagyárban megbecsülik a kitelepítetteket, ugyanúgy fizetik őket, mint a többi falusit, s hamarosan megindul a füzesben is a munka, ami feltehetően szintén jobb lesz. J.-én látszott, hogy nem sok hiányzik hozzá, hogy megüsse a guta. Gondoltam rá, hogy megvárom, de aztán jött Á., s így korábban eljöttünk.

Május 21.
S. M. leszerelt, de még nem is örülhetett a visszanyert szabadságnak, mert a papáját elvitte az ÁVH. Indok: semmi. Hová? Nem tudni. Szegény.

Május 22.
A téglagyárban voltam megbeszélni egy számomra kedvező munkát. Nem tudom, honnan tudták meg, hogy én Pesten a MÉMOSZ tánccsoportnak voltam tagja. Most felajánlották, hogy tanítsam a téglagyári fiúkat, lányokat néptáncra, természetesen fizetségért. 10 nap múlva lesz az előadás, azon már produkálnunk kell. Természetesen elvállaltam. Megismerkedtem jövendő tanítványaimmal. Nagyon aranyosak. Mikor kipróbáltam őket, kicsit megijedtem, olyan ügyetlenek, hogy az fantasztikus. Fogalmam sincs, hogy tudok valamit is betanítani, szinte teljesen reménytelen vállalkozásnak látszik.

Június 3.
Beálltam cselédnek Ó.-ba. Sajnos, a fűzből még mindig nincs semmi, viszont valamiből élni kell, napszám nem adódik minden napra, azt hiszem, sok az eszkimó, kevés a fóka. így hát tetszik, nem tetszik (az utóbbi!), el kell fogadnom a lehetőséget. Kevés a fizetés, mindössze 2 forint és a koszt. Édesanyám elég erélyesen buzdított a munkára, így aztán belementem. Már az első félórában megállapítottam, hogy ez nem nekem való foglalatosság. Pedig sokkal nehezebb a földeken, de valahogy nem olyan megalázó. Ott dolgozik az ember, mint egy őrült, de nem rendelkeznek vele úgy. Itt az asszonyom egy kicsit érezteti, hogy ő az úrnő, és én meg a cseléd. Nagyon kedves, de határozottan lekezelő, s ez az, amit képtelen vagyok elviselni. A gyerekek (kis gazdáim!) pedig pokolian elnevelt, elkényeztetett fraccok. Huhh, de dühös vagyok, csak megálljam, hogy el ne fenekeljem őket!

Június 4.
Ma nagymosást csináltam. Úgy utálom a cselédséget, hogy legszívesebben megszöknék. S az egészhez mégis jó pofát kell vágnom. Egy biztos, ez a kitelepítés alaposan megtanítja az embert az önfegyelemre! ...

Augusztus 29.
Este K. M. jött hozzánk. Nem volt otthon senki, csak én, s így kettesben beszélgettünk. Valahogy szó került a jövőnkről, s M., aki pedig igazán nem hisztis típus, elkeseredetten kifakadt a jövőnk reménytelenségét illetően. Elmondta a tanulással kapcsolatos terveit, s azt is, mennyire képtelen lesz megvalósítani, amit akar, ha még sokáig itt rohadunk ebben a faluban. Elvesztegetett évek ezek, amit nem lehet behozni. Valamennyien értelmesebbek vagyunk annál, hogy a füzest nyúzzuk naphosszat, egyikünknek-másikunknak félig elvégzett egyetemi évei vannak, a kisebbek előtt meg ott az egész jövő.

Én is elpanaszoltam, hogy tanárnő szerettem volna lenni, de előlem még csak nem is a kitelepítés zárta el a lehetőséget, hanem jóval előbb Szen, egy „hithű" igazgató. Hiába végeztem kitűnően az általános iskola nyolcadik osztályát (az egyetlen voltám, akinek kitűnő volt a bizonyítványa, és az egyetlen, akit nem vettek fel a középiskolába), de „akinek ilyen apja van, az ne vegye el a helyet becsületes dolgozók gyermekei elől, s örüljön, hogy dolgozhat" indoklással utasítottak el. S ezt olyan ember jelentette ki, aki megnyalhatta volna a 10 ujját örömében, ha tudásban, jellemben, emberségben csak félig is megközelítette volna az én „ilyennek" bélyegzett apámat, így kerültem én egy magán gyorsíróiskolába Sz. G.-hez, ahol nem számított a „káderlapom". Ok még ma is

szeretettel gondolnak rám, s már több csomagot kaptam tőlük. Talán ez volt az első igazságtalanság, ami az életben ért, de azóta már valósággal megedződtem ezen a téren. Pedig érzem, hogy jó pedagógus lettem volna, én aztán igazán hivatásomnak éreztem ezt a pályát. Rossz érzés, amikor tele van az ember jó szándékkal, cselekedni vágyással, tétlenségre kárhoztatják, tudatják vele lépten-nyomon, hogy nincs rá szükség, illetve van, de csak a T.-i állami gazdaságnak, annak is ingyen.

Beszélgetés közben teljesen ránk sötétedett. Nem gyújtottunk villanyt. Jó volt így ülni a sötétben, valahogy nyíltabban, őszintébben tudtuk a gondolatokat egymással kicserélni. M.-t, ezt az örökké veszekedő, örökké ellentmondó fiút, akivel legjobb esetben gyilkolászni szoktuk egymást, most édestestvéremnek éreztem, fájt a szívem miatta. Tárgyilagoséin megállapítottam, hogy érte nagyobb kár, mint értem, vele többet veszít a világ, ha elkallódik. Nem is beszélve arról, hogy nagyon szerencsétlen lesz így, míg nekem valahogy több a tehetségem a „mindenképpeni boldogságra", és elképzelhetőnek tartom, hogy szűkre szabott körömben is teljessé tudom tenni az életem, míg őnála ez teljesen reménytelen. ...

Szeptember 21.
...Valószínűleg még ma éjjel elvisznek a kulákokkal együtt egy koncentrációs táborba, már csak valami jóváhagyás kell hozzá, arra várnak. Persze ezt hallva nekiláttunk pakolni. Közben azért arra szakítottam időt, hogy kijöjjek a mosókonyhába a naplóimmal, ugyanis elhatároztam, hogy ezeket nem viszem magammal, hímem elrejtem a farakások mögé az utókor számára.

Szeptember 22.
Elmúlt a vasárnap, s nem jöttek értünk. Úgy látszik, megbízható forrásból is jöhet álhír! Persze az is lehet, hogy valami miatt meggondolták magukat, vagy, s ez volna számunkra a legrosszabb, csak elhalasztódott, és amit ma megúsztunk, csak időnyerés, s Damoklész kardja továbbra is a fejünk felett lebeg. Mindenesetre szörnyű éjszakánk volt. Minden bizonytalan neszre felriadtunk, s vártuk, hogy konkretizálódjon. Sok negatív érzés van, de azt hiszem, ezek közül az a rettegés a legrosszabb, amikor az ember még azt sem tudja pontosan, kitől, mitől fél, csak fél. Fél a hangoktól, fél a neszektől, fél a sötétségtől, fél a gondolatoktól. Testében mozdulásra kész feszültség, lelkében állandó permanencia, készenlét a rosszra. Reggelre olyanok voltunk, mint a kifacsart citrom. És nem csak mi, hanem 120 ember itt T.-én, s ki tudja hány az országban. Nem jöttek értünk, de bennünk nem oldódhatott a görcsös készenlét, mert csak az eddiget ismertük, az ezután már nem. A bepakolt csomagokat nem mertük kicsomagolni, csak elraktuk egy félreeső helyre, hogy ne legyen szem előtt, hogy el tudjunk feledkezni róla. De ott volt s mi tudtuk, hogy ott van, ott lapul a szoba sarkában, mint ahogy bennünk is a mi lesz, ha mégis jönnek? Rettenetes.

Délután elmentünk U.-ékhoz, de meglehetősen gyászos hangulat uralkodott. Egyikünk se beszélt róla, de valamennyiünket nyomasztotta az elmúlt éjszaka emléke. Egyedül mi, Á.-val feledkeztünk meg egy percre magunkról illetve a helyzetről, valamin elkezdtünk nevetni, s nem bírtuk abbahagyni. Lehet, hogy ebben a nevetésben több volt a hisztéria, mint a jókedv, de nevetés volt.

Október 4-9.
Répakoronázás hajnaltól napestig ásással, fázással és csuklófájással súlyosbítva. Ennek következtében nem is írok, mert még a ceruza fogása is fáj a kezemnek.

Október 12.
Már megint összejöttünk olyan irdatlan nagy tömegben, hogy hozzánk képest a szardíniás dobozban a halak épp csak lézengenek. Iszonyú jó hangulat volt, olyat mulattam, mint a szülinapomon. Aztán hirtelen vége szakadt a mulatságnak. Hírt kaptunk, hogy G.-t elvitték az ÁVH-sok. Úristen, miért? Szegény Anyukája!!! Egyik fia elesett, másikról nem tud semmit, s most még a legkedvesebbiket, a legutolsót, G.-t is letartóztatták. Egyszeriben vége lett a jó hangulatnak. A gramofon lejárt, s a rajta hagyott lemez egy disszonáns, nyikorgó hang kíséretében, mint valami fájó nyüszítés elhallgatott, s nem húzta fel újra

senki.

Ott kucorodtunk 14-en összezsúfolva a pici szobában, mint a megriadt nyulak, s közénk kúszott alattomos kígyóként a félelem. Körülfogta, körültekerte és fojtogatta ezt a sokszemélyes Laokoón csoportot, lesve az alkalmas pillanatot, hogy megfojtsa bennünk a maradék élni akarást. Ki felelős azért, hogy ilyenné vált az életünk? Hogy nem is olyan rég, tán még három hete sincs, átvirrasztottunk egy éjszakát rettegésben, s most megint csak arra gondolhatunk „hodie mihi, cras tibi", vagyis holnap vajon melyikünkre kerül sor. Nagy úr a félelem! Ahová befészkeli magát, minden más érzelmet kiirt maga körül. Ha félsz, arcodra fagy a nevetés, görcs áll a lábadba, megbénul az agyad, s nem gondolsz szerelemre. Ha félsz, előbb-utóbb elveszted önbecsülésed is, mert rájössz, rá kell jönnöd, hogy ócska féreg vagy, mert elsősorban önmagadat félted, s á szerelem, barátság, testvériség csupán
szépen hangzó szavak, s rögtön elvesztik jelentőségüket, ha megtelepszik benned ez a mindent kiszorító érzés. Vérzik a szíved a bajbajutottakért, befelé hullanak bűnbánó könnyeid, de titokban örülsz, bárhogy szégyelled önmagad előtt is, hogy nem te vagy, akit éppen elveszejtenek- S amikor felenged a feszültség, elmúlnak a nehéz órák, azt veszed észre, hogy már nem vagy ugyanaz az ember, mint előtte. A mardosó szégyen hű társadul szegődött, amíg csak élsz. A félelem tett árulóvá hősöket, becstelenné becsületeseket. Sok mindent elfelejthetsz, de árulásod, még ha csak gondolati árulás volt is, nem felejtheted.

Egyébként nem tudom, mi értelme van ennek a velünk szemben alkalmazott „lélektani hadviselésnek". Kétségtelenül szándékos az állandó frászban tartás, hiszen ez is egy módja, s még csak nem is kíméletes módja gyötrésünknek. De egyáltalán, minek kell bennünket gyötörni?

A kitelepítettek zöme középkorú, illetve annál idősebb, akik már nem tudnak, de nem is akarnak senkinek sem ártani, egyszerűen „élni szeretnének", s itt van ez a maroknyi jó szándékú, mert állítom, hogy jó szándékú (hiszen a múlt rendszert csak az óvodából ismerő) fiatal, akik sokkal jobban be tudnának illeszkedni ebbe az új társadalmi rendbe, ha nem juttatnák állandóan eszükbe, hogy rájuk nem érvényesek az állampolgári jogok, pontosabban fogalmazva, ki vannak zárva a társadalomból is. így aztán nemcsak a beilleszkedés válik lehetetlenné, hanem egyetlen alternatívaként a szembehelyezkedés marad, és az összefogás a többi „hasonlóval".

1953. február 18-22.
Azonkívül, hogy újabb rémhírek kaptak szárnyra, miszerint a 18 éven aluli gyerekeket kiviszik a Szovjetunióba átnevelésre, más nem történt. A rémhírnek annyi alapja feltétlenül van, hogy valóban megint járkálnak a rendőrök, s felírják a kiskorúakat. Hogy miért, ki tudja? Én azt hiszem, az egész akció csak a mi szokásos „frászban tartásunk" érdekében történik.

A Nagy Imre-kormány feloldotta a kitelepítést. A határozatok után a kitelepítettek bizonyos megszorításokkal megválaszthatták lakóhelyüket.

Október 3.
...Október 3-án indultunk útnak, U.-ékkal es S.-ékkel együtt. Mint annyiszor, úgy most is, hármasban álltunk s beszélgettünk. Aztán megindult velünk a vonat. Néztük az egyre kisebbedő templomtornyot, a távolodó falut, s bármily hihetetlennek is tűnik, nem álltam meg könnyek nélkül az elválást ettől a helytől, amely annyi keserűség, megaláztatás, nélkülözés között mégis annyi derűs, sőt boldog percem színhelye volt. Mikor az első áruló könnyek legördültek az arcomon, az én két hűséges lovagom szinte egyszerre fogta át a vállam, s én könnyeimen keresztül rájuk mosolyogtam, érezve, bármit is hoz a sors, az ő szeretetükre a jövőben is számíthatok.

S ezzel be is fejezem a hosszúra nyúlt mesét. Igaz, a vége nem olyan, mint a meséké, ahol kárpótolják az igazságtalanul megbántottakat, ahol a szegény, a nyomorult, a kisemmizett mindig győz, hanem olyan, mint amilyen az élet, nem is jó, de nem is teljesen reménytelen. Elindultunk a hazafelé vezető úton, a teljes bizonytalanságba. Nem várt minket meleg otthon, biztos állás, nem, ennyire nem

bocsátották meg el nem követett bűneinket.

Csupán két adalék az első idők nehézségei közül: lakást nem találtunk, csak egy kis odút Pilisborosjenő határában, ami addig nyúlól volt, földes, pici és nyirkos, s állást sem kínáltak tálcán, hármunk közül jó ideig csak édesanyám tudott elhelyezkedni egy kórházban mint takarítónő, később nekünk is sikerült, természetesen fizikai munkásként. Sok minden történt a továbbiakban jó is, rossz is, de ez már egy külön történet, talán egyszer ezt is megírom.

Utószó
...Ma már tudom, hogy a kitelepítés sokkal, de sokkal kegyetlenebb volt, mint ahogy ebből a papírra vetett vallomásból kitűnik. Bármennyire is szerettem volna az eseményekhez hűen ábrázolni akkori nyomorúságos, kiszolgáltatott helyzetünket, akarva-akaratlan is átsüt a naplón a derű, a vidámság, az életöröm. Bizonyára a többiek, az akkori felnőttek másképp látták, illetve rosszabbnak látták a rosszat, kevésbé jónak a jót. Nekem egyáltalán nem jelentett problémát a falusi élethez való asszimilálódás, a nehéz fizikai munka, hiszen jóformán belenőttem, s nem volt mihez viszonyítanom. Nem saját „varázslatos egyéniségem" (nem is volt még akkor egyéniségem, s ma sem tudom, van-e) miatt szerettek öregek és fiatalok egyaránt, mert hogy szerettek, abban biztos vagyok, hanem egyszerűen azért, mert a hosszú, fárasztó, lélekölő, idegeket őrlő taposómalomban, ahol mindent lehúzott a sár, én nem vettem tudomást a visszahúzó erőkről. Közülük való voltam, velük éltem és mégis... Nevettem, amikor sírni kellett volna, szépet és jót láttam ott, ahol csúnya és rossz volt, sőt kamaszos idétlenségem, amely más helyzetben halálosan idegesítő lett volna, itt maga volt az optimizmus, az élni akarás, s hozzá kell tennem, az élni tudás egyetlen lehetősége.

Végül is egy bizonyos, s ezt el kell ismernem, gazdagabban tértem vissza T.-ről, mint ahogy odaérkeztem. S mivel tértem haza? Az első szerelem csodálatos emlékével, ébredő nőiességem öntudatával, egy szerényke, de alapnak elegendő általános műveltséggel, a világra rácsodálkozó, de már sok mindent megértő, kritikus szemmel, s egy barátsággal, amely 50 év után is tart, s nem fakult meg, amely valószínűleg már a sírig elkísér. Megedződtem testben és lélekben, megtanultam keményen dolgozni, mindent kibírni, a munkát becsülni, megtanultam áldozatot vállalni, megszoktam, hogy másokért is kötelesség tenni valamit, és végül, hogy meg kell becsülni az embereket, emberségükért rang, származás, hovatartozás latolgatása nélkül. Azt hiszem, ez nem kevés!

FARKAS TAMÁS

AZ EMBER HAJLAMOS A ROSSZAT ELFELEJTENI

Amikor nekiláttam a kitelepítési emlékek leírásához, nem gondoltam, hogy ez nem is olyan egyszerű. A több mint ötvenéves, fakuló emlékek, egy akkor huszonéves fiatal emlékei, és ha hozzávesszük az embernek azt a jó tulajdonságát, hogy hajlamos a rosszat elfelejteni, első nekifutásra meglehetősen rózsaszín képet festettek arról a két évről. Mivel ez biztosan nem így volt, összeültem Egon testvéremmel, és amennyire tőlünk tellett, összeszedtük a történteket.

1951 tavaszán-nyár elején, bár apám mint volt katonatiszt (huszár ezredes) számíthatott a kitelepítésre, a lehetőséggel nem nagyon foglalkoztunk. Nem emlékszem, hogy egyáltalán szoba került volna, hogy kitelepítés esetén mit, hogyan tegyünk.

Nos, a végzés június második felében érkezett. Ezen listavezetőként az akkor 58 éves apám szerepelt. Családtagokként anyám 50 évesen, anyai nagyanyám 70 évesen és mi, fiúk 22, illetve 23 évesen követtük.

A kitelepítéssel egy belső-józsefvárosi, háromszobás, összkomfortos főbérletet hagytunk hátra. A mi esetünkben ez kétszeresen is súlyos volt.

1944 késő őszén szolnoki lakásunk bombatámadás következtében megsemmisült. A pesti otthonunk, a háború után összehúzódni kényszerült rokonoktól, ismerősöktől részben ajándékul, részben megőrzésre átadott bútorokkal volt berendezve, nem is rosszul.

Apám 1948-ban jött haza a szovjet hadifogságból. Katonatiszti tevékenységét rendben találták, igazolták és azonnal nyugdíj nélküli nyugállományba helyezték. A kitelepítésig terjedő időben mai kifejezéssel élve „kereste önmagát". Sok mindennel próbálkozott, otthon végezhető bedolgozásnál, melyet anyámmal csináltak, de voltak különböző munkahelyei is, ma mar nem tudjuk, nehéz lenne rekonstruálni, hol, milyen beosztásban dolgozott.

Testvérem, Egon túl két vagy három elutasított műegyetemi felvételi vizsgán, az UVATERV-nél dolgozott, állandó alkalmazásban figuránsként, remélve, ha a szakmában dolgozik, több esélye van a felvételiken.

Én a jogi kar harmadik évét fejeztem be esti tagozaton. Az év lezárásához már csak egy szigorlat és egy kollokvium hiányzott. Az egyetem mellett egy kereskedelmi vállalat pénzügyi osztályán dolgoztam. Az akkori viszonyok között ez nem volt rossz állás, bár nem hiszem, hogy innen szerettem volna nyugdíjba menni.

A kényszerlakhelyül kijelölt Nagyrábé nagyobbacska község Békés megye keleti részén (Viharsarok), Püspökladány és Berettyóújfalu között. A faluban működött egy lerongyolódott TSZCS, de úgy rémlik, hogy a falusiak jobbára a saját földjüket művelték. Ezen a vidéken csak gabonában gondolkodtak. Gyümölcsöt szinte nem is termeltek és zöldségfélét is csak saját fogyasztásra. Jellemző volt, hogy a heti egyszeri piacon szerezte be a falusiak zöme az ilyen irányú szükségleteit.

A falu vezetőségének viselkedése a kitelepítettekkel szemben közömbösnek volt mondható. Becsületükre szóljon, hogy az érkezéskor téli lakásra alkalmatlan helyre beszállásolt pestieket a hűvös idő beálltáig megfelelő helyekre telepítették át. A ki telepi tetteket köztudomásúan a kuláknak minősített gazdák nyakára rakták. Az elhelyezés a hagyományos parasztházaknál, minden esetben a „tisztaszobában" történt. Nagyrábében, emlékezetem szerint, csak ilyen házak voltak, elvileg mindenki tisztaszobába került. Valamilyen, feltételezhetően adminisztrációs hiba folytán több pesti családot szállítottak ebbe a faluba, mint amennyi kulákgazda volt, tehát elég sok esetben két kitelepített családot is kaptak. Ilyen esetekben az érkezési sorrendben elsőnek jutott a szoba, a később érkezőknek a nyári konyha, vagy amilyen helyiség még akadt.

Mi, másodikokként a magtárat kaptuk. Ez tágas, cementpadlós helyiség volt ablak nélkül, de villanyvilágítással. Vad báját az jelentette, hogy a termények tárolására deszkafallal elválasztva öt rekeszt alakítottak ki. Ezekben egy-egy fekvőhely bőven elfért, tehát mindegyikünknek „saját szobája" volt. Ez a helyiség persze téli tartózkodásra nem volt alkalmas, de amint az előzőekben említettem, a falu vezetése a hideg idő beállta előtt téli tartózkodásra is alkalmas helyre költöztetett minket. Egy olyan családhoz kerültünk, ahol már voltak pestiek, így mi kaptuk a nyári konyhát és a hozzá tartozó elég nagy szobát. Itt azonban semmiféle fűtőberendezés nem volt, de egy falusi ezermester segítségével nagyon jól működő búbos kemencét építettünk.

Ebből a lakásból a következő év folyamán, ma már ismeretlen okból, egy harmadik helyre költöztettek. A gazda nem lehetett kulák, mert az első körben nem kapott lakókat. Három lakásunk közül ez volt a legmodernebb. A szoba padlós volt, dupla ablakokkal, de a villany nem volt bevezetve a házba. A főzést az akkori idők tartalék tűzhelyével, a petróleummal működő „petroforon" oldottuk meg. Mosakodás természetesen lavórban folyt, jobb híján a lakószobában.

Kitelepítettekkel szembeni „kitolásokról" nem tudunk. Volt azonban két eset, melyek céljáról soha nem tudtunk meg semmit. Az első ott töltött nyár folyamán két ízben összedobolták a „depiket" a tanácsháza udvarára, majd két-három óra után, minden magyarázat nélkül hazamehettünk. Valószínűleg ijesztgetni akartak.

Ha valóban ez volt a cél, tökéletesen sikerült. Egyszer közmunkát is kellett végezni. A falu határába erdőt akartak telepíteni. Ebből a célból kis, Y alakú fa kezdeményeket kellett elültetni. Vagy nem jól magyarázták el vagy nem figyeltünk oda, de mi a kis csemetéket az Y szárral lefelé ültettük, holott fordítva kellett volna. Erre a munkára egyébként a falusiak is hivatalosak lettek volna, de nem jöttek el.

A faluban volt rendőrőrs is. Nem sok vizet zavartak, de azért nekünk támadt velük kellemetlenségünk. Télen egy nap, kora délelőtti órában a járőr akkori lakóhelyünk felé járt. Észrevette, hogy szemetes az udvar. Ebben az időben fűtöttük a búbos kemencét természetesen mezőgazdasági hulladékkal, amit az udvar végében tároltunk, és a lakhelyünkre szállítás közben egy része elszóródott. Apámat beidézték az őrsre, ahol elég kellemetlen hangon kioktatták, majd hat napi elzárásra ítélték, amit pénzzel meg lehetett váltani. Valószínűleg kis összegről lehetett szó, mert akkori helyzetünkben is ki tudtuk fizetni. Nem lehetett panasz a körzeti orvosra sem. Nekünk nem akadt dolgunk vele, de akiket kezelt, dicsérték.

A faluban két bolt volt. Egy nagyobb, ABC-jellegű, és egy valódi, falusi kis mindenes bolt. Ezekben mindent meg lehetett venni, amire az akkori lecsökkentett igények mellett szükség volt. A kenyérellátással voltak problémák, a faluban ugyanis nem volt pékség. Bár a többség gabonát termelt, mégis sokan vásárolták a kenyeret. Nem mindig érkezett meg a szállítmány időben, sokszor kevesebbet is hoztak. Ennek ellenére velünk soha sem „kivételeztek" negatív értelemben, ahogy ez más helyekre kitelepítettekkel történt.

A faluban munkalehetőség nem volt. A TSZCS nem tudott munkaerőt foglalkoztatni. A falusiaknál legfeljebb természetbeni juttatás ellenében lehetett munkát vállalni. Ilyen módon leginkább a téli tüzelőért dolgoztunk. Odaérkezésünk után nem sokkal a szomszéd faluban, Darvason működő állami gazdaság toborzott, kizárólag a kitelepítettek közül munkaerőt mezőgazdasági idénymunkára. A gazdaság számára minél nagyobb részvételünk majdnem létkérdés volt. Ebben az időben a falusiak a téeszesítés, a beszolgáltatás elől a városokba menekültek, a szocialista, megalomániás építkezésekre mentek dolgozni. Úgy emlékszem, jobb híján, sokan szerződtünk le Darvasra. A munkahelyre hétfőn reggel a tanácsháza udvarára érkezett szekerek vittek el, miután az általunk kiválasztott brigádvezető (Grósz Pista, harmincas éveiben járó zsidó fiatalember) átadta az utazók névsorát a jelen lévő rendőrnek, aki meg is számolta, hogy a lista stimmel-e. A kocsik hétvégén, szombaton hoztak vissza minket, amikor a rendőr újra megszámolta, megvan-e mindenki. Ez az éberség nagyon rövid ideig tartott. Először a lista vált szükségtelenné, rövidesen az indulást és az érkezést sem ellenőrizték. Ettől kezdve az ment Darvasra, akinek éppen kedve támadt.

A munka elég vegyes volt. Főleg kapálás, gyomtalanítás, aratógép utáni kévefelszedés stb. volt, az évszaknak megfelelően. Ezekkel a munkákkal legfeljebb magunkat tudtuk fenntartani, amíg volt munka. Jobb keresetnek számított, amikor sokkal nehezebb munkát jelentő helyekre osztottak be. Itt a teljesítmény nem tőlünk, hanem a fő feladatot végző falusiakon múlott. Ilyen munka volt szekérre beosztott rakodónak, vagy ősszel vetőgépkezelőnek lenni, de beosztottak aratás idején asztagrakásra is.

Vannak ma már mulatságosnak tűnő emlékek is. Engem néhány hétre a tehenészetet ellátó takarmányos mellé rendeltek. A takarmányos, Gyuri bácsi nyáron is kucsmát hordott. Az igásállatok közé tartozott két valódi, fekete bivaly, hozzájuk vastag kötélből készült ostor tartozott, amelyre, hogy hatékonyabb legyen, nagy csomókat kötöttek, Ilyen összeállításban láttuk el takarmánnyal az istállót. Az öreg az első naptól okított, hogy milyen módon irányíthatom az ökröket. Menet közben Gyuri bá sűrűn eltűnt, hosszabb időre rám bízva a fogatot. Úgy látszik, hogy az ökrök irányításához szükséges varázsszavakat (hojsz = jobbra, csáá = balra) nem jól ejtettem ki, mert azok csak mentek az orruk után. Ilyenkor kénytelen voltam a szekérről leszállva megfogni a szarvukat, és a megfelelő irányba állítani. Ezt megértették.

Akadt néhány nagyon ronda feladat is. Rizsgyomlálás térdig érő vízben állva,

millió szúnyog kíséreteben. Rizsaratás sarlóval, amikor bokáig sárban dolgoztunk.

A gazdaság vezetői és a falusi munkatársak kifejezetten jóindulatúak voltak. A munka beosztásánál soha nem toltak ki velünk. A teljesítmény elszámolása is korrekt volt. Érezni lehetett, hogy becsülik azt, hogy merőben más környezetből ide kerülve igyekeztünk helytállni. Mulatságos volt látni, hogy brigád vezetőnk. Oláh Jani darvasi fiatal parasztember, milyen zavarban volt eleinte, hogyan szólítson meg minket, nem is szólva a kétrészes fürdőruhában dolgozó lányok látványától. Elhelyezésünk a „munkásszálláson" volt. Ez egy hosszú, pajtaszerű épület volt. Az egyik falától kb. két méterre vályogtéglasort raktak le. Az ezek között lévő területet töltöttük meg szalmával, és mindenki kapott két vastag pokrócot. Itt aludtunk vegyesen férfiak, nők. Tisztálkodás céljára lavórokat kaptunk, melyekbe vizet a szállás előtt álló gémeskútból hozhattunk. Azt hittük, hogy ez a spártai elhelyezés kitelepített mivoltunknak szól, de rövidesen rájöttünk, hogy a falusiak is ugyanígy voltak ellátva.

Persze nagy feltűnést keltettünk a központi majorban, ahol ez a szállás volt. Néhány nap múlva össze is pakoltattak minket, és egy távolabbi, lakatlan tanya üres, de használható házaiba helyeztek át. Azt hittük, hogy ez megint valami kitolás, de rá kellett jönnünk, hogy az igazgató így vont ki minket a néha már kínossá váló közérdeklődés elől.

Erre az időre esett, hogy másik két faluban toborzott „depik" érkeztek. Munka után, esténként a helyzetünkhöz nem illő vidám élet folyt. Valakinek volt egy valódi felhúzós gramofonja korabeli Horváth Jenő és külföldi lemezekkel. Zenét szolgáltatott még egy volt rendőrzenekar karmestere is, aki elhozta tangóharmonikáját. Nagy táncpartik voltak. Flörtök és szerelmek szövődtek, volt, amelyik házassággal végződött. És ha az idő jó volt, lementünk úszni a pár száz méterre odébb folyó Berettyóra.

Darvason 1951-ben december elsejéig, majd a következő évben április 1-jétől november közepéig dolgoztunk. Közben 1952 márciusában egy hónapot egy facsemete kertészetben dolgoztunk a szomszédos Biharnagybajomban.

Jellemző, hogy ekkor már nem kelleti engedélyt kérni a falu elhagyásához. Ide naponta biciklivel jártunk át. A darvasi munkavállalásunkat valami okból a hatóságok jó néven vették, ennek lehetett a következménye ez az engedékenység.

A felsorolt munkákkal mi legfeljebb saját fenntartásunkat tudtuk fedezni. Többet keresni talán hosszabb idő után tudtunk volna. Ez nem fizikum vagy szorgalom kérdése volt. Ezekbe a munkákba bele kell születni. Példaképpen: kapálásnál együtt dolgoztunk falusi, vakációzó iskolás lányokkal. Ezeknek kapálás közben be nem állt a szájuk, és mégis több mint a kétszeresét végezték el, valószínűleg sokkal jobb minőségben.

A munka terén 1953 áttörést hozott. A politikai helyzet enyhült. Ekkor lépett fel a Nagy Imre-féle társaság. Megkezdődött a falusiak visszaáramlása, aminek következménye lett a munkaerőhiány a városi munkahelyeken. Valaki, az okosok közül megint felismerte a „depi" társadalomban rejlő munkaerőfelesleget, és beszerveztek a debreceni gördülőcsapágy gyár építkezéséhez.

1953. március 26-án kezdtük a munkát. Első alkalommal autóbusszal vittek Debrecenbe, már minden hatósági ellenőrzés nélkül. A munka három műszakos volt, eleinte elsősorban anyagmozgatás. Ez fizikailag sokkal nehezebb volt, mint amit a mezőgazdaságban bármikor is végeztünk, de könnyen meg lehetett tanulni. Egy konkrét esetre is emlékszem, amikor rengeteg téglát kellett vagonokból kézi erővel kirakni. Egy azonos nagyságú kocsi kirakásának idejét kb. tíz nap elteltével a negyedére csökkentettük. Ebben az anyagmozgatásos időszakban „karrierek" is születtek. A keresetek nagyon függtek a munkalapok kitöltésétől. Ez nem volt egyszerű, írástudás is kellett hozzá, ami az igazi falusi brigádoknál hiányzott. Három ilyen társaság is magához csábított kitelepítettet brigádvezetőnek, akinek nem kellett dolgozni, csak a végzett munkát adminisztrálni. Állítólag ugrásszerűen nőtt a keresetük. Az anyagmozgatásos

időszak azonban nem tartott sokáig. Mint megbízható és jó munkaerőnek, komolyabb tudást igénylő munkákat adtak. Még tartott a kitelepítés, amikor toborozni kezdtek közöttünk egy Diósdon, Törökbálint szomszédságában induló, szinten golyóscsapágy gyár építkezésére. Alakult is egy brigád egy volt vezérkari tiszt vezetésével de végül csak szeptember 26-án, tehát a kitelepítés megszüntetése után valósult meg az áthelyezésünk. Itt én csak két hetet dolgoztam.

Debrecenben már kulturált, az elvárhatónak megfelelő elhelyezésünk volt. Emeletes ágyas termekben laktunk. Hetente tiszta ágyneműt húztak, és volt hideg-meleg vizes tusoló is.

A munka mellett nagyon vidám életet éltünk. Délutánonként elég sűrűn látogattuk a közeli Tó presszót, ahol öt órai zene volt és táncolni is lehetett. De jártunk moziba is, hétvégenként a debreceni strandra. Ebben az időben már nem kellett hetente jelentkezésre hazajárni, és ezt ki is használtuk. A varosban más építkezésen is dolgoztak pestiek, akikkel felvettük a kapcsolatot.

A nagyrábéi élet, ami számomra valójában a három téli hónapra korlátozódott, igen egyhangú lehetett. Nem emlékszem, mivel töltöttük el a napokat. Villany nem volt, természetesen rádió sem. Valószínűleg olvastunk sokat, de mit és kitol kaphattunk olvasnivalót? A kitelepítettek között huszonéves fiatal talán hét-nyolc akadt. Ezekkel összejártunk, és elkezdtünk bridzsezni. Volt egy valahai csendőrezredes, aki talán jó játékos lehetett, ő okított minket a játékra.

A téli hónapok súlyos anyagi gondok között teltek. Keresetünk nem lévén, csak holmijaink eladogatásával tarthattuk fenn magunkat. Ez volt a kitelepítettség legnagyobb dilemmája. Meddig tart, és kibírjuk-e addig?

A kitelepítés feloldása után a Hűvösvölgy folytatásában fekvő Nagykovácsiba költöztünk még 1953 szeptemberében. Egy bányászcsaládnál béreltük a hátsó szoba-konyhát, a nagyrábéi körülményeknél semmivel sem jobb feltételek között (döngölt agyagpadló, villany nem volt, budi az udvar végiben, kút az utca végén stb). Pestre jártunk dolgozni. Apám ott folytatta, ahol abbahagyta, segédmunkás szinten kapott csak állásokat. A karriert az jelentette, amikor a KERAVILL-nál segédmunkási státusból bolti eladóvá magasztosult. Innen ment nyugdíjba jóval hetvenen felül.

Öcsém, Egon 1952-54 között tudta le katonai szolgálatát, természetesen munkaszolgálatosként. Kőbányán volt munkaszolgálatos, ahol egy munkásszállón helyezték el az alakulatukat. A munkaszolgálatosok fegyvert nem viselhettek, így az alaki gyakorlatokat ásóval-kapával végezték, az őrséget ők maguk adták. Nagyon lerongyolódott katonaruhát viseltek. Katonai teherautón vagy városi közlekedési eszközökön jutottak el a különböző építkezésekre, ahol munkásként dolgoztak. Zsoldot kaptak, órabérüket pedig a honvédség használta fel. Engedélyt kaptak eltávozásra, így Egon meglátogathatta a kitelepítésben lévő családját. A kitelepítés feloldása után Egon azonnal visszakerült az UVATERV-be. Innen B-listázás következtében rövid időre kirakták, de az első adandó alkalommal visszavették, már műszaki állományba technikusként. A küzdelmet a műegyetemi felvételért folytatta. Talán a nyolcadik nekifutásra végre sikeres felvételiről és nem helyhiány miatti elutasításról értesítették. Ezután levelező tagozaton munka mellett el is végezte az egyetemet.

Engem a kitelepítés előtti munkahelyemen nagyon kedvesen fogadtak, de vissza nem vettek. Különböző, rövid ideig tartó fizikai munkák után kerültem a Kábel- és Műanyaggyárba gépkezelőnek három műszakba. Körülbelül egy év után már egy műszakos gépbeállítónak léptettek elő, majd műszaki állományban technológus lettem. Ennek az volt az ára, hogy gépipari technikumot kellett végeznem. Az egyetemet nem tudtam befejezni, mert a munkahely csak olyan szakra javasolhatott, amely a munkakörhöz szükséges volt. A Kábelgyárból mentem nyugdíjba, tíz évet ráhúzva a törvényes nyugdíjas korra.

A kitelepítés felszámolása után, mint már említettem, Nagykovácsiba költöztünk. Innen 1957 zavaros elején egy disszidálni készülő ismerős lakásába szöktünk be Budapestre. Az ismerős azután mégsem ment el, így egy hármas társbérletben

találtuk magunkat. Ebből csak nekünk, fiúknak sikerült házasságaink révén kitörni.

ESTERHÁZY LAJOS VISSZAEMLÉKEZÉSE
(Részletek a Széchenyi Kingának írott leveleiből)

2003. 09. 24. Úgy visszagondolva 1951. május 21-re és az utána eltöltött két és egynegyed évre, mely tulajdonképpen egy már előbb kezdődött folyamat folytatása volt; nemigen tudok valami lényegeset felsorolni. Hiszen Maguk is Olti mamával, Nagymamával, Matild nénivel nagyjából úgy jártak, mint mi. Körülbelül egy évvel előtte történt a vidéki otthonból való kiutasítás. Ott, Kőteleken tán volt némi különbség a faluban, illetve a tanyákon elhelyezett népek sorsa terén. A munkalehetőségek nagyjából ugyanazok voltak, különbség talán ott adódott, hogy bevásárlás, orvos stb., szóval a falu túl messze volt így a csak négy kilométerre fekvő Hunyadfalva volt naponta elérhető. Ott a bolt néha nem kapott áruellátást, különben is csak igen kicsi volt ott a választék. Az iskola is más nívón működött, mint a faluban, 2 tanerő tanította a 8 osztályt (4,4). A személyes élmények terén nem érdemes időt vesztegetni, nálam a még otthon felfedezett, másoknál fekvő, és be nem jelentett holmik miatt került sor a börtönbüntetésre stb. Gondolom, Maga tudja, hogy Anyám nem élte túl a kitelepítést. Az állandóan emelkedő vérnyomás és orvosság nélküliség 1953. augusztus 20-án elvitte. Ő már előbb is túl volt terhelve gondtól, miután nővérem és sógorom halála után Miki és Alice nevelése őreá maradt.

(...) Talán még érdekes, hogy ott a kijárás a falu határán kívül szigorúan tilos volt, ennek dacára az állami gazdaság 3 szomszédos falu kitelepítettjeit együtt dolgoztatta. így tudtunk velük összeköttetésben lenni, egymást tájékoztatni, holott ez tilos lett volna.

(...) Érdekesség, hogy a mi csoportunk volt a kitelepülésnél az első, és ha jól emlékszem, majdnem az utolsók voltunk az elbocsátásnál.

2003.12.18. A tanyaközpont iskolával, postával Hunyadfalva volt, kb. tíz kilométerre Kőtelektől, a szolnoki országút mellett. Innen északra voltak a kőteleki deportáltakat befogadó tanyák. Mellékelek 2 nem túl részletes térképet erről a vidékről. Kék tintával belerajzoltam a Tiszasülyről Doba-pusztáig vezető akkori belvízcsatornát Ennek mentén volt Kolop-fürdő, ahol több család lett kitelepítve Tiszasülyről. Majd kissé lefelé, voltak jobbra és balra a tanyák a kőteleki kitelepítettek részére, köztük a 26-os Fülöp-tanya, ahol mi voltunk anyámmal és Alice-szal, Mikivel, nővérem árváival. A rizsföldek ennek a csatornának mentén voltak kétoldalt, a csatornába Kőtelekről pumpálták nyáron egy összekötő csatornán át a Tisza vizét.

(...) Hunyadfalván csak egy deportált házaspár lakott, Waldeckék, akik később lettek kitelepítve, mint mi.

Első munkahelyünk a Tiszasülyi Állami Gazdaság száraz gazdaságában volt, a gyülekezés ott, kint volt, szóval Kőtelekről 10 kilométert kellett gyalogolni, Besenyszögről és Tiszasülyről valamivel kevesebbet. Alig egy hónap után a gazdaság átvitt minket, már akiket megfelelő erőszakkal rávettek, a Tiszántúlra, a Kisújszállás alatti Csorbái Állami Gazdaságba. (...) Ott aztán egyes kiürített tanyákon csoportos szállásunk volt. Az aratásnál kellett segédkezzünk, a földek az eltávolított gazdák hiányában elvesztették volna a termést. Hát, pár hét után még tovább lettünk irányítva a Pusztakengyelhez tartozó Baghy-majorba, a gyapotföldekre. Oda aztán még jött egy kitelepített csoport Tiszaföldvárról. Nekem szerencsém volt, mert kaptam egy katonai behívót Tatabányára, és így el tudtam onnan menni. (...) Még meg akarom jegyezni, hogy a tiszántúli munkából a többiek az 1951-es ősz folyamán kerülhettek vissza Kőtelekre, Besenyszögre, Tiszasülyre.

(...) A későbbiek folyamán nekem is sikerült a belvízgazdálkodásnál munkát kapni.

(...) Kérdezte a tanyán az orvosi ellátást, gyógyszertárt stb., hát, az csak

Köteleken volt, mindezért oda kellett bejárni. Szóval amikor Mama a túl magas vérnyomás folytán hirtelen rosszul lett, a kedves házigazdánk, akinek akkor még megvoltak a lovai, elment a faluba, és kihozta a Muhi doktort, aki aztán intézkedett, hogy Mama bekerüljön a szolnoki kórházba. Ő aztán ott is halt meg, és Szolnokon van eltemetve.

(...) A tanyákon eleinte ellenőriztek éjjel a rendőrök dörömböléssel, de aztán ez később elmaradt.

A börtönbüntetést egy kis villanymotor be nem jelentése miatt szabták ki rám. Ezt a motort még Rédén két évvel előbb odaadtuk öreg inasunk fiának, aki Pesten, a Kandó technikumban tanult, a technikum részére. A motort az inasnál megtalálták, és rám fogták, hogy nem jelentettem be a rendelet előírása szerint. Hát, én a tanyán nem tudtam sem a rendeletről, sem arról, hogy ez a motor egyáltalán létezik. A börtön csak rövid volt, mert az amnesztiával pár hét után elengedtek. A börtönben egyébként jó társaságban voltam, 32-en egy cellában. Agronómusokkal, kulák-nagyparasztokkal, akik a terv nem teljesítése, a beszolgáltatás kimaradása és ilyesfélék miatt voltak ott. Nem sokkal a kiszabadulásom után meghalt Mama, kb. egy hónappal később befejeződött a kitelepítés. Alice és Miki elkerültek elhunyt apjuk két testvéréhez, Vas megyébe, én meg Dunaharasztin kaptam egy szobát, és onnan Pestre jártam be dolgozni, mivel Pesten nem volt szabad lakni.

2004. 2. 3-5. Érdeklődésére az ottani munkahelyekkel kapcsolatban arra emlékszem, hogy odaérkezésünk után, 1951. május 23-án a kőteleki községházán kellett jelentkezni, ott tudatták velünk, hogy csak azok kapnak élelmiszerjegyet, akik dolgoznak. Munkát az állami gazdaság ad. Ott jöttünk össze, nem messze a tanyától, ahol mi laktunk. Ha jól emlékszem, kb. tíz nap múlva tudatták, hogy a szerződés értelmében a gazdaság másik részébe kell menni, mert ott munkaerőhiány van. így kerültünk aztán a Csorbai Állami Gazdasághoz, Kisújszállás alatt. Ha jól emlékszem, néhányan nem voltak hajlandók eljönni a Tiszántúlra. Szóval ott dolgoztunk az aratás végéig, onnan átkerültünk kissé nyugatabbra, a gyapotföldekre, Baghy András volt birtokán. Én onnan aztán hivatalosan el tudtam idő előtt menni, katonai behívó jött „adatai nyilvántartása céljából". Nem kellett semmiféle szolgálatra bevonulni, csak nyilvántartásba kerültem mint valamikori katona.

Az effektív katonai szolgálat már 1945-ben, a háború végével befejeződött. Szóval én ezzel befejeztem az állami gazdasági munkát. De persze így lecsökkent a falubeli kitelepített társakkal, a besenyszögiekkel és tiszasülyiekkel is a kapcsolat Sikerült egy idő múlva a belvízgazdálkodásnál munkát kapni. Ide tartoztak a különböző csatornák és a végükön a szivattyútelep Dobán. Ez pumpálta vissza a csatornák vizét, ha magas volt a Tisza vízállása. Nekem a munkakönyvem valahogy lemaradt, de én ott dolgoztam egészen addig, ameddig elszabadultunk 1953 őszén. Mama, megbetegedése előtt, még eljött Prónay Sándor bácsi temetésére Hunyadfalvára. Prónay Sándor Pestről lett kitelepítve a szomszéd tanyára Diószeginével, akinél albérlő volt. 52-ben aztán összeházasodtak, a házassági tanúja én voltam. Diószeginének, ha jól emlékszem, Mama. Képzelheti, a kőteleki községházán a tagok milyen pofát vágtak, mikor a civil esküvőre beállítottunk. Utána a református templomban volt az egyházi esküvő. Sándor bácsi halála után nekem kellett kiásni a hunyadfalvi temetőben a sírját ifj. Joó Lajos asszisztenciájával, mivel ott nem volt hivatalos sírásó.

Visszatérve a munkakörülményekre, úgy emlékszem, aki csak tehette, nem ment sem a rizsföldekre, sem az állami gazdaság más részébe dolgozni. Pl. Zogler Guszti bácsi és leánya az útkaparókhoz szegődtek. A Mamája, és később még néhányan, az árvízvédelemnél az ottani gátőr munkásai voltak. Az Kőtelektől aránylag kisebb távolságra volt, és talán jobb órabért fizettek.

Még röviden rátérek Miki írására. Az volt a helyzet, hogy ott, Móron sógorom és nővérem nem mentek el az ostrom elől. A pincében a gyerekek tüdőgyulladást kaptak, és kísérettel átküldték őket Rédére, Mamához. Közben Mórra bejöttek az orosz csapatok. Még nem tudni hogyan, de hogy elhárítsák az általuk várt partizán támadást, a falu közepén 16 embert lefogtak túsznak, közöttük sógoromat

is. Nővérem vele ment, mert remélte, hogy kimenti. Majd egy hét után mindezeket a falhoz állították, és tarkón lőtték. Hogy milyen bírósági eljárás vagy statáriumi eljárás volt, nem tudjuk. Szovjet fórumot nem lehetett már kérdezni, mert hiszen ezek harcoló egységek voltak, és gondolom, rövidesen továbbvonultak nyugat felé. Otthon, Rédén Mama csak kb. két héttel később tudta meg, hogy mi történt. Hát erről ennyit.

KORMOS GYULÁNÉ RADOS JUDIT: ILLEGALITÁSBA VONULTAM

1929-ben születtem Budapesten. Édesapám 1934-ben, fiatalon meghalt, nagyrészt Korvin-Kleinék általi súlyos bántalmazása következményeként. 1919-ben műegyetemistaként tartóztatták le társaival együtt. Később a Magyar Postánál mérnökként dolgozott. Szülei őrbottyáni parasztemberek voltak. Négy tehetséges gyermeküket egyházi segítséggel taníttatták.

Apám halála után édesanyám nevelt fel bátyámmal együtt, anyai nagy-szüleim támogatásával. Nagyszüleimmel laktunk dédszüleim huszonhat lakásos (Thököly út-Gizella utca sarkán lévő) házában. Dédszüleim, nagyanyám fivére és mi laktunk egy-egy szép, nagy lakásban a bérlőkön kívül. Üzletek, nagy garázs és hangulatos, gesztenyefás udvarunk is volt. A házat a háború alatt két bomba félig lerombolta. Ezért az 1945 utáni rendelet szerint kötelezően helyre kellett állíttatni. Családi ékszerekből és kölcsönből sikerült is, sok nehézséget vállalva, hisz ez saját érdek is volt. 1952-ben állami tulajdonba vették a házat minden térítés nélkül. Soha nem kerülhettem vissza boldog gyermekkorom színhelyére. 1949-ben mentem férjhez a Magyar Filmgyártó Vállalat rendezőasszisztenséhez. 1950 novemberében az uramat azonnali hatállyal elbocsátották mint a „népi demokrácia ellenségét". H. T., S. I. és többek elferdített és koholt vádakat adtak elő a társadalmi bíróságnak. Férjem pár napig titkolta előttem mindezt, mert állapotos voltam. De amikor december elején, egy hajnalon ÁVO-sok keltettek és ellenőrizték, hogy munkakerülő-e, mindent megtudtam. így jó hat héttel korábban, 1950. december 9-én megszületett Judit leányom. Férjem egy jó barátja segítségével már 1950. november 30-án rakodómunkásként elhelyezkedett, ami nagy szó volt elbocsátási körülményei miatt.

Viszonylagos nyugodt fél év után 1951. június 27-én megkaptuk a kitelepítési végzést Konyár községbe. Anyósom, akivel együtt laktunk, második férjének „rangja" miatt kerültünk sorra. Ő a Földművelési Minisztériumban volt miniszteri osztályfőnök. 1944. március 19-én azonnali nyugdíjazását kérte, 1945 októberében hunyt el.

Férjem édesapját 1944 őszén a nyilasok tartóztatták le a Nemzeti Ellenállási Frontban való részvétele miatt. Feltehetően kivégezték. 1997-ben a levéltárban meglelt adatból (egy nyilas rendőr naplófeljegyzése) lehet erre következtetni. A kitelepítési végzés kézhezvétele után orvosunk és ügyvédünk tanácsára féléves, koraszülött kislányommal, aki nem szerepelt a kitelepítési határozaton, illegalitásba vonultam. így még a gyenge gyermeket tovább tudtam szoptatni későbbi elvitelemig. Őrbottyánba mentem kislányommal. Reggel, amikor észlelték a rendőrök, hogy se én, se anyósom nincs ott jegyzőkönyvet vettek fel de további intézkedésig férjemet elvitték. 1951. június 28-án férjemet sokakkal együtt marhavagonban szállították és két napig utaztatták. A Hajdú-Bihar megyei kijelölt kényszerlakhely Konyár községben egy szoba volt, melyet a kulák háziaknál foglaltak le. Ebbe négy család volt beutalva. (Egy nyolcvanéves nyugalmazott huszár ezredes báró a feleségével, idős nyugdíjas tisztviselő a feleségével és fiatalabb fiával - az idősebbet már korábban kivégezték a rendszer ellenségeként nyugalmazott rendőrtisztviselő a feleségével és fiával, valamint mi.)

A háziak végtelen jóindulatának köszönhetően minden családnak juttattak valamilyen külön helyet, látván, hogy annyi fekhely nem fér be a szobába.

Férjemnek egy kis kamrát adtak. A kitelepítési papíron hiába szerepelt, hogy kérésre a tanácson munkához juthatnak, a konyári községházán ezt megtagadták. De napszámba jelképes fizetésért, főleg kosztért a fiatalabbak el tudtak helyezkedni. Az agyongyötört gazdák, bár nekik is sovány kenyér jutott, segítettek, ahol tudtak. A helyi lakosok tiltakoztak az ellen, hogy a kitelepítettek nem vehetnek kenyeret, idővel fellépésükre rendeződött a helyzet. Addig az általuk vett kenyeret odaadták a kitelepítetteknek. Az idős kitelepítettek helyzete volt a legnehezebb, hiszen nem volt erejük a napszámos, mezőgazdasági munkához. Férjemet a hortobágyi ebesi táborba 1951 nyár végén erőszakos toborzással („büdös burzsujok, az árokparton fogtok éhen dögleni, ha nem jelentkeztek") teherautóval vitték aratási munkára. Először megmotozták őket, bicskáikat elkobozták, majd a táborba terelték társaikkal. Később a táborból kitették őket, és egy trágyás birkahodályba szállásoltatták valamennyit. Főleg lencse es takarmányborsó betakarítását végezték. De minden túlérett volt már, hullott és tönkrement, előbb kellett volna a munkát elvégeztetni. Ezt 1952 nyarán is megismételték. Az aratás befejezése után teherautóval rendőri kísérettel visszaszállították a csoportot Konyárra. Fizetés nem járt, csak élelmezés.

1951. július elején édesanyám és szülei is sorra kerültek, megkapták a kitelepítési végzést. Nagyapám a Földművelési Minisztériumban dolgozott 1934-es nyugdíjazásáig számvevőségi igazgatóként. Szívbeteg, trombózison átesett, hetvenéves, az 1. világháborúban négy év frontszolgálatot teljesítő, ott megsebesült, rokkant volt. Nyugdíját már természetesen megvonták.

A Heves megyei Kiskörére szóló végzést éppen a kitelepítések leállítása előtti napokban kapták meg. Nekik sikerült áttelepülési engedélyt kapni Őrbottyánba. Bátyám, mert feltehetően katonaidejét szolgálta az összeírások idején, bár nagyszülei lakásában lakott, lemaradt a határozatról. így amikor leszerelt, lakóhelye már nem volt, de legalább szabadon mozoghatott. O látogatta a szétszakított családokat. Ugyanis nagyanyám fivére, Zachár Imre, aki a budapesti Thököly úti házban, a szomszéd lakásban lakott, már elsőként, 1951 májusában Jászkisérre deportáltatott, egy távoli tanya csirkeóljába. Az 1908-as londoni olimpia ezüstérmes úszója volt, és megvont nyugdíjas bankigazgató. A Magyar Jelzálog Hitelbank másik igazgatója, Oltványi pénzügyminiszter lett, neki pedig a kitelepítés jutott!

1951 decemberében férjem néhány napra megszökött a kitelepítésből, hogy meglátogasson engem kislányunkkal együtt. Ez járulhatott hozzá ahhoz, hogy engem és anyósomat 1952-ben Őrbottyánban letartóztattak. Előző este egy rendőr figyelmeztetett, hogy el fognak vinni. Veresegyházi és váci rendőrségi kihallgatás után szuronyos rendőr kísért Debrecenbe. Itt fogdába kerültem „átmeneti nő"-ként, mert tiltakoztam, hogy Okányba, internálótáborba vigyenek, ahogyan az elfogatási papíromon állt. Szemüvegemet, harisnyatartómat elkobozták, így kísértek mindig az emeletek között a fogdából az irodákba. Végül sikerült elérni, hogy az eredeti kitelepítési helyemre, Konyár községbe kerülhettem anyósommal együtt.

De mire végre megérkeztem, férjemet a decemberi látogatás miatt elvitték a derecskei rendőrség fogdájába, és faggatták némi pofozással fűszerezve. Kövesdi alhadnagy volt a „keresztapa". Három hét után ő is visszakerült Konyárra, de büntetésből rendőri felügyelet alá helyeztek mindünket. Kétnaponta a tanácsnál kellett jelentkezni, éjjelente felvertek a rendőrök és ellenőrizték, hogy otthon tartózkodunk-e. Társaságba, tömegbe nem mehettünk. Később az uramat a Magyar-Szovjet Társaság felkérte, hogy rendezze meg a János vitéz színielőadást. Járás-kapitányi külön engedéllyel, rendőri kísérettel teljesítette ezt is. Erre azért került sor, mert a falu a megyei versenyre készült hetek óta, de nem állt össze a darab. Később nagy sikerrel nyertek.

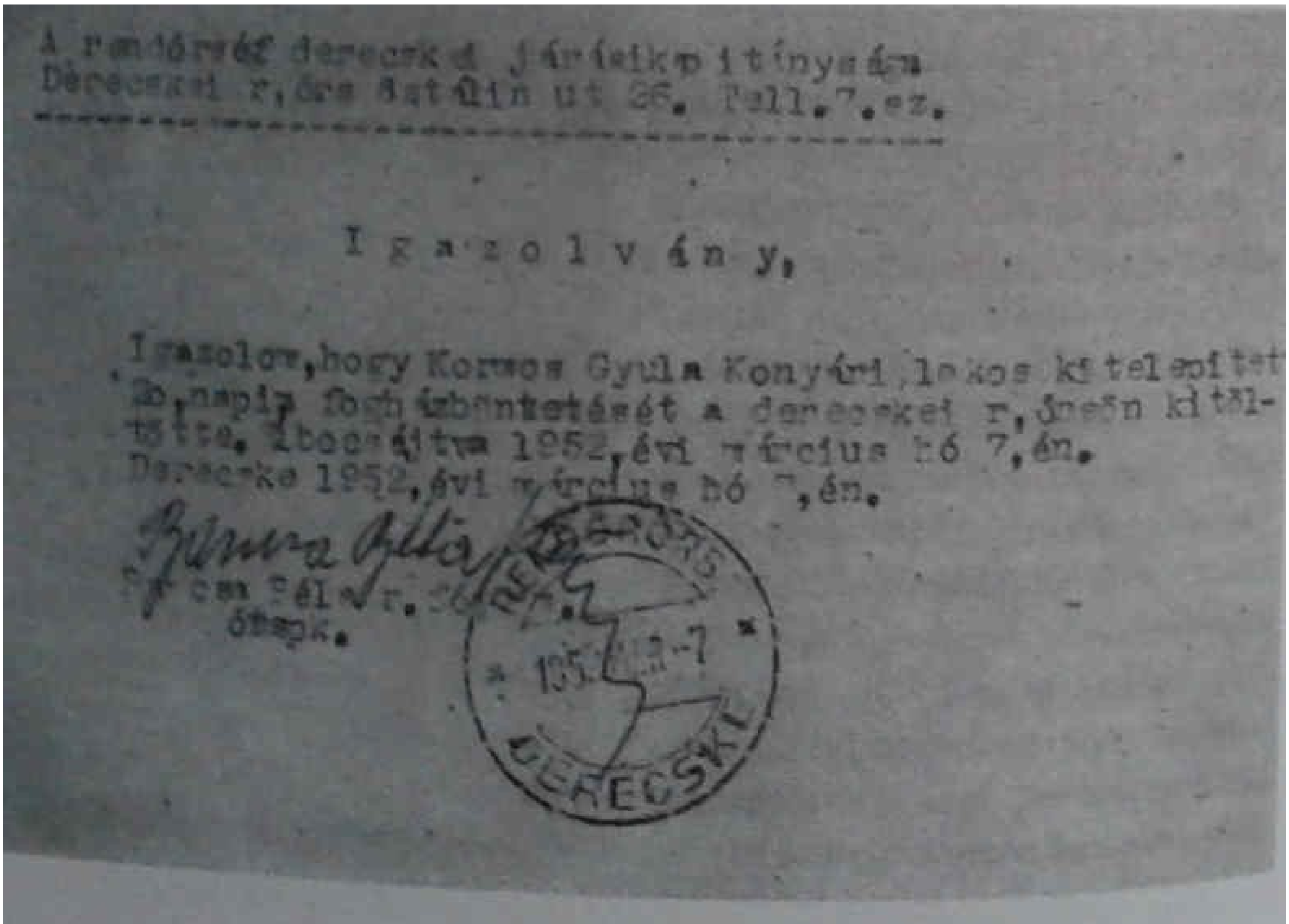
A rendőrség derecskei járásikapitánysága
Derecskei r.őrs Sztálin ut 26. [illegible]

Igazolvány.

Igazolom,hogy Kormos Gyula Konyári lakos kitelepitett 20.napig fogházbüntetését a derecskei r.őrsön kitöltötte. Elbocsájtva 1952.évi március hó 7.én.
Derecske 1952.évi március hó 7.én.

[illegible]
őrspk.

Férjem elbocsátó igazolása a fogházból

1997-ben életrajzi film készült férjemről „Meine Bescheidene Wenigkeit - Szerény személyem" címen, de a bemutatón kívül nem vetítik, gondolom, az elmondottak nem minden szereplőnek tetszenek.

1953 őszén szélnek eresztettek. Persze semmink nem volt, lakásunk, állásunk sehol. Őrbottyán volt a menedékhely, ahol - nagyszülők, nagybácsi, anyósom, bátyám és mi - végre összekerültünk. Ekkor már második gyermekünket vártuk. Sajnos Ildikó leányom is koraszülöttként jött a világra egy kiló hatvannal. Férjem 1953-tól 1956-ig

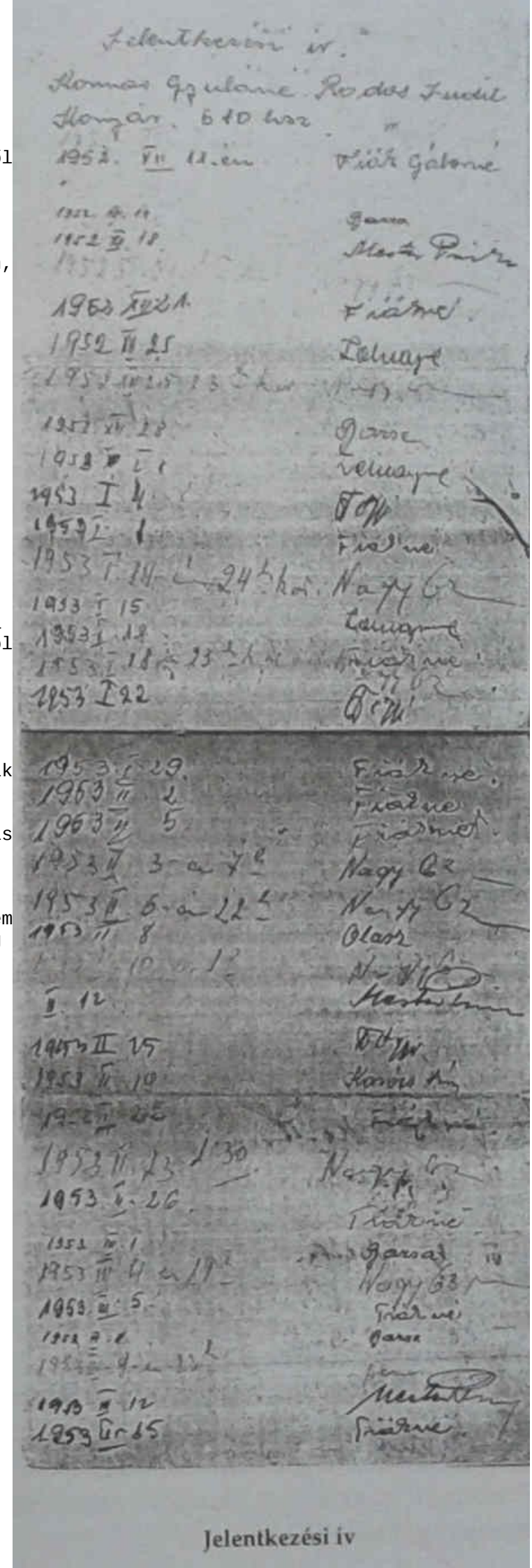

Jelentkezési ív

segédmunkáskodott. 1956 decemberében a Filmgyár rehabilitálta, és visszavették állásába. Sajnos, 1958 szeptemberében „raci" listára került, azzal, hogy csak az „ellenforradalom szele" hozta vissza. Újra elbocsátás várt rá. A hírt megtudva munka közben rosszul lett, mentő vitte szívinfarktussal kórházba, még a felmondási értesítő átvétele előtt. Akkor még betegállomány alatt nem lehetett senkit sem elbocsátani. Egy évig volt táppénzes állományban. Ekkor Walt Disney itt akart „Magyar táncok" címen filmet forgatni. Férjemen kívül nem találtak a kívánalmaknak megfelelő, zenéhez, tánchoz értő és perfekt angol-német tudású asszisztenst. Így megúszta az elhalasztódott elbocsátás végrehajtását. Új eljárás lefolytatása után tovább dolgozhatott.

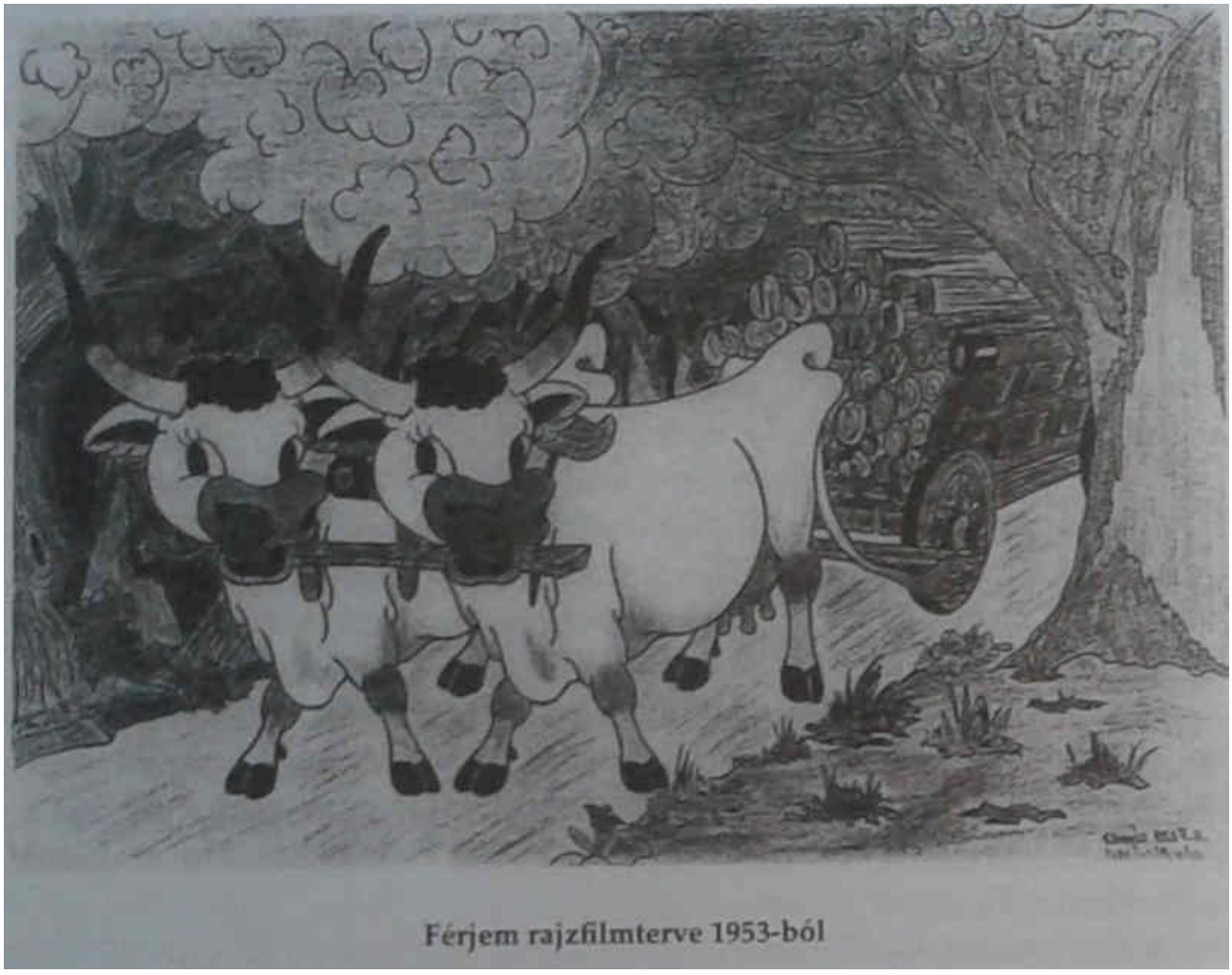

Férjem rajzfilmterve 1953-ból

Walt Disney-től dicsérő elismerést kapott a forgatás befejezése után. A „tűrt" kategóriában 1984-ig, nyugdíjazásáig tevékenykedett. Egy-két önálló filmjén kívül csak asszisztensként foglalkoztatták, de nagyon sok magyar és külföldi produkcióban kapott munkát Majdnem minden nagy magyar rendezővel (Nádasdy Kálmán, Ranódy László, Kalmár László, Révész György, Fábry Zoltán) és sok külföldi híresség gel is (pl. John Frankenheimer, Franz Antel, Richárd Thorp, Henry Verney, Ármin Dahlen) dolgozott együtt. Amerikában, Kanadában, Egyiptomban, Olaszországban és Jugoszláviában dolgozott. De legtöbbször az osztrákok és az akkor még nyugat-németek szerződtették „vendégmunkásként" az Interkoncerten keresztül. Sok valutát hozott be akkor az országnak. 1990-ig még nyugdíjasként is vállalt munkát De beteg szíve egyre gyengült, sokat kellett kórházban is erősíteni. 1997-ben elhunyt.

A kitelepítés után én csak 1958 szeptemberében helyezkedtem el újra állásba, amikor férjem a szívinfarktusban megbetegedett. 1961-ben kényszerből változtattam munkahelyet Kitudódott, hogy kitelepített voltam. „Jóindulatúan" tanácsolták, hogy magamtól menjek el, mert ez egy szakmunkásképző iskola volt,

és ilyen helyen csak jó káderek dolgozhattak. Attól kezdve folyamatosan volt munkahelyem 1984-es nyugdíjba menetelemig. Több mint húsz évig a Bartók Zeneművészeti Szakközépiskolában voltam munkaügyi előadó.

Három leányunkat (Andrea 1957-ben született) felneveltük becsülettel. Doktori, egyetemi, illetve főiskolai végzettséget szereztek. Öt unokám tizenöt-húsz évesek (négy fiú, egy kislány). Szüleiknek igyekeztünk sokat segíteni, ha munkájuk miatt a kicsik nagyszülői gondoskodást igényeltek. Most már inkább ők segítenek nekem.

A sok megalázást, jogtalanságot és igazságtalanságot, melyet elszenvedtünk, nehéz kiheverni, sőt nem is lehet. Szomorú, hogy a sorstársainkat és minket ért sérelmeket a „rendszerváltás" sem orvosolta. Sajnos, a magyar kárpótlási törvények, egyedüliként a volt szocialista országok közül, nem a reprivatizáción alapultak. Igazságtalan, megalázó és kisemmiző a kárt szenvedettek számára. Pl. dédszüleim bérháza után 0,7%-os lenne a „részleges" kárpótlás, ha az ezer forint összegű jegyek több mint tíz év után legalább a névértéküket megtartották volna. A legfelháborítóbb, hogy a kitelepítettek volt lakásait a helyükre betelepítettek - mint az akkori rendszer kegyeltjei, főleg ÁVÓ-sok és leszármazottjaik - lettek jogosultak öröklakásukká tenni a rendszerváltás és spontán privatizáció címen. Jelképes áron, harmincévi 3%-os kamat mellett lenyúlva más elkobzott tulajdonát. Ez volt az igazi lakásmaffia. Még Rákosiék sem merték kiárusítani az államosított vagyont!

A kárpótlási jegyért csak rossz, értéken alul beváltható részvények voltak jegyezhetők. A földárverésen olykor több hétig, hajnalba nyúlóan, elképesztő körülmények között licitálhattunk. Külterületi, elaprózott, értéktelen területeket lehetett csak megszerezni azoknak, akik nem voltak a VIP-listán. A leírtakról, mindenről rendelkezem korabeli iratokkal.

De sok érdekes részletről is lehetne még részletesebben írni. Például: a debreceni fogdában egy hajdani nyilas volt az őröm, aki azzal vigasztalt, hogy jön még jobb időszak. A konyári őrmester jóindulatáról, hogy éjszaka helyett reggel ellenőrzött, de az éjféli időpontot igazolta. Nem akart felverni bennünket. Derecskén a fogdái bánásmódról, a pofozásról. Arról, hogy minden levelünket felbontották és végigfaggattak a tartalmáról. Férjem legjobb barátjáról, aki cséplőgépnél dolgozott, mikor tűz ütött ki, és leégett a gabona. A kitelepítettek lettek a gyanúsítottak. Ártatlanságuk bebizonyosodása után mindüket elbocsátották, hiába volt érvényes szerződésük. A konyári lakosság végtelen jóindulatáról, különösen akkor, amikor nekik is sanyarú soruk volt, is sokat kellene mesélni.

Bizony, alig van olyan család, amelyik valamilyen meghurcoláson ne esett volna át az elmúlt század alatt. Bátyámat, Rados Lászlót, aki a kitelepítést félig megúszta, 56 decemberében elvitték, és sokakkal együtt agyba-főbe verték, 8-10 nap múlva rettenetes állapotban került haza. Utána évekig minden ünnep előtt bevitték Vácra néhány napra. De említhetem férjem mostohatestvérét, akit 1945-ben az oroszok elhurcolták, és soha nem jött vissza.

Szomorú, hogy a „rendszerváltozás" sem hozott igazságtevést. A régi rendszer „elvtárs-urai" maradtak az új rendszer gazdag haszonélvezői.

CSILLÉRY ÁDÁMNÉ UDVARDY EDIT: OSZTÁLYIDEGENEK VOLTUNK

Gyermekkorára alighanem mindenki szeretettel gondol vissza, még akkor is, ha az a gyermekkor nem volt éppen felhőtlenül vidám és gondtalan. Jómagam azon szerencsések közé tartozom, akiknek valóban boldogan indult az élete. Családom ahhoz az igazságtalanul gyalázott és szétvert középosztályhoz tartozott, amelyet osztályidegennek hívtak a háború után, és ezen a címen lehetetlenné tették egész egzisztenciánkat.

Őseim apai és anyai ágon vidéki nemesek voltak, kisebb-nagyobb birtokkal, öreg kúriákkal. A 19. század folyamán azonban lassan Pestre szivárogtak, és már csak az egyik nagyanyám nőtt fel a nyitrai birtokon. A másik ág meg Fehér megyéből származott, onnét dédapám és fiútestvérei költöztek a fővárosba. Mindkét ágbeli nagyapám mérnök lett, s milyen a véletlen, évfolyamtársak voltak az egyetemen. A kiegyezés utáni időkben, a nagy fellendülés idején jó pályának bizonyult mérnöknek lenni. Az egyik nagypapa vasutat épített a Felvidéken, itt ismerte meg a nagymamát, ők később a Rózsadombon építettek kétszintes villát. Egyébként a Rózsadomb akkor még valóságos külterületnek számított 1904-ben, sem közlekedés, sem üzlethálózat nem volt arrafelé. A másik nagypapa a Városnál dolgozott, többek között a városligeti szökőkutak tervezésében is részt vett. Ő a Józsefvárosban épített kétemeletes bérházat, közel a Blaha Lujza térhez. Boldog, békebeli idők voltak ezek, nyaranta keresztbe-kasul utazták Európát, de a Monarchia területén is akadálytalanul élvezhették szabadidejüket Karlsbadtól Herkulesfürdőig és a Kárpátoktól az Adriáig. Rengeteget meséltek erről a nagyszülők és a szüleim is. Anyámék ketten voltak testvérek, és az angolkisasszonyoknál nevelkedtek. Apám meg a piaristákhoz járt, majd jogot végzett és ügyvédnek készült. Mielőtt tanulmányait befejezhette volna, kitört az I. világháború, s ő az első naptól az utolsóig az orosz fronton harcolt. Mindig nagy érdeklődéssel hallgattam harctéri elbeszéléseit. Apám azon szerencsések közé tartozott, akik nem sebesültek meg, nem estek fogságba, túlélték a járványokat is.

Mikor hazakerült, egy társaságban megismerkedett anyámmal, s ügyvédi vizsgája letétele után feleségül vette. Apám ekkor leköltözött a Rózsadombról anyámék pesti házába, ahol a tágas lakásban elfért az ő ügyvédi irodája is. Nagyszüleimen kívül itt élt még akkor dédapám is, a hajdani negyvennyolcas honvéd, aki diákként állt be katonának, látta még Petőfit a Pilvaxban, s mivel sokáig élt, egyike volt az utolsóknak, akik még összejártak a régi bajtársak közül. Akkor halt meg, kilencvenhárom éves korában, amikor anyám áldott állapotban volt, s még gratulált az én jövetelemhez, így adtuk egymásnak a kilincset a dédivel! A két nagypapa is rövidesen meghalt, rájuk nem is emlékszem.

Anyám, apám, nagyanyám kísérték végig gyermekkoromat, meg a rózsadombi nagymama, aki igen mozgékony maradt özvegységében is, és gyakran nyitotta ránk az ajtót. Mindnyájuktól annyi szeretetet és gondoskodást kaptam, hogy csak hálával tudok visszaemlékezni rájuk. Mielőtt iskolába kerültem, osztrák „Fräulein" vitt sétálni, és játszott velem az esti lefekvésig. Tőle tanultam meg gyorsan és szinte elfelejthetetlenül németül. Első elemibe a Sacré Coeur intézetbe írattak, ez elit iskola volt. Az Ajtósi Dürer soron is működött egy testvér-intézet, oda bentlakók mentek. Az volt a Philippineum, miénk a Sophianum, ahova többnyire bejárók jártak. A Józsefváros értelmiségi családjaiból származó gyermekek tanultak itt, a papák orvosok, ügyvédek, tisztviselők, mérnökök voltak, de akadtak mágnáslányok is. Az apácák is hasonló körből kerültek ki, az egész intézetet valami arisztokratikus szellem lengte körül. Halknak, finomnak és jól neveltnek kellett lenni. Bármilyen anakronisztikusnak tűnik ma az a világ, az a nevelés mégis olyan tartást adott, amire egész életünkben támaszkodhattunk.

Mire bakfis lettem, elhunyt mindkét nagyanyám, akiket nagyon hiányoltam. Új korszak kezdődött az életemben. Nyolc év után átírattak az angolkisasszonyokhoz, a családi hagyományokhoz híven itt nagy lányoskodtam. Kitört a háború! Anyám, okulva azon, hogy fiatalsága elsikkadt az első háborúban, hamar nagylánynak nyilvánított. Kicsi korom óta járattak tánciskolába. Most már nagyobb teákra, bálokra vittek, nem is szólva a házi zsúrokról. Lovagjaink egyetemisták voltak, főleg a Szent Imre kollégiumból. De akkor már a vulkán tetején táncoltunk! Nem lévén a családban katonaköteles férfiember, nekünk közvetlen nem kellett aggódnunk senkiért, a háború különben is messze volt, s mi még oly fiatalok! A „Csak egy nap a világ ..." korszaka volt ez.

Szüleim és barátaik már nem látták ilyen rózsásnak a jövőt. Apám még a diadalok idején mondta: ezt a háborút megint el fogjuk veszíteni. Anyám jóslata is bevált: a mi világunknak vége lesz a háború után. 1943-ban érettségiztem, utána

a Radnai gyors- és gépíróiskolába jártam. Akkor már felgyorsultak az események. Túl voltunk a sokáig elhallgatott Don-kanyar tragédián. Pesten az elsötétítések korszakát éltük, néhány berepülés, bombázás riadóját is átizgultuk. Anyám ekkortájt esett át egy súlyos műtéten, és sem fizikailag, sem lelkileg nem bírta az óvóhelyre szaladgálást. Ekkor jött keresztapám meghívása, aki Zala megyében volt földbirtokos, gyermektelenek lévén feleségével csak ketten laktak az öreg kúriában. Rövid habozás után, hogy a fehérvári nyaralóba vagy hozzájuk meneküljünk, szüleim az utóbbi mellett döntöttek. így 1944 nyarán felkerekedtünk, irány Zala.

Keresztapám nem volt rokon, hanem apám legjobb barátja, még jogász korukból. Ő is ügyvéd volt, de hamarosan csak a gazdálkodásnak élt. Birtoka kibővült, amikor feleségül vette az alispán lányát. Aztán a harmincas évek vége felé képviselő lett, s mikor a Ház üléseire felutazott, többnyire nálunk vacsorázott. Néha elhozta barátait, politikus társait. Ekkor ismertem meg többek között Varga Bélát is. Keresztapa baráti köréhez tartozott Mindszenty, a későbbi bíboros, hiszen annak idején zalaegerszegi plébános volt, s nem egyszer látogatott el még veszprémi püspöksége idején is. Fehér asztal mellett is szuggesztív egyéniség volt. A későbbiekről szólva, amikor keresztapámékat mindenükből kiforgatták, egyik inasuk házában húzták meg magukat halálukig. A nagy Mindszenty-per kapcsán keresztapámat is lecsukták hosszú hónapokra. A rács mögött ismerkedett meg az urammal, szomszédos cellákban voltak elhelyezve. Tragikomikus találkozás!

De térjünk vissza 44-re. Mi minden nyáron egy-két napra lelátogattunk Zalába, rendszerint a Szent István napi búcsúkor. Ilyenkor a környék birtokosai a fiatalsággal együtt, szép lovaikkal, csinos fogataikkal berobogtak a felhajtókra, a nagy ház elé. Milyen vidám összejövetelek voltak ezek! Ma már csak regényekből ismerhetjük azt a földbirtokos világot, amelyet én még láttam és részt vehettem benne. Azok a patriarchális viszonyok nem voltak olyan rosszak, mint ahogy ma mondják. Keresztapámat gyakran kikísértem a földekre, s ekkor támadt fel bennem családom ősi földszeretete. A pesti kőrengeteg után itt éreztem magam igazán otthon, s a világ legszebb foglalkozásának találtam a gazdálkodást. Mikor már kinyaraltuk magunkat anyámmal, s a nagy háztartásban sem találtam magamnak elfoglaltságot, a helyi postára mentem kisegítőnek. Kedves, idősebb postamesternő lakott és dolgozott az épületben, aki örült nekem, mert a munkája egyre több lett. Hamar beletanultam a tennivalóba, és így gyorsabban értesültem a hadi helyzetről. Amikor a napi jelentések alkalmával bemondták, hogy az ország keleti határain mely települések „estek ki a forgalomból", tudtam, ott már oroszok vannak.

Keresztapámék háza a Körmend-Graz-i út mellett feküdt. Láttuk a menekülők véget érni nem akaró menetét. Jöttek Erdélyből, jöttek Bácskából, majd egyre közelebbről. Szekéren, rajta gyerekek, öregek, ágynemű, edények, kocsihoz kötve a kisborjú. Később magyar katonai alakulatok vonultak nyugat felé. Az élet kezdett izgalmassá válni. Apám sűrűn telefonált, beszámolt a pesti eseményekről. Nyáron még el tudott jönni hozzánk, de mint régi tartalékost behívták irodai munkára, így Pesthez volt kötve. Utoljára még szeptemberben jött, s mikor visszautazott, a kocsin hátrafordult és szomorúan annyit mondott: „Talán még találkozunk."

Decemberben bezárult a gyűrű Pest körül, a következő tavaszig semmit sem tudtunk apámról. Karácsony előtt vonult be a a községbe a Wehrmacht. Ez volt az az időszak, amikor három hónapig állt a front a Balaton mellett. Folytak a tárgyalások a „nagyok" között, reméltük, az angol-amerikai csapatok dél felől jönnek, s legalább a Dunántúl a nyugatiak zónája lesz. Még megértük az első tavaszi ibolyákat, az első napsütést, s ránk köszöntött a Nagyhét. Ekkor a front három nap leforgása alatt végigrohant Magyarország még megmaradt megyém. A németek felajánlották, hogy felpakolhatunk egy teherautóra és velük mehetünk. Keresztapám kijelentette, őt inkább a háza küszöbén lőjék agyon, de nem megy. Anyám habozott. Nem tudtuk, mi van apámmal, túlélte-e az ostromot, áll-e még a ház? Anyám rám bízta a döntést, menjünk vagy maradjunk. Az utolsó délután fel-alá jártam a kertben. Tudtam, éreztem, milyen felelősségteljes döntést kell hoznom. Nem csupán a magam és szüleim sorsa függ a választásomtól, de talán

nemzedékeké is. Mert ha egyszer átlépem a határt, többé vissza nem jövök. Mit tegyek? Sohasem felejtem el azokat az órákat. Aztán valahonnan mélyről jött, csodálatos érzés kerített hatalmába, s döntöttem, vállalom a magyar sorsot, ez a hazám, történjen velünk bármi!

Keresztapámék mindenre elszántan maradtak, anyámat kocsi vitte egy távolabbi erdőbe, ahol az intézőék laktak. Itt viszonylag észrevétlenül vészelhetik át az elkövetkezendő eseményeket. Én meg a fiatal szakácsnővel és a szobalánnyal indultam ugyanennek az erdőnek a magaslatára, ahol egy tisztáson néhány ház és gazdasági épület állt. A tanya a keresztapáméké volt, és az egyik kis házban a szakácsnő szülei laktak. Megérkeztünk, s mindjárt egy maguk készítette bunkerba tereltek minket, ahol a tanya lakói húzták meg magukat.

Hallottuk messziről az elvonuló németek dübörgését, aztán döbbenetes csend nehezedett a tájra. Két front között voltunk, a senki földjén. Vártuk, dehogy vártuk az oroszokat. Jöttek is! A falu felől zajt, lövöldözést hallottunk, aztán lódobogást. Közülünk egy öregember, aki tudott valamilyen szláv nyelven, óvatosan kibújt a bunkerből, és eléjük ment. Az oroszok csak annyit mondtak, mindenki jöjjön elő, ne féljenek! Azzal visszalovagoltak a faluba. Mi is behúzódtunk a házakba, és vacsorázni kezdtünk. Hanem szaladt két asszony a faluból és mesélik, az oroszok öldösik a disznókat, kergetik a nőket. Vigyázzunk! Házigazdánk a szénapadlásra terelt minket, lányokat, ő meg egész éjjel őrködött. Másnap kétóránként váltva egymást őrködtünk a padlásablaknál, figyelve a falu felé. Éjfél körül lehetett, éppen én őrködtem, mikor egy dzsip kapaszkodott fel a meredek ösvényen, részegen ordibáló oroszokkal. Felébresztettem a többieket, tizenketten voltunk lányok, s rémülten, csendben vártuk a fejleményeket. Az oroszok végigdúlták a tanyát, törtek-zúztak és nőket követeltek. Valaki a faluban elárulta, lányok bújtak el a tanyán, most azokat keresik. Az alattunk lévő kamrába is bejöttek, és mindent felborogattak. A tojásokról lezavart kotlós méltatlankodva kárált. Az oroszok végül puskatussal végigdöngették a mennyezetet, csapóajtót kerestek. De arra ránehezedett a létra. Erre elkezdtek felfelé lődözni, a golyók mellettünk süvítettek el. Házigazdánkat falhoz állították, körbelövöldözték, de ő nem árult el bennünket, hiszen a két lánya is velünk volt. Aztán hajnal felé végre eltakarodtak a „felszabadítók". A továbbiakban inkább az erdőben, a bokrok alján aludtunk. A tanyán élő idősebb emberek ezentúl rendszeresen őrt álltak, a meleg ételt kihozták nekünk az erdőbe, s csak a biztonságosabbnak tűnő órákban mentünk be a tanyára mosdani, ruhát váltani, az oroszok nem mertek bemenni a sűrű lombok, bokrok közé, féltek a bujkáló németektől.

Emlékezetes nap volt, mikor házigazdánk kiásta az elrejtett telepes rádiót, s körbeültük. Zúgtak a harangok, a béke első napja volt! Sírtunk az örömtől, annak ellenére, hogy tudtuk, elvesztettük a háborút. De legalább vége az öldöklésnek! A férfiak majd hazajönnek, az oroszok is hazatakarodnak, s megindul az élet. Gondoltuk mi, naivan.

Nemsokára jött egy ember anyám üzenetével: fogjam a holmim, majd ő átvezet az erdőn az intézőékhez. Kiszedtem a földből elásott ékszereimet, aztán könnyek között csókoltam össze a lányokat, akikkel az elmúlt hetekben annyit izgultunk együtt. Ez volt számomra a demokrácia kezdete, megszűntem kisasszony lenni. Anyámat nagyon rossz állapotban találtam. Értesültünk arról, hogy házunk áll, de apámat letartóztatták. Jöjjünk haza, amint lehet, lakásunkat nem lehet őrizetlenül hagyni. Keresztapámék megszervezték a visszautunkat. Másnap jött a tisztelendő úr egy drótokkal befogott, félig vak gebével, szalmával telehintett szekér elé fogva. Ez volt a fekvőalkalmatosság anyám számára. A zalaegerszegi állomást szétlőtték, vonat csak Zalaszentiványról indult, oda kellett eljutnunk. Hosszú, keserves, háromnapos út következett. Minden bizonytalan volt, indulás, érkezés, melyik szerelvény hová meg)'. Személyszállító kocsi egyáltalán nem létezett, nyitott, piszkos tehervagonokra kapaszkodtunk fel. El lehet képzelni, hogy nézett ki a lakás a bombázások és az ostrom utáni állapotában! Pedig nagyobb belövés nem történt, és nem volt kifosztva. Mindaz, amit nagynéném elmesélt az ostromról és apám letartóztatásáról, megadta a kegyelemdöfést anyámnak. Már élni se akart, egyszerűen feladta.

Lassan összeállt a kép apám meghurcolásáról. A harmincas évek végén lett az Ügyvédi Kamara titkára. Az ostrom után az egész kamarai vezetőséget letartóztatták. Andrássy út 60. A mi korosztályunknak ez az épület a borzadály háza, a kínzások, a megaláztatások, a bosszú háza. Mire hazaértünk, apám a Markóban ült. Egy látogatási napon történt szüleim utolsó találkozása. Mit lehet ilyen helyzetben, öt perc alatt mondani? Néztem a szüleimet, ezt a két drága embert, és átéreztem drámai találkozásuk minden tragikumát. Apám tárgyalása szeptember elejére volt kitűzve. A legképtelenebb bűnökkel vádolták, koncepciós per volt a javából. Négy évet kapott, és az ügyész még súlyosbításért fellebbezett. Aznap délután, mint minden délután, kimentem anyámhoz a János Kórházba, ahol már vagy két hete feküdt. Újra műtötték, nagyon szenvedett. Mikor leültem mellé, csak annyit kérdezett: mennyit kapott? Négy évet, mondtam, és sírva fakadtam. Megcsókoltam, és elmentem. Mire másnap beléptem a terembe, az ágya üres volt. Meghalt. 1946 tavaszán újratárgyalták apám ügyét, s mivel nem tudtak a vádakból semmit sem rábizonyítani, tizenhárom havi börtön után elengedték. Szinte hihetetlen volt ez számunkra. Ma sem tudom, kinek vagy minek köszönhettük a szabadulást. Akkoriban könnyebb volt kötelet kapni. Egy kellemetlen lakáskiigénylési meghurcoltatás után apám Zuglóba jött haza.

Én akkor már dolgoztam. Egy barátnőm hívott, hogy menjek vele a Nemzeti Bankba, ahol az édesapja az egyik osztály vezetője volt. A régi tisztviselők jókora hányada kint maradt Németországban, helyükre tömegesen vettek fel újakat. Itt ismerkedtem meg és barátkoztam össze leendő sógornőmmel az ő esküvőjén ismertem meg az öccsét, későbbi férjemet. Az esküvő után, 1947-ben búcsút mondtam a banknak, és levonultam a pusztára, Fejér megyébe. A háború után a Földosztó bizottság jóvoltából a három testvér megtarthatott külön-külön 100 katasztrális holdat. Megmaradt a tágas, nagy ház és az istállók. Erre építve a három testvér egy esztendő leforgása alatt családot alapított. Nagy lelkesedéssel vetették bele magukat a munkába, reggeltől estig kint dolgoztak a földeken. Körülöttünk szépen alakultak a dolgok, bizakodva néztünk a jövőbe. Aztán elérkeztünk 1948 őszéhez. A választáson a kommunisták győztek. Még októberben összeszedték a Fejér megyei birtokosokat. Beállított egy szekér csomó „elvtárssal", házkutatást tartottak, fegyverrejtegetési feljelentés alapján, majd elvittek a férjeket.

A székesfehérvári rendőrségről az Andrássy út 60-ba, majd a Buda-dél internálótáborba kerültek, végül Kistarcsára. Ők még az első lakók között voltak, velük építtették a tábort. Idejártunk felváltva látogatni, később vittük magunkkal a kicsiket is. Otthon zajlottak a beadások, megfizethetetlen adókat vetettek ki ránk, láttuk, képtelenség tovább folytatni a gazdálkodást. Mi, asszonyok, ha látogatni mentünk férjeinket, könyörögtünk, ajánlják fel a földjüket az államnak, hiszen addig úgysem engedik szabadon őket. De ők ragaszkodtak hozzá, mondván, amiről önként lemond az ember, az valóban elvész. Vegyék el, ha akarják. Végül ők is belátták, hogy így nem mehet tovább, és megírták a folyamodványt, hogy minden ellenszolgáltatás nélkül felajánlják a földjüket az államnak. Utóbb derült ki, ha nem szánják rá magukat erre a lépésre, hamarosan Recsken találták volna magukat. 1949-ben az őszi betakarítást még elvégeztük. A felajánlás után két héttel, tizenhárom havi fogság után otthon voltak a férfiak. Otthon? Mindent átvett az állami gazdaság. Egy esztendeig még ott maradtunk egy ismerős család házában. A következő nyáron megszületett a kisebbik lányom. Egyre nehezebben éltünk, hiszen semmi jövedelmünk nem volt. Férjem rendőri felügyelet alatt állt, csak én utazhattam Pestre eladogatni értékeinket. Aztán felköltöztünk Budapestre, nagynénémékhez, akik a régi, családi bérházunkban laktak, amit még nagyapám épített.

Ehhez külön engedélyt kellett kémünk férjem rendőri felügyelete miatt, hetenként jelentkeznie kellett, és sokat ellenőrizték. Férjem Budapesten hosszú álláskeresés után végül egy autójavító műhelyben lett segédmunkás. Közben nagyobbik lányunk agyhártyagyulladással szanatóriumba került, én pedig ott kaptam állást gyermekgondozóként, és így minden nap a kislányunkkal lehettem. Aztán lányunk állapota rosszabbodni kezdett, meghalt. Még ki sem hevertük a tragikus csapást, amikor megkezdődtek a kitelepítések. Pesten élő rokonainkat, barátainkat sorban vitték el. Majd apám következett. Itt keresték a régi helyén, de a házmesterné megadta a zuglói címet, ott utolérték. Este bejött hozzánk búcsúzni. Biztattuk, nem lesz semmi baj, majd írunk, majd meglátogatjuk. Én

kísértem ki a lépcsőházba. Ahogy ment Apa lefelé a lépcsőn, felnézett rám, tekintetében végtelen szomorúság volt. Még intett, aztán eltűnt a kapualjban. Akkor láttam utoljára. Másnap, amikor vitték őket, agyvérzést kapott. Hajdúhadházára kerültek, az ottani körzeti orvos még kezelte, de karácsony előtt újabb agyvérzés érte. Debrecenben halt meg, ott temették el. Miután akkor már mi is helyhez kötött kitelepítettek voltunk, el sem utazhattam a temetésére. Mire végre elmehettem Debrecenbe, meg sem találtam a sírját.

Nagynénémék biztosra vették, hogy őket is viszik, ezért még idejében vidékre költöztek. Mi maradtunk a lakásban, és 1951. július 5-én a nagybátyám nevére megjött a kényszerlakhely kijelölés, és mi, az együtt lakó családtagok is rajta voltunk a listán. De a tíz hónapos kislányunk lemaradt róla, őt nem vihettük. Rettenetes érzés volt, hogy néhány hét leforgása alatt mindkét gyermekemet elvesztettem. Őt anyósom vitte magával, s egyik nővérével kimenekültek Csobánkára, ahol albérleti szobát béreltek.

Fellebbeztünk a rendőrségen. Fél órán belül ott volt két nyomozó. Kik vagyunk, mik vagyunk? Mondtuk, hogy dolgozók, egy segédmunkás és egy gondozónő. Diadalmasan csaptak le irataink ra: mindkettőnk apja doktorált ember, értelmiségi. Osztályidegennek nincs helye az „ő" társadalmukban. Maguk megértek a kitelepítésre, mondták. Sorsunk megpecsételődött.

A nap lázas csomagolással telt. Régi lakóink, akik gyermekkorom óta ismertek,jöttek segíteni. Széthordták a bútorokat, ki ezt, ki azt vett át megőrzésre. Éjjel teherautó zúgása, most nyitja a házmesterné a kaput, férfi-léptek a lépcsőházban. A küszöbön vártuk őket. Csomagjaink elkészítve, felcímkézve a középső szobában. A hórukk-emberek felkapták, vitték. Mi pedig felültünk a teherautóra, ahol már többen szorongtak. Sötét volt, nem láttuk egymást, nem beszélgettünk. Aztán sínek közé kanyarodtunk. Talán a Józsefvárosi Pályaudvar volt. Ott állt előttünk egy üres szerelvény, a másik sínpáron meg egy íróasztal és egy civil ruhás valaki. Elvették a papírjainkat, csomagjaink hátra kerültek a bezárt vagonba, mi pedig fel a fapadosokba.

Hajnalodott, mindenki dermedten ült. Többnyire idős emberekből állt a társaság. Ilyen, húszas éveikben járó házaspár, mint mi, egy sem volt közöttük. Néhány tizenéves akadt csak, akiket a szüleikkel együtt hoztak. Volt köztünk hajdani diplomata, katonatiszt, magas rangú tisztviselő, gyáros, férjem a föld birtokosságot képviselte. A középosztály színe-java. A legderekabb az volt bennük, hogy mindenkinek volt tartása. Nem jajgattak, nem panaszkodtak, bátran viselték sorsukat. Pedig minden elveszett!

Három napig utaztunk, nagyobb városokon nem is haladtunk át világosban, hanem mellékvágányokon vesztegeltünk. Leszállnunk nem volt szabad, vízért sem engedtek le, pedig júliusi hőség volt. Az ablakot lehúzni tilos volt. Végre harmadnap hajnalán befutottunk Tarcalra, akkor az egyik kocsi végében ülő őr megszólalt: „Maguk jó helyre kerülnek. Látták volna, hova kísértünk a múlt héten egy csoportot a Hortobágyra!"

Akikhez Tarcalon a negyvenkét családot elszállásolták, maguk is meg voltak ijedve, mert a módosabbak közé tartoztak, és az a rémhír járta, ha továbbvisznek minket, velünk együtt viszik őket is. Az állami gazdaságba mentünk dolgozni, ami nem volt kötelező. Ha ott nem volt munka, meg kellett ragadni minden kereseti lehetőséget, az uram ment vagont kirakni az állomásra, fát aprítani a pékségbe. Vállaltam pulóverek kötését hozott anyagból, akkor még az üzletekben nemigen lehetett ilyesmit kapni. De még így is nélkülöztünk, hiszen nem volt rendszeres kereset. A nyugdíjasoknak már nem folyósították a nyugdíjat, az ő helyzetük volt a legnehezebb. Ők megmaradt értékeiket adogatták el. Később mi is erre fanyalodtunk. Ágyneműtől ruhaneműig pénzzé tettük, amit lehetett. A legnincstelenebb napokban még a jegygyűrűnket is eladtuk, gondolható, milyen szívfájdalommal. Egy kölcsön vaskályhán főztünk és melegítettünk vizet télen. Tüzelőt nem tudtunk venni, hát a Kopasz-hegyre jártunk rőzséért, vastagabb ágakért. Az erdőkerülő diszkréten félrenézett, ha az útjába kerültünk. Egyébként gyűjtögető életmódot folytattunk. A sziklás dombokon sok csipkebogyó termett, azt szedegettük és vittük a begyűjtőhelyre. Őszi betakarításkor az úton

elhullott krumplit, répát szedtük fel, azt ettük. Mikor láttuk, hogy egyelőre nem visznek tovább, unokanővérem utánunk hozta kislányunkat. O is sokszor éhes volt, és bizony egy pohár tej is elérhetetlen kincs volt néhanapján. Jószívű háziasszonyunk nyújtott be az ajtón egy-egy tálka levest a gyereknek. A község lakóitól sok jóindulatot tapasztaltunk, különösen a kicsi gyermek hatotta meg a szíveket

A községet nem hagyhattuk el. Időnként éjjel kopogtattak, hogy „Államrendőrség", és ellenőrizték, ott vagyunk-e. Ilyenkor az uram mindig megjegyezte, hogy a gyermeket ne számolják, ő nincs a listán. Egyébként megbeszéltük a hozzánk nagyon szolidáris, szomszédban lakó körorvossal, hogy ha továbbvinnének minket, háziasszonyunk a kerítésnél átadja kislányunkat a doktoréknak, akik majd eljuttatják unokanővéremhez. Legalább ő maradjon meg!

1953 őszén, Nagy Imre miniszterelnöksége alatt eljött a mi szabadulásunk is. Naponta egy-két családot hívtak a tanácsházára, s megkaptuk a „kényszerlakhelyünk feloldásáról" szóló határozatot. Férjemet még külön a rendőri felügyelet alól is felmentették. Aki tehette, csomagolt, búcsúzott, és elindult. Pestre azonban nem mehettünk vissza, és a többi vidéki városból is ki voltunk tiltva. A kitelepítettek egy része, talán harmada ezért Tarcalon maradt. A mi maradásunknak az adott nyomatékot, hogy férjem segédmunkási állást kapott egy szerencsi autójavítóban. Budapestre csak látogatóba utaztunk az unokanővéremékhez, a már államosított házunkba.

1956 után még reményvesztettebben morzsolgattuk a napokat. Akkoriban sikerült Bodrogkeresztúron albérletet találnunk, innen könnyebb volt bejárni Szerencsre. Nekem is jutott végre munka, az ottani kerámiagyárban lettem festő. Mindig szerettem rajzolni, festeni, ez igazán kedvemre való munka volt. 1961-re már annyi gazdát tereltek a termelőszövetkezetekbe, hogy lasszóval fogták a gazdászokat. Ekkor az uramat is alkalmazták, bár az „illetékesek" szigorúan meghagyták, hogy nagyon vigyázzon magára, minden hibáért kemény megtorlás jár, így sikerült Petneházán a nulláról induló szövetkezetben állást kapnia. De szolgálati lakást ígértek, ez volt számunkra talán a legfontosabb. Az első évek nehezek voltak. Minden kialakulatlan, összevissza parancsok, rendeletek. Csak az állami támogatásban bíztak, s az, ha akadozva is, de jött. A kezdeti időben még fizetést sem kaptak az alkalmazottak, így az uram sem. Terményt kaptunk. Otthon sütöttem kenyeret, baromfit tartottam. Mielőtt Petneházára kerültünk, egy szűrés alkalmával kiderült, beteg lett a tüdőm. Az átnyomorgott évek hatása jelentkezett. Közel egy évet feküdtem szanatóriumban, súlyos műtéten estem át, de megmentettek. A kislányom addigra elvégezte az általános iskolát, s mivel jobb megoldás nem volt, felküldtük Pestre, az unokanővéremhez, s pesti gimnáziumban tanult tovább. Míg a falusi iskolákban azt érezteték vele, hogy „depis", kitelepített gyerek, csúfolták, nem barátkoztak vele, addig Pesten más volt a helyzet, ott a gyenge felkészültségű, falusi lányt látták benne.

Gyógyulásom után a baktalórántházi tüdőgondozó asszisztense lettem. Férjemnek rengeteget kellett eltűrnie, sok megaláztatás érte, s hiába dolgozott többet és volt becsületesebb a vezetőség összes tagjánál, az ő „mássága" annyira nyilvánvaló volt, hogy már csak kisebbségi érzésből is mindig keresztezték útjait. A munkába menekült, agyonhajtotta magát. Egy reggel a küszöbön esett össze. Agyérgörcs. A Petneházán töltött utolsó években teljes visszavonultságban éltünk. Huszonhárom év után, amikor lányunkhoz költöztünk Budapestre, ért minket a legnagyobb meglepetés. Az egész falu úgy búcsúztatott bennünket, hogy csak ámultunk. Hát ennyire szerettek minket?

Azután vettünk a XXII. kerületben egy kis telket, pici épületet húztunk rá sok jó barát segítségével. S amikor eljött a fordulat, és némi kárpótlást kaptunk, elfogadhatóbbá tettük a kis házat. Végre nyugalomban élhettük öreg napjainkat, műveltük kis kertünket. Itt halt meg hirtelen az uram 1997-ben. Most rendezem magamban jó és rossz emlékeimet, s alig akarom elhinni, hogy mindez velem történt meg egykoron.

ÁGOSTHÁZI MARGIT: KITELEPÍTETTEK FÜZESGYARMATON

1951. június 14-én és 21-én hajnalban összesen 86 budapesti család érkezett a füzesgyarmati vasútállomásra. A Belügyminisztérium, a kommunista rendszer „megbízhatatlannak" ítélte őket, és ezért kényszerlakhelyet jelölt ki számukra, amelyet csak rendkívül indokoltan (pl. kórház) a B. M. vagy a megyei rendőrkapitányság engedélyével lehetett elhagyni. A kitelepített családok között arisztokraták, katonatisztek, ügyvédek, orvosok, kávéháztulajdonosok, gyárosok, háború előtti miniszterek, politikusok és magas rangú tisztviselők mellett polgári foglalkozásúak is voltak, sőt a Rajk-per által érintett személy is akadt. A korosztályi összetétel az idős emberektől a kisgyermekes, sőt gyermeket váró fiatal házaspárokig terjedt.

A kitelepítési határozatokat egy nappal a végrehajtás előtt - hajnalban - kézbesítették, majd szűk 24 óra alatt személyenként 250 kg-nyi (sok esetben a kísérő ÁVO-sok ennél sokkal kevesebbet engedtek elvinni) holmival (bútor, ruhanemű, élelem) el kellett hagyják otthonukat. Az összeszaladt rokonok, ismerősök, szomszédok segítségével folyt a csomagolás, a lakásból igyekeztek a bútorokat, a berendezést széthordani, mert ami ott maradt, a hatóság lefoglalta. A lakást a hatóság lepecsételte, és azt hamarosan „megbízható" családok számára kiutalta. A hátramaradt ingóságokat raktárakba szállították, később kiárusították.

Az ötvenes évek elején még jegyre lehetett kapni az alapvető élelmiszereket. Ennek megfelelően a háztartásokban minimális tartalékok voltak. Zsírt, étolajat különösen nehéz volt beszerezni. Akkor, amikor egyhavi fizetés 4-700 Ft körül járt, a disznózsír kilója a feketepiacon 100 Ft-ba került. Mai fogalmak szerint hétköznapi élelmiszerek, mint a szalonna vagy cukor, drága kincsnek számítottak. Ez külön gondot okozott, amikor el kellett indulni az idegenbe.

A kitelepítési határozatok átadását követő éjszakán - már általában két-három óra körül, hogy a feltűnés kisebb legyen - megjelent a házak előtt egy-egy teherautó, amire felpakolták a holmit. Egy teherautóra két család ingóságai kerültek és maguk a családtagok is. Ezután a teherautó valamelyik budapesti teherpályaudvarra hajtott, ahol a holmit tehervagonokba, az embereket lemeszelt és felhúzott ablakú, ún. „fapados" kocsikba zsuppolták. Az ablakokat a nyári melegben nem volt szabad kinyitni. Fegyveres őrök vigyáztak a szerelvényre. A megriadt, elcsigázott emberek fáradtan gubbasztottak. A szerelvény valamikor a délutáni órákban indult el célja felé. Vidéki állomások mellékvágányain ácsorgott, döcögött, ácsorgott. Másnap éjjel kettőkor érkezett meg a füzesgyarmati állomásra, ahol szekerek álltak készenlétben. A családok csekélyke holmiját felrakták, és irány a kijelölt új „otthon"!

A községi tanács többnyire ún. kulákoknál jelölt ki családonként egy szobát vagy nyári konyhát, használaton kívüli - korábban már államosított - kocsmahelyiséget. Ezeket a helyiségeket általában nem lehetett fűteni, sok esetben földes padlójúak voltak. A konyhán a háziakkal kellett osztozni. A „beutaltak" érkezéséig sok esetben nem volt elegendő idő a kiürítésre, pláne a takarításra. A családokat gyakran a sors szeszélye látszott összeállítani: évtizedekkel korábban elvált házaspár; idősebb testvér a hat évvel fiatalabb testvérrel és annak családjával, akik a kitelepítési határozat szerint előbbi leszármazottai voltak; testvérek szétválasztva: egyik kitelepítve, másik nem. A parasztságot tekintve ez az időszak a beszolgáltatások, padlás-lesöprések időszaka volt. Hatholdas gazda már kuláknak számított, ha amúgy nem gazsulált a feltörekvőknek. A beszolgáltatás teljesítéséhez gyakran meg kellett vásárolni a disznót, tehenet, tejet, tojást vagy egyéb terményt, mert valójában nem került ki annyi a gazdaságból, mint amennyinek a beszolgáltatását megkövetelték. Ebben a helyzetben a parasztok legnagyobb része felismerte, hogy a kitelepített „osztályidegen" pestiekkel ugyanolyan igazságtalanság történt, mint amilyentől ő maga is szenved. És így, bár a házukban egy idegen család megjelenése kényelmetlenséget okozott, többnyire barátságosan, sőt segítőkészen fogadták a kitelepített családokat. (...)

Következő vasárnap a kitelepítettek nagy része a falu szélén álló katolikus templomban verődött össze a szentmisén. A plébános Buri János volt. Látva az elveszett, riadt embereket, hamarosan megtalálta a segítés módját: helybeli családokat és kitelepített családokat hozott össze egymással, persze a legnagyobb titokban. Esetünkben ez úgy történt, hogy az iskolából hazafelé menve egy kedves asszony, Kövér Jánosné, behívott a házukba, és kezembe nyomott egy vesszőkosarat, amiben szeretettel összeválogatott élelmiszerek voltak. A későbbiekben az esti sötétség leple alatt „otthonunk" kopárságától menekülve gyakori vendégek lettünk a házukban. Kövér Jánosné Mariska a segítés ezer módját eszelte ki, pl. felajánlotta, hogy vegyünk napos kiskacsákat, azokat az ő udvarában tarthattuk, megtanította Édesanyámat kacsát tömni, és így juthattunk az egyébként elérhetetlen zsiradékhoz, valamennyi húshoz.

A helybeliek munkát adtak aratásnál, cséplésnél, megtanították a városi asszonyokat kacsát-libát tömni, a kitelepített gyerekeket élelemmel megrakott kosarakkal küldték haza a gondokkal küzdő édesanyákhoz. Nagy segítséget jelentett a helyi tájékozottságuk: pl. lakáskereséskor, tanácsi ügyintézésnél, munkaalkalmak közvetítésénél. Hamarosan kialakultak a tanyázások. A pesti és a helybeli családok esténként összejártak. A pestiek is segítettek lehetőségeik szerint: tanították a helybeli családok gyermekeit,
tanácsot adtak jogi, egészségügyi vagy továbbtanulási kérdésekben. Az érkezést követő napokban a kitelepítettek igyekeztek munkát találni, hiszen a legtöbb családnak nem voltak anyagi tartalékai. Különböző, általában idényjellegű munkahelyek voltak, az emlékezetesebbek közül: gyapotkapálás (ebédlevonás után 22 fillér heti bér!), útkarbantartás, téglagyári rakodás, aratás, hasonlók. Egy napra általában 14-17 Ft körül fizettek.

Összehasonlításképpen: egy kg zsír 55 Ft, egy köteg kukoricaszár 4 Ft, egy tábla tehéntrágya - fűtésre - 2 Ft. Egy kerékpárral elkövetett szabálysértés -kitelepített esetében - 100 Ft. Nem sokkal később pszichikai ráhatással 1000 Ft békekölcsön jegyzésére kényszerítettek minden családfőt, végrehajtással fenyegetőzve. Két esetben fizikai erőszakot is alkalmaztak. Dévaványán több agyrázkódás, bordatörés történt. 1952 februárjában a soros korosztályhoz tartozó fiatal férfiakat három évre behívták munkaszolgálatosnak. Bányákban, építkezéseken dolgoztak. Többnyire sátrakban laktak. 1952 nyarán fokozódtak az ellátási nehézségek, kenyérhiány lépett fel. Az élelmiszerjegy re adagolt élelmiszerekhez is gyakran nem lehetett hozzájutni. Több órás sorbaállás után a kitelepítettek csak akkor kaptak kenyeret, ha maradt a helybeliek után. A plébánia háztartását vezető három nővér: Kedves Anya, Viktória és Anna a hosszú sorbaállással megszerzett kenyéradagot gyakran átadták olyan kitelepítetteknek, akiknek egyáltalán nem jutott. Buri János plébános is sokakon segített: az udvarában álló szalmakazalból lehetett szalmát hordani a búbos kemencébe, a plébánia kis szőlőjébe, a sorok közé lehetett krumplit, zöldségfélét vetni, termelni. A munkahelyek nagy részéről elbocsátották a kitelepítetteket. Megvonták az egyeseknek korábban - az általános érvényű szabályok szerint - folyósított nyugellátásokat.

Minden területen fokozódott a nyomás. Ugyancsak 1952 nyarán elhatározták, hogy a TSZ állatait a kulákok falubeli istállóiban helyezik el. Egyidejűleg az ilyen házakban lakó megbízhatatlan embereknek távozniuk kellett, részben a TSZ tulajdon védelme, részben az állatgondozók elhelyezése érdekében. Pánikszerű lakáskeresés kezdődött. A módosabb, többszobás házak nagy részéből el kellett sürgősen költözni, de az egyszerűbb házakban csak ritkán akadt üres szoba. Nem volt azonban elég befogadót találni, a tanács engedélye is kellett. Karacs tanácselnök elvtárs többnyire megtagadta az engedélyek aláírását, érvelése így hangzott: „így döntöttem, mert így kellett döntenem." Volt egy irgalmas szívű tanácsi alkalmazott (Jolika ?), aki Karacs elvtárs távollétében, vállalva a veszélyt, aláírt egy-egy kérelmet. A kijelölt helység elhagyásához esetenként járási vagy megyei rendőrségi engedély kellett, amihez kérvényt kellett beadni.

Az általános iskolát befejezett korosztály nem tanulhatott tovább. A legközelebbi - szeghalmi - gimnáziumba nem engedélyezték az átjárást. Mivel négy ilyen korú fiatal is volt, a téli hónapokban a szülők megszervezték számukra az első gimnáziumi osztálynak megfelelő szintű oktatást, maguk vállalva egy-egy

tantárgy oktatását, de a magánvizsga letételét sem engedélyezték számukra. így a későbbiekben - már a kitelepítés feloldása után - végezték el a középiskolát, megismételve az első osztályt. Itt kell megemlékezni a község orvosairól (Dr. Budai és Dr. Jánossy Márton), akik példás hivatástudattal és önfeláldozással végezték munkájukat. Voltak azonban kisszerű, gyenge jellemű emberek is, akik megpróbáltak érdemeket kovácsolni a kitelepítettek irányában tanúsított rosszindulatú viselkedésükkel. Kitelepített gyermek nem igen számíthatott 5-ös osztályzatra. A tanárok nagyobb része megtalálta a módját, hogy a szülők és a tanulók tudomására hozza, hogy nem szívesen hajtja végre az ilyen jellegű irányelveket, de pl. V. M. általános iskolai tanár „pártelkötelezettségről" tanúskodó kijelentéseket tett a kitelepítettekre („ki kellene őket végezni"), vagy egyes gyermekekre vonatkozóan („jó tolvaj lesz belőled").

1953. március 5-én meghalt Sztálin. Nagy Imre került kormányra. Júliusban a parlament a kitelepítés megszüntetéséről határozott. Ez azt jelentette, hogy a kijelölt kényszerlakhelyet el lehetett hagyni, de Budapestre továbbra is csak letelepedési engedély birtokában lehetett bejelentkezni. Ez a korlátozás 1956-ban szűnt meg. Augusztus 12-e után kezdték a felmentések kézbesítését, és több hétbe telt, amíg minden család megkapta a határozatot.

NÁDOSY ALEXA: A CSALÁD ELUTAZOTT

(Az interjú 2005 júliusában készült)

Somogy megyében, Gyugyon éltünk, ahol szüleim földbirtokosok voltak. Miután 1949-ben a birtok 1945-ös államosítás utáni megmaradt, utolsó részét is elvették, családom Budapestre költözött. Engem már egy évvel korábban, ötödikes koromban a Baár-Madasba küldtek tanulni. Budapesten, a Mártonhegyi úton közeli rokonokkal laktunk egy házban. Apám 1950-51-ben Baján dolgozott, mert csak ott sikerült munkát kapnia. Anyám, öcsém és én Budapesten éltünk. 1951-ben hetedikes voltam, az iskolaévnek már majdnem vége volt, amikor anyám lement Bajára az öcsémmel, mert a nyarat ott akartuk tölteni apámmal. Három nappal később és két nappal az én tervezett elutazásom előtt, hajnalban megérkezett a kitelepítési végzésünk. A nagybácsimhoz csengettek be a ház főbejáratánál, aki közölte a végzést kézbesítő rendőrnek, hogy senki nincs itt, a család elutazott. Reggel az unokatestvéremmel, aki egy pár évvel idősebb volt nálam - én akkor tizenhárom éves voltam - bőröndöt kerestünk, mert azt mondta, hogy rögtön pakolni kell, azonnal el kell mennem onnan. Bőröndöt nem találtunk, ezért hozott egy hatalmas pokrócot és szíjakat, és abba dobáltam be a legfontosabb holmikat. Ezután az unokatestvérem kikísért a Budapestről Bajára menő hajóhoz. Amikor másnap a rendőrség értünk jött, hogy elvigyék a családot a kitelepítésbe, láthatták, hogy senki sincs ott, így egyszerűen lepecsételték a lakást.

Körülbelül két hét múlva Baján megtaláltak minket a bajai rendőrök, akik Budapestről kapták az utasítást, hogy keressenek meg, mert kényszerlakhelyet jelöltek ki számunkra, és oda kell mennünk. Anyámat még le is tartóztatták egy rövid időre, mint aki elmenekült a kitelepítés elől. Először mindannyiunkat börtönbe akartak zárni, aztán a rendőrök egyszerűbb megoldást választottak. Parancsba adták, hogy két napon belül Kunszentmártonba, a kijelölt kényszerlakhelyre kell utaznunk, és ott jelentkeznünk kell a rendőrségen.

Megérkeztünk Kunszentmártonba, előtte Budapestre már természetesen nem jöhettünk vissza. Onnan már semmit nem hozhattunk el. Csak az volt velünk, amit anyám levitt Bajára. Kunszentmártonban, az Újvilág utca 3-ban egy nádfedeles, nagyon régi paraszthéz egyik szobájában helyeztek el ötünket. Csak kétháznyira voltunk a Kőröstől. A háziasszony nagyon kedvesen
viselkedett, de a nyolcvanéves apja sajnos igen házsártos természetű volt. Az öregember szobáján keresztül kellett átjárnunk a mi szobánkba, ami nagyon kényelmetlen helyzetet eredményezett. És persze az egyetlen szobánkban zajlott az életünk, ott főztünk, mosakodtunk, tanultunk. A téli hideg mellett ez a „tömegnyomor" a legrosszabb emlékem a kitelepítésből.

Kunszentmárton mezőváros, akkoriban a lakossága több volt, mint most. Nagyon sok

kitelepítettet vittek oda, főleg katonatiszteket. Valami száz vagy annál is több kitelepítettre emlékszem. Az első nyáron a téglagyárban dolgoztunk apám, a bátyám és én. Majdnem minden kitelepített ott dolgozott, köztük idősek is. Itt szomorú esetek is előfordultak az idősebbekkel a szokatlan munka miatt, voltak, akik összeestek, szívrohamot kaptak és meg is haltak. Néhány névre emlékszem csak a kitelepítettek közül: Szakács Kálmánra, Okolicsányi Évára és az apjára és Mesterovits Berti nénire. A mi utcánkban lakott Blankenstein János és felesége, Elli. Hirtelen több név nem jut eszembe. A kitelepítettek legnagyobb része idős ember volt. Nem volt sok gyerek köztük, alig akadt korombéli. A legtöbb idősebb házaspár volt, több egyedülálló ember, vagy apa a lányával, vagy egy fiú az anyjával. Sziráky mama volt ott két negyven év körüli felnőtt gyerekével. Többen nem jutottak elég élelmiszerhez. Aki nem tudott dolgozni, és nem volt módja vásárolni, az koplalt. Persze, próbáltunk egymáson segíteni, amennyire lehetett. A piacon vásárolhattunk, de a zöldségeken kívül alig tudtuk megfizetni az élelmiszereket, mert olyan keveset kerestünk. A tojás, a hús luxusnak számított. A felnőttek társadalmi életét, egyetlen szórakozását a bridzs jelentette. Mást nem is igen lehetett csinálni, mert a kártyázáshoz csak egy asztal meg négy szék kellett. Nyáron azért kellemesebb volt, mint télen a nagy hidegben kimenni dolgozni.

A nyolcadik általánost ott végeztem el Kunszentmártonban. A tanárok mind rendesek voltak a kitelepített gyerekekkel. Nagyon jó iskola volt, ahová én jártam, kedves, jó tanárokkal. Ha néha a gyerekek kellemetlenkedtek a kitelepített osztálytársakkal, tanáraink mindig elsimították a problémát. Az én iskolámban nem is igen fordult elő ilyesmi. Öcsém, aki 1944-ben született, Kunszentmártonban kezdte az iskolát. A bátyám már elvégezte az általános iskolát, amikor odakerültünk. Gimnázium vagy más középiskola Kunszentmártonban nem volt, csak Szentesen, és mivel nem volt szabad elhagyni a községet, még gondolni sem lehetett arra, hogy gimnáziumba járjunk. De hát mint kitelepített osztályidegeneket úgysem vehettek volna fel minket. A téglagyári munka után a mezőgazdaságban dolgoztunk, az állami gazdaság földjein kapáltunk, arattunk, fát ültettünk a Tisza partján, az árterületen. Úgy emlékszem, legtöbbet az állami gazdaságban kellett dolgoznunk. A második évben bicikliket vásároltunk, mert a szüleimnek sikerült valami megmaradt ingóságot eladni. Ez nagy könnyebbséget jelentett, mert biciklivel tudtunk munkába menni, ahelyett, hogy hat-hét kilométert gyalogoltunk volna a gáton. Nemcsak kitelepítettekkel, de cigányokkal is dolgoztunk együtt. Egyszer két hétig egy tiszasasi gazdánál szüreteltem, ahol végre jó, tápláló ételeket ehettem. A rendőrök eleinte gyakran jöttek, éjszaka bekopogtak az ablakon, ellenőrizték, hogy mindenki ott van-e. Mivel főleg idős emberek voltak a kitelepítettek, ezért a rendőrök bánásmódja talán enyhébb volt, mint másutt. A tanácselnök cigányember volt, aki azzal szórakozott, hogy időnként egy-egy kitelepített asszonyt behívott a tanácsházára. A tanácselnök legfőbb szórakozása a késdobálás volt, miközben az asszony a kérdéseire próbált válaszolni, az elnök az asszony mellé, a falba dobálta a kését.

Az időseknek borzasztó nehéz volt, különösen télen, mert nem volt mivel fűteni, fáztak, és élelmiszerük sem volt elegendő. Nagyon sokan meghaltak az idősebbek közül. Ott temették el őket Kunszentmártonban. Kórház nem volt a városban, de volt egy nagyon jó orvos. Anyját az oroszok egy tanyáról vitték el 1945-ben, az orvos sokáig eredménytelenül kerestette. Emlékszem, Kátainak hívták, nagyon rendes ember volt, mindenkinek ott segített, ahol csak tudott. Minden kitelepítette! törődött, és ez sokat javított a helyzetünkön. De kórház nem volt, és Szentesre senkinek sem szabadott engedély nélkül elmenni, ahol a legközelebbi kórház működött.

Nekem sikerült egyszer engedéllyel elhagyni a város határát. Egy régebbi osztálytársam Öcsödre volt kitelepítve. Öcsöd két kilométerre van csak Kunszentmártontól. Egyszer meglátogattam, de ehhez engedélyt kellett kérnem a rendőrségen. A rendőr is egy kicsit furcsának találta, hogy egy tizenhárom éves gyerek engedélyt kér, hogy meglátogathassa a barátnőjét. Később egy alkalommal engedély nélkül is elhagytam Kunszentmártont. Aratáskor az árpa tarlójától rettenetes, bőrbetegséghez hasonló kiütést kaptam. Az anyám nagyon megijedt, és elhatározta, hogy azonnal Szentesre megyünk. így engedély nélkül mentem édesanyámmal a kórházba. Voltak ott budapesti orvosok, akik eredményesen

kezeltek, és benn tartottak egy hétig. Nem jutott a rendőrség tudomására, így szerencsére semmi baj nem lett belőle.

Ennyi idő után ezek az emlékek kicsit már elhomályosulnak. A múlt héten felelevenedtek, amikor ismerősökkel Kunszentmártonban jártam. A házat, ahol laktunk eladták, a háziasszonyunk két évvel ezelőtt halt meg, majdnem százéves korában. A házba nem tudtam bemenni. A Kunszentmártonban töltött rövid idő alatt arra gondoltam, hogy soha többé nem akarok ide visszajönni. A kitelepítést szeretném elfelejteni, érzelmileg túllépni rajta, mert nagyon erőteljesen beleszólt a sorsomba, megváltoztatta az egész életemet.

A kitelepítés feloldása meglepetésként ért minket, és mindenki nagyon boldog volt. Aztán persze jöttek az új problémák: hová megyünk, mit fogunk csinálni? Se Budapestre, se nagyobb városokba, se Gyugyra nem lehetett menni. Elköltöztünk a Balaton mellé, ahol télen egy nyaralót, nyáron egy pici kis valamit béreltünk. Minden hat hónapban költöznünk kellett. Ott is borzasztó kicsi helyen zsúfolódtunk össze, és sokat fáztunk.

Akkoriban a Balatonboglári Szőlőgazdaságban dolgoztam, és két nyáron át pedig egy dohányszárító telepen, Pusztaszentgyörgyön. A dohányszárító pajtákat kezeltem, ami azt jelentette, hogy óránként ellenőrizni kellett a pajták páratartalmát és hőmérsékletét. Hatalmas vasajtókat kellett kinyitni, ahonnan kicsapott a 150 fokos dohánygőz. Állandóan kiütések borították mindenütt a testemet a hatalmas mennyiségű nikotintól. Ez az ellenőrzés a tíz pajtában minden órában körülbelül tizenöt percig tartott közben pedig olvastam. A feladat nappal nagyon könnyű volt de amikor éjszakásként dolgoztam, tizenkét órás műszakban, akkor szörnyű volt. Tizenhat évesen végigjárni a pajtákat, és ülni ott, a sötétben, félelemmel töltött el. Rajtam kívül csak két ember dolgozott, akik a kazánt fűtötték. A második nyár már 1956-ban volt Október 6-an éjszakás voltam, reggel hét órakor fejeztem be a munkát. Fél nyolc tájban biciklivel indultam vissza a Jankovics-telepre, és délután hallottam, hogy felrobbant a gyár. Reggel történt, amikor már ott voltak a lányok, akik kötötték a dohányt. A balesetben meghalt az egyik kazánfűtő, hat lány rettenetesen összeégett. Fél órán múlt, hogy megúsztam a balesetet. Ekkor édesapám és a bátyám is a mezőgazdaságban dolgoztak. Öcsém pedig Balatonbogláron járt iskolába. Én sajnos, amíg ki nem kerültünk Amerikába, nem tanulhattam.

November végén indultunk a nagy útnak, és december elsején érkeztünk Ausztriába. Közben rengeteg kalandunk volt. Külön indultunk, mert Bogláron nem mertünk mindannyian egyszerre felszállni a vonatra. Anyám, az öcsém és én jöttünk előre, és a Szabad Európa Rádión keresztül üzentünk haza. Amikor apám megérkezett Ausztriába, mi már egy lágerben voltunk Linzben. Apám értünk jött, majd elvitt minket barátokhoz, akik meghívtak hozzájuk amíg Ausztriában tartózkodtunk. Hamarosan apám állásajánlatot kapott Amerikából, így már csak a papírokra kellett várnunk, de ez a várakozás öt hónapig tartott.

Amerikában mindannyiunk számára új élet kezdődött. 1957. május 1-jén érkeztünk Southamptonba, ahol apámat várta az állás. Azon a nyáron próbáltuk megszokni Amerikát az életmód nagyon sokban különbözött a magyarországitól. ősszel elkezdtem egyetemre járni. A gimnázium, a középiskola kimaradt az életemből. Ez elég különös történet. Vizsgát kellett tennem, a sikeres vizsga azt mutatta, hogy tudásom megfelelő alap az egyetemi tanulmányokhoz. Annapolisban jártam a St. John's College-ba, ahol filozófiát és matematikát tanultam, majd egy évet a Columbia Egyetemen töltöttem. Az egyetem után a Bell Laboratoriesnál kaptam állást ahol a komputeres szakmában helyezkedtem el. Tulajdonképpen akkor is iskolába jártam, hogy megtanuljam ezt az új területet ugyanis a különböző vállalatok ekkor kezdték használni a komputereket. Később New Yorkba mentem, ahol a Univacnél és különböző tanácsadó cégeknél dolgoztam. Majd hét évet Brüsszelben töltöttem a családommal. Visszatérve New Yorkba 1989-ig folytattam a komputeres szakmámat ekkor már saját vállalatomban. Öcsém a Harvard és a Columbia Egyetemeken tanult iskoláit kitüntetéssel végezte, nagy karriert futott be.

Még néhány szót a gyerekeinkről. Nekem két öcsémnek három lánya van. Az

idősebbik lányom a Vassar College-ban művészettörténetet tanult, férjezett három gyereke van. A fiatalabbik lányom most szerezte meg a PhD-jét a Columbia Egyetemen, tibetológus, több keleti nyelvet beszél. Péter öcsém legidősebb lánya az Amherst College-ba járt, író lett Középső lánya a Harvard Business Schoolba jár, a legkisebb most érettségizett, és a Harvardon kezdi meg tanulmányait

ORBÁN MÁRIA: KÉT ÉS FÉL ÉVESEN LETTEM KÉNYSZERLAKHELYES

Édesapám márkosfalvi Orbán Károly, édesanyám Kesselőkeői és berencsi Majthényi Anna. 1946. szeptember 16-án születtem Marosvásárhelyen. Két és fél éves voltam, amikor a kitelepítések történtek. Mezőmadarason volt édesapám birtoka és udvarháza, onnan hoztak be minket Marosvásárhelyre, kényszerlakhelyre (1949). Mezőmadarasról emlékeim nincsenek, csak hallomásból és a néhány megmaradt fénykép alapján tudok néhány dolgot. A ház előtt két hatalmas jegenyefa állt, oldalt a szép, virágos parkban akácfák. Az igazi park a ház mögött terült el három dombon át, ahol rendezett hársfa és gesztenye fasorok, teniszpálya volt. Ez mára mind elpusztult. A kitelepítésre én nemigen emlékszem, de arra igen, hogy mesélték: a Securitate emberei, akik ketten voltak, azt mondták édesanyámnak, fejszével vágják ketté a fejét, ha rögtön nem indul. Különböző lakhelyeink voltak a kényszerlakhely ideje alatt, mondták, hogy tizenkétszer költöztettek rosszabbnál rosszabb lakásokba. Csak a két utolsó lakhelyre emlékszem. Az egyik a Kossuth Lajos utcában volt, ahol állandóan betegeskedtem. Sovány, vékony gyerek voltam. Arra emlékszem, hogy gilisztáim voltak, és beöntést kaptam. Bethlen Anikóékhoz közel laktunk, és Anikónak volt egy- nagy, piros szemű nyula. Utána Remeteszegre, a Csiki utcába költöztettek minket a város végére. Itt egy vályogházban laktunk. Keskeny folyosó volt az előszoba kályhával, melyen édesanyám főzött. Sötét volt a folyosó, de volt egy ablaka, ahonnan a mezőre lehetett kilátni. Egyetlen szobánk volt, ahol aludtunk. Ha esett az eső, körberaktuk magunkat edényekkel, mert beesett az eső. Meg sem mozdulhattunk, mert kiborult a víz.

Minden szerdán kellett a milícián (rendőrségen) jelentkezni, nekem is, kisgyermekként. Ilyenkor találkoztunk az ismerősökkel, a többi kitelepítettel. Egyszer valaki, azt hiszem Osztovits Karcsi bácsi azt kérdezte, mi van Guluka (ez volt a becenevem), te is „kulák" vagy? Én pedig büszkén feleltem, hogy igen. A többiek meg kacagtak. A D. O. a „domiciliu obligatoriu" kényszerlakhely, ami azt jelentette, hogy a várost csak rendőrségi engedéllyel szabadott elhagyni. Arra jól emlékszem, hogy a mezőmadarasiak közül többen is megkerestek minket Marosvásárhelyen. Hoztak nekünk tojást, pulykát, mikor mit tudtak hozni. Egyszer bejött hozzánk egy ember, aki régebb molnár volt nálunk, a nevére már nem emlékszem. Azt mondta édesapámnak, nagyságos úr, a fákat kivágták. A két hatalmas jegenyét vágták ki. Akkor láttam édesapámat életemben először sírni. Ráborult az asztalra, úgy sírt. Hétéves voltam, amikor édesanyám meghalt méhen kívüli terhességben. Lett volna egy testvérem. Szilveszter éjszakáján lett rosszul, és elvérzett. Ha a mentő hamarabb jön, élhetett volna.

Egyedül maradtam édesapámmal. Akkor ő lett a mindenem.

Édesapám először fagylaltárus volt, azután gombkészítő, később nyelvórákat adott, főleg angol nyelvből. Úgy emlékeznek rá, hogy kitűnő tanár volt, a legjobbak egyike. A Kántor és Herczeg fényképészeknél, akiknek a Fő téren volt a műtermük, könyvelői munkát végzett. Ilyen munkákat vállalhatott, mert kitelepítettnek állami munkát nem adtak. Miután édesanyám meghalt, egy ideig Dániel Xéniáéknál laktam. Xéniáék is egyetlen szobában laktak, de sokkal jobb helyen, a Borsos Tamás utcában. Xénia édesapja, Feri bácsi (Dániel Ferenc) éjjeliőrként dolgozott, édesanyja, Babsi néni (Somssich Gabriella) is nyelvórákat adott. Kedves, közös emlékeink vannak Xéniával. Jóval később úgy adódott, hogy akkori jóságukat meg tudtam hálálni Xéniának.

Azután laktam Telekiéknél, Teleki Micu bácsi és Aimée néniéknél. Ők egy

pincelakásban laktak, négy gyerek és a szülők, én voltam az ötödik gyerek. De nagyon jól megvoltunk. Emlékszem, este nagyokat sétáltunk, mikor mentünk a tejért. Onnan, tőlük jártam iskolába, az első osztályba. Micu bácsi a rókafarmon kocsisként dolgozott. Aimée néni nyelvórákat adott. Később, mikor már felnőttem és dolgoztam, engem is tanított angolra ingyen, és sokszor meghívott vacsorára. Örökre hálás vagyok Telekiéknek. Még laktam Zichy Elly néniéknél is, ahol már hárman voltak egy szobában. Később édesapám elhatározta, hogy falura visz egy családhoz, és ott fogok iskolába járni. Gondolta, falun jobban gondomat tudják viselni. Ez nekem nagyon keserves volt de azért csak elvitt. Édesapámnak akkor ki kellett szöknie a városból, mivel tilos volt elhagynia a települést. Több mint harminc évvel később tudtam meg, hogy a Securitate akkor is figyelt minket. Követtek minket, mert azt hitték, ki akarunk szökni az országból. Gelencére mentünk, ami most Kovászna megyében van (volt Háromszék), Cseh Béláné hoz, Anni mamához, aki gyerekek gondozásával foglalkozott.

Mikes Kata is ott volt nála, Kata édesanyját a Duna-deltába telepítették ki. Mikes Kata édesanyja, miután a Duna-deltából elengedték, többször küldött nekem csomagot, amikor Brassóban bentlakó kollégista voltam. Gelencén jártam az elemi iskolát. Nem lehettem pionír a származásom miatt. De amikor az osztagelnöknek jelenteni kellett, mindig én jelentettem helyette, mert senki nem tudott olyan szépen jelenteni, mint én. A legjobb tanulók közé tartoztam. Tizenkét éves koromban vitték börtönbe édesapámat a Szoboszlai-perrel kapcsolatban, majd halálra ítélték.

290 A Szoboszlai-per: A romániai kommunista diktatúra legvéresebben elfojtott államellenes összeesküvése, melyet annak ellenére, hogy csak kísérlet maradt, példátlan megtorlás követett. Szoboszlai Aladár római katolikus pap irányításával titkos Keresztény Demokrata Pártot hoztak létre. Szoboszlai kidolgozta a párt programját is (1955), mely a keresztény szolidaritáson, a magántulajdon elismerésén alapult, meg akarta oldani a mezőgazdaság kérdését, a gyári munkások pedig a gyár részvényesei lettek volna. Mozgalmában nemcsak magyarok, hanem románok, szászok, zsidók is részt vettek. A résztvevők között számos pap, egykori földbirtokos, értelmiségi, tisztviselő volt. Távolabbi tervük a magyar-román államszövetség létrehozása volt, melyhez később Ausztria is csatlakozott volna. Szoboszlait és a másodrendű vádlottat, Huszár Józsefet 1957. szeptember 10-én tartóztatták le. A letartóztatások során, melyek 1958. február 8-ig folytatódtak, összesen kétszáz gyanúsítottat vettek őrizetbe. Majd ezt követően 57 személyi állítottak bíróság elé. Tíz vádlottat halálra és teljes vagyonelkobzásra ítéltek, 47 vádlottat pedig életfogytiglani, illetve 4-23 évig tartó kényszermunkára és vagyonelkobzásra. A kivégzetteken kívül ketten a börtönben haltak meg a kínzások és a rettenetes körülmények miatt. A kivégzéseket 1958. szeptember 1-jén Temesváron hajtották végre. 2010-ben, több évi pereskedés után rehabilitálták az elítélteket.

Orbán Károly Tófalvi Zoltán szerint a szervezkedési kísérlet egyik legképzettebb tagja volt, aki nyolc nyelven beszélt, Ludovikát és Oxfordban felső kereskedelmi akadémiát végzett. Mindkét világháborúban harcolt. A vádirat szerint a Szoboszlai árnyékkormány külügyminisztere vagy londoni nagykövete lett volna. A per hetedik vádlottja volt.

Nevelőanyám, Anni mama csak jóval később mondta meg, hogyan halt meg édesapám, és azt is, hogy ők örökbe vesznek, nem íratnak a nevükre, de felnevelnek. Azt is megtudtam később, hogy édesapám és mások beszélgetését kihallgatták, a beszélgetés arról szólt, milyen tisztséget töltenek majd be változások estén. Nem tudtam megérteni, hogyan történhet ilyen dolog. Korábban nagyon sokszor álmodtam, hogy édesapám hazajön. Évekig nem tudtam, él-e, vagy meghalt. Többször üzent kiszabadult fogolytársaival. Kuún Zsigával üzente, hogy legyek szerény és fogadjak szót. Ő mesélte, hogy mielőtt édesapámat letartóztatták, 1956-ban prosztataműtétje volt, a börtönben az őrök nem engedték ki a vécére, emiatt nagyon sokat szenvedett. Természetesen orvoshoz sem vitték. Édesapám tartotta a lelket a többi fogolyban is. Angolul tanította őket. Amikor ezt az őrök észrevették, másik börtönbe vitték.

Hálás lehetek nevelőszüleimnek azért, mert felneveltek, de azért a szülői

szeretet nagyon hiányzott. Apai részről féltestvérem, Orbán Pál, aki Londonban élt családjával, örökbe vett volna, de a román kormány nem engedett ki azzal az érvvel, hogy kiskorú vagyok. A Württembergben élő Pallavicini Frederick is próbált örökbe fogadni a maga hat gyereke mellé, mivel édesanyám oldaláról rokonok vagyunk, de ugyanazzal az érvvel utasították vissza. Gelencéről nevelőszüleim Brassóba adtak középiskolába, ahol bentlakó voltam. Ott tanultam meg románul. Utolsó évben, amikor a negyedik osztályt végeztem, kiderült a származásom, mert I. M. Sz. (Ifjúmunkás Szövetség) tagnak akartak felvenni. Ekkor ki akartak tenni az iskolából és a bentlakásból is. Osztályfőnököm, Fejér Pál né Sárika néni megvédett, sőt még náluk is laktam, amíg le nem érettségiztem. Érettségi előtt meghalt a nevelőapám, Cseh Béla, aki nyugalmazott állomásfőnök volt, és hozzám mindig nagyon rendes volt.

Mindig azt ismételgette, hogy leányka, jön majd a herceg fehér lovon. Megéreztem, hogy engem hív, mielőtt meghalt. Hazamentem a bentlakásból megfogtam a kezét, de már érteni sem lehetett, hogy mit mond. Visszamentem Brassóba leérettségizni. Történelemből és földrajzból románul kellett vizsgázni és még külön román nyelvből is. Nem volt könnyű, de sikerült Nagy kérdés volt, hogy mit tanuljak. Végül is az Egészségügyi Főiskolára felvételiztem fogászati szakra. Sikerült de azon a szakon nem volt hely. így választhattam más szakot ezért mentem gyerekgyógyász asszisztensnői szakra. Az ösztöndíjkérelemhez kellett volna a szülök anyagi helyzetét igazoló dokumentum. Rend Laci bácsi tanácsára (ő is politikai fogoly volt a Szoboszlai-perben, de kiszabadult) írtam Bukarestbe, a Börtönök Igazgatóságához, hogy szeretném tudni, mi történt édesapámmal. Egy év múlva válaszoltak, hogy 1958. szeptember 1-jén halt meg Temesváron. Nem írták meg a halálának okát. Addigra már rég tudtam, hogy kivégezték. Azt hallottam, hogy a temesvári tárgyaláson kemény hangú beszédet mondott. Végül egy évre megkaptam az ösztöndíjat, amikor az Egészségügyi Főiskola utolsó évét végeztem.

Nevelőanyám 1971-ben halt meg Gelencén. Czeber Imola édesanyja nagy segítségemre volt nevelőanyám, Anni mama halála után is, hozzájuk úgy mehettem, mintha „hazamentem volna". Jelenleg New Yorkban élek férjemmel, Bihary Lászlóval. Azért, mert D. O.-s voltam, most kapok egy kis nyugdíjat Édesapámat próbáljuk rehabilitáltatni, de ez idáig nem sikerült (2006). A tárgyalást különböző ürügyekkel mindig elhalasztják.

(A Szoboszlai-perrel kapcsolatos adatok forrása: Székelyföld, 2006. X. évfolyam 8. 9. 10., Csíkszereda. A halálos ítéletek másolatát is közli a folyóirat.)

Rend László állattenyésztő mérnök, a marosvásárhelyi állatkert létrehozója, a Szoboszlai-per 46-od rendű vádlottja. 17 évi kényszermunkára és vagyonelkobzásra ítélték Temesváron, Aradon, Jilaván, Galacon és a Dunadeltában raboskodott. 1964-ben szabadult

HARIS EGON NAGYSZÜLEIM EMLÉKÉRE

(A Proff-Okolicsányi házaspár kitelepítése)

Nem vagyok író, csupán közvetítő, aki nem szeretné feledni hagyni azokat, akik mérhetetlenül sokat szenvedtek és meghaltak csupán azért, mert egy letűnt korszak „elitjéhez" tartoztak. Fel szeretnem ébreszteni a ma élő nemzedék jobb érzésű tagjaiban a már sajnos csak pislákoló emlékezés lámpácskáit, hogy nem olyan régen még voltak olyanok, akiknek jelentettek valamit az olyan fogalmak, mint hazaszeretet, család, becsület, tradíció, kötelesség és méltóság.

Nagyszüleimről szeretnék emlékezni, akiket 1951. július 7-én telepítettek ki Budapestről, a Villányi út 80/B. alatti lakásukból a Heves megyei Besenyőtelekre. A Villányi útra már úgy kerültek, hogy az 1945-ös bombázások alatt szétlőtték a zuglói lakásukat. A lakásukból való eltávolításuk egyszerűen történt, mivel a kitelepítés tényét, időpontját, valamint módját közlő értesítés szigorúan fogalmazott a szocialista társadalomból kitagadottaknak csupán két bőrönd és egy faláda személyes holmi elszállítását engedélyezték. A lakást arra

érdemes „elvtársnak" ajándékozták, míg a többi berendezést és ingóságot a rokonok és az ismerősök kapták meg „megőrzésre". A kitelepítés feloldását követően nagyszüleim nem kapták vissza lakásukat, de kártérítést sem fizettek vesztességeikért. Dolgos életük méltó befejezése helyett öregkorukra nincstelenné és hontalanná váltak saját hazájukban. A kitelepítés feloldása után, 1953-ban engedély hiányában Budapestre még a lábukat sem tehették be. A kitelepítéskor elszállításuk egy nagy, zárt teherautóban történt, fegyveres őr kíséretében. Természetesen nem voltak egyedül, hiszen több, hasonló sorsú osztályostársukat is bepréselték a kocsiba.

Számomra felejthetetlenül emlékezetembe ivódtak Nagyapám búcsúszavai: „Kis Gigikém (ez volt a becenevem), Sztálin elvtárs biztosan tévedett, nemsokára újra itt leszünk." Szegény Nagyapám nem akarta „megmérgezni" a lelkemet, hogy ellenséget lássak a „nagy vezérben". Soha egy rossz szót nem hallottam tőlük az őket kifosztó és megalázó rendszerről. Tudták, ha az övéktől eltérő nézetet sajátítok el, akkor rám is hasonló sors vár.

Besenyőtelken nagyszüleimet a kor szellemének megfelelően egy „kulák" családnál szállásolták el, ami annyit jelentett, hogy egy huszár ezredessel osztották meg a kb. 12 négyzetméteres szobát. Tisztálkodás lavórban történt, az intimitás illúziójának megtartására egy kiszuperált ajtóból készül paraván szolgált. A konyhát közösen használták a másik hasonló méretű szobában „élő" 3 másik (6 fő) családdal. Az illemhelyet egy meglehetősen szellős „budi" jelentette. A kitelepítés első két esztendeje meglehetősen szigorú napirend szerint zajlott. Reggel ötkor volt az ébresztő, és hét órakor már a földeken kellett dolgozniuk. Én akkor 8-9 éves voltam, és rendkívül élveztem hozzájuk utazni, minden nyáron ott töltöttem a „vakációmat". Rendszerint a parasztgyerekekkel mentem én is dinnyét szedni vagy gabonakévéket gyűjteni.

Soha nem felejtem el, hogy Nagymamám, jobb fizikumú lévén, többet dolgozott, hogy Nagyapám mentesüljön a nagyobb fizikai megterheléstől. Munka után hazamentek, megmosakodtak, vacsoráztak, majd leültek bridzsezni. Eleinte ez nagyon bosszantotta az őket szabályos időközönként ellenőrző ÁVÓ-sokat, később azonban Nagymamám szót értett velük, mivel nem félt soha senkitől. Szókimondó asszonyság volt, értett az emberek nyelvén, hiszen tanár volt, és egész életében többnyire egyszerű szülők gyerekeit tanította. Imponált az ÁVÓ-soknak, hogy van valaki, aki keményen visszaválaszol nekik. Szinte hihetetlen, de így történt.

Életük sokszor elviselhetetlenül nehéz volt. Lelkileg nagyon megviselte őket, hogy a falu határát sem hagyhatták el. Rabnak érezték magukat, mert valójában azok is voltak, hiszen a rendszer célja az volt, hogy a régi rendszer híveit így ítélje lassú halálra a világtól elzárva.

Leveleiket folyamatosan cenzúrázták, azokban csak nehéz megélhetési körülményeikről panaszkodhattak. Erről lehetett írni, hiszen abban az időben az egész ország ínséges időket élt át. (Lásd a levélrészleteket.) A kényszermunkáról, rab mivoltukról, értékeik elvesztésének körülményeiről, valamint politikáról nem írhattak. Döbbenetes olvasni, hogy sokszor Pesten élő rokonoktól kértek bartercsere keretében élelmiszert (adjatok kis vajat, mi adunk szalonnát, tojást). Általában több hétre 1,5 kg liszt volt a fejadagjuk, és a falu vegyesboltjában legtöbbször hiány volt vajban, tojásban, cukorban. Érdekes módon én akkor ebből semmit sem vettem észre, számomra, úgy látszik, mindig akadt valami jó falat.

A kitelepítés feloldása után Nagymamám azonnal kérte tanári rehabilitációját az oktatási minisztertől, aki hosszú káderezés után 1954. január 4-én engedélyezte további pedagógusi tevékenységét. A Budai járáshoz tartozó Tök Állami Általános Iskolájában kapott beosztást, ahol 1954 márciusában meg is kezdte a tanítást. Töki szolgálati lakrészük ugyancsak egy szobából állt, egyéb körülmények is hasonlóak voltak a besenyőtelkihez, azzal a különbséggel, hogy az itteni házigazdájuk egy goromba, elviselhetetlenül közönséges ember volt, aki a szoba szolgálati jellegének figyelmen kívül hagyásával mindenképpen el szerette volna távolítani a nagyszüleimet. 1958 januárjában az Ügyvédi Kamara hatálytalanította Nagyapám kitelepítés

miatt történt törlését, és ismét elkezdhette az ügyvédi gyakorlatot. Mindez igen sok nehézséggel, bosszúsággal és nagyon kis keresettel járt. A kitelepítettek budapesti tartózkodását ekkor már engedélyezték, már ha volt, aki befogadja őket. Nagyapám édesanyjánál és húgánál tudta meghúzni magát, és csak a hétvégén utazott „haza", vagyis Tökre. Szegény Nagyapám mellőzöttsége miatti bánatában gyomorfekélyt kapott, melyet elkezeltek. 1961-ben halt meg, temetésén több száz régi katonabajtársa kísérte el utolsó útjára.

Tulajdonképpen a sírbeszédek elhangzása során értettem meg igazán, milyen nagyszerű ember, barát és hős katona volt báró dr. Proff Sándor. A sír körül a Pesti l. honvéd gyalogezred katonái, bajtársai álltak, akik túlélték az Isonzó és Doberdó melletti véres csatákat, a kommünt, a II. világháborút, valamint a dicstelen Rákosi-korszakot. Számomra felejthetetlen emlék marad, hogy negyven év távlatából is, egy egyszerű újsághirdetés alapján ilyen sok, Nagyapámat szerető, tisztelő katonabajtársa jelent meg az utolsó tiszteletadásra. Nagymamám 1916-tól 1951 júliusáig tanított. A kitelepítéskor a XI. kerületi Tanács állását „akadályoztatás" címen felmondta, majd „saját kérésére" 35 év szolgálati idővel kényszerhelyzetében nyugállományba helyezte. Mint kitelepítettnek a Nyugdíjintézet minden indoklás nélkül megvonta nyugdíját 1953-ban. 1961-ben közölték vele, hogy az új nyugdíjtörvény alapján összes szolgálati idejét figyelembe vevő nyugdíjra csak akkor tarthat igényt ha a nyugdíjmegvonás után újabb tízéves munkaviszonyt tud igazolni. Ehhez még 1964. március 1-jéig kellett szolgálatot teljesítenie. Ekkor már 71 éves volt nyugdíját csak az utolsó 10 év szolgálati időt figyelembe véve folyósították, pedig 45 évet tanított becsülettel, kitüntetésekkel dekorálva. Ez az összeg olyan kevés volt, hogy szegény Nagyanyám megélhetése is kérdésessé vált. Kádárhoz és különböző miniszterekhez irt számtalan kérvényében hiába kérte a ledolgozott és a kitelepítéssel jogtalanul megvont munkaviszonyának elismerését, soha nem kapta meg. Pedig számtalan kitüntetést kapott, gyémánt diplomával is rendelkezett. Lelketlen, bosszúálló korszak dicstelen vezetői így fejezték be a magyar nemesség és középosztály tönkretételét, és ahogy ma látjuk, velük együtt a nemzetét is.

Nevelőapám, Édesanyám férje dr. vitéz Bartha István (szüleit szintén kitelepítették) lehetővé tette, hogy Nagymamám velünk közös háztartásba költözzön. Hála a Mindenhatónak, hogy Nagymamám mindezen körülmények ellenére 87 éves koráig élt, és csak 1982-ben tért meg Teremtőjéhez.

SEIDL FIDÉL: SZÉP OTTHONUNK EGY NAP LEFORGÁSA ALATT ROMBA DŐLT

Előzmények

Családunk régi budai família. Apai nagyapánk az Országos Központi Hitelszövetkezet vezérigazgatója és megszervezője volt Édesapánk nagyapánkat követte, és szintén az OKH egyik vezetője lett Édesapánk 1923-ban feleségül vette édesanyánkat Dr. Hültl Dezső leányát aki anyai részről Hauszmann Alajos unokája volt Ez a körülmény, ha nem is jelentett vagyont, de kiegyensúlyozott polgári életet biztosított a II. világháború végéig. Szüleimnek négy gyermeke született, mindannyian élünk, három fiú és egy leány.

A II. világháborút követő politikai és gazdasági változások, valamint a mérhetetlen nagy infláció a család vagyonát jelentősen megnyirbálta, mert a család tulajdonában lévő bérházak háború utáni helyreállítása a maradék vagyont elsöpörte. Budapest ostroma alkalmával anyai nagyapánk gellérthegyi családi házát teljesen kifosztották, és annak megmentése szüleinknek rendkívüli erőfeszítésébe, anyagi áldozatába került. A mintegy 29 belövést kapott családi házat csak belülről renoválták, és abba költöztünk át a Somlói útról. Nagyapánk a háborút követően hunyt el. A családi házhoz tartozó nagy kertet helyreállítottuk, és az a Gellérthegy egyik legszebb kertje volt. A család birtokában lévő, Szentendre melletti kis gazdaságot, amit még a 19. század nyolcvanas éveiben dédapánk vásárolt elkobozták, csak a park és a „kastélynak"

nevezett ház maradt meg egy darabig. Nagyanyánk itt ápolta 97 éves korában elhunyt édesanyját és beteg bátyját. A honvédség azonban ezt a maradék ingatlant is igénybe vette, átmenetileg egy szobát biztosított nagyanyánk részére. Szüleink legidősebb gyermeke építészmérnök lett, és 1950-ben megnősült, elkerült a családi házból. A második fiúgyermeket több társával kitiltották az egyetemről. Majd elhelyezkedett, és igen sok időt töltött vidéken. Később Miskolcra helyezték át, ahonnan egy kisebb balesete miatt hazatért.

És itt kezdődik a kitelepítés. 1951. június 13-án reggel megkaptuk a kitelepítési végzést. Ebben több mindennek volt szerepe. Édesapám volt pozíciója - akkora már negyven évi munkaviszony után nyugdíjazták másrészt a nagy családi ház, ami a háború után a környékre beszivárgott elemek irigységét felkeltette, valamint a háború utáni általános lakáshiány „indokolta" kitelepítésünket. Kitelepítésünket követően a családi házba hét katonatiszti családot telepítettek amire a ház teljesen alkalmatlan volt. A kitelepítési végzésben szüleinket két felnőtt fiúgyermeküket 16 éves leányukat és nagy anyánkat érte a megtiszteltetés- 1951 őszén gépészmérnök hallgató öcsémet majd 1952-ben nagyanyámat felmentették a kitelepítés alól.

A kitelepítés

Jó megérzésem volt itthon voltam, amikor szükség volt rám. Az értesítés kézhezvétele után riasztottuk az ismerősöket rokonokat és megkezdődött a lakás felszámolása. A plébániánkról is jöttek segíteni, mindenki vitt valamit számon sem lehetett tartani, mi hová kerül. Mintegy 12 óránk volt a felszámolásra. Rengeteg családi dolgot elégettünk, hogy ne kerüljenek illetéktelen kézbe. Közben fel kellett készülni, hogy a személyenként engedélyezett 50 kilós (családfőnek 100 kilós) csomagot összerakjuk. Súlyát lemértük, hogy vitát ne képezhessen. Édesanyám csodálatos energiával és előrelátással csomagolt össze minden szükséges dolgot, nyári és téli ruházatot, a háztartáshoz szükséges elemi dolgokat edényeket evőeszközt, tisztálkodási eszközöket.

A kitelepítés helyét tudtuk, de hogy hol van, arról fogalmunk sem volt. Hunya, Ördögoldal 330. Ez semmit sem mondott. Munkánk, szívünkhöz nőtt szép otthonunk egy nap leforgása alatt romba dőlt, a jövő előttünk egy óriási kérdőjellel és bizonytalansággal, egy terrorisztikus rendszer
tökéletes kiszolgáltatottságával. Csodálatos volt, hogy mindenki tudta, mit kell csinálnia, a rendkívül rövid felkészülési idő nem adott lehetőséget a kétségbeesésre. Nagyanyám, aki szintén rajta volt a kitelepítési listán,

Annavölgyön volt, amit akkor igénybe vett a honvédség, őt nem tudtuk értesíteni. Hűméreknek táviratoztunk, ők a Jászságban dolgoztak, délutánra megérkeztek. Késő éjszakára már csak a kifosztott ház volt a fejünk felett, és mint a fadarab dőltünk a matracokra, bizonytalan ideig tartó nyugalomra, útra készen.

Másnap hajnalban megérkezett egy teherautó egy detektívvel és géppisztolyos rendőrrel, fogdmegekkel. A kocsin már volt egy család, mint kiderült, László Imre dalénekes és családja, akinek a Liliom utcában volt kocsmája. Rövid pakolás után elindultunk az ismeretlen felé, leponyvázott kocsiban, hogy ne zavarjuk a munkába menő dolgozókat. Klári nagynéném, aki velünk lakott, az alsó kijáraton távozott a Minerva utca felé, nehogy ott találják, mert ő nem volt rajta a listán. Lement a Gellért térre egy utolsó integetésre. Szívszorító látvány volt a reggeli órákban egy idős hölgy szomorú istenhozzádja az elhagyatott Gellért téren.

A szállítások mindig hajnalban történtek, hogy ne zavarják a dolgozó nép „szocializmust építő" lelkesedését. A Magdolnavárosi pályaudvaron már nagy forgalom volt, gondos őrizet mellett ment a rakodás. A ládák, holmik marha vagonba kerültek, bennünket egy régi személyvonat vagonjába tereltek, ahol már többen voltak. Az érkezők bemondták a nevüket, ezzel megtörtént a bemutatkozás. A vagon két peronján egy-egy géppisztolyos rendőr vigyázott, a vagon két oldalát ugyancsak géppisztolyos rendőr őrizte. Ablakot nem szabadott kinyitni. Délben egy gutaütött bácsit hoztak, aki a kitelepítés elől már vidékre költözött, de érte mentek. Ekkor már erősen 35 fok fölötti hőmérséklet volt a vagonban. A szerelvény egész nap a tűző napon állt, délre már kemence hőség volt. A vagon egyik peronján volt egy kanna víz, ez volt a napi adag, amit be kellett osztanunk. Bámulatos volt a fegyelmezettség. Még a peronon álló őr is szégyenkezve mondta, hogy nem szereti az ilyen dolgokat.

Este 10 óra felé enyhült a gyehennaszerű hőmérséklet, a sötétben már szabadott kissé leereszteni az ablakokat. Aztán 11 óra felé megindult a szerelvény, hogy a reggeli órákban megérkezzék a mezőberényi teherrakodóra. Itt több kirendelt fogat és teherautó várt ránk. Mint a birkákat, a rakodó közepére tereltek mindenkit, gondosan ügyelve, hogy ne szökhessen meg senki. Megkezdődött a kirakodás, aztán mindenki a kitett csomagjai mellett sütkérezhetett a napon. A gutaütött bácsi itt kapta a második szélütést, akit aztán soron kívül szállítottak el, nem kórházba, hanem a kijelölt tanyára. Még mindig nem tudtuk, hová kerülünk. Lassan fogyott a nép, a bánásmód nem volt udvariasnak mondható, a „nép ellenségei" semmiféle kíméletet nem érdemeltek. Dél felé mi is sorra kerültünk, kiszállítottak minket egy tanyára, Hunya Vincéhez, Mezőberénytől 12 kilométerre. Egy padlásfeljáróban akartak elhelyezni, ahová előtte egy tehén volt bekötve. A padlásfeljáró olyan szűk volt, hogy a tehén a farkával minkét oldalát bemázolta. Ekkor kezdődött a komplikáció. Meglehetősen indulatosan megkérdeztem kísérőnket, hogy édesanyját elhelyezné-e ebben a helyiségben. Kijelentettem, inkább vigyenek a békéscsabai börtönbe bennünket, mert az emberibb hely számunkra. A következményre mérgemben nem is gondoltam. Lesz, ami lesz!

Némi jóindulat mégis szorulhatott kísérőnkbe, mert átvitt egy másik tanyára, de kijelentette, hogy ott nem maradhatunk, mert a tulajdonos nem kulák. A nagyon barátságos kis tanya egy özvegyasszonyé volt, aki a fiával lakott ott. Azt hiszem, Tímárnénak hívták. Nem nagyon örült nekünk, de nagyon kedvesen fogadott. Megmutatta, hol van a kertje, és édesanyámnak felajánlotta, hogy szedjen annyi zöldborsót, amennyit akar. Akkor ettem életem legjobb zöldborsólevesét. Másnap egy fiatalember jelent meg egy szekérrel, hogy értünk jött. Felrakodtunk, és egy harmadik helyre mentünk vele. Pintér Józsi volt, aki édesapja tanyájára vitt bennünket. Házigazdánk így fogadott: „Isten hozta magukat. Tudom, hogy nem önszántukból jöttek, de békességben megleszünk, ha már összehozott bennünket a sors." Pintér Józsi bácsiéknál valóban otthonra találtunk. Felesége, Kati néni kicsit merevebb természetű, végtelen jóindulatú asszony. Az ott töltött idő alatt egyetlen indulatos szót nem hallottunk, egy keményebb kifejezés nem volt hallható a gyermekeiktől sem. Egyenes, magyar parasztemberek voltak, vallásos katolikusok. Hamarosan igen jó kapcsolat alakult ki közöttünk, tisztelve egymás függetlenségét és egymás köreit.

A csappintó lett a lakásunk. Ez a ház végéhez épített féltetős kis szobából és kis konyhából állt. A vízvezeték az udvaron a gémeskút. A mellékhelyiség a kazal mögött, nagy hirtelenjében napraforgószárral körülvett lyukas láda. Beköltöztünk, édesanyám pillanatok alatt otthont csinált belőle, a ládára, kis asztalra terítőt, a kis ablakra függönyt varázsolt, és negyedórán belül az asztalon nagy csokor mezei virág díszlett, házigazdáink nem kis meglepetésére.

A tanya, ahová kitelepitették a családot

Az új helyzethez való alkalmazkodás egyikünknek sem okozott problémát. Rövid idő alatt tájékozódtunk helyzetünkről, és jóformán az első naptól kezdve otthonunknak éreztük Pintérék tanyáját. Aztán a környezetet is felfedeztük. Most már tudtuk, hová kerültünk. Hunya valamikor Endrődhöz tartozó tanyavilág volt. A gazdáknak Endrődön volt a háza, és tavasszal kivonultak a tanyára, mert a munkák ott voltak. Kivitték állataikat is, ott tartózkodtak késő őszig, a mezőgazdasági munkák befejezéséig. Ez a terület egy körülbelül 5x6 négyzetkilométernyi terület volt. A köves-útra merőlegesen körülbelül 600 méterenként földutak voltak. A kisebb területtel rendelkező gazdáknál sűrűbben, akinek nagyobb területe volt, ott ritkábban terültek el a tanyák a földutak mentén. Villanyvilágítás nem volt. Minden második soron tanyasi iskola volt, ezek még Klebelsberg Kunó idejében épültek. Pintérék is endrődi lakosok voltak, de ottani házukat már régebben elvették, így állandóra a tanyára költöztek. Ottlétünkkor hatan laktak a tanyán, a Pintér házaspár, leányaik, Hermina és Mariska, valamint két fiuk, Józsi és Béla. Ilonka lányuk férjnél volt, ők a tanyavilág másik oldalán laktak.

Hunya kis tanyaközpont volt tőlünk 5 km-re, ahol egy pár ház, községháza, posta, orvos és egy malom volt. Egy kicsi község magja volt Hunya, kis bolttal és az elmaradhatatlan kocsmával. A kolhoznak, a kommunista mintájú termelőszövetkezetnek itt még csak a csírája volt meg, a mezőberényi és a kondorosi határban már állami gazdaságok földjei terültek el. Miután magunkról gondoskodni kellett, rögtön munkát kerestünk. A mezőberényi állami gazdaságban vállaltunk napszámos munkát. A gazdaság még nagyon dezorganizált volt, de már úttörő módon gyapotot termelt. Amikor a területre kimentünk, derékig érő gaz volt a táblán, aljában pedig kis, satnya, kétlevelű gyapotnövények árválkodtak - június közepén. A normát nem lehetett teljesíteni, a kereset nagyon sanyarú volt, nem maradtunk ott. Inkább a környékbeli gazdáknál kerestünk munkát, leginkább természetbeni juttatásért. Kezdetben nagyon kellett tömi magunkat, hogy az ottani fiatalokkal lépést tudjunk tartani a sarabolásban, kapálásban. Csak a következő évben derült ki, mikor már jóban voltunk velük, hogy meg

akarták mutatni a pesti fiataloknak, milyen nehéz a paraszti munka, de mindig a sarkukban voltunk. Alig győzték a munkát, nagyon megizzasztottuk őket. Jót mulattunk ezen.

Az 1951-52-es év elég keserves volt számunkra. Az egyébként gyalázatos közellátás miatt a kitelepítettek megkülönböztető elbánásban részesültek. Kenyérért mindig a sor végére kellett állni, mire sorra kerültünk, kijelentették, hogy elfogyott a kenyér, a többi kell a dolgozó parasztoknak. Volt, amikor kétszer kellett a faluba bemenni szerencsét próbálni. Ez alkalmanként 10-10 km, többször hiábavaló utat jelentett. Az időnként előforduló rendőr-járőrök éjszakai ellenőrzésekkel kellemetlenkedtek. Többször beidéztek a Tanácsházára adatfelvétel miatt. Mi csak úgy hívtuk, ha megkérdezte valaki, hová megyünk, hogy „apjaneveanyjaneve". Mindenki tudta, mit jelent.

Miután kenyeret alig-alig kaptunk, Pestről fémdobozban küldtek. Ezt a kemencében megszárítottunk és megpirítottunk. Ezt ettük vacsorára planta teával, amit zaharinnal édesítettünk. Ha a postán észrevették, hogy a csomagban kenyér van, akkor a csomagot „címzett ismeretlen" felirattal visszaküldték. A nehéz munka mellett sokszor kopogott a szemünk az éhségtől. De azért jó dolgok is voltak, nagyszerű volt a frissen fejt tej és más háznál kapható élelmiszer, ami étrendünket feljavította. Egy idő után mar jól kiismertük magunkat mit hogyan kell csinálni. A következő évben aratni mentünk a gazdákhoz, így a család részére megvolt a gabonaadag. Innen kezdve kenyérgondjaink megoldódtak. Ősszel cukorrépát szedtünk, ami biztosította a cukoradagunkat. A részesbe tört kukoricából már malacot és csirkét tartottunk. A baromfiak nyáron gond nélkül nevelkedtek, inkább csak télen szorultak etetésre. Télen már disznót is öltünk, amiben házigazdáink voltak segítségünkre. A tél kemény volt, de a kemence, amit szalmával és napraforgószárral fűtöttünk, nagyszerű szolgálatot tett. Abban főztük a szárazfőzeléket, babot és abban sütöttük a kenyeret. A lakosság teljesen elfogadott bennünket, bár első időben megkérdezték, hogy mit csináltunk, hogy ide kerültünk. Amikor látták, hogy mi is épp olyan kiszolgáltatottjai vagyunk ennek az ördögi rendszernek, jelenlétünk fölött napirendre tértek.

Megélhetésünkhöz némi pénzre is szükség volt, ezért a második évben egy páran az építőiparban dolgoztunk segédmunkásként. Ez alatt az idő alatt csak hetenként egyszer jártunk haza. Engedélyt kaptunk arra, hogy a község területét elhagyjuk, és a munkahelyünkre oda-vissza utazzunk. A következő szezonban az Örménykúti Állami Gazdaságban dolgoztunk a kondorosi határban. Itt már kulturáltabb körülmények között egyeltük és kapáltuk a gyapotot, válogattuk a fajtaborsót, egyeltük a répát. A társaság nagy része kondorosi kitelepített volt, fiatalok, de idősek is vegyesen. A hangulat itt is mondhatni vidám volt, depressziónak az öregeknél sem volt nyoma.

Ősztől tavaszig kevés munka volt, felváltva jártunk egymáshoz, nagy bridzs csatákat vívtunk és híreket cseréltünk. Egyik ilyen bridzs csata alkalmával zivatar volt, egyszerre egy óriási csattanást hallottunk. A szobában valószínűtlenül erős, kissé rózsaszín felvillanást láttunk, a kártyák a kezünkben, mintha világítottak volna. Tudtuk, hogy a közvetlen közelben csapott be a villám. Amikor a szoba kis ablakán kitekintettünk, láttuk, hogy az ablak előtt mintegy két méterre álló meggyfacsemetébe vágott bele a villám. Más alkalommal a szomszéd tanya egyik akácfája volt a villámhárító, amihez a tehén volt kikötve. A tehén ijedtében elszakította a láncát, baja látszólag nem történt. Két nap múlva azonban hullamérgezésben megdöglött, mert a benne lévő borjú elpusztult.

Gábor öcsém, akit az első évben felmentettek a kitelepítés alól, és akkor már Pesten dolgozott, megajándékozott bennünket egy telepes rádióval. Ez óriási újság volt. Többnyire hozzánk jártak Perczel Dénes huszár ezredes és felesége, Tátray Gyuszi feleségével és anyósával rádiót hallgatni. Csodálatos volt, hogy a tanyavilágban milyen gyorsan terjedtek a hírek. Akkoriban a telepes rádióhoz egy súlyos anódtelep kellett. Előfordult, hogy Perczelék, akik 5 km-re laktak tőlünk, átjöttek, mert hallották, hogy megérkezett postán a telep.

Harmadik nyáron Nagy Imre került kormányra, Sztálin halála után érezhető volt az enyhülés. Már nem vegzáltak annyit és emberibb hangon beszéltek velünk. Augusztus vége felé kezdtek szállingózni a hírek, hogy megszüntetik a kitelepítést. Mi is megkaptuk a felmentésről szóló határozatot. Gábor öcsém, aki akkor egy textilgyárban volt mérnök, a vállalati teherautóval értünk jött, és Kápolnásnyékre költöztünk. Budapestre nem jöhettünk vissza. Megilletődve mondtunk búcsút házigazdáinknak, és elindultunk az újabb ismeretlen felé. Ezzel a kitelepítésünk és - úgy hittük - másodrendű állampolgárságunk megszűnt. De csak hittük.

Kiegészítésként a hatósági kellemetlenségekről írok pár sort.
Az Ördögoldal végén, az utolsó soron is voltak tanyák az út mindkét oldalán. Az út bal oldala azonban már nem tartozott a község határához, az már a kamuti határ volt. A hunyai oldalon olyan rossz volt a víz minősége, hogy sótartalma miatt az állat sem fogyasztotta. Ezért a kamuti határban lévő tanyára jártak vízért a hunyai oldalon lakó kitelepítettek. A rendőrjárőr elbújt a bokorban, és látcsővel vizsgálta, mikor megy át kitelepített vízért.

Amikor ez megtörtént, feljelentették, hogy engedély nélkül elhagyta a falu területét. Egy kitelepített asszony a piacon - ilyen is volt Hunyán - vett egy csirkét, és azt, ahogy a parasztasszonyok is szokták, lábánál fogva vitte. A rendőr feljelentette állatkínzásért amiért aztán pénzbírságra ítélték. Marietta, a húgom a tanyaközpontban, ahogy minden kerékpáros, a falhoz támasztotta a kerékpárt. A rendőr feljelentette, mert „alkalmat adott a lopásra". Idézőt kapott a gyomai rendőrkapitányságtól, hogy gyámjával jelentkezzék tárgyalásra. Marietta még kiskorú volt. Gyoma tőlünk több mint 18 km-re volt. Édesapánkkal hajnalban elindultak gyalog a földúton, megvárták a tárgyalást ahol pénzbírságot róttak ki, majd délután hazafelé újból 18 km-t tettek meg. A büntetés körülbelül félhavi fizetés volt. Egy kitelepített társunk még Budapesten rendőri felügyelet alá került, mert valamikor a szerb határ mellett volt a birtoka. Ez annyit jelentett, hogy hetenként jelentkeznie kellett a rendőrségen. A kitelepítéskor ez már nem volt lehetséges, mert Hunyán nem volt rendőrőrs. A községet pedig nem hagyhatta el.

Egy ellenőrzés alkalmával kiderült a rendőri felügyelet ettől az időponttól vasárnaponként a tanácselnöknél kellett jelentkezni, ami a tanácselnök sűrű káromkodásai között ment végbe. Egy alkalommal egyik társunk felesége megbetegedett, igen magas láza volt. Az orvos igazolta a betegséget, a tanácselnök azonban nem fogadta el az igazolást. Ezért a férj telefonon felhívta a békéscsabai rendőrkapitányságot, hogy mi a teendő. Közölték vele, adjon be kérvényt postán, hogy a feleségét arra az egy alkalomra mentesítsék a jelentkezési kötelezettség alól. A felmentést megkapta egy büntető paranccsal együtt, mert rendőri felügyelet alatt álló személy nem folytathat interurbán beszélgetést. Rám 600 Ft hadköteles adót róttak ki, ez körülbelül egyhavi fizetésem volt, bár korábban voltam katona. Az ok: „törvényes jogalap híjával".

A TSZ tanya mellett lakott egyik társunk a családjával. Kis gyermeke a TSZ elnökének fiával járt együtt iskolába, és szabad idejükben együtt játszottak a szalmakazalban. Ebből tűz lett, a TSZ szalmakazla meggyulladt. Egy ilyen kazaltűz a közösben szabotázsnak minősült, és óriási cirkuszt csináltak belőle. A rendőrség, a párt, az Államvédelmi Hatóság vég nélküli kihallgatásokba kezdett, a kitelepített gyerekére akarták ráfogni a gyújtogatást. A kihallgatások végén sorra került a TSZ elnök fia, akit arra akartak rávenni, hogy tanúskodjék a kitelepített gyerek ellen. A kihallgatás folyamán a gyerek többször azt vallotta, hogy ő gyújtotta meg a gyufát, és a kitelepített gyerek többször figyelmeztette, hogy azt nem szabad, mert baj lehet belőle. Ez mentette meg a kitelepített gyerek apját a súlyos börtönbüntetéstől, vagy akár a halálos ítélettől.

Nagyanyám felmentése

Nagyanyám felmentése az emberi butaság, tájékozatlanság és műveletlenség példaképe. Ezekre a tulajdonságokra a kommunizmusban építeni lehetett. 1951-es kitelepítésünk alkalmával a kitelepítési végzésen nagyanyám is szerepelt. Ő

Annavölgyben tartózkodott, amit akkor a honvédség birtokolt. A park kapuja előtt katonai őrség állt, civilek nem mehettek be. Ez a körülmény is alátámasztotta, hogy nagyanyám nem jött velünk az ismeretlenbe. Betegsége miatt amúgy sem bírta volna hosszabb ideig a megpróbáltatásokat. Hál'Istennek nem foglalkoztatta a hatalmat nagyanyám holléte, elfogadták a választ, amikor kérdésükre válaszoltunk. Így ment ez 1951 szeptemberéig. Alkalmanként ellenőrzött a rendőrség bennünket, hogy mindannyian a helyünkön vagyunk-e. Ez általában éjszaka a berúgott ajtóval kezdődött, majd a már említett „apjaneveanvjaneve" jelszóval folytatódott. Általunk megszokott jelenség volt ez, nem nagyon törődtünk vele. A dolog akkor kezdett komolyodni, amikor egy alkalommal nagyanyám után kezdtek érdeklődni, miért nincs velünk. Ez alkalommal nem fogadták el a választ, és felszólítottak bennünket, gondoskodjunk arról, hogy ide kerüljön. Nem nagyon fogadták el a választ, hogy erre mi nem vagyunk képesek, mert bennünket kitelepítettek, és a község területét nem hagyhatjuk el Ennyiben maradtunk, azonban azt elkerülendő, hogy nekik valami eszükbe jusson, édesanyám írt a bátyjának, hogy valamit tenni kellene a felmentés ügyében.

Közben a szocializmus épült, és ez az építkezés akkor abban a stádiumban volt, hogy az állam a meglévő épületeket „hasznosította". így lett az ópapa által tervezett Teréz körúti New York palotából a Lenin körúti sajtókombinát, a kommunista újságok kiadóhivatalának épülete, és a Magyar Királyi Kúria épületéből a Magyar Munkásmozgalmi Intézet székháza. Az újságok tele voltak azzal, hogy milyen nagyszerű, „méltó helyen" van a két intézmény. Ekkor nagybátyám egy nagy ötlettel kérvényt adott be a belügyminisztériumba és kérte, hogy az említett két szocialista intézmény székháza tervezőjének a leányát - nagyanyámat - mentsék fel a kitelepítés alól, mert méltánytalan volt a kitelepítése. Amúgy sem él Budapesten. Igen rövid idő alatt megérkezett a kedvező válasz, akceptálták a kérést. Arra azonban senkinek nem volt elég esze, hogy utánanézzen, ki volt a tervező, és minek épült a két épület.

Végül csak annyit, hogy évek teltek el a „rendszerváltás" után, míg a New York palotát el tudta adni az állam, és abból szálloda épült, és évek teltek el, hogy az azóta Néprajzi Múzeummá lett Kúriából állítólag újból a Legfelsőbb Bíróság épülete lesz.

UTÓSZÓ

A kitelepítés megszüntetése után Budapestre természetesen nem térhettünk vissza. Kezdetben Kápolnásnyéken sikerült egy albérleti szobát szerezni, majd családunk egy régi barátja felajánlotta kis nyaralóját Leányfalun. Ez utóbbi már emberi körülményeket teremtett. Édesapám, egészségi állapota miatt, már csak a ház körüli teendőket és a bevásárlásokat intézte. Édesanyám és húgom bedolgozó lett egy varrószövetkezetben. Húgom később asszisztensképző tanfolyamot végzett, megszakított középiskolai tanulmányait esti tagozaton fejezte be és leérettségizett. Idővel múzeumi alkalmazott lett, azután átkerült adminisztrátorként az egyetemre. Egy pár év után esti egyetemen mezőgazdasági mérnöki oklevelet szerzett, és a megfelelő időben nyugdíjba ment. Én a kitelepítést követően villanyszerelő segédmunkás lettem, majd a szakmából vizsgát tettem. Ezután mint csoportvezető villanyszerelő egy kisipari termelőszövetkezet tagjaként dolgoztam. Évek múlva sikerült a szakmámban elhelyezkedni egy rizstermelő szövetkezetben. Többszöri sikertelen kísérletezés után visszavettek az egyetemre, és megszereztem az oklevelemet. A „pályát" járási felügyelőként folytattam, majd a vízügyi szakmában 25 éven keresztül tervezőmérnöki munkát végeztem nyugdíjazásomig. 1959-ben megnősültem, így kerültem vissza budapesti lakosnak. Két gyermeket neveltünk fel, és amikor ők szárnyra kaptak, feleségem súlyos betegségben elhunyt, immár 12 éve.

Húgom ötévi budapesti munkahely után gondolhatott a budapesti visszatérésre, hogy szüleink öreg napjait együtt tölthessük. A gondviselés folytán, bátyám tervei alapján egy társasház lakói lettünk Budán, zöldövezetben.

Röviden ez családunk kitelepítés utáni élete. Egyikünk sem adta fel a „víz alá nyomás" ellenére, úgy gondolom, mindannyian megtettük, amit az élet ránk rótt, vagy amilyen feladatot adott. Volt „tanyasi" házigazdáinkkal halálukig,

gyermekeikkel 53 év után is kapcsolatban vagyunk. Egyenes, jellemes családjuk sok erőt adott a „kalandok" elviseléséhez. Ott tartózkodásunk alkalmával a természethez közel kerülve olyan természeti szépségekben volt részünk, amikhez másképp nem jutottunk volna hozzá. Minden nehézség, mellőzés, félreállítás és kifosztás mellett is gazdagodtunk, más formában. A rendszer nem érte el a célját, a parasztság is sokat tapasztalt, és megismerte a városi embereket. Csak igen kevesen voltak, akik nem tudtak beilleszkedni az ottani körülményekbe és nem tudták elfogadtatni magukat. Ők voltak a szerencsétlenek.

A feszület

Elmúlt közel 50 év, a Pintér család vissza tudta vásárolni „kárpótlási jegyeiből" földjük egy részét. Hálából feszületet állított földjük szélére. A beszentelésen a család vendégei voltunk. A feszület előtt azóta mindig virág van. Az Ördögoldal neve feledésbe merült, Keresztes út lett a dűlő neve. Elmúlt újabb 10 esztendő. A keresztről lelopták a korpuszt. Újsághirdetésre jelentkezett valaki, hogy a kereszttől mintegy 8 km távolságra, egy öntözőcsatornában megtalálták. A korpusz a helyére került. Az Ördögoldal nem győzött, Keresztes út maradt.

HORVÁTHNÉ SZATHMÁRY-KIRÁLY HANNA: ÁGYRAJÁRÓK LETTÜNK

Szathmáry-Király Hanna kilencedik évét töltötte be, amikor szüleivel együtt kitelepítették Egerbocsra. Az anyai nagyszülőket, Jekelfalussy Emilt és feleségét, már pár héttel korábban Gerendás-tanyára hurcolták Budapestről, így a család szét is szakadt ami egymás segítését teljességgel lehetetlenné tette. Másokkal ellentétben Szathmáryék a legszebb antik bútoraikat vitték magukkal, amelyek így átvészelték a deportálás időszakát.

A kitelepítésből szép emlékként maradt meg az, hogy a kitelepített társak között

sok barátra leltek, a falubeliek pedig segítőkészek, jók voltak hozzájuk. Helyi túlkapás lehetett, hogy eleinte az üzletben, kitelepítetteknek nem adhattak el élelmiszert még kenyeret sem, de valaki a helybeliek közül mégis mindig megvette nekik a szükséges élelmiszert.

Egerbocson sem voltak ritkák a rendőrök éjszakai ellenőrzései, azt akarták tudni, hogy mindenki otthon van-e. De az is gyakran előfordult, hogy házkutatást tartottak egyik-másik kitelepített családnál. Náluk a jól elrejtett írógépet keresték, mert el akarták venni. Kitelepített nem rendelkezhetett ilyen fontos géppel, de még rádióval sem. Egerbocson fordult elő, hogy egy egyedülálló kitelepített nőt ostromoltak a rendőrségről, hogy figyelje a többi kitelepítettet, köztük a Szathmáry-Király családot is, és jelentse, mit mondanak a rendszerről, kikkel tartanak kapcsolatot miről beszélnek. Az illető sokáig ellenállt de egy idő múlva nem tudott egyedül megbirkózni a nyomással, ezért Szathmáry-Király Gézáékhoz fordult tanácsért. Mindhárman azt gondolták, hogy valakit minden bizonnyal be fognak szervezni, esetleg olyat, aki kárt okoz a többieknek. Szathmáry-Király Gézáék megígérték, hogy a jelentések írásában segítenek az illetőnek. A közösen írt jelentések teljesen ártalmatlanok voltak, senkiről nem írtak terhelő dolgokat. Egerbocson felmerült mással kapcsolatban is, hogy esetleg besúgásra beszervezték. Ezt a személyt korábban felmentették a kitelepítés alól, mint a többieket.

Visszaemlékezéseiben Szathmáry-Király Hanna ezt írja:
Édesapám fiatal korában rendszeresen sportolt, és nagyon szeretett vadászni. így az a tény, hogy munkahelyére több kilométert kellett gyalogolni, kedvére való volt, mert szerette a természetet. Egy olyan vállalatnál dolgozott, amely szén után kutatott, s különböző helyeken végeztek fúrásokat.

Hazafelé menet rőzsét, gombát szedett, s hétvégeken is rengeteget jártuk együtt az erdőt. Vagy 4 kg szárított gombát küldtünk fel Pestre, melyet barátaink eladtak. Súlyos anyagi gondjainkat úgy enyhítettük, hogy azokat az értékeket adtuk el, bútorokat, festményeket, ezüstholmit, amelyeket a családban több gyűjtő generáció óvott több száz éven keresztül. Nagyon fáj a szívem ezekért a darabokért. De így legalább pénzhez jutottunk. Sok, kölcsönbe kihelyezett bútort és egyéb tárgyat soha nem kaptunk vissza, így végül is majdnem mindegy, hogyan kótyálódott el vagyonunk. Nagyapámnak, aki Gerendás-tanyán volt, természetesen elvették tábornoki nyugdíjat, s nem is tudom, volt-e egyáltalán valamilyen jövedelmük, miből éltek. Az időnkénti borsot és gyapjút tartalmazó csomagok (fiaiktól, Marokkóból) jelentették az egyetlen konkrét segítséget az eladásokon kívül. Nem tudom, élelmiszert kapott-e Nagyapám azért, hogy a „kulák" disznait legeltette. Miután „kommandírozáshoz" szokott ember volt, a kondát is ide-oda terelgette. Ez nem tetszett egy nagy, kifejlett kan disznónak, ezért fellökte, és csúnyán felhasította a lábszárát. Nagy üggyel-bajjal tudott a tanyáig vergődni, ahol szerencsére a lovak otthon voltak, és szekéren elvitték egy közeli faluba, ahol ellátták a sebét. Majdnem elvérzett.

Általában jók voltak hozzánk a falusiak, kulák-házigazdánk. Kuláknak nevezték a kicsit módosabb gazdákat, akikhez büntetésként a kitelepítetteket „beutalták". Elképzelhető, milyen boldogok voltak velünk... De mikor megismertek és látták, mi is áldozatok vagyunk, emberségesek voltak hozzánk. A mi kulákunk 4 családot kapott. Egymásba nyíló szobákban éltünk, a legelöl lakó átjárt az összes többin. Később minket egy kicsiny, egyedülálló házba tettek. Nagy búbos kemence volt benne. Azt hiszem, ebben sütötték a kenyeret régebben. Az udvar végében volt az árnyékszék. Nagyon nehéz lehetett a szüleimnek, nekem nincsenek rossz emlékeim. Mindig volt ennivalónk. 15 évvel a kitelepítés után még a disznóölésről is rendszeresen küldtek nekünk csomagokat a falusiak. Az a tény, hogy mi nem tanyán voltunk, hálával töltött el minket. így tudtam iskolába járni, és barátaim is voltak. Időnként szörnyű hírek jutottak el hozzánk, Anyám barátnőjétől, Dadányi Marikától. Ők ólakban laktak a Hortobágyon. Miklós fiuk 13-14 év körül lehetett, öt zsákhordásra fogták be. Nem tudom, mekkora zsákokat hordattak vele napi 10-12 órát, de megállt a növésben. Hatvanévesen halt meg. Korai halálában bizonyos, hogy ezeknek az éveknek testi és lelki kihatása, valamint a rossz táplálkozás is közrejátszott.

De mi még mindig messze jobban jártunk, mint azok, akik egy meggondolatlan megjegyzésért vagy valuta rejtegetésért Szibériában tengették életüket.

A proletárdiktatúrában megbüntettek minket, például engem gyerekként anyai nagyapám miatt, aki azonban 1930 körül már nyugalomba vonult, és atyai nagyanyám miatt, aki erdélyi grófnő volt, ráadásul nem is ismertem. Távoli rokonom, Bornemisza István írja: „A fasiszta és kommunista rendszerek között nem találok semmi különbséget. Csupán az áldozatok csoportja változott meg/" Könyvének címe: Kifosztva és megalázva... /is/.....élni kell.

Mi a kitelepítés után földönfutókká lettünk. Nem volt hová menni, mikor engedélyt kaptunk, hogy a falut elhagyhatjuk, a szüleim évekig ágyrajárók voltak a barátoknál. Engem a nagyszülők neveltek, akik Gerendásról Orosházára húzódtak be. A probléma ott volt, hogy ők 1956 nyarán kivándoroltak Casablancába. Szerencse, hogy a Patrona Hungáriae katolikus budapesti gimnázium felvett bentlakónak. 14 éves voltam, amikor a forradalom kitört. Mindenki hazament. Egy távol lakó lánnyal mi voltunk az utolsók, akik elmentünk. Nem tudták a szüleim, hová tegyenek. Ahol Anyám lakott, ott annyian voltak, hogy a befogadó család, érthető módon, nem akarta még egy éhes szájjal bővíteni a kilencfős létszámot. Nem lehetett tudni, meddig tart az ostromállapot. Végül is a kitelepítésbeli barátnő, Sümeg Ida vett magához.

Menyasszony voltam, 21 éves, mikor szüleim két nagynénivel óriási nehézségek árán vettek egy háromszobás öröklakást. Itt a konyhában helyeztük el az általam vett ágyat. Addig összecsukható ágyam volt, ami nem zavart, de nagyon boldog voltam az igazival.

Elsősorban nem azt sajnálom, amit jogtalanul elvettek tőlünk. A balatonlellei, part menti villánk teljes berendezésével a Legfelsőbb Ügyészség nyaralója lett. Nevetséges kártérítést kaptunk a Pipa utcai és az Üllői út és a József körút sarkán lévő házunkért a rendszerváltás után.

Az fáj, hogy X-es bejegyzést kaptam adataimhoz. így nevezték azokat, akiket származásuk vagy hajdani vagyonuk miatt osztályellenségnek, Apám szavaival deklasszált elemeknek tekintettek. Bár tiszta kitűnővel érettségiztem, latin, orosz, német, angol, francia nyelveket tanultam a gimnáziumban, nem vettek fel egyetemre. Megfosztottak a jövőmtől, álmaimtól. Orvos vagy művészettörténész szerettem volna lenni. Óriási protekcióval, nagy nehézségek közepette sikerült a Bizományi Vállalatnál régiség- és bútorszakértői képesítést szereznem. Apám a kitelepítés után segédmunkásként, csomaghordóként dolgozott. Később szappanfőző szakmunkás lett, sztahanovista és Kiváló Dolgozó kitüntetéssel - jogász és tűzrendészeti kiképzésével, minisztériumi múltjával.

Nemzeti szinten bűnös energiafecsérlésnek ítélem ezt el, mai fejjel. 4-8 elemit végzett, párt szempontból bizonyára kiváló, egyébként kétes jellemű, primitív emberek döntöttek sorsunkról, az ország sorsáról. Ugyanakkor több tucat képzett ismerősünk, barátunk zokszó nélkül lett liftszerelő, mint pl. Koós Béla. Felesége, Semsey Ilona, aki ónódi kastélyukban töltötte gyerekkorát, a bérház lépcsőjének felmosásával, majd szövőnőként a Goldberger Gyárban kereste kenyerét. Már nyugdíjas volt, amikor elégtételként a budai Várban, a Patika Múzeumban három nyelven magyarázta a külföldi turistáknak a múzeum látnivalóit férjével. Anyja hosszú évekig, akárcsak az én Anyám, háztartási alkalmazott volt. Ismerősünk, Pallavicini Roger rózsákat árult a piacon, Kuklay Antal vízvezeték-szerelő volt. Felmérhetetlen az az energia- és tudáspazarlás, amit ezeknek az egyetemet végzett embereknek alulfoglalkoztatottsága eredményezett. Az ország óriási vérveszteségeket szenvedett el az utóbbi 100-150 évben. „Kitántorgott" Amerikába, Európába és mindenfelé annyi emberünk. Kivándorlás, háborúk, forradalom és kommunizmus okozta, hogy Tompa Mihály szavaival, mint oldott kéve széthull nemzetünk.

Családom egy része Franciaországban, Svájcban, Hollandiában, Kanadában, Ausztráliában él. Férjem rokonai Svájcban, Németországban, Angliában, Spanyolországban, Portugáliában és az Egyesült Államokban élnek. Alig van valaki Magyarországon. Nincsenek illúzióim, az én unokáim és a rokonoké is, lelkes

polgárai lesznek, lettek a befogadó országoknak. A következő generáció talán már nem is fog törődni az eredetével. Ha nem is a kitelepítés miatt, de a rendszer miatt hagytuk el férjemmel, hat-, négy- és két éves és hat hónapos kisgyerekeinkkel 1971-ben az országot. Az emigráció az én lelkemben teljesen soha be nem gyógyuló sebet hagyott, s törést jelentett életutamban. Hitünk és belső tartásunk segített át sok mindenen. Szüleim mindig azt mondták: a mi osztályunk a történelem viharában megállta a helyét.

A már említett Bornemisza István szintén mindenét elveszítette származása miatt a Felvidéken. Jogász, erdész, remek lovas volt, s azt írja visszaemlékezéseiben, minden lovas filmben minden veszélyes jelenetet elvállalt, hogy segítse családját. Az volt az álma, hogy feleségét ne albérletbe, hanem kis lakásba vihesse.

Nádasdy Borbála mesélte, hogy hullamosást vállalt Párizsban az emigráció első éveiben, hogy kislányával anyagilag fenntartsa magukat. A belső tartás olyan tőke, amelynek bírása az anyagi, testi-lelki nehézségeken átsegítheti az embert. Csodálattal emlékszem a Zichy család idős dámájára Marosvásárhelyen. Filléres gondokkal küzdve nyelvórák adásából élt. Mikor kártérítést kapott, már 80 körül volt, s abbahagyhatta volna a munkát. Ő azonban tovább tanította a tehetséges fiatalokat. Ingyen.

Bár Habsburg Károly király özvegye, Zita királyné egészen más körülmények között veszített el mindent, mégis, Habsburg Krisztián, unokája tolmácsolásában hadd idézzem szavait, melyek ékesen bizonyítják ennek a belső erőnek, tartásnak létezését. „Amikor nagyanyám először ment Ausztriába, már 90 éves volt. Arra a kérdésre, hogy nem keseredett-e el, nem lázadozott-e mindazért, ami velük történt, azt mondta, ellenkezőleg, hálás volt azért, ami megmaradt. A gyerekekért s a csodálatos életért Bécs és Budapest között, melyben részünk volt. Jóllehet, egy éjszaka alatt mindent elvesztettünk, de megmaradt a család, a hitünk, az elveink, az emlékeink. Ezeket már senki sem veheti el tőlünk."

SZÉCSEN MIKLÓS

FÉLELMET KELTETT, HA VALAKI FELTŰNT A LÁTÓHATÁRON

(Miklós tízéves volt, amikor Kőtelek határában, egy tanyára kitelepítették testvérével, Alice-szal, nagyanyjával, Esterházy Pálné Cziráky Máriával, valamint nagybátyjával, Esterházy Lajossal)

Ha az engem érintő tényeket tekintjük, figyelembe kell vennünk, hogy akkor egy kicsit idősebb gyerek voltam, egy tanyán, a világ háta mögött éltem, jóformán minden emberi kapcsolat nélkül, kivéve a minket kényszerből befogadó „kulákot" és családját

Ma, egy fél évszázad eltelte után, a kitelepítés minden pillanata még mindig élesen a szemem előtt van. De kezdjük az elején, mert az a kérdés: Mennyiben befolyásolta a kitelepítés az életemet?

Szüleimet 1945 márciusában az oroszok kivégezték. Kastélyunkat az orosz katonák kirabolták, tönkretették. Én, aki akkor három és fél éves voltam, emlékszem, hogy a parkban lévő állatokat leölték, a lovakat elvitték stb., stb. Húgommal együtt, mindentől megszabadítva, megfosztva, mint például a hintalótól, mackótól, nagyanyám otthonába és oltalma alá kerültem. Új környezet, a kastély, a park tele orosz katonasággal. Ott volt az átmeneti tábora az Ausztriát megszálló csapatoknak. Nem kell hozzá nagy fantázia, hogy elképzeljük, milyen benyomást tett ez egy ötéves gyerekre. Az oroszok kivonultak és megszabadítottak minket a kastély értékesebb tárgyaitól. Nyáron a kastély kéménytűz miatt leégett. A magas lángokkal égő kastély tetőzete fantasztikus képként él bennem. Gyerekként csak később realizáltam, hogy ez mit is jelent. Arról nem is beszélve, hogy a mackómtól megint megszabadíttattam.

Költözködés egy másik házba. Kastélyaink akkor már nem voltak. Kezdődik az iskolai kötelezettség. A családi tradíciónak megfelelően otthon tanulok. Jön egy kedves tanító néni (akit nem szeretek), és belém diktálja az ABC-t és a számtant. A politikai fejlődés még abban az évben beszünteti az otthoni tanulást. Tanév közben váltok a falusi iskolára. Ugyanaz a tanító néni, de az új politikai vonalhoz való hűségét akarja igazolni. így a „kis grófot", ahol éri, kínozza, amit én persze logikával még nem fogok fel. Végleg kitör a botrány, és jönnek a büntetések, mikor bebizonyítom, hogy tudok olvasni.

Abban az időben jött divatba gombostűvel betűket tűzni a falra és mondatokat alkotni, mint például: Lenin azt mondta: tanulni, tanulni, tanulni. A kedves tanító néni is gyakorolta magát ebben. Hogy mit akart a falra gombostűzni, nem tudom. Mikor az osztály bejött a terembe, már a falra volt tűzve: A NÉPKÖZTÁRSASÁG SZAMARA ICER... Én ezt hangosan felolvastam, persze úgy, ahogy írva volt, ékezetek nélkül, és az egész társaság visongott a nevetéstől. A tanító néni úgy érezte, hogy miattam a politikai pozíciója megrendült. így el lehet képzelni, hogy rajtam töltötte ki „megbízhatóságának igazolását". Ebből a helyzetből úgy menekültem meg, hogy családunkat a faluból, melyet a család kétszáz évvel azelőtt alapított, mint nem megbízható elemeket, kiutasítottak. Budapestre költöztünk egy kétszobás, bútorozott bérlakásba. Ez megint azt jelentette, hogy a már megszokott mackótól való megszabadítás újból bekövetkezett.

Budapesten újra iskola, a város még nagyrészt romokban, kubikusok lovakkal szállították a törmeléket, és töltötték fel Budán a Vérmezőt. Ezt az ablakból láthattuk, meg néha azt is, ha a törmelék közt megbújt lövedék vagy kézigránát felrobbant, sebesültek, ijedelem stb. És megint kaptam egy mackót. Az iskolában már nem nyaggattak, hogy kapitalista, osztályellenség, úri gyerek vagyok. Más gondok voltak. Élelmiszerjegy, pártigazolvány és ehhez hasonló, számomra addig ismeretlen szavak körítve ávós, besúgó, körözött, becsukták, X-es fogalmakkal, ezek foglalkoztatták a tanítókat. Minket, iskolásokat osztályonként kivezényeltek az Attila utcára tüntetni. Hogy mit jelent „tüntetni", akkor még nem értettem. A „lecsukni" már ismert volt, hiszen a családból és az ismerősök közül egyre többen tűntek el. Szóval folyt az élet.

Egy kora reggel berreg a csengő. Az ágyamból hallom, ki leszünk telepítve. Megint egy új szó! Kitelepítenek, mégpedig másnap hajnalban. Azonnal elhatároztam, hogy ez alkalommal a mackó is ki lesz telepítve.

Itt kezdődött életemnek az a rövid periódusa, amit kitelepítésnek neveznek.

(...) Tanyára kerülünk egy „kulákhoz". Este 11-kor érkezünk oda, Kőtelektől 7-8 kilométerre. Logikus, hogy életszínvonalunk, mint minden eddigi lépésnél erősen romlik. Az iskola három és fél kilométerre van, gyereknek messze hidegben, sárban. Négy osztály van egy teremben, egy tanítóval. Fűtés akkor van, ha a gyerekek hoznak fűtőanyagot. Ez rendszerint szalmát jelent, mert a tanyák akácfái az állami gazdaság tulajdonába kerültek, a rőzsére csőszök vigyáznak. Amikor odakerültünk, a tanyák nagy részen még a hajdani gazdák és családjuk él, de sokukat már a TSZ-be vagy az állami gazdaságokba kényszerítették veréssel, vagy ha így sem léptek be, letartóztatással és börtönbüntetéssel. A kitelepítés végén, amikor erről a vidékről elszabadulunk, nincs már önálló paraszt. Kipusztították a magyar kultúra egyik ágát.

Hogy milyen a kitelepítés? Hát olyan, hogy nincs cukor nincs só, kevés a kenyér és rendszerint romlott, nincs fa, a víz rossz, nincs élelem. Ha mindez akadna is a boltban, nekünk nehezen elérhető. Mire megtudjuk, hogy áru érkezett, és valaki bejut Kőtelekre, a boltba, mar minden elfogyott. Nyáron még megy valahogy, hiszen a természet adna bőven, halat a kanálisból, nyulat is lehet fogni, az elhagyott tanyák kertjeiben még nő a paprika, paradicsom, dinnye, kukorica a határban, meg található elvadult baromfi és tojás. Csak tudni kell a helyzettel bánni. Meg kell figyelni, hol és mikor jön a rendőr, a csősz, a párttitkár és ezekhez hasonló megvadult személyek. Ezt mind meg lehet tanulni. A fő dolog „pofa be", és semmiről nem tudni. Miután baromfit a parasztnak nem érdemes

tartania, mert mindent elvisznek a beszolgáltatásba, így nincsen aprójószág. Kivéve a titokban kikeltetett kiskacsákat, megjelölt úszóhártyájukkal. A kacsákat csapatostul kiengedik a rizsföldekre. Egy részük elpusztul, de ha ősszel tudod, kinek hol van a maradék csapata, jutalomként kapsz egy vagy két kacsát. Hogy mi tett rám komoly benyomást az ott töltött idő alatt, nehéz megmondani, hiszen gyerek voltam, mindent gyerekszemmel láttam. Rádió nem volt, az újság nem volt érdekes, régi és drága volt, ha volt egyáltalán. Látogató nem jött, nem volt átutazó, a tanyán nem volt kocsma, mozi vagy templom. Csak napkelte, napnyugta és a természet diktálta napi élet Ha meg valaki feltűnt a látóhatáron, mindig félelmet keltett. De ma, ötven év távlatából és az azóta gyűjtött nemzetközi tapasztalataimmal, le tudok szűrni a kitelepítésből egy pár tanulságot, benyomást.

A tanyasi iskola felső tagozata, négy osztály, negyvenöt-negyvenhat tanuló tanult egy csoportban, tanárunk egy büntetésből odahelyezett volt gimnáziumi igazgató. Történelem órán egy fedőlap nélküli könyvből olvasott fel. A történet nagyon érdekes volt, és a magyar nemzet hősiességéről és összetartásáról szólt. Kérdésemre azt válaszolta, nem tudja, ki írta és mi a könyv ríme, hiszen nincs meg a fedőlapja, de tekintsük példának. Számomra azóta Gárdonyi Géza Egri csillagok című műve egyik fő forrás nemzetünk megértéséhez.

Más szempontból érdekes tanulság volt a következő eset is, amikor Prónay tábornok meghalt a kitelepítés alatt, Hunyadfalván temették el. Miután rendes koporsóra nem telt, vagy nem volt kapható, Sándor bácsit egy deszkákból készült, régi szőnyeges ládában helyezték végső nyugalomra. A temetőben a föld száraz, kemény agyag volt, így nagyon nehéz volt kiásni a sírgödröt Akik a sírt ásták, hálásak voltak a szőnyeges ládáért, mert a gödröt nem kellett olyan mélyre ásni, hiszen a láda harminc centivel alacsonyabb volt a rendes koporsónál. Ez két ásófejnek felel meg. Két réteg földdel kevesebbet kellett leásni...

Kitörölhetetlen benyomást tett rám egy másik kép. A jól felkészült, szorgalmas magyar parasztembert, a mi „kulákunkat", név szerint Fülöp Istvánt, annyira megszorongatták a beszolgáltatással, hogy utolsó két lova télire takarmány nélkül maradt. Az istállóban hevederekkel kellett a lovakat a gerendákhoz kikötni, mert takarmány híján nem tudtak megállni a saját lábukon. Magyarországon, ahol a föld gazdagon terem, belpolitikai és ideológiai okokból a nép nem volt képes megvédeni azokat a lényeket a megdögléstől, kik elődeinket hátukon hozták a Kárpát-medencébe.

Egy nap megszűnt a kitelepítés, nagyanyám belehalt, nagybátyámat becsukták, családunk nagy része, nők, férfiak szanaszét az országban, különböző börtönökben. A mackóm a tanya padlásán madzagon lógott a gerendáról nehogy megrágják az egerek.

TASSY-BECZ ÉVA: NE LÉGY MÁR OLYAN KITELEPÍTETT!

(A visszaemlékezés interjú alapján készült)

A szüleim már nem élnek, én maradtam meg ebből a családból, és van még egy fiútestvérem. Családunk kálváriája talán ott kezdődik, hogy kettős nevünk van, ami ma teljesen megszokott, mert ha valaki megnősül, férjhez megy, és úgy gondolja, hogy összekapcsolja a neveket, akkor abból ilyen kettős név lesz. Ez akkoriban nagyon „csúnya" dolognak számított. Erre akkor jöttem rá, amikor a tanító néni az iskolában, ötödik elemiben azt mondta, hogy aki két s-sel és ipszilonnal írja a nevét, az gazember. Pláne, ha még utána jön egy külön név is, akkor még inkább gazember. Ez rányomta a bélyegét az életünkre, mert semmi különösebb okát annak, hogy mi X-es káderek lettünk, igazából nem találom.

A nagypapám vezérigazgatója volt az Adria Biztosító Társaság magyarországi irodájának. De hát ilyenből ma sok van, és nem hiszem, hogy mindegyik X-es káder lenne egy rendszerváltás esetén. Édesapám mérnök volt, a Műegyetemen tanársegéd, aztán lépett előre, míg végül ő is átment a biztosító szakmába, és a Generáli Biztosítónál lett igazgató. Ennyi volt az X-es káderség alapja. De ha egyszer

rásütötték valakire ezt a bélyeget, akkor felesleges volt ellene ágálni, vagy beszélni bármit ellene. Úgyhogy a kitelepítés és az összes megpróbáltatás ide vezethető vissza. A kitelepítés logikátlanságát az is mutatja, hogy a nagypapámat telepítették ki a nagymamával, és édesanyámat, aki a menyük volt, mint a lányukat telepítették ki velük. Minket természetesen mint unokákat. Édesapám nem volt rajta a kitelepítési listán. Ezt próbáltuk magyarázni, hogy itt van valami, ami nem stimmel. De hát ez nem érdekelt senkit.

Édesapám nem véletlenül nem volt a kitelepítési listán, ő azokban az években Recsk elől menekült. Belekeveredett ő is egy kirakatperbe, de sikerült elszöknie. Ebből azután öt év bujkálás lett, amit pincében, padláson, itt-ott, jó emberek, rossz emberek környezetében élt túl valahogyan. Végül is mi már javában kitelepítettek voltunk, amikor elfogták, és mint közveszélyes munkakerülőt internálták. A kitelepítés vége felé, amikor szabadult, kérte, hogy kerüljön föl a kitelepítési listára. Életünknek ez sikerélménye, sőt nagy öröme volt, hogy végre együtt a család, és bármi történik velünk, együtt megyünk, ha kell, akár Szibériába. Mert ilyenekről volt szó akkor. Bárhova, de együtt megyünk. Hát, ha ma megkérdezik, hogy mik az életem örömteli emlékei, akkor ez az első és utána a gyerekeim születése. Ezzel csak az öröm nagyságát akarom érzékeltetni.

Szóval ez volt az előzmény, ami a kitelepítéshez vezetett. De volt, és azt hiszem, ez nemcsak ránk, de sok mindenki másra is jellemző, hogy kellett legyen egy haragos is, aki irigyelte az illető lakását, az életét. Egy bennfentes párttag haragos bárkiből tudott kitelepítettet csinálni. Én így emlékszem vissza a mi házmesternénkre, akinek biztos volt oka rá, de a mi kitelepítésünk az ő műve lehetett. Nem vagyok benne biztos, hogy kitelepítettek volna minket nélküle. Nem haragszom rá. Ilyen is volt. Több kitelepítettel is beszéltem arról, hogy ilyen okok is előfordultak. Magáról a kitelepítésről azt kell elmondjam, mi eléggé a végén kerültünk sorra. Akkor épp iskolai nyári szünet volt A Kelenföldi Evangélikus Gyülekezethez tartoztam, ahol volt egy csodálatos papunk, Bottá István. Reggel, amikor vitték a kitelepítetteknek a határozatot, a fiatalságot úgy nyolc óra körül összegyűjtötte, az egyházhoz bejelentkeztek azok, akik az éjszaka folyamán kitelepítési határozatot kaptak. Botta István beosztott minket, hogy hova keli menni csomagolni, pakolni, kinek mije nincs, például, ha pénz hiányzik, azt valahogy megszerezni számukra. Szóval, volt egy ilyen csapat gyerekekből, akik azzal foglalkoztak nyáron, hogy segítették a ki telepi tetteket. Amikor mi július másodikán sorra kerültünk, akkor ez már egy gyakorlott csapat volt.

Hatalmas lakásunk volt, több mint háromezer könyv lajstromozva, szóval volt mit menteni, elvinni. Reggel felhívtam a Pista bácsit, anyámmal elmondtuk, hogy most rajtunk a sor. Azonnal jött a fiatalokkal, és estére üres volt a lakás. Amit lehetett, azt vittük az egyház pincéjébe, a könyveket az utolsó darabig. A fiókokat úgy, hogy ki sem pakoltuk, csak fiókostul, a család összes irata ott volt bennük. Amikor hazajöttünk, és megpróbáltuk összeszedni a holminkat, örültünk, mert az egyháznál mindenünk megmaradt, a könyvtárból csak a kötelező olvasmányokból hiányzott egy-kettő. Sok barát is jött segíteni. Ez a „barát" kategória nem bizonyult olyan megbízhatónak, mint az evangélikus gyülekezet, a holminkat tőlük már nem tudtuk visszakapni. Ha valamit használnak, annak az eredetét el szokták felejteni. Anyai nagyszüleimet nem telepítették ki. Nekik házuk volt, oda is nagyon sok holmit el tudtunk menteni. Az emberek, a lakótársak kétségbeesve néztek minket, és ahol tudtak, segítettek. Csak csodálkoztunk, hogy név nélkül dugtak be az ajtó alatt borítékban néhány forintot. Ekkor tíz forint is nagy pénz volt. Sok szeretetet tapasztaltunk a környezetünkben.

Hajnalban jöttek értünk, mint mindenkiért. Mi hatan mentünk, édesanyám, apai nagyszüleim és hárman gyerekek. Vihettünk talán három ágyat, néhány koffert, és valami fura módon anyámnak az volt a mániája, hogy a teknőt el kell vinni, mert a kultúránkhoz tartozik, hogy ne legyünk piszkosak. Lehet, hogy nevetséges, de jellemzőnek tartom, és azért is mondom el. Felpakoltak a teherautóra. Szörnyű élmény volt, mert a ház minden ablakából nézett minket valaki a függöny mögé bújva.

Egy hokedlit tettek a teherautóhoz, hogy felléphessünk, amiről édesanyám leesett. Csúnya volt, rossz volt. Elindultunk, majd megálltunk még a Körtéren. Fölszállt egy házaspár két gyerekkel, és hoztak magukkal egy madárkalitkát egy madárkával. Attól kezdve a madárral foglalkoztunk. Aztán valahogy felnéztem még a Gellérthegyre, a Szikla Kápolna fölötti keresztre, és jó érzés töltött el. Elmúlt a félelem. Valahogy a kis madár és a Szikla Kápolna keresztje indítást adott. A kápolnát akkor még nem falazták be.

A teherautók kettesével vitték a családokat. Minket Monokra. Keserves volt az út, mert oda hegyre fel, völgybe le szerpentines, szörnyű út vezet. Egy megpakolt teherautó minimum tíz emberrel, meg a tíz emberhez tartozó minden bútorral, amit a hátunkkal tartottunk. Nem hittük, hogy élve beérünk Monokra. De itt szólni szeretnék a teherautósofőrökről, akik nagyon rendesen viselkedtek. Őket kivezényelték erre a feladatra, és teljes mértékben minket segítettek. A mi sofőrünk olyan bátorítóan viselkedett. Már csak a keresztnevét tudom, Bélának hívták. Amíg Monokon voltunk, időnként eljött, meglátogatott minket, kenyeret hozott, elvitte testvéreimet a falu széléig autókázni. A közeli kőbányából hordta a kibányászott kövei. A kitelepítettek szállítása csak kényszermunka volt számára. Az ilyen emberek nagyon sokat segítettek. Nehogy valaki haragudjon rájuk.

Amikor Monokra megérkeztünk, és egy háznál kipakoltak minket, a házigazdáink ebből tudták meg, ott hajnalban, hogy ők kulákok. Nekik ez épp olyan megrázó volt, mint nekünk a kitelepítés. Akik ezt kitalálták, nyilván úgy gondolták, hogy utálni fogjuk egymást, akkor az mind a két félnek rossz. Ez azért nem jött így össze. Jól kijöttünk, segítettük egymást. A beilleszkedéssel persze voltak nehézségeink. Eltartott két-három napig, amíg elrendeződtünk. Kaptunk egy olyan szobát, ami valamikor kocsma volt, ezért hajópadló volt benne. Később azonban istállónak használták, ami azzal járt, hogy a hajópadló beszívott mindenfélét, amit egy istálló padlója beszívhat. Úgyhogy édesanyámmal nekiálltunk meszelni, súrolni, de minél többet súroltunk annál büdösebb lett. Jobban jártunk, ha hagytuk kiszáradni. Ez lett az otthonunk, és mivel pont szemben volt a Tanácsházával, ez lett a kitelepítettek központja. Nagyon sok tanulságot, tapasztalatot lehetett ezen a helyen szerezni.

A probléma ott kezdődött, hogy meg kellett élni valamiből. Elrendeződtünk, de édesapámnak nem volt keresete, édesanyámnak sem, a nagyszüleim nem kaptak nyugdíjat. Egy vasa nem volt a családnak, tehát valamit csinálni kellett. Akkor jött ez az ötlet, hogy kössünk. El is kezdtük édesanyámmal, kötöttünk pulóvert, amiért csirkét kaptunk, meg kaptunk két kiló lisztet vagy vajat. Kendőt meg sálat is kötöttünk. Valahogy azért éhen nem haltunk. De ez csak addig tartott, amíg fel nem jelentettek jogtalan iparűzésért. Akkor ebből lett az a bonyodalom, aminek a dokumentumai itt vannak, hogy négy nap önköltséges elzárás, vagy fizetni kell. Azt hiszem, fizettünk. Hogy miből? A Pesten maradt nagymamám lenne a megmondhatója.

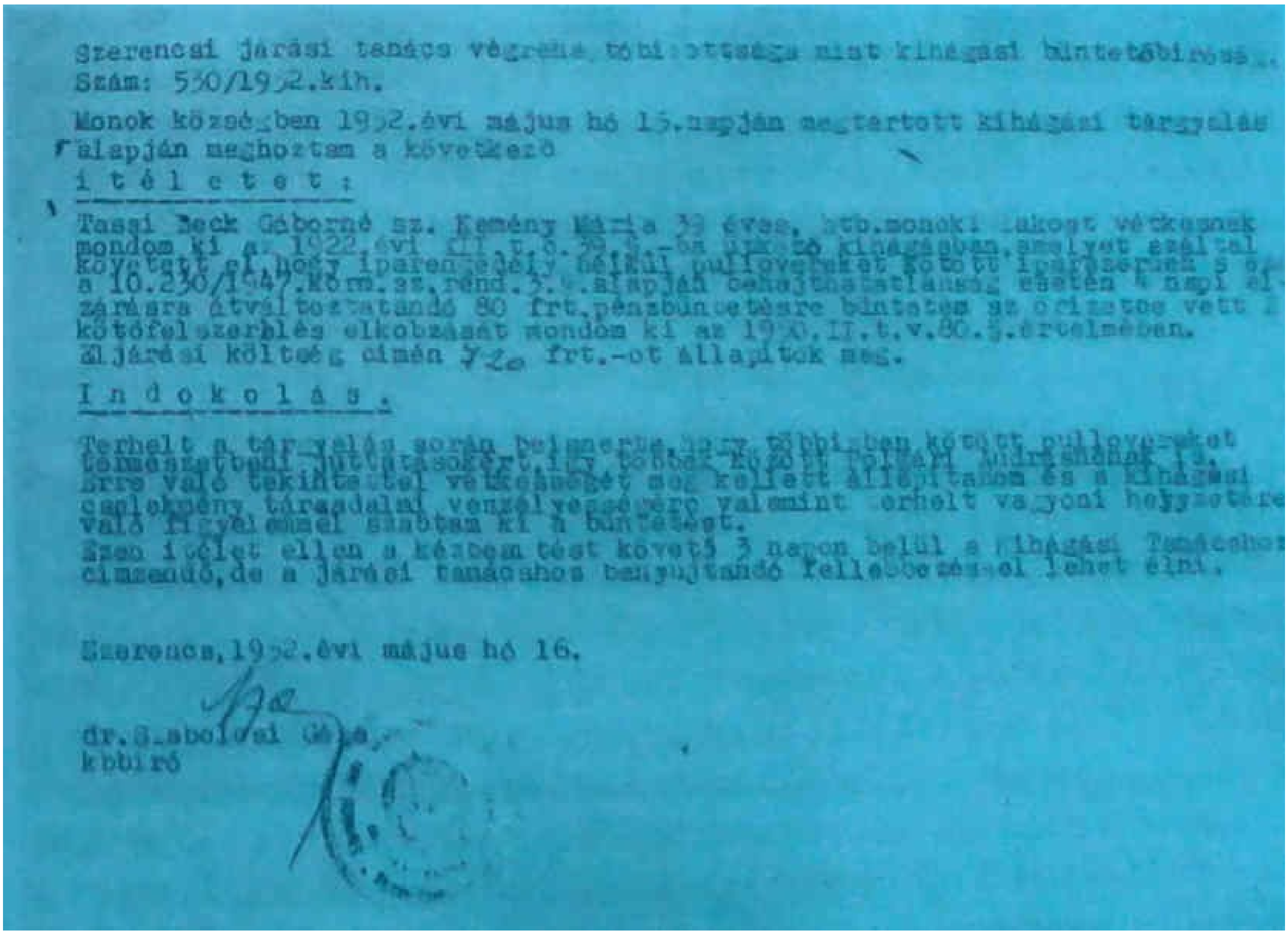

Szerencsi járási tanács végrehajtó bizottsága mint kihágási büntetőbíróság.
Szám: 530/1952.kih.

Monok községben 1952.évi május hó 15.napján megtartott kihágási tárgyalás alapján meghoztam a következő

ítéletet:

Tassi Beck Gáborné sz. Kemény Mária 39 éves, htb.monoki lakost vétkesnek mondom ki az 1922.évi XII.t.c.39.§.-ba ütköző kihágásban,amelyet azáltal követett el,hogy iparengedély nélkül pulloveréket kötött iparszerűen s ezért a 10.230/1947.Korm.sz.rend.3.§.alapján behajthatatlanság esetén 4 napi elzárásra átváltoztatandó 80 frt.pénzbüntetésre büntetem az [illegible] vett [illegible] kötőfelszerelés elkobzását mondom ki az 1950.II.t.v.80.§.értelmében.
Eljárási költség címén 720 frt.-ot állapitok meg.

Indokolás.

Terhelt a tárgyalás során beismerte, hogy többizben kötött pulloveréket természetbeni juttatásokért,igy többek között [illegible] is.
Erre való tekintettel vétkességét meg kellett állapitanom és a kihágási cselekmény társadalmi veszélyességére valamint terhelt vagyoni helyzetére való figyelemmel szabtam ki a büntetést.
Ezen itélet ellen a kézbesítést követő 3 napon belül a Kihágási Tanácshoz cimzendő,de a járási tanácshoz benyujtandó fellebbezéssel lehet élni.

Szerencs,1952.évi május hó 16.

dr.Szabolcsi Géza
kbbiró

Elkezdtem iskolába járni, mert ott kellett volna a nyolcadik elemit elvégeznem. Jártam is talán egy hónapig, de két okból abba kellett hagyni, illetve sokat hiányoztam. Az egyik az, hogy édesanyám beteg volt szívbeteg, tehát ő nem tudott úgy dolgozni, ahogyan ott kellett volna ahhoz, hogy el tudja tartani a családot. Nagypapám már nagyon öreg volt, nagymamám pedig szintén beteg. Nem volt családfenntartó. És akkor engem neveztek ki családfenntartónak. Bizonyítványt azért kaptam. A másik, amit mondtak, hogy ne járjon iskolába, mert már olyan nagy lány, és elszereti a tanítócskát. Ezen jót nevettünk. így kerültem abba az elegáns helyzetbe, hogy felnőtt férfiakkal, meglett emberekkel együtt kellett helytállnom. A munka, a családfenntartás miatt én egész másként éltem meg a kitelepítést, mint a hasonló korú, de ott lévő, dolgozó édesapával rendelkező társaim.

Először kapálni jártunk a gazdaságba. Kossuth Lajos Monokon született, és a Kossuth-ház udvarán, ahol az Erdőgazdaság volt, találkozott a kitelepítettek csapata minden reggel, és ott osztották be, hová menjünk kapálni. A tanulságokat mondom el, nem a nehézségeket. Ferenczy Nelly néni, aki különben a férjével együtt arról volt nevezetes, hogy túlélték Auschwitzot, és a férje Monokon adta le a kommunista párttagkönyvét, ott kapált mellettem. Nelly néni, ha piros pöttyös kendőt kötött, akkor piros szélű zsebkendőt hozott magával. Mert a formát meg kell adni, ez adja a tartást. Marci bácsitól pedig megtanultam: amikor láttam, hogy a déli negyven fokos napsütésben esik össze, és meg sem tud mozdulni, megkérdeztem, valami baja van-e, azt válaszolta, „magát sem Lausanne-ban nevelték". Mert akit Lausanne-ban neveltek, az nem veszi észre a másik gyöngeségét. Ez is egy életre szóló tanítás.

BELÜGYMINISZTER Tárgy:
Budapest, V. Nádor u. 2.
Távb.: 123-540. Postafiók: 62-334.
Szám: 9482-23/1[illegible]/1952. IV/9. Hiv. sz.:
Előadó: Mell.:

Borsod-Abauj-Zemplén megye tanács végrehajtóbizottsága,
mint másodfokú kihágási bíróság,

M i s k o l c .

A belügyminisztériumban szervezett Kihágási Tanács,

Tasny-Bots Gáborné monoki lakós ellen a kötőipar jogosulatlan gyakorlása miatt az 1922: XII. tv. 39. §-a és a 10.230/1947. Korm. számú rendelet 3. §-a alapján folyamatba tett kihágási ügyben a szerencsi járási tanács végrehajtóbizottsága, mint elsőfokú kihágási bíróság 1952. évi május hó 15. napján 530/1952. kih. szám alatt kelt ítéletét, melyben terheltet behajthatatlanság esetén 4 napi elzárásra átváltoztatandó 80.- Frt. pénzbüntetésre ítélte s egyben 2 drb. kötőfelszerelés elkobzását rendelte el, valamint 7.20 Frt. eljárási költség megfizetésére kötelezte, - terhelt fellebbezése folytán felülbírálta és meghozta a következő

í t é l e t e t :

A Kihágási Tanács az elsőfokú ítéletet indokainál fogva helybenhagyja.

Budapest, 1952. július 25.

Márfi István s.k. r. őrnagy,
a Kihágási Tanács elnöke.

Szerencsi járási Lanacsok

mint elsőfokú rendőri büntetőbíróság

1952 kih. 530 szám.

VÉGZÉS ÉS FELHIVAS

Tassi-Bek Gábrné monok

lakos terhére a 1952 kih. 536 számú ítéletben büntetőparancsal kiszabott 8420 Ft pénzbüntetést a 9500/1948. Korm. sz. rend. 1. §-a alapján 4 napi önköltségen eltöltendő elzárásra változtatom át, mivel azt az előírt határidőn belül nem fizette be — mivel a pénzbüntetés behajthatatlan.

Felhívom elítéltet, hogy az elzárásbüntetése kitöltése végett 1953 évi január hó 17 n d. e. / d. u. 8 órakor szerencsi járásbíróságon jelentkezzék.

Meg nem jelenés esetében elővezetését fogom elrendelni.

Élelmezéséről a fogházban maga gondoskodhatik. Ha élelmezéséről nem gondoskodik, a részére kiszolgáltatott fogház élelmezés költségeit viselnie kell.

Szerencs, 1953 évi Január hó 6 n.

[signature]

Szerencsi Bűntetőbíró

ALLAMRENDŐRSÉG
SZERENCSI JÁRÁSI KAPITÁNYSÁGA
Telefon: 3

945-T-3/5.1953.szám.

Tassy Betz Éva

Monok.

Értesitem, hogy Tatabányára való eltávozási kérelmét a megyei rendőrkapitányság nem teljesitette.

Szerencs, 1953. február 4.

Kapitányság vezetőjeszt.

[signature]

Szalmási Lajos [illegible]

A feljelentések dokumentumai

Eljött az ebédidő, amikor volt valamennyi vizünk, de el kellett dönteni, hogy megisszuk, vagy megmossuk a kezünket. Ma, amikor hazamegyek, és az az első, hogy kezet mosok, mindig eszembe jut, hogy akkor inkább megittam a vizet. Volt, aki kezet mosott. Az is érdekes volt, hogy a falusiak tudták, hogyan kell kapálni, a kitelepítettek azt sem tudták, hogy kell megfogni a kapát. Pedig ez nagyon fontos. Nos, mert aki nem tudja, az hamarabb elfárad. Ami a falusi embernek generációs megszokás, azt körülbelül két hét alatt tudtuk megtanulni. Kicsit azért az intelligencia besegített, mert aztán felvettük a versenyt.

Kedves történetnek elmesélem, hogy makkot kellett ültetni. Kis gödröket kapáltunk ki, abba kellett beletenni a makkot De a makkért el kellett menni két kilométerre. Délután öt felé, amikor már majdnem eljött a hazamenetel ideje, elfogyott a makk. Ettől kezdve imitáltuk a makkültetést. Az egyik kitelepített társunk, Tiszay Béla bácsi azt mondta, ne is törődjünk vele, mert az igazi erdőben tisztásra is szükség van, és mi most tisztást ültetünk.

Az Erdőgazdaságból elég hamar eljöttem. Elmentem Kaptár-tanyára, a disznóhizlaldába dolgozni, de ezt csak egy napig csináltam. Egész életemben büszke voltam arra, hogy semmi elől nem futamodtam meg, de ez kivételnek számít. Volt ott egy tó, abba reggel beterelték a disznókat, este meg ki kellett terelni őket. Ehhez azonban be kellett menni a vízbe, együtt pancsolni a disznókkal, és biztatni őket, hogy menjenek ki. Még ezt is meg tudtam csinálni, de amikor kiértem, és feketéllettek rajtam a bolhák, akkor azt mondtam, hogy ezt nem.

Akkor egy kérvényt adtam be. Engedélyezték, hogy a két faluval odébb lévő Tállyára mehessek dolgozni a kőbányába. Tállyán alkalmaztak, ahol azt hittem, hogy kőbányában fogok dolgozni, de erre ritkán került sor. Takarítani kellett, meg maltert hordani, maltert keverni, építkezéshez követ hordani, meszelni, meg ehhez hasonlók. Nagy kőzúzdákat meg silókat telepítettek. Azóta jártam ott, már le is bontották, amit akkor építettek. Elég sokáig dolgoztam Tállyán. Reggel hétre ott kellett lenni, és este hétig dolgoztunk, nagyon sok idő az alvásra nem maradt mert gyalog mentem. Monoktól nyolc-kilenc kilométerre volt a bánya. Azt naponta kétszer legyalogolni, és dolgozni tíz órát, elveszi tizennégy évesen is az ember energiáját. Más kitelepítettek is voltak ott velem, volt egy hegedűművész is, Szőts Zoltán, Hubay-tanítvány. A legfontosabb számomra egy velem egyidős, szintén kitelepített lány volt, Megay Edit. Hamar megtaláltuk egymást, együtt dolgoztunk, és életre szóló barátságot kötöttünk. Az ó édesapja akkor meg valahol a Gulágon volt, a családja nem tudott róla semmit. Edit 1956-ban Amerikáig vitte emlékeit, én itthon őriztem, de mindketten azt valljuk ma is, hogy csak mi értjük meg egymást igazán.

Az emberi összetartozást ott komolyan vették. Falusiak is jártak át Monokról a bányába, azokkal mindig együtt indultunk, együtt jöttünk vissza. Mint kitelepítettnek még az a nehézség is hozzájárult a hosszú úthoz, hogy naponta négyszer jelentkezni kellett a rendőrségen, amikor indultunk és megérkeztünk, este is ugyanígy. Ez nagyon sok bonyodalmat jelentett a rendőrségnek is, mert amikor reggel indultunk, még nem voltak nyitva, ügyeletet kellett tartaniuk miattunk. Később ezen lazítottak, megelégedtek napi két, majd egyszeri jelentkezéssel bélyegzéssel. Ez mindenképp azt jelentette, hogy munka után el kellett menni a rendőrségre. Később már volt biciklim, valami csoda folytán édesapám „ügyintézett" nekem egyet, és azontúl azzal járva könnyebb volt.

Akadt olyan élményem is, hogy a rendőrségen sötétben, télen egyedül vártam Tállyán, bélyegezzék mar le a papíromat, hogy elindulhassak. Meg kell mondjam, féltem. Azért nyolc kilométer országúton, sötétben, nem egy élmény. Azt vettem észre, amikor eljöttem, hogy egy rendőr, akinek akkor járt le a munkaideje, jött utánam. Egy olyan ötven méterrel mögöttem vigyázott rám. S mikor már látta, hogy elértem Monok első házait, akkor fordult vissza. Utólag is köszönöm. Volt olyan, hogy én is a bányába kerültem csillét tolni, vagy szintezésnél segédkeztem, ez a hegygerincen nagy szélben elég kellemetlen feladat volt. Olyan munkát is kaptam, hogy kátrányt csákányozzak ki egy hordóból, vagy deszkapallókat tartó vaspántokat kellett felvágnom élesvágóval. Estére a csontomig volt szétverve a kezem. De büszke voltam és nem mondtam, hogy nem tudom csinálni. Tudtam, hogy nézik az ablakból, bírom-e még. És bírtam.

Sajnálom azokat a mai fiatalokat akik nem élték meg azt, hogy felmérhették saját maguk erejét. Olyan szerencse ért, hogy ugyanaz a vállalat, a 6. sz. Mélyépítő építkezésbe kezdett Monokon, ekkor áthelyeztek Monokra. Ettől kezdve nekem könnyebb volt, de most Editnek kellett Tállyáról Monokra járnia. Vízhordó lányok lettünk. Ez rangot jelentett, mert a közeli Mádon Déry Sári kitelepített színésznő, akit sokan ismernek, szintén vízhordó volt. Az erdő közepén épült egy ma is létező katonai bázis, és ahhoz építették az utat. Ki kellett vágni az erdőt a teljes út szélességében. Főleg kitelepítettek végezték a munkát, a brigádok kilométerekre voltak egymástól. Ezekhez a brigádokhoz kellett odavinni a vizet két kannában, így nagyon sokat gyalogoltam. De ez már egy könnyebb periódus volt ezt a munkát végeztem a kitelepítés végéig.

Még szólok a kitelepítettek életformájáról. Az nem számított különleges eseménynek, hogy éjfélkor vagy egy órakor beállított a rendőr, és azt mondta a kuláknak minősített házigazdának, hogy öltözzön föl. Ezután bejött a mi szobánkba, leült az ágyam mellé, és üldögélt nem csinált semmit csak üldögélt, amíg azt nem mondtuk, hogy nekem indulni kell Tállyára. Akkor kiment, és azt mondta a házigazdánknak, hogy most vetkőzzön le, és aludjon tovább, majd elment. Tudom a nevét ennek a rendőrnek, de nem mondom meg. Nem egyszer csinálta ezt meg. Nem volt könnyű. Aztán kaptunk olyan értesítést, hogy meleg ruhával és kétnapi élelemmel menjünk békekölcsönt jegyezni. Itt is elgondolkozik az ember, hogy van ez? Miért kell a kétnapi élelem? Aztán érthetővé vált, mert a falu nem jegyezte le azt az összeget amit kiróttak, és akkor elővették a kitelepítetteket amíg az összeg össze nem jött. Mi szemben laktunk a tanácsházával, ahol volt egy kedves kisbíró, aki mindig átszaladt megmondani anyámnak, hogy még ne tessek jönni. Közreműködése megmentett minket a békekölcsön jegyzésétől, meg a bevonulástól is kétnapi élelemmel.

Van csúnya is, meg szép emlék is. Volt, amikor egy falusi asszony bejött hozzánk, hogy maguk még itt vannak, azt álmodtam, hogy már elvitték innen magukat. Ez ma nem jelent semmit, mert egy buta ember buta mondása. De ott nagyon sokat jelentett, amikor állandóan abban a stresszben éltünk, hogy ki mit tud, és mikor visznek minket tovább. Nem tudtuk, hogy mi a jövő. Sok kedvességet meg sok kegyetlenséget tanult az ember. De megismert egy más világot, és megtanult alkalmazkodni. Azért van olyan is, amire szép visszaemlékezni.

Nagyon emlékezetes még, amikor megkaptuk az értesítést arról, hogy édesapámat elfogták. Ez szörnyű állapot volt, meri nagyon sokáig nem tudtunk róla semmit. Aztán talán két hónapra rá megtudtuk, hogy Pálhalmára internálták. Az volt a szerencséje, hogy nem a legrosszabb kényszermunkatáborba került. Az édesapámról készített nyilvántartásokból megtudták, hogy 1943-44-ben nagyon sok zsidó embert mentett meg. Ezért kedvező elbírálásként csak közveszélyes munkakerülésért büntették meg, és Pálhalmára internálták, ahol mint mérnök pillanatok alatt építésvezető lett. Közveszélyes munkakerülőkkel volt együtt, akik nagyon megszerették, mert nagyon barátságos és emberközpontú lélek volt. Biztosították arról, hogy ha majd a civil életben bármit ellopnának tőle, csak szóljon, mert visszaszerzik. Arról mesélt, hogy olyan barátokat szerzett, akikre nem biztos, hogy mindig büszke lenne, de akiktől meg lehetett tanulni egyfajta összetartást. Az internálás mindig hat hónapra szólt, és hat hónap után „beljebbet" adtak vagy felmentést. Az internálótáborban is működött a sztahanovista mozgalom, volt olyan internált, aki három hónap alatt elvégezte a hathavi munkát, ilyenkor kapott „beljebbet". így édesapámnak sikerült nyolc hónap internálás után kiszabadulnia. Kaptunk egy táviratot, hogy vonattal Golopra érkezik. Kívánok mindenkinek olyan boldogságot, mint amit ez jelentett. Ez 1953 márciusában történt. Már túl sokáig nem tartott a kitelepítés, de ezt akkor még nem lehetett tudni. Ez az időszak már szép emlék nekem, mert olyan nagyon együtt voltunk.

Esős délután volt, amikor bemondta a rádió, hogy vége a kitelepítésnek. A rádiókat kitették az ablakokba, hogy a kitelepítettek hallhassák, felszabadultak. Ez a világ legnagyobb hazugsága, minket nem szabadítottak fel, hanem szélnek eresztettek. Minden felszabadítást gyűlölök, én még jól nem jártam, ha felszabadítottak. Ennek ellenére akkor nagyon örültünk, azt hittük, látjuk a jövőnket. Ez volt a kitelepítettek első reakciója, a második, harmadik

már időfüggő volt, mert egyre keserűbbek lettek a tapasztalatok. Semmi nélkül akadályokkal kirakott úton sehova nem juthattunk. A szétszéledés után megszakadt az összetartozás erősítő érzése is.

Lassacskán szeptember lett, és én iskolába akartam menni.

Egyedül hazajöttem anyám szüleihez, Budapestre. Elmentem az Oktatási Minisztériumba, hogy iskolába szeretnék járni. Egy hónapig minden reggel leültem ott egy nagy ajtó elé. Csak az ajtóra emlékszem és arra, hogy egy padon ültem, majd egy hónap után, amikor megint elmondtam, hogy iskolába szeretnék járni, már untak, és felvettek a Veres Pálné Gimnáziumba. De ekkor már október vége volt. Az iskolában az igazgatónő behívott, azt mondta, hogy a munkakönyvemet oda kell adjam, és senkinek nem mondhatom meg, hogy kitelepített voltam. Itt volt az első renitens magatartásom: a munkakönyvemet nem adtam oda. Végül azzal mentem nyugdíjba, a 6. sz Mélyépítő Vállalat „seg. munk." első bejegyzéssel. Megpróbáltam, hogy nem mondok semmit, de el kell képzelni, hogy nem tanultam a nyolcadik általános anyagát, bementem majdnem két hónap késéssel, és jött a matematikaóra. Nagyon ócska dolgozatot írtam. Az osztályfőnököm volt a matematikatanár. Felállított a padban, és szegény azt találta mondani, hogy ilyen rossz dolgozatot írni bizony nagy szégyen. Ez volt a varázsszó: szégyen. Ekkor kirobbantam, és azt mondtam, szégyellje magát az, aki miatt nekem ezt kellett csinálni. És akkor ott elmeséltem felállva az osztály előtt, hogy kinek miért kell szégyellnie magát. De tőlem azt ne várják el, hogy szégyelljem magam.

Nem lehettem egy könnyű ember, és biztos, nagyon sok bajt okoztam a tanáraimnak abban az iskolában. Gyűlöltem az iskolát. Nem tehetek róla. Ma sajnálom. De nagyon nehéz volt, mert előtte két évig felnőttek, férfiak között kellett helytállni, és itt elkezdtek ismét gyerekként kezelni. Ez nekem már nem ment. Nagyon nehéz év volt az életemben, talán nehezebb, mint amikor a kőbányában dolgoztam. Végül is elég jó bizonyítvánnyal zártam az első évet, de édesapám segített rajtam. Átíratott a József Attila Gimnáziumba, ahol akkor még ott volt többek között Janzon Vili bácsi, meg Náci bácsi és Edit néni. Ők voltak azok, akik még a ciszter szellemet hordozták magukban, és ajánlották, segítették, hogy iskolát válthassak. Második gimnáziumtól kezdve a József Attilába jártam, aminek a legfelső emelete akkor még lányiskola volt. A szeretetnek, a szépségnek, a harmóniának a csodája volt ez az időszak. Az a töménytelen szeretet, amit ott kaptam, kárpótlást jelentett. Ez a gyönyörű szép három év, amikor értékelni tudtam azt, amiért a hajnali rorátékon minden reggel imádkoztam, hogy édesapámmal együtt legyen a család, és hogy tanulhassak. Más vágyam nem volt. Mindkettő sikerült.

Akkor anyai nagyszüleimnél laktam. Anyámék pedig, mivel a „felszabadított" kitelepítettek Budapestre nem jelentkezhettek be, Budaörsön béreltek egy istállófélét. Budaörs egy kilométerre van a nagyszüleim házától így sok értelme nem volt a dolognak. Idővel azért sikerült Budaörsöt is leadni. A lakásunkat elvették, és semmit sem adtak érte. Igazából csak az anyai nagyszülők háza maradt meg, ami a család bázisa volt, és ma is az.

Apám, amikor hazajöttünk, egy lakatos kft-ben dolgozott, kályhákat tapasztott olyan alacsony fizetésért, ami éppen az éhenhalástól és a megfagyástól mentette meg a családot, de a Monokon maradt apai nagyszülőket már nem tudtuk meglátogatni, mert nem jutott pénz vonatjegyre. Nagyapám, már jóval a „felszabadulás" után, 1957 telén elment a tanácshoz, hogy engedélyt kérjen hulladék fa gyűjtésére az erdőn. Miután több órán át várakoztatták, és téli kabátja nem lévén már vacogott, elfogyott a türelme. Rácsapott az asztalra, és követelte, hogy foglalkozzon mar vele valaki. És foglalkoztak. Mondhatnám, példát statuáltak. Megbilincselték, bezárt autóban elvitték a szerencsi rendőrségre, ahol összeverték (akkor mar elmúlt nyolcvanéves), becsukták egy sötét pincébe. Három nap múlva sikerült hazavinni, amikor egy falusi jóember segítségével nagymamám rátalált. Beszekereztek Szerencsre, keresték a rendőrségen, ahol mint a világ legtermészetesebb dolgát mondták, igen, valóban behoztuk, ott van, vigye.

Érettségi után, 1957-ben felvételiztem a Műegyetemre először. Vegyészmérnök

akartam lenni. Volt egy érdekes epizód. Nyáron a Lakatos és Féméru Szövetkezet, ahol édesapám dolgozott, melléküzemága vitorlásokat adott bérbe a Balatonnál. Az érettségi utáni nyárra engem alkalmaztak. Egy kis kuckóban ültem, és adtam bérbe a vitorlásokat Balatonbogláron. A kuckó mellett volt a Műegyetemi Ifjúsági Tábor, a tábornak volt egy illusztris tagja, a nevét nem említem, aki gyakran jött vitorlást bérelni. Udvarolgatott, jól elvitorlázgattunk. Amikor megkaptam a felvételi kérelmem elutasítását, ott állt mellettem, akkor azt mondtam, hogy a franc egye meg őket, közéjük se mennék. Persze nem így gondoltam, mert sírtam. Azt mondta, segít megírni a fellebbezést. Ez csak egy balatoni ismeretség volt, nem is tudta a nevemet, azon kívül, hogy Éva. Lediktált nekem egy szép fellebbezést, utána, amikor aláirtani a nevem, akkor rám nézett, és döbbenten kiment, eltűnt. Soha többet nem láttam. Valószínűleg még aznap felült a vonatra, és eljött Pestre. Ő volt az, aki, mint utólag megtudtam, írt egy újságcikket, ami egy-két nappal korábban jelent meg arról, hogy a József Attilából két X-es származású lányt akarnak becsempészni a Műegyetemre: Illyefalvi-Vitéz Ildikót és Tassy-Becz Évát.

Amikor a fellebbezésemet beadtam, akkor azt kérdezték, hogy „mégis közénk jönne"? A káderlapomra pontosan rákerült az, amit én ott bánatomban mondtam. Ez nem javította az X-es káderlapomat. Attól kezdve még háromszor felvételiztem, és mindig beolvasták nekem, hogy ugye most már azért jönne közénk? A negyedik felvételim már más volt. Akkor már egy olyan kft-ben dolgoztam, ahol a főkönyvelőt kivéve az én érettségim volt a legmagasabb iskolai végzettség. A Szövetkezet csupa valamikori normásból állt össze, lakatosok voltak. Ezért lettem végül gépészmérnök, mert a sors lakatosok közé vetett. A Szövetkezetben minden adminisztrációt, bérfizetést meg a könyvelést, műszaki rajzot én csináltam. Az előző munkahelyemen a személyzetis volt az, aki mindig elvágott. Ezért mentem el onnan, mert reménytelen volt, hogy támogassanak. Itt nem volt személyzetis. Amikor beadtam a felvételi kérelmemet, akkor én magam hetente odatelefonáltam a Dékáni Hivatalba a személyzetis nevében, hogy mi van ezzel az emberrel, mert nagyon szeretnénk, ha felvennék. Amikor még mindig nem kaptam választ, akkor az elnökkel, aki nagyon jó ember volt, beültem egy taxiba, elmentünk együtt a Műegyetemre. Majd ő bement, és személyesen érdeklődött Ilyen módon kerültem be az esti egyetemre, és gépész lettem, mert a lakatosok nem ajánlhattak vegyészetre.

Így járhattam az esti egyetemre. Később, hogy kevesebb időt töltsek közlekedéssel, a hozzánk közelebb lévő Beloianniszban lettem normás, majd művelet tervező. Munka után nyolcig-tízig az egyetemen voltam. Valahogy csak meglett a diplomám, aztán doktoráltam. Elértem, amiért a kitelepítésben imádkoztam.

Segítség nélkül, akadályokat átugorva, sok-sok munkával, de elértem a célomat, családom van, otthonom van, és diplomát szereztem. Ez minden. Azoknak, akiknek mindezek megléte természetes, nehéz megérteni, hogyan lehet ez egy keserves, de sikeresnek gondolt élet eredménye. Az X-es származás még 1973-ban is számított, amikor a Magyar Tudományos Akadémia urai az aspiránsi felvételi vizsgához sem adták hozzájárulásukat. De talán még számít ma is, mint ahogy a kitelepítés is. Magamban hordom gondolataimban, vágyaimban, cselekedeteimben. Hányszor figyelmeztet a párom, vagy figyelmeztetnek a gyerekeim: „Ne legyél már olyan kitelepített! Az az idő már elmúlt."

De van miért hálát adni Istennek, mert magasan volt a mérce, és sikerült átugrani. Tudom, hogy ehhez a magam ereje kevés lett volna.

ÁGOSTON ISTVÁNNÉ SZY LÍVIA EMLÉKEZÉSE
(1909. dec. 11 Budapest - 199S. márc. 6 Genf)

Szy Lívia az első kommunista terrort kilencévesen élte át, amelyre nagyon jól emlékezett. Az 1919-es kommün alatt Debrecenben volt a család, ahol édesapját (Szy Géza csendőrezredes, 1872-1939) egy napon kirendelték a temetőbe, hogy megássa saját sírját. Legyilkolására az aznapi román megszállás miatt nem került sor.

A háborút és az utána következő éveket nagy nehézségek között küzdötte végig. Férje nem kapott munkát. 1945 és 1951 között, a kitelepítésig sokféleképpen „töltötte idejét". A nehéz fizikai munkától sem riadt vissza. Hordott 80 kg-os malterosládát másodmagával. Az új rendszerre jellemző, érdekes eset, amikor deszkákat kellett szegtelenítenie. Ezt így írta le:

„Volt olyan deszka, amiben 20 szeg volt, volt olyan, amiben 100, akármilyen szorgalmasan is ráncigáltam azokat a szegeket, nem sokra haladtam. Akkor jött a munkavezető. "Na, elvtársnő, maga nem sokat fog keresni, ne dolgozzon, üljön le egy negyedórára és nézze, mit csinálnak a többiek: 4-5 deszkából kihúzták a szegeket, és utána a már előző nap leszámolt deszkákat egy halomba felrakták. Nem kellett nekem erre egy negyedóra, én is raktam szépen a már szegtelenített deszkákból egy nagy rakást. Mire visszajött a munkavezető, megdicsért mondván: 'Látom, meg fog élni maga is'. Hát így tanítottak bennünket csalni."

1949 körül segédmunkás a Budapesti Kislakásépítő Vállalatnál, ahol fia, István (Pisti) irodaigazgató volt. Később „kiemelték" bérelszámolónak. Akkor már nem kellett a párttitkárnőnél takarítania, kályhát pucolnia. Irodai alkalmazott volt mindaddig, amíg 24 óra leforgása alatt el kellett hagynia Budapestet, és Berettyószentmártonba kitelepítették. A kitelepítésük kálváriáját 1977 októberében írta le bővebben az alábbiak szerint:

Mindig összeszorul a szívem, ha arra gondolok, hogy a hazámban hogyan üldöztek az osztályidegenség miatt. 1951. június 25-én reggel 7 órakor csengetnek az Andrássy út 36. alatti lakásomon, ajtót nyitok, egy rendőr nyújt át egy kitelepítő végzést, amely szerint 24 órán belül el kell hagynunk a lakásunkat. A kitelepítés helye Berettyószentmárton, Vitális Lajos kulák haza. Fejenként egy darab fekvőhelyet vihettünk magunkkal egy család egy ruhásszekrényt és személyes holmikat (ruházat)

Először is megnéztem, hol is van Berettyószentmárton? Debrecentől 40 km-re, Berettyóújfalu nagyközségtől 3 km-re, a román határszélen.

Azután mindenki, Pisti, Mária és én elmentünk a munkahelyünkre bejelenteni „eltávozásunkat", majd felvettük a fizetésünket. Abban az időben én Várpalotán dolgoztam mint bérelszámoló, Pisti Komlón mint irodavezető. A központunk Pesten volt, így a pénzünket megkaptuk. Pistinek azonban le kellett utaznia a munkahelyére, mert át kellett adnia a pénztárt. így ó azonnal elutazott, hogy másnap reggelre visszatérjen, mire értünk jönnek.

Ötszobás lakást felszámolni 24 óra alatt. Hová vinni a holmit? Hogy elszállítani? Mária akkor a magyar úszócsapat válogatottja volt mint hátúszó, az ő sporttársai vállalták, hogy elszállítanak mindent egy hivatalbeli kolléganőjéhez (a MÁVAUT autóközlekedési vállalatnál dolgozott Mária), aki vállalta holmijaink megőrzését. Ebből a megőrzésből azután semmi sem lett, mert mire visszajöttünk a kitelepítésből mindenünket eladott, gondolva, úgysem jövünk többé vissza.

Hajnali 4 órakor jött értünk a rendőrségi teherautó, három órával korábban, mint gondoltuk, és ami még hiányzott a 24 órából. Nem voltunk készen. Elmentek egy másik „fuvart" lebonyolítani, 6 órakor jöttek vissza. A rendőr kijelentette, hogy csak három fekvőhely fér a teherautóra. Kértük a jóindulatát, mire azt felelte, mindenki menjen ki a szobából, csak a családfő maradjon ott. Kis idő múlva kijött a férjem, és mondta, adjátok ide a pénzeteket, mert csak így engedi feltenni a a negyedik fekvőhelyet. így kizárólag Pisti fizetése maradt meg nekünk a nagy útra. Leírásomban nem akartam érzelmi dolgokra kitérni, de egyet, ami jellemző, mégis leírok. A rengeteg elintéznivaló miatt nem is tudtuk realizálni, mi is történik velünk. Csak amikor a ház elé mentünk, hogy felkapaszkodjunk a megrakott teherautó tetejére, és ott síró embereket találtunk, és a hosszú úton (a Magdolna-pályaudvarra vittek bennünket) láttuk a kora reggel munkába menő emberek döbbent arcát, akkor ébredtünk tudatára annak, mi is történik velünk. Pisti pontosan elindulásunk előtt ért vissza, repülőgéppel jött, hogy le ne késsen. A rendőr már nyugtalankodott is mondván, elfogatási parancsot ad ki ellene. Holmijainkat vagonba rakták (itt még nagyurak

voltunk, nem nekünk kellett berakodni), minket pedig személykocsikba, fapadosba raktak. Minden kocsi négy ajtajánál egy-egy felfegyverkezett rendőr őrködött, időnként végigsétáltak a kocsikban is. A kb. 250 km-es utat 24 óra alatt tettük meg. A vonat az állomásokon keresztülment, csak a nyílt pályán álltunk meg, ahol kannákban vizet adtak. Az ablakon kinézni tilos volt.

Megérkezve olyan felhőszakadás volt, amilyet sem azelőtt, sem azóta nem éltem át. A zápornak volt köszönhető, hogy az elöljáróság által megszervezett, minket rohadt paradicsommal való megdobálás elmaradt. Kihajtottak bennünket a kocsikból a vagonokat kirakni. Három négyökrös szekér állt rendelkezésünkre, amivel a kb. 30 család holmiját be lehetett szállítani a faluba. Miután öregek is voltak közöttünk, akik nem tudták kirakni holmijaikat azoknak segítettünk, amíg a szemfülesek elfoglalták a szekereket. Zuhogó esőben ment Mária, aki akkor 18 éves volt, a faluba valami szállítóeszközt keresni, így lett azután nekünk is egy ökrös szekerünk a kocsi agyáig érő sárban minden legurult, úgyhogy mire „hazaértünk", mindenünk elázott, mocskos, sáros lett, az élelmiszer csirizzé ázott, az ágynemű használhatatlan lett, pedig akkor már 48 órája nem aludtunk. Kellemetlenebb meglepetés is ért bennünket. A gazdag parasztot, akinél elszállásoltak, azzal nyomorították meg, hogy három családot telepítettek be hozzá. A kulák háza két szobából, kis konyhából és egy üveges verandából állt. Az egyik szobában lakott a tulajdonos a feleségével, lányával és vejével. A másik szobában egy „szemfüles" kitelepített család, akik előbb érkeztek, mint mi, két kamasz fiukkal. Nekünk az üveges, köves, nyári veranda maradt, amin mind a két szoba lakói átjártak, lévén az egyetlen bejárat a lakásba. Se nappal, se éjjel nem voltunk egyedül, bármely percben ránk nyithatott valaki. Szerencsére tudtunk az istállóban tisztálkodni, miután az artézi kútról vizet hoztunk.

Akkor még jegyrendszer volt Magyarországon, mi természetesen jegyet nem kaptunk, kenyeret nem vehettünk. Első dolgunk volt munkalehetőséget keresni. Egyetlen alkalom volt az állami gazdaság, ahol kétméteres gaz volt, azt kellett gaztalanítani teljesítménybérben. A napi szerény megélhetéshez akkoriban 20 Ft kellett, mi nem tudtunk többet megkeresni abban a töméntelen gazban, mint 3-4 Ft-ot. Szerencsére hidat kezdtek építeni a Berettyón, oda mentek el dolgozni családom tagjai. Pisti nem engedett dolgozni, mondván, sokat dolgoztam már eddig is, most ők hárman megkeresik a mindennapra valót. Ez a jó dolgom azonban nem tartott sokáig, mert egy szép napon katonai behívó érkezett Pisti részére az Andrássy úti címről. Nekünk, kitelepítetteknek a község területét csak tanácsi engedéllyel szabadott elhagyni. Viszont ezzel a behívóval Pisti részére szabadulást láttam a reménytelen helyzetből. Megbeszéltük, hogy hajnalban kimegyünk az állomásra, és felül a pesti vonatra, és ha már beöltözött katonának, küld egy táviratot, akkor én jelentem a tanácsnál, hogy katonai behívót kapott, és bevonult. így is történt. Amikor másnap megkaptam a táviratot, felmentem
a tanácselnökhöz megtenni a bejelentést.

- Nem tudja, hogy maguknak nem szabad a község területét elhagyni?
- De igen - mondtam én -, de katona lány és katona asszony vagyok, egész életemben azt hallottam, a haza az első, ha a haza hív, menni kell. Természetesnek találtam, hogy a katonai behívó mindenekfelett az első. Felhívta telefonon a rendőrséget, hosszas beszélgetés után azt mondta:
- Csak menjen haza, majd meglátja, mi lesz.
- Én jóhiszeműen cselekedtem, nagy bajom nem történhet - mondtam.
- Majd körözik a fiát és visszahozzák.
- Nem kell körözni, a Dózsa György úti laktanyában katona.

Soha nem keresték. így lett Pistiből munkaszolgálatos katona, ami nekünk élelmessége és ügyessége miatt sok előnyt jelentett. És így történt, hogy a felszabadulásunk idejére ő is leszolgálta a két év katonaidőt, míg a többi kitelepített fiú, akik nem mertek elmenni, fél év múlva megkapták a kitelepítési helyükre szóló behívót, és csak később szerelhettek le.

Közben lassan ősz lett, és az üveges veranda nagyon hideg lakásnak tűnt. A fagyok beálltával már tűrhetetlen lett. A jószívű kulák megengedte, hogy a konyhába költözzünk, ami igazán kicsi volt. Egy ágy fért el benne, este behúztunk meg egyet. Máriával egy ágyban aludtunk. Három család főzött a kicsi

tűzhelyen. Ablak nem volt a konyhán, igaz, nappal nem is voltunk otthon, mert dolgoztunk. Kukoricát törtünk, répát szedtünk, ami éppen akadt, majd az állami gazdaságban krumplit válogattunk hideg pincében, nyitott fészerben. De még mindig jobb volt, mint a sötét konyhában. Itt töltöttük a karácsonyt is. Mekkora öröm volt, amikor 24-én este beállított Pisti katonaruhában, 24 óra eltávozásra! Talán ilyen boldog karácsonyom sohasem volt, mint ott, abban a nyomorban.

Januártól nagy öröm ért bennünket, a tanácselnök kiutalt részünkre egy lakást. Dancsházyék 80 év körüli öregek voltak, akiknek a nagyon szép, két, nagyszobás házuk, nagy konyhával megmaradt maguknak. A szép ház mellett volt egy nagy ún. sütőház, amit a parasztok kenyérsütésnél használtak. Egy kicsi helyiség volt a benyílóban, amiben egy tűzhely és a búbos kemence ajtaja volt, ahonnan fűteni lehetett, ez lett a konyhánk. Innen nyílott a szoba, ami 2,40x1,80 m nagy volt, ennek egyik sarkában volt a búbos kemence. Két ágy fért el, és egy egyajtós szekrény, aminek a sarkát le kellett fűrészelni, hogy ajtót nyithassunk. Máriával megint egy ágyba kerültünk, de volt búbos kemence, ami meleget adott, és egyedül voltunk. Mekkora boldogság! Mozogni nem nagyon lehetett ebben a kis szobában, eleinte aludni sem, amíg meg nem szoktuk, hogy az egerek a fejünkön sétáltak egész éjjel. Mert megszoktuk ezt is. Eleinte igyekeztünk apróra vágott üveggel betömni az egérlyukakat, de a vályogban új lyukakat vágtak, teljesen reménytelen volt megszabadulni éjjeli vendégeinktől. Azután tavaszig, amíg ki nem mentek a mezőre, velük aludtunk.

A munkaalkalom megszűnt, télen nem volt a parasztoknál sem, akiknél ősszel még kaptunk kukoricaszedést és más hasonló mezei munkát, sem az állami gazdaságban. Akkor kezdtem varrni a parasztlányoknak, akiknek nagyon tetszett a „pesti asszony" munkája. Élelmiszert kaptam érte. Lassan érkeztek idegen helyről csomagok, feladójuk Kiss István, Nagy János stb. Fogalmunk sem volt,' kik az ismeretlen jótevők. Mindegyik azt írta, köszönetet nem várnak. Sokkal később derült ki, hogy Pisti egyik jó barátja a kőszegi katonaiskolából, aki Veszprémben kispap lett, szervezte meg élelmezésünket vidéki plébánosok segítségével.

Meg kell emlékeznem még egy jótevőnkről, aki nem sokkal a kitelepítésünk után küldött egy csodálatos csomagot, olyan körültekintő tartalommal, amilyet csak egy édesanya küldhet bajba jutott abban élelmiszertől a piperecikkekig minden és még 200 Ft készpénz is. A küldője Pántya Anna, a hajdani, kis román cselédlány, aki Pisti és az én közös munkahelyünkön párttitkárnő volt. Mint már írtam, kerülni akarom az érzelmi megnyilvánulásokat leírásomban, de Pántya Anna mellett nem tudok csak úgy elmenni. Ki volt ez a kis csúnya, púpos, csupa szív párttitkárnő? Hányszor tett próbára engem, amikor a piszkos kályháját tisztíttatta, a szobáját takaríttatta velem, amikor megkérdezte, mi a véleményem erről á derék kubikosról, aki csendőrtiszt volt a múltban, tehát kommunistaellenes, ugye nem szabad neki pártfogolnia? Vagy amikor Várpalotán a húsvéti feltámadásra vitt el, énekelte az egyházi énekeket, és kérte, én is énekeljek vele, vagy amikor a májusi felvonuláskor a vörös zászlót a kezembe nyomta, hogy vigyem. Amit ezeknél a próbatételeknél én éreztem, nem tudja megérteni csak az, aki élt ebben a hazugság-rendszerben, amikor mindent tagadni kellett, csak azért, hogy élhessünk. Ennek a kis román cselédnek köszönhetem, hogy segédmunkásból mert mi, a „régi rendszerből való urak" csak segédmunkások lehettünk, irodai alkalmazott lettem, hogy egyáltalán vizsgára mehettem. Kicsit szégyelltem magam a csomag miatt, hisz Pántya Annának csak hazudtunk- Megvolt mindnyájunknak a szerkesztett, csupa valótlanság életrajza, amit több példányban őriztünk, nehogy elfelejtsük a kiagyalt származási módozatot. Összedugtuk fejünket Pistivel, mit írjunk, hogyan köszönjük meg az értékes küldeményt? Írtam egy bűnbánó levelet: „Tudod, édes Annám, hogy éveken át csak hazudtunk, bocsáss meg érte, de hidd el, csak élni akartunk." Amire jött egy csupa szív levél, hogy „első pillanattól kezdve tudtam, kik vagytok, és rajtatok keresztül tanultam meg becsülni a múlt rendszer embereit, és az életemet adnám, ha meg tudnálak benneteket menteni". Visszatérésünk után, 53-ban kerestem Annát, senki sem tudott róla. Talán éppen azért nyelte el a süllyesztő, mert megtanulta az embereket nem a származásuk, hanem az értékük alapján megítélni.

Végre kitavaszodott, ami újra munkalehetőséget adott. Padkázni jártunk. A

padkázás a műút menti gazirtást jelenti. Sokszor 15 km-t gyalogoltunk, amíg a tett színhelyére értünk, és ahány km-t gaztalanítottunk, annyi X forintot (ma már az összegre nem emlékszem) kaptunk. Kevés volt, de akkor minden sok volt nekünk. Közben Erzsike néni, öreg háziasszonyunk megkönyörült rajtunk, és megengedte, hogy napi egy forint ellenében Mária az üres „tisztaszobában" aludhasson. Így végre háromnegyed év után mindnyájan külön ágyban alhattunk. Még egy örömünk is volt. Egyik este Mária, aki nagyon szerette az állatokat, egy kicsi, fehér kutyával tért haza. Leírni nem lehet, milyen változást, örömet hozott ez a kis kutya az életünkbe játékával, kedvességével. Egereink elhagytak minket. Már csak egyetlen zavaró momentum volt, a rendőrök éjjeli látogatása. Időnként ellenőriztek bennünket éjjel a szemünkbe világítva, nem szöktünk-e meg. Vajon hova szökhettünk volna, amikor az egész ország kisebb-nagyobb börtön volt. A határok szögesdróttal körülvéve, leaknázva. És különben is a román határ mellett voltunk. Ezekről az éjszakai ellenőrzésekről egy humoros és jellemző eset jut eszembe. Csobánczy rendőrezredes nyolctagú családjával volt kitelepítve, a nagymamától az unokáig. Budapesten, a Gábor Áron utcában laktak, A rendőr elkérte a kitelepítési végzést, és sorban felolvasta neveket, a család sorban jelentkezett, Gábor Áron azonban nem jelentkezett. Hová rejtették Gábor Áront? A jó humorú fiatalasszony csendesen felelte: „nem tudtuk, hogy az utcát is velünk kell hozni"

Egy alkalommal Máriát beküldte a vállalata Berettyóújfalu központjába valami hivatalos dolgot elintézni. Visszafelé jövet betért a piacra sült tököt venni. A rendőr meglátta, 200 Ft büntetést kellett fizetnie, ez akkor körülbelül egyhavi keresete volt.

Újabb jótevőink akadtak Mária sporttársai személyében, akik Debrecenben teljesítettek katonai szolgálatot. Meglátogattak bennünket, és amikor látták, milyen nyomorúságos körülmények között élük, rendszeresen elláttak bennünket főzelékfélékkel, kenyérrel és még néha hússal is. Őket nem láttuk soha többé. Börtönbe kerültek. Ki tudja, milyen koholt vádak alapján? Szüleik értesítést kaptak halálukról. Derék magyar fiúk, az úszósport reménységei. Mennyi fiatal magyar vér esett áldozatául a rendszernek most is és később, az 56-os forradalom után is!

Pisti Debrecenbe került egy laktanya építkezéshez. Mi is volt az akkori munkaszolgálat? A volt katonatiszt, földbirtokos, ügyvéd és általában az intellektuelek gyermekei politikailag megbízhatatlannak számítottak, így ők harcoló katonák nem lehettek, tehát a civilek által épített katonai építkezésekhez osztották be őket munkásoknak. Pisti meggyőzte a százados elvtársat arról, hogy a civileket ellenőrizni kellene, hogy ők is elszámolják a teljesítményeket. így lett Pistiből főnormás. Miután kijárta a rendőrségnél, hogy mi is bekerülhessünk az építkezéshez, Mária vízhordó lett, én pedig normaelszámoló az irodában. Talált nekünk egy remek lakást a laktanya közelében. Varga néninek volt egy különálló kis háza, konyha, szoba, ahová Mária, egy barátnője és én beköltöztünk. A fiuk, Pisti és barátai esténként kijöttek a laktanyából, és zsíros kenyér meg tea mellett igen kellemes estéink voltak. Itt kezdődött Mária és Tamás szerelme, melyből nemsokára házasság is lett. Szombatonként „haza" kellett mennünk Berettyószentmártonba, jelentkezni a tanácsnál. A kis Piki kutyánk minden szombaton ott várt bennünket az autóbuszmegállónál.

Egész rövid ideig tartott ez a szép élet mert a rendőrségnek tudomására jutott „főúri" lakásunk, és betessékelt minket a munkásszállásra, ahol szintén nem sokáig maradhattunk, mert kitalálták az elvtársak, hogy gondolkozásmódunkkal megfertőzzük a munkásokat. Kaptunk egy külön munkásszállást, ahol a többi faluból bekerült kitelepítettekkel helyeztek el bennünket. A laktanya építkezés megszűnt. A Nagyerdőbe kerültünk, egy másik építkezéshez, ahol azonban már őrangyalunk, Pisti nem volt velünk. Ki is dobtak gyorsan bennünket mert a Pestről érkezett elvtársak mondották, kitelepítettek, katonai építkezésnél nem alkalmazhatok. Munka nélkül maradtunk pár hétig, amíg nem sikerült a Debrecenben akkor épülő golyóscsapágy-gyárhoz bekerülni. Itt egy 12 személyes brigádot szerveztem, csupa fiatal kislány, akik remekül dolgoztak. Vasbetonszereléshez kerültünk, nehéz, de jól fizető munka volt. Ha éjjel megérkezett terméskővel

egy-egy vagon, azt kiraktuk. Volt, hogy szenet lapátoltunk vagonokból. Sokat dolgoztunk és nagyon nehéz munkát végeztünk, de boldogok voltunk, mert végre állandó, folyamatos munkánk volt, és munkavezetőink megbecsültek szorgalmunkért. Először nem éreztük, hogy üldözöttek vagyunk.

Még Mária kislányának, Andreának születéséről kell megemlékeznem. Mária az utolsó napig vasbetonszerelést végzett, álló munka volt reggel 7-től délután 4-ig. A kis Andrea 1953. szeptember 17-én született. Másnap bementem a debreceni klinikára meglátogatni, ott feküdt egy cigánylánnyal egy ágyban, akinek a fején gumisapka volt a tetvei miatt. Először hagyott el a kultúrfölény. Éktelen dühvel rohantam a kórház igazgatójához, követelve, hogy gyermekemnek más elhelyezést adjon, aminek az lett az eredménye, hogy másnap egy nyugágyban találtam anyát és gyermekét, ágyat akkor sem kapott.

Végre ütött felszabadulásunk órája, a kitelepítés megszűnt. Mindenki mehetett, ahová akart. Pesten munkát vállalhatott, de ott lakni nem szabadott. A többség, mi is, Budapest környéki falvakban bérelt méregdrágán egy szobát, ahová holmiját elhelyezte. Mi Budajenőn vettünk ki egy szobát, amit fűteni nem lehetett, főzési lehetőség sem volt. Nem maradt más hátra, mint a bujkálás Pesten. Pisti a barátjánál lakott, Mária, jogtalanul, férjének kétszoba-hallos lakásában, én pedig - fogkefe, hálóing a táskámban ahol az éjszaka ért, ott aludtam. Jellemző a rendszerre, hogy Mária, férjének fent említett főbérleti lakásában, nem lakhatott. Időnként rendőrségi ellenőrzés volt, egy ilyen alkalommal, éjjel egy órakor Mária nyitott ajtót, csak azzal tudta mentegetni magát, hogy késő estig mosott, takarított, és éjjel nem tudott a pólyás babával Budajenőre kimenni. A rendőr kegyesen elnézte, de biztosította Máriát, ha még egyszer ott találja éjjel, internáltatja. Ilyenkor aztán Mária is barátokhoz költözött pár hétre.

Részemről a bujkálásnak két és fél év múlva lett vége. Volt munkatársam összehozott egy rendőrfőhadnagy feleségével, aki a Népstadionnak volt a személyzeti főnöke, meggyőződéses kommunista, különben az 56-ban átállt Kopácsy rendőr főparancsnoknak az unokahúga. Megígérte, ha egy évig nála leszek mint háztartási alkalmazott, megszerzi nekem a budapesti lakhatási engedélyt. Pisti munkakönyvét, ami a kitelepítési bejegyzés miatt hátrányos volt, kicseréli, és addig nála lakhatom. Így lettem Tóthék ötszemélyes háztartásának alkalmazottja. Nagyon rendes, udvarias emberek voltak. A legjobb emlékeket őrzöm róluk. Amikor fél év múlva a Nagy Imre-kormány jött, és mi másodszor is felszabadultunk azzal, hogy Budapesten is lakhattunk, azonnal feloldottak ígéretem alól, és természetesnek vették, illetőleg ők ajánlották fel, hogy vessek véget a számomra kedvezőtlen megoldásnak. Ekkor költöztem Máriáékhoz a kis unokámat nevelni. Ez sem tartott sokáig, mert jött a reményt ígérő októberi forradalom, ami egy csapásra megváltoztatta a durva, önzővé vált embereket. Mindenki udvarias, kedves, egymáson segítő lett, a szomorú arcok mosolygóssá váltak, egyheti boldogság szegény, agyongyötört magyaroknak, hogy utána még nagyobb legyen a csalódás.

1956 decemberében a gyermekek nyugatra távoztak, egyedül maradtam a vőm főbérleti lakásában pár napig, mert este, amikor hazamentem, egy ágyat találtam az előszoba ajtóban. Kérdésemre a házmester azt felelte, kiutalták a lakásomat egy balett-táncosnőnek és a barátjának. Ijedtségemben, sógornőm tanácsára odahívtam Tibor fivérem volt segédtisztjét családjával, akiket a Kilián laktanyából kibombáztak, négy személyt. Nekem maradt egy szobám. Ekkor újabb kálvária következett, a családfőt egy éjjeli házkutatás után elvitték, lecsukták. Utána még háromszor jöttek házkutatásra, engem sem kímélve, csak a lélekjelenlétemnek köszönhetem, hogy a nyomozó felszólítására, hogy öltözzek fel és kövessem, nem engedelmeskedtem. Beadtam az útlevélkérelmemet Svájcba, ahová Pisti megküldte a befogadási engedélyemet. Hat évig hiába kértem. Közben fél év után a társbérlőm kijött a börtönből, és perelt a lakásért. Bírósági meghurcoltatások hat éven keresztül. Egyetlen nyugodt helyem a munkámnál volt. Ezt is Pistinek köszönhetem. O Svájcból intézte el egy barátja segítségével, hogy a nyomorék gyermekek iskolájában gyermekfelügyelő lettem. Nagyon kedves munkahelyem volt. Minden évben külön tanácsi kitüntetést kaptam a munkámért. (Hősies időszaka volt ez is életének. Sokszor dolgozott éjszaka, cipelte a kis szerencsétleneket a hátán, akik nagyon szerették, mert jól tudott

velük foglalkozni.)

Végre 1963 áprilisában megkaptam a látogató útlevelemet Svájcba, ahol, miután megtanultam franciául, kétévi kezdeti nehézségek után a World Council of Churches-nél kaptam könyvelői állást, ahol nagyon kellemes munkaköröm volt 1975 júniusi nyugdíjaztatásomig. Drága jó fiam azt is elintézte, hogy Máriáék, akik Ausztráliában, Sydneyben voltak, ide jöhettek, és Tamásnak is szerzett állást. Végre újra együtt van a család. Andrea nagylány lett, itt, Genfben végezte el a gyermekpszichológiát, ez évben fejezte be az egyetemet (1977). 20 évi hányattatás, lakásnélküliség után szép otthonom, sok örömöm van a szép Svájcban, amiért mindennap külön hálát adok a Jóistennek. Az, hogy nem hagyott el a sok megpróbáltatásban, adott erőt, hogy örülni tudjak annak a sok jónak, ami ebben a gyönyörű kis országban osztályrészem.

TELEKI GÁBOR

KITELEPÍTÉSI EMLÉKEIM

- Az Alföldön a nem várt vendégeket már messziről lehetett látni -
Ötvenegy néhány év távlatából visszaemlékezni életünk egy szakaszára nem könnyű, bármennyire is meghatározó volt annak idején. Naplót nem vezettem, és ez még inkább megnehezíti a feladatot. No, de kezdjük az elején. 1950-ben érettségiztem a XI. kerületi József Attila Gimnáziumban, az államosított Budapesti Ciszterci Gimnáziumban. Utolsó gimnáziumi évemben Pesten laktam albérletben, a Veres Pálné utca 25-ben, Édesapám unokatestvéreinél, Prónay Györgyéknél. Mint osztályidegent, egyetemre nem vettek fel, de lehetőség adódott, hogy ipari szakmunkás-tanonc legyek. Nagy segítségemre volt második elemista tanítónőm férje, aki a telefongyárban volt mérnök. Az ő révén beiratkozhattam a telefongyár tanoncképző programjába mint szerszámkészítő tanuló. Itt kaptuk a gyakorlati kiképzést. Az elméleti oktatás az egyik budapesti tanoncképző szakiskolán zajlott. Mind a gyakorlati, mind az elméleti oktatás igen nívós volt. A gyárban jó szakemberek oktattak, és akinek kis kézügyessége volt, jól haladhatott a szakma elsajátításában. Már nem emlékszem, hogy az iskolában milyen tárgyakat tanultunk, mindenesetre volt irodalom, történelem, fizika, számtan és persze az elmaradhatatlan politikai gazdaságtan. A tanári kar igen képzett volt, többekről lerítt, hogy eredetileg nem tanonciskolában szándékoztak tanároskodni, de erről persze nem eshetett szó. Tanonctársaim nagy része pesti fiatal volt, de voltak falusiak is, akik állami otthonokban laktak, és hétvégeken hazajártak. Volt közöttünk néhány görög lány is, akik az akkoriban dúló görögországi polgárháború áldozataként, családjuktól elszakítva, Magyarországra kerültek, hogy itt kommunista káderekt neveljenek belőlük.

A tanév 1950 szeptemberében kezdődött. Én továbbra is Prónay nagybátyáméknál voltam albérlő, de hétvégeken és szabadságra rendszeresen hazajártam szüleimhez, Pomázra. 1951 májusában, amikor a kitelepítések megkezdődtek, Pomázon voltam néhány nap szabadságon, így amikor nagybátyáméknak május 22-én kikézbesítették a kitelepítési végzést, amelyen az én nevem is szerepelt nem tudtam róla. Nem voltam Pesten 23-án, a kitelepítés napján sem, így az ezzel járó hercehurcát a hatóságok megalázó viselkedését szerencsére megúsztam. Néhány napig Pomázról jártam be a munkahelyemre remélve, hogy a hatóságok megfeledkeznek rólam. Kérelemre művezetőmtől kaptam egy igazolványt, amelyben munkámra és előmenetelemre való tekintettel kéri a kitelepítés alól való felmentésemet. Végül is az igazolvány nem segített, így néhány napon belül, egyik este, amint hazaértem, egy helybeli rendőr értem jött, és bekísért a pomázi őrsre, ahonnan azonnal a Pest Megyei Rendőrkapitányságra szállítottak. Itt tudtam meg, amire már gyanakodtam, azaz hogy a kitelepítési határozat nem teljesítése miatt tartóztattak le. A kihallgató tiszt közölte velem, hogy másnap vonattal lekísérnek nagybátyámékhoz, kijelölt lakóhelyünkre, Besenyszögre (Szolnok megye), majd éjszakára egy üres zárkába zártak.

Másnap reggeli után indultunk vonaton Szolnokra egy egyenruhás rendőr kíséretében, aki a biztonság kedvéért egész úton megbilincselve hagyott. Ez egy idő után feltűnt a többi utazónak, de nem szólíthattak meg, és kísérőm is igen szűkszavúnak bizonyult. Szolnokon rendőrkocsi várt ránk, amely kivitt minket Besenyszögre, ahová kora délután érkeztünk. Itt, a tanácsházán ücsörögtünk egy ideig; fontosnak tűnő emberek jártak ki-be, köztük Kürtiné, a tanácselnöknő, míg végül megjelent a falu teljhatalmú párttitkára, Bódi Imre. Néhány lekicsinylő megjegyzése után kíséretében Tenke-pusztára autóztunk, a Boros-tanyára, ahová a kitelepítési végzésem szólt. Nagybátyámék nem voltak túlzottan meglepve, bár ők is reménykedtek, hogy a hatóságok megfeledkeznek rólam. Ez érthető is volt, hiszen a ház egyetlen 4x4 méteres lakószobája négyünknek volt kiutalva. E helyiségen kívül a háznak csak egy kis konyhája volt, ahol háziaink, Boros János és felesége, Viktória kényszerültek meghúzódni.

Besenyszög 14 kilométerre fekszik Szolnok tol északra, amely napi egy vagy két menetrendszerű buszjárattal volt akkoriban elérhető. Tenke-puszta kb. négy kilométerre volt Besenyszögtől, és három kis tanyából állt: a Dobos-tanya, ahová Jékey Ferencék voltak beszállásolva hárman, a Boros-tanya, ahol mi voltunk négyen és tőlünk pár száz méterre, a harmadik tanyára pedig Karg Györgyöt és feleségét, Lizi nénit telepítették ki. A tanyák tulajdonosai kuláknak minősített gazdálkodók voltak, akikre ugyanúgy rájárt a kommunista rendszer rúdja, mint a kitelepítettekre. Mindennek ellenére végtelen megértéssel voltak irántunk és mindenben segítettek, amennyire azt szerény körülményeik megengedték.

Szóval megérkeztem a Boros-tanyára, és Bódi párttitkár néhány választékos gorombaság kíséretében nagybátyámékra bízott. Majd a rendőrök sürgetésére Bódi autón elrobogott. Hamarosan megjelentek szomszédaink, Jékeyék és Kargék remélve, hogy friss híreket hozok Pestről. Sajnos, sokkal nem tudtam szolgálni, viszont ők kioktattak a kitelepítés jártasságaiban, mint például a rendőrségi bejelentkezésről, a munkalehetőségekről az ellenőrzésekről és az azokkal járó kellemetlenségekről stb.

Első feladatunk volt elhelyezni négyünket a kis szobában majd szüleimet postán értesíteni, hogy mielőbb küldjenek ruhát, egyebet, hiszen Tenke-pusztára minden nélkül érkeztem. Szerencsére György nagybátyám emeletes ágyat csináltatott volt magának és öccsének, Gábornak, így két fekvőhely csak egyet foglalt el. Nővérük, Zsozi nagynéném ágyát a szemközti fal mellett, az enyémet pedig a hátsó falnál helyeztük el. Minden ágy között volt vagy félméteres közlekedő. A szoba közepén volt egy asztal, két karosszék, a szoba kijáratánál pedig, amely háziaink konyhájába, illetve „lakosztályába" vezetett, volt az elfüggönyözött, lavórból álló mosdási lehetőség, ahová a vizet a tanya gémeskútjáról hoztuk.

Amíg az időjárás engedte, Zsozi néni végtelen odaadással és szeretettel főzött ránk a házon kívüli nyári konyhában, majd a hideg beálltával a háziak konyha-szobájában. Nagybátyáim feladata volt a bevásárlás, ami a falu egyetlen vegyeskereskedésében volt lehetséges. Az üzlet áruellátása szerény és rendkívül rendszertelen volt, így ha kitudódott, hogy valami áru érkezett, sokszor kétszer is be kellett gyalogolniuk, hogy azt megvehessék. A bevásárlási expedíciók alkalmával előfordult, hogy az utcán a párttitkárral találkoztak, és végighallgatták a tirádáit. Nagybátyáim ezeket csodálatos nyugalommal hallgatták, és csak ha nagyon kellett, akkor méltatták válasszal. Ugyancsak az ő feladatuk volt, hogy a főzéshez szükséges tüzelőanyagot beszerezzék, ami abból állt, hogy a szikes legelőkről a kiszáradt tehénlepényeket megfelelő mennyiségben szállítsák a házhoz. Eme tüzelőgyűjtésre nagybátyáim általában délelőtt indultak útnak pizsamában, fejükön kopott szalmakalappal. Egy nap Bódi párttitkár, egyik kitelepítetteket ellenőrző körútja alkalmából meglátta őket, és magából kikelve berontott a Boros-tanyára, lehordott mindenkit, és háziurunkat tette felelőssé, hogy a „bárók" ezentúl mindég rendesen legyenek felöltözve. Mondanom se kell, Bódi utasításai mindannyiunkat hidegen hagytak, bár azokat akkor végighallgatni nem volt kellemes.

Letartóztatásom utáni napon szüleim megtudták, hogy Besenyszög-re deportáltak, így Édesanyám azonnal leutazott hozzánk élelemmel és ruhaneművel megrakodva.

Nagy volt persze az öröm, bár a pesti hírek mindannyiunkat igen elszomorítottak, hiszen a deportálás már teljes erővel dúlt, amely számos ismerőst és barátot érintett. Május utolsó napján minden kitelepítettet beidéztek a tanácsházára. Kisült, hogy munkásokat toboroztak egy Túrkeve melletti nagy, állami gazdaságba, és erre a gazdaság kiküldötte, de különösen Bódi megfelelő erőszakkal invitálta egyenként az embereket. Mindenkire szükség volt, aki még nem töltötte be 65. életévét. Elvben csak néhány heti munkáról, cukorrépa- és gyapotföldek egyeléséről volt szó. ígértek szállást, teljes ellátást és fizetést. Hosszas huzavona után vagy tízegynéhányan, fiatalok és kevésbé fiatalok elvállaltuk a kiküldetést. Mikor megtudtuk, hogy a nevezett állami gazdaságba már több deportált ismerőst szállítottak Kőtelekről és Tiszasülyről, biztosabbnak véltük, hogy tényleg oda visznek, és nem máshová. így kevésbé vegyes érzésekkel indultunk másnap útnak egy nyitott teherautón.

Az állami gazdaságban valóban rátaláltunk régi ismerősökre és barátokra, és ez nagyban enyhítette aggodalmainkat. Szállásunk egy tiszteletünkre újonnan meszelt, drótkerítéssel bekerített birkaistálló volt, melyben kiterített vastag, friss szalmasorokon ki-ki elrendezhette saját fekvőhelyét. Vízellátásunkat az istálló előtti gémeskút szolgálta, a mellette lévő hosszú itatóvályút pedig mosakodásra jelölték ki. Az istállóban lehettünk vagy 80-an, a két másik faluból több idős embert is elhoztak. Eleinte rendőrjárőrök és a gazdaság vezetőinek gyakori ellenőrzését élvezhettük, akik goromba szavakkal próbálták gyorsabb munkára ösztökélni a társaságot. Szerencsére közvetlen felügyelőink jóindulatúak voltak, és hacsak ellenőrök nem voltak jelen, mindig és mindenben segítettek. Nagy előnye az Alföldnek, hogy már messziről lehetett látni, ha nem várt látogatók közeledtek! Élelmezésünk, eltekintve a kinek-kinek saját magával hozottaktól, közös konyhán főzött ételekből állt, itt nem volt kivétel, hiszen a többi, nem kitelepítettekből álló földműves brigád ugyanazt a gezemicét kapta, mint mi. Életemben nem ettem annyi, szárított krumpliból készült főzeléket, amely olykor még penészes is volt.

Lakóhelyünket este nem volt szabad elhagyni, de nem is volt hová menni. Különben is a napi 10-12 órai fizikai munka mindenkit kimerített, különösen az időseket, akik közül sokan már az első napokban megbetegedtek. Orvosi ellátás helyben nem volt, szükség esetén engedéllyel Kisújszállásra utazhattunk a keskenyvágányú gazdasági vasútvonalon, amely az állami gazdaságot a várossal kötötte össze, és főleg a termékek szállítására szolgált. Idővel, a kisújszállási orvosoknak köszönhetően, több idősebb ember betegállományba került, sőt néhány visszautazhatott kitelepítési helyére.

Nem emlékszem, hogy milyen nagy kiterjedésű volt ez az állami gazdaság, mindenesetre a gyapot- és cukorrépatáblák beláthatatlan méretűek voltak. Mire nagy nehezen egyet befejeztünk, vittek a következőhöz. Persze a normát teljesíteni nem tudtuk, így ennek megfelelően a heti fizetésünk is nevetséges volt. Vasárnap pihenhettünk és fogadhattunk látogatókat. Levelezhettünk az otthoniakkal, kaphattunk élelmiszercsomagot, amellyel lényegesen javíthattunk ellátásunkon.

Június végével befejeződött a gyapot és cukorrépa egyelése, megkezdődött az aratás, majd a cséplés. Természetesen munkaerőnkre továbbra is szükség volt, így szóba sem jöhetett, hogy visszavigyenek kitelepítési helyünkre. Átköltöztettek egy másik tanyára, amely több épületből állt. Az ifjúságnak ezúttal egy tehénistálló jutott, így többen szalmán ugyan, de jászolban készíthették el fekvőhelyüket. Aratóbrigádokhoz voltunk beosztva mint kévekötők vagy kévehordók. Hajnaltól késő estig kellett dolgozni. Az aratók nagy része kulák volt, akiknek földjét elkobozták, és az állami gazdasághoz csatolták. A kedves, jó humorú falusi emberekkel könnyebben ment a munka, különben is, nyár derekára a fiatalság belejött a mezőgazdasági munkába. Ennek megfelelően fizetésünk is javult valamit. Később többeket cséplőbrigádokhoz osztottak be, ez talán kevésbé volt fárasztó, de az állandó porfelhő, amelyben dolgozni kellett, nagyon kellemetlen volt Epedezve vártunk egy-egy záport, nem beszélve esős napot, hogy pihenhessünk. Augusztus végén, az aratás és cséplés befejeztével a besenyszögi társaságot hazaszállították, míg a tiszasülyi és kőteleki barátaink egy részét áthelyezték Martfűre rizsföldeken dolgozni.

Visszaérkezve Besenyszögre lehetőség volt az erdészetnél elhelyezkedni. Sajnos a munkahely messze volt a falutól, de közel a Tisza árterületéhez, így napi több kilométert kellett gyalogolni. Vetőmagnak szánt angolperjét arattunk, majd fenyőfa ültetvényeket tisztítottunk. Később, rövid ideig a helybeli termelőszövetkezetnél disznópásztorkodtam, de mivel sem a kutyák, sem a disznók nem engedelmeskedtek nekem, nagyon hamar elküldtek. Néhanapján háziurunknak földjein is dolgoztam, vagy segítettem a termények betakarításában.

1952 elején egy szolnoki építési vállalat új iskolát kezdett építeni Besenyszögön, és helybeli segédmunkásokat kerestek. Engem is felvettek, és mindjárt beosztottak Jani bácsi mellé, aki egész életében építkezésen dolgozott, és a szakmában nagy tapasztalattal rendelkezett. A munkavezető, a szakmunkások és Jani bácsi teherautón jártak ki naponként Besenyszögre. Semmiféle, építkezéshez szükséges gép nem állt rendelkezésünkre, eltekintve egy benzinmotoros vízpumpától, ez legalább megkönnyítette az építkezéshez szükséges vízellátást. Jani bácsival elejétől fogva igen jól megértettük egymást, és rajta keresztül rengeteg tapasztalatot szereztem. Amint elkezdődött a falak felhúzása, mi kevertük a maltert és a betont. Később Jani bácsit elhelyezték egy másik munkahelyre, így egyedül folytattam ezen munkákat, sokszor bizony iparkodni kellett, hogy a kőműveseknek elegendő mennyiségű anyaga legyen!

1952 folyamán Bódi párttitkár némileg lecsillapult, kevesebbet volt szerencsénk találkozni vele, hogy bölcs elmélkedéseit hallhassuk. Olykor rendőri engedéllyel Szolnokra utazhattunk egy-egy napra, ahol külön luxusnak számított a Tisza Szálló termálfürdőjében egy jót fürdeni, és esetleg pesti barátokkal találkozni. Idővel megengedték, hogy ha valaki a falu határán belül talált magának kiadó szobát, odaköltözzön. Ezt a lehetőséget kihasználva én is elköltöztem nagybátyáméktól, és a faluban egy jól bútorozott szobát vettem ki. Távozásommal megnagyobbodott nagybátyámék „lakosztálya , én meg közelebb kerültem munkahelyemhez és barátaimhoz. Étkezéseim nagy részét az újonnan megnyílt falusi étterem ebédjeivel oldottam meg, bár a szakácsné, aki valahonnan busszal utazott ide, a járatok pontatlan menetrendje miatt csak rendszertelen időpontokra tudta elkészíteni az ebédet. Ugyancsak további könnyítésnek számított, hogy engedélyezték a különböző falvakba telepített családtagok összeköltözését. így történt, hogy anyai nagyanyám, Inkey Pálné, aki Gerendásra (Békés megye), egy rémes tanyára volt kitelepítve, az év végén hozzám költözhetett. Jó szobámban kényelmesen elfértünk, és használhattuk özvegy háziurunk konyháját. Összeköltözésünk szüleimnek is jó megoldás volt, hiszen kettőnket egyszerre tudták meglátogatni és ellátni csomaggal. Nagyanyámnak Besenyszögön sok ismerőse volt, így a sivár gerendási tanyasi élet után az átköltözés valóban felüdülésnek számított.

1953 március végén behívót kaptam egy munkaszolgálatos alakulathoz, ezzel kitelepített státuszom megszűnt. A katonaságnál néhány hetes alapkiképzés után különböző építkezésekhez helyeztek ki. Hamarosan úgy adódott, hogy alakulatunknál kőműveseket toboroztak, és lehetett átképzős kőműves tanfolyamra is jelentkezni. Kihasználva a Besenyszögön szerzett szakmabeli tapasztalataimat, én is feliratkoztam, és képzett kőműves sorstársaim felügyelete és oktatása segítségével elvégeztem a tanfolyamot. Két évig tartó katonáskodásom alatt úgyszólván végig a szakmában dolgoztam, így leszerelésem után mint kőműves könnyen el tudtam helyezkedni. Szakmám további életem során is hasznosnak bizonyult, hiszen miután 1957-ben az Egyesült Államokba kerültem, egyetemista éveim alatt, nyaranként mint kőműves és épületács dolgoztam. Azóta is több lehetőségem volt tudásomat és tapasztalataimat saját otthonaink átalakításán vagy építésén kamatoztatni.

Az évek során Besenyszöggel minden kapcsolatom megszakadt, és csak 2005 őszén látogattam először oda feleségemmel. A falu kiterjedt, a házak általában rendezettebbek, a mellékutcákat, bár göröngyösek, most aszfalt borítja. Van több üzlet, étterem, eszpresszó, a tanácsházára emeletet húztak. Az 1953-ban elkészült iskolát, amelyen dolgoztam, azóta kibővítették, és néhány melléképülettel megnagyobbították. Úgy látszik, a lakosság egy része Szolnokra jár dolgozni. Tenke-puszta megszűnt, helyén egy állami gazdaság létesült,

amelynek óriási raktárépületeit a főútról lehet látni.

Bódi párttitkár még az ötvenes években elkerült Besenyszögről, így egy másik alföldi falut boldogíthatott. Állítólag a „gulyáskommunizmus" beálltával ő is a „haladók" oldalához csatlakozott. Valamikor az 1960-as években hosszú cikk jelent meg egy vasárnapi New York Times Magazin mellékletében a magyarországi kommunista uralom új irányzatairól, és Bódi Imre mint a mezőgazdaságban történt változások egyik szószólója szerepelt. Fénykép is volt róla, így mindjárt felismertem. „Tempora mutantur, et nos mutamur in illis", gondoltam magamban.

Visszatekintve a kitelepítésre, az aggodalmak, a kellemetlenségek emlékei bár elhomályosultak, teljesen nem felejtődtek el. Fiatalon, jó egészségben, egy-egy szerencsés fordulatot kihasználva igyekeztünk humorral valahogyan túltenni magunkat a nehézségeken. Erőt tudtunk meríteni abból, hogy nem voltunk egyedül, mindig számíthattunk sorstársainkra, a falusiak segítségére. Megismerhettük az Alföldet, annak egyszerű életét amelyre normális körülmények között talán sohasem lett volna alkalom.

Majdnem kétéves kitelepítésem talán kedvezőbben alakult mint másoké, végül is ez alatt az idő alatt kezdtem el elsajátítani az építész szakmát, amely a mai napig hasznomra vált. Amikor legutóbb Besenyszögön voltunk vasárnap lévén csak kívülről nézhettük meg az iskolát, de egy alkalmazott, aki a szomszédban lakott, és elkísért minket, mesélte, hogy az iskola eredeti szárnya lényegesen jobban volt megépítve, mint a bővítések. Ezek szerint, kitelepítés ide vagy oda, mégiscsak jó maltert és betont kevertem.

MAGYAROSSY LÁSZLÓNÉ HOMÉR HAJNALKA: AZ INTEGETÉS MEGRÁZÓ VOLT

Sokszor gondoltam rá korábban, hogy a gyerekként átélt hányattatásunk történetét le kellene írnom. Egy gyerek emlékezetében hogyan rögződnek az események?

Hosszú éveken keresztül - mint annyi sok más család - mi sem beszéltünk a kitelepítésről és az azt követő időszakról. Családunkból anyám és én vagyunk az élők sorában, akik „kényszerlakhelyre" kerültek. Kettőnk között is ritkán esett szó az 50-es évek elején történtekről, valószínű, hogy nem akartunk a sebek feltépésével fájdalmat okozni egymásnak.

Baráti körben, munkahelyen értelmetlen lett volna a kitelepítés körülményeiről beszélni, nem volt okos dolog „dicsekedni" a múlttal. Különben, aki mindezt nem élte át, az nem tudja értékelni, hogy a tárgyi veszteségeken kívül, érzelmileg mit jelentett annak, aki végigcsinálta. Mit jelenthetett egy szép, harmincéves, elvált asszonynak? Hogy élte meg az eseményeket egy olyan tízéves kislány, aki szigorú nevelést kapott, de a durvaságtól védve volt?

Anyai és apai ágról is katonacsaládból származom. Apai nagyapám rendőrtiszt és földbirtokos volt. Öt gyerekéből három fiú és két lány. A fiúk apai akarat szerinti pályaválasztással, míg a lányok tanári, illetve képzőművészeti diplomával jó indítást kaptak a 30-as évek végén. Nagyanyám szerette volna jól férjhez adni a lányait. Végül nagynéném egyedül élték le életüket. Apám bátyja értékes művészember lehetett volna, de egy „csodabogár" feleség mellett szétforgácsolta tehetségét. Művészettörténettel foglalkozott, főleg a bútorok érdekelték, erről jelent is meg munkája A bútor története rímmel, amely sokáig a bizományi bútorbecsüsök ABC-je volt. Érdekelte a kínai kultúra, a vitorlázó repülés. 1956-ban San Franciscóig meg sem állt. Közülük apám öccsét szerettem legjobban, szép karriert futott be, egy külkereskedelmi vállalatnak lett főkönyvelője a 70-es években. Fiatalon megrokkant, súlyos érszűkület miatt amputációk és életmentő műtétek után önkezével vetett véget szenvedéseinek.

Apám Ludovikát végzett, 1935-ben avatták hadnaggyá. Pályafutását csapatszolgálattal Szombathelyen kezdte. Anyai nagyapám tüzérezredes

Szombathelyen, majd 1941-ben Budapestre vezénylik a Honvédelmi Minisztériumba. Anyám öccse gyermekorvos, anyám pedig Szombathelyen kereskedelmi iskolában érettségizett. Anyai nagyanyám jóságos szeretete enyhítette a tüzértiszt apa kemény, nagyon szigorú nevelési módját.

Így eljutottunk a két katonacsaládhoz, akik 1939-ben Szombathelyen élnek. Apám ekkor, 29 évesen veszti el édesapját, és nem sokkal előbb ismeri meg anyámat Nagyapám halála után, a gyászév leteltével, 1940 augusztus 14-én házasodnak össze. A repülőtisztek szép szál emberek, és anyám is dekoratív jelenség volt. Én Szombathelyen születtem 1941 júliusában, ekkor már kitört a háború. Pár hónapos koromban helyezik apámat Kassára, ahol 1942-ig a Kassai Repülő Akadémia tanára. Tanítványai szeretik, becsülik, és ö szívvel-lélekkel adja át tudását, hisz a repülés mindene.

1942-tól Debrecenbe helyezik az ottani repülőszázad parancsnokának, ezt követően frontszolgálaton van, mint a 102/1-es bombázó század parancsnoka. Anyám ez időben karitatív szolgálatot vállal a debreceni repülőtéren, hogy minél előbb értesüljön egy-egy bevetés eredményéről. Az első nagy - Debrecent ért - bombázás után anyám elhatározza, hogy onnan mennünk kell. Apámért való aggódás mellett ott voltam én a három évemmel. Elmondása szerint a bombázás olyan sokkot váltott ki belőlem, hogy már a mozdony zajától is hisztériás félelem kerített hatalmába. Végül a legszükségesebb holminkat összecsomagolta, és Kapuvárra menekült unokahúgához, ösztönösen a születési helyéhez - Sopronhoz - közelítve. Ezt az utat választotta nagyanyám is, így később a csonka család együtt menekült Ausztriába. Ott találkoztunk rövid időre apámmal. Schekauban, az apátság védelme alatt sok menekült került össze. Mikorra 1945 késő tavaszán elcsendesültek a fegyverek, anyám és öccse nekivágtak a hazafelé tartó útnak. Hegyen-völgyön bujkálva jöttek, mivel nem mindig tudták, hogy milyen megszállási övezetben vannak. Sietniük kellett, mert nagybátyám az orvosi egyetemre járt, és szerette volna, ha tanévkezdéskor folytathatja a tanulmányait. Anyám azért ment vele, hogy feltárja, hol talál otthont a családnak. Apámról ekkor nem volt hírünk, utóbb kiderült, hadifogságba esett. Anyám és testvére vegyes érzelmekkel tértek vissza Ausztriába. Többek között nagyszüleim budai lakását is találat érte. Hosszas családi tanácskozás után az volt a nagyok döntése, hogy haza kell jönnünk. Később de sok szemrehányással illették egymást ezért a döntésért!

Négyéves voltam, amikor visszajöttünk, ezért csak epizódokra emlékszem. Kezdetben egy baráti családnál laktunk a Zenta utcában. Családunk minden tagja nagyon elfoglalt volt, mert lakást, munkát, a megmaradt javakat kellett összeszedni. Végül a Fürj utcában sikerült villát bérelni. Anyám keservesen a Julius Meinl egyik üzletében kapott pénztárosi állást. Apámról 46-47 tájékán kaptuk az első hírt: a fogságból szabadulva Brennbergbányán bányamunkásként dolgozik. Él!

Nagyapám eleinte alkalmi munkákból jutott némi jövedelemhez ma,d a Honvédelmi Minisztérium alkalmazta lófelvásárlóként (szakértőként) 1951-ig, amikor is B-listázták. Engem jóságos nagyanyám nevelt. Lelki finomságával, sugárzó szeretetével minden fájdalmat enyhített. Sajnos nem volt hatalom, hogy az ö későbbi fájdalmait enyhítse. Pici és törékeny volt, szeretetének sugárzását a barátok is érezték. Rövid időn belül előkerültek a régi ismerősök és barátok, az akkori körülmények között megindult a társasági élet. Nagybátyám folytatta az egyetemet egy-egy sikeres szigorlata után én kaptam ajándékot.

Apámat 1948-ban az elsők között hívták vissza a frissen megalakult Magyar Néphadseregbe. Először a szolnoki repülőiskola parancsnoka lett majd rövid idő után a Honvéd Akadémián mint repülős vk. tanszékvezető működött. Nagyon büszke voltam apámra, az első „szabad" május 1-jén a légi parádén a vezérgép az övé volt. Büszkeség töltött el akkor is, amikor a Fürj utcai házunk felett egy alacsonyan szálló gép billegtette szárnyait akkor apám köszöntött minket - engem. Ez időben már szüleim szépnek induló kapcsolatát vakvágányra taszította a történelem, mert biztos, hogy válásukban közrejátszott a kor szelleme. Én mindkettejüket nagyon szerettem, házasságuk felbomlása számomra sokkoló hatású volt

Időközben hatéves lettem, és eljött az iskola ideje. A családi tanács sokat meditált azon, hogy milyen iskolába kerüljek, mivel a rangos iskolák tandíja számunkra szinte elérhetetlen volt. Végül pénzzé téve különböző ingóságokat, a Notre Dame de Sionba írattak. Családunkat nem igazán a mély vallási érzés indította az iskola felé, hanem a tanítási módszer kiemelkedő híre. A hír igaznak bizonyult. Ma is vallom, hogy olyan szuggesztív erővel tudtak a kedves nővérek már a hatéves gyerekekre is hatni, hogy azt kevesen érhették volna el a mi korosztályunknál akkor. Vallom, hogy életem nehéz időszakában a Sionban kapott nevelés adott tartást a keservek elviselésére. Pedig itt is értek csalódások és maradtak fájdalmas emlékeim: a rendfőnök többször szólított fel a tandíjat pótló természetbeni járandóságok leadására, a téli-nyári egyenruhám sem volt a rendtartás szerint megfelelő. Osztálytársaim között én voltam a legszegényebb, ezt éreztették velem. A gyerekek ebben az időszakban igen sérülékenyek, így egy bizonyos gátlás alakult ki bennem. Mindezt leszámítva, sajnálom, hogy az első év végeztével államosították a Siont ezért nem folytathattam ott a tanulmányaimat. A második elemit ha jól emlékszem, a Márvány utca Tanítóképző-Gyakorló iskolában folytattam. Sajnos az első öt évemről nincs bizonyítványom, csak az emlékezetemre hagyatkozhatott Közben a Fürj utcai ház tulajdonosa felszólított minket, hogy vegyük meg a villát vagy költözzünk ki. Hosszas keresgélés után talált a család egy megfelelő lakást a Krisztina-templommal szemben, a Mészáros utcában, így a III. és IV. osztályt a Kosciuszko Tádé utcai iskolában jártam ki. Ebben az időszakban szüleim már hivatalosan is elváltak, illetve apám meg is nősült. Kapcsolatunk jó volt, apám törődött velem, rendszeresen jártam hozzájuk.

A politikai helyzet egyre félelmetesebbre fordult. Sok tilalomfa vett körül, mivel ebben az időben nem lehetett beszélni sok mindenről. Esténként a harmadik szobában nagyapám a Szabad Európát hallgatta, én nagyon féltem az ott hallott háborús hírektől. A koreai háború már zajlott, félelme fokozódott, mivel a baráti kör sokat emlegette egy harmadik világháború kitörésének esélyét. Félelmemet éjszaka fejemre húzott takaróval próbáltam csillapítani.

A legszűkebb baráti kört a Tigris utcában lakó építészmérnök Béla bácsi és családja jelentette, nekem náluk volt a második otthonom Nálunk mindig nagy társaság volt, csupa értelmiségi: mérnökök, orvosok, újságírók, zenekritikusok, zenészek. Sok neves ember megfordult abban az időben náluk, így viharos politikai vitáknak voltam tanúja. Kezdetben a felnőttek óvatosak voltak az egy szem gyerek jelenlétében, de idővel bebizonyosodott, hogy nyugodtan lehet beszélni előttem. Az az igazság, hogy annyira féltem a háborús hírektől, hogy egyszerűen nem is akartam meghallani őket. Engem akkor D. Erzsébet koronázása, majd esküvője mindennél jobban érdekelt. Nagyon szerettem a híres emberek élettörténetéről szóló leírásokat, míg a háborús híreket utáltam. Ez időben sok szó esett a hadifogságról, az el-el tűnő ismerősökről. Már van ÁVH! Gyerekfejjel nem tudtam, hogy az mi, de a három betű hallatától is valami kimondhatatlan félelem lett úrrá rajtam. Ekkor nagyapám bajtársai sorra, rejtélyesen tűntek el. Ahogy mesélték, az utcán menve közrefogták a kiszemelt „áldozatot", felszólították, hogy amennyiben azt akarja, hogy családjának ne essen bántódása, akkor kövesse őket. A család soha többet nem látta eltűnt családfőjét. Jó esetben évek múltán kaptak egy hazug írást az eltűnés okáról.

Megkezdődött a „mindenki mindenkiben besúgót lát" korszak! Emlékszem, hogy a III. osztály elvégzésekor volt az első úttörőavatás.

Iskolánk a lakásunkkal szemben volt bizonyítványosztásról és avatásról jövet megláttam anyámékat, rángattam a a nyakkendőt, integetve, hogy „kikészítettek". Anyámék azt hitték, hogy megbuktam (nem voltam a legjobb tanuló), de még jobban megrémültek, amikor kiderült hogy mit értek a kikészítettség alatt. Volt még egy nagy bakim, de ez családi körön belül maradt Terv Békekölcsön-jegyzés idején iskolai fogalmazást kellett írni a család által jegyzett összegről. Az én fogalmazásom kb. így szólt (Anyám sokáig őrizte, de idővel nem tudni, mi lett vele: "Mi is jegyeztünk. Anyukám is jegyzett! Annyit, amennyit kellett. Éppen csak hogy, csak hogy" - a fogalmazásnak őt mondatnak kellett lennie, és az ötödik sehogy sem akart beugrani. Szerencsére segítséget kértem anyámtól, és legnagyobb sérelmemre átírta az egészet. Hálát adott Istennek, hogy nem jött

össze nekem az öt mondat.

Nagyon megsértődtem, mert én azt írtam, ami az igazság volt, és odahaza így hangzott el. Nem volt könnyű gyerekként megérteni, hogy saját érdekeink miatt szükséges hazudni. Addig mindig arra neveltek, hogy a jó Isten látja, mit teszek-mondok, és a hazugságot keményen bünteti. Az igazságért nincs büntetés, még akkor sem, ha az nem a jó cselekedetek sorába tartozik. Ellentmondás? Van hazugság, amiért büntetés jár. Van hazugság, ami szinte jó cselekedetnek számít? Ezekhez a fogalmakhoz egy gyereknek fel kell nőnie. Nem könnyű! Valószínű, hogy a kor szelleme segített így nem okoztam nagyobb bajt.

Az 1949-es Világifjúsági Találkozó mint látványos színfolt maradt az emlékezetemben, a résztvevők egy népes csoportja a Szilágyi Erzsébet Gimnáziumban volt elszállásolva. Élményt jelentett a fiatalok színes, jókedvű forgataga. 1950-ben nagymamámat megoperálták (rákja volt), sugárkezelést kapott. Úgy tűnt, állapota jobbra fordul - sajnos csak átmenetileg de már áttétek súlyosbították betegségét, szörnyű fájdalmai voltak.

Nagyapám sok mindennel foglalkozott, kísérletező ember volt. Nagyon értette a matematikát, trigonometriát, rendszeresen tornáztatta az agyát. Kikísérletezte, milyen módon lehet újraélesíteni a használt zsilettpengéket. Ezt különböző finomságú fenőkövekkel oldotta meg, ahol számított az is, hogy a penge éle milyen szögben érintkezik a kővel. Két-három évig ez biztosította megélhetésünket. Amikor sok munka volt, segítenem kellett (némi jutalék fejében) csomagolni a pengéket. Nagyapám nevelte belém, hogy még a kellemetlen, nem tetsző munkában is lehet örömöt találni. Ez a munka erőt is adott nagyapámnak a nehézségek leküzdésére, érezte, hogy ezzel is valamilyen szolgálatot lát el.

Családi körben annyi változás történt, hogy nagybátyám megnősült, és gyakorló orvosnak a Miskolci Gyermekkórházba került. Anyámnak is van több udvarlója, de elvált asszony egy gyerekkel már nem olyan kapós. Ráadásul a gyerek az udvarlók sorát utálja el, amiért a nagymama részesíti dorgálásban, mivel önző viselkedésével a gyerek az anyukája életét teszi tönkre. Végül Jóska bácsit befogadom, ő is szeret engem. Ha a történelem nem szól közbe, anyám második férje lett volna.

Ilyen családi körülmények mellett érkeztünk el az 1951-es évig. Ez időben már egyre többször esett szó az ÁVH félelmetes működéséről. Naponta kaptuk az újabb és újabb híreket, hogy az ismeretségi körből ki tűnt el rejtélyesen. Nagyon kell vigyázni, kinek mit mondunk, besúgót, provokátort kellett még a legjobb ismerősben is látni. Vigyázni kell, mert a falnak is füle van. A tények sajnos ezt igazolták. 1951 késő tavaszán kapjuk az első kitelepítésről szóló értesülést. Kezdeti időben még nincs különösebb aggodalom, de a sorban a ranglétra közelít nagyapám tiszti rangja felé. Úgy növekszik odahaza a feszültség, ahogy felettesei, tiszttársai kapják meg a kitelepítési parancsot. Pár nap szünet, már reménykedünk, hogy talán végre megússzuk. Aztán látjuk, hogy egyik hajnalban a szomszéd házból pakolják a bridzskörhöz tartozó családot. Reszketek a félelemtől, bár nem tudom, mit jelent ez az egész. De érzem, valami borzasztó, ami történik.

1951. június 29-én hajnali 5 óra. Erőszakos csengetés! Nagyapám már borotválkozott, így ő nyitott ajtót. Párnához lapulva vártam a fejleményeket. Hosszúnak tűnt az idő, míg nagyapám borotvahabosan, falfehéren, kezében egy papírral reszketve belép a hálószobába anyámmal. Nem volt szükség szavakra, mindnyájan tudtuk, nem kell tovább félni a hajnali csengetéstől. A kérdés az volt/hogy milyen kategóriájú (milyen színű) a papír. Hallottuk, hogy három kategória van, ettől függött, mennyi holmit vihetünk magunkkal. Valószínű, hogy a mennyiségi szabályozás mellett már a papír színe magában rejtette a meghatározást: Hortobágy, láger vagy egy eldugott, tiszántúli település. A Mészáros utcában, egy háromszobás lakrészben éltünk. Papírunk a kedvezőbb kategóriát jelezte, egy kis szobányi bútort vihettünk magunkkal, szúk 24 óra alatt kellett kiüríteni a lakást.

Nagymamám betegsége akkor már olyan stádiumban volt, hogy csak hónapjai lehettek

hátra. Vele mi legyen? Rendszeres orvosi ellátást igényelt. "Vagy magukkal viszik, vagy esetleg elhelyezhető rabkórházban." Ez volt a "jóakaratú" hatósági válasz. Nagymamán anyámékra bízta a döntést, így jött velünk a messzeségbe. A kitelepítéssel elsősorban nagypapámat, a volt ezredest "kellett" büntetni, nagymamám betegsége miatt laktunk velük. Így sújtotta az ítélet az unokát is, amelyre apám őrnagyi beosztásának sem volt befolyása.

Bizarr, de annak a napnak a nyüzsgése, a barátok jövése-menése szinte szórakoztatott. Mindenki velünk foglalkozott, csomagolás, búcsúzkodás, kapkodó intézkedések. Bútorainkat hol tudjuk elhelyezni? Nem lehetett fogalmunk arról, hogy mit tartogat a sors számunkra. Kedvenc könyveimet, játékaimat a házbeli barátnőimnek ajándékoztam, én tőlük kaptam emléktárgyakat. Közben anyámék a barátokkal csomagoltak és szállították el a magunkkal el nem vihető holmikat. Fantasztikus volt az összefogás, ahogy a hozzánk közel állók igyekeztek segíteni. Pedig nem lehetett tudni, hogy nekik mindebből nem lesz-e kellemetlenségük. Azon az éjjelen nem sokat aludtunk. Még majdnem sötét volt, amikor június 30-án jöttek értünk. A „szállíttató" emberei pillanatok alatt kirámolták a lakást, érzelgősségre nem volt idő. Nagybeteg nagymamámra nem voltak tekintettel. Úgy vitték le őt is, mint a bútort. Egyetlen emberi megnyilvánulás volt részükről, amikor a kiürített lakást lezárva megjegyezte az illetékes, hogy kár ezért a szép lakásért, ezt is inkább csak úgy magának mormolta. A teherautón már volt sorstárs, ettől kezdve nem beszélhettünk egymással.

Nem emlékszem pontosan, hogy az angyalföldi vagy a vizafogói pályaudvar külső részén volt-e a bevagonírozás. A helyzet komikuma, hogy ma a Vizafogó közelében lakom.

Ekkor már fegyveresek figyelték viselkedésünket. Hosszas tétovaság után utasítottak minket, hogy a szerelvény melyik részére kell mennünk. Engedélyezték, hogy beteg nagymamámat a fapados kocsi hosszú ülésen végigfektethessük. Ablakot nyitni, kinézni, integetni, a szerelvényről leszállni tilos volt. Kihangsúlyoztak, hogy szükség esetén fegyverüket is használják. Elmúlt dél, mire keservesen megindult a szerelvény. Tikkasztó, meleg júniusi nap volt. Azt nem lehet elfelejteni (nem is szabad), ahogy a vonat „kisettenkedett" Budapestről. A sínektől körülbelül 100 méter távolságra emberek sorfala kígyózott. Búcsúztak, együttérzésüket rejtett integetéssel jelezték. Ez az integetés megrázó volt, de mást jelentett a felnőtteknek és mást egy gyereknek. Sejtem, hogy akkor tudatosult bennem az a felismerés, hogy gyermekkorom egy szakasza visszafordíthatatlanul lezárult. A megfogalmazás azért nem volt ilyen tudatos, de a látványtól megborsództam.

A szerelvény véget nem erő vánszorgását nem ecsetelem, erről mar nagyon sokan szóltak. Kényszerlakhelyül a Szabolcs-Szatmár megyei Gégény községet jelölték ki. Fogalmunk sem volt, hogy hol van, a térképen nem találtuk, sejtettük, hogy Isten háta mögötti helyre visznek. Féltünk az érkezéstől, mert olyan hírek terjengtek, miszerint felbérelték az ottani lakosságot, hogy záptojással és rágalmak kiabálásával fogadják a kitelepítetteket. Július 1-én a hajnali órákban érkeztünk Gégénybe. A kulákokat velünk sújtották, mert egyik szobájukat ki kellett üríteniük. Közel 24 órás rázkódás után megérkeztünk az ismeretlenbe álmosan, éhesen, mosdatlanul. A szerelvényről hosszas huzavona után kapcsolták le az ide irányított kocsikat.

Fuvarozásunkra házigazdáinkat rendelték ki, az állomás a nevek kiabálásától volt hangos. Mindez persze a megfelelő biztonsági emberek jelenlétében zajlott, ők irányították a műveletet.

Minket Szilágyi Bertalanhoz irányítottak. Szilágyi Bertalannak hét gyereke volt. Becsületes gazda, persze kulák, akkor még volt 25 holdja, de á jó termőföldeket elvették, helyette értéktelen futóhomokos területet kapott. Az ő fia volt az a Szilágyi László, akit 1958-ban kivégeztek.

Úgy fogadtak minket, mintha a család tagjai lennénk, akik messzi útról érkeztek... Vasárnap dél volt, mire valamennyire elhelyezkedtünk. Anyu először

nagymamának csinált fekhelyet, majd Irma néni, a házigazda felesége hívott minket ebédre. Azt a meggyciberét és paprikás csirkét soha nem felejtem! Ebéd után álomba zuhantunk, mivel már két napja nem aludtunk. Azt álmodtam, hogy mindez csak lidérces álom, riadt vergődéssel ébredtem a gégényi kutyák vonyítására.

Valószínű, hogy a tizedik születésnapom marad életem végéig a legemlékezetesebb, mert egy bizonytalan idejű, szomorú, vidéki tartózkodást kaptam az akkori korszaktól.

A kitelepítéskor tudtunkra adták, hogy a községet nem hagyhatjuk el, látogatót nem fogadhatunk, mindenhez rendőrségi engedély kell. Nagymamám kínjai egyre fokozódtak. Csillapítására már morfium kellett, ami nehezen lehetett biztosítani, mert a szomszédos Demecserből hetente egy alkalommal jött orvos Gégénybe. Augusztus közepe táján olyan stádiumba került, hogy otthoni ellátása nem volt megoldható. Fia ekkor Miskolcon volt orvos, kézenfekvő lett volna, ha oda vitetheti nagymamámat. Ezt a belügyi szervek nem engedélyezték, mert az „osztályellenség" halálos betegen is kárára lehet egy nagyvárosban a rendszernek. Ezért rendőrségi engedéllyel Kisvárdára került kórházba. Tikkasztó augusztusi délelőtt mentőautó vitte el. Még be sem csukódott a mentőautó ajtaja, amikor zokogva borultam a tornácon lévő ágyra (dikóra), búcsúztam tőle. Többet nem láttam. Kórházi látogatását anyuéknak nem engedélyezték. Anyu parasztasszonynak öltözve, jóakaratú emberek segítségével, a heti vásárok nyüzsgését kihasználva lopakodott be a kórházba. Szeptember utolsó napjaiban, nagybátyám állását kockáztatva, csempészte át a diósgyőri kórházba. Szeretteitől távol, október 4-én halt meg. Temetésére nagyapám és anyu 48 órai eltávozásra kapott engedély t, az unoka nem mehetett. Azon a napom kaptam életem első intőjét, mert énekórán nem tudtam énekelni, zokogtam...

Megélhetésünk szinte kizárólag a jó szándékú emberek segítőkészségén múlott. Apám ekkor még tudott tartásdíjat, csomagot küldeni. Barátok, ismerősök szintén küldözgettek élelmet. Munkalehetőség legálisan nem volt, nagyapám és anyám minden munkát elvállalt, ami akadt a mezőgazdaságban. A beszolgáltatás legvadabb időszaka sújtotta ebben az időben a gazdákat. Aki nem teljesítette a teljesíthetetlen mértékű beszolgáltatást, annak a pincétől a padlásig feltúrták az otthonát. Egy alkalommal kis zsák csöves kukorica miatt, amit anyuék munkáért kaptak, hurcolták meg Berci bácsit, akit elvittek, és hosszan vallattak.

A községbe 24 kitelepített felnőtt került 5 gyerekkel. A lakosság a felnőtteket befogadta, illetve a kölcsönös egymásrautaltság összehozta a bajban levőket. Nekünk, gyerekeknek, nehezebb volt a helyzetünk, mert a falusi gyerekek szemében másságunkkal minket „kivetetett úri" gyerekeknek tartottak, és ez nem kedveskedést takart. A gyerekek egymással nagyon kegyetlenek tudnak lenni. Ráadásul az iskolában is azt magyarázták nekik, hogy mi az ellenséghez tartozunk, ezért kell bűnhődnünk. Ötünkből egyedül én voltam lány. Mindig nagyon sebezhető lelkivilággal, így fokozottan keservesen tűrtem, hogy céltáblája vagyok az ottani gyerekeknek. Volt olyan, hogy üldöztek végig a három kilométer hosszú falun, hogy nyakamba hernyót tegyenek. Iszonyat fogott el, amikor osztálytársaim fején megláttam az első tetűt. Nem telt el sok idő, én is tetves lettem. Ottani „gyógymód" szerint petróleummal kenték be a fejem. Másnapra duplájára dagadt a fülem, a nyakam, a fejbőröm égetően viszketett. Borzasztó kínokat éltem át, míg megszabadultam az élősdiektől. Még zárkózottabb, magányosabb lettem.

Nagyon hiányzott apám, a pesti barátok, rokonok. Látogató engedéllyel jöhetett hozzánk, de inkább postán érkezett a segítség. Örültünk az egyhetes száraz kenyérnek, egy-egy citromnak, szappannak. Kenyér és cukor ekkor jegyre volt, mi csak akkor vehettük meg az adagunkat, ha az ottani őslakosság már felvette járandóságát. Sok esetben csak néztük a jegyeket...

1951 karácsonyára jött egy hivatalos papír, miszerint 1951 dec. 28-tól 1952. jan. 3-ig engedélyezik, hogy Pestre jöhessek apámhoz, anyámmal mint a kiskorú kísérőjével. Megszabták, hol, mikor kell jelentkeznünk. Csodálatos karácsonyi

meglepetés!

Mennyire igaz, hogy nem csak boltban vett ajándékkal lehet határtalan örömet okozni. Apám második házasságából született testvérem ekkor kéthetes volt. Az a hét úgy elrepült, mint a számkivetésben egy nap.

Nem sejtettük, hogy visszaérkezésünk napjától, 1952. január 3-ától apám eltűnik. Január 10-én késő este egy jellegzetes fekete kocsi jött anyámért. Egész éjjel vallatták apám katonai múltjával kapcsolatos ismereteiről. Ettől kezdve balsejtelmek gyötörtek minket, míg nagynéném februári levelében közöltek szerint biztosra vehettük, hogy apámat letartóztatták. Apám nővéré, a sümegi gimnázium igazgatója volt, ő vállalta, hogy apám helyett segít minket. Nagynéném apám szabadulásáig támogatott, próbálta tompítani a nélkülözés mértékét.

A baj bajt vonz maga után. 1952 elején nagyapámat iszonyú fejgörcsök kezdték gyötörni. Glaukóma. Kórház Nyíregyházán, sorozatos műtétek.
Anyám látogatási kérelmét elutasítják, így megint a lopakodó kórházba járás időszaka következett. Aggódva lestem, hogy nem tartoztatták-e le utazás közben anyámat. Nincs-e rosszakaratú ember, aki elárulja. Hónapok múlva, félvakon kerül vissza nagyapám.

A kitelepítési határozat kilátásba helyezett munkalehetőséget, ami ott záhonyi téglásvagonok kirakásából állt. Anyám ezt is megpróbálta. Egy hétig bírta, miközben lépten-nyomon megalázták. így továbbra is a mezőgazdasági munka (répaszedés, kukoricatörés, kapálás) adott némi morzsát asztalunkra. Kaptunk kiskacsákat, dédelgettük őket, végül úgy a szívünkhöz nőttek, hogy nem bírtuk levágni, el kellett ajándékozni valamennyit.

Vettünk egy girhes malacot a „fekete vágások" idején, több idegeskedést, mint örömet okozott. Kedvenc játszótársam egy kiscica volt, télen a lábamnál aludt, így melegítettük egymást, „Lizi fia Kormos, ez a cica torkos, tejfölbe ért a lába, ezért fehér mind a négy bokája", írta nagyapám a versében. 1952-ben olyan hideg volt, hogy nem lévén tüzelőnk, a szobánkban befagyott a víz. Meleg reményében sírva tüzeltük el kedvenc könyveimet, de a kályha még langyos sem lett. Különösen az éjszakák voltak kegyetlenek, nappal a háziak konyhájában szorongott mindenki.

Ellenőrzésünk meg volt szervezve, legtöbbször éjszaka törtek ránk. Félelmetes érzés, amikor álmából felriadva egyenruhás, zord embereket láttunk magunk körül. Az ellenőrző közeg, Laci rendőr analfabéta volt. Működését dokumentálni kellett egy füzetben Anyám beírta a pontos dátumot, Laci rendőr XX-el ellenjegyezte. Viselkedése váltakozó, hol fenyegető, hol kicsit barátságos volt, de megjelenése mindenképp hátborzongatóan hatott. Ellenőrzéses éjszakákon nem tudtunk újra elaludni. 19S2 ősze a békekölcsönjegyzés ideje volt. A kitelepítettek nem rendelkeztek jövedelemmel, ezért nem volt miből békekölcsönt jegyezni. Egy őszi este a már ismert fekete gépkocsi elvitte anyámat és nagyapámat. Anyám a háziakat kérte, hogy viseljék gondomat, amíg előkerülnek. Rafinált módszerrel és vallatás! eszközökkel kényszerítették őket a békekölcsönjegyzésre. Végül 100 Ft-ot csikartak ki belőlük, így megúszták a munkatábort, amivel fenyegetőztek. Erre a dacra volt a válasz, hogy az 1953-as választási névsorból törölték a renitenskedő kitelepítetteket. Mivel nem voltak bűnözők, a közügyektől nem tiltották el őket. Fellebbeztek, ezt diktálta a józan ész, hisz ellenkező esetben saját maguk is elismerik bűnös voltukat. A mellékelt 20366/1953/2 sz. végzés alapján kerülhettek be a választási névjegyzékbe.

Időközben elvégeztem az általános iskola V. és VI. osztályát, pár gyerekkel sikerült pajtási kapcsolatot teremtenem. A nyári szünetben színjátszó kört alakítottunk. Egy pajtában szerettük volna előadni műsorunkat, de eltanácsoltak szándékunktól. Volt, aki rossz szemmel nézte a gyerekek „szervezkedését".

Az 1953-as év elején nagyapámat három sorstársával együtt letartóztatták TSZCS elleni izgatás vádjával. A vád természetesen hamis volt. Nagyapám értett a lovakhoz, a gazdák többször kérték a tanácsát. így kikérték a véleményét a TSZ-

be való belépésről is. Nézete szerint összefogva együtt könnyebb gépesíteni és megművelni a gazdaságot. Hosszú ideig nem volt hírünk felőlük, nem tudtuk, hogy élnek vagy halnak. Hasonló volt a helyzet apámmal is. Felesége olykor homályos információkhoz jutott, de figyelmeztették, jobb, ha nem érdeklődik férje felől.

Időközönként borzasztó pánikhangulat lett úrrá a kitelepítettek csoportján. Ezt fokozta egy-egy családi tragédia is. Ilyen volt az egyik sorstárs kisfiú értelmetlen halála, amit egy megvadult tehén okozott. A tehéncsordát hajtották haza, amikor a kisfiút a gombozott szarvú tehén felkapta, áthajította a kerítésen, és átszúrta a hasát. Andriskán a kórházban már nem lehetett segíteni. A döbbenetet még fokozta, hogy mindez szabadulásunk előtt pár nappal történt.

Sztálin halála után általános a fejetlenség. Nagy Imre miniszterelnökké választása után kezdünk reménykedni, hogy talán nem kell az egész életünket Gégényben leélni. Nagyon lassan szállingóztak a biztató hírek. Anyám biztat, hogy születésnapomat (július 18.) már nem itt töltjük. Elsőnek apai nagyanyám sietett segítségünkre. Hívott minket, hogy szabadulásunk órájától szeretettel var monori lakásába. Ez szép gesztus volt tőle mivel szüleim ekkor már rég elváltak, és apunak új családja volt. Július végére, augusztus elejére már olyan volt a hangulat, hogy összecsomagolva vártuk a kényszerlakhelyhez való kötöttségünk megszűnését. Naponta más és más hírek keringtek. Olyan is volt, hogy elvisznek minket még rosszabb körülmények közé. Végre augusztus 7-i keltezéssel megérkezett a várva vart határozat, amely feloldotta a kitelepítést. Emlékszem, hogy a szomszéd faluba készültünk egy ismerőshöz. Az állomásra menet a körzeti rendőrrel találkoztunk, aki éppen a határozatokat hozta. Látogatási szándékunkról letettünk. Összeraktuk maradék, be nem csomagolt holminkat, és másnap boldogan utaztunk Monorra. Arra nem is gondoltunk, hogyan lesz ezután. Az első napok eufóriás hangulatát hamar felváltotta a szürke hétköznapi élet.

Egykettőre elkezdődött az új tanév a Monori Általános Iskola VII. osztályában. Újra más tanárok, idegen gyerekek, akik furcsa szemmel nézik a. sete-suta jövevényt. Borzasztó két hónap volt, amit a monori iskolában töltöttem! A tanárok durván éreztették tudásbeli hiányosságaimat. Úgy éreztem, hogy kiszolgáltatott vagyok, és még mindig nem magyarázhatom meg hiányzó ismereteim okát. Nagyon egyedül éreztem magam.

Végre két hónap után anyám Sződligeten talált albérletet. Pestre ekkor még nem jöhettünk, harminc kilométeres körzeten túl volt szabad letelepedni. A kitelepítettek közül sokan leltek otthonra a sződligeti emberek jóvoltából. Az itteni iskolában hamar megtaláltam a helyemet. A tanárokkal és a gyerekekkel jó kapcsolat alakult ki. Sokkal több segítő szándékú felnőtt és gyerek volt itt, mint Monoron.

Közben nagyapám is amnesztiát kapott. A jászberényi börtönből először Miskolcra ment, majd csatlakozott hozzánk. Rövid idő alatt a hasonló gondolkodású emberek egymásra találtak, kialakult egy baráti kör felnőttek és gyerekek között egyaránt. A Sződligeten töltött két diákévemről kellemes emlékeket őrzök. Igaz, hogy a VIII. osztály elvégzésével a gyerekkorom is véget ért. Továbbtanulásról csak álmodozhattam. Bár a felvételi kérelmet beadtam, de a jelentkezési lapomra az iskola zord bizottsága ráírta a „politikailag megbízhatatlan" megjegyzést. Akkor a gyerekek származás, hovatartozás szerint betűjelzéssel voltak megkülönböztetve. Ketten voltunk X-esek a sződligeti iskolában. M. Mártinak az apját malenkij robotra hurcolták tiszti mivolta miatt. Apám, miután megjárta a váci siralomházat, 1954. január 4-én amnesztiával szabadult teljesen leromlott állapotban. Az élet furcsasága, hogy szabadulásakor ugyanazzal a vonattal jött Pestre, mint amivel anyám ment dolgozni. Összefutottak, anyu a Nyugati restijében vendégül látta, majd taxival a családjához vitte. Megrázó emlékként él bennem, hogy akkor a téli szünetet Miskolcon töltöttem, hazajövetelemkor a Keletiben apám várt. Percekig sírva öleltük egymást. Szabadulása meglepetés volt, és előzőleg nagyon kicsi volt rá az esély, hogy láthatom még valaha. Mindig nagyon apás voltam... Időbe került, míg megromlott egészségi állapota valamelyest rendbe jött. Munkája nem lévén - második házasságából született gyereke ekkor volt kétéves, aki addig nem is látta az apját vettek egy kötőgépet, és azon dolgozott. 1954. nyár elején született anyai ágról a második

féltestvérem, Judit. Pár hetes korában már nekem kellett vigyázni rá, mert anyunak csak hat hét járt szülés után. No, így ez a nyár nem volt felhőtlen, de nem volt más megoldás.

Az időrendet kicsit felborítva folytatom. Befejeztem az általános iskolai tanulmányaimat. A kedvezőtlen továbbtanulási javaslathoz hozzájárult, hogy apám nem tudta vállalni a további tartásdíjat, és mindenképp azon volt, hogy dolgozni kell mennem. Az ő ismeretsége révén kerültem 1955 októberében az Újpesti Erőmű laboratóriumába segédmunkásnak. Tizennégy múltam júliusban. Sződligetről két műszakban jártam dolgozni. A délelőttös heten négykor keltem, a délutános műszakból éjfél után öt perccel ért a vonat haza. A kiserdőn mindig végigfutottam, nagyon féltem. Odahaza a lelkemre kötötték, hogy a kitelepítésről, a család történetéről ne meséljek senkinek, mert kitehetnek a munkahelyemről. A munkámat pontosan becsülettel végezzem el. A laboratóriumban csupa „öreg" volt, olyan harminc év körüliek, én voltam az egyetlen fiatal. Kemény utat járattak velem a felnőttek. Ami nekik nem tetszett, azt velem csináltatták meg, ennek lejében, mivel érdekelt, megtanítottak a különböző laboratóriumi vizsgálatokra. Ma már tudom, hogy sokat köszönhetek nekik.

1956. október 23-án délutános műszakban dolgoztam K. Gyurka negyedéves gépészhallgató szeretett volna a kedvemben járni, ennek érdekében minden alkalmat megragadott. Ezen a délutánon is bejött a laborba, és izgatottan mesélte, mi történt a Műegyetemen. Aztán azt is, hogy onnan a Bem-szoborhoz mentek. Lelkesen magyarázott, megmutatta az egyetemisták jelszavait, követeléseit. Hívott, hogy menjek vele a Hősök terére. Nem mentem, féltem. Féltem, tudtam, hogy otthon várnak, idegeskednek. Félelem fogott el attól is, hogy hallottam, láttam a teherautókat vonulni a Sztálin-szobor ledöntésére.

Gyurkát soha többet nem láttam. 1956. október 23-a után nem láttam L. Gábort sem. Mellette talán nem féltem volna... Elektrikus volt, 1956 után külföldre távozott.

A műszakból hazavivő vonat nagy késéssel érkezett a Landler állomásra, alig volt utasa. A vonaton már beszélték, hogy ledöntötték a Sztálin-szobrot, és morzsáiért marakodnak az emberek. Akkor éjjel azt mondták a vonaton, hogy vége lesz a zsarnokságnak. Másnap már nem tudtunk dolgozni menni. Pestről kifelé nem jöttek a vonatok. Mindenki a híreket leste és latolgatta, hogy mi lesz? Peregtek az események.

1956. november 3-án, mivel vonatközlekedés még mindig nem volt, egy traktor vontatta platós kocsin Pestre jöhetett, akinek nagyon fontos volt a munkahelyére menni. Anyuval mi is bejöttünk. Az Erőmű akkor „bentlakó személyzettel üzemelgetett. Beérve a DISZ titkár és a párttitkár hivatott, hogy menjek velük a telefonközpontba, ha én is egyetértek a követeléssel, és kérjük meg a telefonközpontost egy távirat továbbítására. Piszkozatban leírtam, hogy „az Újpesti Erőmű dolgozói nevében követeljük a szovjet csapatok teljes kivonását Magyarországról." Anyám lekéste a traktoros szerelvényt, és isteni szerencsével egy autóbusszal tudott hazajönni este Sződligetre. Magánkívül volt a félelemtől, mert Dunakeszi környékén láthatta a szovjet tankok végeláthatatlan sorát. Másnap november 4-e volt. A harci zaj Pestről Sződligetig hallatszott. Rövid időn belül mindenki tudhatta, hogy mi lett az eredmény. Nagyapám testvére üzent Ausztriából, Kismartonból, hogy rendelkezésünkre áll egy lakás, meneküljünk. NEM! „Ez nem lehet végleges állapot, kell, hogy a Nyugat beavatkozzon, és jobbra fordul minden volt a naiv családi vélemény.

Apámék a Mártírok útján laktak, a Széna téri csoportban ő is közreműködött. Decemberre tudták, hogy el kell hagyni az országot. Karácsony előtt az oroszok a határról visszahozták őket. Januárban apám értesített, hogy lakásukat rám hagyják, és újra nekivágnak a határnak. Öcsém ekkor ötéves volt. Sopron mellett Ágfalvánál, fejenként ötezer forintért 1957. február 6-án vezették át őket Ausztriába. Ekkor már Európa telítve volt magyarokkal, így fél év várakozás után Ausztráliát választották. 1975-ig nem láttam őket.

A telefonközpontból elküldött táviratnak 1958-ban lett következménye. A

központos meglátott a nőnapi ünnepségen. Elment a személyzeti osztályra, és jelentette az én „56-os bűnömet", valamint furcsállta, hogy milyen módon lehetek ilyen múlttal az Erőmű dolgozója. A DISZ- és párttitkár még 1956-ban eltűnt. Ekkor lett volna esedékes, hogy segédmunkásból laboránssá nevezzenek ki. Nem bocsátottak el, mentelmemre fiatal korom szolgált, de büntetésből egy év javító-nevelő munkára ítéltek. Bizonyítanom kellett, hogy megérdemlem a laboránsi beosztást. Nagyon fájt az eljárás, rettentően igazságtalannak tartottam.

1960-ban beiratkoztam a Petrik Lajos Vegyipari Technikumba. Közben laboráns, majd harmad vezető lettem. Látszólag származási és 56-os múltamra fátyol került, de káderlapomon rajta volt minden bűnöm. Férjemet, amikor udvarolni kezdett (mint friss diplomás mérnök az Erőműben kapott állást), az igazgató finoman figyelmeztette, hogy nem tesz jót a karrierjének, ha egy ilyen származású lányt akar feleségül venni. 1962-ben kerültünk össze, akkor már két éve a Hűtőgépgyárban dolgozott. 1964-ben vegyésztechnikusi képesítést szereztem, majd megszületett a fiam. Átkerültem jelenlegi munkahelyemre, az Angyalföldi Erőműbe.

A leírt eseményekkel életem egy korszaka lezárult, a folytatás már egy hétköznapibb történet. Nem tudhatom, hogy sorsom miként alakul, ha nem azokat a történelmi eseményeket éljük akkor. Azt tudom, hogy nagyon nagy hiányát érzem még ma is az elrabolt diákéveknek. Mindig irigykedve néztem a matrózruhás tizenéveseket. Kimaradt az életemből az iskolapadból származó nagy barátságok élménye és sok más is, ami nélkül lehet élni, de hiánya megmarad.

Apám sorsáról annyit, hogy változatlanul Ausztráliában él, 82 éves. Az elmúlt három év itthoni eseményei honvágyát még jobban fokozták, de idős kora miatt már nem mernek ekkora útra vállalkozni. (1992)

(Magyarossy Lászlóné Homér Hajnalka ezzel az írásával részt vett az 1956-os Intézet 1993-ban kiírt pályázatán. Sz. K.)

LEVELEK A KITELEPÍTÉSBŐL

NAGY EMIL ügyvéd, jogtanácsos, a Bethlen kormány igazságügyminisztere (1923. jún. 21.-1924. febr. 21.) két héttel a kitelepítése után tanítványának írott levele Kőtelekről. Géher Istvánné édesanyjának, Zertler Máriának hagyatékában maradt fenn a levél és a levelezőlap.

1951. június 5. kedd Kőtelek, Arany János utca 13.

Kedves Marika!

Ezúttal nem a bennünket összekapcsoló nyelven írok, mert ámbár nem tapasztaltam, hogy bármiféle cenzúra is lenne levelezéseink irányába, de az mégsincs kizárva, hogy stichpróbaszerűen egy-egy levelet felbontanak, s akkor, miután itt más nyelven senki sem tud, csak magyarul levelemet felküldenék Pestre, kivizsgálni, hogy Maga nem valami kém-e, akinek jelentést teszek? Ebből a meggondolásból folyólag írok magyarul, barátságunk kezdete óta első ízben.

Éppen ma két hete hajnalban húztak ki az ágyból, s betettek egy óriási teherkocsi fedele alá, abban a hiszemben, hogy bútorokat is viszek magammal, mert a kiutasító határozat úgy szólt, hogy mindenki hozhat magával circa 5 mázsa súlyú bútort. De az is bent volt a Véghatározatban, hogy Kőtelekre ugyan el kell menni, de ott lehet kérni az áthelyezést máshová, családtaghoz, de nem Pesttől harminc kilométer körzetben, s én már elhatároztam, hogy Akarattyára megyek

kedves Éva lányomhoz, s így sok elemózsián, fehérneműn, ruhán felül csak ágyneműimet hoztam magammal.

A teherkocsi, mely tátongott az ürességtől, csak a Magdolnavárosi pályaudvarig vitt, s odafutottak be sorban a többi teherautók is mind bútorokkal. Ott átraktak bennünket is, a bútorokat is egy istentelenül hosszú deportációs vonatra, s az átrakodás 1/2 5-től 1/2 11-ig tartott, s eléggé unalmas volt ott ülni egy III-ad osztályú kocsiban, de jó Puckom utolsó percben még a kezembe nyomott egy kerek, piros, jó „cushion"-t, aminek jó hasznát vettem a kemény padon. Végre elindultunk, s 1/2 6-kor érkeztünk Jászkisérre, ott megint átraktak bennünket teherautókra, mert Kőteleknek nincs vasúti állomása, s újra 20 kilométert teherautóztunk, s 12 órára értem a szállásomra. Nagyon jó helyre kerültem, egy régi barátomhoz, aki Kőtelek paraszt-mágnáscsaládjához tartozik, illetve csak tartozott, mert most mint úgynevezett „kulákok" ők sem örvendenek jó sorsnak, de csupa jó dolguk van meg, s igen kitűnő acélsodronyos ágyat kaptam, jó matracokkal, s így jó fekhelyben nincs hiány. De kihirdették, hogy a háziaknak tilos kosztot adni a deportáltak javára ez a hatóság dolga lesz, s nem szabad őket kiszolgálni se.

Lehettünk circa 100-an sorstársak, csupa grófnő, báróné, kegyelmes úr, tábornok stb., s gentry casinói barát. Csak egy zsidó volt köztünk, s az folyton méltatlankodott, hogy „ miért hozták el, mikor ó zsidó?" Másnap tudtunkra adták. hogy csak a „dolgozók" kapnak élelmiszerjegyeket. Erre kénytelenségből nagy részt munkába álltak, egy Széchenyi grófnő, aki két aranyos leánykával érkezett, két Esterházy grófnő, gróf Hunyady házaspár ároktisztító munkát végeznek. Én nem jelentkeztem munkára, mert a tavalyi agyvéredény pattanásom óta erre már nem vagyok alkalmas, de ennivalóm van elegendő mennyiségben, mert sorban érkeznek nagy mennyiségben konzervek szalonna, libamáj, vágott hús, sütemények s egyebek jó Puckomtól, s kedves lányaimtól akik versengenek, hogy ki küld jobbat. Kiszolgálásom semmi. A háziak már hajnalban elmennek a tanyára dolgozni, s van bizonyos romantika ebben az egész napi egyedüllétben, Puckom percről percre gondoskodó és semmi intézkedési szabadságot nem hagyó, kötött regime-je után. Elővettem régi huszárkorbeli csizmapucoló tudományomat, S olyan vígan köpködök bele a suvickba, mintha újra huszár lettem volna. Tisza vizet iszunk (nagyon jó), amit 1000 lépésnyi távolból cipelnek a háziak. Van ugyan egy kút az udvaron, de annak vize ihatatlan, s csak mosdásra jó, magam húzom fel a kútból a vizet, s így tisztaságban, hála Isten, nincs hiány.

Csak este gyújtanak be a takaréktűzhelybe, akkor főzünk annyi csipkerózsateát egy literes termoszba öntve, hogy másnap reggelihez, ebédhez, uzsonnához meleg teát iszom a sok hideg, de jó koszthoz. Tobzódom fő passziómban, nyers tojás szívásában, amit csak ilyen friss tojásokkal lehet megcselekedni, Pesten nem. Mennyi minden jó dolog!! Vacsorához már kapok friss teát, s kapucinert egy bögrével, ettem már paprikás csirkét sok nockerlivel, töltött paprikát, „mein Liebchen was willst Du noch mehr? " Úgy élek mint Marci Hevesen, s gondolhatja, hogy mennyit tanulok, olvasok ebben a pompás magányban! Sokat ülök, járok a pompás Tisza-parton is hatalmas fák árnyékában Hamletezve, Julius Caesározva stb.

Csak egy dolgot nélkülözök nagyon, a kedves órákat szeretett tanítványaimmal!!! Az meg egyenesen csoda, hogy az egész lakosság micsoda megható szeretettel vesz körül. Itt hatszor lettem képviselővé választva, s 1905-ben és 1910-ben a szabadelvű párt hatalmával vívtam diadalmas, gyönyörű harcokat, s ennek minden snájdig romantikája megmaradt a lakosság lelkében. Ha végigmegyek az utcákon, mindenfelől jönnek ki a házakból főleg az asszonyok, per „kedves képviselő úr!" Nem túlozok, ha azt mondom, hogy ezeknek a jó embereknek a szemében glóriás koszorú fonja körül hajdan fekete, ma ősz fejemet. Ilyen szavak hangzanak el: „Emlékszik, amikor én üdvözöltem, én adtam a csokrot stb, stb, stb." (Persze akkor fiatal lány volt, ma öregasszony, de a költészet megmaradt.) Egyenesen megható! A hatóságnak ez eleinte nem tetszett, de azután látva ennek a szeretetnek a megható erejét, belenyugodtak. Kocsik megállnak az utcán, onnan kiabálnak le hozzám örvendező szavakat, s már most mártírt látnak bennem, pedig én nem is érzem magam vértanúnak. Szeretettel köszöntöm Józsit, kis Marikát, rokonságát, s szeretettel küldöm a kedves, fő okos tanítványnak hódoló

kézcsókomat,
E. b.

Miután ilyen hosszú magyar levelet nem akarok írni még egyet, kérem, hogy juttassa el azt Pethőékhez és Ardayékhez is, szerető, meleg üdvözletem kapcsán
NAGY EMIL Kőtelekről 1951. augusztus 30-án
Üdvözlettel E

NAGY EMIL Kőtelekről 1951. augusztus 30-ári irt leveleződlapja:

K. M. aug. 30
Képzelje, kifogyott a töltőtolltintám, már csak pár napig tudok írni, azután fuccs! Itt nem leltet kapni, s kilátás sincs rá, hogy lesz. Pucknak írtam, s e percben kaptam a választ, hogy nem tudott venni! Nagyon felizgatott ez a hír, mert mit csinálok:, ha nem tudok írni???? Maga talán tud szerezni, vagy Józsinak van alkalmas hivatali összeköttetése, kérem, könyörüljenek meg rajtam, de mielőbb.
Üdvözlettel E

Lehet, hogy rossz boltban járt.

VADÁNYI DEZSŐNÉ kitelepített Poroszlón 1953. május 16-án kelt levele. Leánya juttatta el hozzám.

Poroszló 1953. máj. 16.

Édes Arankám!

Kiadós, hosszú leveledet megkaptam, csak soha nem tudtam rá hol munka, hol fáradtság miatt válaszolni. Tíz napja itthon vagyok, állandóan esik, és a fold át van ázva, hogyha nem esik, sem lehet dolgozni. Így az igaz, pénz nincs, mert nem keresek, de legalább úgy ahogy kipihentem magam, mert már nem bírtam volna soká. Képzeld el, három hétig dugványoztunk ami abból áll - akkor még nem esett az eső hogy a kőkemény talajba egy ujjnyi vastag és 35 centi hosszú vasat kellett benyomni, és annak helyébe egy 25 cm hosszú dugványt tenni úgy, hogy egy csöpp se látsszon ki belőle. Amikor a vasat kihúztam, mindig úgy ereztem, mintha valami megszakadt volna bennem, és ezer darabért kaptunk 7 Ft 50 fillért. Úgyszólván alig kerestünk. Csak éppen az volt meg, hogy a lelkiismeretemet megnyugtattam, hogy mindent megtettem, ami tőlem telt. Holnap lesz két hónapja, hogy dolgozni járok, és eddig 310 forintot kaptam, és útiköltségre 120 Ft-ot költöttem, láthatod ebből mi maradt megélhetésre, és még van 300 forint adósságom télről, amit itt kertem kölcsön, de nem tudom, miből fizetem tó. Meg nagymosást sem tudok csinálni, sem szappan, sem tüzelő nincs hozzá, pedig egy darab tiszta ruha sincs mar. Még a mosdással is így vagyunk szintén a szappan hiány miatt. Lulu néha küld 50 Ft-ot, de az kenyérre kell.

A két hónap alatt 10 kilót fogytam. a többiek mindig velem vannak megakadva, hogy miért járok dolgozni, ha nem bírom, hogy borzalmasan nézek ki, arcom hamuszürke, és amikor többször rosszul vagyok, körülállnak és megbeszélik, azt hiszik biztosan, hogy én nem hallom, hogy olyan sápadt vagyok, mintha már meghaltam volna. No de mint ahogy előbb már írtam, most egy kicsit kipihentebb az arcom. Tudod, a koszt is nagyon gyenge, egy darab üres, vagy legjobb esetben egy zsíros kenyérrel nem lehet ilyen nehéz munkát sokáig bírni. Ha úgy tudnánk táplálkozni, mint a többiek, akiknek küldenek, szalonnát, tojást, tejet venni akkor mi is bírnánk. De a mi k. rokonaink, akik küldtek télen egy csomagot, és azóta egy lapot sem mernek írni, nehogy újra kérjünk, és ha mégis kérünk, levelünket válasz nélkül hagyják, nem csoda, ha mint az őszi legyek szédelgünk. Eladnivalónk sincs már semmi.

Gabikáék külön lakásba mentek elég messze tőlünk, ha nem dolgozunk, ritkán

látjuk őket, de már se Dezső, sem én nem bírtuk a strapát, és nagyon zsúfolva voltunk. Ők is szegények, sokat nélkülöznek. Laci most még lázas beteg is, Gabika meg kisbabát vár, örökké éhes. Hát minket az élet nagyon próbára tesz. Egy ruha kellene neki, mert már elég nagy a hasacskaja, nekem sincs, amit hordhatna. Arankám, volt egy terhességi fűzőm, amit szegény Anyu meglett, hogy átcsinálja, de sokáig ott láttam, nem csinált vele semmit, ha még megvolna, légy szíves elküldeni kölcsönbe, utána visszaadná Neked, tudod, hogy dolgozni kell neki, és ha tartaná, jobb lenne.

Mit gondolsz, Etának nem lenne valami ruhája, már úgy értem, ő valahonnan sokat kapott, egy Gabinak való nyári ruha jó bő, majd írok egy pár sort neki ebbe a levélbe, ha jónak látod, add át. L-éknek még névnapra sem írtam, látom, félnek, nehogy kérjek valamit tőlük, abból látom, hogy egy sort sem írnak, ha mi nem írunk. Hát csak hízzanak, mint a malacok. Margitkán sem csodálkozom, pocsékul viselkedett még a férje gyerekével is. Sári sem válaszol Dezső levelére, na és ezzel a dísz rokonságunknak vége is. Remélem, majd még keresztülnézhetek rajtuk, mert hogy meg nem ismerem őket, az biztos.
Közben egy pár nap pihent a levél. Két nap megint dolgoztunk. Az a rossz, hogy sokszor elmegyünk ...(olvashatatlan), itt jó az idő, ott esik, munkát nem kapunk, reggeltől délutánig ülünk a váróteremben, ez olyan elfecsérelt idő.

Arankám, már harmadszor folytatom, de már be is fejezem. Etának nem írok, felesleges, legalább hat helyre írtam úgy két hete, még egy betű válasz sem jött sehonnan, ő lenne a hetedik.

A dobozod stb. nagyon a fejemben van, mit csináljak, ha felesleges 6 forintom sincs, utánvétel...kb. 12 Ft lenne. Magda esetleg nem venné át, visszajönne, és nem lenne pénzem kiváltani.
Csókollak, Mancó

Két cserkészlány levele a kitelepítésből. Közreadja Sárdy György volt politikai elítélt.

1952.

Kedves Gyuri,

Köszönjük leveled. Igen régen nem kaptunk rólad hírt, és mi ezért nem írtunk. Elmúlt végre a tél, vagyis reméljük, hogy elmúlik. Ugyanis most még hideg, havas idő van, sót talán rosszabb idő, mint téten volt. Sokat fáztunk, hisz tüzelőnk csak az volt, ami gallyat épp össze tudtunk gyűjteni. Rengeteg kényelmetlenséggel küzdöttünk;, de ezt nem is részletezem, elég átélni, felesleges leírni. A legtöbb szenvedést a szobafogság okozta, amit a sok eső, hó következtében beállt sártenger miatt kellett elszenvednünk. De túléltük ezt is.

Tudod, milyen barangoló, kiránduló vér buzog bennünk. Itt is sétálunk szükségből, míg a négy-öt kilométert megtesszük a falu és a tanya között. De ez itt unalmas egyhangú vidék, sík, és az egyetlen szépsége a harminc kilométerre tőlünk felkéklő Mátra vonulata. Tiszta időben, mint például ma, gyönyörűen látszik. Havas még a csúcsa, és a hegybordák közt, a völgyekben is keskeny csíkok fehérlenek. A Bükk is idelátszik, de már halványabban. Hány boldog nap, vidám óra emlékét idézik bennünk ezek a hegyek. És milyen jó, hogy az emlékek élnek bennünk. erősítenek, vigasztalnak. Mert bizony sokszor letörünk, elkeseredünk. Nemcsak azért, mert soha nem tudhatjuk, mit hoz a holnap, és az egész jövőnk egy nagy kérdőjel, hanem mert a mindennapi életünk olyan céltalan, egyhangú, unalmas, értelmetlen. Minden lehetőségtől megfosztva csak üresen telnek a napok. Sokat olvasunk, és ez az egyetlen szórakozásunk. Eddig még hozzájutottunk jó könyvekhez, de már aggódunk, hogy forrásaink kiapadnak. Pedig a könyv a felejtetőnk, vigasztalónk és a tanítónk.

Igazad van a nyelvtanulásra vonatkozólag. Csak valahogy ilyen helyzetben nagyon erősnek kell lenni, hogy kellő ambíciót tudjunk gyűjteni. Németül olvasgatunk,

angol könyvünk is van, de őszintén bevallom neked, ez nem igazi tanulás. Attikát kicsit tanítom magyar irodalomra, művészettörténetre, magyar történelemre és földrajzra iskolai anyagból, de szegénynek ez édeskevés. Nekem még jó, én legalább a középiskolát befejeztem. Csak tudnánk, mi lesz? Meddig tart ez? Ki adja vissza, ki téríti meg az életünkből elrabolt hónapokat, és szörnyű még leírni is, esetleg éveket? Tavasszal a fizikai munka vár ránk. Napszámba járni, kiszolgáltatva lenni, dolgozni keményen soha nem szokott munkákat, és egészen keveset keresni. De hát élni kell.

Gyurikám, nagyon örülnénk látogatásodnak. A posta, a levelezés az, ami fenntartja a hidat az élet és a számkivetettek között. Én is, Attika is rengeteget levelezünk. Nyolcadik hónapja lesz most 16-án, hogy itt vagyunk, és a napok egyhangúságában az örömöt még mindig a posta, az érkezett levelek jelentik. írj Te is hamar. Nem probléma nekünk írni, hisz minket minden érdekel. Még az is, ha Budapest felett fecskék repülnek. Innen tudjuk csak igazán szeretni azt a ronda, füstös, bűnös nagyvárost. Gondold el mennyire hiányzik a zene nekünk. A zene, a sportok, a szép vidék, a régi társaink, mind-mind nagyon hiányoznak. Jó lenne, ha beszélhetnénk Veled. A levél csak holt dolog, és mi mint régi, jó barátok cs. testvérek szóban sokkal többet tudnánk mesélni. Attikának esze agában sincs haragudni. Csak én bonyolítom le a közös levelezéseket. Különben itt annyira összeforrtunk, hogy ő, bár Te is tudod, merőben más egyéniség, mint én, ugyanezeket írná, mert
ő is ezeket érzi és éli át.

Reggelente tornászunk, egész komolyan. Muszáj valami mozgás, mert egész lusták, puhák stb. leszünk Pedig szükség lehet még az edzett, erős, ügyes fiatalokra. Zolival mi van? Neki is szörnyű lehet. Az a véleményem, hogy most mindenkinek túl nagy kereszt jutott. Így ne haragudj, ha esetleg a saját bánatunkról sokat írtam, ezzel nem akartalak keseríteni. Tudom, hogy mindnyájunknak nagyon-nagyon nehéz, és így nem is tudunk segíteni egymáson. írj, ha ráérsz.
Sok szeretettel üdvözöl cs. testvéred,
Ida, Attika

KORMOS GYULÁNÉ apró noteszlapokra, virágnyelven (barát = rendőr, Árpi-központ = ÁVH-központ, haza = a kitelepítés helye, múlatás = férje elszökött a kitelepítés helyéről, hogy láthassa a családját) írott levele, miután a kitelepítés előli bujkálása miatt elfogták, majd Debrecenben fogdában tartották, eljutott kitelepítése helyére, Konyárra. Kislányát édesanyjánál hagyta. Dátum nélkül, 1952 eleje.

Mamikám, Nagyapi, Mama és Lackó és kis Töpikém!

Sajnos nem lehetek nagyon hosszú és részletes, mert itt mindenki olyan kedves, hogy alig jut idő saját magunk számára. A falusiaktól és háziaktól kezdve mindenki, mindenhol segít, ad, vigasztal. Sokat, sokat gondolok Rátok, és nagyon hiányoztok, de különben jól vagyok.

És most beszámolok mindenről. Miért késett táviratunk, miért ment máshová, és Pirkó miért nem tudott a telefon meghívóhoz menni.

Szóval Lacitól elválva simán bekerültünk Pestre. De kisült, hogy a fél l-es vonat csak szombaton megy. Fél 6-kor indult hát a következő, és barátunkkal elindultunk ezzel Debrecenbe. Fél 11-re az ottani Árpi-központban voltunk. Hivatal már nem lévén udvarias keretek között elvittek csücsülni. Mindenhol a legnagyobb jóindulatban és bánásmódban volt részünk, bár a tényeken ez a kedvesség sem változtatott. Péntek is így telt el csücsülve, mert nekik nem volt sürgős. Mi jól voltunk, értetek és Pipiért izgultunk, hogy idegeskedtek, de

üzenni nem lehetett. Szombaton egykor kihallgattak, jóindulattal, felsőbb utasításra azonban szigorított keretek között kerültünk Pistihez. Nemeskériék. 2x jelentkezni. Sem telefon, sem távirat, sem posta ellenőrzés nélkül nincs. Ez mindhármunkra szól. Az áthelyezést azonban nem akadályozza. Ehhez tartva írjatok, és mi is, persze néha, mint most is sikerült, másképpen is próbálkozunk. Haza már Árpi nélkül mentünk, a vonaton már tudták, kik vagyunk. Helyet adtak, vigasztaltak, kedveskedtek.

Megérkezve kisült, hogy Pistit előző este elvitték D-re, ezért nem várhatott. Nagyon izgult értünk, most meg mi érte. De mára már megtudtuk, hogy az ottani múlatás miatt nyúzzák újra, de jól van, dolgozik, kíséret nélkül járhat az utcán. Csak kérdés, mikor kerül haza? Holnap már rólunk is kap hírt, tehát kicsit megnyugszik.

Várom óvatos leveleiteket, a szót átadom. Ismétlem, jól vagyok, csak hiányoztok. Lackót kérem, buzgólkodjon. Mindenkinek kézcsók, csók, a kicsinek külön is. írjátok meg, nagyon hiányol-e. Jobb lenne, ha elszokna. Bár ha addig nincs semmi, nyári látogatásának nincs akadálya. Legközelebb szabályos levél megy.

Kézcsók, Jutkátok

KORMOS GYULA ISTVÁN levele a derecskei fogdából édesanyjának, ahová a kitelepítésből való néhány napos szökése miatt vitték be.

Drága Mamikám!

Ebből a fogdából, a pislákoló gyertya mellett születésnapodra teljes szívvel azt kívánom, hogy meg nagyon, nagyon sok születésnapot ünnepelhessünk - de együtt - és úgy, ahogy azt mi szeretnénk, jó egészségben, a régi körülmények közt, a régi jó kedélyben. Gondolatban ezeket a jókívánságokat úgy adtam át neked, mintha otthon volnánk. Egy zacskó Stühmer bonbon, egy szál virág és kézcsók kíséretében. De az idők. a helyzetünk nagyot változtak azóta, így ezek helyett a kis figyelmek helyett azzal igyekszem pótolni a jókívánságokat, hogy megpótolom még eggyel. Mégpedig azzal, hogy erőt, rugalmasságot és rendíthetetlen hitet kívánjak neked addig, míg szomorú Canossánk véget nem ér, s az első kívánságom nem teljesül. Remélem, jövőre mar együtt örülünk a születésnapodnak, s erre a mostanira már csak úgy gondolunk, mintha álom lett volna... És ott lesz mindenki, Bella néniék, Nusi néniék, Nagymamiék, az uncsi és pezsgő!!...

Ezt a kis rajzot tudom csak főajándékként adni, mást sajnos nem. De száz veszély között, nagy szeretettel készítettem - Neked. Mert lerajzolni persze semmit sem szabad. A rajz mellé azonban beszámoló is jár. tehát pár sorban elmondom, hogy peregnek itt a napok - alig tíz, és mégis sok-sok kilométerre Tőletek. - Reggel úgy fél hét tájba felkelünk rabtársammal együtt, aki egy hetvenesztendős, öreg ‚kulák". Gyönyörű Zsigmond uramnak hívják. Megvágjuk a konyha és az iroda részére a reggeli befűtéshez szükséges fát, majd befűtünk, én kitakarítom a folyosót és az irodát. Utána két kannával elmegyek a mintegy hatszáz-hétszáz méterre lévő artézi kúthoz, és vizet hozok a konyha számára.

Az öreg később átmegy a kapitányságra, mely szemben van az őrssel, és ott vág fát. Ugyanazt teszem azalatt itt én is. ha más munka nem adódik. Az pedig van bőven. Nem igen van idő pihenésre. Hol a röplabdapályát kell rendbe hozni, hol a rendőrök csizmáit kell kitisztítani, hol kutyái kell eltemetni, melyet „sportból" agyonlőttek. Délután a kerékpárokat kell a sártól letisztítani és beolajozni, estefelé pedig éjszakára fát vágni. Közben még négyszer-ötször a kútra is elmenni. De hat ezekkel csak telik a nap. sőt így még egész tűrhetően telik. Az itteni rendőrökkel majdnem „haveri" kapcsolatot teremtettem. Nem kellemetlenkednek, apró kedvezményekhez juttatnak, majdhogynem „megkülönböztetett bánásmódban" részesítenek. Csak a kapitányság vezetője,

Kövesdi László hadnagy és Pankó alhadnagy ereztetik velem minden alkalommal határtalan ellenszenvüket. De ilyen találkozások szerencsére ritkán adódnak. És ezt is ki lehet bírni, mint annyi mindent az éleiben. Tíz nap már letelt, s az a másik tíz, ami még hátra van, az is hamar elmúlik.

A gyertyám már ilyen kicsire égett, mint a körmöm ni! Búcsúzom hát édes Mamikám, Isten éltessen még egyszer nagyon sokáig olyan fiatalon „vidáman, mint amilyen eddig voltál. És gondol, arra, hogy ezen a napon Veled vagyok, ha a két cuppanós puszit akkor is kapod csak meg, ha hazamegyek. Jutkának is, Neked is sok szerető csókkal minden jót kívánok a viszontlátásig.
Kézcsókkal, Pisti 1952. II 26.

Részletek a DR. PROFF SÁNDOR (1894-1961) és OKOLICSÁNYI MARGIT (1895-1982) házaspárnak a kitelepítés utolsó évében és azt követő időszakban írott leveleiből. A leveleket unokájuk, Haris Egon juttatta el hozzám.

Besenyőtelek,

1953. január 5.
Nem tudom, hogy írtuk-e már, hogy legutóbb ismét rendőri ellenőrzés volt, igen emberséges hangon beszéltek. Nem tetszett, hogy azt mondtam, rab vagyok! Mit tegyek, ha én így érzem ?

1953. január 19.
Nálunk viszont az a kellemes hír, hogy a tanács utasítására a pestiek nem kapnak se kenyeret, se lisztet. így, ha nem akarunk kenyér nélkül maradni, hát megint a Pestről való küldést kell beszervezni! (...) Végtelenül sajnálom, B., hogy ezzel gondot okozok Neked, de arra kérlek, hogy légy szíves, 4 és fél kiló kenyeret bepakolni és elküldeni. Ezt majd nagyon beosztjuk, úgyhogy 8-10 napra elég lesz. Ha majd megszárad, megpirítjuk! (...) Attól félek, hogy most mindenki Pestről fogja kérni, és ezt is betiltják.

1953. február 24.
Tegnap megkaptuk az új mázsa szenet, nagyon szeretném, ha ennél több nem kellene már. Ha azonban olyan pocsék lesz a tavasz, mint tavaly, akkor kevés lesz a szén! Napjaink borzasztó egyhangúságban folynak, most már levelezni is alig kell, mert roppant kevés levél érkezik, azért meg nem írok, hogy ezzel erőszakoljam ki a válaszokat. Közben vannak, akik nem is reagálnak írásomra, ilyenkor az ember dühöng és szégyelli magát, meg feljegyzi a kedves „barátok" címét a jövőre.

1953. február 27.
Az itteni boltban leltároznak, ezért most be kell ballagnom a fő üzletbe; melyet már szép kis áruházzá építettek át. Sajnos ennivaló nem sok akad benne! Kérdés, hogy ott megkapjuk-e a két napra szóló 1/2 kiló kenyeret?!!

1953. március 4.
.. vért hányt, legyengült, menni sem tudott. Már kapott vérátömlesztést 3 decit. (...) Kétségbe vagyok esve. Nem tudom, az én OTI-mat elfogadják-e a részére. Talán sikerülni fog. Most semmi pénzem, mindent odaadtam.
(O. M. leveléből)

Eger, 1953. március 19.
Szépen erősödöm, ma szeretnék itt, benn megfürödni 20 hónap után, holnap reggel jön a borbély, nyiratkozom, borotválkozom, s így megszépülve indulok a délutáni autóbusszal. Nagyon, nagyon boldog vagyok, hogy a jó Isten ennyire megsegített, ehhez biztosan hozzájárult, hogy Ti is sokat imádkoztatok érettem. Tegnap az egyik édes kis takarítónő, meg a szobatársak meggratuláltak, s ma reggel a tegnap szabadnapos legkedvesebb nővérke jött köszönteni azzal, hogy tegnapi misehallgatását és áldozását felajánlotta értem.

1953. május 16.
Én nagyon reménykedem benne (az amnesztiatörvényben), mert hiszen Romániában és Csehszlovákiában is megjelent, tehát Magyarország sem fog elmaradni. Az egyik velünk foglalkozott rendőr százados szerint a választás után jelenik meg az amnesztia. (...) Szóval igen jó lenne, ha újra szabadok lehetnénk! Hogy mit csinálnánk, azon egy parányit sem gondolkozom, mert utóbb nem akarnék szomorúan bosszankodni. (...) Holnap szavazás, de állítólag, mi nem mehetünk. Félek, nem lesz semmi!

1953. június 25.
Köszönettel megkaptuk az újságokat. Roppant érdekelnek a kelet-német amnesztiáról szóló hírek, az ember most már igazán joggal remélhetné, hogy valami hasonlónak kellene történnie itt is! Még egy ideig várjuk ezt is bizalommal, azután azon gondolkodunk, hogyha mégsem lesznek enyhítések, hogy esetleg kérjük a reaktiválást. Talán valami vidéki, akár tanyai iskolába is. Ezt a gondolatot nagyban érleli a nyugdíjak megvonása és mérséklése, amelybe bizonyára mi is bele fogunk kerülni.

1953. július 1.
Úgy látszik, a nyár nem jó dolgokat hoz nekünk újabban. Kitelepítés, most meg a nyugdíjat vonták el teljesen! Bizony, piszok érzés főképpen azért, mert mindketten mindig szorgalmas, dolgozó emberek voltunk, és öreg napjainkra végül is könyöradományokra szorulunk.
Pár nap lehiggadási idő után majd megcsinálom a fellebbezést, most nagy gorombaságot találnék beleírni.

Az ember most az újra szóbeszéd tárgyát képező amnesztiában bízik. Hátha az is hoz könnyítéseket?

Nálunk tegnap éjjel a tanácselnök volt benn, mert a másik szobában világosság volt. A Terus imakönyvből imádkozott. Kivette a kezéből. Minden függöny mögé benézett, megtapogatta. Úgy néz ki, mintha megint minket gyanúsítanának valami konspirációval! Igazán rémes!

Tegnap még a tanácsházán egy kórházi leirat kapcsán kb. 1000 forint ápolási díjat is kértek tőlem, úgy látszik, nem rendezték M. jogon. No, éppen jókor! Mondtam, hogy semmink sincs, és a nyugdíjat is most vonták el.

Hát ilyen pocsékul indul a július. De a kerék forog, most a sárban forgunk, de a tetőre is fel kell kerülni!

1953. augusztus 6.
Egészen különös érzés, hogy állítólag már szabadok vagyunk, csak az iratot kapjuk néhány nap múlva! Nagyon vártuk ezt a pillanatot, s most olyanok vagyunk, mint a fejbeütöttek. Nem is tudunk igazán örülni, mert teljes nincstelenség és bizonytalanság előtt állunk. Átkozott legyen, aki velünk ezt csinálta, s most minden nélkül lök bele a nagyvilágba.

1953. október 22.
Egerbe mentem a feloldó végzésért. Benn kellett hagynom a kitelepítési határozatot, mert elkallódott náluk. Ugyanúgy még két idős hölgyé is, akik velünk együtt még nem kapták meg. A rendőr hadnagynő megígérte, hogy azonnal elkészíti. (...). Be fogom küldeni ajánlkozásomat, hátha elfogadnak! Muszáj már valamit csinálni, mert a remélt rendeletekből, úgy látszik, semmi sem lesz, és itt vége a kukoricatörésnek, krumpli- és répaszedésnek, amit most itt csináltunk. Kis pénzt ebből is kaptunk, és vettünk egy pár mázsa szenet meg fát. (...)... csakhogy, Édeskéim, borzasztó az, amikor az embernek nincs otthona, nincsenek meg a holmijai, nincs jövedelme, nincs állása és könyöradományokra szorul. De remélem, hogy a hatvanadik életévemben sorsom, sorsunk jóra fordul!

1953. november 4.
Éppúgy itt maradtunk szépen mi is, minden pletykált és remélt rendelet dacára. Most már írásbelileg is szabadok lettünk, mert végre 30-án mi is kézhez vettük a

felmentő papírt.
(...) eléggé feldúlt hangulatban ülünk a mindig csúnyább időben száműzetésünk helyén. Most már lakbért is kell fizetni, meg villany és fűtés, mindezek csudára drágítják életünket.
A depik mennek, mennek, már csak 13 család 20 fővel van itt. Az is baj, hogy Pestre nincs letelepedés, a környék drága, és nincs lakás, az egész ismeretségből, baráti körből, családból eddig csak L. nézett számunkra egyetlen egyszer lakást.
Mindezek a jelek igen kedvezőtlen közeljövőt mutatnak, és én bennem mégis valami bolond hit él a biztos, gyors eljutásra.
Legyen mindenki mérhetetlenül boldog, ki régi, szép otthonában van.
1953. november 14.
Tegnap kaptam egy vagyontalansági igazolást a tanácstól, amit elküldtem a megyének, és újra kértem ez alapon is a kórházi ápolási díj elengedését.

1953. november 27.
(...) ma mégis fel akartam rohanni (Pestre) és ölni, gyilkolni legalább szavakkal. Tegnap ugyanis megkaptuk a pénzügyminisztériumból M. nyugdíj ügyében az elutasító határozatot.

1954. január 18.
Nekünk rettentő fontos lenne a nyugdíj, különösen azért, mert beosztást nem adtak M-nek, és kereset nélkül már július óta igazan nehéz az élet... S ha legalább otthonunk lenne, hogy mi is köthetnénk, szőhetnénk stb. De itt azt se lehet. Én nem szeretek panaszkodni s amint kitavaszodik, majd megteszek mindent, hogy valahol újrakezdhessünk! Addig igen nehéz az életünk, mert csak adományokból élünk...

Dr. Jalsoviczky Zoltán 1953-ban írt leveleiből. Dr. Jalsoviczky Károly a Hejőpapiban lévő református szeretetotthonban élt, és megőrizte az öccsétől kapott leveleket, az 1953-ban írottakból származik a válogatás.

Mezőberény, 1953 március 15
Névnapomon a templomban elájultam, de sokkal komolyabban, mint fiatal koromban, s az orvos 6 napra lefektetett. Tegnap keltem fel először, de szívem most is össze-vissza vert, bár orvosságot szedek. Az orvos a legnagyobb kíméletet írta elő.

Isten különös kegyelmének tartom, hogy magamhoz tértem és egyelőre még itt lehetek családom körében.

Unokaöcsém, Sándor biciklijét Idának adja. Rendbe hozatja, s el fogja küldeni. Idának a férfi kerékpár is jó lesz. Nyáron munkahelyén jó hasznát fogja venni. A szomszéd mérnökék küldtek egy láda süteményt, levelében felajánlja, hogy ha kell, pár száz forinttal kisegít. Most ugyan bajban vagyunk de talán sikerül valamit eladni, s annyi bejön, hogy a munka kezdetéig kihúzzuk. Lehetőleg nem akarnám szívességét igénybe venni.

Idát igen biztatom, hogy életpályául válassza a konzerv és ürmös gyártást, aminek nagy jövője lesz. Most hajlandónak mutatja magát reá, csak meg ne változtassa e jó szándékát. Ha különlegességeket és jó minőségű dolgokat gyárt, a konkurenciától sem kell félnie. Vissza kell térni az iparhoz!

1953. április 4.
Igen szerény keretekben ünnepelünk mert sem diónk sem mákunk sem pénzünk nincs. Emiatt kénytelen voltam zsebórámat áruba bocsátani. Rózsika is eladja vidéken lévő bútorait. Sajnos, a selyem díványtakaró nem tudni hová lett, pedig az komoly érték. Rémes, milyen a pusztulás! A munka meg nem kezdődött meg, s így még kereset sincs, de ha dolgozni kezdenek is, két hét után kapják meg keresményüket.

Jótevőnktől húsvétra kaptunk tojást, zsírt lisztet. Egyik barátomtól is kaptam 100 forintot. Minden igen drága, a tej literje 7 forint. Pár hét óta nem is veszünk. A lekvárok mind elfogytak.

1953. április 16.
Egészségem mintha javulna. Wenckebachnak megfelelő labdacsokat szedek, mert a kész tablettákat "szegény" betegnek rendelni nem szabad. Étkezés után jelentkezni szokott szívdobogáson, talán most már szelídebb, vagy már hozzászoktam. A munka még nem kezdődött meg, magán helyen azonban akadt kukoricató kiszedés. Erre Rózsika kimegy. Ida most influenzás, egyelőre nem tart vele.

Reggelenként az ágyban olvasok. Érdeklődéssel olvastam Fagyejev: Az Ifjú gárda című művet, amely a németek Szovjetunió elleni háborújában játszódik. Sajnálja az ember a sok lelkes fiatal teremtést, aki partizánkodásának áldozata lett.

Volt egykor, osztálytársam, aki itt orvos, lát el könyvtárából olvasnivalókkal. Ha nincs itthon, felesége készséggel adja, amiket kérek. Most is 7 könyvük van nálam.
A sok javítani való fehérnemű és stoppolni való igen elfoglal.
Április 1-jén este 11 órakor ellenőriztek bennünket. Ágyból kellett kikelnünk. A végzést kérték. Igen udvariasak voltak. Hallomásom szerint csak néhány helyen jártak itt, a közvetlen közelben.

1953. május 5.
Igen rossz körülmények között vagyunk. Az eladások nem mennek, kereset még nincs. Idát két hétre lefektette az orvos, mert lábán TBC fertőzéses foltok voltak. Már ezek a kezelés folytán elmúlóban vannak, de kérdéses, mennyire fog tudni dolgozni és keresni. Lillácska egy hétig 40 fok feletti lázzal tartott aggodalomban, míg végre negyednapra a láz alábbhagyott, és vasárnap végre felkelhetett. Most Laci fekszik hasonló tünetek között, de kisebb lázzal.

Szegény-jogosultságomat nem hosszabbították meg, s így egyelőre nincs gyógyszerellátásom. A tanácsházán az a felfogás, hogy dolgozzunk.

Itt mindenféle fantasztikus hír van az amnesztiarendelet megjelenésével kapcsolatosan. Nem sokat várok tőle, s egyelőre nem is törődöm vele, hogy mit fog tartalmazni, majd meglátom.

1953. május 11.
Kiderült, hogy Lacinak vakbélgyulladása van, bevitték a mentők Békéscsabára, a kórházba. Egyedül kellett beküldeni körülményeink miatt.
Mivel most nincs sem OTI, sem szegényjogú gyógyszerellátás, a mentők a szállítási jegyet visszaadták, hogy a tanács által láttamoztassam. A tanácstitkár a láttamozási megtagadta, s a szállítási jegyet visszatartotta. Ennek az lesz a következménye, hogy a költséget majd rajtunk fogják megpróbálni behajtani. Mindenesetre az a lényeges, hogy a gyerek már bent van a kórházban, és az operáción szerencsésen átesett.
Ida és én már elolvastuk Az ember tragédiáját, melyhez Alexander Bernát írt magyarázatot és tanulmányt. Igen örültem, hogy a magas nívójú tanulmányt is olvashatta. Ida olvasott már betegsége alatt néhány kötetet Lagerlöf Zelma műveiből és Jókaitól. most Viktor Hugó: Nyomorultak-at olvassa. Hoztam részére oknyomozó történelmet is, azt is olvasgatja, de ez nem regény, s csak lassan halad vele.

1953. május 24.
Nehéz napjaink Isten segítségével véget értek. Idát csütörtökön a röntgenvizsgálat teljesen egészségesnek és munkaképesnek találta, pénteken megállapította az orvos, hogy Lillácska középfülgyulladása, mely szerencsésen kifakadt, egészen elmúlt, szombaton pedig hazahoztam Lacikát a kórházból, éppen két héttel az operáció után. Igen súlyos állapotban volt, sovány, látszik rajta a súlyos betegség. Rózsika egy hete kint dolgozik, s most már Ida is mehet vele.

A bérelt kis kert jó segítség az élelmezésben. Spenót, retek. saláta, kapor már van. Szorgalmasan fogyasztjuk. Nemsokára lesz mar karalábé is. A fagy sok kárt tett, de a burgonya kiheverte. A korábban ültetett rebarbara megfogta, most már sok levelet hajt.

Különben az élelmezéssel mindenkinek nagy gondjai vannak. Lisztet, cukrot nehezen, zsírt, olajat alig lehet kapni. Állandó kérdés, hogy mit is főzzek, jó, hogy nekünk legalább van fejadagunk, ami valószínűleg kitart június végéig.

Ma, pünkösd vasárnapján mentem először templomba március 8-i rosszullétem után, úrvacsorát is vettem Idával. Hálával adóztam Isten segítségéért.

1953. június 6.
Érdekes szokás itt, hogy az elhaltak temetése után, külön alkalmi istentiszteletet tartanak. Olyan református requiem-féle, most voltam egyen. Lipcsei ez alkalommal is igen szépen beszélt. Textusa: Ézsaiás: 55. 8. Lillácskát is elvittem, ki hazajövet meg is említette: „az én utaim nem a ti utaitok, az én gondolataim nem a ti gondolataitok". Igaz, hogy a prédikációban sokszor felemlítette a bibliai idézetet. Az esti és reggeli imádságot is csaknem hibátlanul elmondja, sőt a Miatyánkot is. Igen szépen fejlődik.

1953. július 3.
özv. Ghillátty Imréné, volt Szinyei Merse Pálné, múlt hónapban ünnepelte 100. születésnapját. Sándor fiának, kivel együtt szolgáltam, írtam erre a ritka alkalomra, s már válaszolt is rá.

1953. július 29.
Mondják, hogy a feloldási rendelkezés 8-10 napon belül kijön. Egyelőre az is jó, hogy nem leszünk helyhez szögezve és elméletben lehet mozogni. Tényleg nem, mert az utazáshoz pénz kell.
Mi egyelőre jelen körülményeink között nem tudunk hová menni. Fődolog volna a leányok továbbtanulása.
A Bibliát teljesen végigolvastam. Most az evangélikus paptól kapott útmutató szerint naponként olvasom a kijelölt verseket.
Laci a borbély szövetkezet vízhordói állásából kiesett vakbélgyulladása miatt. Néhány házhoz jár most vizet hordani és bevásárolni, naponként 2-3 forintot keres

1953. szeptember 9.
Sokan elmentek már, de számosan még itt maradtak. A fejadagot ma vagy holnap megkapjuk, így liszt is lesz.

1953. október 8.
Ismételten hallom, hogy Pestre, illetve a Pest környékére távoztaknak nehéz helyzetük van. A lakás drága, s a munkahelyre való naponkénti beutazás költséges és fárasztó. Télen érdeklődni fogok valamiféle lehetőségről a leányok elhelyezkedése vagy továbbtanulása miatt.

1953. november 2.
Itt most el van terjedve, hogy a jelen időpont kedvezőnek látszik a nyugdíjak újbóli folyósításának kérvényezésére. Három kérvényt kell beadni bélyegmentesen az Országos Nyugdíjintézethez, a Pénzügyminisztériumhoz és a Legfőbb Állami Ügyészséghez, mely a múlt havi új rendelkezés értelmében a törvényesség őre s mintegy a közigazgatósági bíróság hatáskörében jár el.

1953. november 9.
Egy szőnyeget eladóvá tettem. Sok minden eltűnt, más, amire nem számítottam előkerült.

1953. december 8.
Egyelőre a két leány egy tszcs-ben dolgozik, gyapotot szednek. Ezzel kapcsolatosan textil utalványt is adtak. A lányok csináltattak maguknak egy-egy nadrágot és blúzt. Laci is kapott egy nadrágot.

1953. december 22.
Lillácska itteni jótevőnktől több ruhadarabot kapott, úgyhogy téli ruházkodásával nincs gond. Cipőcskéje is van most 3 pár.

1953. december 31.
Az ünnepi vacsorát is túlnyomórészt neked köszönhetjük. Kibontottunk egy halkonzervet, ettünk szalonnát és füstölt kolbászt. Savanyúság még volt saját termésünkből. Utána hideg rizs, rumos szilvával s Ilonka által küldött birsalma sajt. Bort Braun néni adott még jóval előbb. Ezt a kb. fél litert megforraltuk, citromhajjal, cukorral. Vacsora, illetve fagyújtás előtt valamennyien a templomban voltunk. Lillácska otthon örömmel látta a karácsonyfa ágat s a szerény ajándékokat. Ilonkától egy babát, Lilitől egy kávés játék készletet, Körösfalviéktól leányuk kinőtt hócipőjét kapta. Tőlem Ugri Matyi kalandjait, amit még gyermekként én kaptam.
Eladni nem sikerült semmit. Nincs pénz, nincs vevő. Állítólag márkás porcelán figurák, elefántcsont faragások, perzsa szőnyegek mennek, valamint az antik bútor. Használati tárgyakat, díványt, szekrényeket vesznek.

FÜGGELÉK

A Kőtelekre kitelepítettek Listája, amely 1951. május 23-án készült, egy nappal a kitelepítés után (Szolnok Megyei Levéltár)

id Milos István	Tanya 29
id Milos István	Tanya 29
Sarolta	
id Milos István	Tanya 29
Fülöp Gábor	Tanya 26
Fülöp Gábor	Tanya 26
Fülöp István	Tanya 26
Fülöp Joachim	Tanya 31
Tóth Ágoston	Tanya 11
Lázár István	Szabadság u. 18
Horváth András	Szabadság u. 36
felesége	
Horváth András	Szabadság u. 36
Tóth János	Görgei u. 2
Lovász Mátyásné	Fiumei u. 1
Józsa Mátyásné	Széchenyi u
Gál András	Széchenyi u. 18
Katona Mihály	Szabadság u.
ifj. Lovász István	Széchenyi u. 22
id. Lovász István	Fiumei u.
Lovász Imre	Fiumei u. 1
Lovász Imre	Fiumei u. 1
Lovász József	Arany J. u. 13
Lovász József	Arany J. u. 13
id. Egyed Pál	Mária u. 6
id. Egyed Pál	Mária u. 6
Fekete Jánosné	Damjanich u. 18
Fekete Jánosné	Damjanich u. 18
Földes Ferenc	Szabadság u. 37

dr Tunyogi Szücs Kálmán és	
öccse Lajos	
dr Jó Lajos, felesége Turzó	
Nagy Sarolta, gyerekeik Lajos és	
Dienstl András és felesége	
Heim József és anyósa, özv.	
Scholl Endréné	
vitéz Meskó Zoltán	
gr. Eszterházi Pálné, fia	
Lajos, unokái Aliz és Miklós	
vitéz Herceg Géza	
Járosi Béla és felesége	
báró Láng Boldizsárné	
lovag rományai Cegler Gusztáv,	
és leánya Erzsébet	
gróf Waldek Hermann és felesége	
Gyarmati Ilona	
Gyarmati Tiborné és lánya Ilona	
özv. gróf Weinkheim Károlyné	
leánya Draskóczi Gyuláné	
ennek két 10 éves ikergyereke	
és sógornője, Weinkheim Matild	
dr. Biró Istvánné és fia István	
Gáczi Gábor, felesége és fia István	
dr. Herendi Elemér István és	
felesége	
Futó József és felesége	
gróf Hunyady Ferenc	
dr. Szikszai András és felesége	
Futó Ferenc és felesége	
Zilahi Kiss Lászlóné és testvére	
özv. Finánczi Béláné	
dr. Nagy Emil	
Ferenci Lóránd	
Berecz Sándor és felesége	
Spaidli Bódog, felesége és	
anyósa, özv. Baltazár Zoltánné	
vitéz Dömötör József	
Gróf Fiát Ádámné. sz. Weinberger	

	Anna
Földes Ferenc Szabadság u. 37	Liptai Lászlóné
Fekete József Damjanich u. 24	dr. Draskóczi Mihály
Fekete József Damjanich u. 24	dr. Haraszti Miklósné és leánya Boncár Mária
Fekete József Damjanich u. 24	Bauer Jenő, felesége Grósz Ilona, és Grósz Albertné
Fekete József Damjanich u. 24	vitéz Dömötör József
id. Lovász István Fiumei u.	Aulh Imre és neje
id. Lovász István Fiumei u.	virányosi Pőzel Tibor, felesége és leánya, Tatjána
id. Lovász István Fiumei u.	dr. Balogh Géza és neje
Lovász György Deák F. u. 7	dr. Balogh Géza és neje
Lovász György Deák F. u. 7	dr. Halász Ferenc és neje
Lovász Lajos Kossuth u. 48	Gyendő László, neje, gyerekei István, Ilona és Kornél
Lovász Lajos Fiumei u	Fekete György és neje
Lovász Lajos Kossuth u. 48	Fekete György és neje
Pócsi Antal Szabadság u. 33	Diószegi Aladárné és Prónai Sándor
Pócsi Antal Szabadság u. 33	báró Than Károlyné
Pócsi Antal Szabadság u. 33	Mócár Gyula és neje sz. Halász Liza
Lovász Andrásné Fiumei u. 3	Kovács Endréné és 1 éves fia
Lovász Andrásné Fiumei u. 3	töreki Töreky Iván, felesége, fia Iván és mostohafiuk Gajári Tibor
Papp Károly Széchenyi u. 4	dr. Ormos Zsigmond
Papp Károly Széchenyi u. 4	Käuse lajos és neje Medveczki Olga
Tóth István Tanya 10	Barcsai Ákos és neje
Veres László Tanya 7	Bauer Jenőné és családja
Kiss Illés Hunyadfalva	Dincher Árpád
Veréb László Tanya 7	Dinczner Árpád

Szolnok, 1951 május 23

Szigorúan titkos

Összesen 2134 fő

Szolnok megye

Kőtelek.....47 család
Tiszasüly .....58 család
Jászapáti .....80 család
Jászjákóhalma.....34 család
Jászkisér.....123 család
Fegyvernek .....38 család
Jánoshida.....15 család
Tiszaföldvár .....113 család
Besenyszög .....51 család
Tiszabő .....32 család
Öcsöd .....87 család
Tiszaroff .....25 család
Jászboldogháza .....32 család
Zagyvarékás.....31 család
Jászdózsa .....66 család
Kunszentmárton.....96 család
Jászalsószentgyörgy.....66 család

Összesen.....995 család

Megjegyzés: I. jelzés = régi lakhely
II. jelzés = új lakhely

Kőtelekre kitelepítettek:

dr. Draskoczi Mihály min.o.tan	1908
Draskoczi Gyuláné és 2 gyereke	1916
gr. Eszterházy Pálné földb.	1881
gr. Eszterházy Lajos földb. fia	1919
v. Dömötör József ny. vez. őrgy	1877
Futó József ny. altbgy	1905
Futó József ny. altbgy, neje	1886
Futó Ferenc ny. gh. ezr	1905
Futó Ferencné ny. gh. ezr neje	1898
Speidl Bódog min. tan.	1889
ö. Schmoll Endréné min. tan. anyósa	1874
lov.rom Czogler Gusztáv cs.vez-őrgy	1881
Czogler Gusztávné cs.vez-őrgy neje	1876
Czogler Erzsébet cs.vez-őrgy lánya	1906
Prónay Sándor ny. tábornok	1875
Virányosi Pősel Tibor főkonzul	1886
Virányosi Pősel Tiborné főkonzul neje	1898
Virányosi Pősel Tatjána főkonzul leánya	1931
gr. Pálffy Sándorné földb.	1897
Ferenczy Lóránt	1880
Fehér Pálné földb. anyja	1889
Fekete György nagyker.	1907
Fekete Györgyné nagyker. neje	
Fekete Zsuzsanna nagyker. leánya	
Fiath Ádámné földb.	1896
dr. Ormay Zsigmond min. tanácsos	1906
Gyendő László honv.vez.őrgy	1908
Gyendő Lászlóné honv.vez.őrgy neje	1914
Gyendő István honv.vez.őrgy fia	1934

Gyendő Ilona	1935
honv.vez.őrgy leánya	
Gajári Tibor	1921
N.B.felülv. rokona	
ö.Gyarmathy Tiborné	1895
alezr. özvegye	
Gyarmathy Ilona	1923
alezr. özvegye	
Boncsár Mária	1896
h.táb leánya	
ö.Biró Istvánné	1883
hadbíró ezr. neje	
Biró István	1910
hadbíró ezr. fia	
Berecz Sándor	1886
ny.vez.őrgy	
Berecz Sándorné	1896
ny.vez.őrgy neje	
Géczi Sándor	1882
ny.h.ezr	
Géczi Sándorné	1889
ny.h.ezr neje	
Géczi István	1920
ny.h.ezr. Fiat	
Frósz Antalné	1926
anyósa	
dr. Halász Ferenc	1893
Rt.igazgató	
dr. Halász Ferencné	1905
Rt.igazgató neje	
dr. Haraszti Miklósné	1872
h.táb.özvegye	
Heincz József	1894
ht.h.ezr	
dr.Herendy E.István	1895
r.alezr.	
dr.Herendy E.Istvánné	1895
r.alezr.neje	
v.Herczegh Géza	1884
h.alezr	
Járosy Béla	1910
h.alezr	
Járosy Béláné	1921
h.alezr. neje	
Moczár Gyuláné	1889
huszárezr. neje	
gr.Keglerich István	1912
arisztokrata	
gr.Keglerich Istvánné	1914
arisztokrata	
Kovács Endréné	1909
földb.	
ö.br.Láng Boldizsárné	1879
h.altngy. özvegye	
Meskó Zoltán	1900
szaksz. őrgy.	
gr. Hunyadi Ferenc	1895
földb.	
dr. Nagy Emil	1871
igazságügymin.	
gr.Waldeck Hermann	1909
földb	
gr.Waldeck Hermanné	1909
földb.neje	

dr.Joó Lajos h.őrgy	1894
dr.Joó Lajosné h.őrgy. neje	1900
Joó Sarolta h.őrgy leánya	1936
Krause Lajos vez.Őrgy	1864
Krause Lajosné vez.Őrgy neje	1883
Diószeghy Aladárné ezr. özvegye	1900
Dienstl András ezredes	1882
Dienstl Andrásné ezredes neje	1880
Dienezer Árpád alezr.	1896
Széchen Miklós gr. Eszterházy unoka	1941
Széchen Alíz gr. Eszterházy unoka	1943
dr. Szikszay András szolgabíró	1915
dr. Szikszay Andrásné szolgabíró neje	1919
br.Than Károlyné táblb. özvegye	1892
ö.gr.Wenckheim Károlyné földb.	1890
Wenckheim Matild földb.	1879
Aulich Imre ny. ezredes	1883
Aulich Imréné ny. ezredes	1887
ö.Baltazár Miklósné mintan.anyósa	1884
B. Barcsay Ákos főispán	1883
B. Barcsay Ákosné főispán neje	1883
dr.Balogh Géza korm.főtan.	1879
Pauer Jenő banktulajdonos	1892
Pauer Jenőné banktulajdonos neje	1892
Dr.T.Szücs Kálmán min.tanácsos	1891
Dr.T.Szücs Lajos min.tanácsos testvére	1892
Dr.T.Töreky Iván N.B.felülvizsg	1906
Dr.T.Töreky Ivánné N.B.felülvizsg. neje	1907
ifj.Töreky Iván N.B.felülvizsg gyermeke	1938
Fekete Lászlóné v.őrgy. özvegye	1879

NÉVMUTATÓ

Acheson, Dean 270,272
Ágostházi László 17, 164, 303, 304
Ágostházi Margit 17,304
Ágostházi Zsigmond 304
Ágostházi Zsigmondné 304
Ágostházy Emil 304
Ágoston Istvánné Szy Lívia 17, 520
Almásy Miklós 355, 358
Almásy Miklósné, lásd Déry Sári
Almásy Orsolya 17, 355
Antel, Franz 464
Apor László 289, 294
Apor Márta 294
Applebaum, Anne 33, 34
Arendt, Hannah 13
Atkáry Arisztid 144

Babucs Vince 389
Badi Györgyi 310
Badi Lajos 17, 310
Baitz Oszkár 270
Bajcsy-Zsilinszky Endre 184
Bakó Márta 143
Balogh Sándor 38, 67, 77, 79, 98, 202, 205
Bán Attila 305
Bánhídy Attila 89,187
Bank Barbara 17,58,113
Bánó Attila 242
Bányász Endre 108
Bárczay Gyula 143, 314, 315
Bárczay Judit 17,143,314
Bárdossy Pál 411
Bartha István 489
Beczásy István 294
Beliczey Miklós 17,92,316,323
Bene Zoltán 294
Beöthy Zsigmond László 17, 399
Beöthy Zsigmond Lászlóné 399
Bereczky Antalné Nagy Lili 17, 385
Berei Andor 149
Berend T. Iván 42
Berija, Lavrentyij 198, 199, 222
Bethlen Anikó 483 Bethlen István 410
Bethlen Istvánné 412
Bethlen Margit 410
Bezzegh Huszágh Miklós 269
Bihary László 486
Blankenstein János 480
Bocskor Ádámné Zappe Amália 17,389
Bódi Imre 529, 533
Bóné András 18,375,376
Borbándi Gyula 142
Bornemisza István 501, 503
Boros János 529
Botta István 509
Brutyó János 304
Budai Antal 269

Bulganyin, Nyikolaj 198
Bush, George W. 26

Carlton, Richárd K. 64, 96
Ceausescu, Nicolae 282, 283, 288
Cech Vilmos 18, 332, 333
Courtois, Stephane 25
Cristescu, Gheorghe 292
Czakó Kálmán 234
Czapik Gyula 68
Czeber Imola 486
Cziráki Ferenc 71, 99, 107,176
Czupy Bálint 249
Czupy József 249
Csáky István 413
Cseh Béla 485
Cseh Béláné 484
Csekonics Arzén 270
Csiha Kálmán 289
Csilléry Ádámné Udvardy Edit 18, 466
Csipkés Ernő 410
Csorba János 184

Dadányi Miklós 43
Dadányi Miklósné Semsey Mária 27, 43. 92
Dahlen, Ármin 464
Dániel Ferenc 484
Dániel Xénia 484
Dános Ágoston Mária 18, 339
Darvas József 188
De Leon, Solon 279
Deletant, Dennis 281, 288-292, 294, 295
Déry Sári 17, 146, 147,149, 355, 357, 358, 515
Dessewífy Tibor 41, 77, 99,100
Disney, Walt 463, 464
Dobi István 198,202
Donáth Ferenc 76
Dörge Frigyes 270
Drexler Miklós 176

Eckert Dodó 510
Eisenhower, Dwight D. 429
Éliássy Sándor 268, 270
Eötvös Péter 18,359
Eötvös Rózsa 404
Erdei Ferenc 57, 76, 257
Esterházy Lajos 18,457,504
Esterházy Pálné Cziráky Mária 504
Esterházy Péter 24,168

Fábry Zoltán 464
Fagyejev, AJexandr 560
Faludy György 23, 24, 58, 61, 62
Farkas Jenő 373
Farkas Mihály 13, 38, 57, 74,103, 104, 199, 200, 203
Farkas Tamás 18, 451
Fehér László 107,108, 178
Fehérpataky József 63
Fehérpataky Józsefné 63
Fehérváry István 42, 77
Fejér Pálné 485
Fekete János 333
Ferenczy Nelly 512
Fettich Nándor 363

Földvári Rudolf 198
Franco, Francisco 269, 272
Frankenheimer, John 464
Friss István 103-105,139,182
Futó József 152 Fülöp István 506
Füzes Miklós 27, 49, 58,89, 90,92, 94

Gábor Samu 362
Galavics József 372-374
Galavics Olga 18, 251, 372, 373
Gál Mária 281, 282, 284-289, 291, 293, 294
Gályai Miklós 332
Garasin Rudolf 57, 65
Gáspár Ferenc 101
Gáspár Margit 355
Gáti, Charles 37-39
Géczy Béla 149,251
Gergátz István 18,250,366
Gergátz Sándor 373
Gergely Jenő 67, 68
Gerlóczy Marietta 294
Gerő Ernő 13, 44, 57, 77,100,103-105,110, 163,181,188,198-200, 202, 203, 205, 222, 227, 228, 234, 252, 261
Gheorghiu-Dej, Gheorghe 281-283, 288-290, 292, 294, 295
Ghyllány Imréné korábban Szinyey Merse Pálné 561
Gimesy Béla 305
Gottwald, Klement 278
Gömbös Gyula 268
Görgey Gábor 24
Görgey Miklós 242
Grósz István 453
Groza, Petru 282
Grősz József 55, 67, 68
Gudenus János 23, 98
Gulyás Gyula 23, 73, 76, 93
Gulyás János 23, 73, 76, 93

Gyarmathy Lívia 62
Gyenge Margit 387
Gyilasz, Milován 37
Gyönyörű Zsigmond 555
Győré József 227
Gyulay Tibor 270

Habsburg Károly 503
Hadnagy István 294
Hágер Ottó 428
Hágер Ritta 18,154, 428, 429
Hajdú-Németh Lajos 249, 250, 254
Hajdú Sándorné 192
Hántó Zsuzsa 27,49, 58,89, 90, 92, 93, 94
Haris Egon 18,149,261,487,556
Harmati Sándor 84,188
Hauszmann Alajos 490
Hazay Árpád 270
Házi Árpád 104,105, 115, 127,145, 358
Hegedűs András 48, 52, 56, 73, 75, 76, 92,198
Hidas István 198
Hitchcock, William L 37
Holopcev Péter 74, 81, 84, 86
Horthy Miklós 268
Horváth Attila 69
Horváthné Szathmáry-Király Hanna 18,169, 500

Hoyos Miksa 269, 270
Hruscsov, Nyikita 198, 222
Hugó, Victor 560
Hunyady Ferenc 269, 270, 550
Hunya Vince 492
Huszár Ágoston 270
Huszár József 485
Hültl Dezső 490

Illyefalvi-Vitéz Ildikó 518
Inkey Pálné 532
Ipolyi-Keller Gyula 260
Irha Melinda 74, 81, 84, 86
Ivády Béla 270

Jakabos Ildikó 294
Jalsoviczky Ida 427
Jalsoviczky Károly 559
Jalsoviczky Zoltán 18,414,559
Jalsoviczky Zoltánné Bárczay Róza 18,414, 427
Janikovszky Béla 170
Jánossy Márton 334, 478
Jantsits Gabriella 18, 386, 387
Jantsits Tibor 386
Janzon Vilmos 517
Jékey Ferenc 529
Jeszenszky Iván 27, 93
Joó Lajos 459
Jowitt, William 269
József Attila 149,361
Kádár János 489
Kállay Albert 184
Kalmár János 185
Kalmár László 464
Karády Katalin 355
Karg György 529
Károlyi Mihály 81
Kárpáti Camillo 269, 270
Katona Klára 17
Keglevich István 269, 270
Keleti Ferenc 257
Kenneth, Claire 411
Kersten, Charles G. 280
Kirschbaum, Stanislav J. 40
Kisdaróczi József 304
Kisfaludy-Stróbl Zsigmond 149
Kis-Kapin Róbert 17
Kiss Dénes 290
Kiss Elemér 17
Kiss György 107,108,178
Kistelegdi Ernő 95
Kiszely Gábor 196,223, 225
Klebelsberg Kunó 494
Kohner Adolfné 269
Koós Béla 502
Kormos Gyula 18,172, 238, 555
Kormos Gyuláné Rados Judit 18, 460, 554
Kornfeld Pál 269
Kossuth Lajos 483,512
Kovács Béla 38
Kovács Dániel 89,187
Kovács István 279
Kő András 187
Kristóf Attila 23

Kruchina Károly 270
Kuklay Antal 502
Kuún Zsigmond 485

Lagerlöf, ZeLma 560
Lakatos Géza 377
László Imre 492
Lázár Andor 268,270
Lázár Pál 281,287
Lendvai, Paul 26
Lenin 395
Lenin, Vlagyimir Iljics 33,47, 74, 412,505
Leskó László 410
Li Szin Man 220
Lombos Lajos 84,187
Lovász Mátyásné 300
Lúgos Margit 93

Magyarossy Lászlóné Homér Hajnalka 18,534, 546
Major Máté 304
Majthényi Anna 483
Majzik Klára 18,392
Makai Ödönné 149
Malenkov, Georgij 196
Markovich Miklós 270
Márkus László 149
Marton Lajos 360
Mátis Lajos 405
Mátrai József 147
Megay Edit 514
Mesterovits Pálné 360
Mészáros István 18,239,240
Michnay Gyula 62 63
Mikes Kata 484
Mikó István 286,287,289
Mikojan, Nyíkolaj 196
Mikó Lászlóné Ugron Anna 286
Mindszenty József 55,66,151, 319, 325,468
Molnár Márta 18,243
Molnár Sándor 49
Molotov, Vjacseszlav 198
Montenuovo Nándor 269, 270

Morvay Endre 184
Nádasdy Borbála 503
Nádasdy Kálmán 464
Nádosy Alexa 18,479
Nagy Emil 18, 142, 549, 551
Nagy Ferenc 38, 256 Nagy Imre 35, 65,166, 195,196, 198, 199, 202, 205, 206,221, 222, 225, 302, 331, 335,349, 366, 379, 388, 390,391,395,421,433,434, 449,455, 473. 478, 496, 526, 543
Nagy István 406
Nagy J. Lambert 187
Nagyné Sziklai Ágnes 44,45,49, 53, 54, 67, 258
Nagy Péter cár 33
Nagy Sándor 387
Nemesszeghy László 270
Novák Ferenc 18,431

Nyeste Zoltán 61

Oberschall, Vidor F. 278
Okolicsányi Éva 480
Okolicsányi Kuthy Zoltánné 401

Okolicsányi Margit 18,261,487, 556
Okváth Imre 113
Orbán Károly 483,485
Orbán László 164
Orbán Mária 18,483
Orbán Pál 485
Ortutay Gyula 185
Osztovíts Károly 483

Páhok Béla 404
Pálffy-Österreicher György 399
Pallavicini-Andrássy Borbála 27,167,172,192
Pallavicini Frederick 485
Pallavicini Roger 502
Pántya Anna 523,524
Papp Izabella 17
Party István 400
Perczel Dénes 495
Péter Gábor 55, 77,83,104,105,
107,112 Pintér József 493
Piros László 85, 227,234
Polónyi-Szűcs Lajos 189,190
Pongrácz Kálmán 184,186,187
Pósa Zoltán 94
Poszkrebisev, Alexandr 26
Pőcze Tibor 161,166,225
Prékopa András 17
Princz Gyula 170
Proff Sándor 18,487,489,556
Prónay Gábor 270
Prónay György 528
Prónay Sándor 459
Purgly Emil 269,270
Pünkösti Árpád 149,150,185

Rácz Lajos 225
Racsek Alajos 393,394
Radocsay László 270
Rados László 465
Raffai Péter 251,372,374
Rainer M. János 27,196 198
Rajk László 55,56,399,475
Rákosi Mátyás 13,14,21,22,26.28, 29,34, 39,42,46,47,49.55-57, 65-68,
74,77,78,80,85.97.99. 100,103-107,110,141,150-152, 159, 169, 197-200, 202-
304,206, 221,222. 278, 316,317, 375. 391, 395,410,438,465
Rakovszky Iván 268, 270
Ranódy László 464
Rapaics Richárd 269,270
Rasztovics Jánosné. lásd Galavics Olga 18 251. 372 373
Rátki András 96
Rend László 486
Révai József 13, 23.38, 39,103, 104 199 200 203
Révai Valéria 39 257
Révay János 333
Révész György 464
Rionfalvy Dániel 270
Rományai Czoegler Gusztáv 270
Romsics Ignác 58,99
Rőder Vilmos 270
Rudán Ferenc 260
Rudán Pál 260
Rudas György 107,108,110,115, 149,155,164,165,176,178

Saád József 27,49,58,84,90,92,93,94,290,291

Sándor Imre 107,108,112.149, 178,179
Sapieha, Adam Stefan 279
Sárdy György 552
Sarnyai Éva 17
Schell József 18,244
Schell Zoltán 404.405
Schweitzer István 270
Seidl Fidél 18,490
Sellye János 150
Semsey Dona 502
Sík Sándor 400
Simon Jolán 84
Somlay Artúr 149.357.358
Somlay Gizella 18.143.437
Somogyvári Gyula 400
Somssich Gabriella 484
Somssich Zsigmond 23
Stark Tamás 31.32
Süle Katalin 18.243. 244
Sümeg Ida 502

Szabó József 373
Szabó KUra 101
Szakács Ralman 480
Szakasits Árpád 56
Szalai Béla 198
Szántó András 41,77,99,100
Szappanyos Béla 396
Széchenyi Zsigmond 147
Szécsen Miklós 18, 504
Széles József 329
Széll József 270
Szentirmay László 23, 90, 94, 98
Szentpétery János 270
Szíves Zoltánné Csipkés Irén 18,410,411
Szmrecsányi Ödön 149
Szoboszlai Aladár 485
Szőke Gyula 89
Szőts Zoltán 514
Sztálin, Joszif Visszarionovics 23, 24, 26, 33-40, 42, 47, 52, 55, 57, 65, 74,197,198, 302, 317, 331, 335, 362, 373, 390, 395, 396, 420, 429, 478, 487, 496, 543, 545
Sztáray Zoltán 61,62,63

Tarczal Béla 431
Tassy-Becz Éva 18,508,518
Tátray Gyula 495
Téglássy Ferenc 24, 399
Teleki Gábor 18,528
Teleki Mihály 484
Teleki Pál 80
Teller Ede 150
Temesváry János 294
Terts István 95
Thorp, Richárd 464
Tipmann József 69, 302
Tiszay Béla 514
Tito, Josip Broz 39, 40, 53, 290
Tompa Mihály 503
Torma Miklós 17,289,290
Truman, Harry S. 270
T. Varga György 57, 65, 73, 81, 228

Urbancsok Mihály 188

Vadányi Dezsőné 18,551
Varga Albert 51, 90, 91, 143
Varga Béla 249,468
Varga Gizella M. Flávia 68, 69
Vásáry Tamás 149
Vas Zoltán 53, 59,107
Vekerdi László 95
Velicsek Gabriella 286
Veres József 50
Verney, Henry 464
Vitális Lajos 521

W. Balassa Zsuzsa 89,187
West, Richárd 40

Zachár Imre 461
Závada Pál 49,51
Zichy Elly 484
Zichy György 270
Ziegler, John G. 278
Zinner Tibor 98, 225
Zolnay László 168,185,186
Zolnay Ödön 168

Zsdanov, Andrej Alekszandrovics 37
Zsolczai Imréné 191,192

BIBLIOGRÁFIA

A Magyar Dolgozók Partja határozatai 194S-1956. Napvilág Kiadó, Budapest, 1998.
Az MSZMP határozatai és dokumentumai 1956-1962. Kossuth Kiadó, Budapest, 1964.
Applebaum, Anne: Gulag. Doubleday, New York, 2003.
Atkáry Arisztid: Kém voltam, lebuktam, megszöktem. Auktor Kiadó, Budapest, 2006.
Bakó Márta: Rosszkor születtünk! Textúra Kiadó, Budapest 1991.
Balogh Sándor: Megjegyzések a magyarországi népi demokratikus fejlődés nemzetközi és belső feltételeihez. Történelmi Szemle, 1996.1.
Balogh Sándor: Nehéz esztendők krónikája 1949-1953. Gondolat, Budapest, 1986.
Bank Barbara: Az internálás és kitelepítés dokumentumai. Trezor 3. Történeti Hivatal Évkönyve, 2003.
Bank Barbara: Általános áttekintés a táborokról. Előadás A hortobágyi kényszermunkatáborok 1950-1953 szimpóziumon. Budapest, 2006.
Bánó Attila: Régi magyar családok. Gemini, Budapest, 1996.
Carlton, Richárd K/. Forced Labor in the People's Democraaes. Frederick A, Praeger Publishers, New York, 1955.
Courtois, Stéphane, et al.: The Black Book of Communism. Trans. Jonathan Murphy, Cambridge, 1999.
Dadányi Miklósné Semsey Mária: Az álmok szertefoszlanak. Egy kitelepítés krónikája. Budapest-Miskolc-Hortobágy, Gordius Könyvek, Budapest, 1996.
Deletant, Dennis: Communist Terror in Romania, Gheoghiu-Dej and the Pohce State, 1948-1965. St. Martin's Press, New York, 1999.
Dessewffy Tibor, Szántó András: „Kitörő éberséggel" Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1989.
Erdély története III. Szerkesztette: Szász Zoltán, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.
Esterházy Péter: Harmónia Caelestis. Magvető Kiadó, Budapest, 2000.
Faludy György: Pokolbéli víg napjaim. Magyar Világ Kiadó, Budapest, 1989.
Fehérváry István: Börtönvilág Magyarországon. Magyar Politikai Foglyok Szövetsége kiadása, Budapest, 1990.

Fehérváry István: Szovjet világ Magyarországon. Nemzetőr, München Santa Fe, 1984.
Források Budapest történetéhez 1950-54. V. Szerkesztették: Gáspár Ferenc, Szabó Klára, Budapest Főváros Levéltára, 1985.
Gál Mária: D. O. Kényszerlakhely, Az erdélyi föld és földbirtokosság sorsa a II. világháború után. Minerva Könyvek 3, Kolozsvár, 1996.
Gáti, Charles: Demokratikus átmenet a háború utáni Magyarországon. Történelmi Szemle, 1986.1.
Gergely Jenő: A katolikus egyház Magyarországon 1944-1971. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985.
Gudenus János, Szetirmay László: Összetört címerek. Mozaik, 1989.
Gulyás Gyula, Gulyás János: Törvénysértés nélkül. Láng Kiadó, Budapest, 1989.
Gy. Gy.; A recski kényszermunkatábor. Rubicon, Budapest, 2002. 6-7. Hitchcock, William L: The Struggle for Europe. Anchor Books, New York, 2003.
Holopcev Péter, Irha Melinda: Eltanácsoltak Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc, 2003.
Hortobágyi kényszermunkatáborok 1950-1953. Szerkesztették: W. Balassa Zsuzsa, Dr. Hajdú Mária, Dr. Vecsernyés Jolán,
Hortobágyi Kényszermunkatáborokba Elhurcoltak Egyesülete, Budapest, 2004.
Horváth Attila: Fény és árnyék. ADG Stúdió Kft., Szolnok, 2013.
Jeszenszky Iván: Kitelepítettek Alterra, Budapest, 1998. Katolikus Szemle, Róma, 1951.
Kirschbaum, Stanislav J.: A History of Slovakia. St. Martin's Griffin, New York, 1995.
Kiszely Gábor: ÁVH, egy terrorszervezet története. Korona Kiadó, Budapest, 2000.
Kitaszítottak. Szerkesztették: Füzes Miklós, Hántó Zsuzsa, Saád József, Alterra, Budapest, 2001.
Kitaszítottak II. Szerkesztette: Füzes Miklós, Alterra, Budapest, 2002.
Kitaszítottak III. Családok a munkatáborokban (1.). Szerkesztette: Hántó Zsuzsa, Magyar Ház Kiadó, Budapest, 2006.
Kitaszítottak IV. Családok a munkatáborokban (2.). Szerkesztette: Hántó Zsuzsa, Budapest, 2007. október 9.
Kő András, Nagy J. Lambert: Husszonnégy óra alatt száműzve. Magyar Nemzet, Budapest, 2001. július 28.
Kő András, Nagy J. Lambert: Tolvajlás rámutatással. Magyar Nemzet, Budapest 2001. augusztus 1.
Lendvai, Paul: The Hungarians. A Thousand Years of Victory in Defeat. Princeton University Press, Princeton New Jersey, 2003.
Mészáros István: A magyar nevelés- és iskolatörténet kronológiája 996-1996. Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.
Mikó István: Vár állott, most kőhalom. Erdélyi Református Egyházkerület, 1996.
Nagy Imre: Egy évtized, válogatott beszédek és írások (1944-1954). Szikra, Budapest, 1954.
Nagyné Sziklai Ágnes: A Vendvidék a Rákosi-korszakban. In Trezor 2. Történeti Hivatal Évkönyve, Budapest, 2003.
Nyeste Zoltán: Recsk. Emberek az embertelenségben. Magyar öregdiák Szövetség Bessenyei György Kör, New Brunswick. 1982
2000 Államvédelem a Rákosi-korszakban. Történeti Hivatal. Budapest,
Pallavicini-Andrássy Borbála: Kitelepítés. és 1956-os naplója. Gondolat. Budapest, 1990.
Rainer M. János: Nagy Imre politikai életrajza 1.1956-os Intézet, Budapest. 1996.
Rainer M János: Távirat „Filippov" elvtársnak és Rákosi üzenetei Sztálin titkárságának 1956-os Intézet Évkönyv 1998. Budapest
Rácz Lajos: Interjú a magyar Gulág hátteréről Dr. Zinner Tiborral. Belügyi Szemle, Budapest 1990./1.
Rákosi Mátyás: Visszaemlékezések 1940-1956 Napvilág Kiadó, Budapest 1997.
Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris, Budapest, 1999.
Saád József: Telepessors. Gondolat Kiadó, Budapest, 2004.
Stark Tamás: Népességmozgás Közép-Kelet-Európában, Üldözés, Kitelepítés 1939-1948. História, Budapest, 2004.5.
Száműzöttek a Hortobágyon. Szerkesztették: W. Balassa Zsuzsa, Bánhidy Attila,

Dr. Kováts Dániel. Feliciter Kiadó, Budapest 2006.
Szentirmay László: Mindenki gyanús nekem,, aki él. História, Budapest, 1989. 1-2.
Sztáray Zoltán: Csákánykő, A recski kényszermunkatábor. Püski, Budapest 1997.
Terts István: „Egyedüli példány". Természet Világa, Budapest, Különszám 2004.1.
Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye I. Törvények és törvényerejű rendelek. 1949. Budapest, 1950.
Törvénytelen szocializmus. Szerkesztette: Révai Valéria, Zrínyi Kiadó, Budapest 1991.
T. Varga György : Adalékok a börtönügy és a rabmunkáltatás történetéhez. 1949-1953. Trezor 2., Történeti Hivatal Évkönyve, Budapest 2002.
Varga Albert Rab voltam a Hortobágyon. Timp Kiadó, Budapest 2005.
Varga Gizella M. Flávia FDC: Szétszóratásban. Isteni Szeretet Leányai Kongregációja, Budapest, 2000.
West, Richárd: Tito. Caroil & Gráf Publishers, New York, 1999.
Závada Pál Kulákprés, Család- és falutörténeti szociográfia, Tótkomlós 1945-1956. Szépirodalmi-Széphalom, Budapest, 1991.
Zolnay László: Hírünk és hamvunk. Magvető Kiadó, Budapest, 1986.
Zsolczai Imréné: Ötven év után visszatérni. Poroszló újság. Poroszló, 2001. augusztus.

Munkám olyan időszakról szól, melyre nem szívesen emlékszünk, a Rákosi Mátyás nevével jelzett korszakról van szó, melynek intézményei, atrocitásai a magyar társadalom majdnem minden rétegét súlyosan érintették.

Kikről is beszélünk? A Megbélyegzettekről, vagyis a kitelepítettekről, akiknek sorsával kapcsolatosan ez idáig számottevő dokumentáció nem született. Úgy látszik, az eltelt több mint fél évszázad sem volt elegendő az objektív szembenézéshez. Széchenyi Kinga mégis megtette, pedig maga is érintett. Hatalmas kutatómunkával állította össze e kivételes kötetet, mely nem vád- vagy perirat, hanem a rendszer kényszerintézkedéseinek bemutatásán túl mintegy három tucat visszaemlékezés és interjú teszi igazán olvasmányossá és hitelessé a Megbélyegzettek elhallgatott tragédiáját.

Soha nagyobb szüksége nem volt a magyarságnak arra az "élő történelemre" amely Széchenyi Kinga Megbélyegzettek című tárul elénk. És soha, amióta a világ világ talán nem volt olyan kívánatos ez a fajta emlékeztetés akár az egész emberiségnek. Ez a könyv magyarságot ajándékoz a magyarnak, emberséget adományoz az embernek. Nem csupán tárgyilagos felidézése a „szörnykorszaknak", és nem pusztán utólagos vigasz az áldozatoknak, ezeknél jóval több.